

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ACADEMIC NOTES

**Серія:
Педагогічні науки**

**Series:
Pedagogical Sciences**

Випуск 190 (2020)
Edition 190 (2020)

Кропивницький – 2020
Kropyvnytskyi – 2020

УДК 378
ББК 81.2(3)
Н 34
DOI випуску: 10.36550/2415-7988-2020-190-1

Наукові записки / Ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. Випуск 190.
Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. 265 с.

ISBN 978-7406-57-8
ISSN 2415-7988 (Print)
ISSN 2521-1919 (Online)
ICV 2018 = 77.92

Рецензенти: **Олексюк О. М.**, доктор педагогічних наук, професор.
Кучай О. В., доктор педагогічних наук, професор.

«Наукові записки. Серія: Педагогічні науки» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» (галузь знань: Освіта/Педагогіка), згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020.

Збірник зареєстровано в міжнародних наукометричних базах Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat, публікаціям присвоюється ідентифікатор цифрового об'єкта DOI.

Редколегія:

Науковий редактор:

Черкасов В. Ф.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Заступник наукового редактора:

Савченко Н. С.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Відповідальний секретар:

Кулікова С. В.

– кандидат педагогічних наук, ст. викладач Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Редакційна колегія:

Галета Я. В.

– доктор педагогічних наук, доцент Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Давидович Н.

– професор, університетський центр Самарія, Аріель, Ізраїль

Єжова О. В.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Жатан С.

– професор Гданського університету, Польща

Калініченко Н. А.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Клім-Клімашевська А.

– доктор педагогічних наук, професор Природничо-гуманітарного університету в Седльцах, Республіка Польща

Костікова І. І.

– доктор педагогічних наук, професор Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Радул В. В.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Радул О. С.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Остенда О.

– професор технологічного університету, Катовіца, Польща

Растрігіна А. М.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Рябовол Л. Т.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Савченко Л. О.

– доктор педагогічних наук, професор Криворізького державного педагогічного університету

Садовий М. І.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Шандрук С. І.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Друкується за рішенням вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 5 від 30.11.2020 року)

Статті подано в авторській редакції

© Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2020

UDK 378
BBK 81.2(3)
A 34
DOI issue: 10.36550/2415-7988-2020-190-1

Academic notes / Ed. board: V. F. Cherkasov, V. V. Radul, N. S. Savchenko, etc. Edition 190. Series: Pedagogical Sciences. Kropyvnytskyi: EPC of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, 2020. 265 p.

ISBN 978–7406–57–8
ISSN 2415–7988 (Print)
ISSN 2521–1919 (Online)
ICV 2018 = 77.92

Reviewers: Oleksyuk O. M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor.

Kuchai O. V., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor.

«Academic Notes. Series: Pedagogical Sciences» is included into the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, **category «B»** (field of knowledge: Education / Pedagogy), Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of 02/07/2020.

The collection is registered in the international catalogues of periodicals and database Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat, publications are assigned a DOI digital object ID.

Editorial Board:

Academic editor:

Cherkasov V. F. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Assistant of Academic editor:

Savchenko N. S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Executive Secretary:

Kulikova S. V. – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Editorial Board:

Haleta Y. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Davidovitch N. – Professor, Ariel University Center of Samaria, Israel

Yezhova O. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Szatan E. – Professor University of Gdansk, Poland

Kalinichenko N. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Klim-Klimashevska A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Natural-humanitarian University of Siedlce, Republic of Poland

Kostikova I. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda

Radul O. S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Radul V. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Ostenda O. – Professor of University of Technology, Katowice

Rastrygina A. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Ryabovol L. T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Savchenko L. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kryvyi Rih State Pedagogical University

Sadovyi M. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Shandruk S. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

*Published by the resolution of the Academic Council of the
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
(Protocol NO № 5 from 30 november 2020)*

© Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, 2020

ЗМІСТ

БІДА Олена Анатоліївна, КУЗЬМІНСЬКИЙ Анатолій Іванович, ЧИЧУК Антоніна Петрівна
ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ.....10

ВІНДЮК Андрій Валерійович
СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧА АНІМАЦІЯ: ВИДИ, ФУНКЦІЇ, ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ.....15

ВОЙТОВИЧ Оксана Петрівна
МОТИВАЦІЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....19

ГАЛЕТА Ярослав Володимирович, Сьомак Аліна Володимирівна
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ОНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА.....23

ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна
ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЛОСОФІЇ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ (ОХОРОНА ПРАЦІ)29

ПРИМА Раїса Миколаївна, ПРИМА Дмитро Анатолійович
РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ Й СТРАТЕГІЇ.....34

РАСТРИГІНА Алла Миколаївна
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ-МУЗИКАНТА НА ЗАСАДАХ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ МОДЕЛЕЙ ВІЛЬНИХ МИСТЕЦТВ.....38

РЯБОВОЛ Лілія Тарасівна
КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ.....42

САВЧЕНКО Лариса Олексіївна, ПОТАПЕНКО Олег Борисович
НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ.....48

ФОКА Марія Володимирівна
ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТА-ФІЛОЛОГА В ПРОЦЕСІ ЛІТЕРАТУРНОГО НАВЧАННЯ.....53

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович
ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО РОЗУМІННЯ МУЗИКИ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ....56

ЩУКА Галина Петрівна, ГАЛЬКІВ Любов Іванівна
ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ З ОГЛЯДУ НА ПОТРЕБИ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ.....62

ЄРЬОМЕНКО Едуард Анатолійович, ВЄХТЄВ Валерій Валерійович
БОЙОВИЙ ХОРТИНГ У ПРОГРАМІ ПОЗААУДИТОРНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ЗАГАЛЬНОФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ, ВИХОВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ.....66

АРКУШИНА Ганна Феліксівна, НАЙДЬОНОВА Галина Георгіївна
ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН.....76

БЕЛІКОВА Валентина Венедиктівна
«МУЗИЧНІ ФРЕСКИ» БОГДАНИ ФІЛЬЦ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ТА ПОТЕНЦІАЛЬНОЇ СИЛИ МУЗИКА.....81

ВДОВЕНКО Вікторія Віталіївна, КАШУБА Людмила Володимирівна МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ЕЛЕМЕНТАМ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЛЕГКИМ ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	85
ГУБІНА Оксана Юріївна КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ.....	90
ЗАВІТРЕНКО Долорес Жораївна, БЕРЕЗЕНКО Наталія Олегівна РОЛЬ МУЗИКИ У ВСЕБІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	95
КОВАЛЕНКО Анатолій Сергійович РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ГІТАРНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ...	100
КОЛОМІЄЦЬ Олена Борисівна, БОНДАРЕНКО Ганна Семенівна, ГОЛОВАТА Оксана Олександрівна «ЦИФРОВА ДОБА»/ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПЕДАГОГІКИ.....	104
МАЛАНЮК Наталія Михайлівна НЕПЕРЕРВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТИ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ.....	109
МАРТИНЮК Анатолій Кирилович ДИРИГЕНТСЬКА ШКОЛА МИКОЛИ МАЛЬКО У НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ.....	113
ОМЕЛЬЯНЕНКО Наталія Віталіївна, ОМЕЛЬЯНЕНКО Світлана Віталіївна МОДЕЛЮВАННЯ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	117
ПОЛЩУК Ганна Віталіївна ПРАКТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	124
САМОЙЛЕНКО Олексій Олександрович АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З КІБЕРБЕЗПЕКИ В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	129
СВЕЩИНСЬКА Наталя Василівна ФОРМУВАННЯ ТВОРЧО-ВИКОНАВСЬКИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	133
СКРИПНИК Надія Іванівна КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВНИЙ ОРІЄНТИР У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ.....	137
СТАРОСТІНА Оксана Володимирівна ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ БРИТАНСЬКИХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ.....	141
ТОКАРЄВА Тетяна Станіславівна МОНОЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ ЦІЛЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	146
УЛИЧНИЙ Ігор Любомирович РЕФЛЕКСІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ.....	151
ФЕДОТОВА Світлана Олександрівна МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ОПРАЦЮВАННЯ КАЗКИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	156

ЦИМБАЛ-СЛАТВІНСЬКА Світлана Володимирівна, БАБІЙ Інна Володимирівна ЗАСТОСУВАННЯ ДІЯЛЬНІСНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО КРИТЕРІЮ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ ІЗ МОВЛЕННСВИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	163
ЩЕРБА Наталія Сергіївна КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ: СТАН РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ.....	169
БАГРІЙ Ганна Вікторівна ПРОФЕСІОГРАМА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У СФЕРІ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	173
ВОРОНЕЦЬКА Валентина Володимирівна КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНОСТІ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГІМНАЗІЇ.....	177
ГАБОРЕЦЬ Ольга Андріївна ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ.....	182
ДУБЕЛЬ Ігор Миколайович СИСТЕМА СУЧАСНИХ ДИДАКТИЧНИХ КРИТЕРІЇВ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ВИЩОЇ КРАСЗНАВЧОЇ ОСВІТИ.....	187
ОЛІЗЬКО Олена Вікторівна ВНЕСОК ПЕДАГОГІВ-ПРОСВІТНИКІВ У СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОГО БЛАГОДІЙНОГО ТОВАРИСТВА ПОШИРЕННЯ ГРАМОТИ ТА РЕМЕСЕЛ.....	192
РУДЧИК Ольга Сергіївна ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ (90-ті рр. ХХ ст.).....	196
ШУЛЯК Андрій Сергійович ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ ЯК СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ З ІНФОРМАТИЗАЦІЇ...200	200
САВЧЕНКО Наталія Сергіївна ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ТА ДОСТУПНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ.....	206
КАРАПЕТЯН Аліна Овіківна КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ШЛЯХ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ.....	211
ЛЕМКО Галина Іванівна, МОЧАН Тетяна Михайлівна ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ СУСПІЛЬСТВА.....	216
НЕЧЕПОРУК Яна Сергіївна ПОНЯТТЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В ЛЬОТНІЙ ОСВІТІ.....	221
АНОТАЦІЇ.....	225

CONTENTS

BIDA Olena Anatoliivna, KUZMINSKY Anatoliy Ivanovich, CHICHUK Antonina Petrovna
PEDAGOGICAL CULTURE OF FUTURE MASTERS.....10

VINDYUK Andrey Valerievich
SPORTS AND WELLNESS ANIMATION: TYPES, FUNCTIONS, FEATURES OF THE ORGANIZATION.....15

VOITOVYCH Oksana Petrivna
MOTIVATION OF FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS TO LEARNING ACTIVITIES.....19

HALETA Yaroslav Volodymyrovych, SEMAK Alina Vladimirovna
SOCIALIZATION OF PERSONALITY IS IN THE CONDITIONS OF UPDATING OF INFORMATIVE CULTURE OF SOCIETY.....23

LEVCHENKO Inna Mykolayivna
EXPERIENCE ON THE IMPLEMENTATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES OF EDUCATION (ICTN) AT LEARNING PHILOSOPHY IN PROFESSIONAL PREPARATION FOR FUTURE PROFESSIONAL EDUCATION PEDAGOGES (LABOR PROTECTION).....29

PRIMA Raisa Mykolaivna, PRIMA Dmytro Anatoliiovych
REFORMING HIGHER EDUCATION IN UKRAINE: TRENDS AND STRATEGIES.....34

RASTRYGINA Alla Mykolaivna
TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS-MUSICIANS ON THE PRINCIPLES OF INTERDISCIPLINARY MODELS OF FREE ARTS.....38

RYABOVOL Liliya Tarasivna
CREATIVITY AS A SUBJECT OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCH OF DOMESTIC SCIENTISTS.....42

SAVCHENKO Larysa Alekseevna, POTAPENKO Oleg Borisovich
THE NATIONAL IDEA OF THE COSSACK ERA AS A FACTOR IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN48

FOKA Mariia Volodymyrivna
TECHNOLOGIES FOR CRITICAL THINKING DEVELOPMENT OF A STUDENT-PHILOLOGIST IN THE PROCESS OF LITERARY EDUCATION.....53

CHERKASOV Volodymyr Fedorovich
FORMATION OF MUSIC AND PEDAGOGICAL EXPERIENCE OF MUSIC ART TEACHERS GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....56

SHCHUKA Halyna Petrivna, HALKIV Liubov Ivanivna
TRAINING OF TOURISM SPECIALISTS CATERING TO THE NEEDS OF REGIONAL MARKET.....62

YEROMENKO Eduard Anatolyevych, VEKHTEV Valeriy Valerievych
COMBAT SPORTING IN THE PROGRAM OF EXTRACURRICULAR CLASSES IN GENERAL PHYSICAL TRAINING, EDUCATION OF PHYSICAL CULTURE AND FUNDAMENTALS OF STUDENT HEALTH.....66

ARKUSHYNA Hanna Felixivna, NAIDONOVA Halyna Heorhiivna
TRADITIONAL AND LATEST FORMS OF LABORATORY CLASSES ORGANISATION IN THE PROCESS OF NATURAL DISCIPLINES TEACHERS TRAINING.....76

BELIKOVA Valentina Venediktivna
«MUSIC FRESCOES» BY BOHDANA FILTS AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF CREATIVE AND POTENTIAL FORCES OF THE MUSICIAN'S PERSONALITY.....81

VDOVENKO Victoria Vitalyevna, KASHUBA Lyudmila Volodymyrivna METHODICAL FUNDAMENTALS OF TEACHING ELEMENTS OF COMPUTER GRAPHICS OF YOUNG SCHOOLCHILDREN WITH LIGHT DISORDERS OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT.....	85
HUBINA Oksana Yuriyivna CONCEPTUAL PRINCIPLES OF OPEN EDUCATION.....	90
ZAVITRENKO Dolores Georgievna, BEREZENKO Natalia Olehivna FEATURES OF THE EFFECT OF MUSIC ON CHILDREN WITH THE SPECIAL NEEDS	95
KOVALENKO Anatolii Serhiyovych DEVELOPMENT OF UKRAINIAN GUITAR EDUCATION IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING.....	100
KOLOMIIETS Olena Borisovna, BONDARENKO Anna Semenovna, HOLOVATA Oksana Oleksandrovna DIGITAL AGE/INFORMATION SOCIETY: CHALLENGES FOR PEDAGOGY.....	104
MALANYUK Natalia Mykhailivna LIFELONG PROFESSIONAL EDUCATION: CHARACTERISTICS AND CHALLENGES OF THE MODERN.....	109
MARTYNIUK Anatolii Kyrylovich MYKOLA MALKO'S CONDUCTING SCHOOL IN THE SCIENTIFIC SPACE.....	113
OMELIANENKO Nataliia Vitaliivna, OMELIANENKO Svitlana Vitaliivna SPECIFIC SITUATION MODELLING AIMED AT FUTURE SPECIALISTS' CRITICAL THINKING DEVELOPMENT.....	117
POLISHCHUK Ganna Vitaliivna PRACTICAL RELEVANCE OF TRAINING TECHNOLOGIES FOR FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS	124
SAMOYLENKO Alexey Alexandrovich ANALYSIS OF THE CONTENT OF TRAINING BACHELORS IN CYBERSECURITY IN THE MODERN CONTEXT OF THE FUNCTIONING OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	129
SVESCHYNSKA Natalia Vasylivna FORMATION OF CREATIVE-PERFORMANCE SKILLS OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART IN THE PROCESS OF INSTRUMENTAL TRAINING.....	133
SKRYPNYK Nadiia Ivanivna COMPETENCE APPROACH AS A MAIN GUIDELINE IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS- PHILOLOGISTS.....	137
STAROSTINA Oksana Volodymyrivna USING THE EXPERIENCE OF TRAINING THE BRITISH TEACHERS OF HIGH SCHOOL IN UKRAINE.....	141
TOKARYEVA Tetyana Stanislavivna MONOLOGUE SPEECH AS MEANS OF REALIZATION OF COMMUNICATIVE AIMS AT THE STUDY OF GERMAN IN THE HIGHER FORMS OF ESTABLISHMENTS OF UNIVERSAL MIDDLE EDUCATION.....	146
ULYCHNYJ Igor Ljubomyrovych REFLECTION AS A MECHANISM OF PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHER...151	151

FEDOTOVA Svitlana Oleksandrivna TECHNIQUES OF A FAIRY TALE LEARNING AT THE LESSONS OF LITERARY READING IN THE PRIMARY SCHOOL.....	156
TSYMBAL-SLATVINSKA Svitlana Volodyvyryvna, BABII Inna Volodyvyryvna APPLICATION OF ACTIVITY-TECHNOLOGICAL CRITERION FOR DETERMINATION OF FUTURE SPEECH THERAPISTS READINESS FOR INTERACTION WITH CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS.....	163
SHCHERBA Nataliia Serghiivna THE CONCEPT OF PREPARING A FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHER TO TEACH STUDENTS WITH DISABILITIES: STATE OF RESEARCH.....	169
BAGRY Anna Viktorovna PROFESSIOGRAM OF THE FUTURE SPECIALIST IN THE SPHERE OF ENERGY SAVING AND ENERGY EFFICIENT TECHNOLOGIES.....	173
VORONETSKA Valentyna Volodymyrivna CRITERIA OF FORMATION OF CREATIVE POTENTIAL OF STUDENTS OF A HUMANITARIAN GYMNASIUM.....	177
GABORETS Olga Andreevna CONTENTS OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE DOCTORS.....	182
DUBEL Ihor Mykolaiovych CURRENT SYSTEM OF MODERN DIDACTIC CRITERIA FOR FORMATION OF THE CONTENT OF HIGHER LOCAL HISTORY EDUCATION.....	187
OLIZKO Olena Viktorivna CONTRIBUTION OF EDUCATIONAL TEACHERS IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE ELISAVETGRAD CHARITY SOCIETY FOR THE PROMOTION OF LITERATURE AND CRAFTS.....	192
RUDCHYK Olha Sergyyvna TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN HIGHER EDUCATION IN UKRAINE (90-S OF THE XX century).....	196
SHULIAK Andrii Serhiiovych REQUIREMENTS FOR THE IT TEACHER AS A MODERN INFORMATIZATION SPECIALIST.....	200
SAVCHENKO Nataliia Serhiyivna IMPROVING THE QUALITY AND AVAILABILITY OF EXTRAORDINARY EDUCATION AS INDICATORS OF THE EFFICIENCY OF THE EDUCATIONAL SYSTEM.....	206
KARAPETIAN Alina Ovikivna COMPETENCY APPROACH TO CURRICULUM DEVELOPMENT AS A METHOS TO SOLVE GRADUATES' EMPLOYABILITY PROBLEM.....	211
LEMKO Halyna Ivanivna. MOCHAN Tetyana Mikhailivna EDUCATION OF SPIRITUALITY OF PERSONALITY AS A COMPONENT OF HUMAN VALUES OF SOCIETY.....	216
NECHPORUK Yana Serhiivna THE CONCEPT OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE TRAINING IN FLIGHT EDUCATION.....	221
ANNOTATIONS	225

УДК 373.3:37.011.31

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-10-15

БІДА Олена Анатоліївна –
доктор педагогічних, наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і психології
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0448-0852>
e-mail: tetyanna@ukr.net

КУЗЬМІНСЬКИЙ Анатолій Іванович –
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Глухівського національного педагогічного університету
імені О. Довженка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9338-1882>
e-mail: anatoliy230743@ukr.net

ЧИЧУК Антоніна Петрівна –
доктор педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9982-3634>
e-mail: Toniabida@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Одним із стратегічних напрямів процесу державотворення в Україні на сучасному етапі є реформування системи вищої освіти. Зміни, що постали перед людством у XXI столітті, пов'язані насамперед із глобальною перебудовою економічної, політичної та соціокультурної сфер і потребують постановки принципово нових цілей в усіх сферах суспільного життя.

Останнім часом світова педагогічна думка все більше концентрується на тому, як побудувати освітній процес так, щоб він приносив відчуття щастя всім його учасникам. Зокрема широкого застосування в Китаї набула концепція менеджменту щастя, яка полягає в тому, що процес едукативної діяльності має здійснюватися так, щоб якомога повніше задовольняти потреби всіх його суб'єктів. Мета і результат навчання й виховання – зробити людину щасливою.

Уважається, що це нова філософія менеджменту взагалі, хоч її витoki є в давньогрецьких джерелах, в яких стверджується, що лише щасливе життя має значення і цінність. Китайський вчений Пу Десян вважає, що теорія менеджменту щастя – це механізм і процес, в результаті якого розум людини координує ресурси і сприяє максимальному наближенню до щастя.

Основні ідеї теорії менеджменту щастя: взаємна повага між усіма учасниками освітнього процесу; людиноорієнтований принцип вияву ініціативи в освітній сфері;

сприяння розвитку потенціалу людини; забезпечення високої якості реалізації особистості; об'єднання індивідуальних цілей кожного учасника навчально-виховного процесу з цілями закладу, в якому відбувається цей процес; оптимальне використання ресурсів для створення соціальних цінностей всім суб'єктам освітнього процесу.

Реалізація концепції менеджменту щастя вимагає виховання високої культури в усіх учасників освітнього процесу, дотримання принципів людиноцентризму, повної відмови від авторитарної освітньої моделі. Нова модель навчання базується на повазі до тих, хто навчається, турботі про їхнє психосоматичне здоров'я та про збагачення їхнього духовного життя, особливо тих, хто навчається в екзаменаційно-орієнтованому режимі. Побудова відносин між суб'єктами навчання базується на основі взаємної поваги, довіри, турботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе місце у формуванні педагогічної культури майбутніх магістрів як складової їх професійної компетентності, та формуванні фундаментального освітнього простору майбутнього фахівця займають праці науковців В. Андрущенко, А. Бойко, А. Вербицького, О. Горіна, Л. Дудар, А. Каплан, В. Кондратєва, А. Кочнєва, З. Кияниці, І. Ларченко, Л. Онишук, О. Поліщук, Н. Садовнікова, А. Субетто, А. Суханова, В. Філіппова та ін.

Прекрасним прикладом новаторства у прикладній педагогіці є діяльність А. Макаренка, В. Сухомлинського, О. Захаренка, Ш. Амонашвілі, І. Зязюна, М. Гузика, В. Шаталова, які блискуче узагальнили власний педагогічний досвід, збагативши теорію і методіку освіти оригінальними науковими ідеями. У своїх педагогічних працях вони методологічно обґрунтували зміст педагогічної культури майбутніх педагогів як складову їх професійної компетентності, роль передового досвіду, наголошуючи на необхідності тісного взаємозв'язку теорії і практики без якого не можливий розвиток освіти. І хоча до проблеми педагогічної культури майбутніх магістрів як складової професійної компетентності зростає інтерес науковців, ще й сьогодні не все прогресивне, педагогічно доцільне, що народжується у творчих лабораторіях науковців і педагогів-практиків, стає надбанням широкого загалу освітян.

Метою статті є з'ясування змісту педагогічної культури майбутніх магістрів як складової їх професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтегративним стрижнем педагога-професіонала є високосформована педагогічна культура, що дозволяє особистості самоактуалізуватися та самореалізуватися в житті, знайти особистісні змісти в освіті. І чим більшою мірою викладачеві притаманна педагогічна культура, тим повнішою буде його самореалізація. Професійна культура передбачає вміння бути посередником, «медіатором» між студентами та навчальним матеріалом. Засвоєння цього матеріалу відбувається безпосередньо в процесі навчання, тому викладач повинен бути готовим до виконання ролі порадника, помічника, консультанта, комунікатора, партнера.

Успішному виконанню цих завдань сприяє наявність таких якостей, як схильність до лідерства, готовність прийти на допомогу, доброта, вміння активізувати почуття відповідальності. Викладач вищої школи вирішує різноманітні педагогічні завдання, що є відображенням специфіки його професійної діяльності.

Домінантними вважають якості, відсутність кожної з яких унеможливує ефективне здійснення педагогічної діяльності; периферійними – якості, які не здійснюють вирішального впливу на ефективність педагогічної праці, проте сприяють її успішності; негативними –

якості, що призводять до зниження ефективності педагогічної діяльності, а професійно недопустимими – ті, що ведуть до професійної непридатності педагога. Розглянемо склад цих груп особистісних якостей детальніше.

Домінантні якості:

1. Гуманність – любов до учнів, вміння поважати їхню людську гідність, потреба й здатність надавати кваліфіковану педагогічну допомогу в їхньому особистісному розвитку.

2. Громадянська відповідальність, соціальна активність.

3. Справжня інтелігентність (від лат. *inteligens* – знаючий, розуміючий, розумний) – високий рівень розвитку інтелекту, освіченість у галузі предмета викладання, ерудиція, висока культура поведінки. Без особистого безпосереднього впливу справжнє виховання, що проникає в характер, неможливе. Лише особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, лише характером можна створити характер.

4. Правдивість, справедливість, порядність, чесність, гідність, працьовитість, самовідданість. Високі вимоги до моральних і педагогічних якостей учителя висувалися ще в статутах братських шкіл.

5. Інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, готовність до створення нових цінностей і прийняття творчих рішень.

6. Любов до предмета, який викладається, потреба в знаннях, у систематичній самоосвіті.

7. Здатність до міжособового спілкування, ведення діалогу, переговорів; наявність педагогічного такту, що визначає стиль поведінки педагога, спричиняє упевненість учнів у доброзичливості педагога, його чуйності, доброти, толерантності.

Периферійні якості: привітність, почуття гумору, артистизм, мудрість (наявність життєвого досвіду), зовнішня привабливість.

Сукупність якостей вчителя створює його авторитет. Авторитет педагога, як і авторитет представника будь-якої іншої професії, здобувається наполегливою працею. До професійно значимих якостей педагога відносять компетентність (лат. *competens* – відповідний, здібний) [1].

Формування педагогічної культури майбутніх магістрів й здобуття професійної компетентності неможливо без фундаменталізації навчання.

Е. Лузік запропонувала концепцію проблемно-комплексного визначення якості фундаментальної підготовки, основна ідея якої полягає в тому, що структура і зміст контролю підготовки (навчальної дисципліни, розділу, теми) похідні від структури і змісту самої підготовки (місця підготовки й навчальної дисципліни в навчальному плані, розділу і теми – в структурі навчальної дисципліни).

М. Чіталін визначає фундаменталізацію професійної освіти як нову самостійну систему, побудовану на інтеграції фундаментальних предметних і професійних понять, виділяє її етапи: 1) загальна підготовка, що спрямована на формування світогляду, загальної культури, креативних здібностей; 2) особлива підготовка – спрямована на формування культури професійної діяльності; 3) часткова (одична) підготовка – спрямована на формування професійної культури і росту професійної майстерності. Суть методологічного підходу багаторівневої фундаменталізації змісту професійної освіти полягає у взаємозв'язку фундаментального і професійного при відборі і структуруванні змісту професійної освіти.

В. Луговий фундаментальним поняттям для педагогіки (як науки і практики), освіти називає інформацію, яка є міждисциплінарним поняттям-категорією. Базисність цього поняття з'ясовується в рядоположному зіставленні з іншими подібними категоріями (що осмислюються на найвищому науково-філософському рівні), такими як матерія і енергія. Перша, як відомо, є основою буття, інша виступає мірою руху та взаємодії матерії. У зазначеному категоріальному ряді інформація є мірою просторового, часового, просторово-часового впорядкування матерії, характеризує ступінь переходу від неорганізовано-хаотичного до організовано-упорядкованого етапу в процесі її спонтанної самоорганізації або спеціальної організації [2].

Вивчення світового досвіду освіти є одним з найважливіших інструментів розробки і впровадження нових ідей, який надає можливості глибше осмислити специфіку педагогічної роботи, запобігти помилкам при підготовці фахівців у нашій країні, упровадити в навчання основні концепції, що пройшли випробування часом: поєднання теорії та практики, тісну міждисциплінарну інтеграцію.

Вивчаючи та порівнюючи підготовку педагогів у розвинених країнах світу й

Україні, Л. І. Романовська робить висновки, що:

- упровадження національного керівного та впорядковуючого органу – аналогу Центральної ради з питань навчання і підготовки в освіті Великобританії – може надати поштовх до розвитку всієї системи підготовки педагогічних працівників;

- 1. навчальні заклади освітнього профілю в Україні мають звернути увагу на можливість упровадження нових індивідуальних та групових форм навчання, включаючи дистанційне;

- при серйозній фундаментальній теоретичній підготовці вітчизняних навчальних закладів обсяг практичної діяльності студентів значно відстає від світових стандартів;

- серйозне вивчення ролі педагогів-наставників практичної підготовки майбутніх педагогів може підвищити як успішність засвоєння практичних навичок освітньої діяльності в цілому, так і ступінь задоволеності практикою студентів;

- джерелом теоретико-методологічної бази у підготовці спеціалістів в Україні може бути досвід європейських країн, зокрема Німеччини, Франції, з підготовки фахівців педагогіки. Науковець вважає за необхідне зауважити, що, не зважаючи на значно більший зарубіжний досвід підготовки спеціалістів, його використання повинно відбуватись через глибоке осмислення й адаптацію до вітчизняних культурно-історичних традицій та соціально-економічних і політичних умов [3].

На кожному із етапів підготовки магістрів домінує певний вид діяльності, який доцільно активізувати. Так, мотиваційно-ціннісна готовність, основним елементом якої є спрямованість особистості, яка обумовлює розвиток компетентності, формується в результаті цілеспрямованого навчання, але успіх навчання при цьому залежить від мотиваційної сфери особистості, на яку потрібно вплинути, та від бажання суб'єкта змінити її. До речі якраз цей компонент, сприяє посиленню соціально-професійної установки, виробленню певної позиції, що відображає світоглядний критерій.

Змістовий компонент компетентності, що є базою для змістової готовності, формується в результаті навчання і є, по суті, діяльністю по засвоєнню і передачі системи знань, що відображається у змістовому критерії професійної готовності.

Розвиток операційного компонента на основі сформованої мотивації і передбачає

домінування діяльності, яка є показником творчої самореалізації. Все це загалом відображено в операційному критерії, наявність якого засвідчує у випускника ЗВО діяльнісно-поведінковий аспект готовності.

Отже, професійна підготовка магістра включає в себе не лише діяльність педагога і студента, що утворюють процес навчання, але й самостійну діяльність суб'єкта, саморозвиток, засвоєння суб'єктом досвіду шляхом аналізу, осмислення і перетворення сфери діяльності, в яку він включений [4].

Фундаменталізація слугує інструментом істотного підвищення якості освіти та освіченості майбутніх педагогів у ЗВО. Однак зводити фундаменталізацію освіти до навчання фундаментальних наук є хибним, позаяк фундаментальна освіта це не тільки знання з фундаментальних наук, це високий рівень інтелектуального та духовного розвитку особистості, що утворюють своєрідний простір, який пронизує і скріплює ці знання. Саме тому висвітлення антропологічного та гуманістичного підходів у контексті удосконалення фундаменталізації вищої професійної освіти майбутніх фахівців є нагальною потребою часу.

Фундаментальність знань майбутніх педагогів формується під час безперервної, паритетної взаємодії з викладачем в аудиторії та позааудиторному вітакультурному просторі, передбачає їх:

2. міждисциплінарність, яка досягається за допомогою синтезу знань спеціально організованих інтеграційних навчальних курсів;

3. універсальність як спрямованість на сприйняття світу і себе самого як «неподільно цілого» у цьому світі, що формується під час навчання шляхом періодичного оновлення особистісних «картин світу», як завершальних, підсумкових моментів освітніх циклів;

4. проблемність, що характеризується набором знань, що викликаються необхідністю розв'язання професійних завдань.

Однак, нині фундаменталізація освіти не може обійтися без її гуманізації.

Уведення гуманістичного підходу у фундаментальну підготовку майбутніх фахівців має велике методологічне значення, позаяк для людей, які працюють в системі «людина-людина» чоловіколюбство визначається не тільки базовими знаннями і вміннями, а й ціннісними орієнтаціями молодого спеціаліста, мотивами його діяльності, стилем взаємин з людьми, з

якими він працює, його загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу.

Саме гуманістичний підхід до фундаменталізації професійної підготовки майбутніх педагогів органічно поєднує функції освіти, виховання і саморозвитку особистості студента, сприяє підвищенню якості їх підготовки у виші, розвиває відповідальність за ставлення перед людством і планетою за результати своєї діяльності.

Гуманістичний підхід до фундаменталізації професійної освіти здебільшого пов'язаний з розвитком активно-творчих можливостей студента, з його соціально-вольовим і моральним потенціалом, стимулюванням прагнення у майбутньому до реалізації себе в інтересах суспільства.

Тому викладач у навчальній аудиторії має працювати таким чином, щоб кожен студент покроково оволодівав новим рівнем культури, змінював на краще своє ставлення до світу, інших людей і до себе, особисто відповідав за свої дії та їхні наслідки. Сучасному суспільству потрібні спеціалісти, підготовлені як «вшир», так і «вглиб». Інакше кажучи, суспільство прагне отримати не просто кваліфікованого фахівця, а компетентного у своїй сфері спеціаліста, де компетентність, водночас з іншими характеристиками, є однією із значущих нетрадиційних цінностей сучасної освіти.

Фундаменталізація професійної підготовки майбутніх педагогів орієнтована на виведення фундаментального знання на пріоритетні позиції, котрі є основою створення та нагромадження цілісного, узагальнювального знання задля цілеспрямованого формування творчого мислення та професійної компетентності. При цьому важлива роль відводиться антропологічному та гуманістичному підходам у фундаменталізації вищої професійної освіти майбутніх фахівців. Вони сприяють формуванню особистості як активного суб'єкта творчої праці, пізнання і спілкування, слугують фактором її гармонійного розвитку, зростання сутнісних сил і здібностей, «видаються» нами як соціально-педагогічний феномен, який виступає як педагогічна проблема, педагогічне явище, педагогічний процес, педагогічний принцип, педагогічна практика і як напрям дослідження педагогічної дійсності. Саме за допомогою реалізації цих підходів до фундаменталізації вищої професійної освіти стає можливим цілісний

виклад теоретичних навчальних курсів і ефективного проходження студентами практики, що сприяє підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців у ЗВО [5].

Висновки та перспективи подальших розвідок напреду. Розглянуто педагогічну культуру майбутніх магістрів як складову професійної компетентності, де інтегративним стрижнем педагога-професіонала є високосформована педагогічна культура, що дозволяє особистості самоактуалізуватися та самореалізуватися в житті, знайти особистісні змісти в освіті. Подано розгляд фундаменталізації освіти різними вченими як необхідної умови педагогічної культури майбутніх магістрів. Виявлено різні точки зору і підходи до визначення поняття фундаменталізації освіти. Фундаменталізація освіти спрямована на підвищення якості освіти і освіченості особистості та є необхідною для формування педагогічної культури майбутніх магістрів як складової їх професійної компетентності.

Виявлено за допомогою реалізації яких підходів до фундаменталізації вищої професійної освіти стає можливим формування педагогічної культури майбутніх магістрів як складової їх професійної компетентності. Перспективи подальших розвідок напреду вбачаємо у дослідженні гуманістичного підходу до фундаменталізації професійної підготовки майбутніх педагогів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

17. Безсмолий Євгеній Борисович (2015). Підготовка майбутніх магістрів з правознавства до викладацької діяльності (Дис канд пед. наук). Міжрегіональна Академія Управління Персоналом, Київ. 275 с.

18. Ковтонюк М. М. Теоретичні і методичні засади фундаменталізації загальнопрофесійної підготовки майбутнього учителя математики: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / М. М. Ковтонюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2014. 549 с.

19. Романовська, Л. І. Система підготовки фахівців з соціальної роботи за кордоном на прикладі розвинених країн [Електронний ресурс] / Л. І. Романовська // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_3_21.pdf

20. Карпенко О. Г. Теоретико-методологічні підходи професійної готовності фахівців до соціальної роботи // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. С. 46–54.

21. Ребуха Л. Фундаменталізація вищої професійної освіти майбутніх соціальних працівників: антропологічний та гуманістичний підхід // Фундаменталізація вищої професійної освіти. Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». Випуск 5/37 (2017). С. 156–163.

REFERENCES

1. Bezsmolyu, YE. B. (2015). *Pidhotovka maybutnikh mahistriv z pravoznavstva do vykladats'koyi diyal'nosti*. [Pidhotovka maybutnikh mahistriv z pravoznavstva do vykladats'koyi diyal'nosti]. Kyiv.

2. Kovtonyuk, M. M. (2014). *Teoretychni i metodychni zasady fundamentalizatsiyi zahalnoprofesiyanoi pidhotovky maybutnoho uchytelya matematyky*. [Theoretical and methodical principles of fundamentalization of the general professional training of the future teacher of mathematics]. Vinnytsya.

3. Romanovska, L. I. (2013). *Systema pidhotovky fakhivtsiv z sotsialnoyi roboty za kordonom na prykladi rozvynenykh krayin*. [System of training specialists in social work abroad on the example of developed countries].

4. Karpenko, O. H. *Teoretyko-metodolohichni pidkhody profesiyanoi hotovnosti fakhivtsiv do sotsialnoyi roboty*. [Theoretical and methodological approaches of professional readiness of specialists to social work].

5. Rebukha, L. (2017). *Fundamentalizatsiya vyshcheyi profesiyanoi osvity maybutnikh sotsialnykh pratsivnykiv: antropolohichnyy ta humanistychnyy pidkhid*. [Fundamentalization of higher professional education of future social workers: anthropological and humanistic approach].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БІДА Олена Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: педагогіка вищої школи.

КУЗЬМІНСЬКИЙ Анатолій Іванович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка.

Наукові інтереси: педагогіка вищої школи.

ЧИЧУК Антоніна Петрівна – Доктор педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: педагогіка вищої школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BIDA Olena Anatoliivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of the Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakoczi II.

Circle of scientific interests: pedagogy of high school.

KUZMINSKY Anatoliy Ivanovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding

Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Professor of the Department of Pedagogy and Education Management of Glukhiv National Pedagogical University named after O. Dovzhenko.

Circle of scientific interests: pedagogy of high school.

СНІСНУК Antonina Petrovna – Doctor of

Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Preschool Education, Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky.

Circle of scientific interests: pedagogy of high school.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2020 р.

УДК: 379.8

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-15-19

ВІНДЮК Андрій Валерійович –

доктор педагогічних наук,

професор кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу
Національного університету «Запорізька політехніка»

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-5495-4350>

e-mail: vindykktgg@gmail.com

СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧА АНІМАЦІЯ: ВИДИ, ФУНКЦІЇ, ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Організація дозвілля в місцях розміщення туристів є однією з важливіших задач фахівців з анімаційної діяльності. Останніми роками в сфері організації дозвілля відпочиваючих на туристичних підприємствах України відбуваються значні зміни. Це пов'язано з рядом причин: запозичення досвіду зарубіжних курортів; зростанням освітнього та культурного рівня населення; впровадженням нових технологій в індустрію розваг; зміненням структури використання вільного часу; активізації концертної діяльності професійних театрів, кінотеатрів та естради [5].

Тож, важливою частиною багатопланової діяльності туристичного підприємства, що виражена високим ступенем його професіоналізму, є організація анімаційних послуг. Це також, є своєрідною і досить дієвою формою реклами, повторного залучення гостей, що здійснює просування даного продукту на ринку туристичних послуг, яка підвищує ефективність, прибутковість та рентабельність підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основним критерієм спортивно-оздоровчої анімації є регулярна, масова участь туристів та відпочиваючих у пропонуваному туристичним підприємством анімаційних програмах, підвищення ступеня задоволеності туриста якістю обслуговування, створення позитивного іміджу підприємства, оздоровчого ефекту від відпочинку, розширення активного

туристичного сезону є закономірним наслідком ефективно організованих анімаційних послуг [1, с. 25].

Теоретичними засадами дослідження проблеми організації анімаційного сервісу на туристичних підприємствах стали роботи таких авторів, як: А. Альошина, С. Байлик, І. Булигіна, А. Вороніна, Н. Гаранин, М. Журавльова.

Та, не зважаючи на велику кількість досліджень цього питання та наукової літератури щодо організації анімаційного сервісу на туристичних підприємствах, такий вид анімації, як спортивно-оздоровча залишається малодослідженим і досить актуальним.

Метою статті обрано теоретичний аналіз видів, функцій та особливостей організації спортивно-оздоровчої анімації в туризмі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначає А. Вороніна, туристична анімація має три головні рекреаційні функції: лікувальна, оздоровча та пізнавальна. З них, прямим чином виконує дві: спортивно-оздоровчу та пізнавальну. Непрямим чином при належних умовах виконується і лікувальна функція. Авториня зазначає, що в практиці анімаційної діяльності для цільового конструювання анімаційних програм функції рекреаційної туристської анімації диференціюються на: адаптаційну – дозволяє перейти від повсякденної обстановки до вільної, дозвільної; компенсаційну – звільняє людину від фізичної та психічної втоми повсякденного життя; стабілізуючу –

створює позитивні емоції та стимулює психічну стабільність; оздоровчу – направлена на відновлення та розвиток фізичних сил людини, послаблених у повсякденному робочому житті; інформаційну – дозволяє отримати нову інформацію про країну, регіон, людей тощо; освітню – дозволяє отримати та закріпити в результаті яскравих вражень нові знання про оточуючий світ; вдосконалювальну – приносить інтелектуальне та фізичне удосконалення; рекламну – дає можливість через анімаційні програми зробити туриста носієм реклами про країну, регіон, туристичний комплекс, готель, туристичну фірму та ін. [7, с. 51].

Усі анімаційні програми мають характерні риси:

- здійснюються у вільний час;
- відрізняються свободою вибору, добровільністю, активністю, спрямованістю на різні соціальні групи або окремих особистостей;
- обумовлена національними, релігійними, регіональними особливостями та традиціями;
- характеризується різноманіттям видів з орієнтацією на різні інтереси дорослих, молоді та дітей;
- має гуманістичний, культурологічний, розвиваючий, оздоровчий та виховний характер [2].

Більшість анімаційних програм розважального напрямку містять спортивні ігри, вправи та змагання. Таке поєднання робить ці програми більш насиченими, цікавими і корисними для покращення та відновлення здоров'я, тому у поєднанні туристичної анімації і спорту досягається найбільш відновлювально-оздоровчий ефект.

Щоденна програма спортивно-оздоровчої анімації на туристичному підприємстві може містити такі заходи, як:

- спортивні ігри та змагання для дорослих (волейбол, водне поло, пінг-понг, дартс, армреслінг та ін.), а також групові та індивідуальні заняття з фітнесу (аеробіка, аквааеробіка, йога, пілатес, атлетична гімнастика та ін.);
- вечірні розважальні конкурси, естафети, ігри;
- дитячі програми (рухливі ігри та конкурси, естафети, тематичні свята, дитячі дискотеки, ігри у басейні та ін.) [3, с. 48].

Більшість пляжних курортів популярних туристичних країн пропонують своїм гостям не тільки комфортні умови відпочинку, але й організацію дозвілля з використанням анімаційних програм, що містять заходи

більш активного спортивно-оздоровчого напрямку. Також, на багатьох туристичних підприємствах для підвищення рівня сервісу створюють умови для занять фітнесом (тренажерні зали, інвентар для занять йогою, степ-аеробікою, поля для спортивних ігор, тенісні корти та ін.) з можливістю скористатися послугами спортивного інструктора. Цей досвід покращення сервісу зарубіжних країн активно використовують і туристичні підприємства України [9].

Зазвичай відвідування спортивних локацій підприємства є безкоштовним для клієнтів, але інколи підприємства надають такі послуги за додаткову оплату.

За статистикою, групові заняття фітнесом є більш популярними серед відпочиваючих і проводять такі заняття як звичайні аніматори, так і дипломовані спортивні інструктори (що позначається на якості, інтенсивності та тренувальному ефекті) яких зазвичай наймають окремо від команди анімаційної служби підприємства. Наявність інструкторів зі спортивно-оздоровчої роботи на туристичному підприємстві є показником гарного сервісу [2].

Інструктори зі спортивно-оздоровчих заходів має постійно слідкувати за гостями туристичного підприємства, які тренуються у тренажерному залі, перевіряти навантаження, допомагати з технікою виконання окремих вправ, страхувати, надавати консультації та рекомендації оптимальних програм тренувань. Досить часто, туристи, що активно слідкують на своїм здоров'я та фізичною формою, ідуть на відпочинок зі своєю програмою тренувань, тож, у такому випадку, інструктору лишається лише допомогти з підбором необхідних тренажерів та обладнання [4].

Спортивно-оздоровчі програми починаються з самого ранку. Першим таким заходом є вранішня гімнастика, як для дорослих, так і для дітей (зазвичай проводиться окремо від дорослої групи фахівцями з дитячої анімації), яку проводять на відкритому повітрі. Комплекси вранішньої гімнастики містять вправи загальнорозвиваючого характеру (нахили голови, тулуба, кругові рухи руками, махи, випади, стретчинг). Так, як вранішня гімнастика проводиться вранці, працівники анімаційної служби починають залучати до неї гостей туристичного підприємства ще з попереднього вечора, зазначаючи при цьому час і місце проведення [6].

Далі, протягом дня проводяться ще декілька окремих спортивно-оздоровчих та спортивно-розважальних заходів: спортивні ігри (пляжний волейбол, міні-футбол, водне поло) кожного дня різні; групові заняття з аеробіки (базова аеробіка, зумба, степ-аеробіка); розважальні змагання (естафети, армреслінг, плавання, «гладіаторські» бої у басейні) змагання (з дартсу, стрільби з гвинтівки, арбалету чи луку, тенісу та ін.) [6].

Для дитячої аудиторії спортивні заходи відбуваються у складі розважальних програм (рухові ігри різної інтенсивності, естафети, конкурси) і, зазвичай, мають слабо виражений змагальний характер.

До організації дитячих анімаційних заходів аніматори мають підходити дуже відповідально. Необхідно продумати альтернативні заходи на випадок погіршення погоди чи будь-яких інших непередбачених обставин. Усі заходи мають відповідати віковим та фізичним особливостям дітей, мають бути доступними до участі і не дискримінувати жодної вікової групи. Зазвичай, програми для дітей диференціюються за віком таким чином: 3–6 років; 6–9 років; 9–12 років, але навіть при розподілі дітей на команди чи групи відповідно віку, може виявитись що фізичний розвиток, підготовленість або інші особливості фізичного стану не дозволять дитині брати участь у заході на одному рівні з іншими. Тому, досить важливим є індивідуальний підхід до організації та проведення спортивно-оздоровчих і спортивно-розважальних заходів для дітей [8].

У вечірніх анімаційних програмах переважають розважальні заходи, які більше впливають на емоційний стан туристів, і дають змогу відновити фізіологічний стан.

Процес створення анімаційної програми спортивно-оздоровчого та спортивно-розважального напрямку містить декілька етапів:

1. Організаційний етап – організація сумісної діяльності анімаційної команди, спортивних інструкторів (за наявності), економічного, технічного та рекламного відділів.

2. Інструкторсько-методичний етап – створення ті розроблення сценаріїв заходів, текстів ведучого заходу, підбір спортивних ігор, змагань, конкурсів з подальшим розробленням методичних рекомендацій на основі узагальнення досвіду.

3. Технічний етап – підготовка технічних засобів (об'єктів, споруд,

інвентарю та ін.), майданчиків для анімаційних заходів, реквізиту, декорацій, освітлення (за потреби), музичного супроводу.

Також, при розробленні зазначених програм чи окремих заходів слід врахувати такі особливості контингенту, як:

- вік та стать учасників;
- соціальне положення і професійні орієнтації учасників (якщо туристичне підприємство є закритим клубом для окремих соціальних груп, або це молодіжний табір для студентської молоді та ін.);
- національність учасників (особливості культур і традицій);
- фізичну підготовленість учасників.

Зважаючи на усі заходи спортивно-оздоровчої та спортивно-розважальної анімації, можна сказати, що фахівець з організації цієї діяльності має володіти ґрунтовною базою ігор, комплексів вправ, танцювальних комплексів, а також добре знатися на правилах більшості спортивних ігор, володіти творчими здібностями, щоб ефективно адаптувати наявні заходи та програми до змінення умов проведення, аудиторії та інших факторів [4, с. 34].

Таблиця 1.

Види фітнес-турів [6]

Вид фітнес-туру	Характерні риси фітнес-туру	Споживачі фітнес-туру
SPA-фітнес-тур	Щоденні тренування на свіжому повітрі, курс таласотерапії, лекції з оздоровчого харчування.	Спрямовані на різні соціальні, вікові, релігійні групи, не вимагають визначеного рівня фізичної підготовленості.
Аква-фітнес-тур	Заняття у водному середовищі. Вправи виконуються в аеробному режимі, з музичним супроводом, в умовах природніх водойм та штучних басейнах.	Призначені для людей різного віку та фізичної підготовленості.
Танцювальні фітнес-тури	Подорож до країни походження танцю. Знайомство з історією виникнення танцю, традиційними нарядами, первинними традиціями виконання. Заняття обраним видом танця з професійними хореографами.	Любителі танців, прихильники різних культур.

Протилежно пасивному пляжному відпочинку існують фітнес-тури. Фітнес-тур – це вид спеціалізованого туризму, групові подорожі, які організують туристичні оператори за окремими маршрутами зі спортивно-оздоровчими цілями у супроводі спортивних інструкторів [6].

Існують декілька видів фітнес-турів (для любителів танців, йоги, єдиноборств, для тих, хто хоче покращити фізичну форму тощо) і у кожного з них є свої прихильники.

Фітнес-тури також, можна вдало поєднати з традиційним відпочинком на пляжному курорті (як приклад, фітнес тури одного дня, коли турист виїжджає з готелю на цілий день за спеціально розробленою програмою фітнес-туру, а у вечорі повертається до готелю і продовжує свій відпочинок) [6].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, можна зазначити, що спортивно-оздоровча анімація, як окремий вид заходів або у складі розважальних анімаційних програм є досить важливим сегментом анімаційного сервісу на туристичному підприємстві. Долучення спортивно-оздоровчих і спортивно-розважальних заходів до складу анімаційних програм має позитивний вплив на активність відпочиваючих, що прямим чином впливає на рекреаційний ефект відпочинку. Що у свою чергу підвищує якість і рівень сервісу туристичного підприємства, рейтинг популярності, утримує постійних і залучає нових гостей. Програми спортивно-оздоровчої анімації здійснюються у вільний час, відрізняються свободою вибору, добровільністю, активністю, спрямованістю на різні соціальні групи або окремих особистостей, обумовлена національними, релігійними, регіональними особливостями та традиціями, характеризується різноманітністю видів з орієнтацією на різні інтереси дорослих, молоді та дітей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Альошина А. Спортивна анімація в місцях активного відпочинку/ А. Альошина, Р. Іваніцький, О. Бичук. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт : журнал. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. Вип. 23. С. 25–27.
2. Анімація в туризмі. URL: <http://svastour.ru/articles/puteshestviya/vidy-turov/animatsiya-v-turizme.html> (дата звернення 28.11.2017)

3. Байлік С. І. Вступ до анімації гостинності: навч. посіб./ Харків:Видавництво «Кроссруд», 2008. 128 с.

4. Бульгіна І. І. Об анимационной деятельности в туристских и спортивно-оздоровительных учреждениях. Теория и практика физической культуры. 2000. №11. С. 31–34.

5. Вакансії для аніматорів. URL: <https://bbstaff.com.ua/rabota-v-turcii-detskii-animator/>(дата звернення 23.08.2018 р.).

6. Виды и технологии реализации анимационных программ. *Менеджмент туризма*. URL: http://vfmgju-tourism.ru/struktura_upravleniya_turizmom_39/vidy_i_tehnologii_realizacii_animacionnyh_programm_408/index.html (дата обращения 01.08.2018).

7. Воронина А. Анимация, анимационная деятельность: сущность понятий. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. 2012. №3. С. 49–55.

8. Гаранін Н., Булігіна І. Менеджмент туристської і отельної анімації: уч. посіб. Москва: Российская международная академия туризма, 2002. 112с. URL: <http://infotour.in.ua/garanin.htm> (дата звернення 29.01.2016).

9. Журавлева М. М. Анимация в рекреации и туристской деятельности: курс лекций. Иркутск: ООО «Мегапринт», 2011. 135 с.

REFERENCES

1. Alohyna, A. (2016). *Sportyvna animatsiia v mistsiakh aktyvnoho vidpochynku*. [Sports animation in places of active recreation]. Lutsk.
2. *Animatsiya v turizme*. [Animation in tourism]. URL: <http://svastour.ru/articles/puteshestviya/vidy-turov/animatsiya-v-turizme.html>
3. Bailik, S. (2008). *Vstup do animatsii hostynnosti*. [Introduction to hospitality animation]. Kharkiv.
4. Bulygina, I. (2000). *Ob animatsionnoy deyatel'nosti v turistskikh i sportivno-ozdorovitel'nykh uchrezhdeniyakh*. [About animation activities in tourist and sports and health-improving institutions].
5. *Vakansii dlia animatoriv*. [Vacancies for animators]. URL: <https://bbstaff.com.ua/rabota-v-turcii-detskii-animator>
6. *Vidy i tekhnologii realizatsii animatsionnykh programm. Menedzhment turizma*. [Types and technologies for the implementation of animation programs].
7. Voronina, A. (2012). *Animatsiya, animatsionnaya deyatel'nost': sushchnost' ponyatiy*. [Animation, animation activity: the essence of concepts].
8. Haranyn, N., Bulygina, I. (2002). *Menedzhment turystskoi ta hotelnoi animatsii*. [Management of tourist and hotel animation]. Moskva.
9. Zhuravleva, M. (2011). *Animatsiya v rekreatsii i turistskoy deyatel'nosti*. [Animation in recreation and tourist activities]. Irkutsk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВІНДЮК Андрій Валерійович – доктор педагогічних наук, професор кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу Національного університету «Запорізька політехніка».

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх фахівців з туристичного, готельного та ресторанного бізнесу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VINDYUK Andriy Valeriyovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Tourism, Hotel and Restaurant Business, Zaporizhia Polytechnic National University.

Circle of scientific interests: professional training of future specialists in tourism, hotel and restaurant business.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2020 р.

УДК 378.14.015.62:911.9

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-19-23

ВОЙТОВИЧ Оксана Петрівна –

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри екології, географії та туризму Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3056-861X>
e-mail: vojtovich_o@ukr.net

МОТИВАЦІЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Ефективність освітнього процесу підготовки майбутніх учителів географії залежить значною мірою від їхньої мотивації до навчання. Тому доцільно дослідити мотиви студентів щодо активізації їхньої навчальної діяльності і, відповідно, до цього вдосконалювати зміст професійної підготовки фахівців, який би забезпечував результативність навчальної діяльності та сприяв би формуванню професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення мотивації студентів до навчальної діяльності розглядаються багатьма науковцями, серед яких слід відмітити праці С.Ільїна, Н. Іванової, О. Кальчук, В. Климчука, А. Маркової, М. Овчиннікова, О. Сидоренко, В. Тернопільської та інших. Дослідники розглядають мотивацію до навчання як сукупність мотивів, що ґрунтується, в першу чергу, на потребах, бажаннях та інтересах особистості.

Незважаючи на досягнуті результати досліджень в цьому напрямку, поза увагою залишається вивчення мотивів до навчальної діяльності майбутніх учителів географії.

Мета статті – вивчення мотиваційних чинників майбутніх учителів географії до навчальної діяльності з метою подальшого удосконалення форм та методів навчання для їх підвищення.

Виклад основного матеріалу

дослідження. Мотив, у психологічній літературі, розглядається, як певний стимул, що визначається потребами особистості. Тоді, як система мотивів, яка важлива для певної людини є її мотивацією до діяльності [1]. Тобто, поняття «мотивація» дещо ширше і, В. І. Тернопільська пропонує розглядати під мотивацією комплекс внутрішніх та зовнішніх факторів, які спрямовують особистість до активної діяльності щодо задоволення своїх потреб [6].

Подібної думки дотримується Н. Г. Іванова, яка вказує на те, що мотивація, як процес формування мотивів, залежить від інтелектуальних та індивідуально-психологічних особливостей особистості з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників впливу [2].

Погоджуємося, що мотивація до навчання майбутніх учителів географії залежить, як від зовнішніх чинників, що ініціюються поза особистісним «Я», так і від внутрішніх чинників, які ініціюються із середини особистісного «Я».

Зовнішніми чинниками впливу можуть бути, наприклад, виконання вимог викладача, бажання виділитися серед одногрупників та інші мотиви, що мають зовнішній характер. Тоді як, внутрішніми чинниками є мотиваційна основа студента, яка проявляється зсередини особистості та проявляється в бажанні вчитися та отриманні задоволення від навчання.

Як вказує Р. Миленкова, внутрішня

мотивація є результатом власного досвіду особистості і проявляється у різних ситуаціях відповідно до життєвої стратегії особистості [5].

Внутрішні і зовнішні мотиви до навчання не є ізольованими один від одного, вони багатокомпонентні та мають комплексний характер поєднуючи в собі видову різноманітність мотивів.

Враховуючи вище сказане, виникає необхідність виокремлення видів мотивів студентів до навчальної діяльності. Науковці виділяють наступні види [4]: пізнавальні мотиви та соціальні мотиви. Пізнавальні мотиви розглядають, як широкі пізнавальні мотиви, які стимулюють студентів до оволодіння новими фаховими знаннями; навчально-пізнавальні мотиви сприяють самостійному отриманню фахових умінь та формуванню професійних умінь та мотиви самоосвіти, що передбачають бажання студентів самовдосконалюватися. Соціальні мотиви поділяють на широкі соціальні мотиви, що характеризуються усвідомленням особистості отримання вищої освіти; вузькі мотиви, що ґрунтуються на бажанні студента здобути визнання в колективі; мотиви соціального співробітництва, що передбачають знання способів ділової взаємодії, як складової досягнення власних цілей.

А. І. Кузьмінський удосконалює зазначену класифікацію і виокремлює наступні види мотивів:

– соціальні мотиви, які ґрунтуються на бажанні майбутнього фахівця реалізуватися в подальшій професійній діяльності, мати визнання в колективі чи у суспільстві;

– спонукальні мотиви, що характеризуються зовнішнім впливом батьків, друзів чи викладачів на свідомість студентів;

– пізнавальні мотиви, що ґрунтуються на отриманні особистісного задоволення від процесу пізнання;

– професійно-ціннісні мотиви, окреслюють ставлення студентів до навчальної діяльності, як способу отримання професійної підготовки для реалізації в майбутній професійній діяльності;

– меркантильні мотиви, зазвичай, спричинені власною матеріальною вигодою [3].

Для того, що зрозуміти мотиви студентів до навчальної діяльності ми вирішили провести анонімне опитування серед студентів другого та четвертого курсів спеціальності «Середня освіта (Географія)» щодо визначення мотивів вибору професії.

Таблиця 1
Розподіл показників мотивів вибору професії майбутнього вчителя географії

Показники вмотивованості	Відмітка	Кількість студентів (II курс), у %	Кількість студентів (IV курс), у %
Престижність професії	Так	41,65	71,4
	Ні	41,65	14,3
	Важко відповісти	16,7	14,3
Можливість працевлаштування	Так	75	71,4
	Ні	8,3	28,6
	Важко відповісти	16,7	-
Бажання отримати вищу освіту	Так	91,7	100
	Ні	-	-
	Важко відповісти	8,3	-
Подобається професія	Так	58,3	85,7
	Ні	-	14,3
	Важко відповісти	41,7	-
Думка батьків	Так	41,7	42,8
	Ні	33,3	28,6
	Частково	25	28,6
Поради друзів	Так	-	-
	Ні	87,3	85,7
	Частково	16,7	14,3
Державний заклад вищої освіти, тому можливість потрапити на бюджет	Так	91,7	71,4
	Ні	8,3	14,3
	Частково	-	14,3
Авторитет вузу та факультету	Так	8,3	71,4
	Ні	75	28,6
	Важко відповісти	16,7	-
Розташування університету	Так	66,7	71,4
	Ні	33,3	14,3
	Важко відповісти	-	14,3
Низька вартість навчання	Так	16,7	28,6
	Ні	58,3	42,8
	Частково	25	28,6
Випадковість	Так	16,65	28,6
	Ні	66,7	71,4
	Частково	16,65	-
Правильність вибору професії	Задоволена (ний)	16,7	85,7
	Ще не визначилася (вся)	75	14,3
	Чекала _____ (в) зовсім іншого	8,3	-

Установлено, що основним мотивом студентів спеціальності «Середня освіта (Географія)» щодо вибору майбутньої професії є все ж таки бажання отримати вищу освіту (91,7% (II курс) і 100% (IV курс)).

Студенти IV курсу відмічають також, що їм професія подобається (85,7%) і вони впевнилися у правильності вибору (85,7%). Тоді, як студенти II курсу вказують на те, що вони ще не визначилися із правильністю вибору професії (75%).

Студенти II курсу надали перевагу під час вибору професії тому, що заклад вищої освіти має державну форму власності (91,7), і, відповідно, є державне замовлення на фахівців цієї спеціальності.

Ще поширеним мотивом щодо вибору майбутньої професії є розташування університету (66,7% (II курс) і 71,4% (IV курс)). На жаль, на престижність даної професії вказали лише 41,65% опитаних студентів II курсу, але слід відмітити, що студенти IV курсу даний показник визначили на рівні 71,4%. Це вказує на те, що престижність даної професії знижується або студенти ще не усвідомлюють важливості професійної діяльності вчителя у формуванні та розвитку майбутнього покоління.

На вибір професії вплинула також думка батьків (41,7% (II курс) і 42,8% (IV курс)).

Узагальнюючи дані проведеного анкетування, можна зробити висновок, що на вибір професії студентів вплинули соціальні мотиви, які ґрунтуються на важливості випускника школи отримати вищу освіту і бажано за рахунок держави, крім того спонукальними мотивами до вибору професії майбутнього вчителя був зовнішній вплив батьків, тобто переважають зовнішні чинники впливу. Але все ж таки у студентів IV курсу відмічається позитивний внутрішній мотив, який ґрунтується на тому, що професія подобається і вони зробили правильний вибір.

Аналізуючи умови, які впливають на мотивацію навчальної діяльності [7] вважаємо, що на підвищення внутрішньої мотивації студентів IV курсу вплинули такі чинники:

- професіоналізм професорсько-викладацького складу кафедр екології, географії та туризму Рівненського державного гуманітарного університету, що забезпечують підготовку даних фахівців;

1. позитивне відношення викладачів до студентів спеціальності «Середня освіта (Географія)», врахування їхніх індивідуальних якостей та розуміння, що кожен майбутній фахівець може успішно реалізуватися в професійній діяльності;

- створення сприятливих та комфортних, в психологічному плані, умов для розвитку і навчання;

- активізація пізнавального інтересу студентів шляхом використання інтерактивних методів навчання;

- усвідомлення сучасних вимог до підготовки майбутніх учителів географії та

- удосконалення змісту навчальних професійних дисциплін відповідно до цих вимог;

- професійно-педагогічна спрямованість освітнього процесу підготовки майбутніх учителів географії;

- доступність подання теоретичного змісту питань дисципліни та поєднання його з практичними завданнями;

- постійне стимулювання студентів в процесі навчання.

Важливим мотивом до навчання майбутніх фахівців є пізнавальний мотив, тобто бажання отримати фахові знання, бути компетентним в певній галузі.

Відповідно проведено дослідження вивчення мотивів навчальної діяльності у студентів спеціальності «Середня освіта (Географія)» другого та четвертого курсів. Анкету для опитування ми формували із врахуванням розробленої методики вивчення мотивів навчальної діяльності (модифікація А. О. Реан, В. О. Якуніна). Отримані результати були опрацьовані та узагальнені.

Таблиця 2

Розподіл показників мотивів навчальної діяльності майбутнього вчителя географії

Показники вмотивованості	Відмітка	Кількість студентів (II курс), у %	Кількість студентів (IV курс), у %
Складати іспити на «добре»	Так	83,3	85,7
	Ні	-	14,3
	Частково	16,7	-
Отримати глибокі фахові знання	Так	66,6	85,7
	Ні	-	-
	Частково	33,3	14,3
Отримати диплом	Так	100	85,7
	Ні	-	-
	Частково	-	14,3
Стати висококваліфікованим фахівцем	Так	58,4	85,7
	Ні	8,3	-
	Частково	33,3	14,3
Не відставати від однокурсників	Так	75	71,4
	Ні	16,7	14,3
	Частково	8,3	14,3
Заслужити повагу викладачів	Так	75	42,9
	Ні	8,3	-
	Частково	16,7	57,1
Бути готовим до наступних занять	Так	83,3	57,1
	Ні	-	-
	Частково	16,7	42,9
Уникнути осуду та покарання	Так	75	28,6
	Ні	25	57,1
	Частково	-	14,3
Отримати задоволення від навчання	Так	58,3	71,4
	Ні	-	-
	Частково	41,7	28,6

Домогтися схвалення батьків, друзів	Так	33,3	14,3
	Ні	50	42,85
Постійно отримувати стипендію	Так	66,6	57,1
	Ні	16,7	28,6
	Частково	16,7	14,3

Аналітичний огляд результатів опитування показав, що основним мотивом навчальної діяльності студентів є отримання диплому про вищу освіту (100% (II курс) і 85,7 % (IV курс)). Також, було з'ясовано, що більшості студентів мотивом є складати іспити на «добре» і «відмінно» (83,3% (II курс) і 85,7 % (IV курс)). Важливими мотивами для студентів IV курсу є отримання глибоких фахових знань та стати висококваліфікованим фахівцем (85,7%), тоді як для студентів II курсу ця мотивація не є пріоритетною. Але вони відзначають мотив «бути готовим до наступних занять» (83,3%), що вказує та не, що у даних студентів переважає соціальний мотив.

Проведене дослідження, дає можливість стверджувати, що на другому курсі домінують показники не особистісні, а соціальні, тоді як на четвертому курсі підвищується рівень усвідомлення важливості навчальної діяльності для особистісного розвитку.

Вважаємо, що підвищити мотивацію студентів до навчальної діяльності можливо при врахуванні наступних чинників:

- впровадження інноваційних методів навчання в освітній процес підготовки майбутніх учителів географії, які стимулюють пізнавальну діяльність студентів та забезпечують застосування теоретичних знань в конкретних практичних ситуаціях;
- забезпечення права на академічну мобільність шляхом залучення студентів до наукових досліджень, міжнародних стажувань тощо;
- формування інтересу до майбутньої професійної діяльності за рахунок застосування різноманітних форм навчання;
- активізація самостійної роботи студентів під час виконання дослідницьких завдань, які тісно пов'язані з майбутньою професійною діяльністю;
- проведення систематичного опитування серед студентів щодо якості навчання, врахування пропозицій студентів стосовно покращення освітнього процесу;
- залучення студентів до наукових гуртків, підготовки публікацій до участі в вітчизняних та зарубіжних конференціях;
- проведення систематичних зустрічей з

вчителями-практиками, вчителями-новаторами для підвищення статусності обраної професії та розуміння її завдань;
– проведення психологічних тренінгів щодо вміння відновлювати свій психоемоційний стан, контролювати емоції, бути толерантним, запобігати конфліктним ситуаціям.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Проведене дослідження дозволило визначити, що більшість студентів спеціальності «Середня освіта (Географія)» обрали професію самостійно, тобто на них не вплинула думка друзів чи батьків. Проте значна частина опитаних здійснила вибір під впливом зовнішніх факторів, а саме: бажання отримати вищу освіту, можливість працевлаштуватися, державна форма власності вузу, розташування університету. На думку опитаних, мотивація їхньої навчальної діяльності залежить в основному від бажання отримати диплом про вищу освіту та складати іспити на позитивні оцінки. Хоча студенти IV курсу відмічають також важливість отримання глибоких фахових знань та можливість стати висококваліфікованим фахівцем.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні змістового компоненту навчальних дисциплін, їх модернізації та оновленні відповідно до сучасних вимог на ринку праці до якості підготовки даних фахівців.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- Бордовская Н. В. Педагогика. Учебник для вузов / Бордовская Н. В., Реан А. А. СПб.: «Питер», 2000. 304 с.
- Иванова Н. Г. Мотивация фахівця до професійної діяльності: поняття, зміст та функції / Н. Г. Иванова // Військово-спеціальні науки. 2016. № 1 (34). С. 21–24.
- Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посібн. / А. І. Кузьмінський. К.: Знання, 2005. 486 с.
- Маркова А. К. Формирование мотивации учения: кн. для учителя. / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. М.: Просвещение, 1990. 192 с.
- Миленкова Р. В. Механізми формування професійної відповідальності в процесі фахової підготовки студентів / Р. В. Миленкова // Педагогічні науки: теорія, історія, інновації, технології. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. С. 321–329.
- Тернопільська В. І. Сучасні тенденції мотивації навчально-професійної діяльності студентів / В. І. Тернопільська // Вісник Національного університету оборони України. 2012. №5 (30). С. 141–144.
- Черняк Н. О. Формування мотивації

студентів до навчання у ВНЗ / Н. О. Черняк. [Електронний ресурс]. URL: <http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/Cherny k.pdf>

REFERENCES

1. Bordovskaya, N. V., Rean, A. A. (2000). *Pedagogyka. Uchebny`k dlya vuzov*. [Pedagogy. Textbook for universities]. Pyter.
2. Ivanova, N. G. (2016). *Motivaciya fahivcya do profesijnoi diyal`nosti: ponyattya, zmist ta funkciyi*. [Motivation of a specialist to professional activity: concept, content and functions].
3. Kuzminsky, A. I. (2005). *Pedagogika vyshhoji shkoly: navchalny posibnyk*. [Higher school pedagogy: textbook manual]. Kyiv.
4. Markova, A. K., Mathis, T. A., Orlov, A. B. (1990). *Formyrovanye motivacyy uchenyya: knyga dlya uchytelya*. [Formation of learning motivation: book for the teacher]. Moskva.
5. Milenkova, R. V. (2010). *Mexanizmy formuvannya profesijnoi vidpovidal`nosti v procesi fahovoyi pidgotovky studentiv*. [Mechanisms of formation of professional responsibility in the process of professional training of students]. Sumy.
6. Ternopil'ska, V. I. (2012). *Suchasni*

tendenciyi motivaciyi navchal`no-profesijnoi diyal`nosti studentiv. [Modern tendencies of motivation of educational and professional activity of students].

7. Chernyak, N. O. (2013). *Formuvannya motivaciyi studentiv do navchannya u VNZ*. [Formation of students' motivation to study at the university].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВОЙТОВИЧ Оксана Петрівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри екології, географії та туризму Рівненського державного гуманітарного університету.

Наукові інтереси: теорія та методика навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VOITOVYCH Oksana Petrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Professor Department of Ecology, Geography and Tourism, Rivne State University of Humanities.

Circle of scientific interests: theory and methods of teaching.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2020 р.

УДК 37.035

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-23-29

ГАЛЕТА Ярослав Володимирович –

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
 ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0484-529X>
 e-mail: yarosvit@rambler.ru

СЬОМАК Аліна Володимирівна – викладач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін, Донецького національного медичного університету
 ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-7122-1810>
 e-mail: alinasemak2017@gmail.com

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ОНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Інтенсивний розвиток інформаційних технологій сприяє уніфікації життєдіяльності суспільства, створює основу для віртуалізації соціокультурного простору і розвитку інформаційної культури. В умовах інформатизації суспільства спостерігається формування масової людини, що має певний набір цінностей, основою яких є розуміння того, що вона є людиною маси. Тотальна комунікація перетворюється на атрибут сучасного світу, який комунікує, посиляє інформацію, повідомляє про себе. Поступово це стає базою для створення особливого

типу культури, заснованої на глобальному використанні інформаційно-комунікаційних технологій [16, с. 44].

У результаті постійного оновлення й інтенсивного використання людиною засобів масової інформації соціокультурне середовище стає адекватним процесам «ущільнення і стискування світу»: світ і суспільство все яскравіше проявляються під знаком комунікації [18].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Л. В. Скворцов, характеризуючи сучасну епоху, вважає, що вона сприяє зміні символів. Своєрідним символічним втіленням масової людини сьогодні стає

комп'ютер, який забезпечує доступ до будь-якої інформації, допомагає вирішити різні проблеми, пов'язані з її отриманням у світовому масштабі. Учений відзначає, що людина перетворюється на інформаційну машину [10, с. 132]. У. Еко свого часу писав, що усе суспільство розділиться (чи вже розділилося) на дві частини: на тих, хто, користуючись ЗМІ, отримує готові образи і судження про суспільство і світ без критичного осмислення отриманих відомостей, і на тих, хто за допомогою комп'ютера здатний обробляти інформацію [17]. І додає, що в умовах глобального поширення інформації «друкарська людина» може зайняти головну позицію в суспільстві.

В. В. Тарасенко вводить поняття «людина клікаюча» для уявлення про «мешканців» інформаційного світу, які нагискають пальцями на кнопки, блукаючи в мережі Інтернет [11].

Таким чином, ми маємо справу з культурою і новим типом людини. Інтернет примушує переосмислити появу нових можливостей для комунікації у вигляді нових швидкостей. Вона змінює цілісність світу, впроваджуючи нові просторово-часові правила [15, с. 82].

Мета статті – дослідити сутність соціалізації особистості в умовах оновлення інформаційної культури суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування в надрах масової інформаційної культури масової людини продемонструвало перехід суспільства на якісно інший ступінь, пов'язаний з появою нового типу особистості, яка є наділеною специфічними властивостями і характеристиками, стереотипами поведінки і соціальними функціями. Іншими словами, людина стає частиною віртуальної реальності, в якій зливаються в єдине ціле явища і події реального й віртуального простору.

У новій філософській енциклопедії віртуальна реальність визначається як «особливий тип взаємодії між різними об'єктами (що містяться на різних ієрархічних рівнях), а також специфічні відносини між ними – породжуваності й інтерактивності. Об'єкти віртуального рівня породжуються об'єктами нижчого рівня, але не дивлячись на свій статус породжених, вони взаємодіють з реальними об'єктами як онтологічно рівноправні. Сукупність віртуальних об'єктів відносно реальності, яка їх породжує і утворює віртуальну реальність... Про віртуальну реальність є сенс говорити ще й тому, що у ній існують

свої «закони природи», свої характеристики часу і простору, які не зводяться до законів реального світу» [9].

Німецький дослідник Г. Рейнгольд говорить про віртуальну реальність як про «можливо новий світ», тобто нову паралельну дійсність. Віртуальну реальність, на його думку, можна розглядати як магічне вікно, що дозволяє заглянути в інші світи, будь-то світ молекул або світ наших фантазій [20].

Віртуальність виступає феноменом, який можна інтерпретувати не лише як результат занурення людини в інформаційне поле, але і як артефакт культури, створений під впливом інформації і такий, що відбиває формування нового типу комунікаційної взаємодії.

У сучасному соціогуманітарному знанні існують два підходи до визначення поняття «віртуальна реальність». Згідно першої позиції, під віртуалізацією не обов'язково розуміти заміщення реальності її образ (симуляція) за допомогою комп'ютерної техніки.

Про це у своїх роботах пише, зокрема, Д. В. Іванов. Симуляція в реальному житті – це стосунки між людьми, які часто набувають форми образних. При цьому втрачається відмінність між «знаком-образом і референтом реальності». Саме цей вид симуляції, згідно Д. В. Іванову, є первинним по відношенню до комп'ютерної симуляції. У даному випадку віртуалізація відбиває не трансформацію інформаційно-комунікаційного простору, а, передусім, якісні зміни в суспільстві в цілому [6]. Інша точка зору належить Л. В. Скворцову, згідно якої віртуальна реальність включає інформаційну структуру, комп'ютер і відеоряд. Він визначає, що гігантське розширення інформаційно-комп'ютерної сфери забезпечує можливість існування людей у віртуальній реальності: індивіди, постійно контактуючи з комп'ютером, стають деміургами віртуального інформаційного світу і знаходять в ньому сенс свого існування [10, с. 217]. Перспективи віртуальної реальності вчений пов'язує з комп'ютеризацією суспільства, відзначаючи, що визначення особистістю життєвих цінностей безпосередньо залежить від її ставлення до віртуальної реальності.

У сучасних дослідженнях віртуалізації суспільства помітно виділяється концепція Д. В. Іванова. Він вважає, що соціальний зміст віртуалізації – підміна реальності інституціонального ладу суспільства, є первинна по відношенню до змісту

технічного. Загальне уявлення про феномен заміщення реальності дозволяє розробляти власне соціологічний підхід: «не комп'ютеризація життя віртуалізує суспільство, а віртуалізація суспільства комп'ютеризує життя» [6].

Резюмуючи вище викладене, відзначимо, що існують два рівні розуміння віртуальної реальності.

Перший – матеріально-технологічний – ґрунтується на тому, що віртуальна реальність – це зумовлена технічним середовищем «штучна реальність», яка виникає завдяки дії комп'ютера на свідомість.

Другий рівень пов'язаний з віддзеркаленням будь-яких змін у свідомості у зв'язку з використанням інформаційних засобів. На цьому рівні людина знаходить можливість створення свого власного, керованого, такого світу, що є маніпульованим. У цьому середовищі формуються або віртуальна особистість, або такі умови, головною метою яких є компенсація недоліків у соціальній реальності. М. Фасслер відзначає, що віртуальний простір – це джерело незліченної кількості реальностей. До віртуалізації схильні різні співтовариства, які утворюють власні штучні світи (кібер-міста, кібер-суспільства) зі своїми інформаційними структурами, міжіндивідуальними, соціальними, економічними стосунками [19, с. 155].

Проте питання про кореляцію електронної і неелектронної віртуалізації залишається відкритим.

Адекватне представлення місця і ролі віртуальної реальності в процесах соціалізації індивіда припускає облік багатогранності цього феномену. Передусім, віртуальна реальність проявляється у вигляді етичних і естетичних цінностей, що культивується суспільством. Тому «проживання» в них (управління ними у повсякденному житті) є обов'язкова умова визнання індивіда з боку держави. Проте слід пам'ятати, що встановлювані суспільством норми і стандарти завжди мають конкретне культурно-історичне заломлення. Через це вони не лише об'єднують, але і роз'єднують людей, не лише ведуть шляхом прогресу, але і виступають силою, що стримує розвиток соціуму [14].

Феномен віртуальної реальності не чужий абсолютно усім наукам. Але варто визначити, що часто сама віртуальна реальність демонструється в дослідженнях

досить одноманітно. Можна сказати, що наукові засоби не в змозі дати панорамне бачення феномену і не припускають дослідження особливостей віртуальної реальності як простору соціалізації.

За наявності явного дефіциту соціалізаційних інструментів у актуальному світі, людина все частіше вимушена звертатися за допомогою до абсолютно інших засобів соціалізації. Створюючи віртуальні соціальні світи, вона наділяє їх соціалізуючими чинниками, необхідними їй [13].

На думку С. В. Бондаренко, існує два найбільш загальних типи соціалізації: соціалізація в офлайн і соціалізація в кіберпросторі [2]. Процес первинної соціалізації в кіберпросторі поділяється на два етапи: архетипічний та інструментально-когнітивний. На архетипічному етапі соціалізації відбувається формування суб'єктивної реальності кіберпростору за допомогою комунікації в групах членства. В індивіда з'являється інформація, що дозволяє сформулювати уявлення про те, що таке кіберпростір, а також мотивація для продовження кіберсоціалізації, ним засвоюються соціальні норми кіберпростору, а також культурні патерни. Момент першого виходу в Інтернет-простір є моментом переходу від архетипічного етапу кіберсоціалізації до інструментально-когнітивного. На цьому етапі індивід соціалізується у двох вимірах одночасно:

1) у соціальній спільності кіберпростору (навчання електронної письменності, навичкам навігації і тощо);

2) у мережевому соціумі, з яким взаємодіє Інтернет-користувач (засвоєння структури ролей і цінностей того чи іншого Інтернет-співтовариства) [3].

Досліджуючи вплив віртуального середовища на соціалізацію Т. А. Жданова, Н. С. Черноярва підкреслюють суперечливий характер інтернет-соціалізації, який конкретизується ними у наступних положеннях:

1) опозиція «свобода-контроль». Географічні відстані не грають ролі в процесі спілкування. В інтернеті люди часто створюють собі так званих «віртуальних особистостей», описуючи себе певним чином. Індивіди, що конструюють власні актуальні особистості, характеризуються низькою соціальною ригідністю, а індивіди, що ніколи не конструюють віртуальних особистостей, – високою соціальною ригідністю. У результаті індивіди з низькою соціальною ригідністю – мають широку

соціальну ідентичність. У індивідів, що мають високу соціальну ригідність, в цілому в ідентичності переважає соціальна ідентичність. Не пред'являючи до людини особливих вимог, Інтернет нікому не належить, ніким не контролюється і при цьому містить в собі серйозні погрози руйнування особистості, культури, не кажучи вже про можливість маніпулювання свідомістю з його допомогою, що може привести до створення «духовних» симулякрів, до віртуалізації свідомості, до «розмазання» меж власного «Я». Обмеження / розширення «приватної сфери» інтернет-простору, його фрагментація здійснюється самостійно і поступово через скорочення / розширення кола спілкування й інформації на основі локус-контролю.

2) опозиція «безмежність-обмеженість». Соціалізація молоді за допомогою Інтернету відбувається із вже частково соціалізованим індивідом. Цей процес має принципову відмінність від первинної соціалізації, яка полягає в тому, що для індивіда найближче його оточення – мережеве співтовариство, а також реальне суспільство, та й сам індивід в його ж уявленнях опиняються «іншими» з урахуванням освоєної ним раніше об'єктивної реальності. Початковий етап вторинної соціалізації реалізується у формах, прийнятих в мережевому співтоваристві. З одного боку, індивідові надається потенційно необмежене коло спілкування й інформаційного обміну, а з іншого боку, це коло замикається на досить вузькому, але при цьому, слід відзначити, і найбільш близькому для цієї людини секторі. У мережі Інтернет особистість має повну можливість увесь час відтворювати себе. У чаті індивід може спілкуватися тільки з тими, хто йому підходить, звертається до сайтів, які йому подобаються, де ним усе контролюється і де ним обирається лише потрібна йому інформація. Багаторівнева організація мережі Інтернет обумовлює той факт, що авторів доводиться соціалізуватись одночасно у двох вимірах. Після підключення до мережі Інтернет користувач соціалізується одночасно в наступних вимірах. Перший вимір – це соціальна спільність мережевого просторово-часового континууму. Другий вимір є мережевим співтовариством, з яким користувач взаємодіє у процесі комунікації. У процесі цього, по суті, нового етапу соціалізації особистість стикається з альтернативними шаблонами і зразками мислення. При цьому користувач засвоює величезну кількість нових якостей: від засвоєння конкретних рольових орієнтацій, навчання навігації в мережевому просторі до

пізнання нормативних моделей соціальних взаємодій та відчуття тиску механізмів соціального контролю. У результаті – інтернет-соціалізація не лише формує особистість з новим способом оцінки ситуації та з новим нелінійним світоглядом, але і пред'являє до особистості, жорсткі вимоги [5].

Важливим фактором є те, що соціальна система, котра складається в умовах віртуальності, має свої особливості мови, норми комунікації і соціальну ієрархію учасників. Наявність цих особливостей дозволяє говорити про віртуальність як про особливе середовище соціалізації індивіда. Штучне інформаційно-символічне середовище впливає на процес формування особистісної ціннісно-сміслової системи, яка є регулятором поведінки індивіда. Соціалізація, що відбувається у процесі багатоаспектної взаємодії, сприяє розвитку особистості відповідно до сучасних вимог техногенного світу.

На специфіку соціалізації індивіда у віртуальній реальності звертає увагу Ф. П. Власенко. На його думку, вона полягає в тому, що соціалізація здійснюється в контексті взаємодії двох процесів: засвоєння особистістю норм і зразків поведінки, які вона сприймає у первинній соціальній реальності й інтеріоризації норм, цінностей, установок віртуального простору. При цьому, перед індивідом, котрий повертається у первинну соціальну реальність, може постати проблема пошуку власної ідентичності. А тому одним із першочергових завдань соціалізації індивіда в сучасному інформаційному суспільстві є оптимізація ідентифікаційних процесів [4].

С. В. Летов як основні характеристики мережевої ідентичності називає ускладненість, відкритість, пошук альтернатив подальшого розвитку [8]. Л. О. Фадєєва визначає мережеву ідентичність як «ототожнення людиною (користувачем) себе з тією або іншою групою, створеною в мережі; віртуальна самопрезентація. Мережева ідентичність є віддзеркаленням множинності ідентичностей і посилює її у віртуальній комунікації. Водночас її можна розглядати і як різновид просторової ідентичності, маючи на увазі віртуальний простір інформаційно-комунікаційних потоків як середовище й одночасно як орієнтир самоідентифікації» [12]. Указані вище автори у своїх розвідках не розділяють поняття «віртуальна» і «мережева» ідентичність, ці терміни використовуються як взаємозамінні.

На відміну від попередніх авторів,

О. М. Астафєва розуміє мережеву ідентичність як складову частину «соціокультурної ідентичності особистості, яка відноситься до усвідомлення своєї приналежності до певної (що не завжди фіксується в реальному соціумі) спільності, що здійснює діяльність (в основному, споживання та передача знань і інформації) в інформаційно-комунікативних середовищах, передусім – в комп'ютерному віртуальному просторі» [1, с. 121]. Дослідник вважає, що мережева ідентичність визначається мірою отожднення себе з «людьми мережі», які мають високий рівень володіння комп'ютерною технікою і технологіями. Така ідентичність властива, на думку О. М. Астафєвої, передусім, хакерам або тим, хто професійно пов'язаний з комп'ютерними технологіями [1].

Дослідник І. В. Костеріна відзначає, що «міфи про конструювання і вигадання собі псевдо-особистостей в блогосфері, здається, розвінчані остаточно: люди не хочуть користуватися тією перевагою, яку оспівували раніше мешканці Мережі, – анонімністю і можливістю приміряти на себе іншу соціальну маску... Гра з ідентичністю в блогах часто призводить до розкриття і публічного осуду обманщика» [7].

Таким чином, поняття «віртуальна ідентичність» і «мережева ідентичність» увійшли до наукового обігу близько двадцяти років тому, проте чіткі дефініції їх досі не вироблені. Як правило, ці терміни використовуються в декількох сенсах:

– як характеристика приналежності до співтовариства, основна діяльність особистостей, які входять до неї, пов'язана з комп'ютерними технологіями;

– як синонім багатofакторної, динамічної, мінливої ідентичності;

– як результат самопрезентації особистості в соціальних мережах, її віртуальний образ, «двійник» або «проект»;

– як самостійний суб'єкт, альтернативна ідентичність, що діє у віртуальному світі й має відмінні від реальної ідентичності характеристики.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, віртуалізація соціуму і становлення мережевої культури, з одного боку, ускладнюють, а з іншої – збагачують процес формування персональної ідентичності. Віртуальна реальність створює нові можливості для конструювання ідентичності, розширюючи кількість «інших», з якими взаємодіє людина. Мережева або віртуальна ідентичність не можуть

розглядатися як самостійні сутності, як суб'єкти поведінки й діяльності, як альтернативи «реальної» персональної ідентичності. Це лише один з аспектів ідентичності, результат самопрезентації особистості у віртуальному просторі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Астафєва О. Н. Віртуальное сообщество : «сетевая» идентичность и развитие личности в сетевых пространствах / О. Н. Астафєва // Вісник Харківського національного університета : Теорія культури та філософія науки. 2007. № 776. С. 120–133.
2. Бондаренко С. В. Модель социализации пользователей в киберпространстве / С. В. Бондаренко // Технологии информационного общества – Интернет и современное общество : труды VI Всероссийской объединен. конфер. СПб. : СПбГУ, 2003. С. 5–7.
3. Бондаренко С. В. Социальная система киберпространства как новая социальная общность / С. В. Бондаренко // Научная мысль Кавказа. Приложение. 2002. № 12 (38). С. 32–39.
4. Власенко Ф. П. Віртуальна реальність як простір соціалізації індивіда / Ф. П. Власенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2014. Вип. 56. С. 208–217.
5. Жданова Т. А. Влияние виртуальной среды на социализацию современной молодежи / Т. А. Жданова, Н. С. Черноярова // Ученые заметки ТОГУ. 2015. Т. 6. № 2. С. 121–127.
6. Иванов Д. В. Виртуализация общества / Д. В. Иванов. СПб. : ПВ, 2000. 95 с.
7. Костерина И. В. Публичность частных дневников : Об идентичности в блогах Рунета / И. В. Костерина // Неприкосновенный запас : Дебаты о политике и культуре. 2008. № 3. С. 183–191.
8. Летов Е. В. Сетевая идентичность в контексте культурных процессов информационного общества : автореферат дис. ... кандидата философских наук : 24.00.01 / Е. В. Летов. Москва, 2013. 18 с.
9. Носов Н. А. Віртуальна реальність / Н. А. Носов // Новая философская энциклопедия [в 4-х т.]. М. : Мысль, 2010. Т. 1. 2010. С. 403–404.
10. Скворцов Л. В. Информационная культура и цельное знание / Л. В. Скворцов. М. : МБА, 2011. 437 с.
11. Тарасенко В. В. Антропология Интернет : самоорганизация «человека кликающего» / В. В. Тарасенко // Общественные науки и современность. 2000. №5. С. 111–120.
12. Фадеева Л. А. Сетевая идентичность / Л. А. Фадеева // Политическая идентичность и политика идентичности [в 2 т.]. М., 2012. Т. 1. 208 с.
13. Хазиева Н. О. Віртуальна реальність як пространство соціалізації : соціально-философский анализ проблемы : автореферат дис. ... кандидата философских наук : 09.00.11 / Н. О. Хазиева. Казань, 2014. 19 с.

14. Хазиева Н. О. Личность в жерновах виртуальной реальности : философский анализ проблемы / Н. О. Хазиева, Е. В. Ключина, А. Х. Хазиев // Вестник экономики, права, социологии. 2015. № 3. С. 265–269.

15. Черникова В. Е. Масс-медиа в культуре информационного общества / В. Е. Черникова, Е. Н. Молчанова, Л. Е. Климова. Ставрополь : Мир данных, 2007. 141 с.

16. Черникова В. Е. Феномен массового человека и его осмысление в контексте информатизации общества / В. Е. Черникова // Философия права, 2015. № 6 С. 44–48.

17. Эко У. От интернета к Гутенбергу / У. Эко // Чтение с листа, с экрана и «на слух». М. : РШБА, 2009. С. 70–79.

18. Эко У. Открытое произведение : Форма и неопределенность в современной поэтике / У. Эко. СПб. : Акад. проект, 2004. 380 с.

19. Fassler M. Webfictions : zerstreute Anwesenheiten in elektronischen Netzen / Manfred Fassler, Ursula Hentschläger, Zelko Wiener. Wein; New York : Springer, cop. 2003. 231 с.

20. Rheingold H. Virtuelle Welten und Reisen im Cyberspace/ H. Rheingold. New York, 1991. 196 p.

REFERENCES

1. Astaf'eva, O. N. (2007). *Vyrtual'nye soobshchestva : «setevaya» ydentychnost' y razvyye lychnosty v setevykh prostranstvakh*. [Virtual communities: «network» identity and personal development in network spaces]. Kharkiv.

2. Bondarenko, S. V. (2003). *Model' sotsializatsiyi korystuvachiv u kiberprostranstvi*. [Model of socialization of users in cyberspace]. St. Petersburg.

3. Bondarenko, S. V. (2002). *Sotsial'na systema kiberprostranstva yak nova sotsial'na obshchnist'*. [Social system of cyberspace as a new social community].

4. Vlasenko, F. P. (2014). *Virtual'na real'nist' yak prostir sotsializatsiyi indyvida*. [Virtual reality as a space of socialization of the individual]. Zaporizhzhia.

5. Zhdanova, T. A. (2015). *Vlyanye vyrtual'noy sredy na sotsyalyzatsyyu sovremennoy molodezhy*. [Influence of the virtual environment on the socialization of modern youth].

6. Yvanov, D. V. (2014). *Vyrtualyzatsyya obshchestva*. [Virtualization of society]. St. Petersburg.

7. Kosterina, I. V. (2008). *Publichnost' privatnykh dnevnikov : Ob identichnosti v blogakh Runeta*. [Publicity of private diaries: About identity in Runet blogs].

8. Letov, Ye. V. (2013). *Setevaya identichnost' v kontekste kul'turnykh protsessov informatsionnogo obshchestva*. [Network identity in the context of cultural processes of the information society]. Moscow.

9. Nosov, N. A. (2010). *Virtual'naya real'nost'*. [Virtual reality]. Moscow .

10. Skvortsov, L. V. (2011). *Informatsionnaya kul'tura i tsel'noye znaniye*. [Information culture and whole knowledge]. Moscow.

11. Tarasenko, V. V. (2000). *Antropologiya Internet: samoorganizatsiya «cheloveka klikayushchego»*. [Anthropology of the Internet: self-organization of the «clicking man»].

12. Fadeyeva, L. A. (2012). *Setevaya identichnost'*. [Network identity]. Moscow.

13. Khaziyeva, N. O. (2014). *Virtual'naya real'nost' kak prostranstvo sotsializatsii : sotsial'no-filosofskiy analiz problem*. [Virtual reality as a space of socialization: socio-philosophical analysis of the problem]. Kazan'.

14. Khaziyeva, N. O. (2015). *Lichnost' v zhernovakh virtual'noy real'nosti : filosofskiy analiz problem*. [Personality in the millstones of virtual reality: philosophical analysis of the problem].

15. Chernikova, V. Ye. (2007). *Mass-media v kul'ture informatsionnogo obshchestva*. [Mass-media in the culture of the information society]. Stavropol'.

16. Chernikova, V. Ye. (2015). *Fenomen massovogo cheloveka i yego osmysleniye v kontekste informatizatsii obshchestva*. [The phenomenon of a mass man and his understanding in the context of informatization of society].

17. Eko, U. (2009). *От интернета к Гутенбергу*. [From the internet to Gutenberg]. Moscow.

18. Eko, U. (2004). *Otkrytoye proizvedeniye: Forma i neopredelennost' v sovremennoy poetike*. [Open work: Form and uncertainty in modern poetics]. St. Petersburg.

19. Fassler, M. (2003). *Webfictions: rozsiyane prysutnist' v elektronnykh merezhakh*. [Webfictions: scattered presences in electronic networks]. New York.

20. Rheingold, H. (1991). *Virtual'ni svity ta podorozhi v kiberprostri*. [Virtual Worlds and Travel in Cyberspace]. New York.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГАЛІЕТА Ярослав Володимирович – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійне зростання майбутнього вчителя.

СЬОМАК Аліна Володимирівна – викладач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін, Донецький національний медичний університет.

Наукові інтереси: професійне зростання майбутнього вчителя.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HALETA Yaroslav Volodymyrovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Management of Education of the Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: professional growth of the future teacher.

SEMAK Alina Vladimirovna – Teacher of the Department of Language and Humanities Donetsk National Medical University.

Circle of scientific interests: professional growth of the future teacher.

Стаття надійшла до редакції 19. 11.2020 р.

УДК 378.147:331.45-051]:378.016:1
DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-29-33

ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна –
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та методики професійної підготовки
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9652-8755>
e-mail: inna.lewchenko2000@ukr.net

ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЛОСОФІЇ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ (ОХОРОНА ПРАЦІ)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Актуальність теми зумовлена стрімким інформаційним і технологічним прогресом. На сьогоднішній день все більше і більше з'являється різних методик і технологій навчання і виховання за допомогою інформаційно-комунікаційних. Застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні – одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. В останні роки комп'ютерна техніка й інші засоби інформаційних технологій стали все частіше використовуватися.

Входження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у різні сфери діяльності людини не оминає й галузь освіти. У зв'язку з цим особливого значення набуває переорієнтація мислення сучасного педагога на усвідомлення принципово нових вимог до його діяльності, готовність використовувати ІКТ як допоміжний навчальний ресурс.

Система освіти України перебуває в стані трансформації. Вона зазнає суттєвих змін у результаті таких світових процесів, як: поява нових інформаційно-комунікаційних технологій, розширення меж спілкування, відкриття нових можливостей комунікації, значне зростання обсягу інформації. Так, однією з найнеобхідніших умов на сучасному етапі є використання різноманітних засобів сучасних інформаційно-комунікативних технологій у процесі навчання. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу, пов'язаними із внесенням коректив у зміст технологій

навчання, які повинні бути адекватними сучасним технічним можливостям і сприяти гармонійному входженню студентів в інформаційне суспільство. Комп'ютерні технології покликані стати невід'ємною частиною цілісного освітнього процесу, значно підвищувати його ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальній діяльності присвячені роботи багатьох сучасних дослідників. Ґрунтовний аналіз інформаційних технологій у навчальному процесі здійснили П. М. Бісіркін, М. Ю. Кадемія, І. В. Піголенко та ін. Досліджувані проблеми у лінгвістиці розглянула І. І. Зубова. Роль і місце інтернет-технологій у процесі формування ціннісних орієнтацій студентства у своїх працях досліджували І. В. Піголенко, Л. А. Подопригорова та ін. Практично всі дослідники приходять до єдиного висновку про високу ефективність використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі.

Метою статті є розкриття теоретичних та практичних аспектів використання інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях філософії у процесі фахової підготовки майбутніх фахівців з охорони праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нові інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це сукупність методології та технології навчання, в основу якої покладено використання комп'ютерних навчальних програм, електронних посібників і підручників, що забезпечують інтерактивний програмно-методичний

супровід навчального процесу і є однією з форм реалізації мети та змісту сучасної парадигми гуманізованої освіти.

За визначенням дослідника М. Кадемія, інформаційні технології в освіті – це технології навчання, виховання, наукових досліджень і управління, засновані на використанні обчислювальної та інформаційної техніки і спеціального програмного, інформаційного та методичного забезпечення [3, с. 78].

Розвиток та інтеграція Інтернет-технологій як засобу ІКТ в навчальний процес оновлює умови організації навчання студентів та педагогічної праці викладачів, сприяючи розширенню можливостей у досягненні навчальних цілей, відповідно до Державних програм і стандартів, якими регламентується застосування засобів Інформаційно-комунікаційних технологій навчання [1]. Законами України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про освіту», Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті та іншими офіційними документами передбачається забезпечення ефективного впровадження й використання ІКТ на всіх освітніх рівнях усіх форм навчання.

Вивчення філософії є обов'язковим елементом сучасної моделі вищої освіти. Філософія допомагає студенту будь-якої спеціальності побачити її місце в структурі наукового знання, засвоїти загальні норми і ідеали наукового методу, зрозуміти місце науки в сучасному суспільстві. Крім того, хороший фахівець повинен також вміти керуватися у своїй професійній поведінці загальногромадянськими цінностями, бути здатним до раціонального обговорення виникаючих проблем. Всі ці завдання припускають певне знання філософії.

Важливе питання у дослідженні «Філософія освіти або чи потрібна освіті філософія?» піднімає філософ О. Руденко. Акцентуючи увагу на тому, що найважливіше завдання вищої школи – це підготовка висококваліфікованих фахівців, науковець намагався розв'язати окремі аспекти професійної освіти [7, с. 42]. Але висококваліфікований фахівець має ще на початковому етапі навчання остаточно упевнитися у своїй спеціалізації та загальній структурі наукового знання, надавати особливого значення науковій сфері, яка, безумовно, є структурною одиницею нашого соціуму.

Крім того, гарний фахівець має зрозуміти, що без всебічного розвитку, який

людина отримує протягом усього життя висококваліфікований спеціаліст не зможе досягти успіху у професійній діяльності. Важливим моментом у професійній діяльності кожної людини слід вважати сприйняття та керування загальногромадянськими цінностями, які були прийняті у соціумі та бути здатним до того, що називається раціональним дискурсом. У досягненні зазначених пріоритетів, в професійному зростанні майбутніх фахівців професійної освіти, не можна обійтися без філософських принципів та філософії загалом [7, с. 43].

Крім того, ефективність та успішність діяльності у трудовому колективі залежить, перш за все, від налагоджених взаємодій фахівців та керівництва. У цьому процесі варто надати перевагу професійній етиці, яка допоможе регулювати службові стосунки з позиції збереження людяності та налаштованості на якісний кінцевий продукт державно-управлінської діяльності [9, с. 102]. Професійна етика майбутнього фахівця розглядається у контексті філософського пізнання та є невід'ємною частиною філософії, як науки.

З вищезазначеного варто підкреслити, що філософська підготовка студентів є однією з важливих складових навчального процесу, а запровадження інформаційно-комунікаційних технологій при вивченні філософії, змінює саму суть навчального процесу, занурюючи його в спілкування, де ролі викладача й студента врівноважені: обидва працюють для того, щоб навчатися, ділитися своїми знаннями, досягненнями свого життєвого досвіду.

Доступ до нових інформаційних матеріалів, є потужним джерелом доповнення теоретичної та інтелектуальної складової навчального процесу при вивченні філософії та суспільних дисциплін у Переяслав-Хмельницькому ДПУ ім. Григорія Сковороди. Основне завдання вивчення філософії – підготувати студентів до життя, навчити їх правильно діяти у реальних життєвих ситуаціях, виховувати обізнаних, розумних, людяних і активних громадян правової держави.

Лекційна форма навчання студентів являється основою підготовки майбутнього фахівця. Ця форма навчання на сучасному етапі може доповнюватися дидактичними засобами навчання у вигляді інформаційно-комунікаційних технологій та утворювати різновид – мультимедійні лекції (МЛ), що читаються в спеціально обладнаній мультимедійній навчальній аудиторії.

Дослідник І. Петрицин зауважує на тому, що мультимедійні технології не замінюють лекцію, вони мають змінювати ступінь сприйняття й активності співпраці лектора та його аудиторії, тобто певною мірою змінюють методичну побудову лекції.

Мультимедійна лекція стає більше гнучкою та дидактично ефективною тому, що мультимедійні технології надають можливість: мотивувати та стимулювати навчальний процес; підвищувати рівень наочних засобів навчання; здійснювати ефект повторюваності при вивченні більш складного матеріалу (персоналізації, періодизації, таблиці тощо); підвищувати ефективність та конструктивність матеріалу за рахунок продуктивності праці (не треба писати крейдою на дошці); здійснювати повторення більш складного матеріалу (огляд, коротке відтворення); створювати комфортні умови викладачу під час проведення лекційних та практичних занять [8, с. 67].

Викладачі вищої школи зобов'язані вивчати та удосконалювати інноваційні моделі навчального процесу. Цей вид діяльності дасть можливість та вміння користуватися засобами новітніх інформаційних технологій. Під час проведення лекції чи практичного заняття важливо розуміти, що комп'ютер має можливість полегшити роботу викладачу, оскільки перекладається частина роботи на ПК. У цьому випадку процес навчання стає більш цікавим, різноманітним та інтенсивним.

Інформаційно-комунікаційні технології при вивченні філософії сприяють більш швидкому процесу вивчення запропонованого матеріалу, який полягає в економії часу, як викладача, так і студента. На заняттях не доводиться повторювати текст кілька разів, студентам не доводиться чекати, поки викладач повторить саме потрібний йому фрагмент.

Досвід упровадження інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях з філософії в процесі фахової підготовки майбутніх фахівців із охорони праці дає позитивні результати. З метою підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності студентів ІКТ активно впроваджуються в навчально-виховний процес як на лекційних, так і на семінарських заняттях. Так, під час проведення лекцій дієвим є використання мультимедійного супроводження, що дозволяє не тільки унаочнити процес навчання, а й викласти максимальну

кількість інформації за обмежений час.

Мультимедійні засоби навчання – це система сучасних технічних засобів, що дозволяють працювати з текстовою інформацією, графічним зображенням, звуком, анімаційною комп'ютерною графікою в єдиному комплексі, що найбільш швидко розвивається, особливо в галузі освіти [5, с. 13]. Наприклад, при вивченні теми «Філософія в Україні XIX– XX століть у контексті світової філософської думки» використовується презентація слайдів (з анімацією), розроблених викладачем, послідовна демонстрація яких дозволяє акцентувати увагу на особливостях української духовності на межі XIX– XX ст., філософії українського романтизму. Завдяки розробленим слайдам, студенти знайомляться з філософськими поглядами відомих українських письменників, учених та діячів, а саме: М. Драгоманова, І. Франка, Л. Українки, В. Вернадського, М. Костомарова, Т. Шевченка та ін. Кожний фрагмент слайда з'являється поетапно, окремі положення спочатку трактуються викладачем і фіксуються у конспектах, стосовно інших – студенти висловлюють своє розуміння, своє бачення, після чого їх тлумачення узагальнюються і за необхідності уточнюються викладачем.

Розглядаючи всі переваги та особливості інформаційно-комунікаційних технологій, варто зауважити на тому, що застосування мультимедійного програмування ефективно позначається на самостійному навчанні студентів. Саме самостійна робота дозволяє майбутнім фахівцям професійної освіти (Охорони праці) активно сприймати та засвоювати необхідні знання, вміння і навички.

Викладач має спонукати до самостійної побудови, дидактичного спрямування та розв'язання навчальної проблеми. Саме ці види практичної роботи сприяють активній розумовій діяльності студентів. Саме вони мають можливість оптимізувати процес самостійної роботи з мультимедійною програмою відповідно до індивідуальних розумових, психолого-фізіологічних можливостей та інтересів; перевіряти правильність відповідей, використовувати в процесі сприймання та засвоєння знань необхідну зорово-слухову та текстову інформацію, доведену і розкрити самими студентами.

Ефективними засобами формування інформаційно-пошукових та дослідницьких умінь студентів слід вважати пошукові системи Інтернет-мережі. Залучені в освіту інформаційні технології прискорюють в ній

суспільні трансформації, формуючи як життєвий світ особистості, так і соціокультурні практики. Використання в освітньому процесі Інтернету, як однієї з головних інформаційних технологій, приводить до динаміки освітніх парадигм. Це знаходить вираз у зміні способу передачі інформації під час процесу навчання з репродуктивного на творчо-комунікативний [4, с. 93].

Інноваційним та цікавим процесом, завдяки використанню ІКТ, має стати самостійна підготовка студентів до практичних та семінарських занять з філософії. Адже вивчення філософських творів з історії філософії в системі філософії складає основний зміст самостійної роботи на заняттях. На семінарських заняттях виступи студентів з певного питання супроводжуються відеофрагментами, демонстрацією самостійно розроблених слайдів тощо.

Наприклад, готуючись до семінарського заняття з теми «Філософія Античності» або «Філософія Нового часу» студенти знайомляться з роздумами філософів, готують комп'ютерну презентацію. Опрацьовуючи завдання до семінарів, вони звертаються до інтернет-сайтів, електронних підручників тощо. Це створює сприятливі умови для самореалізації особистості, надає можливість кожному залежно від рівня підготовки, розумових здібностей обирати послідовність, обсяг і темп опанування матеріалу, здійснювати самоконтроль.

З вище зазначеного, слід зауважити, що одним із засобів реалізації успішного викладання та навчання філософії є активне застосування комп'ютерних технологій. Саме тому перед фахівцями, зокрема, викладачами філософії, виникла необхідність удосконалення методики викладання, застосовуючи сучасні мультимедійні технології [6, с. 27].

Досліджуючи інформаційні технології в лінгвістиці А. Зубов та І. Зубов говорять про те, що немає нічого дивного в тім, що не всі викладачі виявилися готовими до широкого впровадження комп'ютерів. Вони акцентують увагу на тому, що кожен викладач має зрозуміти наступне: використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі є важливим засобом для навчання студентів, підсилювачем можливостей навчальної діяльності. Те, що викладач бажає одержати в результаті використання машини, у неї необхідно запрограмувати [2, с. 89].

Але ми можемо констатувати, що комп'ютер бере на себе левову частину

рутинної роботи викладача, вивільняючи йому час для творчої діяльності, що на сучасному рівні розвитку техніки не може бути віддана комп'ютеру.

Використання інформаційних технологій відкриває широкі можливості для науково-дослідної роботи студентів. Захист творчих робіт та рефератів відбувається з обов'язковою презентацією провідних ідей роботи та результатів досліджень з відповідної теми наукової роботи. Фактичний матеріал студентів професійної підготовки, які вони оприлюднюють на практичних та лабораторних заняттях з філософії, є цікавим, новим, уточнюючим, а інколи суперечливим, дискусійним та інтригуючим, що слід вважати позитивним моментом у педагогічній діяльності викладача. За словами студентів, більшість матеріалу вони черпають з Інтернет-ресурсів, які відкривають широкі можливості для ініціативних та старанних майбутніх фахівців професійної освіти.

Важливо зазначити, що використання інформаційно-комунікаційних технологій в роботі педагога дає можливість:

- самовдосконалювати педагогічну майстерність, підвищувати професійний рівень;
- отримувати необхідні професійні знання, вміння та якості, необхідні сучасній людині;
- користуватися найсучаснішою інформацією по темі, оновлювати навчальний та дидактичний матеріал;
- спілкуватися з колегами на різних конференціях, симпозіумах тощо;
- знайомити зі своїми дослідженнями, шляхом публікацій своїх матеріалів;
- брати участь в обговоренні опублікованих матеріалів;
- обмінюватися досвідом з колегами з інших регіонів і країн.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. У процесі дослідження було з'ясовано, що інформаційно-комунікаційні технології навчання дозволяють створити принципово нову інформаційну освітню сферу. Надаючи широкі можливості для навчальної діяльності, ІКТ значно впливають на перерозподіл ролей між викладачем та студентом, підвищує мотивацію до отримання професійних знань та вмінь, розвиває усвідомлення необхідності до самостійної роботи, забезпечує індивідуалізацію та диференціацію освітнього процесу, сприяє модернізації

традиційної системи навчання. Все це дає можливість покращити якість навчання.

Завдяки використанню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема на заняттях з філософії, викладач має можливість використовувати всі необхідні засоби для ефективного засвоєння та сприйняття досліджуваної проблематики. Лекції стають більш насичені фактологічним матеріалом, а студенти більше слухають, а не пишуть під диктовку, що позитивно сприймається слухачами.

Сучасні мультимедійні технології, відкриваючи студентам доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи з філософії, дають цілком нові можливості для творчості, знаходження і закріплення нових професійних навиків, дозволяють реалізувати принципово нові форми і методи навчання, що, безумовно, позитивно відображається на спільній діяльності викладача та студента в процесі вивчення філософії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бісіркін П. М. Використання засобів ІКТН у навчальному процесі закладів професійно-технічної освіти / Бісіркін П. М. // Інформаційні технології і засоби навчання. Київ, ІТЗН НАПН України. 2008. №4(8). [Електронний ресурс]. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/298>
2. Зубов А. В., Зубова И. И. Информационные технологии в лингвистике / А. В. Зубов, И. И. Зубова. М.: Академия. 2004. 208 с.
3. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: Навчальний посібник / за ред. М. Ю. Кадемія, І.Ю. Шахіна. Вінниця, ТОВ «Планер». 2011. 220 с.
4. Колесова О. А. Освітні стратегії сучасності: наука і техніка в педагогічному мисленні інформаційного суспільства / Колесова О. А. // Наукове пізнання: методологія та технологія. 2010. № 1(25). С. 91–96.
5. Піголенко І. В. Інтернет-технології як засіб формування ціннісних орієнтацій студентства на шляху до інформаційного суспільства (на прикладі НТУУ «КПІ»): автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.10 «Філософія освіти» / І. В. Піголенко/ Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2007. 20 с.
6. Подопригорова Л. А. Использование Интернета в обучении иностранным языкам / Подопригорова Л. А. // Иностранные языки в школе, 2003. № 5. С. 25–31.
7. Руденко О. Філософія освіти або чи потрібна освіті філософія? / Руденко О. // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Філософія, 1(119). 2015. С. 41–44.
8. Семенова Н.Г. Створення й практична

реалізація мультимедійних курсів лекцій: Навчальний посібник / Н. Г. Семенова. Оренбург, 2004. 128 с.

9. Філософія: Навчальний посібник / за ред. Радіонової Л. О. Харків: ХНАМГ, 2006. 142 с.

REFERENCES

1. Bisirkin, P. M. (2008). *Vykorystannia zasobiv IKTN u navchalnomu protsesi zakladiv profesiino-tekhnichnoi osvity*. [The use of ICTN in the educational process of vocational education institutions]. Kyiv.
2. Zubov, A. V., Zubova, I. I. (2004). *Informatsionnye tehnologii v lingvistike*. [Information technology in linguistics].
3. Kademiiia, M. Yu. (2011). *Informatsiino-komunikatsiini tehnologii v navchalnomu protsesi*. [Information and communication technologies in the educational process: Textbook]. Vinnytsia.
4. Kolesova, O. A. (2010). *Osvitni stratehii suchasnosti: nauka i tekhnika v pedahohichnomu myslenni informatsiinoho suspilstva*. [Освітні стратегії сучасності: наука і техніка в педагогічному мисленні інформаційного суспільства].
5. Pyholenko, I. V. (2007). *Internet-tehnologii yak zasib formuvannia tsinnisnykh oriientsatsii studentstva na shliakhu do informatsiinoho suspilstva (na prykladi NTUU «KPI»)*. [Internet technologies as a means of forming students' value orientations on the way to the information society (on the example of NTUU «KPI»)].
6. Podoprigrorova, L. A. (2003). *Ispolzovanie Interneta v obuchenii inostrannym yazykam*. [Using the Internet in Teaching Foreign Languages]. Kyiv.
7. Rudenko, O. (2015). *Filosofiiia osvity abo chy potribna osvity filosofiiia?* [Philosophy of education or whether education needs philosophy?]. Kyiv.
8. Semenova, N. H. (2004). *Stvorennia y praktychna realizatsiia multymedynykh kursiv lektsii*. [Creation and practical implementation of multimedia lecture courses]. Orenburh.
9. (2006). *Filosofiiia: Navchalnyi posibnyk*. [Philosophy: Textbook]. Kharkiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри теорії та методики професійної підготовки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

Наукові інтереси: професійна освіта, історія науки і техніки, філософія освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LEVCHENKO Inna Mykolayivna – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Theory and Methods of Vocational Training Pereiaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University. Hryhorii Skovoroda.

Circle of scientific interests: professional education, history of science and technology, philosophy of education.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2020 р.

УДК 378.422 (477)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-34-37

ПРИМА Раїса Миколаївна –
доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри теорії і методики початкової освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3278-1900>
e-mail: primar@ukr.net

ПРИМА Дмитро Анатолійович –
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики початкової освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2102-9932>
e-mail: primar@ukr.net

РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ Й СТРАТЕГІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах сьогодення вища освіта є одним із тих провідних інститутів, що слугує підґрунтям наукового поступу держави, віддзеркаленням її економічної стабільності та політичної безпеки, позаяк показником розвитку будь-якої країни є високий рівень освіти її громадян.

Державна політика у сфері вищої освіти, декларована Законом України «Про вищу освіту», визначає як пріоритетні принципи сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; доступність вищої освіти; міжнародну інтеграцію та інтеграцію системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти (ст.3 [1]).

А відтак, реформування, модернізація вищої школи, «створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір» [2], стає об'єктивною необхідністю. Однак, мусимо констатувати, що процес реформування вищої освіти в Україні відбувається в доволі складних умовах, за певних викликів і ризиків, серед яких, як відзначають науковці [3], привертають увагу такі: відсутність на довгострокову перспективу єдиного концептуального підходу щодо функціонування та розвитку національної системи освіти; низький рівень матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів; слабка мотивація суспільства та бізнесу до інвестування в освіту; недостатня відповідність між вимогами суспільства до функціонування системи вищої освіти та її фінансовим забезпеченням з боку держави;

відсутність дієвої системи соціально-економічних стимулів для роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників.

При цьому ми виходимо з того, що соціально-економічні, політичні, інтелектуальні зміни нашого суспільства, які здійснюються в короткі терміни, суперечливо позначаються на стані й перспективах розвитку вищої освіти. Сьогодні основні стратегічні завдання реформування вищої освіти на національному рівні полягають в удосконаленні системи управління освітою, підвищенні якості конкурентоспроможності, доступності, ефективності фінансування освіти. Реалізація цих завдань передбачає перехід до гнучкої ступеневої системи підготовки фахівців; піднесення вищої освіти України на міжнародний рівень та її інтеграцію в європейський простір [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив різноаспектність студіювання проблеми реформування вищої освіти як у доробку закордонних учених (М. Альте (M. Altet), М. Барбер (M. Barber), Г. Белленберг (G. Bellenberg), Ф. Ваніскотт (F. Vaniscotte), Л. Грей (L. Grey), Дж. Еліот (J. Elliot) та ін.), так і вітчизняних (В. Андрущенко, Г. Артемчук, О. Барановський, В. Войтенко, М. Згуровський, В. Кремень, В. Луговий, С. Ніколаєнко, М. Степко, В. Яблонський та ін.) науковців. Так, В. Андрущенко, вивчаючи питання реформування вищої освіти з часів незалежності України, серед пріоритетних завдань ХХІ століття виокремлює фундаменталізацію, гуманізацію та демократизацію освіти, що має базуватися на інноваційних наукових досягненнях, інтегрованій інформації й новітніх педагогічних технологіях [5, с. 13]. Нормативні засади реформування вищої школи характеризуються в роботах

В. Кременя (В. Кремень, 2011). Студіюються питання щодо необхідності застосування комплексного підходу до реорганізації вищої освіти, базованих на ідеях інтернаціоналізації (М. Степко, 2013), висвітлюються особливості реформування вищої школи в Україні, відзначається роль освіти в розвитку суспільства й держави (В. Яблонський). Однак, попри загальне визнання необхідності реформування системи вищої освіти в Україні, відображене в численних публікаціях, потребує модернізації парадигма вітчизняної системи освіти, забезпечення її інноваційно-інтелектуальної спрямованості з урахуванням вимог європейських стандартів, євроінтеграційних світових процесів.

Метою статті є проаналізувати загальні тенденції та окреслити стратегічні орієнтири вітчизняного виміру реформування освітньої сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення поставленої мети вважаємо за необхідне в контексті сучасних теоретичних парадигм виокремити, на наш погляд, деякі загальні тенденції, що актуалізують і спричиняють реформаційні освітні процеси в Україні, а саме: *глобалізація, інноваційність, якість освіти*. Схарактеризуємо їх. Передусім відзначимо, що *глобалізація* є такою тенденцією сучасного світу, що найбільш дискутується, і водночас, є найменш зрозумілою. Глобалізація освіти розгортається у напрямку формування єдиного «освітнього простору», що ґрунтується на інтеграції національних освітніх систем. Як слушно зауважує М. Козловець, у Європі у межах Болонського процесу відбувається інтенсивне формування спільного освітньо-наукового простору, метою якого є забезпечення конкурентоспроможності європейської системи освіти у світовому масштабі, підвищення ролі цієї системи в сучасних суспільних перетвореннях, зростання мобільності студентів і викладачів, європейців на ринку праці [6, с. 19]. При цьому, відзначає вчений, з одного боку, освітні стратегії мають враховувати неминучу тенденцію втягування держав в процес глобалізації, а з другого – спрямовуватися на підвищення національної конкурентоздатності при збереженні культурно-національної специфіки. Фактично національні системи освіти постали перед вибором: чи намагатися зберегти власні традиції і стандарти, ризикуючи виявитися «вимкненими», чи

поступитися експансії динамічніших і конкурентоспроможніших освітніх моделей, ризикуючи втратити значну частину власної ідентичності.

Ми солідарні з науковцем, що глобалізація ставить перед освітою загалом та перед національними освітніми системами, зокрема, низку проблем, які потребують якнайшвидшої реакції як на рівні держави, так і на рівні інституцій громадянського суспільства. Відповідь на них, поза сумнівом, має стати лейтмотивом подальшого реформування вітчизняної освітньої галузі, де ключова позиція – не уніфікація вищої освіти, а широкий доступ до багатоманітності освітніх, наукових і культурних надбань інших країн, глибоке поєднання освітньої та наукової діяльності. Вочевидь, ідеться про нову філософію освіти і науки, навчання і виховання, про нові підходи, цілі і пріоритети, тобто про нову парадигму розвитку вищої школи. При цьому освіта як потужна соціальна інституція може й повинна формувати духовно-інтелектуальний потенціал нації-держави як запоруку її науково-технологічного та соціально-економічного розвитку [6, с. 32].

При виокремленні *інноваційності* (від лат. innovatio – оновлення, зміна) як провідної реформаційної тенденції вітчизняної системи освіти ми виходимо з того, що інноваційний процес загалом пов'язаний із перетворенням наукового знання на інновацію, що задовольняє нові суспільні потреби, і включає всі стадії створення новації та впровадження в практику.

Інновації в освіті – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану. Слово «інновація» має багатомірне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації [7, с. 338].

У площині інноваційності система освіти повинна змінити парадигму побудови і функціонувати, неухильно рухаючись у річище випереджувальної освіти, коли наукове знання, змінюючи свою орієнтацію з техногенно-економічного на гуманістичне та екологічне, випереджає перетворювальну діяльність людей. Науковці наголошують, що практичні кроки в цьому напрямку мають супроводжуватися позитивними

соціальними трансформаціями, позаяк без цього вкрай скрутною виглядає перспектива з'єднання ідеї випереджувальної освіти з науково-технічним прогресом, революцією в інформатизації та культурі трансляції знань. Без формування нової моделі освітньої системи, стверджує М. Згуровський, в принципі не може сформуватися ні суспільство сталого розвитку з належною економічною базою, ні сфера розуму, ні необхідна для цього соціальна свідомість [8, с. 92].

Щодо *якості освіти*, то за «Енциклопедією освіти» ця категорія трактується як «комплексна характеристика, котра відображає діапазон і рівень освітніх послуг, що надаються системою освіти відповідно до інтересів особи, суспільства і держави. Якісна освіта повинна давати можливість кожному індивіду залежно від його інтересів і можливостей здобувати повноцінну, безперервну освіту відповідного рівня в усіх її формах» [7, с. 16].

Звертаємо увагу на те, що означена тенденція, її практична спрямованість та ефективність залежать від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників, найважливішим серед яких у сучасних реаліях є інноваційна діяльність закладів освіти. Якість освіти розглядаємо як узагальнений показник розвитку суспільства у певному часовому вимірі, вагомий крок до європейської інтеграції, що віддзеркалює світову тенденцію інноваційного розвитку освітніх систем, позаяк, по-перше, сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти є вимогою Болонського процесу (у межах реалізації Болонського процесу існує Європейська мережа забезпечення якості (ENQA), до якої мають адаптуватися вітчизняні заклади вищої освіти (ЗВО). Європа сприймає якість освіти як об'єкт суспільного єднання й консолідації національних освітніх систем); по-друге, забезпечення якості освіти є однією з провідних умов, що сприяє мобільності, сполучності та привабливості системи вищої освіти будь-якої країни, головною складовою престижу закладу вищої освіти; по-третє, основна відповідальність за забезпечення якості лежить на закладі вищої освіти згідно з принципом інституційної автономії.

За влучним висловом Р. Кіплінга, *освіта є найбільшим із земних благ, якщо вона найвищої якості. В іншому разі вона абсолютно марна. Саме у такій площині мають розглядатися питання забезпечення якості освіти, передусім, із позиції людських*

та соціальних цінностей.

Зауважимо, питання забезпечення якості вищої освіти, поза сумнівом, сьогодні може розглядатися як світовий, і зокрема, європейський тренд. Водночас Україна прагне розбудовувати свою систему забезпечення якості вищої освіти, де ключова роль належить Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти, важливими кроками якого є послідовне обстоювання абсолютно нового підходу до акредитації освітніх програм закладів вищої освіти, що має допомогти ЗВО в їхньому якісному зростанні.

Слід згадати також здійснений Міністерством освіти і науки ще у 2003 році всеукраїнський експеримент разом із Міжнародним фондом «Відродження» з впровадження системи зовнішнього стандартизованого тестування. Це, по суті, був перший крок до створення системи моніторингу якості освіти, що формує уявлення про рівень якості навчальних досягнень випускників шкіл. Однак такий формат забезпечення якості освіти, на наш погляд, має бути доповнений іншими формами контролю якості освіти задля активізації суб'єктами освітнього процесу оцінки якості власних знань і знань, які забезпечує система. Цей процес складний і тривалий, що потребує активного залучення до обговорення та розроблення стратегії реформування й розвитку вітчизняної освіти науковців, учителів-практиків, державні органи управління, громадськість, міжнародну спільноту у боротьбі за «якість освіти» відповідно до вимог сучасної практики.

Як бачимо, хоча й здійснено певне реформування, вища освіта України й дотепер має низку проблем, а відтак, потребує подальшого ефективного реформування й удосконалення, наближаючи тим самим українську освіту до міжнародних стандартів, забезпечуючи її реальними й ефективними теоретико-прикладними доробками, оптимізуючи її структуру, забезпечуючи професіоналами, високоякісними кадрами.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, нами виокремлено і схарактеризовано деякі загальні тенденції, що актуалізують і водночас спричиняють реформаційні освітні процеси в Україні – глобалізація, інноваційність, якість освіти.

Переконливою є думка науковців, що «сучасні тенденції розвитку вищої освіти в Україні вимагають від вітчизняних закладів вищої освіти адаптації до процесів

євроінтеграції, лібералізації і ринково-орієнтованих перетворень у сфері освіти. Основним їх завданням при цьому є максимальне використання нових можливостей розвитку і вдосконалення при одночасному уникненні ризиків і загроз, які супроводжують зазначені процеси. Виконання цього завдання є неможливим без активної участі держави, що вимагає формування вираженої державної політики у сфері управління освітою, визначення характеру державної участі в процесах управління і регулювання освітнього процесу та найбільш ефективних механізмів державного регулювання ринку освітніх послуг» [9, с. 98]. Означені аспекти розглядаємо як перспективи подальших наукових розвідок.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту»: від 01.07.2014 р., № 1556-VII // ВВР України. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
2. Білоцерківська Н. Г. Реформування вищої освіти в Україні: правові аспекти // Форум права. 2014. № 4. С. 13–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
3. Ковтун Г. І., Мартиненко О. В. Реформування вищої педагогічної освіти України в умовах євроінтеграції // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. №2 (46). С. 329.
4. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: матеріали до першої лекції / уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко. К., 2004. 24 с.
5. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (спроба прогностичного аналізу) // Вища освіта України. 2001. № 1. С.11–17.
6. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: Монографія / за ред. П. Ю. Сауха. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. 496 с.
7. Енциклопедія освіти / В. Г. Кремень (голов. ред.). К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
8. Згуровський М. З. Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі [Електронний ресурс] /URL: <http://www.ntu-kpi.kiev.ua/bologna>
9. Цимбаленко Н. В. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток вищої освіти в Україні // Вісник КНУТД. 2015. № 4(89). С. 95–99.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu». (2014). [A law of Ukraine is «On higher education»]. Kyiv.
2. Bilotserkivska, N. H. (2014). *Reformuvannia vyshchoi osvity v Ukraini: pravoviaspekty*. [Reformation of higher education in Ukraine: legal aspects].
3. Kovtun, H. I., Martynenko, O. V. (2015). *Reformuvannia vyshchoi pedahohichnoi osvity*

Ukrainy v umovakh yevrointehratsii. [Reformation of higher pedagogical education of Ukraine is in the conditions of eurointegration]. Sumy.

4. *Modernizatsiia vyshchoi osvity Ukrainy i Bolonskyi protses: materialy do pershoi leksii*. (2004). [Modernization of higher education of Ukraine and Bologna process: materials for the first lecture]. Kyiv.

5. Andrushchenko, V. (2001). *Osnovni tendentsii rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy na rubezhi stolit (sproba prohnostychnoho analizu)*. [The main trends in the development of higher education in Ukraine at the turn of the century (attempted prognostic analysis)]. Kyiv.

6. *Innovatsii u vyshchii osviti: problemy, dosvid, perspektyvy*: Monohrafiia (2011). [Innovations in higher education: problems, experience, prospects]. Zhytomyr.

7. *Entsyklopediia osvity*. (2008). [Encyclopaedia of education]. Kyiv.

8. Zghurovskiy, M. Z. (2020). *Bolonskyi protses – strukturna reforma vyshchoi osvity na yevropeiskomu prostori*. [Bologna process – structural reform of higher education in the European space]. Kyiv.

9. Tsymbalenko, N. V. (2015). *Vplyv yevrointehratsiinykh protsesiv na rozvytok vyshchoi osvity v Ukraini*. [Influence of European integration processes on the development of higher education in Ukraine]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПРИМА Раїса Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя, формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкової школи.

ПРИМА Дмитро Анатолійович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: формування професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи.

INFORMATION ABOUT THE AVTHOR

PRIMA Raisa Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Primary Education of Lesja Ukrainka Volyn National University.

Circle of scientific interests: professional training of the future teacher, formation of professional mobility of the future primary school teacher.

PRIMA Dmitro Anatoliyovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Primary Education of Lesja Ukrainka Volyn National University.

Circle of scientific interests: formation of the professional position of future teacher of primary school, procta activity, research activity of primary school teacher.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2020 р.

UDC 378.147:78

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-38-42

RASTRYGINA Alla Mykolaivna –Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Music Art
and Methods of Music Education Central Ukrainian State Pedagogical University

Volodymyr Vynnychenko

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4393-2831>

e-mail: rastrygina.alla@gmail.com

**TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS-MUSICIANS ON THE PRINCIPLES OF
INTERDISCIPLINARY MODELS OF FREE ARTS**

Formulation and justification of the relevance of the problem. In the context of the proposed innovations related to the implementation of the Law of Ukraine «On Higher Education», the main educational task of today is the integration of the national higher education institution into the world system of higher education institutions of different levels of accreditation, active interaction with the international pedagogical community, introduction of perspective interdisciplinary innovations focused on the development of educational systems, ensuring access to high quality higher education, due to mobility of university graduates in the labor market; introduction of flexible educational programs and information technology training in accordance with the Bologna Declaration.

Therefore, the functioning of the higher education system in accordance with European requirements should ensure the autonomy of higher education institutions, combining education with science and production in order to prepare a competitive specialist for high-tech and innovative development of the country, self-realization of a personality, providing the society, labor market and the state with skilled professionals [4].

In view of the above, special attention is needed to the system of professional art education, which, functioning in the range of problems of such systems of organization of human activity as culture, art, education, has always been and remains an organic, integral and independent part of the phenomenon of Ukrainian culture, which is an integral part of both European and world cultures as a whole.

Professional artistic, and, in particular, music education based on the principles of a humanistic, personality-oriented paradigm, though, as stated, aimed at training a competent specialist, ready to bring up an educated, spiritually rich young person by peculiar means and ways inherent only in musical art, yet, in the context of today's requirements, it needs some refurbishment. Moreover, as stated in the legislative documents, in order to catch up with

the civilized world, which is very changeable today, and educational trends are developing continuously, it is necessary not only to keep up and move at an accelerated pace, it is necessary to act like a lightning [3].

Thus, the reforming of professional arts education in line with European and global dimensions leads to a rethinking of sustainable approaches to the professional training of future music professionals.

Analysis of recent research and publications. Considering contemporary approaches to professional art education, M. Chemberzhy emphasizes that constant and direct communication with the arts should be its conceptual basis, which enhances its natural beneficial influence on a personality many times. Deep «immersion» in art becomes a natural way of self-expression for students, a defining feature of the individual perception of the educational process. It is the latter that should provide each of them with a wide choice of opportunities for acquiring knowledge, for daily self-realization in a constant process of enrichment and deepening of professional skills, for the forming of skills to actively seek and find information, to acquire professional experience. According to him, «... student youth receives creative force and inspiration, hope and optimistic desire to live and create in the process of communicating with the arts, to experience, daily, the growing force of active integration into the artistic educational space...» [6, p. 70].

According to S. Volkov, the solution of the problem of integration of higher education, and art education, in particular, into the world educational space, requires the provision of high quality professional training, synthesizing progressive domestic and foreign experience and the latest scientific achievements aimed at training a highly professional specialist with broad professional background, armed professionally and technically, talented and creative, fanatically committed to the arts, capable of scientifically-pedagogical, creatively performing, art-public and culture educational

activity [3].

According to V. Kremen [5], the urgent need in creating conditions that would truly allow the universities, teachers and students to fully discover and realize their innovative educational and professional potential, stipulates the need to finally get rid of still existing in science and education management system declarativity, rigidity and insularity from any innovations left to us by the Soviet system and which, despite the titanic efforts of domestic scientists, university teachers and practitioners, in many respects still interferes with its integration into the world educational processes.

So, today, there is an urgent task for the professional music education, – to finally abandon traditional experience of the Soviet higher education, which was focused on excessive encyclopedic teaching, and proved to be undue for modern realities. The task of modern higher education should be to prepare a really competent in his or her job musician, capable of self-development, self-expression and self-realization in personal professional activity.

The purpose of the article is to outline the possibilities of reconstruction of professional development on the basis of the introduction into the content of professional training of a future specialist musician the principles of interdisciplinary models of free arts which are effectively used in the world educational practice.

The main material of the study. Our scientific stance on reforming the existing system of training future music professionals is linked, above all, to a broader vision of the sociocultural purpose of contemporary professionals in the field of art. This causes a reassessment of values in the system of traditional perception of the tasks of art education and should ensure not only the acquisition of the competencies of a specialist musician by the student audience, but also turn musical art into a means of becoming and developing a personality of a future specialist as the author of his own life and professional activities.

Therefore, the content of professional training requires some reconstruction on the basis of the formation and development of subjective features of a future musician. That is, in addition to defining the professional competencies that make up the essence and specificity of the profession and determining the expected results of the educational process, which an art training graduate must possess, the inclusion of an individual orientation of each student's abilities, opportunities, needs,

preferences in the range of directions of the chosen specialty must be compulsory in the content of his or her professional training, to our mind. We believe that such a combination will provide effective training of modern specialist-musician of a wide profile and may become the basis of his or her inner spiritual and creative self-development and self-expression, self-realization, free choice of individual trajectory of professional and creative development.

One of the quite effective educational systems, based on the principles of free self-determination of a personality and successfully implemented in many American and European Universities, is the model of Liberal Arts and Sciences, the essence of which is the introduction of balanced and built on the best international experience of bachelor's – master's – and doctor's programs; an organic combination of the teaching and research work; focusing on basic international standard training courses that give a broad background in the profession, nurture a culture of thinking and allow the specialist to respond flexibly to the needs of the labor market; selection of gifted youth to study; formation of spiritual environment; creatively adapted use of international achievements in the field of organization of educational process, modern educational technologies.

Since higher education around the world, and in Ukrainian, in particular, is facing new challenges today, from the cost of education and the emergence of new technologies to the problems of the relationship between university education and employment prospects [2], many scholars and higher education professionals are turning to experiments with the aforementioned model of study. Over the past decades, in some universities in Ukraine the scientists and educators have made attempts to adopt the components of the Liberal Arts model to their own educational environment. And the flagship of full-scale implementation of the system of professional training of future specialists on the basis of Liberal Arts Education has been and remains the Kyivo-Mogylianska Academy, which is always at the forefront of reforms. But at the same time, this practice also takes place at the department of vocal and choral disciplines and methods of musical education of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

As active supporters of the rapid expansion and combination of scientific and professional components in the system of professional art education, we support D. Becker's view on modern higher education, that the combination some models of liberal arts, and in particular,

the Liberal Arts and Liberal Arts and Sciences is especially significant. Therefore, the Liberal Arts and Sciences model of education, with its inherently flexible student-centered curriculum, combines the breadth of disciplinary coverage with the depth of study of professional disciplines, encourages the multitude of inter-specialty connections, and provides students with the greatest possible freedom of choice. In our view it can become an effective means of reconstructing the professional training of a future specialist-musician.

It should be noted that in modern international practice there is a large number of state universities, where the training of future specialists is based on the classical system, but they also offer quite successful educational programs that implement the model of Liberal Arts and Sciences. According to D. Becker, this approach works particularly well in countries where education reforms are underway, since it «enables reformers to organize modern educational structures that implement the model in already existing educational institutions» [2].

An example of reconstruction of professional development of a future music specialist in the context of the required reform processes may be the coexistence and even the productive interaction of the «Liberal Arts and Sciences» model with the traditional system of education in some institutions of higher education in the United States. Such interaction is aimed at the development of creative, critical and independent thinking of future musicians, intensification of their research activity, enabling them to test themselves as specialist, already participating in the educational process, due to introduction of the latest forms and methods of teaching and due to elaborate network for their practical activities.

The American scholars research on the professional and personal characteristics of a modern specialist-musician [8], focuses on such essential features as student's musical and intellectual development, leadership skills, professional responsibility, efficiency and excellence of teaching, mastering the innovative methods of studying, developed skills of effective use of academic time, the outline of strategies for work in classroom and at home, forming of interpersonal relations, managing one's own behavior and the activities of the learners. These characteristics correspond to the basic principles and objectives of the «Liberal Arts and Sciences» model and have a significant effect on the content of professional training of future specialists-musicians.

This is reflected in the streamlining of the content and structure of subject and

methodological courses on an interdisciplinary basis, the use of innovation and feedback in classroom and extra-curricular work, the application of modeling techniques, computer and multimedia technologies and more. Along with the courses that traditionally take place in training of a future specialist-musician, there are integrated courses aimed at advanced study of professional disciplines; various scientific studies of the major (instrumental, vocal-choral, etc.) field are compulsory; emphasis is placed on students' research activities, the interdisciplinary studies are conducted, on the interconnection and interaction of different arts and cultures, current issues of development of philosophy of education and art are studied.

Regarding the improvement of professional training programs, the process of acquiring professional competencies for students in a specially organized artistic environment could serve as an example. For instance, in the training program of future music teachers on vocal specialty (Voice major) [7], the compulsory courses are individual and choral vocal, choral conducting, participation in opera scenes, etc. It is also mandatory to acquire the skills of singing songs in original language, so students can opt to take any language course to study Italian, French, Spanish or Russian.

Each Faculty of Music Education has its own opera where students are prepared for two semesters for staging and performing in the opera, which is evaluated as an exam. All students are required to participate in choirs, marching bands, where they play the instrument that matters to them and take part in chamber ensembles of 3-5 persons (chamber music).

The performing activity of students who study in the field of music education is of great importance for their future professional career. One hour a week of the curriculum time is set aside for the students of any professor class (studio-class) to do a solo performance (as in a concert) and its subsequent public discussion, where the teacher and each one of the students provide their comments, suggestions, and recommendations.

It is compulsory for students to have departmental performances as well as out-of-university performances. That is why most students organize their own lectures, concerts and speeches on the radio, in churches, children's and charity homes, etc. It is in this way that a future specialist demonstrates their professional and pedagogical competences, which is a prerequisite for future employment.

Interesting is the experience of organizing a piano program for non-pianists, conducted twice a week in specialized laboratories, equipped

with computers and 16-20 electronic instruments with the main instrument for the teacher. All the instruments are connected to a teacher's control panel, and the teacher, with headphones and a microphone, works with each student individually or unites them into small groups, listens and evaluates the work of each. This course is compulsory for undergraduate music students and is taught over four semesters with an exam after each. If a student has not passed the exam in any semester, he or she is obliged to take this course again from that semester.

In a specially equipped computer lab, students take music theory and music composition courses, which are now very prestigious and in demand. A music composition course, which can only be taught by a professor with a qualification in two fields: composition and music technology is compulsory, for example, at the University of Nebraska-Lincoln. The mastering of such a course gives a future specialist not only the skills of composition, but also the ability to organize and record the concert performance of any performer or collective without recourse to specialists in music technologies.

All students, without exception, have their own websites and e-mail addresses in the university network. The portal of each of them contains information on the chosen specialty or specialization, name of the courses a student is enrolled in and in which semester; course work program, class schedules, classroom numbers, teachers' names, etc. are provided.

Most teachers take on-line assignments, coursework, and other online work and place high demands on the dynamics of such presentations, though some remain supportive of evaluating students for print versions. This approach to the organization of the educational process saves personal time of both, a teacher and a student. Perhaps that is why, with the wide range of courses and disciplines that a future musician should master, students have time to attend concerts, exhibitions, festivals, as well as ample opportunities for leisure activities.

Conclusions and prospects for further researches of direction. Reflecting on the possibilities of reconstructing the professional training of future musician specialist in the context of modern reformation processes, we have come to conclusion that education in accordance with models of free arts and in particular Liberal Arts and Liberal Arts and Sciences models has positive influence on the tasks of effective training of modern specialist, which is in demand in today's society.

Based on the teacher's orientation towards students, flexible curriculum, broad disciplinary coverage and depth of subject study, interconnection of disciplines and freedom of choice of courses, the Free Arts models determines the solution of certain problems in the university education system, in particular, the crisis of disciplinary specialization; academicism and an excess of lectures; lack of partnership between teachers and students, detachment of theory from practice; inability of students to think critically and freely [1].

The introduction of innovative educational programs for professional development of future specialists-musicians, who are targeted at student development and able to implement the Free Arts and Sciences model in the art educational space of universities, is one of the ways of successful reform of music education in Ukraine.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Авдонина Н. С. Образовательная модель Liberal Arts: содержание и методы // Ценности и смыслы. 2017. № 4 (50). С. 98–105.
2. Беккер Д. Что такое либеральное образование и чем оно... не является // Проблемы либерального образования. Сборник статей. СПб. 2012. С. 20.
3. Волков С.М. Мистецька освіта в реаліях соціокультурних процесів// Культура України. Випуск 35. 2011. С. 42–49.
4. Закон України «Про вищу освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>
5. Кремень В. Г. Почему мы бедные, если такие образованные? «Зеркало недели. Украина» №6, 20 февраля 2015. С. 4–9.
6. Чембержі М. І. Міжнародні творчі зв'язки як спосіб оптимізації мистецької освіти / М. І. Чембержі // Взаємодія культур і збереження розмаїття форм культурного самовираження в умовах глобалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 28–29 трав. 2013 р. К., 2013. С. 69–71.
7. Jordan, J. Wyers, G. Music for Conducting Study. *G I A Puns* 2009. 213 s.
8. Conway M, Colleen M., Thomas M. Teaching Music in Higher Education. New York: Oxford University Press. 2009. 311 s.

REFERENCES

1. Avdonina, N. (2017). *Obrazovatel'naya model' Liberal Arts: sodержanie i metody. Tsennosti i smysly*. [Educational model of Liberal Arts: content and methods. *Values and meanings*].
2. Becker, D. (2012). *Chto takoe liberalnoe obrazovanie i chem ono ... ne yavlyetsya. Problemy liberalnogo obrazovania*. [Becker D. What is liberal education and what it... is not. *Problems of liberal education*].
3. Volkov, S. (2011). *Mystetska osvita v realiakh sotsiokulturnikh protsesiv. Kultura Ukrainy*.

[Art education in the realities of socio-cultural processes. Culture of Ukraine].

4. *Zakon Ukrainy «Pro vyschu osvity»* (2018). [Law of Ukraine «On Higher Education»].

5. Kremen', V. (2015). *Pochemu my bednye, esli takie obrazovannye?. Zerkalo nedeli*. [Why are we poor if we are so educated? *Mirror of the week*.].

6. Chamberzhi, M. (2013). *Mizhnarodnyi tvorchy zvyazky yak sposib optymizatsii mystetskoï osvity*. [International creative relations as a way to optimize art education]. Kyiv.

7. Jordan, J., Wyers, G. (2009). *Muzyka dlya dyryhent'skoho navchannya* [Music for Conducting Study].

8. Conway, M., Colleen, M., Thomas, M. (2009). *Vykladannya muzyky u vyshchii osviti*. [Teaching Music in Higher Education]. New York.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РАСТРИГІНА Алла Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри музичного мистецтва та методики музичної освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теоретичні та методологічні основи професійної художньої освіти в Україні та за кордоном.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RASTRYGINA Alla Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Music Art and Methods of Music Education Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: theoretical and methodological foundations of professional art education in Ukraine and abroad.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2020 р.

УДК 37.036.5 + 37.025.7

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-42-47

РЯБОВОЛ Лілія Тарасівна –

доктор педагогічних наук, професор кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3558-2103>

e-mail: lryabovol8@gmail.com

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Соціально-економічні та соціокультурні умови сучасного етапу розвитку України і світу значною мірою детермінуються загрозами й викликами глобального характеру. Від того, наскільки особистість спроможна відповідати на них, залежить її успішна адаптація і соціалізація. Необхідними й потрібними наразі стають не стільки знання, скільки вміння на основі отриманої інформації проводити аналіз подій, явищ та процесів, які відбуваються у навколишньому світі, передбачати і прогнозувати їх, використовувати відповідні результати для вирішення проблем різного характеру не лише стандартними, але й неординарними способами. У свою чергу, це вимагає принципового оновлення типу мислення, що уможливить генерування особою ідей, оригінальних рішень. Відповідний комплекс умінь і навичок, за умови їх сформованості в особистості, позначає її як креативну, творчу. Саме така особистість є

затребуваною в різних сферах життя та діяльності суспільства і держави. На креативного професіонала очікують сьогодні у різних галузях народного господарства, в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Очевидно, що його підготовку може забезпечити лише креативний викладач з творчим підходом до організації процесу навчання. Відтак, креативність, її розвиток та умови, що його забезпечують, – комплексна проблема, яка у зв'язку зі своєю актуальністю притягує до себе значний науковий інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Креативність – міждисциплінарна проблема, саме тому вона є у колі уваги фахівців з різних галузей знань. Особливий інтерес вона викликає у представників психологічної та педагогічної наук. З відповідних позицій досліджували розвиток креативності у дошкільників (В. Л. Антонішина, С. В. Лозинська, В. В. Маршицька, Л. М. Михайлова, В. В. Фалько, Л. М. Шульга та ін.); в учнів

початкової школи (С. О. Доценко та ін.); у здобувачів загальної середньої освіти та професійної освіти (А. А. Беженар, Л. Й. Дерев'яна, Л. І. Дідковська та ін.). Формуванню і розвитку креативності здобувачів вищої освіти, зокрема педагогічної, у тому числі в системі підвищення кваліфікації, свої праці присвятили Н. Аксініна, І. В. Гріненко, О. Ф. Євсюков, О. Г. Ємчик, Н. Ю. Лазаренко, В. Ю. Луніна, О. Б. Нікітюк, С. М. Овчаров, І. П. Особов, Р. О. Павлюк, Т. С. Чемісова та ін. Напрями і способи втілення креативного підходу в діяльності викладача вищої школи вивчали Г. С. Тарасенко, Д. В. Чернілевський та ін. Аналіз праць перелічених вище та інших учених засвідчив, що окремі аспекти цієї проблеми розроблені достатньо ґрунтовно, наразі необхідним є узагальнення відповідних наукових результатів. Слід зазначити, що огляд психолого-педагогічних досліджень, предметом яких є креативність, провела О. Пилишук (2006 р.), основні напрямки дослідження творчих здібностей вивчала Т. В. Матвієнко (2013 р.), стан вивчення проблеми креативності і творчого потенціалу особистості – О. В. Венцик (2018 р.), проте, у цих роботах відображено переважно наукові здобутки з психології. Отже, на часі аналіз та узагальнення результатів останніх не лише психологічних, але й педагогічних праць з проблематики креативності.

Мета статті – визначити основні аспекти проблеми креативності та окреслити відповідні напрями наукових психолого-педагогічних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наших попередніх працях встановлено, що креативність є інтегрованим, цілісним, системним психолого-педагогічним, філософським та соціальним явищем, пов'язаним з відмовою від стереотипів у мисленні. Креативність позначає і якісну характеристику особистості, і творчу діяльність, спрямовану на продукування нових ідей, рішень, і креативне/творче мислення особистості, що призводить або уможлиблює прийняття відповідних нестандартних рішень, і безпосередньо результат такої діяльності [11]. У зв'язку з тим, що таке мислення, така діяльність і відповідний результат можуть здійснюватися й досягатися на різних етапах життя людини, а також у різних сферах її діяльності (пізнавальній, професійній тощо), креативність обґрунтовано розглядають як універсальну рису особистості (Н. Аксініна),

інтегральну творчу здібність (Я. З. Василькевич). Підкреслюючи її місце і роль у професійній підготовці та діяльності, креативність позиціонують як: провідний компонент у структурі особистості вчителя (О. Є. Антонова); умову самореалізації фахівця (С. Й. Гаваші, М. М. Лалакулич); чинник розвитку педагогічної творчості (В. В. Павленко); ефективний інструмент підвищення якості підготовки фахівців (Л. В. Сліпчишин); запоруку професійної самоефективності вчителів (Н. С. Скакун) тощо.

Як багатоаспектне явище й поняття, креативність є комплексним предметом дослідження, для повного висвітлення якого, вчені розробляли різні питання або аспекти цієї проблеми. Переважно, креативність пов'язують з творчістю й обдарованістю особистості, з розвитком її творчих здібностей. Так, О. Ф. Євсюков і О. Б. Нікітюк прямо визначають креативність як творчі здібності індивіда, його здатність до продукування принципово нових ідей, вміння відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. Креативність, вважають згадані вчені, є структурним елементом обдарованості [7, с. 238]. Н. Аксініна також фактично ототожнює креативність і творчі здібності, при цьому, вчена акцентує, що у тому чи іншому змісті креативність властива кожній людині, є невід'ємною від неї як здатність мислити, розмовляти, відчувати [1, с. 189]. Н. В. Твердохліб поділяє думку, що креативність і творчість близькі за змістом (якщо творчість – це створення нового продукту, то креативність – компонент творчості), а також погоджується із визначеннями вчених, що креативність – це творчість, яка породжує нові ідеї, речі, дозволяє бачити оточення по-своєму незвичайно [15, с. 401]. Деякі дослідники, до прикладу, А. І. Сологуб, прямо не пов'язують креативність з творчістю, однак, виходячи з відповідного визначення (креативність – властивість (здатність) будь-якої людини народжувати будь-що нове), такий зв'язок є очевидним. Простежується він і в авторському визначенні креативної освіти як навчально-виховного процесу, в якому творчість учня-дослідника є визначальною, що забезпечує творення креативної особистості [14, с. 116].

На нерозривний взаємозв'язок креативності й творчості так чи інакше вказують практично всі дослідники, які вивчають співвідношення цих категорій.

Так, креативність розглядають як: загальну здібність до творчості (С. Литвиненко); чинник розвитку педагогічної творчості (В. В. Павленко); інтегральну сукупність властивостей особистості, що забезпечує її входження в творчий процес (С. Й. Гаваші, М. М. Лалакулич); складне особистісне утворення, що є детермінантою творчого процесу, визначає продуктивно-творчий рівень діяльності особистості та є основою для формування здатності до творчості (О. Махлай) тощо. Водночас, творчість позначають як суб'єктивну передумову креативного розвитку особистості (М. В. Білецька). С. М. Загурська констатує, що сформувався три основні підходи до співставлення понять «креативність» і «творчість»: ці поняття не розрізняють, розглядають як синоніми (дослідження креативності проводиться в межах психології творчості); креативність – окреме явище, яке вивчають в контексті суб'єктно особистісної новизни й значущості і трактують як побудову нових можливостей для суб'єкта, а творчість – феномен, що відображає процес виникнення новизни, породженої суб'єктом діяльності, з наявним соціокультурним контекстом; креативність – окремий аспект творчості, внутрішній ресурс, потенціал людини [5]. На наш погляд, зміст понять «творчість» і «креативність» значною мірою збігаються. Ми виходимо з того, що креативність передбачає діяльність та реалізацію нестандартних підходів до вирішення проблем, які виникають у різних сферах життя та діяльності особи, а творчість, це – і здатність до діяльності, спрямованої на створення чогось нового, і сама ця діяльність, і її результат [11].

Достатньо активно розробляється зв'язок креативності з іншими властивостями особистості, зокрема з рівнем її інтелектуального розвитку. О. Ф. Євсюков та О. Б. Нікітюк, до прикладу, вважають, що креативність є невід'ємним компонентом інтелектуального розвитку творчої особистості. До такого висновку вчені прийшли з урахуванням досліджень зарубіжних психологів, які встановили, що, з одного боку, креативність не залежить від рівня розвитку інтелекту, з іншого, передбачає інтелектуальний розвиток, вище за середній рівень, який може забезпечити основу творчої продуктивності. Згадані вчені вважають, що у розкритті креативності особистості значною мірою сприяють її уява, інтуїція, потреба в самоактуалізації, здібності, мотиви, знання й вуміння, завдяки

яким вона може створити новий, унікальний продукт [7, с. 238].

У психолого-педагогічній науковій літературі продовжує дискутуватися питання щодо того, в якому віці слід починати роботу з формування креативності або, який вік є найбільш сприятливим для цього. Частина науковців обстоюють думку, що формування креативності слід починати на ранніх етапах розвитку особистості. Формування первинних креативних умінь за певних умов може успішно здійснюватися у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, вказує В. В. Павленко, і продовжує, що у цьому віці діти мають суттєвий потенціал для розвитку всіх пізнавальних процесів, у тому числі і креативного мислення. Так, якщо першокласники в своїх судженнях в основному спираються на реальні предмети з чуттєвого досвіду, їх висновки основані на наочних посилках, то до третього класу у них спостерігається активний розвиток абстрактно-креативних розумових операцій [8, с. 105, 106]. Є. Заїка, І. Зуєв, Т. Зімовіна, С. Саврасов акцентують, що розвиток креативності в молодшому шкільному віці є основою для становлення творчого потенціалу на наступних вікових етапах [6, с. 137].

Презентуються також наукові позиції, згідно з якими, особливо сприятливим для розвитку креативності є старший шкільний вік. Обґрунтовуючи таку позицію, О. Л. Передерій вказує, що саме в цей період у людини формується активна життєва позиція, відбувається самовизначення, самоусвідомлення та усвідомлення навколишнього світу і ставлення до нього, усвідомлений вибір майбутньої професії, у результаті чого зростає потреба в знаннях, отже, інтенсивно розвиваються творчі здібності людини [9, с. 18]. У психологічних дослідженнях акцентовано, що у старшокласників феномен креативності є результатом і важливою складовою загального адаптаційного механізму, який обумовлює збалансований, рівномірний, гармонійний розвиток особистості без виражених невротичних та психічних аномалій, при цьому застерігають, що небезпечними проявами креативної особистості може стати надмірна безконтрольність і прагнення гострих афективних переживань, що може спонукати старшокласника до вживання алкоголю чи інших стимулюючих психотропних речовин (Л. І. Дідковська) [3, с. 126]. На увагу заслуговують результати досліджень, згідно з якими, профільне навчання, на відміну від

способу навчання (традиційне чи розвивальне), не здійснює визначального впливу на розвиток творчого мислення старшокласників. Незалежно від профіля (гуманітарний чи природничий), вони виявляють однаковий рівень креативних здібностей [6, с. 139].

Значний інтерес науковців притягує питання розвитку креативності у здобувачів вищої освіти – у майбутніх дизайнерів (Н. Ю. Лазаренко), зокрема педагогічної – у майбутніх учителів гуманітарного профілю (І. В. Гріненко), у студентів гуманітарних спеціальностей (І. П. Особов), у майбутніх учителів музики (Н. Аксініна), початкових класів (М. В. Саврасов) тощо. Креативність розглядають і як складову професійної майстерності. Висвітлюючи цей аспект на прикладі вчителів української мови і літератури, Н. В. Саприкіна вважає, що формування креативності й розвиток творчого потенціалу вчителя є основою професійної творчості й адаптації до сучасних соціально-духовних умов життя, оскільки визначає діяльнісну спрямованість особистості, отже, сприяє зростанню професіоналізму й компетентності [12, с. 192]. На думку Т. В. Яковишиної і Ю. В. Шалівської, реалізація креативного підходу у процес підготовки майбутніх фахівців, за якого у них формується сукупність знань, умінь, навичок і способів їхнього творчого використання для розв'язання професійних проблем у зв'язку з оволодінням новими технологіями, методиками й видами професійної діяльності є запорукою успіху реформування вищої педагогічної освіти.

Значну увагу у контексті розкриття проблеми креативності / творчості приділяють креативному мисленню, оскільки, інваріантною умовою вияву креативності є саме таке нестандартне, оригінальне мислення. Його презентують як обов'язковий компонент системи професійно значущих якостей та спеціальних здібностей людини, у зв'язку з чим, його розвиток вважається необхідним з огляду на потреби здійснення творчої професійної діяльності [1, с. 190]. Саме розвиток креативного мислення старшокласників О. Передерій розглядає як пріоритетний напрямок діяльності сучасної української школи [9].

Актуальним аспектом проблематики, окресленої темою нашої статті, є креативна компетентність. Її поняття і структуру на загальному рівні розробляли Р. У. Гильмутдинова, креативну компетентність молодших школярів –

Т. Воробйова, генезу поняття «креативна компетентність» – С. Д. Дімітрова-Бурлаенко. Не залишилося поза увагою дослідників і питання комплексу вмінь особистості, що позначають її як креативну. Н. В. Саприкіна віднесла до них такі вміння: формулювати проблему, побачити в ній якнайбільше зв'язків; розуміти та сприймати нові погляди й думки, бути гнучким; виходити за межі традиційного, бути оригінальним, відмовлятися від стереотипності в мисленні та діяльності тощо [12, с. 192].

Окремим напрямом досліджень з визначеної проблематики є умови, методики і технології формування й розвитку креативності. Як на визначальну умову формування креативності соціальних педагогів Л. Й. Петришин вказує на креативне середовище, в якому забезпечується підтримка особистісного простору креативно-творчого студента, мотивація особистості до креативної діяльності [10, с. 69]. А. І. Сологуб до умов розвитку креативності у старшокласників відносить дослідницько-винахідницьку діяльність, яка передбачає залучення учнів до самостійних і безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки між предметами і явищами дійсності, формулюють висновки, при цьому, суб'єктивно відкривають закони, закономірності, принципи. Розвитку креативності, на думку згаданого вченого, сприяє також проектна діяльність, у контексті здійснення якої, в учня формується його громадянська позиція, виявляється творча активність, ініціатива, відповідальність, в основі яких – креативність, крім того, в сучасному інформаційному суспільстві необхідним для розвитку креативності творчо обдарованих учнів є системне використання інформаційних технологій [13, с. 16, с. 120]. Н. Жидкова обґрунтувала систему розвитку творчого потенціалу учнів під час навчання правознавства і представила її як цілісність таких взаємообумовлених, поєднаних між собою компонентів, як: мотиваційний (розвиток уяви, фантазії, натхнення), теоретично-практичний (розвиток знань, логічних і творчих умінь і навичок, способів пізнання), методичний (індивідуальні та групові методи), організаційні форми навчання (урочна та позаурочна діяльність), ціннісний (виховання поваги до прав, свобод людини і громадянина) [4, с. 180].

Вчені наголошують, що оптимальною формою навчання, під час організації та

проведення якої забезпечується розвиток творчих здібностей учнів, є практичне заняття. Так, на практичному занятті з історії на основі раніше отриманих знань, умінь і навичок учні розв'язують пізнавальні завдання, презентують результати своєї самостійної творчої діяльності, освоюють більш складні пізнавальні вміння, вказує Н. Б. Федь, дієвими при цьому є активні та інтерактивні технології. Л. Й. Дерев'яна також вважає, що ефективними наразі є діалогові та імітаційні, зокрема ігрові (ігри-вправи, ігри-імітації, кейс-стаді, ігрове проектування тощо) та неігрові (ситуація-проблема, ситуація-інцидент тощо) технології, які сприяють у розвитку творчих здібностей особистості [2, с. 11]. Інформаційно-комунікаційні, інтерактивні (ігрові), проєктні технології, кейс-метод, пошукову й дослідницьку діяльність, конструювання, моделювання до найбільш дієвих засобів розвитку інтелектуальних здібностей і креативного мислення старшокласників відносить і О. Передерій [9, с. 18].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. У результаті проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків: креативність – комплексна, міждисциплінарна проблема, яка притягує науковий інтерес фахівців з різних галузей знань, передусім, педагогіки і психології; креативність обґрунтовано розглядають як універсальну рису особистості, інтегральну творчу здібність; у психолого-педагогічних дослідженнях підкреслюється важливе місце і роль креативності у професійній підготовці та діяльності; переважно креативність пов'язують з творчістю й обдарованістю особистості, з розвитком її творчих здібностей; розробляється зв'язок креативності з іншими властивостями особистості, зокрема з рівнем її інтелектуального розвитку, а також з уявою, інтуїцією, потребою в самоактуалізації тощо; частина науковців обстоюють думку, що формування креативності слід починати на ранніх етапах розвитку особистості, інші вважають, що особливо сприятливим для розвитку креативності є старший шкільний вік; значний інтерес науковців притягує питання розвитку креативності у здобувачів вищої освіти, зокрема педагогічної; креативність розглядають і як складову професійної майстерності; одним з аспектів проблеми креативності та відповідним напрямом психолого-педагогічних досліджень є креативне мислення;

розробляється також питання креативної компетентності; значна частина досліджень з визначеної проблематики присвячена умовам, методикам і технологіям формування й розвитку креативності, до яких відносять креативне середовище, пошукову й дослідницько-винахідницьку діяльність, практичні заняття, інформаційно-комунікаційні, інтерактивні (ігрові), проєктні технології, кейс-метод, конструювання, моделювання. Перспективними у напрямку дослідження є такі питання: обґрунтування структури креативної компетентності та розгляд її як складника професійної компетентності вчителя; вивчення потенціалу креативних умінь і навичок учнів загальноосвітнього закладу для формування ключових компетентностей тощо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аксініна Н. Розвиток креативного мислення майбутніх учителів музики. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2012. Вип. 4. С. 186–191.
2. Дерев'яна Л. Й. Роль креативних освітніх методик у процесі творчої самореалізації особистості. Наукові записки ТНПУ. Серія: Педагогіка. 2009. № 2. С. 12–14
3. Дідковська Л. І. Психологічні особливості феномена креативності у старшокласників. Проблеми сучасної психології. 2013. Вип. 21. С. 117–128.
4. Жидкова Н. Розвиток творчого потенціалу учнів під час навчання правознавства. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології 2017. № 3 (67). С. 175–186.
5. Загурська С. М. Розвиток креативності як психолого-педагогічна проблема сучасної освіти. Народна освіта. 2020. № 1 (40). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=6028
6. Заїка Є., Зуєв І., Зімовіна Т., Саврасов С. Емпірична характеристика креативності у шкільному віці. Психологія і суспільство. 2013. № 4. С. 136–142.
7. Нікітюк О. Б., Євсюков О. Ф. Креативність як невід'ємний елемент інтелектуального розвитку творчої особистості в процесі навчання у вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2010. Вип. 4 (26). С. 237–241.
8. Павленко В. В. Особливості розвитку креативного мислення школярів. *Креативна педагогіка*. 2015. № 10. С. 114–109.
9. Передерій О. Л. Розвиток креативного мислення старшокласників як пріоритетний напрямок діяльності сучасної української школи. Наука і освіта. 2018. Вип. 11–12. С. 16–24.
10. Петришин Л. Й. Креативне середовище як педагогічна умова формування креативності майбутніх соціальних педагогів. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2013. № 2. С. 61–

71.

11. Рябовол Л. Т. Розвиток креативності у старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів. Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 8. С. 78–85.

12. Саприкіна Н. В. Креативність як складова професійної компетентності вчителя української мови та літератури. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики. 2013. Вип. 20 (30). (Спец. вип.). С. 190–193.

13. Сологуб А. І. Профільне креативне навчання старшокласників: інтеграція освіти і науки. Директор школи, ліцею, гімназії. 2016. № 1–3. С. 13–20.

14. Сологуб А. І. Профільна креативна освіта творчо обдарованих учнів. Креативна педагогіка. 2012. № 6. С. 114–121.

15. Твердохліб Н. В. Проблема розвитку креативності особистості у психолого-педагогічних наукових дослідженнях. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2015. Вип. 43. С. 399–402.

REFERENCES

1. Aksinina, N. (2012). *Rozvytok kreativnogo mislennya maybutnih uchiteliv muziki*. [Development of creative thinking of future music teachers].

2. Derevyana, L. Y. (2009). *Rol' kreatyvnykh osvityvnykh metodyk u protsesi tvorchoyi samorealizatsiyi osobystosti*. [The role of creative educational methods in the process of creative self-realization of the individual].

3. Didkovska, L. I. (2013). *Psychological features of the phenomenon of creativity in high school students*. [Psychological features of the phenomenon of creativity in high school students].

4. Zhidkova, N. (2017). *Rozvytok tvorchoho potentsialu uchniv pid chas navchannya pravoznavstva*. [Development of creative potential of students during the study of law].

5. Zagurska, S. M. (2020). *Rozvytok kreativnosti yak psykholoho-pedahohichna problema suchasnoyi osvity* [Development of creativity as a psychological and pedagogical problem of modern education].

6. Zaika, E., Zuev, I., Zimovina, T., Savrasov, S. (2013). *Empyrychna kharakterystyka kreativnosti u shkil'nomu vitsi*. [Empirical characteristics of creativity at school age].

7. Nikitiuk, O. B., Yevsyukov, O. F. (2010). *Creatyvnysh' yak nevid'yemnyy element intelektual'nogo rozvytku tvorchoyi osobystosti v protsesi navchannya u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh*. [Creativity as an integral element of intellectual development of creative personality in the

process of learning in higher educational institutions]. Kharkiv.

8. Pavlenko, V. V. (2015). *Osoblyvosti rozvytku kreativnogo myslennya shkolyariv*. [Features of development of creative thinking of schoolboys].

9. Perederiy, O. L. (2018). *Rozvytok kreativnogo mislennya starshoklasnykiv yak prioritetnij napryamok diyalnosti suchasnoyi ukrayinskoyi shkoli*. [Development of creative thinking of high school students as a priority area of modern Ukrainian school].

10. Petryshyn, L. Y. (2013). *Kreatyvne seredovyshche yak pedahohichna umova formuvannya kreativnosti maybutnikh sotsial'nykh pedahohiv*. [Creative environment as a pedagogical condition for the formation of creativity of future social educators].

11. Ryabovol, L. T. (2020). *Rozvytok kreativnosti u starshoklasnykiv u protsesi navchannya suspil'stvovnavchykh predmetiv*. [Development of creativity in high school students in the process of teaching social sciences].

12. Saprykina, N. V. (2013) *[Creatyvnysh' yak skladova profesynoyi kompetentnosti vchytyela ukrayins'koyi movy ta literatury*. [Creativity as a component of professional competence of a teacher of Ukrainian language and literature].

13. Sologub, A. I. (2016). *Profil'ne kreativne navchannya starshoklasnykiv: intehratsiya osvity i nauky*. [Profile creative training of high school students: integration of education and science].

14. Sologub, A. I. (2012). *Profil'na kreativna osvita tvorcho obdarovanykh uchniv*. [Profile creative education of creatively gifted students].

15. Tverdokhlіb, N. V. (2015). *Problema rozvytku kreativnosti osobystosti u psykholoho-pedahohichnykh naukovykh doslidzhennyakh*. [The problem of personal creativity development in psychological and pedagogical research]. Vinnytsia.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РЯБОВОЛ Лілія Тарасівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія та методика навчання суспільствознавчих предметів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RYABOVOL Liliya Tarasivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of State Law Disciplines and Administrative Law of Volodymyr Vinnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: theory and methodology of learning social disciplines.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2020 р.

УДК:378.147

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-48-52

САВЧЕНКО Лариса Олексіївна–доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри педагогіки та методики технологічної освіти
Криворізького державного педагогічного університету
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4246-3228>e-mail: larisasavcenko506@gmail.com**ПОТАПЕНКО Олег Борисович**–кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Криворізького державного педагогічного університету
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2148-0632>e-mail: potapenko1966@ukr.net

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Українська національна ідея є домінуючою силою нашої державності, вона виступає стрижнем української ментальності й уособлює всі здобутки нації. В багатоконфесійній Україні, потрібно знайти таку систему цінностей, яка була б прийнята та підтримана всіма суспільними групами, а це потребує вивчення. Національна ідея впливає на всі сфери життя суспільства, генерує досягнення народу на шляху його розвитку та допомагає зорієнтуватись у складних і часто заплутаних подіях нашої історії. З особливою силою українська національна ідея вплинула на становлення та розвиток української освіти в козацьку добу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану проблему вивчали у своїх працях Л. Артемова, Г. Ващенко, В. Денисенко, Ю. Руденко, С. Сірополко, О. Сухомлинська. Вплив національної ідеї на розвиток суспільства в історичному та історико-педагогічному аспектах досліджено в роботах М. Аркаса, В. Пасічника, А. Санченко, С. Стефанюк. Окремі аспекти української національної ідеї досліджуються у працях таких відомих українських учених: І. Бичка, В. Бебика, М. Головатого, В. Ребкала, С. Вовканича, В. Горського та ін.

Мета статті – аналіз впливу національної ідеї на становлення та розвиток української освіти в козацьку добу.

Виклад основного матеріалу дослідження. З позиції визначення сутності поняття «національна ідея» варто зазначити, що у свідомості кожного народу завжди зберігається інформація про минуле, сьогодення та майбутнє. Минуле охоплює сторінки власної історії, сьогодення намагається розібратися в складних подіях, свідками яких ми є, а майбутнє розглядає й

намагається дати оцінку ідеям, реалізації яких прагне суспільство. Національна ідея – це колективний продукт зусиль інтелектуалів і вона передається із покоління в покоління.

У політологічному енциклопедичному словнику ми знаходимо визначення поняття «національна ідея», яка розуміється як своєрідний політичний проєкт майбутнього, що відбиває загальні потреби усієї нації через її історію, культуру, традиції [6, с. 386–387].

На думку В. Пасічника, національна ідея містить філософські, релігійні знання, елементи міфології [5, с. 33]. Вона містить такі структурні компоненти:

– національну ідентичність – сукупність ознак, які виділяють певну групу людей і дозволяють кожній людині відносити себе до цієї групи. Поняття національної ідентичності пов'язане, насамперед, із самовизначенням особи в національному контексті, почуття усвідомлення власної причетності до певної нації та її системи цінностей [8, с. 161];

– національне покликання, яке формує уявлення народу про його призначення, роль у світовому співтоваристві;

– національний ідеал, як цілісний образ омріяного суспільного ладу, який сприяє особистісній самореалізації й дозволяє досягти загального благоденства;

– національні вартості та пріоритети – життєві орієнтації разом із поєднанням власного національного та загальнолюдського досвіду;

– національні інтереси та механізми їх реалізації в політичному житті [5, с. 38–45].

Виходячи з даної структури, В. Пасічник робить висновок, що національна ідея – це осмислена форма сприйняття народом своєї сутності, у якій

відображена його духовна першооснова, мета, сенс та фундаментальні принципи існування, що характеризує все національне буття та зумовлює суспільний розвиток [5, с. 45].

Більшість дослідників серед структурних компонентів, які входять до складу національної ідеї, називають національну свідомість. Вони вказують, що всі спроби практичної реалізації національної ідеї відбуваються в площині формування національної свідомості, політичної культури, системи освіти. Отже, національна свідомість, політична культура й освіта виступають своєрідним полем втілення національної ідеї суспільства.

За своїм змістом національна ідея – це багатогранне, багатогранне поняття, що акумулює фундаментальні цінності й інтереси, які сприяють об'єднанню всіх чи більшості населення країни, незалежно від етнічної належності, соціального становища, і формує певний ідеал як мету розвитку нації [4].

Індивідуалізованою формою національної свідомості, її ядром вважають національну самосвідомість, яка відображає ступінь засвоєння людиною елементів загальнонаціональної свідомості, передбачає розвиток особливого роду самопочуттів: безпосередньої причетності до долі свого народу, любові до Батьківщини, історії, культури, традицій [6, с. 386–387]. Тому ми можемо зробити висновок, що саме національна самосвідомість є найбільш доступним для історико-педагогічного аналізу структурним компонентом національної ідеї.

На думку істориків, піднесення національно-визвольного руху і розвиток національної ідеї було спричинено агресивною політикою Польщі, яка після Люблінської унії 1569 року отримала у своє володіння більшість українських земель. Освітня діяльність єзуїтів, спрямована на поширення католицизму, створення ними католицьких колегіумів дозволили оцінити потужну роль освіти в суспільному розвитку.

За короткий проміжок часу єзуїтам вдалося перетягнути до католицького табору переважну більшість української еліти – магнатів і шляхту. Перехід із православ'я в католицизм у той час означав радикальну зміну національної самоідентифікації та отождолення себе з польською культурою та етносом. На загальний занепад української культури вказував І. Крип'якевич, який вважав головною причиною цього лиха відсутність «добрих шкіл» [3, с. 122].

Після ренегатства української еліти та фактичної заборони православної церкви на Берестейському церковному соборі 1596 року український народ опинився на межі асиміляції з боку потужної польської держави і головною причиною такого стану речей як свідки тих подій, так і сучасні вчені вважали і вважають відсутність української православної школи.

Відкриття у 1576 році Острозької академії зусиллями князя Костянтина Василя Острозького було, звичайно, визначною подією, але не вирішувало справи формування чисельної генерації української православної, а значить патріотично налаштованої інтелігенції. Для цього потрібна була широка мережа шкіл і зусилля багатьох людей. За справу створення православних шкіл взялися братства і першою у 1586 році виникла Львівська братська школа, яка зі своїм статутом «Порядком шкільним» (1591 р.) стала прикладом для наслідування.

Головною особливістю Острозької академії і Львівської братської школи було наявність в обох освітніх закладах друкарень. Друкарство – вимагало значних коштів, але надавало суттєві переваги їх власникам. Видання богословської і навчальної літератури значно піднімало якість і престиж освіти. Достатньо пригадати переклад Біблії першим ректором Острозької академії Г. Смотрицьким, просвітницьку діяльність І. Федорова (Львівський Буквар) і В. Суразького.

У створенні освітнього центру у Львові взяли участь видатні освітяни і представники полемічної літератури, прославлені своїм хистом православ'я: брати Лаврентій і Стефан Зизанії, Кирило Транквіліон-Ставровецький, грек Арсеній Еласонський. Братські школи стали на захист українського православ'я – у той час головної складової української національної ідеї та гідно протистояли католицькій експансії єзуїтів. На початку XVII-го століття в Україні вже працювало близько тридцяти братських шкіл.

У братських школах великого значення набуло вивчення слов'янської мови, основ православного віровчення й догматики. Проте не ігнорувались також давньогрецька мова і латина, що наближало навчальні програми до візантійської і європейської освітньої традиції. Особливої уваги заслуговують вимоги до «дидакаліки» (вчителя) братської школи, серед яких переважають духовно-моральні ціннісні орієнтири: мужність, добродієність,

порядність, відповідальність, некорисливість, принциповість у відстоюванні власної позиції. Такі якості вкрай необхідні були кожному патріоту у запеклій ідеологічній боротьбі з католицькими ксьондзами та єзуїтами [2].

На думку С. Сірополка, у тогочасній Україні були наявні дві течії розвитку української освіти. Перша течія на тлі протистояння з єзуїтами відкидала будь-яке запозичення зразків західно-католицької освіти (І. Вишенський), друга – виступала за збереження слов'янської мови, православної віри при визнанні користі від прилучення до західної культури [9, с. 73].

Після смерті князя Костянтина Василя Острозького у 1608 році освітній центр в Острозі поступово занепадає, бо покатоличені нащадки князя не піклувалися про Академію. Натомість відбувається становлення й розвиток православної освіти в Києві. У 1615 році виникає київська братська школа, ректором якої став Йов Борецький – майбутній київський митрополит. І не випадково ця подія співпала з епохою «героїчних походів» запорозького гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Вони обидва навчалися в Острозькій академії та були однодумцями щодо захисту православ'я і козацьких вольностей. Їх об'єднувало визнання незаперечної ролі освіти у справі відстоювання української самобутності, традицій і звичаїв українського способу життя.

Поступово серед українського козацтва зростає попит на освіту і самі козаки прекрасно розуміли, що тільки освічена людина спроможна свідомо відстоювати свої ідеали й цінності. Скоріше за все, вирішальне значення освіти усвідомлюється козацтвом на початку XVII століття, коли його гетьманом стає Петро Конашевич-Сагайдачний, який сам мав академічну освіту. І впритул до кінця XVIII століття, коли російська імператорка Катерина II наказала знищити останню Запорозьку Січ (Нову Січ) козацтво дбайливо плекало освітню ниву, піклувалося про школи. Недарма, відомий дослідник історії української освіти Степан Сірополко писав, що при заснуванні містечок перш за все будували церкву і школу, а у Гетьманщині освіченими були навіть жінки й діти, що дуже дивувало іноземців [9]. І це в ті часи, коли в Європі освіта серед простого люду була рідкісним явищем, як наприклад, у Швейцарії, де, за свідченням видатного педагога Й.-Г. Песталоцці, серед селян рівень освіти був вкрай низький.

У часи Петра Конашевича-Сагайдачного запорозьке козацтво перетворюється на потужну військово-політичну силу, з якою мусили рахуватися правлячі кола Речі Посполитої. Саме цей факт зумовив їхні поступки – відкриття Київської братської школи, відновлення Київської православної метрополії і обіцянки збільшення реєстру та привілеїв козацької старшини. С. Сірополко вказує, що при заснуванні Богоявленського братства Петро Конашевич-Сагайдачний записав у братчики все козацьке військо разом із старшиною, прийнявши, таким чином, протекторат над братством [9, с. 87].

Після катастрофічної Цецорської битви Польща відкинула зневагу до козаків і благала про допомогу. Під час переможної Хотинської битви 1621 року Петро Конашевич-Сагайдачний привів на поле бою 40 тисяч шабель, а всього польсько-литовського війська було не більше як 35 тисяч. У будь-якому випадку незмінним залишається історичний факт – саме запорозьке козацтво врятувало від загибелі Річ Посполиту в Хотинській війні.

Після смерті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного від отриманого в Хотинській битві поранення польсько-литовська шляхта швидко забула про обіцянки, дані українському козацтву й знову посирила національний і релігійний гніт. Відповіддю українського суспільства стали козацько-селянські повстання 20–30-х років XVII століття.

У цей час нагальною потребою стає створення потужного освітнього центру замість Острозької академії, яка поступово занепадає при покатоличених спадкоємцях її засновника. За іронією долі онука князя Костянтина Василя Острозького – фанатична католичка Анна-Елоїза Ходкевич на місті Академії заснувала єзуїтський колегіум [1]. У 1632 році архимандрит Києво-Печерської лаври Петро Могила створив новий навчальний заклад – Києво-Братський колегіум, який у 18-му столітті зусиллями гетьмана Івана Мазепи перетворився на Києво-Могилянську академію. Шість українських гетьманів здобули тут освіту: Юрій Хмельницький, Іван Виговський, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Павло Полуботок.

Про прагнення українців здобувати освіту свідчить той факт, що в Гетьманщині та в землях Вольностей Війська Запорозького Низового швидко поширюється освіта. Іноземців, які подорожували Україною у 18 столітті,

вразала освіченість місцевого населення. Під час церковної служби не тільки чоловіки, але й жінки і діти співали, тримаючи в руках церковні книги. У кожному селі при кожній церкві була відкрита школа, де дітей вчили читати і писати дяки, що виходили з Київської академії. У 40-х роках 18 ст. на землях Гетьманщини було 35 міст і містечок, 998 сіл і слобод, діяло 886 шкіл [7, с. 14]. Навіть російські урядовці визнавали, що українці незалежно від майнового стану охоче йдуть у науку і тим сильно відрізняються від росіян, байдужих до здобуття освіти [1, с. 329].

Павло Алепський, який в 1653 році відвідав Україну, супроводжуючи свого батька патріарха Макарія, писав, що українці – здебільшого люди вчені, захоплюються науками та вивчають закони, вони гарні знавці риторики, логіки та всякої філософії. По всій козацькій землі мандрівники спостерігали давній та гарний факт – всі українці, за малим винятком, грамотні, навіть більшість їх жінок та дочок уміють читати і знають порядок служб церковних та церковні співи; священники навчають сиріт і не дають їм тинятися по улицях. А дітей у їх більше, ніж трави, і всі діти вміють читати, навіть сироти [4, с. 16].

У землях Вольностей Війська Запорозького Низового існували так звані січові школи, де вчили читати, писати, лічити, на високому рівні тут навчали музиці, віршуванню, учні досягали значних успіхів у фізичному загартуванні, військово-спортивній підготовці, оволодівали основами народної медицини, астрономії, кулінарії [7, с. 14].

Січові школи як правило мали два відділення: в одному вчилися козаки, які готувалися до церковної служби (ставали паламарями, дяками), а в іншому – готували до військової служби і козацького способу життя. У таких школах, як згадує Степан Сірополко слова старого запорожця, майбутніх козаків учили «Богу молитися, на коні сидіти, шаблею рубати, з рушниць гострозоро стріляти й списом добре колоти» [9, с. 201]. Головними заняттями у такого роду школах були звичайно грамота, співи та військове ремесло. Учні січових шкіл мали свою управу, себто свого отамана і кухаря та користувалися деякими привілеями, наприклад, лише вони мали право колядувати під вікнами Січового товариства, дзвонити і читати Псалтир по померлих і забитих у боях, продавати ладан. Тобто ми бачимо, що козачат змалку привчали до

козацького устрою життя й самоврядування.

Козацька система виховання й освіти передбачала цілеспрямований і систематичний розвиток фізичних і психодуховних здібностей. Французький військовий інженер Гійом де Боплан, який побудував на запорозьких землях польську фортецю Кодак, відзначав, що козаки були індивідуально-неповторними, міцного здоров'я, вміли легко переносити холод і голод, спеку і спрагу, а під час бойових дій були хоробрі, сильні в обороні, невтомні у винахідливості; знали на ремеслі: бондарській, теслярській, канатній, ливарній, риболовецькій та бортнянській справах, самі виготовляли музичні інструменти [1, с. 156].

Серед українського козацтва був поширений кодекс лицарської честі, який включав такі добродітності: любов до батьків, вірність у коханні, дружбі й побратимстві; готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, поважати жінок; відстоювати свободу хоча б ціною власного життя; робити пожертвування на будівництво церков і шкіл.

Саме таке поєднання фізичних, духовно-моральних і розумових якостей дозволяло козакам тривалий час вважатися найкращими професійними воїнами тогочасної Європи. Їх охоче запрошували правителі для виконання найнебезпечніших бойових завдань. Так у 1646 році великий загін у дві тисячі козаків на чолі з І. Сірком та Б. Хмельницьким вирушив у Францію на запрошення французького короля і допоміг французам захопити утримувану іспанцями фортецю Дюнкерк [1].

За твердженням українських істориків, в останні роки існування Нової Січі в межах Вольностей Війська Запорозького нараховувалося 44 церкви у 53 поселеннях, а при кожному з цих поселень існували козацькі школи [1, с. 329]. І навіть після остаточного знищення Запорозької Січі у 1775 році, перебуваючи за межами України, чорноморські козаки у 1811 році зібрали 5500 карбованців і відкрили українську школу на Кубані, куди їх закинула доля [10, с. 221–222].

Найбільше розгорнув таке меценатство гетьман Лівобережної України Іван Мазепа. Він охоче давав гроші на будівництво й ремонт церков і монастирів, підтримував православну церкву в інших країнах. В Єрусалимі досі зберігається срібний вівтар з ім'ям та гербом І. Мазепа. Також І. Мазепа сприяв перетворенню Києво-Могилянського колегіуму на Академію.

Ліквідація Гетьманщини, знищення

Нової Січі, запровадження кріпацтва завдали нищівного удару по українській культурі та освіті, змінивши спосіб життя українців та їх менталітет.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрому. Українська національна ідея, як політичний проект майбутнього, що відбиває загальні потреби нації через її історію, культуру, традиції, в козацьку добу була розроблена для ефективної протидії польсько-католицькій і московській агресії, відбиття наступу цих руйнівних сил на самобутність і вольності українського народу. Українська православна освіта козацьких часів увібрала найкращі зразки козацької ментальності, способу життя козаків, їхнього прагнення свободи. Високий рівень грамотності в Гетьманщині та в землях Вольностей Війська Запорозького Низового у XVII–XVIII століттях свідчив про прагнення українців здобувати освіту, в якій вони бачили запоруку достатку й добродісного життя. Подальшу свою роботу ми вбачаємо у вивченні проблеми національне духовне відродження України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аркас, М. М. (1991). *Історія України-Русі*. Київ.
2. Денисенко В. (2006) Педагогічні принципи античних братських шкіл. *Пам'ять століть*. (1) 42–52.
3. *Історія української культури* (1994). / В загальному. вид. І. Крип'якевич. Київ.
4. Карлова В. (2010) Національна ідея сучасної України: проблеми та перспективи формування // *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України* (3) 21-29.-Режим доступу: [http:// nbuv. уряд ua / UJRN...](http://nbuv. uia / UJRN...)
5. Куksа В. В., Коломієць Т. В. (2015) Вплив козацької культури на формування самосвідомості українського народу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: history.pages.kpi.ua (10).
6. Пасічник В. М. (2007) Національна ідея в контексті українсько-російських відносин. Львів: [українською мовою].
7. Політологічний енциклопедичний словник (1999). Укладач: В. П. Горбатенко. Київ: [українською мовою].
8. Руденко Ю. Д. (1994) Українська козацька педагогіка. [Рідна школа]. (5) 3-19. Київ: [українською мовою].
9. Санченко А. (2012) Проблеми ідентичності та самозбереження української нації. [Українознавство]. (2). 159–163. Київ.
10. Сирополко Степан. (2001). *Історія освіти в Україні*. Київ.

REFERENCES

1. Arkas, M. M. (1991). *Istoriya Ukrayiny-Rusi*.

[History of Ukraine-Russia]. Kiev.

2. Denisenko, V. (2006). *Pedahohichni pryntsypy antychnykh brat-s'lykx shkil. Pam'yat' stolit'*. [Pedagogical principles of ancient fraternal schools. Memory of centuries].
3. *Istoriya ukrayins'koyi kul'tury*. (1994). [History of Ukrainian culture]. Kiev.
4. Karlova, V. (2010). *Natsional'na ideya suchasnoyi Ukrayiny: problemy ta perspektyvy formuvannya*. [The national idea of modern Ukraine: problems and prospects of formation].
5. Kuksa, V. V, Kolomiets, T. V. (2015). *Vplyv kozats'koyi kul'tury na formuvannya samosvidomosti ukrayins'koho narodu*. [The influence of Cossack culture on the formation of self-consciousness of the Ukrainian people].
6. Beekeeper, V. M. (2007). *Natsional'na ideya v konteksti ukrayins'ko-rosiys'kykh vidnosyn*. [National idea in the context of Ukrainian-Russian relations]. Lviv.
7. *Politolohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk*. (1999). [Political science encyclopedic dictionary]. Kiev.
8. Rudenko, Y. D. (1994). *Ukrayins'ka kozats'ka pedahohika*. [Ridna shkola]. [Ukrainian Cossack pedagogy. [Native school]. Kiev.
9. Sanchenko, A. (2012). *Problemy identychnosti ta samozberezhennya ukrayins'koyi natsiyi*. [Problems of identity and self- preservation of the Ukrainian nation]. Kiev.
10. Siropolko Stepan. (2001). *Istoriya osvity v Ukrayini*. [History of education in Ukraine]. Kiev.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

САВЧЕНКО Лариса Олексіївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та методики технологічної освіти Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: особистісно орієнтоване навчання, педагогічна технологія, гуманізація освіти, педагогічний антропоцентризм, культурологічний підхід.

ПОТАПЕНКО Олег Борисович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: освітня парадигма, особистісно орієнтоване навчання, педагогічна технологія, гуманізація освіти, педагогічний антропоцентризм, культурологічний підхід.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SAVCHENKO Larysa Alekseevna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Methodology of Technology Education of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

POTAPENKO Oleg Borisovich – candidate of pedagogical sciences, associate professor of pedagogics department of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2020 р.

УДК 378.147.026:159.955–028.43
DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-53-56

ФОКА Марія Володимирівна –
доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9172-4642>
e-mail: glamorousmail11@gmail.com

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТА-ФІЛОЛОГА В ПРОЦЕСІ ЛІТЕРАТУРНОГО НАВЧАННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Одним з пріоритетних освітніх завдань як середньої, так і вищої школи є розвиток критичного мислення. У концепції «Нова українська школа» критичне мислення входить до основних умінь учня [2, с. 12], а в законі «Про вищу освіту» визначено вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах [4, с. 24], що і є, іншими словами, вмінням критично мислити. У такий спосіб відповідна зорієнтованість сучасної освіти України ставить питання про технології розвитку критичного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У закордонній освіті, зокрема в освіті США та Канади, напрямок критичного мислення розвивається вже півстоліття, і за цей час напрацьовано ґрунтовний науково-методичний доробок [1; 5; 8]. Натомість в Україні вивченням питань критичного мислення почали займатися лише на початку ХХІ століття [3; 6; 7], і дотепер воно залишається малодослідженим, а отже, і актуальним. Окремо постає проблема використання елементів критичного мислення в процесі літературного навчання, яке має стати невід’ємною його частиною.

Мета статті – розглянути технології розвитку критичного мислення студента-філолога в процесі літературного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У педагогічному розумінні критичне мислення розуміють як здатність, зокрема, аналізувати, порівнювати, оцінювати, визначати проблеми, висувати гіпотези, обґрунтовувати рішення тощо. Усі ці вміння органічно активізуються при аналізі художнього твору, і правильний його хід максимально ефективно розвиває здатність критично мислити.

Візьмімо для прикладу Дж. Д. Селінджера, чиї твори написані за законами санскритської поетики, за теорією раса-дгвані. Кожен твір збірки «Дев’ять оповідань» містить одне головне почуття,

точніше, расу, що поступово навіюється читачеві. Для повного й глибокого аналізу твору варто насамперед ознайомитися з трактатом Анандавардгани «Дгван’ялока», де детально описано прийоми генерування прихованого смислу (дгвані). Зокрема, в оповіданні «Вуста чарівні та зелені очі» постає раса-дгвані огида, яка поступово розпалюється на тлі теми подружньої зради: огиду відчуває кожен з героїв любовного трикутника, хоча і не розуміючи цього до кінця: відразу до себе відчуває сивий чоловік за те, що має стосунки з дружиною товариша, можливо, йому обридла навіть коханка через її егоїзм; імовірно, зневажає себе Артур, бо не має сил відмовитися від свого кохання; обриду відчуває й дівчина, яка зраджує чоловіка, котрий кохає її. І все ж найсильнішу огиду відчуває читач: це почуття поширюється на Лі та Джоану, що перебувають у позашлюбних стосунках, і навіть на Артура, огида до якого межує з жалістю, і цим ще більше посилює відразу до сивого чоловіка й молодій жінки. Ситуація залишається невіршеною, і це також сприяє розквіту відчуття огиди.

Традиційно виділяють три етапи технології критичного мислення: виклик, де важливо збудити зацікавленість у студентів проблемою; осмислення, де діяльність студентів організована в такий спосіб, що вони досліджують, осмислюють та активно працюють; і рефлексія, коли підбиваються підсумки про важливість і функційність набутих знань.

Спробуймо визначити етапи технології критичного мислення на прикладі аналізу оповідання Дж. Д. Селінджера «Вуста чарівні та зелені очі».

Етап виклику. Пропоновані питання студентам:

1. Чи відрізняється Схід від Заходу (східна культура від західної / східне мислення від західного)? Яким чином?

2. Чи має вагомий вплив різниця між східним і західним мисленням і

світовідчуттям на літературу? Яким способом?

Етап осмислення. На цій стадії студенти аналізують твір. Для початку вони звертаються до трактату Анандавардгани «Дгван'ялока» (викладачеві пропонується обрати фрагменти для детального вивчення) в пошуках відповідей на питання:

1. Чи кожен твір має дгвані?

2. Якими способами поет вибудовує дгвані у творі?

У процесі ж безпосередньої роботи з оповіданням Дж. Д. Селінджера студенти концентруються на такому:

1. Як вибудовує расу-дгвані письменник?

2. Як працює раса-дгвані огида на головну ідею твору?

У такий спосіб аналіз оповідання Дж. Д. Селінджера «Вуста чарівні та зелені очі» дає змогу порівняти східну й західну поетику, визначити функціонування східних прийомів у творі американського письменника. Під час аналізу студенти обґрунтовуватимуть свої рішення, відстоюватимуть свою думку.

Закріпити набуті знання можна запропонувавши студентам самостійно проаналізувати на вибір ще одне оповідання зі збірки «Дев'ять оповідань».

На заключному етапі осмислення ефективним видом роботи стане написання есе на тему: «Творчість Дж. Д. Селінджера: між Сходом і Заходом».

Етап рефлексія. Метод дискусії є одним з продуктивних шляхів щодо можливості та важливості застосування набутих знань у майбутніх дослідженнях. Ключовим стане питання: як ви думаєте, чи застосовується принцип раса-дгвані іншими західними письменниками? І відповідь на нього приведе до висновку, що кожен високохудожній твір побудований відповідно до основного закону санскритської поетики: він містить прихований смисл.

Одним з ефективних методів розвитку критичного мислення в процесі аналізу художнього твору є уведення порівняння його з відповідною кіноекранізацією. Як правило, ставлення вчителів-словесників до кіноекранізацій є кардинально протилежним: одні, сприймаючи кіно як заміник твору, категорично забороняють учням переглядати фільми, в основу яких покладена книга, а інші, намагаючись увести кіно на урок, неминуче стають перед загрозою перетворення заняття на своєрідні кіносеанси. У сучасних умовах ігнорувати

кіноекранізації на уроках/заняттях літератури є методичним упущенням, адже кіно є одним з провідних видів мистецтва, чому сприяє розвиток телебачення та Інтернету, що робить його загальнодоступним, а високий технологічний процес – видовищним. Водночас застосування правильних технологій при перегляді певних епізодів кіно відкриє учням художній твір повному, дасть змогу подивитися на нього з іншого ракурсу, а отже, глибше відчути.

Для прикладу, візьмімо п'єсу В. Шекспіра «Гамлет». Хрестоматійним є уривок «Бути чи не бути...». Цей монолог є самозаглибленням героя, що сповнений сумнівами й болючими питаннями. Звернення героя до себе схоже на потік свідомості: одне питання породжує інше, одна думка приводить до іншої. Гамлет стоїть перед складним вибором: чи боротися зі злом чи ухилитися від цієї боротьби? Пошуки відповіді приводять до думок про смерть, яка, з одного боку, може подарувати забуття, а з іншого – лякає невідомим. Тож вибір стає очевидним: він полягає у боротьбі, яка знаменує помсту за батька, встановлення правди й викриття зла. На цьому шляху боротьби головна небезпека – сумніви, які не дають діяти.

Цікавим є рішення режисера К. Брана у втіленні цієї ключової сцени у своїй екранізації «Гамлет» (1996 р.). Гамлет, як і в п'єсі, заходить у кімнату в замку, куди його викликали. Він озирається, зупиняється та бачить себе в дзеркалі в повний зріст. Як відомо, дзеркало – символ самопізнання, правди, просвітлення, і режисер обіграє це. Головний герой дивиться собі у вічі і протягом свого монологу поступово наближується до свого відображення, прагнучи знайти відповіді. Камера бере спочатку загальний план (на весь зріст), далі другий середній план (до колін), перший середній план (до пояса) і нарешті крупний (фокус на обличчі). Гра з планами (від загального до крупного) є виявом поступового наближення до правди, істини, до її відкриття, де повне осягнення постає тоді, коли глядач бачить лише обличчя героя в дзеркалі, тобто бачить саме просвітлення. Знаковим є і те, як посередині монологу Гамлет дістає кинджал – символ боротьби. Його відображення стає втіленням його душі, тож глядач у таку сокровенну хвилину самопізнання зазирає в душу головного героя, переживає разом з ним і вірить йому.

Визначимо етапи технології критичного мислення в процесі аналізу уривку «Бути чи

не бути...».

Етап виклику. На першому етапі пропонуємо студентам для обдумування такі питання:

1. Що краще: прочитати літературний твір чи подивитися кіноекранізацію?

2. Чи завжди кіноекранізація повністю відповідає книзі? Чому режисери часто «відходять» від художнього твору у своїх кіноінтерпретаціях?

Етап осмислення. Цей етап складається з двох основних частин: аналізу літературного уривку та відповідного кінофрагмента. Аналізуючи монолог головного героя «Бути чи не бути...», студенти мають дати відповіді на такі ключові питання:

1. Які питання турбують Гамлета?

2. «Бути чи не бути?»: у чому полягає суть проблеми?

3. До якого висновку приходять герой у своїх роздумах?

Після аналізу уривку п'єси студентам пропонується переглянути відповідний кінофрагмент екранізації «Гамлет» режисера К. Брана і подумати над такими питаннями:

1. Чи вповні відповідає кінофрагмент проаналізованому уривку літературного твору?

2. У який спосіб режисер передає самозаглиблення героя? Чому цей спосіб можна назвати ефективним?

На етапі закріплення можна написати есе на тему: «Питання «бути чи не бути» як першорядна проблема в трагедії В. Шекспіра».

Етап рефлексія. На обговорення виносяться такі питання:

1. Чому режисери звертаються до літератури як матеріалу для кіно?

2. Як ви думаєте, чи кіно може замінити книгу?

Відповіді на ці питання переконують у тому, що кіно й література – це два різні види мистецтва, які не можуть бути взаємозамінними, а органічно взаємодіють між собою.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Відповідно до завдань вищої освіти формування критичного мислення студента-філолога має стати одним з пріоритетних завдань. У процесі літературного навчання критичне мислення ефективно розвивається під час аналізу художнього твору, продуманий хід якого здатен максимально активізувати вміння аналізувати, порівнювати, оцінювати, визначати проблеми, висувати гіпотези, обґрунтовувати рішення тощо. Проведене

дослідження не вичерпує всіх теоретичних і практичних аспектів проблеми технологій розвитку критичного мислення, що й становлять перспективу подальших розвідок.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення учнів / Наук. ред., передм. О. І. Пометун. К.: Пляяди, 2006. 220 с.

2. Нова Українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України; група упорядників: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калішнікова, І. Коберник, В. Ковтунець, О. Макаренко, О. Малахова, Т. Нанаєва, Г. Усатенко, П. Хобзей, Р. Шиян; за заг. ред. М. Грищенко. 2016. 34 с.

3. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / За заг. ред. О. І. Пометун. К.: Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.

4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.14 р. №1556–VII // БАЛАНС-БЮДЖЕТ: спецвипуск. 2014. № 35–36, 1 вересня. С. 4–67.

5. Темпл Ч., Стіл Дж., Мередіт К. Методична система «Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів» (Підготовлено для розвитку критичного мислення): Посібник I-IV. Науково-методичний Центр розвитку критичного та образного мислення: Інтелект, 1998. 32 с.

6. Терно С. Методика розвитку критичного мислення: досвід експериментального дослідження // Історія в школах України. 2007. № 9–10. С. 3–11.

7. Тягло О. В. Критичне мислення: навч. посібник. Харків: Основа, 2008. 192 с.

8. Халперн Д. Психологія критического мышления. СПб.: Питер, 2000. 512 с.

REFERENCES

1. Krouford, A., Saul V., Met'uz, S., Makinster, D.; Pometun, O. (Ed.) (2006). *Tekhnologii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv* [Technologies for the development of students' critical thinking]. Kyiv.

2. *Nova Ukrain'ska shkola: Kontseptual'ni zasady reformuvannia seredn'oi shkoly*. (2016). [New Ukrainian school: Conceptual principles of secondary school reform]. Kyiv.

3. Pometun, O. I., Pyrozhenko, L. V. (2004). *Suchasnyj urok. Interaktyvni tekhnologii navchannia*. [A modern lesson. Interactive learning technologies]. Kyiv.

4. Pro vyschu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.14 r. №1556–VII (2004) [On higher education: Law of Ukraine of 01.07.14. №1556–VII].

5. Templ, Ch., Stil, Dzh., Meredit, K. (1998). *Metodychna sistema «Rozvytok krytychnoho myslennia u navchanni riznykh predmetiv» (Pidhotovleno dlia rozvytku krytychnoho myslennia)*. [Methodological system «Development of critical thinking in the teaching of various subjects» (Prepared for the development of critical thinking)].

6. Terno, S. (2007). *Metodyka rozvytku krytychnoho myslennia: dosvid eksperymental'noho doslidzhennia*. [Methods of development of critical thinking: the experience of experimental research].

7. Tiahlo, O. V. (2008). *Krytychne myslennia*. [Critical thinking]. Kharkiv.

8. Halpern, D. (2000). *Psihologija krytycheskogo myshlenija*. [Psychology of critical thinking]. St. Petersburg.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФОКА Марія Володимирівна – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія літератури, порівняльне літературознавство, літературний переклад, методика викладання англійської літератури.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FOKA Mariia Volodymyrivna – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Linguodidactics and Foreign Languages at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: theory of literature, comparative literary studies, literary translation, methods for teaching literature.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2020 р.

УДК 378. 4:78 (436)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-56-62

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-9112-3468>

e-mail: cherkasov_2807@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО РОЗУМІННЯ МУЗИКИ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі розвитку музично-педагогічної освіти України, запровадження Концепції художньо-естетичного виховання молоді (2004 р.), значна увага приділяється музично-естетичному вихованню школярів засобами музичного мистецтва. Тож цілком закономірно, що формування здатності до розуміння музики учнями різних вікових груп є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями, з-поміж яких: Л. С. Аристова, Е. Б. Абдуллін, Г. С. Дідич, Д. Б. Кабалевський, А. В. Козир, І. М. Левицька, Л. М. Масол, М. А. Михаськова, Г. Ю. Ніколаї, О. М. Олексюк, Г. М. Падалка, Е. П. Печерська, Н. М. Попович, О. Я. Ростовський, Т. А. Смирнова, М. О. Ткаченко, В. Ф. Черкасов, різною мірою досліджено та розкрито ті чи ті питання формування здатності до розуміння музики учнями початкової школи. Тематика нашого наукового пошуку значно доповнює дослідження названих авторів, уможливує усвідомлення особливостей формування

здатності до розуміння музики учнями початкової школи.

Мета статті полягає в обґрунтуванні процесу формування здатності до розуміння музики учнями початкової школи під час спілкування з творами музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для з'ясування будь-якої категорії дослідження доцільно визначити сутність її основних понять. За такого підходу відповідно до тематики нашого наукового пошуку на особливу увагу заслуговує аналіз дефініції «здатність», що асоціюється з поняттями мати здатність, бути здатним, опанувати і володіти. Мати здатність і бути здатним потрактовується як характеристика особистості, яка може, уміє здійснювати, робить що-небудь, виконує, поводить себе певним чином. До того ж «здатність» асоціюється з спеціальними знаннями та ґрунтовним засвоєнням будь-якої дії й вправним її виконанням. З позиції нашого дослідження «здатність» інтерпретується як спроможність оволодіння елементарними знаннями з музичної грамоти та застосування їх у процесі інтерпретації творів музичного мистецтва в певних видах музичної діяльності.

Категорія «розуміння» є предметом дослідження багатьох галузей знань. У філософії дефініція «розуміння» суміжна з об'єктом і суб'єктом пізнання. Об'єктом розуміння є знання про навколишній або внутрішній світ суб'єкта, де останній виступає в ролі певної особи. У католиків «розуміння» інтерпретується як один із семи дарів Святого Духа. Психологи досліджують «розуміння» як психічний процес і компонент мислення, що провокує процес розуміння. Саме в процесі розумової діяльності відбувається пізнання нових властивостей об'єкта і визначення його місця і ролі в процесі розуміння. Розуміння супроводжується відчуттям упевненості в точності сприйняття або інтерпретації будь-якого факту або події. У психолінгвістиці «розуміння» трактується як результат сприйняття мовного повідомлення.

Виходячи із зазначеного «розуміння» нами потрактовується як психологічна якість особистості, спроможної до сприймання і прихильності до думки співрозмовника стосовно інтерпретації будь-якого музичного явища або події, і врешті-решт, пов'язане зі сприйманням й інтерпретацією творів музичного мистецтва.

Формування здатності до розуміння творів музичного мистецтва учнями початкової школи відбувається в певній послідовності на основі взаємодії учитель-учень, як на уроках музичного мистецтва так і під час позакласної роботи з художньо-естетичного виховання молодших школярів. Колективний вид творчості, притаманний засвоєнню цінностей музичного мистецтва, зобов'язує суб'єктів навчально-виховного процесу дотримання певних вимог щодо організації спільної діяльності.

Відповідно до сучасних музично-педагогічних технологій, які уможливають ефективність процесу навчання, існують певні вимоги до сприймання творів музичного мистецтва різних жанрів і композиторських стилів, передбачених шкільною програмою. Отже, якість впливу музики на учнів початкових класів залежить від певних чинників.

Зважаючи на те, що відповідно до шкільних програм уроки музичного мистецтва об'єднані спільною темою, що уможливило організувати роботу з дітьми таким чином, щоб надати можливість першокласникам розповісти про свою улюблену музику. Для цього необхідно підготувати й поставити класу декілька запитань, як-от: пригадайте, які пісні ви співали або чули із програм радіо й

телебачення, котрі зосередили вашу увагу й сподобалися вам?; яку пісню ви мрієте проспівати?; яка танцювальна музика вам подобається? Така розмова повинна відбутися в доброзичливій атмосфері, а відповіді дітей необхідно підтримати й оцінити позитивною оцінкою. Толерантне ставлення вчителя до будь-якої думки, відчуття й висловлювання школярів надає дитині упевненості у власних можливостях, рішучості й активності в подальшій роботі.

Не викликає сумніву, що уведення учнів у чарівний світ прекрасного відбувається в процесі прослуховування фрагментів музичних творів, доступних і зрозумілих дітям. За такого підходу музика повинна бути короткою за тривалістю звучання, а вступне слово вчителя містити інформацію, яка допоможе зосередити увагу першокласників на ролі музичного мистецтва у повсякденному житті людини та його впливу на внутрішній стан особистості.

Формування здатності до розуміння музики відбувається на прикладі ознайомлення з танцювальною музикою. Насамперед ми розповідаємо учням історію виникнення двох танців, а саме: українського народного танцю «Гопак» і чеського народного танцю «Полька». Перш за все, для формування здатності розуміння музики необхідно підвести дітей до того, щоб вони самостійно визначили темп «Польки», котра виконується легко, швидко в парі з партнером. «Гопак» – це груповий танок із сольними елементами у швидкому темпі та поступовим прискоренням. Ці два танці написані в одному розмірі – дві чверті. Доцільно, щоб учні, які відвідують хореографічні колективи, показали виконання елементів цих танців. Окремі з танцювальних рухів варто розучити з класом, а на наступних уроках відпрацювати синхронність їхнього виконання.

Після прослуховування «Гопака» слушно познайомити учнів з українськими народними інструментами, а саме: сопілкою, цимбалами, бубном. Використовуючи наочність, показати дітям зображення цих інструментів на малюнку. Якщо в школі є сопілка, учителю доцільно презентувати звучання цього інструмента, виконавши знайому дітям мелодію. У разі наявності у дітей власних сопілок, та для подальшого використання цього інструмента в ансамблевій грі необхідно показати й закріпити прийоми звуковидобування.

Формування в учнів здатності до розуміння навичок сприймання музики відбувається в процесі живого спілкування з

різними за характером музичними творами. Виконання вчителем на фортепіано «Дощика» В. Косенка та «Скарги ляльки» П. Чайковського приваблює тим, що учні мають можливість бути свідками «народження» музичного твору. Емоції та переживання виконавця у процесі створення та інтерпретації інтонаційно-образного змісту інструментального твору передаються учням. За такого підходу слушно підготувати й налаштувати їх на свідоме сприймання музики. Для цього варто назвати прізвища композиторів, записати їх на шкільній дошці, розповісти цікаві моменти з дитинства П. Чайковського.

Знайомство з танцювальною музикою триває в першокласників у другій чверті. Вони слухають український народний танець «Козачок». За допомогою мультимедійної дошки діти не тільки можуть почути, а також побачити концертне виконання танцю професійним колективом. За такої ситуації учні мають можливість повноцінно сприймати не тільки музику, а також спостерігати за хореографічною композицією, милуватися костюмами, а головне – відчутти енергетичний запал й емоційний заряд виконавців. Крім того, діти спостерігають за розвитком художньої дії, якістю виконання масових сцен та сольних епізодів, майстерністю танцюристів і професіоналізмом хореографів.

Для формування здатності розуміти музику вчителю необхідно віднайти найбільш доцільні прийоми обговорення з дітьми того, що вони візуально сприйняли та що викликало в них емоційний відгук. Одним із таких методичних прийомів може бути обговорення з аналізом відповідей на запитання поставлені класу перед прослуховуванням твору. За такого підходу учні усвідомлюють, що музика впливає на внутрішній стан людини й змінює її настрій. Композитор досягає це завдяки основним засобам музичної виразності, як-от: мелодії, метру, ритму, темпу, динаміці, нюансів тощо.

Поглиблення у світ почуттів і здатність розуміти й усвідомлювати свої емоції відбувається в процесі подальшого ознайомлення першокласників з танцювальною музикою. На цьому уроці вчитель знайомить дітей з творчістю німецького композитора Й. С. Баха, наголошуючи, що старовинному народному танцю «Менует» композитор надав плавний і граціозний характер. На відміну від попередніх танців, гопака, польки, козачка та екозесу, він написаний у розмірі три чверті.

У XVII столітті менует знайшов поширення і був популярний на танцювальних асамблеях російського імператора Петра I. Знайомство з твором варто організувати таким чином, щоб першокласники з мультимедійного екрана побачили й відчували красу та величність старовинної музики. Доречно використати фрагменти з фільму «Петро I» чи з інших історичних художніх фільмів. Увагу учнів необхідно зосередити на відповідності хореографії, постановки, костюмів – музиці танцю. При обговоренні школярів слід підвести до того, щоб вони за допомогою емоційно-образних визначень змогли охарактеризувати інтонаційно-образний зміст музики.

Формування здатності розуміти музику продовжуємо і далі при вивченні теми «Про що і як розповідає музика», яка вводить учнів у світ музичної мови, дає змогу опанувати засоби музичної виразності та розвинути вміння і навички виконувати музику. Вчителю доцільно продовжити роботу над засвоєнням учнями відносної системи сольмізації. З цією метою укладачами програми запропоновано різнохарактерний пісенний репертуар, написаний для дітей українськими композиторами.

Для того, щоб усвідомити, про що розповідає музика, треба порівняти два музичних образи, а саме: фею Драже та Бабу Ягу, з п'єс П. Чайковського «Танець феї Драже» та «Баба Яга». Варто підготувати питання, котрі допоможуть учням віднайти засоби музичної виразності, які зображають характери головних дійових осіб. За таким же принципом слушно інтерпретувати п'єси В. Сокальського «Пташка» та Е. Гріга «Пташка». Діти повинні визначити характер музики, реєстр, темп, динаміку, нюанси, за допомогою яких композитори зображають пташку.

Ознайомлення учнів з українським народним танцем «Аркан» варто організувати таким чином, щоб вони не тільки прослухали музику, а також переглянули відеозапис танцю у виконанні професійного колективу. Передусім, доцільно запропонувати одній групі дітей підготувати інструментальний супровід, другій – розучити танцювальні рухи. У виконанні намагатися передати характер гуцульського чоловічого танцю, який виконували мужні богатирі, котрі спустилися з гір. Рухами слушно передати пульс п'єси Р. Шумана «Веселий вершник». За такого підходу учні глибше усвідомлять, про що розповідає музика і кого вона

зображує. При прослуховуванні п'єси В. Косенка «Дошки» слід запропонувати дітям висловити своє ставлення до музики засобом пластичного інтонування.

На прикладі п'єси «Пісня жайворонка», котру написав російський композитор П. Чайковський, діти засвоюють засоби музичної виразності й виявляють їхній зв'язок з характером музики. Учніям доцільно запропонувати намалювати те, що вони відчують і співпереживають у процесі слухання. Цю роботу слушно розпочати на уроці, а завершити як домашнє завдання. І врешті-решт, учні можуть підібрати вірші відповідно до прослуханої п'єси й презентувати їх на уроці.

Утім, необхідно зазначити, що після розучування української веснянки «Ми кривого танцю йдемо» потрібно розучити з дітьми цей хоровод і ввести його до позакласного заходу. Для веснянки «Ми кривого танцю йдемо» характерний повільний темп, а в процесі виконання діти роблять круті петлі, щоб краще бачити й чути один одного. Зрештою, цей хоровод виконується під час масових гулянь. Учитель повинен продумати також виконання української народної пісні в обробці Л. Ревуцького «Ой єсть в лісі калина». Відповідно до змісту й характеру музики, доцільно запропонувати класу інсценувати цю пісню, придумати ритмічний супровід, підібрати характерні рухи. Тому цілком імовірно стверджувати, що головна мета уроків музичного мистецтва полягає в умінні розуміти, слухати й виконувати музику.

Формування здатності розуміти твори музичного мистецтва відбувається в процесі ознайомлення з основними жанрами музичного мистецтва у 2-му класі при вивченні теми «Три типи музики – пісня, танець, марш». Вчитель підводить дітей до усвідомлення, що світ музики тримається на трьох китах, як-от: пісня, танець, марш. Слід організувати роботу таким чином, щоб учні самостійно визначили жанри музики, а також пояснили, хто такий композитор, виконавець і слухач. Участь дітей в обговоренні актуальних для них питань, залучення до активної творчої діяльності стимулює розвиток пізнавального інтересу, створює умови для гармонійного розвитку особистості.

Наступного уроку відбувається поглиблення в тему чверті, ознайомлення дітей з різновидами маршу, а саме: спортивним, ігровим, святковим. Після прослуховування «Футбольного маршу» М. Блантера, «Маршу дерев'яних

солдатиків» П. Чайковського та «Запорізького маршу» Є. Адамцевича доцільно підвести дітей до самостійного визначення характеру музики та до якого різновиду маршів її можна віднести, розглянути обставини, за яких звучать різні види маршів.

У центрі уваги школярів наступного уроку стає танець. Варто підготувати питання, за допомогою яких учитель підведе дітей до того, щоб вони пригадали обставини, за яких звучить танцювальна музика. Навчальною програмою передбачено слухання танцювальної музики у виконанні трієстих музик. Доречно також нагадати, які народні музичні інструменти діти знають, з якими знайомилися в 1-му класі та які вони чули на попередніх уроках. Необхідно підготувати наочність із зображенням таких інструментів, як: кобза, гуслі, бандура. Крім того, використовуючи відеоматеріали та комп'ютерні мережі, надати можливість відчувати темброве забарвлення цих інструментів.

Насамперед танці «Гопак», «Козачок» й «Аркан» слід переглянути у виконанні відомих вітчизняних хореографічних колективів. Це створює можливість комплексного сприймання композиції танцю, де гармонійно поєднуються музика, хореографія та костюми. З музикою «Гопака» й «Козачка» учні вже знайомі, щодо «Аркана», то це гуцульський народний танець, котрий виконують молоді хлопці, що спустилися з гір. Написаний він у розмірі дві чверті. У процесі колективного обговорення діти зосереджують увагу на особливостях побудови, сюжетній композиції та відповідності зазначених компонентів розкриттю інтонаційно-образного змісту творів. За допомогою словника емоційно-образних визначень музики учні віднаходять епітети й беруть активну участь в обговоренні та висловлюванні власних поглядів і думок у визначенні музичних, сюжетних та художніх особливостей кожного танцю.

Варто провести з дітьми бесіду про історію виникнення народних танців. Використовуючи метод повернення до пройденого, згадати, чим різняться танці між собою; які рухи характерні для гопака, козачка, менуету, екосезу, польки, вальсу; у якому розмірі написані ці танці; який народ вони представляють? Прослухавши «Вальс» П. Чайковського та «Італійську польку» С. Рахманінова діти виявляють різницю та обговорюють основні засоби музичної виразності характерні для того чи іншого

виду танцю. Підбиваючи підсумок, учитель наголошує, що танець – це вид мистецтва, у якому поєднується музика з пластичними рухами. Вони виконуються у визначеному ритмі. Танець – один з яскравих виявів народної творчості, що розкриває традиції, хореографічну мову, пластичну виразність і співвідношення з музикою кожного народу.

У центрі наступного уроку перебуває пісня. Це найбільш поширена форма вокальної музики, у якій поєднується поетичний і музичний образи. Слушно довести, що пісня – це найважливіший тип музики, головна її ознака – це наспівність та мелодійність, а мелодія – це «душа» будь-якої музики, у тому числі танцювальної та маршової. Після прослуховування пісні Л. Бетховена «Бабак» звернути увагу на просту й водночас виразну мелодію. Прослухавши «Коліскову» Я. Степового, яку вчитель може виконати на фортепіано, зосередити увагу на тому, що пісня не обов'язково має звучати зі словами, її необов'язково співати. Доцільно запропонувати проспівати мелодію про себе, імітуючи рухом руки рух смичка (нібито виконати на скрипці). Дихання брати між фразами (зміна напрямку руху смичка). За такого підходу учні глибше відчують і передають пісенний характер музики.

Щоб зрозуміти, що кити можуть зустрічатися у вигляді пісні-маршу, пісні-танцю, танцю-маршу та пісні-танцю-маршу, варто запропонувати дітям співанку Д. Кабалевського «У нашому класі», котру можна виконати як пісню, а згодом як танець або марш. При слуханні П. Чайковського «Танцю з кубками» із балету «Лебедине озеро» зосереджуємо увагу на тому, що в першій і третій частинах звучить музика, яка нагадує марш, а в другій частині – музику в темпі танцю. Тут зустрічаються два кити – марш і танець.

Таким чином, опанування знань, умінь і навичок з теми «Три типи музики – пісня, танець, марш» сприятиме формуванню в учнів уявлень про основні типи музики та їхні різновиди, що є базою для подальшого засвоєння закономірностей і тенденцій розвитку музичного мистецтва. Крім того, музично-слухові уявлення, що учні отримують у процесі сприймання музики, сприяють набуттю музичного досвіду й розширенню музичного кругозору дітей.

Формування здатності розуміти музику продовжується при вивченні теми «Музика виражає та зображує». Учні усвідомлюють те, що музика виражає внутрішній світ людини, а саме: її стани й настрої, думки й

почуття, характер. Крім зазначеного, зображує різноманітні рухи людини, життєві події, картини природи тощо. Слушно звернути увагу дітей на золоті барви осені, красу калини на подвір'ї школи, кольорову гаму листя, що падає з дерев. Розширити уявлення учнів про виражальність і зображальність можна за допомогою ілюстрацій творів образотворчого мистецтва. Відчуття краси природи учні повинні передати за допомогою пластичного інтонування та мовленнєвих характеристик.

Твір Л. Бетховена «Весела. Сумна» доцільно запропонувати послухати в живому виконанні без попереднього обговорення. Після прослуховування учні визначають характер першої та другої частин твору, виявляють різницю в засобах музичної виразності, висловлюють власні почуття від сприймання музики. Крім того, варто пригадати основні напрями творчості Л. Бетховена, які твори учні слухали в 1-му класі.

Знайомство з українською народною піснею в обробці М. Леонтовича «Дударик» поглиблює почуття і думки дітей. Вони дізнаються, що жалісливі інтонації мелодії пісні висловлюють смуток за людиною, котрої вже немає. Доречно пригадати своїх рідних і близьких, які шанували вас і залишили добру згадку про себе. Учні повинні переконатися в тому, що за допомогою основних засобів музичної виразності композитор розкриває внутрішній світ людини, її думки й почуття.

У процесі роботи над «Дудариком» і «Перепілонькою» діти переконуються в тому, що коли музика виражає думки і почуття, а також характери багатьох людей, то вона називається масовою. Прикладом може слугувати знайомий дітям з попередніх уроків «Запорізький марш» Є. Адемцевича. Цей марш передає стани і настрої, думки й почуття багатьох запорізьких козаків, їхні характери й прагнення до вільної та незалежної державності.

Для того, щоб діти зрозуміли, що музика виражає характери дітей, потрібно запропонувати учням прослухати фортепіанну п'єсу Д. Кабалевського «Три подруги» («Пустунька», «Плакса», «Злюка»). Перед цим необхідно нагадати, що радянський композитор Д. Кабалевський написав багато музики для дітей і молоді. П'єсу «Три подруги» варто дати дітям у живому виконанні, запропонувавши звернути увагу на характери трьох подруг і класифікувати їх за настроями. Учні доречно також запропонувати засобами

пластичного інтонування визначити характер музики, засоби музичної виразності, за допомогою яких Д. Кабалецький створив ці образи. Звертаючи увагу дітей на те, що композитор може наділити людськими рисами казкові персонажі, програмою передбачено розучування української народної пісні «Я коза ярая». У цій пісні виведено норувистий і примхливий образ, який необхідно передати в співі за допомогою відповідних засобів музичної виразності, а саме: мелодії, темпу, ритму, нюансів, динаміки тощо.

Щоб переконатися в тому, що композитори звертаються не тільки до позитивних образів і дійових осіб, варто запропонувати учням послухати п'єсу Д. Кабалецького «Впертий братик». Не повідомляючи назву твору, вчитель виконує її на фортепіано і просить учнів висловити свої враження і відчуття музики, охарактеризувати головних дійових осіб. При обговоренні інтонаційно-образного змісту твору важливо віднайти ті засоби виразності, котрі визначають лагідний характер сестрички та норувистий характер упертого братика.

Тож цілком закономірно, щоб учні відповіли на запитання, чи може музика передавати рух, необхідно запропонувати послухати «Попутну» М. Глинки. Слушно коротко розповісти про композитора та історію виникнення твору, присвяченого пуску першого в Росії потягу. Перед прослуховуванням необхідно поставити класу декілька запитань, зокрема: який характер музики і який використано лад (мажорний чи мінорний)?; у якому темпі написано твір?; які голоси ви чуєте?; охарактеризуйте особливості фортепіанного супроводу. При обговоренні зосередити увагу на виразальності та зображальності в музиці. Варто надати дітям можливість користуванням словником емоційно-образних визначень музики.

Поглиблюючись у проблематику зображальності в музиці слід запропонувати учням послухати п'єси М. Сільванського «Ніч на річці» та «Світанок». Учителю доречно запропонувати ці твори в живому виконанні. Не повідомляючи їхні назви, поставити такі запитання, як-от: яку б ви дали назву цим творам?; який настрій висловив композитор?; яку пору дня ви уявляєте при слуханні музики?; які почуття навіює музика цих творів? Доцільно підібрати репродукції картин й запропонувати їх дітям для обговорення, щоб викликати у них бажання поділитися

власним досвідом за спостереженням ранкової тиші та заходу сонця, наближенням ночі й красою веселкового саява.

Уявлення учнів про рух у музиці слушно формувати на прикладі «Польоту джмеля» М. Римського-Корсакова. Треба розповісти дітям про основні напрями творчості композитора, оперу «Казка про царя Салтана», запропонувати переглянути фрагменти з використанням мультимедійної дошки. Учні повинні переконатися в тому, що музика може зображати рух.

Напередодні новорічних свят слушно надати можливість учням познайомитися з обрядами зустрічі Нового року, сутність яких полягає в сприянні добробуту селянської родини. Колядки співали на Різдво, ушляляли Христа й Діву Марію як утілення ідеї доброти, благочестя та материнства, як основи усього живого на землі. Щедрівки збереглися лише в Україні, вони накликають щедрість природи величальними піснями. Варто запропонувати дітям переглянути фрагменти художніх фільмів та концертні виступи професійних хореографічних колективів, у яких відтворено сцени новорічних свят. За допомогою класних керівників доцільно створити хореографічні композиції або театралізовані свята, де учні за допомогою танцювальних рухів, одягнені в українські костюми, могли б створити святково-театралізоване дійство, в якому б прозвучали колядки й щедрівки.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Підбиваючи підсумок, необхідно зазначити, що формування здатності до розуміння музики сприяє засвоєнню учнями співвідношень виразальності й зображальності в музиці. Вони переконуються в тому, що композитор за допомогою засобів музичної виразності передає внутрішній світ людини, а саме: стани й настрої, думки і почуття. Зображаючи різноманітні рухи, картини природи, композитор прагне висловити почуття особистості, її ставлення до життєвих явищ. Перспективи подальших наукових розвідок можуть конкретизуватися в здатності розуміти музику різних стилів і жанрів вітчизняних та зарубіжних композиторів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Арчажникова Л. Г. Теория и методика музыкального воспитания. М.: Изд-во МГОПУ, 1998. 239 с.
2. Олексюк О. М. Музична педагогіка: Навчальний посібник. К.: КНУКіМ, 2006. 188 с.

3. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти. Навч. методичний посібник. Тернопіль. Навчальна книга. «Богдан». 2011. 620 с.

4. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2005. 360 с.

5. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти: навч. посіб / Володимир Черкасов. К.: ВЦ «Академія», 2016 240 с. (Серія «Альма-матер»)

REFERENCES

1. Archazhnikova, L. G. (1998). *Teoriya i metodika muzykal'nogo vospitaniya*. [Theory and methodology of musical education]. Moscow.

2. Oleksyuk, O. M. (2006). *Muzychna pedahohika*. [Musical pedagogy]. Kyiv.

3. Rostovs'kyu, O. Ya. (2011). *Teoriya i metodyka muzychnoyi osvity*. [Theory and methodology of music education]. Ternopil.

4. Rudnizka, O. P. (2005). *Pedagogica: zagalna ta mistezka*. [Pedagogy: general and artistic]. Ternopil.

5. Cherkasov, V. F. (2016). *Teoriya i metodyka muzychnoyi osvity*. [Theory and methodology of music education]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні, теорія і методика музичної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHERKASOV Volodymyr Fedorovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Department of Music Art and Methods of Music Education of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation and development of music-pedagogical education in Ukraine, theory and methods of music education.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2020 р.

УДК 172.4:379.8.093

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-62-66

ЩУКА Галина Петрівна –

доктор педагогічних наук, професор кафедри географії та туризму Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4368-5081>

e-mail: galina_shchuka@ukr.net

ГАЛЬКІВ Любов Іванівна –

доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5166-8674>

e-mail: lubakram2015@gmail.com

**ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ
З ОГЛЯДУ НА ПОТРЕБИ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Вітчизняна система професійної туристичної освіти почала створюватися більше 15 років тому (з 2002 р.) у відповідь на потреби галузі. За цей час стандарти підготовки неодноразово змінювалися, а мережа закладів, які здійснювали цю підготовку, стрімко зростала. Наразі 113 закладів вищої освіти реалізують програми підготовки студентів за спеціальністю «Туризм» [2] та 84 – «Готельно-ресторанна справа» [3].

Проте питання кадрового забезпечення індустрії туризму не втратило своєї актуальності, а перейшло з кількісної площини в якісну. Працедавці продовжують нарікати на рівень підготовки випускників,

туристи – на некомпетентність персоналу на підприємствах та в організаціях галузі. І перші, і другі звинувачують у ситуації, що склалася, навчальні заклади – нічому не навчили. Випускники та викладачі цих закладів цілком обґрунтовано вказують на високі заробітні плати та великі можливості реалізації (і за отриманою спеціальністю також!) за кордоном. Ця дискусія триває роками і негативно впливає на темпи розвитку вітчизняного туристичного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес підготовки фахівців сфери туризму досліджується науковцями системно та всебічно протягом тривалого часу. До найбільш ґрунтовних досліджень належать роботи В. Федорченка,

Л. Лук'янової, Н. Фоменко, Л. Кнодель та Г. Цехмістрової, які заклали фундамент професійної освіти в туризмі. В цьому напрямі працювали Л. Чорна, І. Сандовенко, Т. Сокол, О. Кашинська (аналізували досвід підготовки фахівців за кордоном), В. Сідоров, Ю. Безрученков, Ю. Земліна, Н. Скибун (досліджували різні аспекти формування готовності фахівця до професійної діяльності) тощо. Проте жодне з відомих нам досліджень не надає відповіді на питання: чому при такій значній кількості навчальних закладів кадрове питання в галузі залишається невирішеним.

Мета статті – на основі застосування методу експертного інтерв'ю визначити умови, які дозволять ефективно вирішити кадрові проблеми вітчизняного туристичного ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес підготовки майбутніх фахівців сфери туризму регулюється стандартами, головним недоліком яких є трактування очікуваних результатів навчання з позиції виробника цих освітніх послуг, а не споживача-працедавця, який має виступати замовником даних послуг і визначати їхню якість. Тому було вирішено встановити очікування власників туристичного бізнесу щодо компетентності фахівців сфери туризму. Дослідження проводилося на базі туристичних комплексів Закарпатської області.

Відповідно до «Аналітичної інформації» [1, с. 62] у 2018 р. в області нараховувалося 362 туристичних комплекси, 96 % з яких належали до підприємств дрібного бізнесу [1, с. 70]. З них було обрано десять найбільш успішних. Власників цих туристичних комплексів запросили виступити в ролі експертів. Кожен з них мав назвати компетентності (10-15 шт.), які необхідні фахівцю з для роботи на комплексі. Наступним кроком планувалося організувати круглий стіл бізнесменів з викладачами спеціалізованих дисциплін закладів вищої освіти регіону.

Складнощі виникли вже на першому етапі: працедавці не лише не оперували терміном «компетентність», вони також не могли сказати, що повинен, на їхню думку, знати та вміти цей фахівець.

Питання було переформульовано: «Які проблеми / потреби Вашого комплексу має задовольнити фахівець, щоб його взяли на роботу?» Опитувані, незалежно один від одного, але одноставно, заявили, що це – повна завантаженість закладу. Здебільшого мова йшла про потребу фахівця, який буде

займатися рекламою та просуванням послуг. Тобто, це була маркетингова діяльність. У досліджуваних комплексах маркетологів не було.

Щоб зрозуміти, наскільки ця проблема є характерною і для інших підприємств галузі, було проаналізовано вакансії на популярних сайтах besplatka.ua/rabota; jobs.ua/vacancy/rabota; novarobota.ua; obyava.ua/ua/rabota; sbo.ua/search/rabota; www.olx.ua/uk/rabota; www.work.ua. З більше 10 тисяч пропозицій у сфері туризму, маркетолога шукали лише в мережі «Reikartz».

Цікаво, що визначаючи коло обов'язків бажаного фахівця, закарпатські підприємці-експерти називали (по пріоритетності) участь у розробці друкованої продукції, рекламних матеріалів, заповнення сайту, сторінки в соцмережах; запуск рекламних кампаній, вивчення смаку споживачів та попиту на послуги. В оголошенні від «Reikartz» це декларувалося наступним чином: участь у створенні маркетингової стратегії; написання текстів для розсилок, рекламних матеріалів; SMM, вміння налаштовувати рекламу, запуск email-розсилок; робота з Аналітикою / Метрикою, підвищення конверсії сайтів; створення унікального контенту; робота з підрядниками будь-якого виду реклами, розуміння ринку [6].

Виглядало так, що, по-перше, з усіх регіонів України лише на Закарпатті потрібні були маркетологи; по-друге, функціональні обов'язки маркетолога туристичного комплексу в гірському селі та національної мережі готелів (сорок 3–4* готельно-ресторанних комплексів) були майже подібними. Отримані результати не були суб'єктивними, але при цьому суперечили здоровому глузду. До того ж, було зрозуміло (і експерти це підтвердили), що вони не збираються вводити окрему посаду маркетолога, тим більше, платити йому заробітну плату на рівні мережі «Reikartz». Це мав бути фахівець, який буде займатися, в тому числі, маркетинговою діяльністю.

Передбачалося, що обов'язки директора, маркетолога, менеджера по продажам і HR-менеджера (і всі інші за потреби) буде виконувати одна, максимум, дві людини (якщо власник виконує функції директора). Експерти називали такого фахівця «менеджер широкого профілю».

Проте, в наукових дослідженнях такий термін не зустрічається. У стандартах вищої освіти за спеціальністю «Туризм» – також, хоча і вказується, що предметна область

містить знання з менеджменту та маркетингу туризму / готельно-ресторанної справи [9].

Зклади вищої освіти обіцяють на своїх сайтах працевлаштування фахівця з дипломом бакалавра / магістра туризму / готельно-ресторанної справи на посадах менеджера на підприємствах всіх видів, менеджера з міжнародних перевезень, менеджера з маркетингу, менеджера з економіки, головного інженера в ресторані, брокера і т.д. (до 40 посад). Отже, ЗВО здійснюють підготовку фахівця-універсала.

Менеджера широкого профілю, як виявилось, готують на спеціальних курсах за 92 акад. години. Слухачі вивчають продажі, логістику, маркетинг, управління персоналом, рекламою [4] і отримують 1 диплом менеджера широкого профілю або, за бажанням, 5 дипломів (по 1 за кожний прослуханий предмет).

Для визначення різниці між фахівцем-універсалом та менеджером широкого профілю було проведено зіставлення програмних результатів навчання, задекларованих у Стандарті вищої освіти [9] та на сайті [4].

Стандарт встановлює 22 програмних результати, сформовані в досить загальному вигляді: «ПР07. Розробляти, просувати та реалізовувати туристичний продукт. ... ПР21. Приймати обґрунтовані рішення та нести відповідальність за результати своєї професійної діяльності» тощо.

На сайті вміння майбутнього випускника (31 позиція) згруповано в 4 напрямки діяльності (маркетинг та рекламу об'єднали) та визначено досить детально: орієнтуватися в потребах, мотивах і розрізняти типи потенційних покупців; грамотно представляти і презентувати продукт; працювати з запереченнями; сегментувати ринок, вибирати цільові сегменти і розробляти позиціонування; керувати маркетинговими комунікаціями компанії; здійснювати пошук, підбір персоналу та адаптацію персоналу тощо [4].

Природно, що експерти віддали перевагу другому варіанту, тим більше, що частину програмних результатів у Стандарті було сформульовано «знати, розуміти, пояснювати», і це відштовхувало.

Тому вирішено було проаналізувати також робочі програми навчальних дисциплін, де компетентності конкретизуються. Встановлено, що переважна більшість викладачів орієнтується на Програми нормативних навчальних дисциплін 2010 р., і результати навчання подають теж узагальнено.

Так, результатом вивчення дисципліни «Маркетинг в туризмі» є отримання студентами комплексу компетенцій, що дозволять: кваліфіковано і продуктивно проводити при виконанні своїх професійних обов'язків комплексні маркетингові дослідження, діагностувати стан маркетингового середовища туристичних підприємств і організації та тенденції розвитку туристичного ринку, аналізувати і розробляти оптимальний маркетинговий комплекс туристичного підприємства з метою задоволення потреб туристів ефективнішим, ніж конкуренти способом [8, с. 196].

Студент спеціальності «Готельно-ресторанна справа» повинен вміти: провести комплексні маркетингові дослідження та визначити ринкові можливості закладу; визначити перспективний цільовий сегмент споживачів; обґрунтувати ефективну товарну, цінову, збутову, комунікаційну політику; розробити план маркетингу [7, с. 161]. Звичайно, розмитість формулювань результатів навчання, значно зменшує ймовірність їхнього досягнення.

Науковці пропонують ще більш неконкретне визначення фахової компетентності, наприклад, з готельної діяльності – «це загальна здатність і готовність маркетологів на основі знань, умінь, здібностей, цінностей, ставлення та досвіду, які дають можливість, використовуючи етнічні традиції й досвід, вирішувати завдання з формування творчого підходу в типових і нестандартних ситуаціях у процесі готельної діяльності» [5, с. 65].

Отже, науково-педагогічна спільнота працює над формуванням фахівця з великим багажем знань, який *розуміє* сутність явищ та динаміку процесів і може себе реалізувати в будь-якому напрямку туристичної діяльності. Тоді як власник невеликого за розміром туристичного комплексу очікує на фахівця, який компетентний в конкретних питаннях менеджменту, маркетингу, мікроекономіки і т.д., і головне – відразу може приступити до роботи. Вони не вимагають знання HTML, володіння Yaware.Timetracker, інструментами BTL/ATL тощо, всього того, про що можуть запитати при працевлаштуванні у великій компанії. Зклади вищої освіти готують теоретиків, які можуть показати власникові, де він помиляється, а бізнес очікує практиків, які придуть і зроблять!

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Підсумовуючи все вище викладене, робимо висновки.

– Якість та зміст підготовки фахівця має визначати споживач. У випадку професійної освіти в туризмі – власники та керівники туристичних підприємств та організацій.

– Працедавці не завжди можуть сформулювати свої очікування так, як їх прийнято подавати в системі освіти. Більш того, їхні очікування відрізняються в залежності від виду туристичної діяльності, розміру підприємства, регіону його функціонування. Власники туристичних комплексів Закарпаття воліють бачити на своїх підприємствах менеджерів (фахівців) широкого профілю, відразу готових до виконання функціональних обов'язків на первинних посадах.

– У процесі підготовки фахівців сфери туризму викладачі більше орієнтуються на потреби великих туристичних підприємств, забезпечуючи студента знаннями інноваційних продуктів та технологій, які виявляються незатребуваними на регіональному туристичному ринку, де переважають дрібні та середні підприємства.

Для того, щоб вирішити питання кадрового забезпечення на туристичному ринку Закарпаття необхідно: визначити і деталізувати очікування керівників туристичних підприємств; відповідно до цих очікувань скласти навчальні плани та робочі програми, формулюючи результати навчання у відповідності до SMART-технологій; створити умови для реалізації цих програм.

Викладачі професійно орієнтованих дисциплін мають проходити стажування не в інших навчальних закладах, а на кращих підприємствах галузі. Рейтингове оцінювання ефективності їхньої роботи має здійснюватися за результатами впровадження інноваційних проєктів у діяльність туристичних підприємств.

Подальші дослідження будуть пов'язані з розробкою освітньої програми у відповідності до потреб регіонального туристичного ринку. Внаслідок якісного кадрового поповнення Закарпаття зможе пропонувати конкурентноспроможний тур продукт, що матиме результатом підвищення рівня життя (в тому числі й заробітної плати) в регіоні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

– Аналітична інформація до матеріалів проєкту Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021–2017 років / Закарпатська ОДА. Департамент економічного розвитку і торгівлі. Ужгород, 2019. 124 с.

– Довідник ВНЗ [Електронний ресурс]. URL: <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-180-75.html> (дата звернення: 01.02.2020). Назва з екрана.

– Довідник ВНЗ [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-182-100.html> (дата звернення: 01.02.2020). Назва з екрана.

– Курси Менеджер широкого профілю [Електронний ресурс] URL: https://anastasi.kiev.ua/school_biz.php?nom_stat=41&nom_poz=1 (дата звернення: 01.02.2020). Назва з екрана.

– Левкович У. Формування професійних компетентностей маркетологів готельної діяльності / У. Левкович // Педагогічний процес: теорія і практика. 2014. Вип. 4. С. 64–67.

– Маркетолог. Reikartz hotel Group [Електронний ресурс]. URL: <https://rabota.ua/company901981/vacancy7531465> (дата звернення: 01.02.2020). Назва з екрана.

– Юдіна Т. І. Маркетинг готельного і ресторанного господарства / Т. І. Юдіна // Програми нормативних навчальних дисциплін підготовки бакалавра галузі знань 1401 «Сфера обслуговування» напряму 6.140101 «Готельно-ресторанна справа». Київ : ЦІНМВ КНТЕУ, 2010. С. 161–166.

– Білик В. В. Маркетинг в туризмі / В. В. Білик, О. В. Полтавська // Програми нормативних навчальних дисциплін підготовки бакалавра напряму 6.140103 «Туризм» галузі знань 1401 «Сфера обслуговування». Київ : ЦІНМВ КНТЕУ, 2010. С. 196–202.

– Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 242 «Туризм» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [Електронний ресурс] : Наказ МОН № 1068 від 04.10.2018 року. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/242-turizm-bakalavr.pdf> (дата звернення: 01.02.2020). Назва з екрана.

REFERENCES

– Zakarpatska ODA. Departament ekonomichnoho rozvytku i torhivli (2019). *Analitychna informatsiia do materialiv proektu Rehionalnoi stratehii rozvytku Zakarpatskoi oblasti na period 2021-2017 rokiv* [Analytical information on the materials of the draft Regional Development Strategy of Transcarpathian region for the period 2021-2017]. Uzhhorod.

– Dovidnyk VNZ [Directory of universities]. Retrieved from <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-180-75.html> (accessed 1 February 2020).

– Dovidnyk VNZ [Directory of universities]. Retrieved from <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-182-100.html> (accessed 1 February 2020).

– *Kursy Menedzher shirokogo profilja*. [Courses The general manager]. Retrieved from https://anastasi.kiev.ua/school_biz.php?nom_stat=41&nom_poz=1 (accessed 1 February 2020).

– Levkovych, U. (2014). *Formuvannia profesiiynykh kompetentnostei marketolohiv hotelnoi*

diialnosti. [Formation of professional competencies of hotel marketing marketers].

– *Marketolog. Reikartz hotel Group*. [Marketer. Reikartz hotel Group]. Retrieved from <https://rabota.ua/company901981/vacancy7531465> (accessed 1 February 2020).

– Yudina, T. I. (2010). *Marketynh hotelnoho i restorannoho hospodarstva*. [Marketing of hotel and restaurant business]. Kyiv.

– Bilyk, V. V. & Poltavska, O. V. (2010). *Marketynh v turyzmi*. [Marketing in tourism]. Kyiv.

– *Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 242 «Turyzm» dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity*. [On approval of the higher education standard in the specialty 242 «Tourism» for the first (bachelor) higher education level].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЩУКА Галина Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри географії та туризму Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II.

Наукові інтереси: професійна освіта в туризмі, маркетинг у туризмі, менеджмент у туризмі.

ГАЛЬКІВ Любов Іванівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка».

Наукові інтереси: соціальна економіка, економіка праці, статистика.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHCHUKA Halyna Petrivna – Doctor of Pedagogical of Sciences, professor, Professor of the Department of Geography and Tourism, Transcarpathian Hungarian Institution named after Ferenc Rakoci II.

Circle of scientific interests: professional education in tourism, marketing in tourism, management in tourism.

HALKIV Liubov Ivanivna – Doctor of Science in Economics Professor, Professor Department of Organization Management, Lviv Polytechnic National University.

Circle of scientific interests: social economy, labor economics, statistics.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2020 р.

УДК: 37.015.31:614:796.817–057.87(043.3)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-66-75

ЄРЬОМЕНКО Едуард Анатолійович –

кандидат педагогічних наук, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Університету державної фіскальної служби України,

Заслужений працівник фізичної культури і спорту України,

майстер спорту України міжнародного класу, Заслужений тренер України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8162-7539>

e-mail: world.horting@gmail.com

ВЄХТЄВ Валерій Валерійович–

президент Кіровоградської обласної федерації бойового хортингу України,

майстер спорту України з хортингу

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3597-8829>

e-mail: horting.bexteb@gmail.com

БОЙОВИЙ ХОРТИНГ У ПРОГРАМІ ПОЗААУДИТОРНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ЗАГАЛЬНОФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ, ВИХОВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Підвищення рівня загальнофізичної підготовки, виховання фізичної культури та основ здоров'я, формування у студентів цінностей здорового способу життя в процесі позааудиторних занять є невід'ємним процесом кожного спортсмена бойового хортингу студентського віку, який хоче мати гарне здоров'я і планує досягти високих спортивних результатів [1, с. 9–14]. Це процес допомагав, допомагає і допомагатиме в подальшому молодій людині не тільки перемагати у спорті, а також вчитися,

працювати, творити, перетворювати й удосконалювати світ навколо себе; відпочивати і зміцнювати, відновлювати і оздоровлювати свій організм; удосконалювати і розвивати свої фізичні можливості та виховувати моральні якості. Тому від спортсменів бойового хортингу вимагається не тільки підготовленість і ерудиція, а ще й висока працездатність, вміння зосереджуватися, націленість і пряме ефективне використання своїх резервів, наявність міцного та стабільного здоров'я.

Охорона власного здоров'я – це безпосередній обов'язок кожної людини і

вона не має права перекладати цей обов'язок на оточуючих. Здоров'я – це такий стан організму, при якому функції всіх його органів і систем знаходяться у динамічній рівновазі із зовнішнім середовищем. В основі здоров'я лежать процеси розвитку і збереження фізіологічних, психологічних і соціальних функцій. Зайнятий час студента не повинен бути нескінченим, оскільки основна мета їхньої життєдіяльності полягає в тому, щоб у стислі і розумні терміни виконати невідкладні і життєво важливі завдання, а далі у студента має залишитися пара годин вільного часу, які молода людина може витратити на свій розсуд. Вільний час для студента – це час для самовдосконалення, самотворення, осмислення свого шляху. І по тому, як студентська молодь витрачає свій вільний час, можна судити про те, чи формує вона цінності здорового життя, чи ні [2; 3; 5].

Сьогодні практично кожна молода людина, яка живе в країні технічного прогресу, має безліч справ і обов'язків. У результаті, з навантаженням на людину дріб'язкових життєвих і технічних проблем, вона просто забуває головні істини і цілі: збереження свого здоров'я. А згадує про своє здоров'я, тільки у лікаря, коли багато хвороб знаходяться в прогресуючому стані, запущені, а іноді вже й невиліковуються. І запобігти цим наслідкам можливо тільки регулярно працюючи над собою, формуючи та розуміючи цінності здорового життя, підтримуючи активний і здоровий режим, дотримуючись правил гігієни, регулярно проводячи профілактику стоматологічних захворювань і порожнини рота [4], систематично контролюючи своє загальне самопочуття. У цьому плані заняття бойовим хортингом є дуже ефективним засобом поліпшення самопочуття, врегулювання в організмі людини всіх процесів у необхідному раціональному тонусі. Тому зусилля Національної федерації бойового хортингу України спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я молоді [7; 22]. Але проведення федерацією спортивно-масових і оздоровчих заходів не дає постійного і тривалого успіху, що викликає необхідність безперервного пошуку оптимальних шляхів щодо розширення арсеналу засобів позитивного впливу бойового хортингу на формування цінностей здорового життя студентської молоді [8].

Не випадково останні роки вчені все частіше звертаються до фізичної культури особистості, здорового способу життя як до самостійного соціального феномена,

характеризують їх як особливий стан особистості (І. Д. Бех, З. М. Діхтяренко, О. М. Докукіна, Т. Ю. Круцевич, В. Б. Нечерда, М. В. Тимчик, Т. Є. Федорченко). Проте феномен фізичної культури студента вивчений далеко не повністю, хоча проблеми культури духу і тіла ставилися ще в епоху стародавніх цивілізацій, і ставляться зараз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз щодо засобів позитивного впливу бойового хортингу на підвищення загальнофізичної підготовки, виховання фізичної культури, формування цінностей здорового способу життя студентської молоді дозволяє зробити висновок про те, що найчастіше формування цих цінностей як особистісного утворення відбувається стихійно. За результатами констатувального експерименту на базі кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Університету державної фіскальної служби України (УДФСУ), який має офіційну угоду про спільну діяльність з Національною федерацією бойового хортингу України (НФБХУ), можна зазначити, що цілеспрямованої роботи щодо розробки та впровадження ефективних засобів позитивного впливу бойового хортингу на підвищення рівня загальнофізичної підготовки, виховання фізичної культури та основ здоров'я, формування у студентів цінностей здорового способу життя в процесі позааудиторних занять, як професійних цінностей постійно приділяють увагу 20 % викладачів, 50 % – лише іноді, 30 % – не надають цій проблемі значення. Питання формування ставлення студентської молоді до здорового способу життя досліджувалися О. О. Єжовою, О. І. Остапенком, Ж. В. Петрочко, С. О. Сичовим, Т. В. Тарасовою, К. І. Чорною та ін.

Валеологічні аспекти досліджуваної проблеми та питання оптимізації рухової активності студентської молоді розглядалися у роботах М. Д. Зубалія, О. А. Остряньської, С. І. Присяжнюка, А. В. Хатько та ін. Ціннісні аспекти здорового способу життя студентської молоді порушувалися у роботах І. Д. Беха, К. О. Журби, В. І. Кириченко, А. М. Литвиненка, В. М. Оржеховської, Т. Є. Федорченко. Однак, вивчення і впровадження ефективних засобів впливу бойового хортингу на формування цінностей здорового життя студентської молоді не було предметом окремого дослідження вчених, педагогів, тренерів.

Мета статті – розкриття можливостей

методик бойового хортингу, який викладається у спортивних секціях закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здоров'я допомагає студентській молоді виконувати свої навчальні плани, успішно вирішувати основні життєві завдання, долати труднощі, а якщо доведеться, то й значні перевантаження. Гарне здоров'я розумно зберігається і зміцнюється самою людиною, що забезпечує їй довге і активне життя. Наукові дані свідчать про те, що у більшості людей при дотриманні ними гігієнічних правил є можливість жити до 100 років і більше. На жаль, багато людей не дотримуються правил щодо збереження здоров'я і стають жертвами малорухливого способу життя (гіподинамії), деякі порушують правила і режим харчування, що призводить до ожиріння, раннього старіння організму, атеросклерозу тощо. Так само більшість молодих людей, підданих згубним звичкам куріння й алкоголю, скорочують собі життя.

Десять основних правил щодо збереження здоров'я студентів, які займаються бойовим хортингом:

1. Необхідно чергувати тренування з бойового хортингу, роботу, навчання і відпочинок, щоб не перевантажувати організм.

2. Студентам, які живуть і тренуються у місті, необхідно частіше тренуватися та відпочивати на природі: частіше виїжджати за місто, на дачу, гуляти в парках, а головне подалі від великих скупчень машин, де повітря сильно забруднене.

3. Для спортивної підготовленості студента, який займається бойовим хортингом, важлива наявність нормального повноцінного 8-ми годинного сну.

4. Відповідно до свого тренувального режиму, загального ритму життя, студенту слід заздалегідь правильно формувати розпорядок дня, планувати заходи, що гармонійно впливають один із одного.

5. Необхідно систематично загартовувати організм з метою профілактики простудних захворювань (повітряні ванни, контрастний душ), включати це у тренувальні програми підготовки до змагань.

6. Раціон харчування студента, який займається бойовим хортингом, має відповідати його енергетичним витратам.

7. Потрібно постійно стежити за станом зубів і ротової порожнини.

8. Кожний студент, який займається

бойовим хортингом, має дотримуватись правил особистої гігієни та санітарії.

9. Необхідно систематично приділяти час для занять іншими видами спорту та загальною оздоровчою фізкультурою.

10. Для досягнення високих спортивних результатів, студенти, які займаються бойовим хортингом, мають усвідомлено відмовитися від усіх шкідливих звичок.

Особливості багаторічної підготовки студентів у системі позааудиторних занять з бойового хортингу

Систему багаторічної підготовки студентів у бойовому хортингу становлять взаємопов'язані етапи, кожен з яких створює передумови для забезпечення поступального розвитку, становлення і вдосконалення спортивної майстерності, для досягнення високих результатів. Перше знайомство з бойовим хортингом можливе і у закладі вищої освіти.

На першому етапі (етап попередньої підготовки 1–2 курси університету, студенти 17–19 років) провідними завданнями є: зміцнення здоров'я, всебічний розвиток рухових здібностей, особливо координаційних можливостей і швидкості рухових дій, швидкості і загальної витривалості. Це досягається за допомогою застосування рухливих і спортивних ігор, неспецифічних рухових вправ (вправ з легкої атлетики, плавання, гімнастичних і акробатичних вправ тощо). Основні методи – рівномірний та ігровий. Етап в основному служить виявленню у спортсмена здатності до занять бойовим хортингом, можливості формування спеціальних здібностей, необхідних для успішної спеціалізації в цьому виді спорту.

Вся тренувальна діяльність підпорядкована розвитку природних задатків, виявленню придатності, орієнтації і відбору. Змагання проводяться в основному для контролю за ходом розвитку рухових здібностей і виявлення рівня фізичної працездатності. Вони проводяться раз у 1,5–2 місяці, мають важливе тренувальне і виховне значення, а також служать своєрідним стимулом для тих, хто займається.

Етап підготовки спортсменів бойового хортингу навчально-тренувальних груп (3–4 курс) – включає два етапи багаторічної підготовки: 1-й етап початкової спортивної спеціалізації; та 2-й етап поглибленого тренування в бойовому хортингу.

Відмітна особливість етапу початкової спортивної спеціалізації в підготовці спортсменів бойового хортингу –

формування навичок та адаптація окремих систем і органів організму спортсменів. Тому одним з найважливіших розділів навчально-тренувальної роботи на цьому етапі стає загальна фізична підготовка (ЗФП), що забезпечує всебічний фізичний розвиток та сприяє зниженню стомлюваності студентів.

Другий етап охоплює підготовку спортсменів 20–23 років. До цього періоду рівень фізичного розвитку студентів наближається до рівня дорослих спортсменів. Розширюються можливості адаптації не тільки до фізичних навантажень помірної і великої інтенсивності, але і до навантажень субмаксимальної потужності, що супроводжується утворенням значного кисневого боргу. Це дає можливість широко використовувати у тренувальному процесі засоби і методи, використовувані в підготовці спортсменів бойового хортингу високої кваліфікації, і здійснювати фізичну підготовку переважно з використанням спеціально-підготовчих вправ і тренувальних форм змагального режиму.

Морфофункціональні характеристики м'язової системи (функціональна рухливість і функціональна потужність м'язів, будова окремих м'язових волокон) на цьому етапі близькі до рівня дорослих. Це дозволяє більш широко використовувати в тренувальному процесі не тільки динамічні, але і статичні вправи, що сприяють удосконаленню силових можливостей і спеціальної витривалості.

Для спортсменів бойового хортингу цієї вікової групи вже характерний досить високий рівень стійкості нервових процесів, функціональних можливостей серцево-судинної і дихальної систем, психологічної стійкості до відчуттів втоми [15–18]. Тому одним з найважливіших напрямів фізичної підготовки на цьому етапі має стати сприяння розвитку спеціальної витривалості, що дозволяє спортсменам бойового хортингу старшого студентського віку зберігати вибухову швидкість і темп прискорень при проведенні прийомів сутички.

Основними завданнями технічної підготовки на цьому етапі є максимальне пристосування техніки до індивідуальних особливостей спортсмена (перш за все, до морфофункціональних параметрів та рівня розвитку фізичних якостей), виявлення і вдосконалення найбільш ефективно виконуваних технічних прийомів, розширення кількості варіантів виконання вивчених технічних прийомів і вдосконалення вміння вільно переходити від

одних прийомів до інших, підвищення стабільності і надійності виконання технічних дій при впливі збивальних факторів і при активному опорі суперника під час проведення сутички.

Організація навчально-тренувальної діяльності студентів у процесі позааудиторних занять з бойового хортингу закладу вищої освіти.

Основні форми навчально-тренувальної роботи у спортивній секції з бойового хортингу закладу вищої освіти – теоретичні і практичні тренувальні заняття, участь у змаганнях і контрольних сутичках, навчально-тренувальні збори, заняття в оздоровчо-спортивних таборах, медико-відновлювальні заходи, перегляд і аналіз навчальних кіно- та відеоматеріалів з виступами спортсменів високої кваліфікації, відеозаписів змагань за участю провідних спортсменів бойового хортингу України і світу.

Тривалість одного позааудиторного заняття з бойового хортингу:

у групах попередньої підготовки не перевищує 2 академічних год.;

у навчально-тренувальних групах – 3 год.

Кількість позааудиторних навчально-тренувальних занять з бойового хортингу на тиждень визначає тренерська рада спортивної секції закладу вищої освіти, виходячи із завдань виконання програмних вимог, підготовки до змагань тощо.

Таблиця 1

Методи тренування студентів – спортсменів бойового хортингу

Методи	Зміст
Рівномірний	Постійна інтенсивність у виконанні вправи впродовж тривалого часу
Перемінний	Постійна зміна інтенсивності виконання вправи
Повторний	Відпрацювання одного елемента різними методичними прийомами, чергуючи їх з відпочинком
Інтервальний	Чергування роботи високої інтенсивності з інтервалами відпочинку. Система відрізків сутички
Ігровий	Підвищення емоційності та високої інтенсивності роботи в іграх, що розвивають швидкість і швидкість мислення
Круговий	Послідовне і досить довготривале виконання ряду простих вправ зі снарядами і без них по колу
Змагальний	Безпосереднє суперництво спортсменів у боротьбі за досягнення ними високих результатів

Таблиця 2

Основні методичні прийоми вивчення техніки бойового хортингу

Методичний прийом	Практика
Групове освоєння прийому (без партнера) за загальною командою тренера в строю з однієї шеренги	Навчання новачка на першому етапі. Відпрацювання окремих елементів бойового хортингу
Групове освоєння прийому (з партнером) за загальною командою тренера в строю з двох шеренг	Навчання новачка на другому етапі. Відпрацювання дистанцій, атаквальних і захисних дій
Самостійне освоєння прийому за завданням тренера у парах, що вільно пересуваються по залу, хорту	Основа техніко-тактичної майстерності (ТТМ)
Умовна сутичка з діями супротивників, що обмежені вузьконапраленим завданням	Удосконалення техніко-тактичної майстерності (ТТМ)
Індивідуальне освоєння прийому в роботі з тренером на лапах, рукавицях, з манекеном тощо	Відпрацювання ТТМ, виправлення помилок
Вільна сутичка (сутичка без обмеження дій супротивників)	Вироблення особистої манери і стиля ведення сутички

Засоби навчання і тренування студентів у процесі позааудиторних занять з бойового хортингу

Основними засобами навчання і тренування спортсменів бойового хортингу є фізичні вправи

Таблиця 3

Зміст фізичних вправ бойового хортингу

Фізичні вправи	Зміст
Спеціальні бойові вправи	Вдосконалення техніко-тактичної майстерності (ТТМ) у парах. Умовні, вільні, змагальні сутички
Спеціально-підготовчі вправи	Схожість в особливостях нервово-м'язових зусиль, що розвиваються, зі спеціальними ударними, захватними, захисними та іншими діями спортсмена (вправи з обтяженнями)
Загальнорозвивальні бойові вправи	Різноманітні впливи на організм спортсмена, що сприяють виробленню широкого кола рухових навичок. Використання вправ з

інших видів підготовки і спорту

Таблиця 4

Розподіл річного навантаження

Зміст занять	Навчально-тренувальн і групи 1–2 рік навчання		Навчально-тренувальн і групи 3–4 рік навчання	
	1	2	3	4
Кількість годин на рік	172	172	258	258
Кількість занять на рік	86	86	129	129
Кількість годин на тиждень	4	4	6	6
Кількість занять на тиждень	2	2–3	3	3
Тривалість заняття	2	2	2–3	2–3
Варіант побудування тижневого циклу	2–3	3–3	3–4	3–4

Таблиця 5

Навчально-тематичний план

№	Блок (тема)	НТГ – 1 (1 рік навч)	НТГ – 2 (2 рік навч)	НТГ – 3 (3 рік навч)	НТГ – 4 (4 рік навч)
I	Ввідний (теоретична підготовка)	6	7	8	9
II	Фізична підготовка	100	90	132	100
III	Технічна підготовка	30	34	50	60
IV	Тактична підготовка	24	26	50	68
V	Психологічна підготовка	6	8	10	12
IV	Виховна робота	6	7	8	9
	Всього;	172	172	258	258

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ПОЗААУДИТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Таблиця 6

1. Блок. Теоретична підготовка

Зміст курсу занять	НТГ 1 рік навчання	НТГ 2 рік навчання	НТГ 3 рік навчання	НТГ 4 рік навчання
Техніка безпеки, пожежна безпека, правила поведінки	1	1	1	1
Витоки та історія розвитку бойового хортингу	1	1	1	1
Основи гігієни, спортивний режим, значення фізичної підготовки	1	1	1	1

Правила змагань з бойового хортингу. Термінологія	1	1	1	2
Спортивний інвентар. Захисне екіпірування. Правила експлуатації	1	2	2	2
Основи долікарської медичної допомоги. Спортивний травматизм	1	1	2	2
Всього:	6	7	8	9

Таблиця 7

2. Блок. Фізична підготовка

Зміст занять	НТГ 1 рік навчання	НТГ 2 рік навчання	НТГ 3 рік навчання	НТГ 4 рік навчання
Загальна фізична підготовка				
Вправи для розвитку сили				
вправи з власною вагою	15	6	6	3
вправи з партнером	12	6	6	3
вправи з обтяженням	–	–	6	3
Вправи для розвитку швидкості				
розвиток загальної швидкості	12	10	10	10
розвиток спеціальних швидкісних якостей	10	10	15	10
Вправи для розвитку витривалості	12	10	12	8
Вправи для розвитку гнучкості	15	10	12	8
Вправи для розвитку спритності	10	10	12	8
Спеціальна фізична підготовка				
Вправи з використанням інвентаря бойового хортингу (мішок, груша, настінна подушка, лапи, ракетки, манекени)	5	20	33	35
Вправи з використанням інвентаря (скакалка, набивний м'яч, тенісний м'яч тощо)	9	18	20	12
Всього:	100	90	132	100

Таблиця 8

3. Блок. Технічна підготовка

Зміст занять з бойового хортингу	НТГ 1 рік навчання	НТГ 2 рік навчання	НТГ 3 рік навчання	НТГ 4 рік навчання
Сійки	1	1	1	1
Пересування	1	1	1	1
Дистанції в бойовому хортингу	1	1	1	1
Удари руками				
Прямий ближньою рукою	1	1	1	1
Прямий дальньою рукою	1	1	1	1
Боковий ближньою рукою	1	1	1	1

Боковий дальньою рукою	1	1	1	1
Знизу ближньою рукою	1	1	1	1
Знизу дальньою рукою	1	1	1	1
Удари ліктем	1	1	1	1
Удари ногами				
Прямий ближньою ногою	1	1	1	1
Прямий дальньою ногою	1	1	1	1
Боковий ближньою ногою	1	1	1	1
Боковий дальньою ногою	1	1	1	1
Удар ногою вбік	1	1	1	1
Удар ногою зверху	1	1	1	1
Удар ногою назад	1	1	1	1
Круговий ближньою ногою	1	1	1	1
Круговий дальньою ногою	1	1	1	1
Удар п'ятою з розворотом	1	1	1	1
Удар коліном	1	1	1	1
Кидки (згідно арсеналу техніки бойового хортингу)				
Підсічки	1	1	1	1
Підніжки (передня, задня, бокова)	1	1	1	1
Зачепи	1	1	1	1
Кидки через стегно, спину	1	1	1	1
Підхвати, підсади	1	1	1	1
Перевороти	1	1	1	1
Прийоми партеру				
Утримання	1	1	1	1
Больові прийоми на руку	1	1	1	1
Больові прийоми на ногу	1	1	1	1
Задушливі прийоми	1	1	2	2
Комбінаційні дії				
Захист від ударів руками і ногами	1	1	1	1
Контрприйоми проти кидків	1	1	1	1
Ударно-борцівські комбінації у стійці і партері, в атаці та захисті	1	1	1	1
Всього:	30	34	50	60

Таблиця 9

4. Блок. Тактична підготовка

Зміст занять	НТГ 1 рік навчання	НТГ 2 рік навчання	НТГ 3 рік навчання	НТГ 4 рік навчання
Форми ведення сутички (розвідки, наступ, оборона)	4	4	10	15
Сутичка на дальній дистанції	4	4	5	5
Сутичка на середній дистанції	4	4	5	5
Сутичка на ближній дистанції, у клінчу	4	4	5	5
Тактика пересування і сутички в стійці	2	2	2	2
Облудні дії, маневри, фінти	4	3	3	9

Тактика сутички у партері	2	3	8	18
Сутичка проти «темповика»	–	–	2	4
Сутичка проти «силовика»	–	–	2	4
Сутичка проти «ігровика»	–	–	2	5
Сутичка проти «універсала»	–	–	2	5
Сутичка проти «лівші»	–	2	4	6
Всього:	24	26	50	68

Таблиця 10

5. Блок. Психологічна підготовка

Зміст курсу занять	НТГ 1 рік навчання	НТГ 2 рік навчання	НТГ 3 рік навчання	НТГ 4 рік навчання
Загальна психологічна підготовка	2	2	2	2
Формування у спортсменів необхідних властивостей особистості, вольових якостей	2	2	2	2
Підготовка спортсменів до тривалих фізичних навантажень	1	2	2	2
Підготовка спортсменів бойового хортингу до продуктивної роботи в екстремальних умовах спортивних змагань				
Аутогенне тренування	1	2	2	2
Вивчення сильних і слабих сторін супротивника	–	–	1	2
Створення психологічної підготовленості до сутички	–	–	1	2
Всього:	6	8	10	12

Таблиця 11

6. Блок. Виховна робота

Зміст занять	НТГ 1 рік навчання	НТГ 2 рік навчання	НТГ 3 рік навчання	НТГ 4 рік навчання
Державна символіка, прапор і Гімн України	1	1	1	1
Історія клубу, секції. Студенти закладу освіти, які загинули, виконуючи військовий обов'язок	1	1	1	1
Розповіді з життя видатних спортсменів бойового хортингу	1	1	1	1
Бесіди на тему «Шкідливі звички»	1	1	1	1
Участь у заходах, що пропагують здоровий спосіб життя	1	1	1	1

Участь в обладнанні спортзалу, прибиранні території	1	1	1	1
Колективна робота, створення збірної команди, традиції, шефство	–	1	3	3
Участь у загальнозначущих заходах	–	–	2	3
Індивідуальна робота	За необхідністю			
Всього:	6	7	8	9

Дані вимоги програми позааудиторних занять розроблені на основі типової програми з бойового хортингу і посібників з тематики бойового хортингу відомих фахівців, а також багаторічного особистого тренерського і викладацького педагогічного досвіду. Широкі можливості ведення сутички на всіх дистанціях за допомогою рук і ніг, ліктів і колін приносять бойовому хортингу величезну видовищність поряд з високою ефективністю. Відсутність складних елементів дають великі можливості спортсменам різного віку реалізувати себе. Надійність захисних засобів і універсальність правил змагань дозволяє брати участь у турнірах з бойового хортингу представникам багатьох видів єдиноборств.

З кожним роком бойовий хортинг набуває все більшого поширення, особливо серед студентів нашої країни, як ефективний засіб підвищення рівня загальнофізичної підготовки та різнобічного виховання.

Заняття бойовим хортингом здійснюють позитивний вплив на нервову систему. Поліпшення функцій нервової системи проявляється у збільшенні швидкості реагування і орієнтування, в більшій швидкості сприйняття, перемикання уваги, врівноваженості і стриманості.

Бойовий хортинг вимагає від спортсмена високого ступеня не тільки фізичного, а й розумового розвитку. У сутичці перемагає спортсмен, який «швидко думає», здатний творчо розбиратися в постійно мінливих ситуаціях на хорті, добре підготовлений технічно і тактично.

У даний час Україна є однією з провідних країн у розвитку бойового хортингу. Збірні команди України є багаторазовими переможцями та призерами чемпіонатів світу та Європи. Акцентування спортсменів на цих перемогах служить потужним стимулом патріотичного виховання. Як національний професійно-прикладний вид спортивних єдиноборств, бойовий хортинг є засобом прикладної підготовки для служби у Збройних Силах

України, правоохоронних органах та інших силових структурах держави.

Отримані навички дозволяють молоді швидко адаптуватися й успішно виконувати свій військовий обов'язок.

Основними завданнями реалізації даної програми є:

широке залучення студентів до занять бойовим хортингом;

освоєння студентами даної програми;

виконання спортивних розрядів і звань;

підготовка спортсменів студентського віку для участі у спортивних заходах і досягнення високих спортивних результатів.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що бойовий хортинг сприяє підвищенню загальнофізичної підготовки студентів, має ефективні засоби позитивного впливу на виховання фізичної культури та основ здоров'я, формування цінностей здорового способу життя студентської молоді, а спортивні результати студентів, які займаються бойовим хортингом, від цього тільки підвищуються, і це дозволяє говорити про досягнення поставленої мети й розв'язання основних завдань даного наукового дослідження:

1. Визначено основні фактори ризику, в основі яких є поведінкові звички студентської молоді, яка займається у спортивних секціях бойового хортингу в процесі позааудиторних занять, і їх можливі наслідки впливу на здоров'я: куріння (скорочення тривалості життя, серцево-судинні захворювання, виникнення раку легень, хронічне захворювання легень, хронічне запалення дихальних шляхів (від носової порожнини до альвеол легень), склеротичні ураження стінок судин, звуження судин (гіпертонія), погіршення пам'яті, запаморочення, поява недокрів'я, погіршення стану імунної системи, руйнування кісткової та хрящової тканини, гальмування судинних і дихальних центрів, виникнення некрозів, що є наслідком появи тромбів через запалення судин, погіршення стану вегетативної нервової системи, погіршення роботи всіх органів і систем організму, негативний вплив на процес розмноження та дозрівання статевих клітин, ускладнення внутрішньоутробного розвитку, ускладнення пологів, поява спадкових хвороб), відсутність фізичної активності (погіршення сну, збільшення вісцерального жиру, який накопичується навколо внутрішніх органів, розвиток остеоартриту, серцево-судинні захворювання, м'язи атрофуються, виникнення раку, поява

остеопорозу, виникнення діабету, виведення з організму токсинів через піт, підтримка ваги в нормі, покращення опору організму до інфекційних захворювань, порушення роботи мозку, погіршення загального стану організму), висококалорійне харчування з пониженим вмістом клітчатки, а підвищеним – солі (скорочення тривалості життя, скорочення активного життя, погіршення адекватної адаптації людини до навколишнього природного середовища, серцево-судинні захворювання, припинення росту організму, виникнення раку, погіршення функції їжі в організмі, виникнення діабету, негативний вплив на формування характеру харчування, уповільнене відновлення працездатності організму, уповільнене забезпечення нормальної репродуктивної функції, незахищеність від впливу несприятливих екологічних умов, шкідливих виробничих і побутових чинників, зниження функцій організму до профілактики захворювань), алкогольна та наркотична залежність (серцево-судинні захворювання, загроза для нервової системи. погіршення пам'яті, сну, рухової координації, розумових здібностей, порушення ходи. втрата апетиту, зниження ваги, виникнення раку, пошкодження печінки, почуття божевілля, депресії, страху, тривоги, агресії, панічної атаки, відчуття заціпеніння, поява гнійного руйнування кісткової системи, травм, думки про суїцид, ослаблений імунітет, виникнення остеомиєліту, парентеральний вірусний гепатит, параліч дихальних шляхів), туберкульозу, гепатитів, виникнення раку, інфекцій, які передаються статевим шляхом, загроза статевого та репродуктивного здоров'я, загроза безпліддя, проблеми у становленні особистості, поява шкідливих звичок (куріння, алкоголь, наркотики).

2. Перевірена й адаптована під певний вік студентів, які займаються бойовим хортингом, класифікація фізичних вправ, які сприяють підвищенню рівня загальнофізичної підготовки студентів, гармонійному розвитку організму, вихованню фізичної культури, формуванню цінностей здорового життя студентської молоді, що має ознаки: інтенсивність (низька, середня, велика); вікова категорія (студентська молодь 18–23 роки); стать (хлопці та дівчата); переважаючий прояв вольової якості (одна або декілька вольових якостей: цілеспрямованість, ініціативність, самостійність, наполегливість, дисциплінованість, рішучість, витримка, організованість, діловитість, сміливість, мужність

тощо, які формуються у процесі занять бойовим хортингом).

Подальша робота над розробкою засобів підвищення рівня загальнофізичної підготовки, вихованням фізичної культури та основ здоров'я студентів, формуванням здорового способу життя студентської молоді на заняттях бойовим хортингом у процесі позааудиторних занять у констатувальному, формувальному та контрольному експериментах буде конкретизована в результатах дослідження й опублікована у фахових виданнях.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бойовий хортинг – система національно-патріотичного виховання дітей та молоді / О. Бухтіяров, Е. Єрмоєнко, О. Буток, В. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. 2018. Вип. 9. С. 61–70.

2. Бойовий хортинг у програмі навчання і професійно-прикладної підготовки курсантів правоохоронних спеціальностей закладів вищої освіти України / В. Біла, Е. Єрмоєнко, В. Гришук, О. Бухтіяров // Теорія і методика хортингу. 2019. – Вип. 11. С. 6–19.

3. Бойовий хортинг у системі підготовки співробітників правоохоронних органів до протидії незаконному переміщенню товарів у районах здійснення операції об'єднаних сил / В. В. Чмелюк, Е. А. Єрмоєнко, В. Р. Біла, В. В. Бондарчук, С. П. Бобік // Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 28-29 травня 2020 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Інститут модернізації змісту освіти», [та ін.]. Київ, 2020. С. 513–527.

4. Гришук В. Л. Бойовий хортинг як засіб професійно-прикладної підготовки правоохоронців до виконання службово-бойових завдань з протидії контрабанді у районах здійснення операції об'єднаних сил / В. Л. Гришук, Е. А. Єрмоєнко, О. А. Бухтіяров // Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. Ірпінь, 2020. С. 59–73.

5. Діхтяренко З. Бойовий хортинг та значення патріотичних цінностей у процесі виховання спортсменів молодшого шкільного віку / З. Діхтяренко, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. 2017. Вип. 8. С. 6–18.

6. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг – професійно-прикладний вид спорту правоохоронних органів України : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Національна федерація бойового хортингу України. К : ГС «НФБХУ», 2020. 203 с.

7. Єрмоєнко Е. Бойовий хортинг як засіб оптимізації функціональної підготовки студентів і

курсантів спеціалізованих закладів вищої освіти та співробітників правоохоронних органів / Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. 2017. Вип. 8. С. 19–33.

8. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг як засіб професійно-психологічної підготовки співробітників правоохоронних органів України : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Нац. федерація бойового хортингу України. К : ГС «НФБХУ», 2020. 138 с.

9. Єрмоєнко Е. А. Виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів у процесі занять бойовим хортингом. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць.* К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 10 (118) 19. С. 49–56.

10. Єрмоєнко Е. Всесвітнє українське земляцтво та діаспора у сприянні розвитку бойового хортингу / Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. 2017. Вип. 8. С. 56–79.

11. Єрмоєнко Е. А. Значимість цінностей фізичної культури та основ здоров'я для студентів і курсантів, які займаються бойовим хортингом. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць.* К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 11 (119) 19. С. 71–79.

12. Єрмоєнко Е. А. Кваліфікаційна система бойового хортингу : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Національна федерація бойового хортингу України. К : ГС «НФБХУ», 2020. 155 с.

13. Єрмоєнко Е. А. Комплексне використання потенціалу бойового хортингу для забезпечення національної безпеки України в умовах зовнішньої агресії / Е. А. Єрмоєнко // Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі : зб. тез IV наук.-практ. інтернет-конфер., 25-31 травня 2020 р., м. Ірпінь м. Хмельницький / Мін-во фінансів України, Ун-т ДФС України [та ін.]. Хмельницький : Науково-дослідний центр митної справи, 2020. С. 18–23.

14. Єрмоєнко Е. А. Концепція розвитку бойового хортингу в системі освіти України : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, ГС «Національна федерація бойового хортингу України. К.: ГС «НФБХУ», 2020. 122 с.

15. Єрмоєнко Е. А. Навчальна програма з бойового хортингу для позашкільних навчальних закладів : монографія/Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Ун-т ДФС України, [та ін.]. К. : ПАЛИВОДА А. В., 2020. 521 с.

REFERENCES

1. Bukhtiyarov, O. A., Yeromenko, E. A., Butok, O. V., Yeromenko, V. E. (2018). *Boyovyi khortyng – systema natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditey ta molodi.* [Combat horting is a

system of national-patriotic education of children and youth]. Kyiv.

2. Bila, V. R., Yeromenko, E. A., Gryshchuk, V. L., Bukhtiyarov, O. A. (2019). *Boyovyi khortyng u programi navchannia i profesiyno-prykladnoi pidgotovky kursantiv pravoohoronykh spetsialnostei zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy*. [Combat horting in the program of training and professional and applied training of cadets of law enforcement specialties of higher education institutions of Ukraine]. Kyiv.

3. Chmeliuk, V. V., Yeromenko, E. A., Bila, V. R., Bondarchuk, V. V., Bobik, S. P. (2020). *Boyovyi khortyng u systemi pidgotovky spivrobotnykiv pravoohoronykh orhaniv do protydii nezakonnomu peremishchenniu tovariv u rayonakh zdiysnennia Operatsii obyednanykh syl*. [Combat horting in the system of training law enforcement officers to combat the illegal movement of goods in the areas of the joint forces operation]. Kyiv.

4. Gryshchuk, V. L., Yeromenko, E. A., Bukhtiyarov, O. A. (2020). *Boyovyi khortyng yak zasib profesiyno-prykladnoi pidgotovky pravoohorontsiv do vykonannia sluzhbovo-boyovykh zavdan z protydii kontrabandi u rayonakh zdiysnennia Operatsii obyednanykh syl*. [Combat horting as a means of professional and applied training of law enforcement officers to perform combat missions to combat smuggling in the areas of the Joint Forces Operation]. Irpin.

5. Dikhtyarenko, Z. M., Yeromenko, E. A. (2017). *Boyovyi khortyng ta znachennia patriotychykh tsinnostei u protsesi vykhovannia sportsmeniv molodshoho shkilnogo viku*. [Combat horting and the importance of patriotic values in the process of educating athletes of primary school age]. Kyiv.

6. Yeromenko, E. A. (2020). *Boyovyi khortyng – profesiyno-prykladnyi vyd sportu pravoohoronykh organiv Ukrainy : monografia*. [Combat horting is a professionally applied sport of law enforcement agencies of Ukraine: monograph].

7. Yeromenko, E. A. (2017). *Boyovyi khortyng yak zasib optymizatsii funktsionalnoi pidgotovky studentiv i kursantiv spetsializovanykh zakladiv vyshchoi osvity ta spivrobotnykiv pravoohoronykh organiv*. [Combat horting as a means of optimizing the functional training of students and cadets of specialized higher education institutions and law enforcement officers].

8. Yeromenko, E. A. (2020). *Boyovyi khortyng yak zasib profesiyno-psykholohichnoi pidgotovky spivrobotnykiv pravoohoronykh organiv Ukrainy : monografia*. [Combat horting as a means of professional and psychological training of law enforcement officers of Ukraine: monograph].

9. Yeromenko, E. A. (2019). *Vykhovannia fizychnoi kultury ta osnov zdorovya studentiv u protsesi zanyat boyovym khortyngom*. [Education of physical culture and basics of students' health in the process of combat horting].

10. Yeromenko, E. A. (2017). *Vsesvitnie ukraïnske zemliatstvo ta diaspora u sprianni rozvytku boyovogo khortynhu*. [World Ukrainian fellowship and diaspora in promoting the

development of combat horting].

11. Yeromenko, E. A. (2019). *Znachymist tsinnostei fizychnoi kultury ta osnov zdorovya dlya studentiv i kursantiv, yaki zaymayutsya boyovym khortyngom*. [Importance of values of physical culture and bases of health for students and cadets who are engaged in combat horting].

12. Yeromenko, E. A. (2020). *Kvalifikatsiyna systema boyovoho khortynhu : monografia*. [Qualification system of combat horting: monograph].

13. Yeromenko, E. A. (2020). *Kompleksne vykorystannia potentsialu boyovoho khortynhu dlia zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh zovnishnioyi agresii*. [Comprehensive use of the potential of combat horting to ensure the national security of Ukraine in the face of external aggression]. Khmelnitskyi.

14. Yeromenko, E. A. (2020). *Kontseptsia rozvytku boyovoho khortynhu v systemi osvity Ukrainy : monografia*. [The concept of combat horting development in the education system of Ukraine: monograph].

15. Yeromenko, E. A. (2020). *Navchalna prohrama z boyovoho khortynhu dlya pozashkilnykh navchalnykh zakladiv : monografia*. [Curriculum on combat horting for out-of-school educational institutions: monograph].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЄРЬОМЕНКО Едуард Анатолійович – професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Університету державної фіскальної служби України, кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник фізичної культури і спорту України, майстер спорту України міжнародного класу, Заслужений тренер України.

Наукові інтереси: педагогіка, фізичне виховання, спорт, психологія, філософія, військові науки.

ВЄХТЄВ Валерій Валерійович – президент Кіровоградської обласної федерації бойового хортингу України, майстер спорту України з хортингу.

Наукові інтереси: педагогіка, фізичне виховання, військові науки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

YEROMENKO Eduard Anatolyevych – Associate Professor (Faculty of Training, Retraining and Professional Development of Tax Militia. University of the State Fiscal Service of Ukraine.

Circle of scientific interests: pedagogy, physical education, sports, psychology, philosophy, military sciences.

VEKHTEV Valeriy Valerievych – President of the Kirovohrad Regional Federation of Combat Horting of Ukraine, participant in hostilities, Master of Sports of Ukraine in horting.

Circle of scientific interests: pedagogy, physical education, military sciences.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2020 р.

УДК 378.147.091.33-027.22:5

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190 -76-81

АРКУШИНА Ганна Феліксівна –кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та методики її викладання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира ВинниченкаORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5261-7315>e-mail: chupa1996@ukr.net**НАЙДЬОНОВА Галина Георгіївна** –кандидат педагогічних наук, завідувач педагогічної практики
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира ВинниченкаORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9472-6704>e-mail: galinkaussn@gmail.com

ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Проблема організації начального процесу у закладах вищої освіти різних рівнів акредитації була актуальною на всіх етапах становлення та розвитку суспільства. Отже й для сучасних дослідників, викладачів-практиків, молодих науковців вона не залишається поза увагою. Вища школа висуває нові вимоги до організації навчально-виховного процесу підготовки майбутніх фахівців, що зумовлено низкою потреб і закономірностей розвитку сучасного суспільства. Це доводить актуальність проблеми, висвітленої у даній статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою, присвяченою вдосконаленню професійної підготовки майбутніх учителів, цікавилися багато науковців (О. Абдулліна, І. Богданова, А. Богуш, З. Курлянд, Г. Нагорна, В. Сластьонін, Н. Талізїна, І. Харламов, Р. Хмелюк та інші). Професійна підготовка студентів, на думку В. Андрущенко, М. Євтуха, М. Чобітька та інших науковців, є процесом накопичення фонду знань, умінь і навичок у певній навчально-методичній діяльності, процесом формування готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності з учнями загальноосвітньої школи [4, 36]. Особистісно орієнтований підхід щодо підготовки майбутніх учителів біології висвітлено у працях І. Бега, В. Бондаря, І. Зязюна, О. Пехоти, В. Серікова, С. Сисоєвої, І. Якиманської. Проте ми вважаємо, що до існуючих розробок та досліджень з проблеми можна додати деякі практичні висновки, зроблені нами під час багаторічної роботи на кафедрі біології та методики її викладання ЦДПУ ім. В. Винниченка.

Метою статті є узагальнення власного методичного досвіду організації та проведення лабораторних робіт з ботаніки та фізіології рослин як однієї з форм особистісної орієнтації студентів та формування у них професійних компетентностей під час підготовки майбутніх учителів біології та природничих дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітній процес у вищому навчальному закладі спрямований на розвиток пізнавальної діяльності студентів та формування компетентного фахівця високої кваліфікації. Саме тому він потребує чіткої системної організації, яка може поєднувати традиційні і новітні форми та способи навчання. Одна з таких традиційних форм – лабораторні заняття, без яких неможливо уявити викладання біологічних дисциплін.

Практичні й лабораторні заняття – найбільш складні форми організації навчального процесу у вищому навчальному закладі. Адже їх ефективність визначається не тільки ретельним дотриманням усіх етапів підготовки та проведення заняття, не тільки високим рівнем засвоєння теоретичного матеріалу, але результативністю сформованості необхідних практичних умінь і навичок, що значною мірою залежить від рівня сформованості практичної компетентності самих науково-педагогічних працівників.

Рациональна організація і проведення лабораторних занять є однією з найважливіших ланок підготовки вчителя біології та дисциплін природничого спрямування. На таких заняттях найбільш ефективно формуються важливі професійні компетентності студентів, як вміння

аналізувати, систематизувати інформацію, творчо застосовувати теоретичні і практичні знання в нестандартних ситуаціях, а також виявляється активність, самостійність та вміння працювати в команді.

Потреба сучасної школи в учителях біології та природничих дисциплін, які мали б високий професійний рівень практичної підготовки, були б здатні організувати практичну і дослідницьку роботу учнів у куточку живої природи, на навчально-дослідних ділянках, проводити екскурсії, визначати види рослин і тварин, характеризувати середовище їхнього існування, підвищує значущість практичної підготовки студентів у педагогічному університеті [1].

Зазвичай серед форм організації лабораторної роботи виділяють фронтальні, групові, індивідуальні. Фронтальна форма організації лабораторної роботи передбачає виконання студентами однієї роботи з допомогою ідентичного обладнання. Переваги фронтальної форми лабораторної роботи полягають в економії часу викладача на розробку змісту та відбір роздаткового матеріалу, в оперативності отримання зворотної інформації про її виконання, й можливості корегування та оцінювання результатів.

Груповою формою організації лабораторної роботи полягає в тому, що з однієї й тієї самої теми для окремих груп студентів добирають різні завдання, інструктажі, дидактичні картки, обладнання. Її переваги полягають у можливості врахування індивідуальних особливостей студентів, рівня їхніх навчальних досягнень, інтересів, у наданні допомоги та взаємодопомоги, контролю, самоконтролю, взаємоконтролю; крім того, ця форма роботи дозволяє більш ефективно використовувати лабораторне обладнання.

Сутність індивідуальної форми організації лабораторної роботи полягає в розробці індивідуальних завдань, виборі та диференціації дидактичного матеріалу, постановці різних цілей і завдань роботи, різноманітності алгоритму виконання завдань, урахуванні темпу та ритму навчальної діяльності окремих студентів, рівня сформованості їхніх умінь та навичок самостійної роботи, теоретичної підготовленості. Диференційована форма організації лабораторної роботи вимагає більших витрат зусиль і часу вчителя на її підготовку. Крім того, значною мірою ускладнюється процес отримання зворотної інформації про виконання індивідуальних

завдань та їхнього корегування. Незалежно від специфіки форм організації лабораторної роботи в процесі її виконання переважно використовують такі методи, як аналіз, синтез, порівняння, діагностування, висновки.

Шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів біології та природничих дисциплін постійно розробляють провідні викладачі вишів та науковці України (О. Тасенко, Л. Нікітченко, М. Чобітько, О. Ярошинська).

При організації та проведенні лабораторних робіт з ботаніки та фізіології рослин ми з року в рік спостерігаємо певні проблеми, які потребують окремої уваги. Зокрема, великим недоліком є нестача лабораторного обладнання або його невідповідність сучасним вимогам та застарілість. Ця проблема не є суто методичною, але спричинює певні складності в організації лабораторних занять та спонукає викладачів до пошуку творчих та нестандартних методичних рішень по використанню наявного обладнання та його вдосконаленню. Зокрема те поєднання мікроскопічної та мультимедійної техніки для демонстрації мікропрепаратів на екранах телевізорів чи на мультимедійній дошці, використання різноманітних насадок до мікроскопів, які дозволяють декільком студентам одночасно працювати зі збільшувальним приладом тощо. Кафедра біології та методики її викладання наполегливо і системно працює над поповненням і оновленням матеріальної бази лабораторій, спеціалізацією та відповідним обладнанням лабораторій, засвоєнням нових методик постановки ботанічного, фізіологічного та біохімічного навчального експерименту, підвищенням кваліфікації викладачів тощо.

Серед суто методичних проблем організації лабораторного практикуму з біологічних дисциплін слід в першу чергу відзначити декілька найбільш загальних. Зокрема, це визначення викладачем послідовності виконання лабораторних робіт з навчального курсу. Лабораторні заняття зазвичай плануються після певного викладу теоретичного лекційного матеріалу, відповідають загальній логічній системі навчальної дисципліни і спрямовані на поглиблення, засвоєння та ілюстрацію теоретичних знань, а також на формування практичних умінь і навичок. Наприклад, в ботаніці і фізіології рослин це в першу чергу навички мікроскопіювання, вміння диференціювати на мікропрепаратах

специфіку рослинних клітин, тканин, фізіологічних процесів, які в них відбуваються тощо.

Окремо слід зазначити, що в деяких випадках теми лабораторних занять не співпадають з тим матеріалом, який вивчається на лекціях. Така ситуація може виникати з різних причин і не завжди є негативним явищем, хоча і викликає певні труднощі у студентів. Наприклад, вивчення способів поділу рослинної клітини в ботаніці, на нашу думку, цілком може бути винесене на лабораторне заняття без додаткового висвітлення на лекціях. За нашим досвідом, зазвичай базових знань студентів першого курсу про мітоз і мейоз вистачає для вивчення амітозу і ендомітозу. До того ж мікроскопічні дослідження тимчасових і постійних препаратів рослинних клітин, що діляться, є надзвичайно ефективними для порівняльної характеристики способів та стадій поділу. Крім того, демонстрації мікрофотографій за допомогою мультимедійних засобів в умовах лабораторного заняття можна приділити більше часу і уваги, ніж на лекціях. Це ж саме стосується і певних тем з курсу фізіології рослин, зокрема лабораторних дослідів з визначення кількісних показників транспірації, інтенсивності дихання та деяких інших.

Особливої уваги викладача потребує складання детального методичного опису лабораторних робіт. Ми вважаємо, що такий опис обов'язково повинен містити крім традиційних складових (назви лабораторної методики, мети, переліку матеріалів, реактивів та лабораторного обладнання, порядку виконання та контрольних питань) теоретичне обґрунтування дослідів та його схему, малюнки, таблиці (за необхідності) і чітко сформульовані завдання. При оформленні роботи в лабораторному зошиті з фізіології рослин вимагаємо чіткий протокол дій, підписані малюнки, хід розрахунків і ретельно оформлені числові дані в таблицях. Чіткий порядок оформлення роботи, за нашим досвідом, є додатковим інструментом усвідомлення одержаних результатів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, правильного формулювання висновків, а також сприяє узагальненню теоретичних знань.

Студентам першого курсу при вивченні ботаніки рекомендуємо оформлення лабораторних робіт в альбомах для малювання, оскільки засвоєння техніки мікроскопіювання передбачає формування навичок виконання від руки малюнків з

постійних та тимчасових мікропрепаратів, порівняння їх з мікрофотографіями та малюнками підручників і практикумів, ідентифікацію та порівняння клітин, тканин і органів рослин по гістологічним особливостям. Вважаємо, що навіть у зв'язку із значним прогресом цифрових технологій біологічних досліджень навичками схематичного малюнку від руки не слід нехтувати, оскільки вони сприяють ефективному засвоєнню матеріалу за допомогою рухової та моторної пам'яті і залишаються незамінними не тільки в процесі навчання чи під час навчальної практики, але й в польових наукових дослідженнях і в повсякденній професійній діяльності вчителя біології.

Досить часто рівень самостійної підготовки студентів до виконання лабораторної роботи є недостатнім. Саме тому ми розробляємо методичні рекомендації до лабораторних робіт досить детально. Це стосується як студентів першого і другого курсу, які вивчають три розділи ботаніки (анатомія, морфологія і систематика рослин), так і студентів третього і четвертого курсу, що засвоюють курс фізіології рослин. Наш досвід свідчить про те, що деталізація теоретичного підґрунтя лабораторного дослідів та чітка постановка завдань суттєво полегшують студентам засвоєння і усвідомлення великого обсягу навчального матеріалу та сприяють значній економії часу при виконанні дослідів на лабораторному занятті. Крім того, такі методичні рекомендації суттєво полегшують практичну підготовку студентів заочної форми навчання, які мають змогу заздалегідь підготуватися до виконання лабораторних дослідів в обмежений час сесій.

Поточний контроль підготовки кожного студента до лабораторної роботи за браком часу може бути недостатнім. Саме тому ми застосовуємо лише попереднє швидке опитування студентів із оголошеної заздалегідь теми лабораторного заняття, на яке відводимо невеликий проміжок часу на початку пари, до виконання і оформлення дослідів. І тільки після виконання всіх експериментальних робіт, їх оформлення, формулювання і уточнення висновків здійснюємо контроль знань в тому чи іншому вигляді – тестування, опитування колоквиум, письмова контрольна робота тощо. При вивченні курсу фізіології рослин високі результати дає також вирішення розрахункових та ситуаційних задач після здійснення блоку лабораторних дослідів. За

нашим досвідом, результати вирішення таких задач є чудовим показником рівня засвоєння і усвідомлення навчального матеріалу студентами.

Звісно, не всі студенти навіть старших курсів мають достатні навички аналізу експериментальних даних. Саме тому ми запровадили виконання студентами аналітичних завдань уже в другому семестрі першого курсу з навчальної дисципліни «Ботаніка» (розділ «Анатомія і морфологія рослин»), продовжуємо ці види робіт на другому курсі (розділ «Систематика рослин»). Особливо актуальним і дуже корисним є систематичне виконання таких завдань при вивченні фізіології рослин студентами третього і четвертого курсів, особливо з подальшим обговоренням на співбесідах, колоквиумах та «мозкових штурмах». З нашого досвіду, такий спосіб навчальних дій є дуже ефективним і сприяє формуванню аналітичного і критичного мислення, вміння дискутувати, аргументувати і відстоювати свою точку зору базуючись на засвоєному та усвідомленому теоретичному та практичному матеріалі.

При виконанні певної категорії дослідів студенти часто можуть витратити велику кількість часу на виконання проміжних дій експерименту. При цьому може втрачатися увага до головної мети лабораторної роботи, спостерігаються методичні та розрахункові похибки, невірно формулюються загальні висновки. Щоб мінімізувати такі негативні явища, викладач не повинен нехтувати можливістю і необхідністю зайвий раз пояснити суть і методіку дослідів, акцентувати увагу студентів на головних цілях лабораторної роботи, допомогти відокремити і оптимізувати другорядні дії. В цьому випадку дуже ефективною також може бути командна або групова робота студентів та розділення обов'язків в процесі виконання експерименту з подальшим об'єднанням та узагальненням одержаних даних. Так, одна мікрогрупа з 2–3 студентів може готувати необхідні реактиви, друга – рослинний матеріал, третя – лабораторні прилади. Якщо лабораторна робота складається з декількох дослідів, їх виконання також можна поділити між мікрогрупами студентів. В обох випадках доцільно призначити одного або декількох студентів відповідальними за узагальнення даних – заповнення таблиці, помітки на дошці чи в зошиті, координацію роботи мікрогруп. Такий спосіб організації роботи дозволяє суттєво зекономити час виконання

дослідів та використати його на аналіз результатів, забезпечує участь в експерименті всіх студентів незалежно від рівня попередньої підготовки, підвищує ініціативність та зацікавленість студентів в кінцевому результаті, а також сприяє більш грамотному формулюванню кінцевих висновків.

Безперечно, варто враховувати індивідуальні особливості студентів та рівень їхньої теоретичної та практичної підготовки. Оскільки лабораторні заняття передбачають роботу в невеликих групах (підгрупах) студентів кількістю до 10 осіб, цілком реальною є можливість надати методичну допомогу кожному студенту. Це може робити як викладач, так і краще підготовлені студенти, які зазвичай швидше і легше справляються з поставленими завданнями і охоче діляться вміннями і навичками.

Окреме питання представляє собою оцінювання виконання лабораторної роботи. В процесі накопичення досвіду організації та проведення лабораторних робіт ми поступово відмовилися від традиційного захисту лабораторних робіт на оцінку. Вважаємо, що при ефективній організації лабораторного заняття вивільняється достатньо часу для того, щоб викладач міг одержати уявлення про роботу кожного студента і належно оцінити його вміння і навички, самостійність у виконанні експерименту, розуміння теоретичних і практичних засад дослідів, вміння працювати в мікрогрупі і в команді на досягнення спільної мети, здатність аналізувати і робити висновки. Суттєво полегшує оцінку знань студента його робота над задачами і контрольними питаннями, оскільки результат такої роботи дає реальне уявлення про рівень сформованості відповідних компетентностей. Саме тому захист лабораторних робіт застосовуємо переважно при роботі зі студентами заочної форми та тими, хто відпрацьовує пропущені лабораторні заняття.

Подальше вдосконалення організації лабораторних занять з біологічних дисциплін можливе в декількох напрямках. В першу чергу це постійне поновлення та вдосконалення матеріальної бази кафедри біології та методики її викладання. Так, придбання достатньої кількості нових сучасних моделей монокулярних та біокулярних мікроскопів вже дозволило значно оптимізувати роботу студентів. Маємо змогу забезпечити кожному студенту індивідуальний набір всього необхідного для

виконання дослідів, краще забезпечити належне виконання вимог техніки безпеки. Організація окремої лабораторії для мікроскопіювання з відповідним стаціонарним лабораторним обладнанням дозволила розвантажити наявні лабораторії та допоміжний персонал, який їх обслуговує, а також значно сприяла підвищенню загальної культури навчальних досліджень та відповідальності студентів.

Другий важливий напрямок діяльності викладачів – постійне вдосконалення наявних лабораторних методик, включення до практикумів нових і перспективних експериментальних досліджень, модернізація структури лабораторних занять, більш ефективно залучення мультимедійної техніки. В цьому напрямку надзвичайно перспективним є використання на лабораторних заняттях засобів нових інформаційних технологій. Ці технології при правильному використанні можуть забезпечити високоякісні зображення натуральних об'єктів та явищ, віртуальні комп'ютерні моделі, які до певної міри можуть замінити реальні об'єкти, особливо в умовах заочного або дистанційного навчання.

Поєднання дослідження натуральних об'єктів із використанням інформаційних технологій позитивно впливає на навчання й виховання студентів, зокрема: розширює коло самостійних робіт із включенням елементів дослідження, збільшує інтерес до предмета й навколишньої природи, дає можливість ширше застосовувати різноманітні прийоми і методи навчання, які активізують пізнавальну діяльність студентів [1, с. 2].

Третій і, напевно, найважливіший напрямок – підвищення активності і зацікавленості студентів, що не можливо без ефективного впровадження двох попередніх умов. Також додатковою мотивацією саме в цьому напрямку може бути засвоєння на лабораторних заняттях дослідів, організація і виконання яких можливі в шкільних умовах і можуть бути корисним для майбутнього вчителя біології.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, практичні та лабораторні роботи – це активний засіб навчання біології у вищому навчальному закладі. Саме в процесі виконання практичних та лабораторних робіт стає зрозумілим, як студенти засвоїли фактичний навчальний матеріал, чи сформувалися уміння творчого використання цих умінь на практиці, чи наявні практичні навички роботи.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Нікітченко Л. Роль і місце лабораторних та практичних робіт із біології як однієї з форм особистісної орієнтації студентів // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2016, № 5 (59). С. 168–175.
2. Тасенко О. В. Використання комп'ютерів у викладанні хімії та біології / О. В. Тасенко // Комп'ютер у школі та сім'ї. 2007. № 1. С. 16–18.
3. Чобітько М. Г. Особистісно орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: теоретико-методологічний аспект: монографія / М. Г. Чобітько. Черкаси : Брама Україна, 2006. 560 с.
4. Ярошинська О. Середовищний підхід в професійній освіті : теоретичні засади та перспективи впровадження / О. Ярошинська // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2011. № 4 (Ч. 1). С. 104–110.

REFERENCES

1. Nikitchenko, L. (2016). *Rol i mistse laboratornykh ta praktychnykh robot iz biolohii yak odnii z form osobystisnoi oriientatsii studentiv*. [The role and place of laboratory and practical work in biology as one of the forms of personal orientation of students].
2. Tsenko, O. V. (2007). *Vykorystannia kompiuteriv u vykladanni khimii ta biolohii*. [The use of computers in the teaching of chemistry and biology].
3. Chobitko, M. H. (2006). *Osobystisno oriientovana profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia: teoretyko-metodolohichni aspekt*. [Personally oriented professional training of a future teacher: theoretical and methodological aspect]. Cherkasy.
4. Iaroshynska, O. (2011). *Seredovyshchnyi pidkhid v profesiinii osviti : teoretychni zasady ta perspektyvy vprovadzhenia*. [Environmental approach in vocational education: theoretical principles and prospects for implementation].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

АРКУШИНА Ганна Феліксівна – кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: флора населених пунктів, природно-заповідний фонд України, анатомія, фізіологія, екологія рослин та тварин, урбанofлора, урбаноекологія.

НАЙДЬОЛОВА Галина Георгіївна – кандидат педагогічних наук, завідувач педагогічної практики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика викладання біологічних дисциплін, формування екологічної компетентності особистості.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ARKUSHYNA Hanna Feliksivna – Candidate of Biological Sciences, Assistant Professor of the

Department of Biology and its Teaching Methods in Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Kropyvnytskyi

Circle of scientific interests: anatomy, physiology, urban flora, urban ecology, natural reserve resources of Ukraine, flora and fauna of Ukraine, plant and animal ecology.

NAIDONOVA Halyna Heorhiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Head of

Teaching Practice in Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Kropyvnytskyi.

Circle of scientific interests: methods of teaching Biology, formation of the individual's ecological competence.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2020 р.

УДК 78.03(477); 37.036

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-81-85

BELIKOVA Valentina Venediktovna –

Candidate of Art History, Professor of the Department of Musicology, Instrumental and Choreographic Training of KryvyiRih State Pedagogical University, Member of the Union of Composers of Ukraine, Honored Worker of Culture of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1151-7753>
e-mail: etb@ukr.net

«MUSIC FRESCOES» BY BOHDANA FILTS AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF CREATIVE AND POTENTIAL FORCES OF THE MUSICIAN'S PERSONALITY

Formulation and justification of the relevance of the problem. At the turn of the XX–XXI centuries, humanistic and democratic trends in the development of Ukrainian society significantly aggravated the issue of professional development of future professionals in higher education.

Significant transformations in the economic, social, political life of the Ukrainian people form new worldviews of modern youth, intensify their search to improve the system of modern education in higher education.

Focusing on the needs of modern Ukrainian society, every young specialist comes to the conclusion – today everyone should be a high-profile specialist, and for this each specialist must develop one's creative potential. Only knowledge will help everyone to be a competitive specialist of high quality.

Analysis of recent research and publications. Familiarity with the scientific literature on the chosen topic suggests that many scientists do not have a single platform of views on awareness of the «creative potential of the individual» both in the definition of the essence of the concept and the process of highlighting the mechanism of creative potential of the future specialist.

It is important to develop the problem of creativity in the works of V. Andreev, L. Vygotsky, M. Goncharenko, V. Molyako, J. Ponomarev, V. Rybalko, S. Rubinstein and others.

The works of D. Bogoyavlenska, N. Kuzmina, D. Klein, A. Maslow, K. Rogers and others are devoted to the highlight in go the

creative personality.

The purpose of the article explore creativity Bohdana Filts.

The main material of the study. Taking to attention that the purpose of the proposed study is to train future specialists in music education, we emphasize that a specialist in music education should be a high quality specialist in music disciplines. The specialist must have significant knowledge of the development of Ukrainian musical art. The latter determined the purpose of the presented scientific work – to highlight the importance of Ukrainian piano music by Bohdana Filts on the example of the instrumental cycle of the composer «Musical Frescoes».

Presenting main material. In 2015, the Drohobych publishing house «Posvit» published the following collection of piano miniatures by the famous Ukrainian composer, musicologist Bohdana Filts.

Bohdana Mykhailivna Filts is an Honored Art Worker of Ukraine (199), a laureate of the Prize named after M. Lysenko (1993), winner of the Prize named after V. Kosenko (2003), winner of the All-Ukrainian Competition of Composers «Spiritual Psalms of the Third Millennium» (2001), permanent scholarship holder of the Foundation «Ukraine of the XXI Century» (2000), holder of the Order of St. Barbara the Great Martyr, a member of the National Union of Composers of Ukraine since 1961, a member of the Music Foundation of Ukraine, a member of the creative commissions of the NUC, namely: musicology, aesthetic education, the selection committee of the Kyiv

NUC Bohdana Mykhailivna often works as a member of the jury of various national and international competitions: young composers in Kyiv, children's choirs «Spring Bells» in Rivne, chairman of the jury of the international competition of academic art «Vivatmusica» in Nova Kakhovka, international festival of children's and youth choral art «Spring Kyiv Sings», a festival of sacred music on the basis of the children's choir school «Zorynka» in Ternopil. The artist is the author of more than 180 scientific publications, including eight monographs, more than 200 articles in encyclopedias, chapters in the History of Ukrainian music in six volumes, numerous articles in books, scientific collections, magazines, etc.

It should be noted that each collection of the composer is a bright long-awaited musical expression in the functioning Ukrainian piano literature and serves to be a witness of the past and present.

Being a person of extraordinary communication, high culture, openness and open generosity, Bohdana Mykhailivna always expressed her impressions of communication with young musicians in musical language.

The piano cycle «Musical Frescoes» is a brilliant evidence of the composer's communication with musicians, with whom she had contacts during music festivals, competitions, telephone conversations, even in the process of discussing her musical works.

Highlighting the development of genre diversity of instrumental music of the last years of the last century (miniatures, preludes, sketches, frescoes), Marina Rudyk emphasizes the fact that in the works of modern musicians of Ukraine quite often appear musical opuses whose names are associated with the word «frescoes». Highlighting the development of genre diversity of instrumental music of the last years of the last century (miniatures, preludes, sketches, frescoes), Marina Rudyk emphasizes the fact that in the works of modern musicians of Ukraine quite often appear musical opuses whose names are associated with the word «frescoes». For example: V. Bibik («Three frescoes for chamber orchestra», 1992), L. Dychko («Frescoes based on paintings by Kateryna Bilokur» for violin and organ and «Transcarpathian frescoes» for organ, 1986), B. Filtz («Musical frescoes for piano», 2015) and others.

It so happened that since the 90s of the last century, the concert practice of pianists has stopped significantly. Philharmonics have reduced their activities. Tours of instrumentalists have become very rare. Popular

Romantic music (piano works by F. Liszt, S. Rachmaninoff, F. Chopin) was almost never performed. There was a certain confusion in the concert life. Composers began to actively «find» new formations in their musical treasuries.

There were works-memoirs about the past childhood (for example, Oleg Polevoy «At mum's fireplace»), piano pieces in which impressions from interesting creative travels were expressed (for example, a collection of bright piano pieces of O. Polevoy under the name «French notebook»). Contemporary Ukrainian composers have turned to ancient musical forms, confidently illuminating and updating them with today's content. For example, O. Nezhigay's piano suite «Everyday life of a young musician, or life as it is».

Ukrainian composers of modernity are especially active in the formation of ensemble piano music. For example, two plays for 4 hands by O. Nezhigay «Melancholic Waltz» and «Let's Play Jazz». His stylistic arrangement for 8 hands of the Ukrainian folk song «Galya carries water». The vice-rector for educational work of the Dnepropetrovsk conservatory named after M. Glinka, Candidate of Art History S. Khananaev admitted that piano work by O. Nezhigay – is the result of «laboratory» experiments using various technical means, where the composer organically combines traditional intonation vocabulary with jazz metro-rhythmic techniques, «mixed» genre basis, musical semantics theatricality, assimilates various stylistic elements of other musical cultures» [4, p. 4].

Considering the functioning of modern Ukrainian piano music, it is necessary to emphasize the fact that despite the difficult economic and social living conditions of the current existence of Ukrainian society, musicians pay special attention to creating music especially for children, which demonstrates the great responsibility of Ukrainian artists for aesthetic and spiritual development of young musicians. Composers create music with a subtle sense of children's taste, their awareness of the world and their worldview.

In the context of what has been said, the music of Olena Honcharuk, whose musical works are a bright phenomenon in modern music, can also serve as a vivid confirmation of the above mentioned. Continuing the best traditions of famous Western European and classical composers of Ukrainian music, O. Honcharuk creates musical opuses of various structures (one-, two-, three-part musical compositions), which are set out in the favorite

musical forms and genres of Romantic music, which impresses the audience and, at the same time, it possesses a simple texture of musical expression, a bright and expressive melodic line that reproduces a specific musical image. Thanks to the juicy support of the harmonious basis of the musical work, the musical miniature acquires an extremely brilliant sound and the work is perceived as a colorful bouquet of delicate wildflowers.

It goes about O. Goncharuk's piano cycle «Rainbow», the appeal to which is not accidental. After all, in the title of each play (there are 7 of them) there is a modest hint - a word that characterizes and «reproduces» the necessary (according to the composer) color of this miniature. The latter helps the listener not only to perceive the wonderful music, but also to «see» the color «bloom» of each piece of the cycle.

Returning to the analysis of B.M. Filtz's musical work, it is efficient to join the opinion of the famous musicologist Maria Petrovna Zagaykevych that «there are works in Bohdana Filtz's piano works that attract attention with their unusual design and genre definition» [3, p. 86–87].

These words completely belong to Bohdana Mykhailivna's collection «Musical Frescoes». Five piano pieces of the cycle were formed in different periods of years – from 2002 to 2015 of the new XXI century [1].

Time passed and the composer's musical frescoes gradually entered the musical life of young musicians. They began to be studied in the senior classes of the Music School, students of music colleges and art faculties of modern pedagogical universities.

The five piano pieces included in Bohdana Mykhailivna Filtz's cycle «Musical Frescoes» have classical structural schemes of well-known two-part and three-part musical forms. Each fresco is filled with unique figurative content. Each miniature is dedicated to a specific person, whose image left the composers with special feelings and vivid memories.

The first piece in the series «Dawn Fresc» (for Olenka) (2002) begins with a soft mp sound, the melodic line of which seems to sway on the rubato, bringing the development of the first sentence to a certain «forced» meaningful stop with the fermata. And the melodic stop was short. On the sound of mf and piumosso, the composer takes a new «breath» of the main melodic line, a kind of ending to the musical period, which clearly leads to the expected middle part (a tempo, cresc., accel.).

The middle part of the miniature is not perceived as a culmination – the victory of the

previous emotional movement. The middle part ends in t. 15-16 on the dynamic cozy sound in pp. Septachords in arpeggiated presentation in the right hand have permanent support by gamma-like chants in the left hand. The middle part ends with septachords (t. 16), which sound in the right and left hands in pp.

The second play «Evening Fresco» is dedicated to Volodymyr Grabovsky – musicologist, culturologist, active promoter of musical creativity of Bohdana Mykhailivna Filtz (since 1982), teacher of Drohobych State Music School.

Analyzing the second miniature of the cycle, it should be emphasized that the «Evening Fresco» continues to create a play in the style of Romantic music. According to the associate professor of Drohobych State Pedagogical University by I. Franko, a member of the National Union of Composers of Ukraine Oleksandra Nimilovych, the fresco «resembles lyrical-dramatic folk songs with a wavy unfolding of the thematic line» [1, p. 5].

The development of the middle part of the second fresco, as in the previous play, leads the listener to the dynamics of pp (t. 32). The descending four-tacts secundo chants (t. 26–31) calm the general movement of the work, giving a deep meaning to the musical image of the «Evening Fresco».

The next third miniature of the series «Violet Fresco-Memorial» has two editions. The first was formed in 2008, the second appeared in 2014. «Violet Fresco-Memoir» is dedicated to the well-known Ukrainian performer of piano works by Bohdana Filtz – Maria Krushelnyska.

Bohdana Mykhailivna has a lot in common with the recognized pianist. First of all, the musical formations of the composer. We are talking about the editing and first performance by M. Krushelnyska the stage work by Bohdana Filtz – «Kyiv Triptych» dedicated to the 1500th anniversary of the capital of Ukraine - Kyiv (1982).

The musical palette of «Violet Fresco-Memoir» has a peculiar representing of the whole musical fabric of the work. The melodic line of the play has a singing character, set out in trios, which are used in almost every bar of the right hand. The middle part of the miniature (piumosso, marcato) sounds confident, affirming the grandeur and determination that fill the whole culminating episode, which gradually turns into a reprise (t. 14–21). It seems that the composer asserts the idea of musical language, which is one of the main means of communication in society.

The fourth miniature of the series

«Christmas Fresco» (2013) is one of the most «dreamy» musical expressions of the composer. After all, during the Christmas holidays, everyone hopes for something unusual and special. The fresco is dedicated to the author of these words.

In the development of the melodic line of the fresco one can hear a familiar syncope (t. 2). And in the middle part of the work sounds especially emotional mood.

A year has passed! A person in the new year plans new successes and achievements. From t. 17 to t. 25, the dynamic saturation is filled with *f* and *ff* – a sound that affirms Goodness, Peace and Happiness on earth. We think that such an idea can occur to anyone if they come to the Kiev-Pechersk Lavra every day at 12 o'clock in the afternoon. It is at this time that the Great Bell Tower spreads in Kyiv the «singing» of large and small bells about the happy well-being of all people.

It is also interesting that this fragment of the fresco is a special formation that echoes «Ostinato» – the first part of the «Kiev Triptych», formed to the 1500th anniversary of the capital of Ukraine, which symbolizes the epicenter of the Ukrainian state.

The fifth miniature of the series – «Spring Fresco» (2015) is dedicated to the associate professor of Drohobych State Pedagogical University by I. Franko, a member of the National Union of Composers of Ukraine, editor-compiler of many works of the Ukrainian composer, an active supporter of her music, Alexandra Nimilovich.

Each fresco of the cycle has its own figurative drama, outlined by the structure of the musical text chosen by the composer. The peculiarities of musical language are concentrated on the reproduction by the author of a specific personality, which became the «prototype» of the musical dedication of a certain fresco. Each fresco of the cycle has its own figurative drama, outlined by the structure of the musical text chosen by the composer. The peculiarities of musical language are concentrated on the reproduction by the author of a specific personality, which became the «prototype» of the musical dedication of a certain fresco.

The use of the same tempo in musical works (*Allegretto*) in the first and fifth miniatures emphasizes the meaningful completeness of piano formation as a holistic instrumental cycle.

The piano cycle «Musical Frescoes» is an example of glorifying the musical impressions of the artist, which remained from the meeting with people of previous years, who became her

friends and good acquaintances, with whom Bohdana Mykhailivna had to work in the field of Ukrainian musical art.

Conclusions and prospects for further researches of direction. Summing up the review of «Musical Frescoes» by Bohdana Filts, we highlight the general features of the musical language of the composer's works that influence and develop the creative potential of the future specialist, namely:

- application of traditional forms of musical expression (two-part and three-part musical forms);
- use of foreslags, soft syncopated rhythmic shifts;
- use of sound comparisons of polar registers;
- combination of homophonic-harmonic and polyphonic textures of representing musical material;
- emphasizing with a dynamic line the wavy development of musical phrases of the work, etc.

The national character of the musical language of Bohdana Filts' works is manifested in the whole complex of expressive means of the composer's piano cycle, which provides a basis for the active use of the cycle in the educational process of various levels of musical institutions.

BIBLIOGRAPHY

1. Bohdana Filts. Musical frescoes for piano: [Textbook] / Editor, comp. St. O. Nimilovich. Drohobych: Posvit, 2015. 16 p.
2. Grabovsky V. Bohdana Filts in the Frankov region / Volodymyr Grabovsky // Musical Ukrainian Studies: modern dimension: Collection of scientific articles in honor of the Honored Artist of Ukraine, composer, candidate of art criticism Bohdana Filts / Editor-compiler V. Kuzyk. Kyiv: IMPE named after M. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine, 2010. Issue. 5. P. 84.
3. Zagaykevich M. Bohdan Filts. Creative portrait / Maria Zagaykevych. Kyiv-Ternopil: Aston, 2003. P. 86 – 87.
4. Nezhigai O. Works for piano / OM Nezhigai // Works for piano. Vip. 2. Dnepropetrovsk, 2012. 64 p.

REFERENSES

1. Bohdana, Fil'ts. (2015). *Muzychni fresky dlya fortepiano*. [Musical frescoes for piano]. Drohobych.
2. Hrabovs'kyy, V. (2010). *Bohdana Fil'ts u krayu Frankovim*. [Bohdana Filts in the Frankov region]. Kyiv.
3. Zahaykevych, M. Bohdana Fil'ts. (2003). *Tvorchyy portret*. [Creative portrait]. Kyiv-Ternopil.
4. Nezhychay, O. (2012). *Tvory dlya fortepiano*. [Works for piano]. Dnipropetrovsk'.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА
БЕЛІКОВА Валентина Венедиктивна –

кандидат мистецтвознавства, член Спілки композиторів України, заслужений працівник культури України, доцент кафедри музикознавства, інструментального та хореографічного навчання Державного педагогічного університету м. Кривий Ріг.

Наукові інтереси: вивчення проблем музики та сценічного мистецтва в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BELIKOVA Valentina Venediktivna – Candidate of Art History, member of the Union of Composers of Ukraine, Honored Worker of Culture of Ukraine, KryvyiRih State Pedagogical University Associate Professor of Musicology, Instrumental and Choreographic Training.

Circle of scientific interests: studying the problems of music and performing arts in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2020 р.

УДК: 373.3.016:004-056.313

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-85-90

ВДОВЕНКО Вікторія Віталіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0884-6209>

e-mail: violeta_vv@ukr.net

КАШУБА Людмила Володимирівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти та здоров'я людини
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-4569-3205>

e-mail: kashubamila@gmail.com

**МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ЕЛЕМЕНТАМ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЛЕГКИМ ПОРУШЕННЯМ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Реформа національної освіти в Україні здійснюється в умовах глибокого проникнення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в усі сфери людської діяльності. ІКТ стають потужним показником науково-технічного розвитку суспільства і суттєво впливають на зміст, форми і методи навчання. Хоча функції та можливості комп'ютера постійно змінюються та зростають, вони об'єктивно вплинули на те, що змінюється концептуальна роль самого комп'ютера: він стає засобом комунікації і отримання інформації в будь-яких умовах. Особливого значення набуває проблема навчання молоді вмінням користуватися сучасними комп'ютерними засобами, орієнтуватися в їх функціональних можливостях, а також проблема підготовки молоді до активної, плідної життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Одним із завдань початкового курсу «Інформатики» є формування початкових навичок інформаційної діяльності, зокрема, вмінь опрацьовувати графічну інформацію та розвиток об'єктно-орієнтованого

мислення учнів [1].

Більшість учених-методистів впевнена, що запровадження комп'ютеризації шкіл буде спрямоване на вдосконалення організаційно-пізнавальної діяльності учнів з особливими потребами з основ наук, підвищення якості їхніх знань і корекцію вторинних відхилень у розвитку.

З огляду на викладене, все більш актуальною стає проблема дослідження можливостей опанування комп'ютера учнями з різними фізичними та інтелектуальними порушеннями та запровадження комп'ютерних технологій у процес їх навчання. У нашому дослідженні розглянуто методичні основи навчання елементів комп'ютерної графіки в початковій школі з інклюзивною формою навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні дослідження впровадження пропедевтичного курсу інформатики в початкову школу здійснювали такі науковці, як В. О. Буцик, А. А. Дуванов, М. М. Левшин, Ю. А. Первін, І. М. Смирнова, Б. Хантер та ін. Проте у вказаних працях методика вивчення

комп'ютерної графіки не знайшла свого відображення. Деякі загальні орієнтири щодо вказаної тематики окреслено в роботі О. Саган [9]; В. Кондратова розглянула технологію застосування комп'ютерної графіки у навчальному процесі майбутніми вчителями початкових класів [5].

Слушною є думка Г. А. Швецової, яка стверджує, що інформаційна культура охоплює не тільки формування комп'ютерної грамотності, оволодіння системою уявлень щодо інформатики, інваріантних способів діяльності та відповідного стилю мислення, а й сукупність інформатичного світобачення та системи знань і вмінь, що має забезпечувати цілеспрямоване самонавчання та соціалізацію особистості в інформаційному суспільстві.

А тим часом НІТ містять широкі можливості для здійснення корекційно-розвивальної та компенсаторно-реабілітаційної роботи в інклюзивно-ресурсних центрах, спеціальних школах та закладах середньої освіти із інклюзивною формою навчання.

Це могутній стимул активізації пізнавальної діяльності молодших школярів з особливими потребами, зокрема, розвитку логічного мислення та мовлення. У процесі взаємодії учня з комп'ютером створюються сприятливі умови для переходу з наочно-практичного на логічно-абстрактний рівень мислення, що дає змогу значною мірою інтенсифікувати розумову діяльність школярів, сприяти розвитку творчого потенціалу кожної дитини, реалізації її нахилів і здібностей в різних сферах доступної практичної діяльності і спілкування. У працях О. Гончарової, О. Кукушкіної, М. Малофєєва обґрунтовано доцільність і цінність використання комп'ютера як нового засобу навчання, його місце і роль на різних уроках та індивідуальних заняттях на всіх етапах шкільного навчання дітей з відхиленнями в розвитку, розкрито корекційну спрямованість уроків у комп'ютерному класі.

Ці вчені віддають перевагу використанню спеціалізованих програмно-апаратних і програмованих засобів, розроблених з урахуванням загальних закономірностей і специфічних особливостей розвитку дитини з особливими потребами. Вони також вважають правомірним використовувати в корекційному навчанні існуючі програмні засоби загального призначення (текстовий редактор, графічний редактор, «LOGO» та

ін.) за умови розробки дефектологами спеціального методичного підходу, що враховував би загальні закономірності й специфічні особливості розвитку дитини [6].

Проте жодне окреме наукове дослідження не було присвячено вивченню методичних основ навчання комп'ютерної графіки молодшими школярами із легким порушенням інтелектуального розвитку.

Мета статті – розглянути методичні особливості вивчення комп'ютерної графіки молодшими школярами із легким порушенням інтелектуального розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчить наукова психологічна та педагогічна література, важливим корекційним ефектом використання комп'ютера в навчальному процесі спеціальних шкіл є видозміна окремих видів пізнавальної діяльності, яка створює сприятливі умови для успішнішого навчання учнів з обмеженими можливостями. Взаємодія з комп'ютером здебільшого приводить до позитивного результату їх самостійної діяльності, що є важливим моментом стабілізації емоційного стану, одним із засобів самореалізації особистості [6; 7].

Загальновідомо, що запровадження вивчення інформатичної освітньої галузі у спеціальних школах може бути спрямоване на вдосконалення організаційно-пізнавальної діяльності учнів з основ наук та обов'язкову корекцію вторинних відхилень у розвитку.

Вочевидь, в залежності від глибини психічного дефекту за МКХ-10 (Міжнародною класифікацією хвороб 10-го перегляду) виділяють чотири ступеня розумової відсталості: легка, помірна, тяжка, глибока. Легкий ступінь (F-70) має коефіцієнт інтелекту – 50–69.

Слід зазначити, що у цієї категорії дітей мислення конкретне, стереотипне, некритичне; вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки несформоване; сприймання фрагментарне, нецілеспрямоване, звужене, уповільнене, результати сприймання не осмислюються; наслідком недорозвитку уваги є підвищена розсіяність, невміння зосередитись на будь-якій діяльності тривалий час (хоча такі діти проявляють неабияку настирність при досягненні мети, яка викликає у них емоційне задоволення). Потрібно зауважити, що з віком увага покращується як в кількісному, так і в якісному відношенні. Мову вони засвоюють з деякою затримкою, проте вони здатні її використовувати у своєму щоденному спілкуванні,

підтримувати розмову на побутову тематику, брати участь у бесіді.

Діти з інтелектуальним порушенням легкого ступеня мають незначні порушення пізнавальної та емоційно-вольової сфер діяльності. Кількість таких дітей становить більшість серед тих, хто має інтелектуальні порушення.

Розвиток мислення в цей період йде від наочно-дієвого до наочно-образного і потім до словесно-логічного. Словесно виражену думку, яка не має опори в наочних образах, дітям у цьому віці важко зрозуміти. Необхідно послідовно формувати різні аспекти пізнавального процесу, закріплювати навчальні вміння і навички. Розвиток наочно-образного мислення досягається завдяки широкому використанню в навчанні різних схем і моделей.

Організація уроків із формуванням комп'ютерної грамотності молодших школярів із легкими інтелектуальними порушеннями вимагає, щоб кожна дитина була зайнята вирішенням посильними для неї завданнями, оскільки саме за такої умови можна підтримати у такої дитини інтерес до навчання. Також при плануванні заняття із формування комп'ютерної грамотності необхідно враховувати загально-дидактичні особливості проведення уроку для таких дітей:

- вивчений матеріал повинен бути невідривно пов'язаний із попереднім, а також з усією попередньою роботою;

- урок має складатися з ряду ланок, що являють собою, з одного боку, певний етап діяльності вчителя, а з іншого, окремий крок навчальної діяльності учнів;

- завдання і теми повинні бути максимально прив'язані до оточуючого світу дитини;

- необхідне чергування фізичного і розумового навантаження;

- кожний цикл повинен містити передачу і прийом інформації, перевірку її засвоєння та корекцію виявлених недоліків. Цикл вважається повним, якщо він представлений трьома джерелами інформації: слово, наочність, практична діяльність;

- дуже важливо відзначати навіть найменші успіхи дітей і захочувати їх до подальшого навчання [3].

Дослідниця Бондар Т.О. стверджує, що плануючи заняття, слід пам'ятати, що урок має бути чітким і наочним, на його початку дитина перебуває під впливом вражень, які мали місце до уроку, а тому протягом

перших 5–10 хвилин діти не зможуть включитися в навчальну діяльність. Слід враховувати, що найвища продуктивність триває 10–15 хвилин, а загальна працездатність знижується за 15 – 20 хвилин до кінця уроку, отже період входження в роботу дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями вважається дуже довгим. Саме тому підготовча частина до уроку повинна складатися з двох частин – психологічної підготовки і організаційного моменту. Мета психологічної підготовки – зняти попередні враження та збудження, вивести окремих учнів із стану загальмованості. З цією метою педагог може використовувати загадки, віршики, віршовані задачі, ігрові технології, ситуації звернення до життєвого досвіду дитини [3].

В умовах роботи з комп'ютером важливого значення набуває вміння планувати свої дії, передбачати їх результат. Значно ускладнюється процес діяльності: школярі починають усвідомлювати результати своїх дій, коли вони натискають кнопки клавіатури, використовують мишу й одночасно спостерігають за зображеннями на екрані. Формується новий зв'язок між діями дитини і їх результатом.

Як зазначається в методичній літературі, заняття треба будувати так, щоб поступово переводити увагу дитини з результату виконаних дій на спосіб одержання цього результату, тобто від практичних дій до навчальних. Саме цей момент надає потужний вплив на загальний психічний розвиток дітей.

Ученими-психологами встановлено, що у разі використання комп'ютера у дітей: на 20% зростає обізнаність про навколишній світ; на 25% розширюється і поглиблюється усвідомлення закономірностей предметних галузей і міжпредметних зв'язків; на 15–20% покращуються результати виконання різного роду логічних операцій.

Враховуючи психологічні особливості молодших школярів, робота учнів з ІКТ повинна бути чітко продумана і дозована. Плануючи урок у початковій школі, вчитель має ретельно продумати мету, місце і спосіб використання ІКТ та види діяльності учнів з ним. Характерною особливістю початкової ланки освіти є те, що надмірність у використанні комп'ютерних технологій у навчанні спричиняє значно більший негативний вплив на здоров'я дитини, ніж у середньому і старшому віці [8]. Особливо ця проблема є актуальною для учнів із вадами психофізичного розвитку. У зв'язку з цим, провідною у формуванні комп'ютерної

грамотності молодших школярів із легкою формою інтелектуального розладу має бути здоров'язбережувальна складова.

Змістовні лінії навчання інформатиці в початковій школі відповідають змістовним лініям вивчення цього предмету в основній школі, але реалізуються на пропедевтичному рівні. Програма побудована лінійно-концентрично (з горизонтальним поглибленням), зміст інформатичної галузі розкривається через основні змістові лінії.

У Типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О. Я. Савченко, виділено шість основних змістових ліній:

1. Інформація. Дії з інформацією.
2. Комп'ютерні пристрої для здійснення дій із інформацією.
3. Комп'ютерні програми. Меню та інструменти.
4. Об'єкт. Властивості об'єкта.
5. Створення інформаційних моделей. Змінення готових. Використання.
6. Алгоритми [1].

Вивчення комп'ютерної графіки не виділена в окрему змістову лінію, але дана тема у початковій школі пронизує майже всі змістові лінії. Як правило, в межах одного уроку інформатики одна змістова лінія є головною, інші – допомагають розкрити її з різних ракурсів.

Слід зазначити, що в Україні немає жодної спеціальної комп'ютерної програми для учнів із психофізичними порушеннями (за нозологіями), майже не проводяться дослідження в цій галузі. Проте при вивченні елементів комп'ютерної графіки учнями початкової школи злегким інтелектуальним відхиленням можна використовувати графічний редактор середовища Scratch.

Наразі в Україні не існує підручників для формування елементарної комп'ютерної грамотності молодших школярів із легкими інтелектуальними порушеннями. Саме тому ми пропонуємо поєднувати використання діючих підручників для закладів загальної середньої освіти [4] зі зміщенням на 1 рік та спеціальні робочі зошити з урахуванням особливостей мислення таких дітей.

Зауважимо, що при інклюзивному навчанні учнів із легкою формою інтелектуального розладу завдання, які пропонуються учням із типовим розвитком, потребують деякого спрощення. Наприклад, учням із типовим розвитком пропонується виконати у графічному редакторі Scratch малюнок черепахи (рис. 1.).

ПРАЦЮЮ ЗА КОМП'ЮТЕРОМ

2. Запусти графічний редактор Скретч.

3. Намалюй панцир. Щоб панцир вийшов круглим одночасно з інструментом **Овал** натисни клавішу **Shift**.

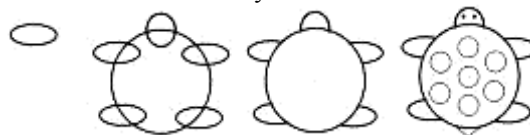

Рис. 1. Етапи виконання зображення черепахи в графічному редакторі Scratch

4. Окремо намалюй лапку за допомогою інструменту **Овал**.

5. Обери інструмент **Обрати і дублювати**. Продублюй лапку 4 рази і розмісти в потрібних місцях.

6. Намалюй голову черепахи. Який інструмент ти обереш?

7. За допомогою інструменту **Очистити** витри зайві лінії.

8. На панцирі намалюй кружечки. Намалюй хвостик за допомогою інструменту **Лінія**.

9. За допомогою інструменту **Заповнити кольором** розфарбуй черепашку.

10. Заверши роботу з програмою.

Для учнів із легким інтелектуальним розладом зразок для виконання малюнка може виглядати дещо спрощено (рис. 2.).

Перед тим, як учень почне працювати за комп'ютером, необхідно провести підготовчу роботу. Для цього вчителю потрібно запропонувати розглянути малюнок, який потрібно отримати. Важливо, щоб учень помітив, із яких геометричних фігур буде складатися майбутнє зображення. Вчитель запитує: «З яких геометричних фігур складається черепашка? Полічи, скільки кружечків ти бачиш? А скільки овалів? Який інструмент використаєш? Якого кольору панцир черепашки? А лапки?». Лише після детального аналізу майбутнього малюнка можна починати працювати з графічним редактором. На таких перших заняттях учні з легким інтелектуальним розладом потребують особливої підтримки та допомоги з боку вчителя або асистента вчителя.

ПРАЦЮЮ ЗА КОМП'ЮТЕРОМ

1. За допомогою дорослих запусти графічний редактор Скретч.

2. На панелі інструментів знайди інструмент **Овал**.

3. За допомогою дорослих намалюй панцир черепашки.

4. Використай той самий інструмент і намалюй по черзі голову і лапки.

5. На панелі інструментів знайди інструмент **Гумка**.

6. Видали зайві лінії біля голови черепашки.

7. Знайди інструмент **Заповнити кольором** і розфарбуй черепашку (рис. 2.).

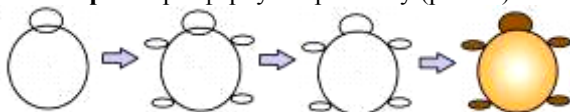

Рис. 2. Етапи виконання побудови черепашки у графічному редакторі Scratch для учнів із легким інтелектуальним розладом

Зауважимо, що дане завдання можна пропонувати учням із легким інтелектуальним розладом лише після того, як вони вже мають первинні навички роботи з мишею.

Поступово інструкції повинні ставати більш стислими і окреслювати лише загальні орієнтири створення малюнку, адже наприкінці 4 класу учні з легким інтелектуальним розладом повинні вміти створювати графічні зображення за власними алгоритмами.

При вивченні наступної змістової лінії – «Інформаційні моделі» ми знову звертаємося до комп'ютерної графіки. Після введення поняття «інформаційна модель» з'ясовують, що інформаційний об'єкт може мати різний вигляд: текстовий, графічний тощо [4].

Створення комп'ютерної інформаційної моделі, яка представлена у графічній формі, знову покладається на графічний редактор.

Вивчення змістової лінії «Лінійні алгоритми» може також опиратися на комп'ютерну графіку і, зокрема, на практичну роботу учнів у графічному редакторі. Школярі повинні навчитися складати власні графічні алгоритми, визначати послідовність кроків для виконавців; знаходити помилки у алгоритмах; визначати результат виконання лінійного алгоритму побудови простого геометричного зображення; створювати малюнок за лінійним алгоритмом; пропонувати власні алгоритми створення не складних геометричних зображень; оцінювати результати своїх навчальних досягнень [1].

Оскільки тематика малюнків інтегрована з уроками природознавства та технологій – у школярів формуватиметься цілісне сприйняття дійсності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Слід зазначити, що методично грамотне використання графічного редактора Scratch допоможе дітям із легкими вадами інтелекту виробити

навички роботи з мишкою, формувати логічне та алгоритмічне мислення, а також розвивати дрібну моторику, увагу, пам'ять, творче мислення тощо. Проте особливу увагу потрібно звертати на те, щоб пропоновані вправи для таких учнів були посилюючими і враховували особливості їхнього мислення. Використання знань, умінь і навичок в ігровому, комп'ютерному середовищі призводить до їх актуалізації, а бажання гратися – до мотивації засвоєння знань.

Отже, навчання молодших школярів із легкою формою інтелектуального порушення елементам комп'ютерної грамотності має відбуватися з урахуванням особливостей когнітивного мислення таких учнів. А вчитель має пристосовуватися до індивідуальних можливостей та індивідуального темпу навчання, комфортного для таких особливих дітей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко [Режим доступу: <https://nus.org.ua/news/opublikovaly-tipovi-osvitni-programy-dlya-1-2-klasiv-nush-dokumenty/>].
2. Типова освітня програма для учнів 2-го класу з порушеннями інтелектуального розвитку [Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditej-u-specialnih-zakladah-osviti/osvita-ditej-z-osoblivimi-potrebam/navchalni-planu>]
3. Бондар Т. О. Корекційно-розвивальна робота на уроках мови та читання для дітей з особливими освітніми потребами / Т. Бондар // Таврійський вісник освіти. 2016. № 3. С. 115–125.
4. Вдовенко В. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. загальн. середн. освіти: Ч.2. (Інформатика і технології) / В. Вдовенко, Н. Котелянець, О. Агеєва. К. : Грамота, 2019. 112 с.
5. Кондратова В. В. Технологія застосування комп'ютерної графіки у навчальному процес майбутніми вчителями початкових класів / В. Кондратова [Режим доступу: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_45/89.pdf]
6. Легкий О. Організаційно-педагогічні умови використання комп'ютера в спеціальній школі: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.03 / О. Легкий / Ін-т дефектології АПН України. К., 2001. 20 с.
7. Миронова С.П. Індивідуальний підхід до учнів в умовах інклюзивної освіти / С. П. Миронова // Заступник директора школи. 2016. № 10. С. 27–34.
8. Носенко Ю. Здоров'язбережувальний складник ІК-компетентності учнів як важливий елемент здоров'язбережувального використання програмноапаратних засобів у навчальному процесі основної школи

/ Ю. Носенко // Нова педагогічна думка. 2016. № 2. С. 30–35.

9. Саган О. В. Методика навчання інформатики в початкових класах / О. В. Саган // Інформатика в школі. 2017. №8. С. 100–105.

REFERENCES

1. *Typova osvithnja prohrama, rozroblena pid kerivnyctvom O. Ja. Savchenko.* [A typical educational program developed under the leadership of O. Savchenko].

2. *Typova osvithnja prohrama dlja uchniv 2-gho klasu z porushennyamy intelektualnogho rozvytku.* [A typical educational program for 2nd grade students with intellectual disabilities].

3. Bondar, T. O. (2016). *Korekciyno-rozvyvaljna robota na urokakh movy ta chytannja dlja ditej z osoblyvymy osvithnimy potrebamy.* [Corrective and developmental work in language and reading lessons for children with special educational needs]. Kherson.

4. Vdovenko, V. (2019). *Ja doslidzhuju svit.* [I follow the world]. Kyjiv.

5. Kondratova, V. V. *Tekhnologhija zastosuvannja komp'juternoji ghrafiky u navchalnomu procesi majbutimy vchyteljamy pochatkovykh klasiv* [Technology of application of computer graphics in the educational process by future primary school teachers].

6. Leghkyj, O. (2001). *Orghinizacijno-pedagoghichni umovy vykorystannja komp'juteru v specialnij shkoli.* [Organizational and pedagogical conditions of computer use in a special school]. Kyjiv.

7. Myronova, S. P. (2016). *Indyvidualnyj pidkhid do uchniv v umovakh inkluzyvnoji osvity.* [Individual approach to students in an inclusive education]. Kyjiv.

8. Nosenko, Ju. (2016). *Zdorov'jazberezhuvajnyj skladnyk IK-kompetentnosti uchniv jak vazhlyvyj element zdorov'jazberezhuvajnogho vykorystannja prohramnoaparatnykh zasobiv u navchalnomu procesi osnovnoji shkoly.* [Health-preserving component of students' IR competence as an important element of health-preserving use of

software and hardware in the educational process of primary school]. Rivne.

9. Saghan, O. V. (2017). *Metodyka navchannja informatyky v pochatkovykh klasakh.* [Methods of teaching computer science in primary school]. Kyjiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВДОВЕНКО Вікторія Віталіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика навчання математики та інформатики, інклюзивна освіта, робота з обдарованими дітьми.

КАШУБА Людмила Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної освіти та здоров'я людини Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: спеціальна педагогіка, інноваційні технології в інклюзивному навчанні дітей із психофізичними порушеннями, ігротерапія в логопедії.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VDOVENKO Victoria Vitalyevna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Preschool and primary education methodology of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: technique of training in mathematics and Computer Science, inclusive education, education of gifted children.

KASHUBA Lyudmila Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Special Education and Human Health of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: special pedagogy, innovative technologies in inclusive education of children with psychophysical disorders, game therapy in speech therapy.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2020 р.

УДК 378.1 "312"

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-90-94

ГУБІНА Оксана Юріївна–

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов Сумського національного аграрного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3575-5898>

e-mail: gubinaoxana_@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Якісна модернізація освітньої галузі, передусім упровадження нових видів освіти, в тому числі, відкритої передбачена розвитком

інформаційного суспільства. Так, про необхідність використання елементів відкритої освіти у вітчизняному шкільництві наголошується в державних документах: «Про Національну стратегію

розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), Закон України «Про вищу освіту» (2014), «Положення про дистанційне навчання» (2013), в Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (2015). Особливої значимості набуває відкрита освіта в системі глобальної освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства із застосуванням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, дистанційних форм навчання, опанування відповідних умінь, навичок та компетентностей особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відкрита освіта – явище, що набуло значного розвитку протягом останнього десятиліття. Її значний потенціал щодо якісного оновлення освітньої сфери і еволюції суспільства пояснює активізацію наукового інтересу до предмета дослідження.

Так, дослідження поняття «відкрита освіта» як системи навчання, що охоплює ресурси, інструменти та методи представлена у роботі Г. Сіменса. Т. Іюсі та В. Кумара тлумачать відкриту освіту як таку, що надає традиційній освітній діяльності нові, потужні засоби, інструменти і прийоми їх використання. Зарубіжні дослідники Г. Тлеужанова та А. Хамзина розглядають даний феномен як синергетичну систему, здатну до саморозвитку й подальшої взаємодії з середовищем. Окремі характеристики складової відкритої освіти, такої як «відкритість», використовуючи антропологічний підхід, представлено у роботах А. Акерби, М. Енквіста і С. Гирланда.

Проте феномен відкритої освіти залишається мало представленим у сучасній науково-педагогічній літературі і потребує подальшого вивчення.

Мета статті – обґрунтування сутнісних характеристик та визначенню тенденцій розвитку відкритої освіти у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження відкритої освіти в університетах зумовлює необхідність термінологічного аналізу таких ключових понять дослідження як «відкритість», «відкрита освіта».

У педагогічних дослідженнях науковці по-різному підходять до розуміння поняття «відкритість», говорячи про форми, сутнісні характеристики даного феномена та підходи до його вивчення.

За визначенням американського філософа М. Петерса (Peters, M.) «відкритість» – це всеохоплююча концепція чи філософія, яка характеризується прозорістю та вільним, необмеженим доступом до знань та інформації, а також можливістю спільного управління чи прийняття рішень [5]. М. Петерс виділяє такі виміри відкритості суспільства в умовах глобалізації:

– «інформаційна відкритість» – це свобода слова та взаємопроникнення інформаційних мереж різних регіонів і культур, посилення впливу мас-медіа на політичні рішення й соціально-культурне життя;

– «соціально-політична відкритість» – всезагальне утвердження свобод та прав людини, поширення моделей ліберальної демократії, громадянського суспільства;

– «територіально-економічна відкритість» – більша (ніж у попередні періоди) свобода пересування громадян, «прозорість» кордонів, спрощення процесу товарообміну.

До визначення інформаційної форми відкритості звертаються дослідники Л. Педерсен (Pedersen, L.) [4, с. 3], Ф. Морелл (Morell, F.) [3, с. 10] та ін. Науковці наголошують на тому, що в педагогічній науці використання терміну «відкритість» пов'язане зі становленням інформаційного суспільства, появою масових потреб у безперервній освіті, завданням створення високоякісного інформаційно-освітнього середовища, яке б допомогло перейти до відкритих інформаційно-педагогічних технологій навчання. Відкритість як принцип розвитку інформаційного суспільства має на увазі реалізацію демократичного начала в системі освіти. Оскільки знання у вигляді інформації перетворюються на головну цінність, то освіта як сфера поширення знань перетворюється в основну сферу життєдіяльності інформаційного суспільства.

У розкритті змісту поняття «відкритість» сучасні дослідники використовують такі підходи: філософсько-антропологічний, системний та синергетичний.

Науковці А. Акерби (A. Acerbi), М. Енквіст (M. Enquist) і С. Гирланда (S. Ghirlanda) [1, с. 1], використовуючи антропологічний підхід, наголошують на принциповій відкритості світу людині, що надає останній можливості самореалізації в межах культурної еволюції завдяки здатності людини до соціального навчання,

отоотожнюючи «відкритість» із можливістю соціального навчання. «Відкритість» освіти – це її здатність забезпечити відкритий простір для розвитку особистості, для освоєння нею відкритого світу. Це розгорнутість освітньої системи до інтересів і потреб, повсякденного життя особистості й суспільства, до співпраці учня і вчителя, суспільства і навчальних закладів, її готовність до діалогу з іншими освітніми системами й педагогічними культурами, до усвідомлення їх спільності та неподільності сучасного глобального світу і як результат поступова інтеграція у світову освітню спільноту.

Стосовно синергетичного підходу, зарубіжні дослідники Г. Тлеужанова та А. Хамзіна (G. Tleuzhanova, S. Khamzina) [7, с. 235] вважають, що відкритість будь-якої системи (зокрема й освітньої) передбачає постійну незавершеність становлення останньої, тобто вона є відкритою до саморозвитку й подальшої взаємодії з середовищем. «Відкритість» системи освіти дослідники розглядають як «прозорість» останньої, що передбачає: розуміння учасниками освітнього процесу мети, завдань, цінностей та технологій; участь учасників освітнього процесу в проектуванні і регулюванні освітньої системи. Відкритість системи освіти пов'язана з її орієнтованістю на цілісний неподільний світ, його глобальні проблеми, з усвідомленням пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими і класовими, інтеграцією у світові освітні структури.

У межах системного підходу Р. Ган'я (R. Gagne) характеризує «відкритість» як здатність системи сприймати та враховувати зміни середовища задля власного розвитку, і знаходитися з середовищем у процесі саморозвитку. Результат саморозвитку виражається в зміні структури та стану системи й середовища, у послідовному розблокуванні меж системи, забезпеченні більших зв'язків з іншими системами.

Обґрунтуванням соціокультурної теорії *відкритості освіти* займаються такі вчені, як К. Далсгаард і К. Теструп (C. Dalsgaard and K. Thestrup). В основу теорії покладено поєднання освіти з життям суспільства. Навчальні заклади є активною формою громадянського життя, спільнотами, які активно взаємодіють із суспільством. Сьогодні відкритість навчальних закладів суспільству уможливується за рахунок цифрових технологій, які дозволяють створювати та обмінюватись контентом.

Теорія відкритості освіти стала

предметом наукового пошуку Т. Роузінга (T. Rousing), який розглядає відкритість як поєднання трьох складових: відкритість доступу, педагогічна відкритість, ресурсна відкритість.

Згідно з автором, відкритість доступу означає: відсутність географічних меж завдяки сучасним ІКТ; відсутність вступних вимог; гнучкість та індивідуалізація навчання. Педагогічна відкритість, за Т. Роузінгом, зумовлена конструктивістськими принципами та демократичними цінностями (відсутність ієрархічних відносин учитель-студент) системи освіти в цілому та її суб'єктів зокрема. Ресурсна відкритість, включає: навчальний зміст (дисципліни курсів, навчальні програми, модулі контенту), інструменти (програми забезпечення систем), правила впровадження ресурсів (ліцензування наукового матеріалу).

Отже, спільним у визначенні змісту поняття «відкритість освіти» є те, що поява даного феномену відбувається зі становленням інформаційного суспільства, а освіта, як засіб передачі знань, перетворюється в основну сферу життєдіяльності інформаційного суспільства. «Відкритість» є характеристикою самоорганізованої системи, яка має можливість безперервного обміну знаннями та інформацією з зовнішнім середовищем.

Ключовим поняттям нашого дослідження є «відкрита освіта». Термінологічний аналіз широкого кола вітчизняних та зарубіжних джерел дозволив систематизувати та узагальнити погляди науковців на дане поняття й виокремити такі підходи до його тлумачення:

- 1) відкрита освіта як філософія;
- 2) відкрита освіта як реформаторський рух;
- 3) відкрита освіта як система навчання;
- 4) відкрита освіта як освітня практика, що передбачає застосування певних технологій та організаційних підходів.

Далі схарактеризуємо кожен з виокремлених нами підходів до тлумачення досліджуваного поняття.

1. Відкрита освіта як *філософія*. В «Енциклопедії освіти» (Education Encyclopedia), виданій у видавництві Гейл Груп (Gale Group), подано статтю, у якій відкриту освіту розглянуто як філософію, методологічну основу якої складають принципи й закономірності синергетики, теорії самоорганізації і саморозвитку систем.

2. Відкрита освіта як *реформаторський рух*, який набув розвитку в кінці 1960-х – на початку 1970-х років у США. У названій

вище «Енциклопедії освіти» зазначено: «Відкрита освіта» на той час (60-ті – 70-ті рр. ХХ ст.) мала назву «сучасна освіта», головною метою якої було навчання дорослого населення». З появою комп'ютерів реформаторський рух відкритої освіти переріс у міжнародний, коли окрім США (Інтерамериканський відкритий університет (Interamerican Open University), Міжкультурний фонд відкритого університету (Intercultural Open University Foundation)) були створені відкриті університети в інших країнах, зокрема європейського регіону: Велика Британія (Відкритий університет (Open University)), Нідерланди (Відкритий університет Нідерландів (Open University of the Netherlands), Іспанія (Відкритий університет Каталонії (Open University of Catalonia)), Греція (Еллінський відкритий університет (Hellenic Open University)), Німеччина (Відкритий університет у Хагені (FernUniversität in Hagen)), Австралія (Відкритий університет Австралії (Open Universities Australia)), тощо.

3. *Відкрита освіта як система навчання.* Такий підхід є достатньо поширеним у світовій педагогічній думці. Зокрема, один з найбільш відомих у світі фахівців у галузі інформатизації освіти Г. Сіменс (Siemens, G.) у роботі «Відкритість освіти» («Openness in Education») [6] зазначає, що відкрита освіта являє собою систему, що охоплює ресурси, інструменти та методи, які використовують в межах відкритого обміну знаннями, ідеями та інформацією для поліпшення доступу до освіти та покращення її ефективності.

Інші відомі у світі фахівці Т. Ійош та Д. Вілі (Iiyosh, T., Wiley, D.) у науковій розвідці під назвою «Обговорення: Основні доктрини відкритої освіти» («Discussion: The Main Tenets of Open Education») розглядають відкриту освіту як систему навчання, що спирається на відкриті освітні ресурси та відкриті технології, які надають навчання гнучкості та можливості відкритого обміну практикою викладання, а також включає нові підходи до оцінювання, акредитації та спільного навчання [2].

4. *Відкрита освіта як освітня практика,* що передбачає застосування певних технологій та організаційних підходів. Такий підхід є найбільш поширеним у світовій педагогічній думці. Далі розглянемо дослідження, у яких подано різні варіанти тлумачення відкритої освіти як освітньої практики.

В електронній енциклопедії Вікіпедія

(Wikipedia) «відкриту освіту» схарактеризовано як інституційну практику і програмні ініціативи, які розширюють доступ до навчання та підготовки через традиційно пропоновані системи формальної освіти. При цьому ознака «відкритості» означає усунення бар'єрів, які можуть заважати можливій та визнаній участі в інституційно-орієнтованому навчанні.

У електронному «Глумачному словнику основних термінів системи дистанційного навчання» феномен, що вивчається, представлено через ознаку доступності для кожного, хто бажає її здобути, та без аналізу його наявного рівня знань (без вступних іспитів). При цьому висока якість знань забезпечується академічністю курсів, урахуванням потреб ринку освітніх послуг та підсиленням відповідальності студента за результати навчання на основі нових інформаційних технологій та систем мультимедіа.

У «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (2016 р.) відкрита освіта характеризується через нові методи і прийоми навчання, викладання, професійної підготовки та нові підходи до викладання, базовані на продуктивному і творчому використанні новітніх технологій. Це безпосередньо не новітні технології, а їх творче й новаторське використання в освітній сфері.

За визначенням дослідників Т. Іюсі (Toru Iiyoshi) та В. Кумара (V. Kumar) відкрита освіта не дорівнює виключно відкритому доступу до навчальних і освітніх матеріалів. Відкритий доступ до інформації є передумовою розвитку відкритої освіти, метою якої є поліпшення традиційного навчального процесу за допомогою нових технологій та відкриття для нього нових можливостей. Отже, відкрити освіту слід розуміти як таку, що надає традиційній освітній діяльності нові, потужні засоби, інструменти і прийоми їх використання [2].

Експерти Європейської комісії характеризують поняття «відкрита освіта» з позицій специфіки її форм. Передусім, виділяють два підходи: класичні форми відкритої освіти, які походять із перших відкритих університетів, та електронні, представлені інститутами електронного навчання. Зазначимо, що ініціативи Європейської комісії спрямовані на подальший розвиток, популяризацію й поширення електронних форм відкритої освіти, активне використання ІКТ та відкритих освітніх ресурсів (баз даних, бібліотек та іншої навчальної інформації,

представленої в електронному вигляді, що знаходиться у вільному доступі) в Європейському Союзі.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, в результаті дослідження було визначено, що відкрита освіта набула значного розвитку та суттєвих змін у суспільстві, а саме процесів інтеграції, демократизації та інформатизації суспільства. Відкрита освіта, головними характеристиками якої є доступність, гнучкість, паралельність, модульність, економічність, інтернаціональність та координованість, надає можливість кожній людині отримувати освіту незалежно від місця проживання, віку, національності, фізичного стану за допомогою застосування новітніх технологій навчання. Використання елементів відкритої освіти забезпечує не тільки доступ до цифрового контенту, а й сприяє удосконаленню системи управління освітою та контролю її якості. Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що провідними тенденціями розвитку відкритої освіти є поступальне упровадження елементів відкритої освіти в традиційну освітню практику; удосконалення системи управління освітою і контролю її якості; розробка і упровадження в навчальний процес методів і засобів відкритого навчання.

Перспективами подальших розвідок вважаємо аналіз зарубіжних технологій відкритої освіти, спрямованих на удосконалення системи управління її якістю.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Acerbi, A., Enquist, M., Ghirlanda S. Cultural evolution and individual development of openness and conservatism/ A. Acerbi, M. Enquist, S. Ghirlanda. PNAS, 2009. 106 (45), 1–5.
2. Iiyosh, T., Wiley, D. Discussion: The Main Tenets of Open Education, 2010. Retrieved from: http://wiki.p2pfoundation.net/Open_Education
3. Morell, F. The Unethics of Sharing: Wikiwashing/ F. Morell. International Review of Information Ethics, 2011. 15, 10–15.
4. Pedersen, L. An Introduction to Openness and Access to Information/ L. Pedersen, Copenhagen: Danish Institute for Human Rights. 2005.
5. Peters, M. Open Education and Education for Openness. Educational futures. Rethinking theory and practice/ M. Peters. 2008. 27, 3–17.
6. Siemens, G. Openness in Education. Retrieved from: http://p2pfoundation.net/Open_Education, 2010

7. Tleuzhanova, G., Khamzina, S. Synergetic approach to fostering learners' information and language autonomy/ G. Tleuzhanova, S. Khamzina. Modern science and practice journal, 2015. 3(57), C. 235–239.

REFERENCES

1. Acerbi, A., Enquist, M., Ghirlanda S. (2009). *Kul'turna evolyutsiya ta indyvidual'nyy rozvytok vidkrytosti ta konservatyizmu*. [Cultural evolution and individual development of openness and conservatism].
2. Iiyosh, T., Wiley, D. (2010). *Dyskusiya: Osnovni pryntsypy vidkrytoyi osvity*. [Discussion: The Main Tenets of Open Education].
3. Morell, F. (2011). *Etyka spil'noho vykorystannya: Wiki*. [The Ethics of Sharing: Wikiwashing].
4. Pedersen, L. (2005). *Vstup do vidkrytosti ta dostupu do informatsiyi*. [An Introduction to Openness and Access to Information]. Copenhagen.
5. Peters, M. (2008). *Vidkryta osvita ta osvita dlya vidkrytosti. Osvitnye maybutnye. Pereosmyslennya teorii ta praktyky*. [Open Education and Education for Openness. Educational futures. Rethinking theory and practice].
6. Siemens, G. (2010). *Vidkrytist' v osviti*. [Openness in Education].
7. Tleuzhanova, G., Khamzina, S. (2015). *Synerhetychnyy pidkhid do vykhovannya informatsiyoi ta movnoyi avtonomiyi uchniv*. [Synergetic approach to fostering learners' information and language autonomy].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГУБІНА Оксана Юрївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов Сумського національного аграрного університету.

Наукові інтереси: методика викладання іноземної мови у відкритому навчальному середовищі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HUBINA Oksana Yuriyivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages, Sumy National Agrarian University.

Circle of scientific interests: methods of teaching a foreign language in an open learning environment.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2020 р.

УДК 78.05.377

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-95-100

ЗАВІТРЕНКО Долорес Жораївна –кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти та здоров'я людини
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира ВинниченкаORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2005-4810>e-mail: zavitrenkod@gmail.com**БЕРЕЗЕНКО Наталія Олегівна** –аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира ВинниченкаORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3333-8924>e-mail: nberezenko29@gmail.com

РОЛЬ МУЗИКИ У ВСЕБІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В час, коли в Україні, як власне і в усьому світі, зростає кількість дітей з певними порушеннями розвитку, що потребують спеціальної допомоги з боку педагогів як спеціальних закладів, так і загальноосвітніх шкіл, питання пошуку нових форм, методів і засобів навчання та виховання таких дітей стають життєво необхідними. І в цьому процесі значне місце належить мистецтву взагалі, та музиці особисто.

Багато видатних музичних педагогів світу привертали увагу до тієї важливішої ролі, яку музика відіграє у вихованні дітей і людини взагалі. Питаннями музично-естетичного виховання людини, та дітей особисто, займалися видатні педагоги та освічені діячі України та Росії ХХ століття, а саме: Б. Асаф'єв, Н. Гродзенська, В. Шацька, В. Сухомлинський, Д. Кабальський, Б. Яворський, М. Леонтович, М. Лисенко, О. Рудницька та багато інших. Зі світової практики відомі педагоги, які щільно займалися теоретичними питаннями, пов'язаними з формуванням людини за допомогою музики й, що особливо важливо, практично реалізовували їх у загальноосвітніх школах Європи (З. Кодай, Г. Піхт, В. Вебер, Ф. Мессершмидт, В. Вюнш та ін.). До розвитку системи методів музикотерапії на основі наукових досліджень впливу музики на організм людини вагомий внесок було зроблено К. Швабе, Х. Бонні, А. Понтвіком та ін. Доцільним вивченням особливостей дітей з порушеннями розвитку з точки зору людинознавства займалися видатні лікувальні педагоги світу О. Нікольська, Б. Лівехуд, К. Кьоніг, В. Хольцапфель, А. Соесман, Р. Штайнер та

ін. Але, питанням, пов'язаним з використанням музики під час роботи з дітьми з вадами розвитку та специфікою музичного сприйняття у вітчизняній психолого-педагогічній та методичній літературі практично не приділяється уваги.

Безумовно основною метою музики є і залишиться, насамперед, її вплив на естетичне виховання людини та залучення її до світової культури. Але сьогодні ми розглянемо питання, пов'язані з впливом музики на дітей з особливими потребами і визначимо специфіку музичного сприйняття таких дітей.

Мета статті – розглянути музику, як засіб, що впливає на основні сфери дитини (фізичну, психічну, розумову) та допомагає в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «діти з особливими потребами» або «діти з порушеннями розвитку» об'єднують у собі категорії дітей від тих, що мають незначні відхилення в поведінці, до тих, які мають значні складні порушення фізичного, психічного та розумового розвитку. Загальним для всіх цих дітей є те, що певні порушення розвитку деформують особистість («Я») дитини, пов'язану з його емоційною сферою, мовленням та індивідуальністю, що призводить до проблем соціалізації дитини, порушенню процесів сприйняття навколишнього світу та будування відносин з ним, зниженню діяльності, що в свою чергу, з часом, частково або зовсім вилучає людину із соціального життя.

Тому наше завдання перш за все розглянути музику, як засіб, що впливає на всі основні сфери людини (фізичну, психічну та розумову) і допомагає в роботі з дитиною

з порушеннями розвитку:

- встановити контакт з навколишнім світом, побудувати вірні взаємовідносини з ним та іншими людьми;

- закласти уяви про правила та життя суспільства (чоловік та жінка, сім'я, суспільство взагалі), не діючи в пряму на його «Я»;

- активізувати важливі фізичні та психічні функції дитини (рух, мовлення, мислення);

- залучити дитину до процесів діяльності, до життя суспільства в цілому.

Детальний аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що існує два аспекти впливу музики на дитину й людину взагалі: психологічний та фізіологічний.

Розглянемо психологічний аспект. Значний вплив музики на людину обумовлюється глибоким взаємозв'язком елементів музики (ритму, темпу, гармонії, мелодії, ладу тощо) з усіма важливими сферами людини – фізичною (вольовою) діяльністю, емоційною (чуттєвою) або психічною та розумовою діяльністю.

Музичний ритм, як членування музики, під час якого вона активно входить в сутність людини, глибоко пов'язані з діяльністю, яка діє у вольовій сфері, а саме – ритм активізує процеси, пов'язані з фізичним тілом та вольовою діяльністю людини. Гармонія, як одночасне звучання музичних тонів, що створюється за використання інтервалів й акордів, пов'язана з емоційною, чуттєвою сферою людини. Саме звучання певних інтервалів викликає у людини душевний рух (усередину та у зовні), а поєднання тонів в акорді викликає народження різних почуттів та емоцій (від симпатії до антипатії, від любові до ненависті). Мелодія, як лінія руху музики, звертається до сфери сприйняття людини, до розумової діяльності. Чистота звучання тону та його чіткий рух за певним шляхом відображає процес ясного та чіткого руху думки людини [3; 10; 14].

Таким чином, виходячи з глибинних взаємозв'язків музики та людини можна зрозуміти, яку роль у будівні взаємовідносин дитини з навколишнім світом відіграє музика. Процеси виникнення та метаморфози ставлення до навколишнього світу співвідносяться з процесами, що виникають в результаті впливу музики на дитину (В. Вюнш, З. Кодай).

Маленька дитина (до 7–9 років) спостерігаючи за тим, що відбувається

навкруги, за рухами дорослих, не тільки сприймає те, що вони відбивають душевно, але й переживає їх внутрішнє аж до самої м'язової системи у вигляді якогось жесту. Пізніше це переживання знаходить своє відображення у грі через наслідування, через багаторазове відтворення рухів. У середньому шкільному віці, зовнішній рух згортається усередину і поступово перетворюється на внутрішній рух. Дитина починає виявляти своє ставлення до світу в першу чергу виходячи з власних почуттів – симпатій та антипатій. А вже доросла людина нібито протистоїть світові, спостерігає, зіставляє, виходячи з певного досвіду, що дає змогу їй охопити цей світ за допомогою суджень та понять – завдяки розуму [3; 5].

Виходячи з цього, можна зробити певний висновок, що сприйняття світу у дитини відбувається через метаморфози рухів – від фізичних (вольових) до емоційних (чуттєвих), та в результаті – до розумових.

Таким чином, елемент руху набуває особливої значущості у встановленні взаємозв'язку дитини з навколишнім світом.

Саме в музиці особливо враховується елемент руху. Мова йде про ритмічний рух (швидко, повільно), мелодичний рух (вгору, вниз), а також безпосереднє (зовнішнє) відображення руху через музику – танок, супровід музики жестами, що передають образ (рух річки, птиці, метелика та ін.) у різному темпі.

Елемент руху та зв'язування дитини з навколишнім світом є присутнім також і в процесі чуттєвого сприйняття музики, коли рух розглядається як емоційний стан дитини. Під час активного сприйняття музики, певних музичних інтервалів, дитина знаходиться то в переживанні свого внутрішнього емоційного стану, то в переживанні зовнішнього світу – як «вдох-видих» – своєрідне дихання в «музиці». Емоційне переживання музики також пов'язане з рухом почуттів дитини – рух мелодії вгору викликає емоційні зміни у зовні (у світ), а рух мелодії вниз – емоційне повернення до себе [3; 10].

«Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури» – писав Василь Сухомлинський. Аналізуючи слова великого українського педагога, можна із впевністю стверджувати, що музика є одним із найбільш доступних та ефективних факторів формування

особистості, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами.

Багато науковців, видатних музичних педагогів займалися розкриттям особливостей музичного впливу на виховання дітей. У світі збільшується кількість дітей, що потребують допомоги з боку педагогів. Науковці все частіше ставлять питання про пошук нових форм, методів, засобів навчання і виховання «особливих дітей». Це дуже важлива проблема сучасного суспільства. Адже вона прямо стосується нашого майбутнього, а точніше здоров'я та розвитку нашої нації. Дуже часто дітей ще з малечку приводять до музичної школи, привчають до мистецтва через світ музичних інструментів. Таким чином розвивають у них творчий потенціал. Педагоги, в свою чергу, наголошують на специфічному сприйнятті музики, воно відбувається не від загального до особистого, а від особистого до загального, тобто не від уявлень до почуттів, а від почуттів до уявлень.

Інклюзивна мистецька освіта має на меті рівний доступ усіх дітей до освітнього процесу, забезпечення ефективного навчання дітей з особливостями розвитку в закладі мистецької освіти. Враховуючи професійну орієнтацію мистецької освіти, питання інклюзії тісно пов'язане з можливостями для подальшої самореалізації в якості професійного митця. Основною метою інклюзивної освіти є якісні зміни в особистісному розвитку дітей. Отже, зазначена організація інклюзивної освіти переконує, що всі діти різні, а заклади освіти та освітня система загалом повинні «підлаштовуватися» під індивідуальні потреби всіх учнів – з порушеннями розвитку і без них.

Мистецтво є потужним засобом становлення духовної культури особистості. Наше сьогодні підтверджує положення про важливість взаємозв'язку мистецтва та особистості. Адже мистецтво впливає на особистість, певною мірою виховуючи та удосконалюючи її, а особистість знаходить у мистецтві задоволення широкого кола важливих для неї потреб й підтримує певну емоційну стійкість. Але, насамперед, мистецтво сприяє входженню людини у світ краси, стає для неї важливим орієнтиром щодо певних пізнавальних і культурних цінностей.

Мистецтво виховує в людях не лише потребу художньої насолоди, а й здатність до творчого ставлення до всіх природних і суспільних явищ. Завдяки особливостям

свого впливу на людину – чуттєва безпосередність, емоційна насиченість, ідейна спрямованість, спонукальна сила, воно стало фактором виховання і однією з важливих складових частин духовної культури суспільства. Відомий вчений-культуролог В. Скуратівський визначає, що мистецтво – знаково-семіотична галузь людської культури, яка на відміну від інших засобів комунікації позначена намаганнями у всіх своїх повідомленнях поєднати відтворену в цій галузі конкретність світу з будь-якими узагальненими сенсами.

Вважаємо, що мистецький розвиток особистості як частина її духовної культури є способом передачі від покоління до покоління загальнолюдських цінностей, при сприйнятті і відтворенні яких відбувається творчий саморозвиток людини. Мистецька освіта спрямована на формування культури, сприйняття навколишнього світу, на розвиток здібностей особистості до власного перетворення і навколишньої дійсності. Мистецька діяльність вчить людину бачити світ у всій багатоманітності його форм, явищ, кольорів, формує її світорозуміння і світовідчуття. З цих позицій акцентується доцільність упровадження на всіх рівнях освіти мистецьких дисциплін, які залучають до світу прекрасного, дають людині змогу досягнути своє призначення як суб'єкта соціального спілкування, формують естетичні та моральні почуття, розвивають творчі здібності тощо.

Переконані, що мистецька освіта, завдяки специфіці мистецтва і особливостям його сприймання, впливає на розвиток внутрішньої культури цілісної особистості. Освіта і культура знаходяться в нерозривній єдності одна з одною. Мистецька освіта процес тривалий у часі і такий, що не має завершення. Ріст мистецької культури особистості визначає ріст культурного потенціалу суспільства.

Важливою функцією музики з точки зору психологічного аспекту є активізація розумової діяльності дитини, а саме – образного сприйняття та мислення, підвищення пізнавальної активності, активізація самоконтролю та осмислення свого «Я». У середині ХХ століття було проведено експеримент, в загальноосвітніх школах Європи додали щоденні заняття з музики до розкладу. Цим самим довели, що інтенсивне музичне навчання значно підвищує успішність з усіх предметів. Щоденна музична діяльність спрямована на активізацію мислення дітей, які потребують пробудження або на заспокоєння дітей, які

занадто збуджені. Розум дитини може сприймати навчальний матеріал та готовий до пізнавальної діяльності після занять музикою.

Функція фізіологічного аспекту є важливою для багатьох дітей з порушеннями розвитку – це зв'язок з мовленням. Безпосередньо під час слухового сприйняття активізується ще одна частина людського тіла – гортань. Гортань певним чином відтворює слово або музику. Завдяки впливу музики на даний орган при неодноразовому повторенні (що є природно для пісні) у дитини з часом активізується мовлення.

Музикотерапія як універсальна психолого-педагогічна та здоров'язбережувальна технологія поширена у всьому світі. Особливо активно вона використовується в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Терапія музикою сприяє відновленню оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності таких дітей, і цим допомагає їм подальшій інтеграції в соціум.

Як наслідок, суть музичної терапії – це цілеспрямоване застосування музики та музичних елементів для досягнення терапевтичних цілей, а саме, відбудови, підтримки й сприяння психічного та фізичного здоров'я. Для реалізації музичної терапії залучені кваліфіковані фахівці (музикотерапевти, лікувальні педагоги тощо). Таким чином музика стає каталізатором дитячих почуттів і емоцій. Дитина починає усвідомлювати поняття добра і зла, любові та ненависті, наприклад за допомогою музичних ладів (мажор, мінор). У дитини з'являється можливість самовиразитися за допомогою своєї авторської пісні. Мелодійне переживання музики також пов'язане з рухом почуттів дитини – рух мелодії вгору викликає душевний вихід у зовні (у світ), а рух мелодії вниз – душевне повернення до себе [4; 10].

Метою музикотерапії – є допомога дитині знайти в собі такі ресурси творчості, які допоможуть мобілізувати свої зусилля на власний розвиток, на реалізацію своїх можливостей, отримання задоволення від спілкування з прекрасним і високим.

Найефективнішою є терапія музикою для дітей з особливими потребами, які починають навчатися в загальноосвітній або в мистецькій школах. Музикотерапія здатна допомогти у вирішенні одного з основних завдань інклюзивної освіти – інтеграції «особливих» дітей у соціальну групу, оскільки в музичній співтворчості добре

відпрацьовуються різні комунікативні навички, усувається замкненість, умовності та інші бар'єри для дружнього спілкування. Музику можна вважати невербальною формою комунікації, яка в певних почуттях і людських взаєминах здатна бути більш результативною, ніж мовне спілкування. За допомогою поєднання різноманітних форм і методів музикотерапії можна водночас впливати на вирішення важливих задач, які постають в умовах запровадження інклюзивної освіти в мистецьких закладах – це створення сприятливого клімату в учнівських колективах, атмосфери доброзичливості, довіри, емоційної безпеки, толерантного ставлення. Сутність музикотерапії в здатності викликати в «особливої», як і у звичайної дитини позитивні емоції, які надають лікувальну дію на психосоматичні та психоемоційні процеси, мобілізувати резервні сили організму, активізувати важливі фізичні та психічні функції (рух, мовлення, мислення), залучати дитину до процесів діяльності, до життя в цілому. Одним із важливих аспектів музикотерапії є виховання в дітей психологічної культури. Здатність музики моделювати поведінку дає можливість оволодіти навичками самопостереження, самоконтролю, інтроспекції.

Визначають три форми музичної терапії.

1. Рецептивна. Людина не бере активної участі в музикуванні, а пасивно слухає запропоновану до прослуховування музику. Музика, у свою чергу, впливає на людський організм за допомогою вібрацій. Наприклад, у стоматологічних кабінетах часто використовують музику для того, щоб пацієнт не напружувався. Також її можна використовувати під час операції, навіть якщо пацієнт під наркозом, музика позитивно впливає на стан хворого та його фізіологічні показники. Використовують рецептивний метод і в пологових будинках під час підготовки до пологів та безпосередньо під час пологів. Музика впливає не тільки на пацієнтів, але й на лікарів, які стають більш спокійними та сконцентрованими. Це пасивний метод музикотерапії.

2. Активна форма. Людина, дитина, групи людей активно беруть участь у музикуванні. Наприклад, музичний терапевт пропонує на вибір інструменти, на яких потрібно заграти під запропоновану музику в певний момент у вільному ритмі. Музична освіта для цього не обов'язкова, але дуже добре, якщо вона є. Це дуже цікава форма

роботи, яка сприймається дітьми та дорослими з радістю, особливо, якщо вони використовують якісні, різнокольорові музичні інструменти. Зараз на українському ринку є постачальники якісних українських та американських інструментів, які згідно з Орф-методикою розвивають дітей та дорослих, використовуючи саме активну форму музикотерапії. Це такі інструменти як бумвокерси, клавеси, чайм-бари, дзвіночки. Характерно те, що вони випускаються в одній кольоровій площині, тому в дітей кожна нота збігається з певним кольором. Ноти розподілені за кольорами веселки. До – червоний, ре – помаранчевий і так далі. Можна в такий спосіб відтворювати якусь травмуючу ситуацію в дуєті, групі. Наприклад, «вчитель-учень» або «начальник-підлеглий». У діалозі з'являється можливість побачити проблему з іншого боку. Може вчитель занадто жорсткий або учень пасивний. Тоді учасники роблять висновки. Подібні пари: мати-дитина, сімейні пари, колеги по роботі.

3. Третя форма музичної терапії – інтегрована. Тобто, окрім музикування, можна використовувати й інші види мистецтва: малювання, складання віршів, пантоміму, рух під музику або ритм, танцювальні елементи, драматизацію. Також це може бути розповідь про щойно прослуханий музичний твір. Бібліотерапія та казкотерапія теж чудово поєднуються з музикою.

На заняттях можна використовувати метод музично-терапевтичної імпровізації. Імпровізувати може тільки дитина. Або терапевт починає, а дитина продовжує, або вони міняються місцями: дитина починає, а терапевт підхоплює. Завдяки такій імпровізації можна налагодити стосунки між учасниками терапії. Спосіб виразити себе без слів дуже допомагає, бо через музичні звуки передати свій настрій набагато легше, ніж через слова. Особливо, якщо це діти, діти з вадами, діти, в яких є проблеми в спілкуванні.

І ці складнощі може подолати музична терапія. Таке групове або індивідуальне музикування може дуже допомогти в комунікації, виразити себе, «прозвучати» для інших людей.

Висновок та перспективи подальших розвідок напрямку. Підсумовуючи, можна впевнено стверджувати, що музика суттєво впливає на розвиток всіх сфер дитини (фізичної, психічної та розумової) та активізує рух, мовлення, мислення дитини; має здатність терапевтично (цілюще,

різнобічно, розвиваючи) впливати на дитину з особливими освітніми потребами.

Методи музичної терапії дають можливість вийти за рамки буденності, подолати або забути на деякий час про хворобу, відновити здатність діяти відповідно до своїх мрій та уподобань. Виникає бажання постійно розвиватися. Впровадження нестандартних, творчих засобів для активізації внутрішніх ресурсів організму дитини з психофізичними порушеннями створює більше шансів для її розвитку. Тобто творчість – це потужний адаптаційний метод, який за допомогою власних внутрішніх сил людини відкриває їй новий світ можливостей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антонова-Турченко О. Музична психотерапія: посібник-хрестоматія / О. Антонова-Турченко, Л. Дробот К.: ІЗМН, 1997. 260 с.
2. Бекетова Ю. В. Використання музики у навчанні дітей з аутизмом. Х. 2005. 69 с.
3. Выготский В. Л. Психология искусства. 1965. 575 с.
4. Вюнш В. Формирование человека посредством музыки. М., 1998. 160 с.
5. Кёниг К. Развитие чувств и телесный опыт. Калуга, 2002. 166 с.
6. Побережна Г. Педагогічний потенціал музикотерапії / Г. Побережна, № 2 2008. С. 9–12.
7. Сухомлинський В. А Павліська середня школа. Вибрані твори. Київ, 1980 Т. 4.
8. Хайгл-Эверс и др. Базисное руководство по психотерапии. Музыка терапия.
9. Штайнер Р. // Лечебно-педагогический курс./ Калуга, «Духовное познание», 1995. 256 с.

REFERENCES

1. Antonova-Turchenko, O. (1997). *Muzyczna psychoterapiya: posibnyk-xrestomatiya*. [Musical psychotherapy: posibnyk-xrestomatiya].
2. Beketova, Yu .V. (2005). *Vykorystannya muzyky u navchanni ditej z autyzmom*. [The use of music in teaching children with autism].
3. Vygotskyj, V.L. (1965). *Psychologyya yskusstva*. [Psychology of art].
4. Vyunsh, V. (1998). *Formyrovanye cheloveka posredstvom muzuky*. [Formation of the person by means of music].
5. Kënyg, K. (2008). *Razvytye chuvstv y telesnuj opyt*. [Developed feelings and bodily strength]. Kaluga.
6. Poberezhna, G. (2008). *Pedagogichnyj potencial muzykoterapiyi*. [Pedagogical potential of music therapy].
7. Suxomlynskyj, V. A. (1980). *Pavlyska serednya shkola. Vybrani tvory*. [Pavlyska High School. Selected works]. Kyiv.
8. Xajg-Elers y dr. *Bazyvoe rukovodstvopo psyxoterapy y Muzukoterapyya*. [Basic guide to psychiatry y Muzukoterapyya].
9. Shtajner, R. (1995). *Lechebno-*

pedagogicheskyj kurs. [Medical and pedagogical course]. Kaluga.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЗАВІТРЕНКО Долорес Жораївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти та здоров'я людини, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: особливості інклюзивного навчання дітей у загальноосвітніх школах.

БЕРЕЗЕНКО Наталія Олегівна – аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми історії педагогіки, виховна спрямованість підручників

для дітей початкової школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZAVITRENKO Dolores Georgievna – is a Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Special Education and Human Health, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: features of inclusive education of children in secondary schools.

BEREZENKO Natalia Olehivna – graduate student of the Department of Pedagogy and Management of Education of the Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: problems of history of pedagogy, educational orientation of textbooks for primary school children.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2020 р.

УДК 37.013(477):780.614.131]:37.018.43
DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-100-104

КОВАЛЕНКО Анатолій Сергійович –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментального виконавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-3511-1301>

e-mail: kovalenkonext.as@gmail.com

**РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ ГІТАРНОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Гітарне виконавське мистецтво та музична освіта гітаристів в Україні стали на шлях системного розвитку з середини ХХ століття. Велика кількість мистецьких заходів (концерти, конкурси, фестивалі тощо), на яких почала звучати класична гітарна музика на початку ХХІ століття підтверджує затребуваність суспільства до культурно-духовного збагачення. Розвиток цифрових технологій та інтернет ресурсів дозволили почути найкращих виконавців та майстер-класи провідних викладачів зазначеного музичного інструмента. Проте серйозним викликом для розвитку гітарної освіти України було запровадження дистанційного навчання з 12 березня 2020 року. В умовах відсутності якісної комп'ютерної техніки та високошвидкісного інтернету це стало загрозою для розвитку вітчизняної гітарної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З метою глибшого вивчення вказаної проблеми проаналізуємо джерела та рекомендації Міністерства освіти і науки України, де розглядався зазначений напрям

функціонування освітнього процесу. Аналіз наукових праць дослідників гітарного мистецтва: В. Блажевича [1], В. Козліна [4], М. Михайленка [5], В. Паламарчука [7] та ін. дозволяє констатувати те, що ці автори не торкалися проблематики дистанційного навчання та її впливу на розвиток музичної освіти гітаристів.

Мета статті – виявити позитивні та негативні аспекти розвитку вітчизняної гітарної освіти в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Велика кількість наявних сервісів та програмного забезпечення (платного і безкоштовного) дозволяють легко перейти в режим дистанційного навчання для ведення освітнього процесу лекційних курсів. У березні 2020 року виникла ситуація з тим, що частина педагогів не встигла швидко опанувати відповідні навички та отримала додаткове навантаження. Проте до кінця 2019 – 2020 навчального року ситуація дещо покращилася, відбулися семінари для педагогічних та науково-педагогічних працівників, де фахові інструктори розкрили

набір можливостей дистанційного навчання та допомогли здобути необхідні знання та навички.

У Стандарті вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [Чинний від 2019-05-24] та Стандарті вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для другого (магістерського) рівня вищої освіти [Чинний від 2020-03-04] у частині «II Загальна характеристика» зазначено, що інструментами та обладнанням для забезпечення освітнього процесу є: «музичні інструменти, комп'ютерне та програмне забезпечення, мультимедійні засоби у сфері музичної діяльності» [2, с. 5] та «музичний інструментарій, джерельна база, програмне забезпечення, мультимедійні засоби» [3, с. 5]. Проте в цих стандартах не зазначено якість комп'ютерного та програмного забезпечення, які з часом (за 5–7 років) стають не актуальними.

Перед здобувачами освіти, педагогами та керівниками закладів освіти час від часу постає проблема з оновленням комп'ютерної техніки для реалізації якісного освітнього процесу. І незначна частина зазначених суб'єктів (на нашу думку – близько 10 %) легко розв'язують цю проблему, проте для більшості – це питання не є пріоритетним, тому що потребує значного фінансового інвестування. Зауважимо, що для керівників мистецьких закладів освіти, одним із ключових завдань є оновлення та ремонт музичних інструментів. Прикладом для наслідування є зусилля ректора Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової, народного артиста України, кандидата мистецтвознавства, професора О. Олійника, який забезпечив придбання музичних інструментів найвищого ґатунку коштом закладу [6].

Ще одним ключовим питанням у контексті дистанційного навчання є реалізація завдання «освітньо-професійної програми» Стандарту вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для другого (магістерського) рівня вищої освіти [Чинний від 2020-03-04]: «Здатність взаємодіяти з аудиторією для донесення музичного матеріалу, вільно і впевнено репрезентувати свої ідеї (художню інтерпретацію) під час публічного виступу» [3, с. 7]. Зауважимо, що вміння взаємодіяти з аудиторією є важливим аспектом не тільки

для спеціальності 025 «Музичне мистецтво», але й для інших спеціальностей, зокрема 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)». Таким чином, питання здобуття навичок взаємодії з аудиторією в умовах дистанційного навчання залишається відкритим.

Спробуємо порівняти очну підготовку здобувачів освіти в умовах дистанційного навчання із заочною формою навчання.

В інтерв'ю автору цієї статті ректор Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової, народний артист України, кандидат мистецтвознавства, професор О. Олійник зазначив, що, починаючи з 1991 року до сьогодення дня (станом на вересень 2020 року), кількість вступників на заочну форму навчання є дуже низькою, близько 15–20 осіб на всі спеціальності Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової, абітурієнт зазначеної форми навчання має надати довідку про офіційне працевлаштування за спеціальністю (наприклад про те, що він є викладачем музичної школи). Зі сказаного робимо висновок про те, що, враховуючи специфіку спеціальності 025 «Музичне мистецтво» (розвиток творчих здібностей здобувача під пильним керівництвом високопрофесійного викладача), керівники закладів освіти при прийомі на роботу надають перевагу випускникам денної форми навчання.

Для проведення результативних дистанційних занять (які за своїм змістом балансують між денною та заочною формою навчання) спеціальностей 025 «Музичне мистецтво» та 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)», на нашу думку, необхідно забезпечити кожного викладача та здобувача вищої освіти якісною технікою. І якщо персональний комп'ютер чи ноутбук може бути присутній вдома в учасників освітнього процесу, то є ще такі речі, на які раніше не дуже звертали увагу. Зокрема, це наявність високошвидкісного інтернету, якісної вебкамери та мікрофона для живого спілкування.

З приводу високошвидкісного інтернету зазначимо, що в деяких селах може бути тільки мобільний інтернет низької якості або відсутній будь-який вид інтернету. Щодо якісної вебкамери, ми пропонуємо мінімальні параметри, яким вона має відповідати: частота оновлення кадрів – 60 кадрів за секунду (для плавного та чіткого руху), наявність кабеля USB 3.0 (для швидкої передачі якісного відео онлайн), поле огляду – 90 градусів (для того, аби було

видно не тільки обличчя музиканта, а й обидві його руки під час виконання музичного твору); вартість вебкамери з такими параметрами в інтернет-магазинах України становить близько 10 000 грн. Аналізуючи типи мікрофонів, зазначимо, що якісний студійний мікрофон потрібно підключати до ПК або ноутбука за допомогою звукової карти, яку потрібно купувати окремо; альтернативою може стати мікрофон, який підключається до ПК або ноутбука за допомогою USB кабеля (цей варіант простіший). Рекомендовані вимоги до параметрів мікрофона такі: інтерфейс: USB 2.0, діапазон частот: 20 Гц – 20 кГц, низький власний шум для умов цифрового запису (вартість мікрофона з такими параметрами в інтернет-магазинах України становить близько 5 000 грн.).

Ми розуміємо, що одночасно забезпечити всіх учасників освітнього процесу такою дорогою технікою дуже складно, тому рекомендуємо, як виняток, дозволити проводити індивідуальні фахові заняття зазначених вище спеціальностей очно, з дотриманням безпечної дистанції та маскового режиму.

Питання проведення групових практичних занять («Ансамбль», «Оркестр», «Хор» та ін.) також викликає сумніви та є причиною дискусій у колі педагогів. Якщо використовувати програмне забезпечення «Zoom» або «Скуре», то невеличка похибка в роботі інтернет мережі призведе до розсинхронізації в роботі музичного колективу. А набуття навичок музикування в творчих колективах є базовими для всіх музичних спеціальностей, тому що більшість випускників ЗВО не можуть реалізуватися як солісти, а працюють у складі ансамблю (дуети, тріо, камерні ансамблі і т. д.), оркестру тощо.

С. Шкарлет, т. в. о. міністра освіти і науки України, у контексті прогнозу зміни ландшафту потрібних професій зазначив, що «професії, пов'язані із забезпеченням здоров'я, навчанням, наданням індивідуальних послуг, творчістю залишаться актуальними, оскільки не можуть бути заміщені автоматизованими системами навіть із використанням штучного інтелекту» [9].

У публікації «Поступ команди МОН на зміцнення системи освіти і науки України: діджиталізація та онлайн-послуги» від 08 жовтня 2020 року на сайті МОН зазначено, що нова команда працює над зміцненням системи освіти і науки України, зокрема пропонує новачки в освітньому просторі [8].

Нашу увагу привернуло питання «пілотування державних шкільних е-журналів та е-щоденників для закладів загальної середньої освіти» і можливість реалізації такого сценарію у закладах початкової мистецької освіти (для прикладу у музичних школах). На нашу думку, ці електронні документи можуть стати гарною альтернативою паперовим аналогам, проте виникає риторичне запитання: «чи можна об'єктивно оцінити виступ юного музиканта в умовах дистанційного навчання аналізуючи запис (низької якості) або через он-лайн програмне забезпечення (при низькій швидкості інтернету)?». Позитивним, на наш погляд, є «Впровадження в школах інструментів для дистанційного навчання», зокрема використання «центру командної роботи Microsoft Teams for Education», який включає наступні опції: «завантаження матеріалів, можливість їх зберігати та ділитися ними; можливість додати електронні підручники/освітні ігри; розміщення оголошень, дайджестів для всіх учасників освітнього процесу» тощо [8].

Отже, підсумовуючи проблему розвитку вітчизняної гітарної освіти в умовах дистанційного навчання, спробуємо спрогнозувати її позитивні та негативні аспекти.

Позитивні аспекти розвитку вітчизняної гітарної освіти в умовах дистанційного навчання:

- мотивація учасників освітнього процесу до оновлення складових комп'ютерної техніки;

- стимул музикантам до створення відео свого виконання, аналізу його якості, усунення недоліків гри та запису тощо;

- реалізація концертів у пустому залі з подальшою трансляцією на телебаченні, або розміщенні в інтернет мережі;

- можливість створення коротких відео фрагментів музичного виконання (демо-версії) для розміщення у соціальних мережах, що може слугувати для профорієнтаційної роботи, популяризації музичного мистецтва, інформування суспільства про виконавця чи клас викладача.

Негативні аспекти розвитку вітчизняної гітарної освіти в умовах дистанційного навчання:

- відсутність живого контакту педагога та вихованця;

- неможливість очно скоригувати виконавські рухи (роботу лівої та правої руки, артистичні жести тощо);

– втрата здатності у наставника приборати психічне та фізіологічне затиснення у виконавця;

– зниження сили емоційної підтримки педагога для вихованця, вона може стати більш формальною;

– повільна швидкість інтернет з'єднання та низька якість складових комп'ютерної техніки може завадити якісному освітньому процесу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. В умовах дистанційного навчання вітчизняна гітарна освіта змінила вектор свого розвитку. Цільовою аудиторією виконавського гітарного мистецтва стали користувачі інтернет-ресурсів, а музична освіта гітаристів отримала нові можливості для вдосконалення. Проте залишаються фактори, які заважають у повній мірі реалізувати позитивні зміни. Основними вважаємо такі: відсутність живого спілкування між педагогом і здобувачем освіти, нестабільна швидкість інтернет з'єднання у деяких регіонах України та низька якість складових комп'ютерної техніки у частини учасників освітнього процесу.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні організації освітнього процесу гітаристів в умовах очного навчання з елементами дистанційного (змішаного завчання).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Блажевич В. О. Еволюція розвитку виконавських традицій гітарного мистецтва у вітчизняному культурно-освітньому просторі. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2017. Вип. 15. С. 107–115.
2. ДСТУ 727:2019. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. [Чинний від 2019-05-24]. Вид. офіц. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2019. 17 с.
3. ДСТУ 368:2020. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. [Чинний від 2020-03-04]. Вид. офіц. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2020. 14 с.
4. Козлін В. Й. Гітара. *Українська музична енциклопедія* / редкол.: Г. Скрипник (голова) та ін. Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, 2006. Т. 1: [А-Д]. С. 462–465.
5. Михайленко М. П. Проблеми популярного інструмента. *Музика: журнал з питань музичної культури*. 1982. № 5 (221). С. 25–27.
6. Олійник О. Л. Ні слова про політику. Представлення нового концертного рояля Steinway & sons 15.11.2019. URL:

<http://odma.edu.ua/news/3817> (дата звернення: 30.08.2020).

7. Паламарчук В. А. Деякі проблеми адаптації практики сучасної західноєвропейської гітарної освіти в українській музичній педагогіці. Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання: Збірник статей.: матеріали шостого всеукр. наук.-практ. сем., присвяч. 50-річному ювілею музично-педагогічного факультету (Дрогобич, 06 квітня 2012 р.). Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2012. С. 87–95.

8. Поступ команди МОН на зміцнення системи освіти і науки України: діджиталізація та онлайн-послуги. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/postup-komandi-mon-na-zmicnennya-sistemi-osviti-i-nauki-ukrayini-didzhitalizaciya-ta-onlajn-poslugi> (дата звернення: 12.10.2020).

9. Шкарлет С. МОН прогнозує зміну ландшафту потрібних професій. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prognozuye-zminu-landshaftu-potribnih-profesij-sergij-shkarlet> (дата звернення: 12.10.2020).

REFERENCES

1. Blazhevych, V. O. (2017). *Evolutsiia rozvytku vykonavskykh tradytsii hitarnoho mystetstva u vitchyznianomu kulturno-osvitnomu prostori*. [The evolution of the development of performing traditions of guitar art in the domestic cultural and educational space].
2. DSTU 727:2019. (2019). *Standart vyshchoyi osvity za spetsial'nisty 025 «Muzychne mystetstvo» haluzi znan' 02 «Kul'tura i mystetstvo» dlya pershoho (bakalavrs'koho) rivnya vyshchoyi osvity*. [Standard of higher education in the specialty 025 «Musical art» in the field of knowledge 02 «Culture and art» for the first (bachelor's) level of higher education]. Kyiv.
3. DSTU 368:2020. (2020). *Standart vyshchoyi osvity za spetsial'nisty 025 «Muzychne mystetstvo» haluzi znan' 02 «Kul'tura i mystetstvo» dlya druhooho (mahisters'koho) rivnya vyshchoyi osvity*. [Standard of higher education in the specialty 025 «Musical art» in the field of knowledge 02 «Culture and art» for the second (master's) level of higher education]. Kyiv.
4. Kozlin, V. Y. *Hitara*. (2006). *Ukrainska muzychna entsyklopediia*. [Guitar. Ukrainian music encyclopedia: in 5 volumes]. Kyiv.
5. Mykhajlenko, M. P. (1982). *Problemy populyarnoho instrumenta*. [Problems of a popular tool].
6. Oliinyk, O. L. (2019). *Ni slova pro polityku. Predstavlennia novoho kontsertnoho roialia «Steinway & sons»*. [Not a word about politics. Presentation of a new grand piano «Steinway & sons»]. Odessa.
7. Palamarchuk, V. A. (2012). *Deyaki problemy adaptatsiyi praktyky suchasnoyi zakhidnoyevropeys'koyi hitarnoyi osvity v ukraiyin's'kyi muzychniy pedahohitsi*. [Some problems of adaptation of the practice of modern Western European guitar education in Ukrainian music pedagogy]. Drohobych.
8. *Postup komandy MON na zmitsnennia systemy osvity i nauky Ukrainy: didzhitalizatsiia ta*

onlain-posluhy. (2020). [Progress of the MES team to strengthen the education and science system of Ukraine: digitalization and online services].

9. Shkarlet, S. (2020). *MON prohnozuie zminu landshaftu potrebnnykh profesii*. [The Ministry of Education and Science predicts a change in the landscape of the required professions].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОВАЛЕНКО Анатолій Сергійович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментального виконавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: історичний аспект розвитку гітарної освіти, проблеми

удосконалення методики навчання гри на гітарі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOVALENKO Anatoliy Sergiyovuch – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor in Instrumental Performance Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: historical aspect of development of guitar education, problems of improvement of methods of teaching guitar playing.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2020 р.

УДК 37.017

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-104-109

КОЛОМІСЬ Олена Борисівна –

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри суспільних наук, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного технічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0085-7605>
e-mail: kolomietselena1964@gmail.com

БОНДАРЕНКО Ганна Семенівна –

старший викладач кафедри суспільних наук, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного технічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4524-4565>
e-mail: anankan.777@gmail.com

ГОЛОВАТА Оксана Олександрівна –

викладач кафедри суспільних наук, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного технічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2232-819X>
e-mail: o.o.golovata@gmail.com

«ЦИФРОВА ДОБА»/ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПЕДАГОГІКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Світ ускладнюється. Стрімкі зміни стали нормою. Проте, як виявилося, виникли серйозні ризики, породжені, власне, самим розвитком сучасного суспільства, зокрема, такими його характеристиками, як «інформатизація», «комп'ютеризація», «цифровізація», і, що важливіше, лавиноподібною динамікою цих процесів, їх агресивним характером. Перед педагогікою досить несподівано постали проблеми – з одного боку, відчутного зниження освітнього та інтелектуального рівня молоді (аж до «втрати творчих культурно-породжуючих здібностей»), з іншого – стрімкої втрати педагогами ролі безперечного авторитету для учнів/студентів.

Аналіз останніх досліджень і

публікацій. Технопедагогічна проблематика знайшла відображення в працях вітчизняних та зарубіжних авторів: З. Мегер (Мегер, 2006), М. Полак (Полак, 2016), О. Паніна (Паніна, 2016). Вивченню нових технологій навчання присвячені наукові праці: С. Докука (Докука, 2013), І. Козяр (Козяр, 2015), Н. Азаренок (Азаренок, 2009), Л. Аксенова (Аксенов, 2014).

Мета статті – обґрунтування «цифрової доби» інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від початку XXI ст. (за даними деяких досліджень – від 2005 р.) у світі спостерігається стійка тенденція до зниження освітнього та інтелектуального рівня молоді, і, студентів ЗВО зокрема. Науковці вказують на такі ознаки цього явища: 1) ослаблення розуміння зв'язку і

розрізнення знака і символу з дійсністю; 2) зникнення вміння читати, розуміти, запам'ятовувати складні тексти; 3) ослаблення пам'яті: зрозуміти і запам'ятати складніше, ніж знайти інформацію в інтернеті і її «загуглити»; 3) порушення здатності робити логічні висновки; 4) втрата здатності швидко переходити від мислення до діяльності і навпаки; 5) зникнення розуміння відмінностей між інформацією науковою, квазінауковою і медійною; 6) широке розповсюдження плагіату як заміни власних інтелектуальних зусиль» [2]. За даними досліджень останніх років, характерними рисами сучасного студентства назагал виявилися: 1) невміння аналізувати, виокремлювати головне і встановлювати логічні (причинно-наслідкові) зв'язки; 2) домінування короточасної пам'яті, і, відповідно – слабкий розвиток довготривалої пам'яті; 3) здатність оперувати смислами тільки малої довжини; зростання складності досліджуваних об'єктів призводить до абсолютного нерозуміння досліджуваного матеріалу; 4) відсутність інтересу до вивчення предмета, пов'язана з нерозумінням того, про що йде мова; 5) швидка стомлюваність при вивченні обов'язкових дисциплін; 6) низька дисципліна, обумовлена відсутністю пізнавального інтересу; 7) невміння працювати самостійно [5].

Перелічені особливості розумової діяльності дослідники називають «кліповим мисленням» (або «фрагментарним», «квантовим», «мозаїчним», «піксельним», «колажним», «калейдоскопічним» мисленням, net-мисленням, «кліповою свідомістю» тощо). Загальноприйнятого визначення цього феномена поки не існує. Аналіз різних підходів до його описання свідчить, про те, що більшість авторів розуміє його як процес відображення різноманітних об'єктів, без врахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю (відсутність цілісного сприйняття інформаційного потоку, відсутність цілісної картини навколишнього світу), алогічністю, різноманітністю, високою швидкістю перемикання між фрагментами інформації, лабільністю [5].

З'ясовуючи причини появи «кліпового мислення», науковці сходяться на трактуванні його як феномену інформаційної епохи. Тобто це – відповідна реакція на лавиноподібне зростання інформації, на масове впровадження цифрових технологій [1; 2; 5; 8].

Вважається, що «кліпове мислення» найбільш властиве молоді, захопленій інтернетом і гаджетами [3].

У ставленні до цього – ще, вочевидь, недостатньо дослідженого – феномену, окреслилися дві позиції.

Перша, яку ми назвемо умовно «песимістичною», характеризується вкрай негативними оцінками «кліпового мислення» і оперує термінами «масова деградація молоді», «цифрове слабоумство», «інформаційна псевдодебільність» (digital dementia) тощо [5; 6; 9].

Що ж до другої, «оптимістичної», позиції, то її прибічники вважають, що так зване «кліпове» (нелінійне, «квантове») мислення було притаманне людині завжди. За нинішніх часів воно, мовляв, стало домінувати, оскільки «дозволяє миттєво переробляти величезні масиви суперечливої інформації» [8] та ін. Це останнє твердження, на нашу думку, досить сумнівне, тому що йдеться все-таки про тип мислення, якому притаманні поверхове і фрагментарне сприйняття дійсності.

Серед прибічників обох поглядів на досліджуваний феномен досить поширена думка про цілком закономірне явище заміни традиційного понятійного мислення на «кліпове» за доби інформаційних технологій. Мовляв, у «високотехнологічному світі» людині потрібні «компетентності», вміння постійно вчитися, переучуватися. Домінує потреба «знаходити і користуватися», а не «знати і розуміти» [2]. Однак, зауважимо, саме «знати і розуміти» є необхідною умовою формування певної «картини світу», причому, – не просто набору окремих знань, а узгодженості цих знань і розуміння, як вони організуються у цілісність, систему. Натомість у парадигмі сучасного глобалізованого «мультикультурного» світу людині пропонується альтернатива: «картин світу» може бути багато і всі вони «рівноправні». Отже, знехтуваною виявляється якраз така характеристика «картини світу» як системність. Тобто цілком очевидним видається те, що явище «кліпового мислення» має всі ознаки безсистемності, хаотичності. Відтак, науковці-педагоги вважають, що необхідно профілактики його розвитку, або «боротьби» з ним і прийняття швидких і радикальних заходів для подолання цього феномену (більша частина педагогів) [5] та ін., або ж для адаптації до таких реалій існуючих нині освітніх програм, орієнтованих головним чином на словесно-логічне мислення. Щоправда, аналіз публікацій на тему

втілення у практику організації навчального процесу такого розуміння ситуації показує, що в цьому напрямку здійснюються поки що лише поодинокі і досить невпевнені спроби ([3; 6] та ін.

Якщо «кліпове мислення» є сьогодні найбільшою проблемою молоді (на думку переважної більшості педагогів), то для самих педагогів, схоже, найбільшим викликом «інформаційної епохи» став технологічний чинник, точніше, необхідність його – тобто цифрових інформаційно-комунікативних технологій (далі – ІКТ), насамперед гаджетів, підключених до Інтернету, – впровадження у навчальний процес. У багатьох країнах дослідники фіксують негативне ставлення педагогів до використання нових технологій у навчальних закладах. При цьому критики використання ІКТ у навчальному процесі посилюються, зокрема, на аргументи, пов'язані з безпекою використання цифрових інструментів у навчальному закладі (загроза кібер-нападів чи хакерських атак). Однак дослідження свідчать, що причинами такого ставлення є насамперед:

– відчуття невпевненості, що виникає внаслідок недостатнього знання технологій та ІКТ-навичок («цифрової некомпетентності»), а також відсутність бажання чи часу змінити це;

– прихований страх втратити контроль і позицію «майстра» в класі. Підготовані для відтворення певних освітніх моделей, педагоги неохоче виходять за рамки «безпечних схем».

Аналіз публікацій на тему «інформатизації», «комп'ютеризації», «цифровізації» свідчить про те, що «традиційна» «знаннева» освітня парадигма уже не працює.

Ситуація зміни парадигм в освіті осмислюється уже впродовж досить тривалого часу. На межі ХХ–ХХІ ст.ст. загальним місцем у педагогіці стало твердження про перехід від традиційних, відповідних індустріальній епосі, «знанневих» підходів, які потребують конкретних, одержуваних в навчальних закладах «ЗУНів» (знань, умінь, навичок) до компетентнісного навчання, орієнтованого на оптимальність самостійного застосування в майбутньому отриманих знань і умінь. І описання так званого «кліпового мислення», «масової деградації молоді», її «цифрового слабоумства» фіксує, на нашу думку, власне, граничну ситуацію зміни соціокультурних парадигм. Ми солідарні з тими авторами, які піддають критиці сам термін «кліпове

мислення», оскільки йдеться, безумовно, про явище більшого масштабу, – «кліпову культуру», якщо скористатися культурологічною термінологією Е. Тоффлера (спершу у Е. Тоффлера «бліп-культура»). Так, Т. Горобець і В. Ковальов вказують, що феномен «кліпового мислення», який поки не отримав належної психологічної та психофізіологічної інтерпретації, за великим рахунком, має відношення не тільки до самого процесу мислення, а й до всього пізнавального процесу: до уваги, сприйняття, пам'яті, уяви тощо.

Г. Бахтіна, директор науково-методичного центру «Системний аналіз і статистика» Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», зазначає, що «під впливом комп'ютерних технологій виник особливий тип мислення, «кліпова» свідомість, який завдяки засобам масової інформації та розвитку лавинної динаміки та агресивного маркетингу в Інтернеті набуває надзвичайного темпу. Кількість людей із «кліповим» (фрагментарним, мозаїчним, піксельним, колажним, калейдоскопічним) мисленням швидко збільшується та наближається до критичної точки, після якої починаються незворотні зміни у свідомості людей та суспільства в цілому» [2].

Відтак актуалізувалася проблематика інноваційних освітніх технологій, педагогічних підходів, адекватних описанню вище реаліям. Українські науковці М. Козяр, К. Метешкін, О. Морозова, О. Поморцева, О. Проказа, Х. Раковський А. Соколов, В. Шевченко [7; 10] та ін. досліджують різні аспекти цифрової дидактики, електронного навчання, інтегрування освітніх програм з популярними соціальними сервісами.

Л. Половенко розглядає методики навчання, в яких поєднання кібернетичних та психологічних методів підпорядковане логіці реалізації концепції Smart-освіти.

Методику і моделі колективного навчання в контексті Інтернет-освіти обґрунтовують О. Гагарін і С. Титенко [4].

Однак, слід визнати, що на тлі динамічного розвитку залучення молоді до світу нових технологій, які формують паралельну «віртуально-технологічну реальність», в українській освіті сьогодні не існує системних рішень щодо впровадження ідей віртуально-технологічного навчального середовища (далі – ВТНС) у навчальний процес. Як результат, розрив між пропозицією школи (в широкому розумінні –

тобто всіх рівнів освіти) та потребами (інтересами, можливостями) учнів/студентів лише поглиблюється. В кінцевому підсумку саме самоосвіта стає основним джерелом цифрової компетентності молоді.

Тим часом, сучасні ІКТ, нові медіа – особливо мобільні, – надають педагогові безліч можливостей: різноманітні функції, додатки, поради, підказки, плани, проєкти пропонують використання ВТНС для навчальних цілей. За словами д-ра Марціна Полака, відомого сучасного польського дослідника віртуально-технологічного навчального простору, завдяки Інтернету ми маємо найпотужніший навчальний інструмент, який будь-коли був доступний людині. Тенденція до максимального спрощення користувальницького інтерфейсу гаджетів дозволяє досягти стану, за якого педагог приділяє мінімум часу та зусиль для пояснення «технічної сторони» роботи. Досить часто – через вільне володіння учнями/студентами певною програмою чи додатком – їм взагалі не потрібно цього пояснювати, що дозволяє педагогові зосередитись лише на навчальних завданнях.

Нижче ми проаналізуємо найважливіші сучасні освітні моделі, найбільш, на нашу думку, адекватні викликам сьогодення. Ці моделі ґрунтуються на психолого-педагогічних теоріях, що виникли ще до «цифрової доби», а саме – на біхевіоризмі, когнітивізмі та конструктивізмі.

Висновки біхевіористів середини ХХ ст., особливо теорії інструментальної/причинної обумовленості Едварда Торндайка та Берроса Ф. Скіннера, як і раніше, є базовим орієнтиром для теоретиків і практиків e-learning, m-learning, b-learning та інших форм освіти. При цьому активно використовується досвід програмованого навчання. У свою чергу, когнітивні теорії, особливо тісно пов'язані з дослідженнями комп'ютерних мереж та штучного інтелекту, забезпечують інструменти для обробки інформації. Значення їхніх висновків для педагогіки неможливо переоцінити: розуміння того, як відбувається навчальний процес та як використання нових технологій може забезпечувати його ефективність, зрештою, є основним завданням цієї галузі досліджень.

Саме конструктивізм, схоже, найкраще відповідає потребам нової дидактики, яка має використати освітній потенціал цифрових медіа. Його використання можливе лише за визнання високої пізнавальної і творчої активності учня/студента та планування навчального

процесу таким чином, щоб можна було вивільнити цей потенціал. Без цього комп'ютер, планшет чи смартфон залишаться лише гаджетами, які не впливають на ефективність навчального процесу.

Конструктивістська теорія навчання, заснована на ідеях Джона Дьюї, Жана Піаже, Сеймура Паперта, передбачає пізнавальну самостійність учня/студента і визначає навчання як «пошук сенсу». У конструктивістській освітній моделі учень/студент є активним, самостійно мислячим і творчим суб'єктом, який бере на себе ініціативу, відповідальність та контроль за своїм навчанням. Знання і досвід учня/студента є основою для подальшого самостійного навчання, і їх слід використовувати у навчальному процесі так само, як знання і досвід педагога.

Актуальність когнітивно-конструктивістського підходу в сучасній педагогіці пояснюється тим, що його положення добре «працюють» у формуванні навичок, необхідних у сучасному суспільстві: критичного і креативного мислення, вміння вирішувати проблеми, автономного навчання та навичок роботи в групах. Цей підхід поєднує когнітивні теми, пов'язані насамперед з процесами обробки інформації із засадами конструктивізму, які відіграють у ній ключову роль. Тому впровадження нових технологій у навчальний процес має бути комплексним.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. У численних публікаціях, присвячених аналізу «кліпового мислення» (мозаїчного, квантового, фрагментарного, піксельного, калей-доскопічного, колажного, пет-мислення), «кліпової свідомості» чи кліпової культури сучасної молоді, аналізуються негативні і позитивні сторони такого виду відображення об'єктивної реальності, найхарактернішою особливістю якого є сприйняття дійсності у вигляді калейдоскопу образів, часто не пов'язаних між собою. Науковці звертають увагу на такі важливі факти:

по-перше, розвиток у сучасної молоді «кліпового мислення» неминучий, як феномену інформаційної епохи; тобто це – реакція на лавиноподібне зростання інформації;

по-друге, масового характеру набувають крайні форми «кліпового мислення» у вигляді «цифрового слабоумства», «інформаційної псевдодеменції»;

по-третє, необхідне прийняття швидких і радикальних заходів для адаптації до реалій інформатизації соціуму освітніх програм, орієнтованих головним чином на словесно-логічне мислення. Аналіз літератури показує, що в цьому напрямку здійснюються поки що лише поодинокі і вельми неефективні спроби;

по-четверте, необхідність функціонування у віртуально-технологічному навчальному просторі є суттєвим викликом для педагогів. Тим часом, основне питання педагогіки на поч. ХХІ ст. – вже не питання про те, чи використовувати віртуально-технологічний простір, а як це зробити найкраще. Відсутність розуміння потенціалу нових технологій є суттєвою перешкодою для досягнення цілей освіти. Нагальною потребою є розвиток «цифрової дидактики».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Азаренок Н. В. Клиповое сознание и его влияние на психологию человека в современном мире. Матер. всеросс. юбилейной науч. конф., посвященной 120-летию со дня рождения С. Л. Рубинштейна «Психология человека в современном мире» / отв. ред. А. Л. Журавлев. М.: ИП РАН, 2009. Т. 5. Личность и группа в условиях социальных изменений. С. 110–112.

2. Бахтіна Г. Комп'ютеризація суспільства та проблема «кліп-мислення». URL: <https://kpi.ua/en/1102-7>. [доступ: 07.04.2020].

3. Бубич О. А., Гилевич Е. Г. Клиповое мышление и организация педагогического процесса в вузе. Моделирование эффективной речевой коммуникации в контексте академического и профессионально ориентированного взаимодействия: сб. науч. ст. / под общ. ред. О. В. Лушинской, Е. В. Савич. Минск: Белорус. гос. университет, 2016. С. 65–71. URL: http://elib.bsu.by/handle/123456789/1_59350 [доступ: 07.04.2020].

4. Гагарін О. О. Дослідження і аналіз методів та моделей інтелектуальних систем безперервного навчання / О. О. Гагарін, С. В. Титенко. Наукові вісті НТУУ «КПІ». 2007. №6(56). С. 37–48.

5. Зеленцов Б. П., Тятенкова Б. П. Формирование мыслительных способностей студентов. Непрерывное профессиональное образование: междунар. сб. науч. ст. / науч. ред. Н.В. Фадейкина. Новосибирск: Сиб. акад. финансов и банк. дела, 2009. С. 198–203.

6. Исаева А. Н., Малахова С. А. «Клиповое мышление»: психологические дефициты и альтернативы (пространственный фокус). Мир психологии. 2015. Т. 84, № 4. С. 177–191.

7. Кибернетическая педагогика. IT-технологии в образовании и обучении в ВУЗах. Теория и практика [Текст]: монография / К. А. Метешкин, А. Ю. Соколов, О. И. Морозова, В. А. Шевченко, Е. Е. Поморцева; Харьк. нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. Х.: ХНУГХ, 2014. 243 с.

8. Кліпове мислення – це не катастрофа. <https://osnova.d-academy.com.ua/course/klipove-myslennya-cze-ne-katastrofa-2/> [доступ: 07.04.2020].

9. Кліпове мислення та профілактика його розвитку в процесі навчання. Вебінар. URL: <https://vseosvita.ua/library/klipove-mislenna-ta-profilaktika-jogo-rozvitku-v-procesi-navcanna-7545.html> [доступ: 07.04.2020].

10. Козяр М. М. Нові технології навчання – виклик сучасної освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 36. наук. пр. Випуск 41 / Редкол. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. 505. С. 3–7.

REFERENCES

1. Azarenok, N. V. (2009). *Klipovoe soznanye y ego vliyanye na psikhologiyu cheloveka v sovremennom myre*. [Clip consciousness and its influence on human psychology in the modern world].

2. Bakhtina, H. (2020). *Kompiuteryzatsiia suspilstva ta problema «klip-myslennia»*. [Computing the suspension and the problem of «key-miss»]. Kyiv.

3. Bubyh, O. A., Hylevych, E. H. (2014). *Klipovoe myshlenye y orhanyzatsiia pedahohycheskoho protsessu v vuze*. [Clip thinking and organization of the pedagogical process at the university]. Mynsk.

4. Haharin, O. O. (2007). *Doslidzhennia i analiz metodiv ta modelei intelektualnykh system bezperervnoho navchannia*. [Preliminary analysis and analysis of methods and models of intelligent systems for uninterrupted navigation]. Kyiv.

5. Zelentsov, B. P., Tiatenkova, B. P. (2009). *Formyrovanye myslytelnykh sposobnostei studentov*. [Formation of students' thinking abilities].

6. Ysaeva, A. N., Malakhova, S. A. (2015). *«Klipovoe myshlenye»: psikhologhycheskye defytsyty y alternatyvy (prostranstvennyi fokus)*. [«Clip thinking»: psychological deficits and alternatives (spatial focus)].

7. Meteshkyn, K. A., Sokolov, A. Iu., Morozova, O., Shevchenko, V. A., Pomortseva, E. E. (2014). *Kybernetycheskaia pedahohyka. IT-tekhnohohyy v obrazovanny y obuchenyy v VUZakh*. [Cybernetic pedagogy. IT-technologies in education and training in universities.]. Kharkov.

8. *Klipove myslennia – tse ne katastrofa*. [Clip thinking is a catastrophe].

9. *Klipove myslennia ta profilaktyka yoho rozvytku v protsesi navchannia. Vebinar*. [Clip thinking and prevention of its development in the learning process].

10. Koziar, M. M. (2015). *Novi tekhnohohii navchannia – vyklyk suchasnoi osvity*. [New learning technologies are a challenge of modern education]. Kyiv-Vynnytsia.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОЛОМІЄЦЬ Олена Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри суспільних наук, інформаційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету.

Наукові інтереси: гуманізація та гуманітаризація навчання у ВНЗ; соціальні комунікації.

БОНДАРЕНКО Ганна Семенівна – старший викладач кафедри суспільних наук, інформаційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету.

Наукові інтереси: філософія освіти, соціальні комунікації.

ГОЛОВАТА Оксана Олександрівна – викладач кафедри суспільних наук, інформаційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету.

Наукові інтереси: історія педагогіки та соціальні комунікації.

INFORMATION ABOUT THE AVTHOR

KOLOMETS Olena Borisovna – candidate of pedagogical sciences, associate professor of the

department of public sciences, information and arhival affair Central Ukrainian National Technical University

Circle of scientific interests: humanization and humanization of higher education; social communications.

BONDARENKO Anna Semenovna – Senior Teacher of the Department of Public Sciences, Information and Arhival Affair Central Ukrainian National Technical University/

Circle of scientific interests: philosophy of education, social communications.

HOLOVATA Oksana Oleksandrovna – Vykladach of the Department of Public Sciences, Information and Arhival Affair Central Ukrainian National Technical University.

Circle of scientific interests: history of pedagogy and social communication.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2020 р.

УДК 378.14

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-109-113

МАЛАНЮК Наталія Михайлівна – кандидат педагогічних наук, викладач циклової комісії загальноосвітніх дисциплін Київського коледжу транспортної інфраструктури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4321-0900>
e-mail: malanyuk.nat@gmail.com

**НЕПЕРЕРВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТИ:
ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. XXI століття характеризується глобалізованими процесами, які охопили все світове суспільство. Вони стали каталізатором змін у всіх галузях суспільного життя. Нині молодій особі не достатньо мати документ про освіту. Важливого значення набуває володіння компетентностями та компетенціями, здатність підлаштовуватися під мінливості світу, а також володіння рисами, які допомагають вирішувати нові нестандартні завдання, використовуючи синтез знань з різних галузей тощо.

Євроінтеграційні процеси, мобільність ринку праці, стрімкий розвиток науково-технічного процесу диктують нові вимоги до майбутніх фахівців, здобувачів освіти різних рівнів акредитації. На це вказують і нормативно-правові документи: Закони України «Про вищу освіту» [3], «Про фахову передвищу освіту» [4] та Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [10].

Аналіз останніх досліджень і

публікацій. Проблемам неперервної професійної освіти присвячено праці М. Бірка, І. Зязюна, З. Курлянд, Т. Левченко, Н. Ничкало та інших. У цих дослідженнях автори висвітлюють своє бачення та сутність дефініції «неперервна освіта» та окремі її характеристики. Однак сучасні умови, які диктуються мінливістю довколишнього світу, породжують все нові виклики для неперервної професійної освіти, яка повинна на них реагувати, щоб бути затребуваною суспільством.

Мета статті: проаналізувати та дослідити сутність та характеристики дефініції «неперервна професійна освіта», а також проаналізувати проблеми сучасності, які нині постають перед нею.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка фахівця-професіонала є запорукою розвитку суспільства, всіх його сфер життєдіяльності. Тому в еру «стрімких змін» професійна освіта повинна відповідати як вимогам суспільства (роботодавців), так і суб'єктам освітньої діяльності (учням, студентам). Неперервність освіти є передумовою

розвитку суспільства – економічного, соціального, політичного тощо. Нині прослідковується ідея необхідності перетворення освіти шкільної, коледжевої, університетської з довершеної, певного «абсолюту», в освіту, яка не завершується із закінченням терміну навчання в закладі освіти певного рівня, а триває протягом життя.

Так дослідниця Л. Сігаєва наголошує, що «неперервна освіта – спосіб життєдіяльності людини, процес набуття нею необхідних знань, умінь, навичок і якостей в разі виникнення потреби, що відбувається упродовж всього життя, співвідношення індивідуального досвіду з досвідом соціальним» [7, с. 62].

Академік Н. Ничкало, вважає, що «неперервна освіта» може бути розглянута в різних контекстах:

- як філософсько-педагогічна концепція, відповідно до якої освіта розглядається як процес, що триває протягом цілого життя людини;

- як важливий аспект освітньої практики на різних ступенях системи освіти, що являє собою безперервне цілеспрямоване оволодіння людиною соціокультурного досвіду різних поколінь;

- як принцип організації освіти на різних ступенях системи освіти на загальнодержавному та регіональному рівнях;

- як принцип реалізації державної політики в сфері освіти;

- як сучасна світова тенденція в галузі освіти;

- як парадигма науково-педагогічного мислення [5].

Науковець З. Курлянд у «неперервній освіті» вбачає «сукупність засобів, способів і форм здобуття, поглиблення й розширення загальної освіти, професійної компетентності, культури, виховання, громадянської та моральної зрілості» [9, с. 24]. Автор вказує на такі ключові ролі неперервної освіти в житті окремої людини чи суспільства:

- для будь-якої людини – процес формування та реалізації її пізнавальних вимог та духовних потреб, розвиток задатків та здібностей особистості в мережі державно-суспільних навчальних закладів і шляхом самоосвіти;

- для держави – провідна сфера соціальної політики із забезпечення сприятливих умов загального й професійного розвитку кожної особистості;

- для суспільства – механізмом розширеного відтворення його професійного та культурного потенціалу, умовою розвитку суспільного виробництва, прискорення соціально-економічного прогресу країни;

- для світового товариства – спосіб збереження, розвитку та взаємозбагачення національних культур та загальнолюдських цінностей важливим фактором й умовою міжнародного співробітництва в галузі освіти та розв'язання глобальних завдань сучасності [9, с. 24].

Дослідник Р. Даве виокремив 25 характеристик неперервної освіти, які лягли в основу теоретичного та практичного обґрунтування концепції розвитку неперервної освіти: ціле життя людини перебуває в освіті; освітня система являє собою цілісність, складовими якої є види, форми, рівні освіти, а також їх взаємointegraція; система освіти включає в себе й формальну та неформальну освіту; наявність горизонтальної інтеграції; міжпредметні зв'язки на всіх рівнях; взаємозв'язки різних аспектів розвитку особистості на всіх етапах життя; наявність вертикальної інтеграції; наявність зв'язків на різних рівнях та між предметами на кожному етапі; зв'язки між різними соціальними ролями на кожному етапі; врахування зв'язків між різними властивостями особистості; універсальність та демократизм освіти; альтернативні структури здобуття освіти; -узгодженість загальної та професійної освіти; самоосвіта, самовиховання, саморозвиток, самооцінка; індивідуалізація освіти; можливість навчання різних поколінь; сприяння розширенню світогляду; гнучкість та багатогранність змісту та засобів, методик, часу та місця навчання; розгляд знань в динаміці; удосконалення вміння вчитися; стимулювання мотивації до освітнього процесу; створення сприятливих умов для навчання; впровадження творчого та інноваційного підходів до навчання; полегшення зміни соціальних ролей; дослідження та розвиток власної системи цінностей; підтримка та покращення якості індивідуального та колективного життя шляхом особистісного, соціального та професійного розвитку; розвиток такого суспільства, яке спроможне виховувати та навчати; навчатися, щоб «стати кимось»; системність принципів для всього освітнього процесу [11, с. 30–32]. На цих теоретичних положеннях базується реформування освітніх систем європейських країн, а також США, Японії та інших.

На сьогодні відомі кілька різних поглядів стосовно виникнення та еволюціонування ідей неперервної освіти. Так науковець В. Онушкін виділив такі етапи: I – 50-ті – початок 60-х років XX ст. – неперервна освіта розглядалася як засіб компенсації прогалин шкільної освіти в дорослих, що було професійною необхідністю; II – 60 -ті роки XX ст. – підвищення кваліфікації працівників з метою досягнення кращих показників на виробництві; III – кінець 60-х років XX ст. – неперервність освіти як фактор підвищення кваліфікації працівників усіх галузей; IV – середина 70-х років XX ст. – неперервна освіта як основа для відповідної адаптації людини до вимог суспільства на кожному етапі [7, с. 57].

Дослідниця О. Тонконога виокремлює три етапи в розвитку неперервної освіти: I- неперервна освіта як освіта дорослих після закінчення школи (до середини 60-х років XX ст.); II – неперервна освіта як цілісна система (середина 60-х до початку 70-х років XX ст.); III – 70–90-ті роки XX ст. (спроби уніфікувати теорію та визначення дефініції «неперервна освіта», хоча єдиного чіткого визначення сутності немає, трактування неоднозначне) [2, с. 582].

Вчений Т. Десятов вважає, що неперервну професійну освіту необхідно розглядати в такій періодизації: I період – поява терміну «неперервна освіта» (1919-1940 рр.); II період – неперервна освіта як можливість ліквідації прогалин в шкільній освіті (1940–1950 рр.); III період – неперервна освіта як підґрунтя для здобуття кваліфікації (1950–1970); IV період – розуміння неперервної освіти як «навчання протягом життя» (1970–2000 рр.) [1, с. 37].

Академік Н. Ничкало наголошує на необхідності доповнення періодизації Т. Десятова ще одним, V періодом, який характеризується розвитком неперервної професійної освіти в умовах інформатизації та технологізації суспільства (від 2000 років до цього часу) [6, с. 17].

Ми погоджуємося з думками Н. Ничкало та вважаємо, що розвиток неперервної освіти не може зупинитися на якомусь етапі, оскільки освіта як інституція, не є статичною, а динамічною системою, яка перебуває в постійному русі-розвитку, на яку впливають політичні, економічні, соціальні процеси, які відбуваються в суспільстві, причому як на рівні однієї країни (локально), так і глобально на світовому рівні.

Академік С. Гончаренко назвав XXI століття періодом «освіченого суспільства».

Автор вказує, що з одного боку, суспільство орієнтоване на науку, інтелект тощо, а з іншого – відбувається швидке «старіння» конкретно-наукових знань [8, с. 42]. Науковець С. Гончаренко вказує на низку актуальних проблем професійної освіти: предметна (дисциплінарна) освіта; елементний підхід; відчуженість студентів та викладачів від якості результатів навчання; відсутність вимоги якості професійної підготовки на кожному з етапів [8, с. 43].

Ми підтримуємо такі думки автора та вважаємо, що в сучасному суспільстві знання вже не є «абсолютом», а лише способом розвитку та саморозвитку особистості. Важливого значення сьогодні набувають не розрізнені енциклопедичні знання, а міждисциплінарні (синтез, сукупність знань з різних галузей), які особистість може використовувати в різноманітних нестандартних ситуаціях, а також з допомогою яких можна отримати «нове» знання.

Шляхи вирішення проблем у професійній освіті: побудова цілісної системи знань студентів (на основі реалізації міжпредметних зв'язків та практичної спрямованості); комплексний підхід до вивчення явищ та процесів; відповідальність як студентів, так і викладачів за результати освітнього процесу (освітньої діяльності); наявність єдиних вимог до якості професійної освіти на кожному рівні ступеневої освіти, впровадження в освітній процес закладів фахової передвищої та вищої освіти інноваційних педагогічних технологій з метою підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Ключовими характеристиками неперервної професійної освіти людини є такі: тривалість (протягом всього життя); фактори, які формують мотивацію до навчання; самореалізація особистості; створення мережі освітніх послуг, до якої повинні входити всі форми та види навчання [7, с. 61].

Науковці стверджують, що неперервна професійна освіта має передумови для реалізації таких суспільних функцій: соціокультурної (розвивальної), загальноосвітньої (компенсуючої), адаптивної, економічної [9, с. 28–29].

Так соціокультурна (або розвивальна) функція полягає в потребі та задоволенні потреб кожної особистості в постійному розвитку (саморозвитку). Реалізація загальноосвітньої (компенсуючої) функції полягає в можливості ліквідації недоліків та

прогалин у шкільній освіті, доповнення її новими знаннями, які адекватні сучасному розвитку науки та техніки. Адаптивна функція неперервної професійної освіти полягає в гнучкості системи професійної підготовки-перепідготовки, а також мережі способів підвищення кваліфікації. Економічна функція професійної освіти являє собою задоволення потреб усіх галузей народного господарства в кваліфікованих та конкурентоспроможних фахівцях.

Ми погоджуємося з думками академіка Н. Ничкало стосовно того, що всі функції неперервної професійної освіти взаємопов'язані між собою та взаємодоповнюють одна одну, а також на кожному історичному етапі винаймають нові функції професійної освіти [5].

Академік Н. Ничкало пропонує такі напрями щодо розвитку професійної освіти: інтелектуалізація професійної освіти; особистісно-орієнтований підхід; розвиток ринку освітніх послуг; модернізація всіх видів забезпечення освітнього процесу; соціальне партнерство; міжнародне співробітництво [6, с. 88]. Ми поділяємо думки Н. Ничкало та вважаємо, що професійна освіта – освіта не для сьогодення, а для майбутнього. Тому вона повинна відповідати сучасному розвитку науково-технічного прогресу, адекватно реагувати на ті зміни, які відбуваються в суспільстві під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів.

В умовах підсиленої світової конкуренції зростають вимоги роботодавців до випускників закладів вищої освіти різних рівнів акредитації, що, в свою чергу, зумовлює перегляд традиційних підходів у професійній освіті та пошук нових, інноваційних, з метою підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців. Науковці, методисти, педагоги, психологи працюють над вдосконаленням системи професійної освіти, центральним завданням якої є формування та гармонійний розвиток кожної особистості, формування фахівця, який володіє професійною компетентністю, здатного до самовдосконалення та саморозвитку.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, неперервна професійна освіта – динамічна система, яка перебуває в постійному розвитку під впливом різноманітних процесів, що відбуваються в суспільстві: соціальних, економічних, політичних тощо. Проте важливо, щоб розвиток системи неперервної освіти відбувався «на

випередження», а не «наздоганяв» суспільні зміни в кожній сфері.

Наші подальші дослідження будуть спрямовані на пошук шляхів вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Десятков Т. М. Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (друга половина XX століття): [монографія] / за ред. Н. Г. Ничкало. К.: АртЕк, 2005. 472 с.
2. Енциклопедія освіти. За ред. В. Кременя. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 582.
3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 25.08.2020) – Назва з екрана.
4. Закон України «Про фахову передвищу освіту» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення 25.08.2020) – Назва з екрана.
5. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта – тенденція світова // Розвиток педагогічної та психологічної наук в Україні 1992-2002: зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України/ АПН України. Ч.2. Х.: ОВС, 2002.
6. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України: монографія. К.: Педагогічна думка, 2008. 200 с.
7. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія]/ авт. кол. Л. Б. Лук'янова, Л. Є. Сігаєва, О. В. Аніщенко та ін. К.: Педагогічна думка, 2012. 272 с.
8. Проектування процесу професійного навчання у закладах профтехосвіти: монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. К., Хмельницький: ХНУ, 2010. 335 с.
9. Теорія і методика професійної освіти: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Т. Ю. Осіпова, Р. С. Гурін та ін.; за заг. ред. З. Н. Курлянд. К.: Знання, 2012. 390 с.
10. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення 25.08.2020) – Назва з екрана.
11. Dave R. H. Foundation of Lifelong Education: Some Methodological Aspects. Hamburg, 1976. 388 p.

REFERENCES

1. Desiatkov, T. M. (2005). *Tendentsii rozvytku neperervnoi osvity v krainakh Skhidnoi Yevropy (druga polovyna XX stolittia)*: [monohrafiia] [Trends in the development of continuing education in Eastern Europe (second half of the twentieth century)]. Kiev.
2. *Entsyklopediia osvity* (2008). Za red. V. Kremenia. [Encyclopedia of Education]. Kiev.
3. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»*. [Law of Ukraine «On Higher Education»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

(accessed 25 August 2020).

4. *Zakon Ukrainy «Pro fakhovu peredvyshchu osvitu»*. [Law of Ukraine «On Professional Higher Education»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (accessed 25 August 2020).

5. Nychkalo, N. H. (2002). *Neperervna profesiina osvita – tendentsiia svitova // Rozvytok pedahohichnoi ta psykholohichnoi nauk v Ukraini 1992-2002: zb. nauk. pr. do 10-richchia APN Ukrainy/ APN Ukrainy*. [Continuing professional education - a world trend // Development of pedagogical and psychological sciences in Ukraine 1992-2002: collection. Science. etc. to the 10th anniversary of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine].

6. Nychkalo, N. H. (2008). *Transformatsiia profesiino-tekhnichnoi osvity Ukrainy: monohrafiia*. [Transformation of vocational education in Ukraine]. Kiev.

7. *Osvita doroslykh: teoretychni i metodolohichni zasady* (2012): [monohrafiia] / avt. kol. L. B. Lukianova, L. Ye. Sihaieva, O. V. Anishchenko ta in. [Adult education: theoretical and methodological principles: [monograph]]. K.: Pedahohichna dumka. 272 s.

8. *Proektuvannia protsesu profesiinoho navchannia u zakladakh proftekhsvity: monohrafiia* (2010). [Designing the process of vocational training in vocational education institutions: a monograph]. Kiev.

9. Teoriia i metodyka profesiinnoi osvity: navch.

posib. (2012) / Z. N. Kurliand, T. Yu. Osipova, R. S. Hurin ta in.; za zah. red. Z. N. Kurliand. [Theory and methods of vocational education]. Kiev.

10. *Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku»*. [Decree of the President of Ukraine «On the National Strategy for Education Development in Ukraine until 2021»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (accessed 25 August 2020).

11. Dave, R. H. (1976). *Foundation of Lifelong Education: Some Methodological Aspects*. Hamburg.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАЛАНЮК Наталія Михайлівна – кандидат педагогічних наук, викладач циклової комісії загальноосвітніх дисциплін (математика, вища математика) Київського коледжу транспортної інфраструктури.

Наукові інтереси: професійна освіта майбутніх фахівців залізничного транспорту.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MALANYUK Nataliia Mykhailivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of the Cycle Commission of General Education Disciplines (Mathematics, Higher Mathematics) of the Kyiv College of Transport Infrastructure.

Circle of scientific interests: professional education of future railway transport specialists.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2020 р.

УДК 7.071.2.03(092)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-113-117

МАРТИНЮК Анатолій Кирилович –

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-2553-8598>

e-mail:mart_ak@ukr.net

ДИРИГЕНТСЬКА ШКОЛА МИКОЛИ МАЛЬКО У НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Прикметною ознакою сьогодення є розвій музично-виконавської та педагогічних шкіл, які виступають важливим чинником інтеграції українського музичного мистецтва в європейський та світовий соціокультурний простір. Розробка концептуальних і методологічних основ проблеми музично-виконавських і педагогічних шкіл, вивчення видатних постатей музичного мистецтва як феномену української культури ХХ – початку ХХІ століття є важливим процесом професійної готовності майбутніх учителів музики до художньо-творчої діяльності [7,

с. 69–72]. Сучасний етап розвитку музичної освіти характеризується появою низки наукових праць, в яких обґрунтовується статусна роль визначних персоналій національної музично-педагогічної та виконавської школи в контексті культуротворчих та освітніх процесів сьогодення. Становлення українського диригентсько-виконавського мистецтва в першій чверті ХХ століття тісно пов'язане з іменем Миколи Андрійовича Малька. В спогадах сучасників і низці наукових праць видатного митця постає як самобутній художник великого обдарування, глибокий інтерпретатор музичної класики і музичних

творів композиторів ХХ століття, людина широкого гуманітарного світогляду, енциклопедичних знань і високої культури. Особистість М. А. Малька, основні етапи його творчої діяльності, концептуальні засади музично-виконавської естетики та диригентської педагогіки розкриваються в наукових розвідках українських учених, таких як В. Рожок, Ю. Ложков, Г. Макаренко. Висловлюється думка про те, що мистецька спадщина і педагогічні ідеї Майстра диригування потребують подальшого наукового осмислення з метою більш широкого використання цього унікального досвіду в сучасній музичній освіті [1, с. 138–145].

Отже, змістовна наповненість цього наукового дискурсу обумовлена намаганням автора висвітлити мистецький, педагогічний та науковий доробок М. А. Малька в контексті становлення української диригентської школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання диригентського мистецтва розкриваються у монографіях Т. Смирнової «Вища диригентсько-хорова освіта в Україні: минуле та сучасність» (2002), О. Бенч «Павло Муравський. Феномен одного життя» (2002), Д. Ревуцького «Микола Лисенко. Повернення першоджерел» (2003), С. Лісецького «Хоровий диригент Семен Дорогий» (2004), А. Лашенка «З історії київської хорової школи» (2007), М. Бурбана «Українські хори та диригенти» (2007), Л. Пархоменко «Кирило Стеценко» (2009), В. Корнійчука «Маєстро Анатолій Авдієвський. Портрет хору з мозаїки: художньо-документальна повість» (2012), Г. Карась «Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття» (2012), наукове дослідження Л. Кияновської «Син століття. Микола Колесса в українській культурі ХХ віку. Сім новел з життя артиста» (2003). Вагомим внеском в українську освіту і музикознавство є навчальний посібник В. Рожка «Історія українського диригентського виконавства: творчість Стефана Турчака» (2013). Глибиною наукового аналізу вирізняються монографії визначного вченого, такі як «Стефан Турчак. Митець, артист, громадянин» (1994), «Сонячний маєстро» (2006), де всебічно представлено творчий шлях видатної Особистості і гідно оцінено її внесок у розвиток національної музичної культури.

Мета статті – проаналізувати диригентську школу М. А. Малька у науковому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для формування широкого гуманітарного кругозору М. А. Малька, велике значення мало навчання на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету, який він закінчив у 1906 році, де вивчав музичне мистецтво у М. Римського-Корсакова (клас композиції), М. Черепніна (клас диригування) та М. Лаврова (клас фортепіано). Глибокий відбиток його художнього світогляду залишили уроки з циклу інших музично-теоретичних дисциплін, які проводили О. Глазунов і К. Лядов. Інтелектуал з широкими прогресивними поглядами та переконаннями М. Малько з 1906 року активно співпрацював з відомими столичними газетами, виступаючи зі статтями з проблеми історії, філософії та громадської політики. З 1920-х років він здійснював педагогічну діяльність у вищих навчальних музичних закладах України та Росії, практично закладав професійну диригентську освіту у колишньому Радянському Союзі. У 1922 році М. Малько організував при композиторському відділенні Московської консерваторії трирічний клас обов'язкового диригування, для котрого склав програму. Пізніше він започаткував спеціальне диригентське відділення в Київському музично-драматичному інституті.

Після завершення навчання в консерваторії видатний диригент удосконалював свою диригентську майстерність в Німеччині у відомого музиканта Фелікса Мотля, який у той час очолював Мюнхенський оперний театр. У своїх споминах про Фелікса Мотля, Микола Малько зазначав, що він був для нього улюбленим виконавцем і високим зразком музичного діяча. Фелікс Мотль у свій час був учнем Ріхарда Вагнера, саме тому у творчій діяльності диригента виразно простежується спадкоємність з художніми традиціями визначного німецького композитора. Музично-виконавська естетика та педагогічні принципи цієї школи отримують в подальшому глибокий відбиток у різнобічній діяльності Миколи Малька. Торкаючись її суто педагогічного аспекту, зазначимо що розроблені Миколою Мальком концептуальні засади диригентської освіти в нашій країні, мали своїм зразком налагодження цієї справи в Німеччині.

Важливим етапом творчої діяльності відомого митця була робота в Харківському музично-драматичному інституті, далі він організовує диригентський клас у

Київському музично-драматичному інституті імені М. Лисенка, а також здійснює керівництво симфонічним оркестром і викладає в консерваторії. М. А. Малько був неперевершеним виконавцем не тільки музичної класики, а й новітньої симфонічної музики [6]. Під його керуванням прозвучали твори таких композиторів як Шонберг, Мійо, Онеггер, Шреккер, Хіндеміт і ін. Серед найважливіших пріоритетів виконавської діяльності диригента була музика Скрябіна, Стравінського, Мясковського. Микола Малько був першим інтерпретатором Першої і Другої симфонії Д. Шостаковича.

Наприкінці 30-х років офіційна критика виступила із різкими заявами проти новітніх течій в музичному мистецтві. Ці обставини змусили М. А. Малька емігрувати за кордон. Диригентська і педагогічна діяльність видатного диригента в країнах Європи була надзвичайно плідною. Він виступав із самими уславленими симфонічними оркестрами Лондона, Відня, Берліна, Мюнхена, Туріна, Глазго, Праги, Варшави. Так, у Копенгагені ним було створено симфонічний оркестр, проводився Міжнародний конкурс диригентів імені Миколи Малька.

У передмові до книги Фелікса Вейнгартнера «О дирижировании» (1926 р.) М. Малько висловлює думку про необхідність наукових досліджень в галузі диригентського мистецтва. Взірцем для наслідування він вбачав налагодження цієї справи в Німеччині, де вже до кінця ХІХ ст. сформувались диригентські школи, була створена та видана наукова праця, в якій видатний німецький диригент стверджує основну ідею виконання.

Наслідком багаторічних роздумів М. А. Малька стала книга «Основы техники дирижирования», яка була задумана як перша частина великої праці «Основы дирижирования». М. А. Малько розглядає дирижування як найскладніший і найважчий вид музичного виконавства, що обумовлено, перш за все, специфікою функціонування оркестрового та хорового колективу як виконавського організму. Вбачаючи в диригентові музиканта-виконавця, автор зауважує необхідними якостями останнього диригентське обдарування, високу музичну культуру та глибокі знання. Вплив диригента на колектив повинен бути багатовекторним, тобто має спонукати виконавців до здійснення певних дій та нейтралізувати прояви волі окремих виконавців, що не співпадають із задумом диригента.

Узагальнюючи погляди М. А. Малька

щодо репетиційного процесу, вкажемо на те, що його специфіку він вбачає в тому, що диригенту доводиться роздвоювати свою увагу, тобто проводити репетицію не лише для художнього колективу, а також для себе, усвідомлювати велику кількість нових проблем, які виникають під час ходу репетиційних занять.

Розглядаючи диригування як складну психофізіологічну діяльність, М. А. Малько наголошує на необхідності певної фізичної підготовки диригента і зауважує, що вона тісно пов'язана з завданнями диригентської техніки і має на меті координацію вольового імпульсу та викликаного ним руху у взаємодії з ритмічним почуттям і музичною свідомістю диригента.

Специфіку методики диригування М. А. Малько виклав у науковому дослідженні «Диригент та його паличка» якому належить чільне місце серед світових методичних посібників. Підкреслимо, що диригування – це один із найскладніших видів музичного виконавства. Однак, деякі музиканти вважають, що це не мистецтво і навчатись йому не потрібно, інші переконують, що цьому навчитися можуть тільки особливо обдаровані люди. На думку М. Малька, «щоб стати за оркестровий пульт, потрібно пройти всю підготовчу роботу в класі з диригування, отримати певні диригентські практичні навички. Адже диригентом можливо стати лише у процесі систематичної, щоденної, кропіткої праці» [3].

Важливе місце в праці М. А. Малька належить проблемам тактування. Автор вказує на те, що технічна і художня спрямованість в диригуванні як і у всякому іншому виді музичного виконавства, настільки тісно пов'язані між собою, що інколи їх важко відділити одна від одної. В концентрованому вигляді всі елементи диригентської техніки, за авторською думкою, знаходять своє відображення у відтворенні агогіки. Дослідження виражальних можливостей різноманітних елементів диригентської техніки дозволило вченому сформулювати її сутність як втілення логічного смислу музики, починаючи від найменшої структурної побудови і закінчуючи архітектонікою всього твору в сукупності всіх його ознак. Наукові праці М. А. Малька, підтверджують, що теоретичні принципи диригентської техніки становлять цілісну систему формування диригента. Підкреслимо універсальність цієї системи, інноваційний характер багатьох положень.

З іменем М. Малька пов'язано формування методичної літератури в галузі виховання диригентів, основу якого заклали учні видатного митця. Вихованцями диригентського класу М. Малька є визначні диригенти-педагоги М. Канерштейн, Б. Хайкін, Л. Гінзбург, І. Мусін, ідейними учнями можна вважати С. Казачкова, К. Кондрашина. Цей перелік провідних радянських «ідеологів» диригування опосередковано вказує на джерела методичної школи в галузі цього виду виконавства. Про це свідчить, в першу чергу, спільність у принципах побудови рекомендаційного матеріалу, здебільшого одноставності щодо понятійного апарату та основних принципів роботи. Але цей фон завжди забарвлюється індивідуальністю автора, неповторністю процесу його становлення як диригента і вихователя. [2, с. 35]

Важливим пріоритетом багатогранної творчої діяльності М. А. Малька був розвиток диригентської освіти в Музично-драматичному інституті імені М. Лисенка. Розроблена ним система навчання диригентів вирізняється новаторськими рисами і вражає своєю масштабністю. З цього приводу, видатний диригент зазначав: «Справа розвивається за моїм планом: у мене – диригування (теорія і практика), читання партитур, транспонування, транспозиція, історія партитури (поки що у вигляді розвитку окремих теоретичних проблем); гра на оркестрових інструментах; виховання голосу (Енгелькрон); теоретичні предмети (ладовий ритм, поліфонічний стиль та ін.)» [5, с. 11–32].

Яскравою сторінкою в історії національної музично-виконавської школи стала творча співпраця М. А. Малька з хоровою капелю «Думка», якою в той час керував Нестор Городовенко. У лютому 1924 року видатний диригент запропонував капелі співучасть у виконанні Дев'ятої Симфонії Л. Бетховена.

Репетиційний процес під керівництвом Майстра диригування вирізнявся особливою увагою до вірного відтворення метроритмічної структури творів та досягнення інтонаційної чистоти звучання. З цього приводу, доктор мистецтвознавства Л. Пархоменко у науковому дослідженні про М. А. Малька відзначає, що «у березні 1924 року диригент прочитав артистам хору цикл лекцій про дикцію і міміку; у квітні – проводив практичні заняття з метою покращення дикції» [4, с. 74–99]. Співпраця з видатним диригентом розширила

світоглядні і виконавські обрії хорового колективу. Окрасою його репертуару стали такі шедеври світової музичної класики, як: частини з ораторії Й. Гайдна «Чотири пори року»; «Тиша на морі та Щаслива подорож», Фантазія для хору й оркестру Л. Бетховена, «Пісні долі» Й. Брамса, «Іспанські пісні» та «Цигани» Р. Шумана. Довершена інтерпретація хорової музики отримала визнання європейської критики.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Підсумовуючи вищезазначене, слід констатувати, що висвітлення методики М. А. Малька з предмету «Диригування» дадуть змогу покращити якість навчального процесу. Особливості диригентської професії обумовлює певні чинники, а саме: складність художнього колективу як живого виконавського організму, складність та обмеженість тривання репетиційного процесу визначають особливе місце диригента як виконавця. Сумарна дія цих та інших чинників обумовлює високі вимоги до розвитку музичного мислення диригента. Оволодіння основами диригентської техніки надає розвиток високоморальної особистості.

Проведене дослідження відкриває перспективу для більш глибокого вивчення педагогічних умов підвищення якості професійної підготовки майбутнього педагога-музиканта.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Димченко С. Внесок Миколи Малька у становлення та розвиток диригентського мистецтва в Україні / С. Димченко // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. 2013. № 1. С. 138–145.
2. Лошков Ю. Генеза та становлення диригентського виконавства в Україні: Монографія / Ю. І. Лошков. Х: ХДАК, 2007. 221 с.
3. Малько Н. Основы техники дирижирования / Николай Малько. Л.: Музыка, 1965. 219 с.
4. Пархоменко Л. Микола Малько – Павло Маценко: діалог поза Україною. Студії мистецтвознавчі. НАНУ. ІМФЕ ім. М. Рильського. Київ: Вид-во ІМФЕ. Ч. 2(14). 2006. С. 74–99.
5. Раабен Л., Шерман И. Н. А. Малько – жизнь, дирижерская и общественная деятельность / Л. Н. Раабен, И. Шерман // Н. А. Малько. Воспоминания. Статьи. Л.: Музыка, 1972. С. 11–32.
6. Рожок В. Історія українського диригентського виконавства: творчість Стефана Турчака: навчальний посібник / Володимир Рожок; до 100-річчя Національної музичної академії імені П. І. Чайковського. Київ: НМАУ іл. П. І. Чайковського, 2013. 328 с.

7. Черкасов В. Формування професійної готовності майбутніх учителів музики до художньо-творчої діяльності. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Вип. 174. Кропивницький, 2019. С. 69–72.

REFERENCES

1. Dimchenko, S. (2013). *Vnesok Mykola Mal'ka u stanovlennya ta rozvytok dyryhent-s'koho mystetstva v Ukraini*. [Mykola Malko's contribution to the formation and development of conducting art in Ukraine].

2. Loshkov, Y. (2007). *Heneza ta stanovlennya dyryhent-s'koho vykonavstva v Ukraini*. [Genesis and formation of conductor's performance in Ukraine].

3. Malko, M. (1965). *Osnovy tekhniky dyryzhyrovannya*. [Fundamentals of conducting technique].

4. Parkhomenko, L. (2006). *Mykola Mal'ko – Pavlo Matsenko: dialoh poza Ukrainoyu*. [Mykola Malko – Pavlo Matsenko: dialogue outside Ukraine. Art studies]. Kyiv.

5. Raaben, L., Sherman, I. (1972). *M. A. Mal'ko – zhyzn', dyryzherskaya y obshchestvennaya deyatel'nost'*. [N. A. Malko – life, conducting and social activities].

6. Rozhok, V. (2013). *Istoriya ukrayins'koho dyryhent-s'koho vykonavstva: tvorchist' Stefana*

Turchaka. [History of Ukrainian conductor's performance: creativity of Stefan Turchak]. Kyiv.

7. Cherkasov, V. (2019). *Formuvannya profesiynoi hotovnosti maybutnikh uchyteliv muzyky do khudozhn'o-tvorchoyi diyal'nosti*. [Formation of professional readiness of future music teachers for artistic and creative activity]. Kropyvnytskyi.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАРТИНЮК **Анатолій Кирилович** – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання ДВНЗ «Університет Григорія Сковороди в Переяславі».

Наукові інтереси: диригентсько-хорова освіта, історичні дослідження мистецької культури та освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MARTYNIUK **Anatoliy Kyrylovych** – PhD in Art History, Associate Professor of the Department of Artistic Disciplines and Teaching Methods of the SHEI 'Pereiaslav Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University'.

Circle of scientific interests: conducting and choral education, historical research of art culture and education.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2020 р.

УДК 378.147.091.33

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-117-124

ОМЕЛЬЯНЕНКО **Наталія Віталіївна** –

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Львівської академії Національного авіаційного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9972-6017>
e-mail: N_omelianenko@ukr.net

ОМЕЛЬЯНЕНКО **Світлана Віталіївна** –

кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2916-5418>
e-mail: OmelyanenkoSV@gmail.com

МОДЕЛЮВАННЯ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Компетентне виконання соціально-професійних ролей фахівцями у сучасних умовах можливе на основі їх якісної професійної підготовки, коли відбувся перехід від набуття ними знань, умінь та навичок до розвитку внутрішнього потенціалу особистості. Одним із компонентів будь-якої професійної діяльності є інтелектуальна та моральна відповідальність, почуття якої зміцнюється на ґрунті розвинутого критичного мислення, яке допомагає особистості зробити її думки

та переконання сильними і захищеними. В той же час, успіхи в кар'єрі та особистих справах, внесок у життя громади залежать від вміння людини усвідомити проблему й знайти оптимальний спосіб її розв'язання, що ґрунтується на розвинутому критичному мисленні. Потреба розвитку критичного мислення сучасної молоді також зумовлена розвитком «кліпового» мислення, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, який сприймає людина, без урахування зв'язків між окремими елементами,

різномірністю інформації, відсутністю потреби запам'ятовувати, звичка до легкодоступності інформації через інтернет-ресурси, орієнтація на роботу з готовою інформацією, перевага нетекстових технік обробки інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку критичного мислення у професійній освіті розкривається у дослідженнях та навчальних виданнях В. Берези, В. Бондаря, Л. Києнко-Романюк, О. Колесової, В. Конаржевської, О. Коновала, О. Марченко, С. Почтовюк, С. Терна, Л. Ткаченко, Г. Ущаровської, Н. Харченко, Т. Хачумян та ін.

Дослідники В. Бондар і Т. Яценко розглядають аналітико-критичний підхід до виявлення й вирішення проблемних ситуацій як поштовх для педагогічних працівників до творчості та інновацій, «передумови безпомилкового, об'єктивного пошуку істини, аналізу й оцінювання власної діяльності й діяльності інших, прийняття оптимально виражених рішень» [3, с. 14].

У дослідженнях С. Савченка та В. Курила розвинуте критичне мислення визначається як умова успішної соціалізації молоді [9], О. Пометун – як важлива запорука життєвого успіху особистості у XXI столітті [8], В. Шахова із співавторами – як умова формування професійної ідентичності майбутніх фахівців [13], О. Белкіної-Ковальчук – як засіб формування професійної компетентності особистості [2].

Дослідники В. Бевз та Т. Годованюк [1], Л. Ткаченко [11], О. Тягло та Т. Воропай [12], В. Ягоднікова [14] розробляють технології розвитку критичного мислення.

Зацікавив нас підхід О. Іванової [5], І. Леонтєвої [6] щодо використання методу кейс-стаді для розвитку критичного мислення майбутніх викладачів. Зокрема, І. Леонтєва вважає, що використання кейсів у підготовці майбутніх викладачів розвиває уміння й навички, які характеризують критичне мислення: аналітичні, творчі, комунікативні та соціальні [6].

Мета статті – представити комплекс завдань, побудованих на основі моделювання конкретних професійних ситуацій, для розвитку критичного мислення, визначити етапи роботи з розвитку критичного мислення із застосуванням методу аналізу конкретних ситуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі розробки проблеми розвитку критичного мислення майбутніх фахівців ми спираємось на характеристику

критичного мислення, що дане М. Ліпманом, як мислення, що націлене на формулювання можливих суджень та керується критеріями, є самокорегуючим, а отже, допускає можливість помилитися та знайти шляхи виправлення помилок, також залежить від ситуації, тобто не розглядає низку подій або дій за межами ситуації і не приписує їм значень, які б відрізнялися від їхніх значень у певній ситуації [7].

Відповідно до такого розуміння критичного мислення ми виділяємо уміння, якими повинні оволодіти майбутні фахівці: розпізнавати проблемну ситуацію; спиратися на вихідні положення; фіксувати суперечності в отримуваній інформації; уміння точно ставити запитання, що відповідають даній ситуації; дотримуватися теми; висувати гіпотези для пояснення фактів; користуватися прийомами фактичного підтвердження; підбирати аргументи; зіставляти контексти і аналізувати їх різницю; аналізувати приховані припущення; працювати із поняттями, з'ясовувати їх суть, встановлювати їх межі в залежності від контексту, уникати багатозначності; класифікувати поняття та явища за різними ознаками; встановлювати зв'язки; працювати із причинно-наслідковими відношеннями; проводити порівняння; розрізняти сильні та слабкі аргументи, розпізнавати помилкові аргументи; свідомо користуватися різними критеріями; наводити приклади і контрприкладів; конструювати висновок, перевіряти коректність висновку; резюмувати почуте, сказане; бачити залежність результатів від використовуваних пізнавальних засобів; працювати із аналогіями; робити узагальнення, бачити шкідливість узагальнень на основі одного-двох фактів; робити збалансовані оцінні судження; слухати і говорити, ділитися власними думками і допомагати іншим формулювати їх думки, перефразувати висловлене; взаємодіяти на суб'єкт-суб'єктному рівні; спонукати до висловлювання думок.

Процес розвитку мислення майбутніх фахівців може здійснюватися в ході вивчення всіх навчальних дисциплін, які варто викладати у саморефлексивному стилі, тобто навчальні дисципліни повинні містити критичний аналіз власних посилай, пізнавальних засобів.

Ефективним методом розвитку критичного мислення майбутніх фахівців є метод аналізу професійних ситуацій, оскільки його використання передбачає

створення проблемних ситуацій, в яких суперечності, невизначеності активізують розумову діяльність студентів. Цей метод базується на описові певної суперечності із схематичним окресленням дійових осіб і обставин, що виникають у конкретній професійній діяльності. Проблема задача подається у певному контексті. Вона включає механізми пам'яті, зіставлення контекстів минулого і теперішнього досвідів, оцінку ситуації, творення нових смислів, необхідних для її розв'язування, а також критичний механізм самооцінки, тобто формулювання власних критеріїв і висновків. Мета методу аналізу конкретних ситуацій – поставити студентів у ситуацію, за якої вони вимушені самостійно приймати рішення. Для визначення способу розв'язання професійної задачі, яка виникає у процесі аналізу конкретної ситуації, майбутнім фахівцям необхідно визначити істотні й другорядні факти, вибрати основні з-поміж кількох проблем, скористатися евристичними прийомами мислення та виробити певні рекомендації щодо подальших дій. Аналіз конкретних ситуацій, з одного боку, потребує розвинутого критичного мислення, а з іншого – сприяє розвитку такого виду мислення, оскільки розвиває інтуїцію і чутливість до суперечностей, заохочує прагнення до самостійного вибору цілей і способів їх досягнення. Аналіз конкретних ситуацій створює основу для дидактичного моделювання, коли суб'єктом моделювання стає свідомість та діяльність окремої особистості із використанням системи дій для адекватного розуміння властивостей об'єкта, що вивчається.

Успішність використання методу аналізу конкретних ситуацій багато в чому залежить від педагогічної майстерності викладача, його уміння вибрати теми, які можна опрацювати за допомогою цього методу, та проблеми професійної діяльності, які можуть бути предметом аналізу, визначити, в якому обсязі буде надана початкова та додаткова інформація, передбачити, який результат повинні отримати студенти у процесі обговорення ситуації, попередити можливі утруднення під час обговорення та спільного прийняття рішення.

Спираючись на класифікацію конкретних ситуацій на основі евристичних методів аналізу інформації, що запропонована Ю. Сурміним [10], нами розроблено комплекс завдань для майбутніх фахівців, що сприяє розвитку критичного

мислення.

Завдання на декомпозицію, що передбачають розчленування будь-якого складного явища чи процесу на прості складники. В цьому завданні майбутні фахівці знайомляться з описом ситуації, в якій відбувається взаємодія учасників виробничого процесу. Необхідно визначити, хто є учасниками взаємодії, з яких діяльностей складається така взаємодія, що є предметом взаємодії, які дії та операції виконують учасники взаємодії, якого результату досягають або не досягають. Виконання такого завдання сприяє розвитку вміння спиратися на вихідні положення, адже передбачає розгляд ситуації всебічно, а не лише з однієї сторони.

Завдання на використання нормативного методу аналізу, які спрямовані на обґрунтування сукупності нормативів, що відображають ефективність певних дій, системи цілому, тобто реальна система чи конкретні дії, операції порівнюються з нормативами, що дозволяє виявити характер відхилення від норми. Зокрема, пропонуємо опис декількох подібних конкретних ситуацій, в яких, на перший погляд, учасники виконують однакові дії. Завдання полягає в тому, щоб спираючись на різні критерії, визначити, наскільки ефективною була діяльність учасників ситуації. Результатом виконання такого виду завдань є розвиток вміння спиратися на вихідні положення, знаходити приховані припущення, користуватися прийомами фактичного підтвердження, підбирати аргументи, розрізняти слабкі та сильні аргументи.

Завдання на використання методу агрегування, в основі якого знаходиться дія перетворення первинної моделі у модель з меншим числом перемінних або обмежень. Студентам пропонуються ситуації виробничої взаємодії, в яких беруть участь декілька учасників, коли діяльність розпочиналася як єдність, а з часом розділилася на багато окремих діяльностей. У процесі аналізу таких ситуацій одна думка породжує безліч інших думок, які часто густо приводять до втрати розуміння суті ситуації. Для подолання такого недоліку студентам пропонується обмежитися лише розглядом окремої діяльності, наприклад, діяльності лише однієї людини, не розглядаючи дії інших учасників, або розглянути діяльність двох учасників ситуації, що спрямовані на досягнення однієї й тієї ж мети. У разі використання таких завдань студенти розвивають вміння бачити

проблемну ситуацію, розуміти, що діяльність із її розв'язання може розбиватися на окремі кроки, що певні дії спонукають до виконання інших дій, і ці ж дії є причиною потреби в іншій діяльності. Отже, у здобувачів освіти розвиваються уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, працювати з ними.

Завдання на аналогію, що передбачає доказ схожості, подібності між двома об'єктами та перенесення системи пояснення з одного об'єкта на інший. На основі таких завдань студенти можуть визначити напрям діяльності з пошуку варіанту дій в схожих ситуаціях, спираючись на відомий спосіб дій, самостійно доходять висновку про можливість його використання в інших умовах. При цьому наголошуємо, що шкідливо робити узагальнення на основі одного-двох фактів, проводити повну аналогію в схожих, але таких, що дещо відрізняються, ситуаціях.

Завдання на використання методу проб, що передбачає вибір певних об'єктів із сукупності та їхнє випробування. У завданнях такого виду ми пропонуємо опис ситуації професійної діяльності та перелік варіантів дій, які можуть бути як ефективними в описаній ситуації, так і шкідливими. Студенти діють методом проб: послідовно аналізують застосування кожного із запропонованих способів дій, а потім обирають той із них, який є ефективним у конкретній ситуації.

Завдання на використання методу амбівалентності та протиріччя, що передбачає для пояснення будь-чого амбівалентного йому явища, пошук протиріч, які визначають суть явища. Наприклад, виробнича ситуація, в якій, на перший погляд, відсутнє будь-яке протиріччя, студентам необхідно визначити, які позитивні та негативні сторони розгортання описаної ситуації, тобто вказати, що може бути позитивним у ситуації і що негативним. У такому разі у студентів розвиваються уміння фіксувати суперечності в отримуваній інформації, висувати гіпотези, аналізувати приховані припущення.

Завдання на використання методу парадокса, що передбачає розгляд явища з несподіваних позицій, що не відповідають загальноприйнятим уявленням. Такі завдання базуються на конкретних ситуаціях, в яких учасники використовували дії, операції чи засоби, які не є характерними для розв'язання задач певної професійної діяльності, але досягали бажаного

результату. У процесі групового виконання завдання визначити, чому використання незагальноприйнятого способу діяльності сприяло досягненню мети, здобувачі вищої освіти вчать робити збалансовані оцінні судження, встановлювати зв'язки, працювати з причинно-наслідковими відношеннями.

Завдання на використання методів індукції та дедукції. При індукції будується висновок, в якому із знань про частини предметів робить висновок про весь клас; дедукція – із знань про весь клас робиться висновок про один предмет класу. У розроблених нами завданнях студенти повинні були сформулювати на основі знань про частину явища, що описані у конкретних ситуаціях, висновок про весь клас явища. Чи протилежне завдання – на основі окремих випадків реакції учасників виробничого процесу необхідно сформулювати висновок щодо ефективності застосовуваних способів вирішення професійних завдань. Отже, студенти конструюють висновок, а в подальшому – перевіряють його коректність.

Завдання на використання методу контрольних питань. Наприклад, в запропонованій професійній ситуації, що передбачає оцінювання ефективності взаємодії учасників виробничого процесу, потрібно відповісти на ключові запитання: хто, що, які, де, коли, як, чому.

Завдання на використання методу емпатії, коли необхідно ввійти в образ об'єкта, що аналізується, подати себе як об'єкт, що вивчає та осмислює його з позиції здійснення ним дій. Такі ситуації є основою для проведення ділових ігор, в яких студент виконує роль учасника виробничого процесу і йому потрібно осмислити ситуацію з позиції особистості, з якою взаємодіють, висловити ті почуття, які виникли у випадку критичного випадку.

Завдання на використання методу «від супротивного», що передбачає зміну ситуації на діаметрально протилежну та її осмислення. Зокрема, ми пропонуємо для аналізу різноманітні конфліктні ситуації, які виникають у професійній діяльності. Завдання для студентів полягало у відповіді на питання, що було б, якби один із учасників ситуації діяв протилежно тому, що описано в ситуації. При цьому таке запитання формулювалося на кожному етапі розгортання ситуації. Виконання цього завдання сприяє розвитку уміння проводити порівняння, бачити залежність результатів від засобів, що використовуються.

Завдання на використання методу

асоціацій, понять, що виникають при згадуванні іншого. У запропонованих для аналізу конкретних ситуаціях відбувалося обговорення виробничих питань з використанням типової професійної лексики, зокрема, певних термінів, що позначають невідомі поняття для студентів поняття. Завдання полягало в тому, щоб скласти «Асоціативний куш», тобто вказати, які асоціації у них виникають у зв'язку із сприйманням нових для них понять в залежності від їх використання у конкретному професійному контексті. Надалі пропонуємо спробувати дати визначення цим поняттям і перевірити, наскільки самостійно сформульоване визначення поняття співпадає із визначеннями науковців у цій галузі. Таким чином, майбутні фахівці вчаться працювати з поняттями, розкривати їх зміст, встановлювати їх межі в залежності від контексту.

Завдання на пошук альтернатив: пошук якомога більше альтернатив з їхнім подальшим порівнянням та оцінкою. У більшості розроблених нами завдань пропонується визначити не один варіант розв'язання проблемної задачі, а декілька варіантів, і на основі передбачення можливих наслідків їх використання обрати оптимальний варіант.

Завдання на аналіз причинно-наслідкових зв'язків, коли вибудовуються причинно-наслідкові ланцюжки позитивного або негативного виявлення та постають їхні першопричини або конкретні наслідки. Будь-яка конкретна ситуація має свої причини (ряд попередніх дій та подій). При цьому звертаємо увагу студентів на те, що не обов'язково подія, яка відбулася безпосередньо перед початком ситуації, є причиною виникнення проблемної задачі, що описана в ситуації. Отже, майбутні фахівці мають визначити, які зв'язки існують між діями, подіями, що описані в ситуації, та можливими попередніми діями, що призвели до ситуації, що склалася. І в той же час, подія чи дія, що описані в ситуації, можуть бути причиною інших дій. Одним із варіантів такого виду завдань є пропозиція встановити послідовність дій із запропонованого переліку та обґрунтувати, чому саме така послідовність, що є причиною, а що є наслідком.

Завдання на використання методу об'єднання засобів альтернативних систем, тобто таких систем, які мають хоч би одну пару переваг і протилежних недоліків: те, що добре в одній з них, у другій – погане, й

навіпаки, через що їхнє об'єднання з усуненням недоліків дозволяє створити певну значно досконалу систему, чим будь-яку з альтернатив. Такі завдання виконуються на основі опису двох ситуацій, в яких учасники виробничого процесу використали діаметрально протилежні способи дій для досягнення однієї й тієї ж мети, але у кожного способу були свої переваги та недоліки.

Отже, запропонований комплекс завдань, що враховує евристичні методи аналізу інформації, спрямований на формування різноманітних умінь майбутніх фахівців як основи розвитку критичного мислення.

Ми вважаємо, що ефективно дотримуватися таких етапів роботи під час застосування методу аналізу конкретних ситуацій для розвитку критичного мислення майбутніх фахівців.

На першому етапі студенти отримують коротке усне повідомлення про конкретну ситуацію із схематичним окресленням дійових осіб і обставин. Такий опис охоплює лише інформацію, яка може бути використана для прийняття рішення, і не містить жодних коментарів викладача, його емоційного ставлення до неї. Як правило, у такому короткому описі недостатньо інформації для обґрунтованого прийняття рішення, що спонукає студентів до пошуку додаткової інформації, розвиває їхні уміння формулювати запитання, бачити суперечності, знаходити достовірну інформацію.

На наступному етапі пропонуємо студентам попрацювати в мікрогрупах чи парах та обговорити, яку інформацію їм ще потрібно отримати та з яких джерел вони можуть отримати таку інформацію. Вміння людини формулювати запитання і логічно відповідати на них є важливою умовою розвитку критичного мислення. Самостійні запитання – це природне вираження проблемної ситуації, яка склалася у свідомості людини. Саме у запитанні міститься суперечність між наявними знаннями і перспективними, що намічені у внутрішній потребі людини. Тому пропонуємо студентам не лише сформулювати запитання, а й обговорити, що так сформульоване запитання відкриє нового у процесі аналізу ситуації та прийняття рішення, чи сприятиме воно лише отримуванию фактичної інформації, чи, що більш важливо, дозволить оцінити ситуацію, проаналізувати проблему, поведінку дійових осіб, їхні способи спілкування,

спрогнозувати можливі наслідки розвитку ситуації. На основі отримання основної та додаткової інформації студенти мікрогруп пропонують свої варіанти рішення проблемної задачі, що виникає у конкретній ситуації.

В процесі спільної навчальної діяльності відбувається розвиток діалогічної форми мислення кожного партнера, формування рефлексивних механізмів мислення: крім власної позиції, яка розкривається при висуненні гіпотези, її реалізації, оцінці гіпотези партнера, поступово формується позиція іншого, тобто особистість, ніби ставши на місце партнера, починає оцінювати власну гіпотезу, брати участь в утворенні гіпотези іншого.

Важливим етапом роботи з аналізу конкретних ситуацій є спільне обговорення прийнятих рішень із використанням SWOT-аналізу (SWOT – аббревіатура складена з перших букв англійських слів: сила, слабкість, можливості та загрози). Ми пропонуємо у кожній групі виділити по одній особі, яка буде визначати сильні сторони прийнятого рішення, друга особа – його слабкі сторони, третя особа – можливості впровадження рішення у практичну діяльність, четверта особа – загрози, що можуть виникнути у процесі впровадження певного рішення. Таким чином аналізуються запропоновані кожною мікрогрупою рішення, що дозволяє встановити ланцюжок зв'язку між умовами протікання ситуації, можливими результатом та наслідками прийнятого рішення. На основі такого аналізу формуються стратегії діяльності в аналогічних та схожих ситуаціях.

На цьому етапі автори певних пропозицій щодо розв'язання проблемної задачі включаються у рефлексивну діяльність, аналізують та оцінюють власну діяльність, звертаючи увагу на труднощі, що виникли у процесі прийняття рішення. Важливим складником цього етапу є аналіз запитань, які були сформульовані для отримання додаткової інформації щодо ситуації: чи правильно вони були сформульовані, чи було їх достатньо для прийняття рішення.

Заключним етапом є формулювання висновків, на основі яких здобувачі вищої освіти не лише визначають оптимальний розв'язок проблемної задачі, а й розвивається здатність обирати раціональні методи аналізу ситуацій та способи розв'язання всіх проблем подібного типу, а отже – переходити від окремого випадку до

більш загальних висновків і узагальнень.

З метою розвитку критичного мислення ми пропонуємо використовувати опис однієї і тієї ж конкретної ситуації від імені різних її учасників. У цьому разі виникає потреба у відокремленні фактів від суб'єктивних міркувань, ставлень, емоційного стану людини, яка описує ситуацію. Студенти починають відчувати, що не завжди суб'єктивна оцінка людиною своєї діяльності, окремих її дій відповідає об'єктивному стану речей. Таким чином здобувачі освіти набувають практичний досвід взаємодії, навчаються приймати певні рішення, розв'язувати професійні задачі із урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників, певного контексту конкретної ситуації. На основі цього виробляються узагальнені способи дій у стандартних та нестандартних ситуаціях.

Спрямованість обговорення у процесі аналізу конкретних ситуацій полягає не лише на засвоєнні теоретичних знань, а на пошук нового знання, що стане орієнтиром для самостійної роботи, а також на усвідомлення своєї мислительної діяльності. При цьому ми спираємось на положення Л. Виготського, який відстоює діяльнісно-кооперативний підхід до навчання, суть якого полягає в тому, що спосіб співробітництва у спільній діяльності є інваріантним по відношенню до предмета цієї діяльності, тому навчання здобувачів освіти співробітництву є загальним способом введення їх у будь-яку предметну діяльність.

Отже, послідовність роботи над аналізом конкретних ситуацій для розвитку критичного мислення майбутніх фахівців передбачає розвиток активності в розумовій діяльності студентів як перехід від дій, що стимулюються завданнями викладача, до самостійної постановки питань, від дій, пов'язаних з вибором уже відомих шляхів і способів, до самостійних пошуків розв'язування задач і далі – до вироблення уміння самостійно бачити проблеми і досліджувати їх.

Анкетування студентів, в процесі навчання яких широко використовувалася аналіз конкретних ситуацій проблемного характеру, показало, що здобувачі вищої освіти усвідомлюють їх роль у формуванні професійної майстерності. Студенти відзначали, що саме такі завдання дозволяють: розглядати проблеми професійної діяльності з різних сторін та підготувати до дії у нестандартних ситуаціях в процесі практичної діяльності; спираючись

на власний досвід розвивати думку, міркувати далі, аналізувати колективно. Особливо підкреслювалося, що корисними є проблемні завдання, які даються безпосередньо на занятті, що включає у роботу мислення, допомагає встановлювати асоціативні зв'язки.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Виконання комплексу розроблених завдань на основі конкретних професійних ситуацій із дотриманням етапності роботи над ними розвиває уміння як критичного, так і творчого мислення у процесі розв'язування професійних задач у стандартних і нестандартних ситуаціях, уміння формулювання особистісних суджень стосовно майбутньої професії, змінюються ціннісно-сміслові орієнтири особистості щодо наступної професійної діяльності. Перспективи подальших розробок вбачаємо у розробці системи завдань, які сприяють не лише розвитку критичного мислення, а й його діагностики.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бевз В. Технологія розвитку критичного мислення у методичній підготовці майбутніх учителів математики / В. Бевз, Т. Годованюк // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2019. Вип. 1. С. 29–38.
2. Белкіна-Ковальчук О. Формування професійної компетентності студентів педагогічних спеціальностей засобами критичного мислення / О. Белкіна-Ковальчук // Педагогічний часопис Волині. 2018. № 4. С. 100–106.
3. Бондар В. І. Критичне мислення у соціальному, науковому та освітньому пізнанні / В. І. Бондар, Т. С. Яценко // Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Серія: Педагогічні науки. 2019. Вип. 142. С. 5–16.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский; [под ред. В. В. Давыдова]. М.: Педагогика, 1991. 480 с.
5. Іванова О. В. Case study на заняттях із англійської мови як засіб формування критичного мислення студентів-філологів / О. В. Іванова // Молодий вчений. 2017. № 8. С. 215–219.
6. Леонтєва І. В. Педагогічний кейс як засіб розвитку критичного мислення майбутніх викладачів / І. В. Леонтєва // Педагогічна освіта: теорія і практика. Серія: Психологія. Педагогіка. 2019. Вип. 32. С. 29–38.
7. Липмен М. Значення філософії для демократії обговорення / М. Липмен // Рідна школа. 2001. № 4. С. 61–64.
8. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен / О. І. Пометун // Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 89–98.

9. Савченко С. В. Формування критичного мислення як одна з умов успішної соціалізації сучасної особистості / С. В. Савченко, В. С. Курило // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2019. № 6(1). С. 64–71.

10. Сурмін Ю. П. Кейс-стаді: архітектура і можливості / Ю. П. Сурмін. К.: Навч.-метод. Центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2012. 336 с.

11. Ткаченко Л. І. Теоретичні засади технології формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи [Електронний ресурс] / Л. І. Ткаченко // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 7. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2012_7_45

12. Тягло А. В. Критическое мышление: Проблема мирового образования XXI века / А. В. Тягло, Т. С. Воропай. Харьков: Изд-во Университета внутренних дел, 1999. 284 с.

13. Шахов В. І. Розвиток критичного мислення як умова формування професійної ідентичності майбутніх учителів / В. І. Шахов, А. М. Килівник, І. М. Мельник // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2018. Вип. 51. С. 436–440.

14. Ягоднікова В. В. Застосування технології розвитку критичного мислення у процесі підготовки майбутніх фахівців / В. В. Ягоднікова // Вісник післядипломної освіти. 2009. Вип. 11(1). С. 190–196.

REFERENCES

1. Bezv, V., Hodovaniuk, T. (2019). *Tekhnolohiia rozvytku krytychnoho myslennia u metodychnii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv matematyky*. [Critical thinking development technology in future mathematics teachers' training]. Uman.
2. Bielkina-Kovalchu, O. (2018). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti studentiv pedahohichnykh spetsialnostei zasobamy krytychnoho myslennia*. [Professional competence formation of pedagogical specialties students by means of critical thinking].
3. Bondar, V. I., Yatsenko, T. S. (2019). *Krytychne myslennia u sotsialnomu, naukovomu ta osvithnomu piznanni*. [Critical thinking in social, scientific and educational cognition]. Kiev.
4. Vygotskij L. S. (1991) *Pedagogicheskaya psihologiya* [Pedagogical psychology]. Moscow.
5. Ivanova, O. V. (2017). *Case study na zaniattiakh iz anhliiskoi movy yak zasib formuvannia krytychnoho myslennia studentiv-filolohiv*. [Case study at English language classes as a method of philological students' critical thinking development].
6. Leontieva, I. V. (2019). *Pedahohichni keis yak zasib rozvytku krytychnoho myslennia maibutnikh vykladachiv*. [Pedagogical case as a method of future teachers' critical thinking development]. Kiev.
7. Lipmen, M. (2001). *Znachennia filosofii dlia demokratii obhovorennia*. [The meaning of philosophy for democracy of discussion]. Kiev.

8. Pometun, O. I. (2018). *Krytychne myslennia yak pedahohichnyi fenomen*. [Critical thinking as pedagogical phenomenon]. Kiev.

9. Savchenko, S. V. (2019). *Formuvannia krytychnoho myslennia yak odna z umov uspishnoi sotsializatsii suchasnoi osobystosti*. [Critical thinking formation as one of the conditions of successful socialization of a modern personality]. Luhansk.

10. Surmin, Yu. P. (2012). *Keis-stadi: arkhitektura i mozhlivosti*. [Case-study: architecture and possibilities]. Kiev.

11. Tkachenko, L. I. (2012). *Teoretychni zasady tekhnolohii formuvannia krytychnoho myslennia maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly*. [Theoretical grounds of future primary teachers' critical thinking formation technology] [Elektronnyi resurs]. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_7_45

12. Tyaglo, A. V., Voropaj, T. S. (1999). *Krytycheskoe myshlenie: Problema mirovogo obrazovaniya XXI veka*. [Critical thinking: The problem of world education of the 21st century]. Har'kov.

13. Shakhov, V. I., Kyliyvyk, A. M., Melnyk, I. M. (2018). *Rozvytok krytychnoho myslennia yak umova formuvannia profesiinoї identychnosti maibutnikh uchyteliv*. [Critical thinking development as a condition of future teachers' professional identity formation].

14. Yahodnikova, V. V. (2009). *Zastosuvannia tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia u protsesi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv*. [The use of critical thinking development technology in the future specialists' training]. Kiev.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ОМЕЛЬЯНЕНКО Наталія Віталіївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Льотної академії Національного авіаційного університету.

Наукові інтереси: інноваційні технології навчання майбутніх фахівців.

ОМЕЛЬЯНЕНКО Світлана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

OMELIANENKO Nataliia Vitaliivna – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Foreign Languages Department of Flight Academy of National Aviation University.

Circle of research interest: innovation technologies of future specialists' education.

OMELIANENKO Svitlana Vitaliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Social Work, Social Pedagogics and Psychology Department, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interest: improvement of future social teachers' professional training.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2020 р.

УДК 378.147

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-124-128

POLISHCHUK Ganna Vitaliivna –

Ph.D in Philology, Assistant Professor,

Assistant Professor of the Chair of the English Language and its Teaching Methods,

Volodymir Vinnichenko Central Ukrainian State Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9547-4959>

e-mail: lopotova@ukr.net

PRACTICAL RELEVANCE OF TRAINING TECHNOLOGIES FOR FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Formulation and justification of the relevance of the problem. Though the notion «training/or coaching/or skills development workshop/ workshop» has a comparatively short history (it appeared in the XIXc. as psychotherapy method, and later – as effective technology of the development of personality in practical psychology), it is widely used nowadays in educational sphere as the fruitful environment for formation of communicative skills [9, c. 9].

Analysis of the recent researches and publications. Examination of the material

provides evidence that the essence and conceptual vision of organization of training workshops were carefully investigated by P. Bavina [1], R. Buckley, D. Capel [2] and others. Theoretical and methodological base of group training was explored by I. Vachkov [4]; of professional training by A. Markova [6]; psychological – by K. Milyutina [8]. The peculiarities of training technologies in educational process of high school were examined by L. Bondareva [3], A. Grigoreva [12], O. Kerik [5], N. Fedorenko [10] and others.

Education is now increasingly interested in training technologies with active usage of interactive and communicative studies as teachers have to find new ways of coming in terms with those they hope to teach and improve their skills of interpersonal communication, thus the study of interaction is one way of trying to enable sufficient conversation to take place to facilitate teaching and learning. In a study of training technologies there is a real hope for improving future teacher's effectiveness and develop their personal and professional skills because contemporary high education establishments prioritize not only traditional but also innovative educational technologies: coaching, mentoring, mediation, moderation and facilitation etc.

The purpose of the study is to highlight the practical value of training technologies as due to them students are provided with a high level of knowledge acquisition, qualitative skills and abilities having a perspective potential for the formation of their conflictological competence which is considered a fundamental competence of any future teacher.

The main material of the study. As it was experimentally proved by N. Fedorenko, the implementation of training technologies into educational process has been positively approved by the students due to several reasons: they are involved and interested in the subject; it is a link between theory and practice; it activates the learning and cognitive activity of the students; all students may be involved into the process; the possibility to learn new material in practice [10, c. 158]. Thus, the implementation and usage of training technologies stimulates self-realization and creative potential of the students and intensifies the process of education.

The overview of existing approaches to the study of training technology showed that training is a modern technology of education as it has clear algorithm of usage that guarantees the achievement of the goal due to interactive methods directed on productive cooperation of its participants. Thus, training technology is defined as specially organized procedure where not only the whole system of interconnections between aims, tasks, content, role playing and non role playing methods is realized but also the system of retrospectives and corrections [1, c. 15].

It is worth mentioning here that different authors singled out different types of training technologies such as trainings of personal growth, communication trainings, socio-psychological, socio-pedagogical etc. [5, c. 138]; socio-psychological, training of personal

growth, corporative and video training [3]; socio-psychological, training of personal growth, thematic, communicative, adopting decisions training, strategic and psycho-correctional. For the purposes of our study the following types are relevant for the formation of conflictological competence of future teachers: *socio-pedagogical*, *decision-making training* and *communicative*. Let us briefly consider the details of each type. *Socio-pedagogical training* is described as the form of active learning directed to acquire certain knowledge, skills, techniques and information aimed at forming the attitude of participants to certain ideas and problems and modeling the behavior in the group to change and improve the development of a personality [5, c. 139].

Decision-making training is aimed at solving concrete problems where the validity of decisions and individual overriding of obstacles is taken into consideration.

Communicative training is directed at the development of speaking skills and effective behavior in different communicative situations as language reflects the interconnection of the surrounding world with people cognizing it. New skills and knowledge gained due to this training presuppose certain change of stereotypes and behavior that can ruin communication and cause conflict interaction in pedagogical environment. The aim of this training is to acquire skills of effective pedagogical communication and constructive means of solving conflict situations, the development of empathy, tolerance and other professionally important qualities of a teacher, thus, communicative training should add much to the future teachers' communicative competence. It should be noted that communicative competence involves four areas of knowledge and skills: *grammatical competence*, which reflects knowledge of the linguistic code itself and includes knowledge of vocabulary and rules of word formation, pronunciation, spelling and sentence formation; *sociolinguistic competence*, which addresses the extent to which utterances are produced and understood appropriately and includes knowledge of speech acts; *discourse competence*, which involves of how to combine grammatical forms and meanings to achieve a unified or written text in different genres; and *strategic competence* which refers to the mastery of the communication strategies that enhance the effectiveness of communication.

It is widely accepted that for successful implementation of training technologies in the process of formation of professional competence of future foreign language teachers

the following principles should be taken into consideration: *the principle of active participation* (involvement into group process of learning), *the principle of voluntary participation* (inner interest of a person in gaining knowledge), *the principle of dialogic interaction* (intrapersonal communication based on mutual respect of the participants), *the principle of self-actualization* (self-presentation, reflexion), *principle of safety* (confidentiality of personal information), *the principle of openness* (trust to other participants and self truth), *the principle of partnership* (interaction based on empathy, tolerance and mutual intelligibility). These principles create comfortable atmosphere in student's surrounding in the process of implementation of training technologies.

To achieve maximum results any training technology should correspond the following requirements to its organization: concrete aims, the usage of effective methods and exercises, supply with material recourses, necessary rules, time limit, correction and improvement of the procedures, qualified teacher-trainer able to motivate and involve students into active interest on the basis of sincerity, tolerance and cooperation. Also the following functions of the training should be highlighted: *aiming function* (to achieve the aim); *motivational* (motivation for effective cooperation); *informational* (revision of professional information); *communicative* (exchange of information); *personal-cognitive* (the enrichment of behavioral repertoire); *relaxation* (stress relieving actions); *developmental* (the qualitative change of a person while training) having constructive impact of the development of personality in different directions.

We fully agree with I. Shorobura and Ju. Tkachenko that training procedure is characterized by the following structure: introduction, body and conclusion, where the outline may consist of tables; schemes etc., and the correlation between the structural elements in every case may be different depending on the aims of the training, the duration, the level of preparedness of the group etc.

As for the practical implementation of training technologies it turned out that the following forms of organization of students' communication in the process of doing different interactive exercises have been widely used: *individual-cooperative* (all students take part, though they express themselves on the given topic in turn suggesting their ways of solving the problem); *communication in pairs* (dialogue); *small groups communication* (4-6 persons discussion of the task with further announcement of the common decision); *role-*

play and business play (modeling of real situation in specially created problem situation). Taking into consideration the structure of the trainings certain exercises were selected for each structural component, for instance, the following exercises were chosen for introductory part of the training: training exercise «*Clew*» in the form of a game (aim: the introduction of the participants and the creation of friendly atmosphere). The participants make a circle and each will have the opportunity to throw a clew to the other carefully taking his part of the thread telling about himself. The game stops only after all participants are involved in 'communicative web'. The questions for discussion are the following: What can you say about 'communicative web'? (it stretches from one to another, there is a danger of a mess as a result); What can happen if I pull my end of thread? (others will feel some tension); What will other people feel if one of the participants is angry or frustrated? After the discussion the game continues but the person who was the last, now begins it. When he gives the clew to the final participant, his name and hobby must be remembered. And the questions to be discussed are: What did you feel when you joined the circle and what do you feel now?

Training exercise is «*Meeting*» aimed at the development of imagination of the participants and their creative associations about themselves with the help of demonstrating the slide «*Exotic garden*» in the form of individual-cooperative discussion. The participants are suggested to imagine themselves in the garden full of oranges, lemons, pomegranates, apples, plums, pears, avocado, kiwi and other exotic fruits and choose one of those. The following questions are discussed: What kind of fruit am I? (describing type, color, taste etc.); What fruit is this person associated with? Training exercise «*The interview*» is aimed at expressing one's point of view in pairs with the help of toy microphone. The participants interview each other asking the following questions: What are your future plans? What human qualities do you appreciate most of all? What is your favorite color? What are your favorite books? What movies do you enjoy?

Above mentioned training exercises give the possibility for the participants to know each other better, to demonstrate one's plus sides, to think over one's drawbacks and join the work actively.

Exercises of the main part of the training were directed on the formation of conflictological competence of future teachers, broadening the knowledge about the conflict

and the development of conflict solving skills, for instance «*If...I would ...*» developing quick reaction on conflict situation. All participants take part in the training working in a circle: the first person declares a condition: If I am offended in public transport... , the person next to him should finish the sentence. Thus, the following questions are discussed: Whose problem solution was the best? Whose problem was real and true to life?

The aim of the training exercise «*Argument against*» is to work out discussion skills and give arguments against in small groups where each of the participants should tell the rest about his weak points, those traits of character he or she wants to change. The participants listen carefully and then discuss the above heard giving arguments against. The representatives of micro groups discuss with the rest different arguments against as for overcoming the drawbacks in the behavior of a person taking into consideration the following questions: What can you oppose against the drawbacks? Under what circumstances these weaknesses may turn into strong traits?

«*Life incident*» training exercise imitates conflict situation in the form of a game where each of the participants tells about the conflict that he witnessed or took part in where the speaker may act as a camera man or script writer etc. The questions for discussion would be as follows: Whose scenario was the best? How can you appreciate this experience of solving conflict situations? Will it be helpful in your future life?

The above mentioned training exercises help to reveal the essence of the notion of conflict, its positive and negative sides. Taking into consideration the permanent presence of conflict in the life of people, our reaction is conditioned by our previous experience and if we think that conflict is a threat, our reaction will be relevant and vice versa. Also our reaction largely depends on how we can solve conflict situation and that is the area of further learning. These exercises were conducted to improve students' background knowledge of conflicts, the social environment that influences them, and techniques for diagnosing certain psychological characteristics of other people.

The concluding part of the training helped to ease the psychological pressure, to relax, receive emotional satisfaction and to summarize the results: Have your expectations come true? What theoretical and practical knowledge did you receive? Training exercise «*Conclusions*» activates the skills of using obtained information in real life situations, «*Applauds*» relieves psychological pressure etc.

The material clearly demonstrates that training as a form of communication creates a specific social context, and may be considered a symbol of professional growth of future specialists. Students must participate actively in the learning process where training is widely used nowadays helping to form professional skills such as positive interpersonal cooperation, critical thinking, skills of self presentation, self organization and self-control, and the teachers can only facilitate this process on the basis of their own experience and psychological or other peculiarities of the group of students. To achieve these goals teachers-trainers should be aware of the variety of methods of training and understand the effectiveness of each method in a certain group to achieve maximum results [7, c. 14].

The last item to consider is the characterization of training technologies used when an ascertaining experiment was conducted, in the process of which, on the basis of certain criteria and their indicators, an analysis of conflictological competence formation stage of future foreign language teachers was carried out; the pedagogical conditions of the studied phenomenon were theoretically grounded and the conceptual model of their realization was developed. According to the outline of our experimental work the following trainings have been used: «How do we estimate ourselves?», «How do we estimate others», «Your attitude to the conflict», «Effective conflict solving strategies in educational environment», «Modern strategies of solving pedagogical conflicts». The respondents studied in higher education establishments, namely: Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav.

Conclusions and prospects for further researches of direction. It is a matter of theoretical as well as practical interest to find out to what extent and in what ways training technologies manifest themselves in formation of conflictological competence of future foreign language teachers. It was clarified that future teachers should be greatly interested in creating positive, peacekeeping and tolerant atmosphere in educational process because today knowledge of the linguistic structure of a language is only one of the requirements of a good language teacher. He should be a symbol of culture and of personal identity with many parts to play: friend, manager, monitor, counselor, facilitator of learning, reliable informant on the language, social worker, model for the students etc. At the contemporary stage of the development of the

system of education in Ukraine, constant changes of educational priorities, diversity of information conflicts in educational sphere are inevitable, thus high level of conflictological competence will help future teachers to work out their own strategy of overcoming pedagogical conflicts, that is why training technologies are in the focus of attention of many researches today as a very interesting and promising field of investigation.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

– Бавина П. А. Тренінгові технології в формуванні комунікативної компетентності майбутніх менеджерів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. СанктПетербург, 2006. 26 с.

– Баклі Р., Кэйпл Д. Теорія і практика тренінга. СПб.: Пітер, 2002. 352 с.

– Бондарєва Л. І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2006. 23 с.

– Вачков І. В. Основи технології групового тренінга. Психотехніки: учеб. посіб. Москва, 1999. 237 с.

– Керик О. Використання тренінгових технологій у професійній підготовці фахівців соціальної сфери. Молодь і ринок. 2015. №2 (121). С. 136–140.

– Маркова А. К. Професійна тренінг, професійне самосохранение. Москва: Наука, 1996. 309 с.

– Методичні рекомендації для тренерів щодо розроблення та проведення тренінгів / Автор. кол.: Т. Фулей (керівник робочої групи), Н. Буруковська, Т. Будніченко, Г. Савченко. Київ, «Освіта суддів – для економічного розвитку». 2016. 90 с.

– Мільотіна К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу: навч. посіб. Київ: МАУП, 2004. 192 с. Шоробура І., Ткаченко Ю. Тренінгові технології у закладах вищої освіти. Молодь і ринок. 2019. №2 (169). С. 6–12.

– Сучасні технології освіти дорослих: посіб. / авт. кол.: Л. Б. Лук'янова, О. В. Аніщенко, Л. С. Сігаєва, С. В. Зінченко, О. В. Баніт, Н. І. Дорошенко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 182 с.

– Федоренко Н. І. Інтерактивне навчання у вищій освіті: ефективне використання тренінгових технологій. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015. №1 (26). С. 155–160.

REFERENCES

1. Bavyna, P. A. (2006). *Trenynhovyte tekhnolohyy v formyrovanyu kommunykativnoi kompetentnosti budushchykh menedzherov*. [Training

technologies in formation of communicative competence of future managers]. SanktPeterburh.

2. Bakly, R., Kэйpl, D. (2002). *Teoriya y praktyka trenynha*. [Theory and practice of training]. Pyter.

3. Bondarjeva, L. I. (2006). *Navchalnyi treninh yak zasib profesiinoy pidhotovky maibutnikh menedzheriv orhanizatsii v ekonomichnykh universytetakh*. [Educational training as means of professional preparation of future managers in Economic Universities]. Kyiv.

4. Vachkov, Y. V. (1999). *Osnovy tekhnolohyy hruppovoho trenynha*. [The basic technologies of group training]. Moscow.

5. Keryk, O. (2015). *Vykorystannia treninhovykh tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi fakhivtsiv sotsialnoi sfery*. [The usage of training technologies in professional preparation of social sphere specialists].

6. Markova, A. K. (1996). *Professyonalnyi trenynh, professyonalnoe samosokhranjenje*. [Professional training, professional self-preservation]. Moscow.

7. *Metodychni rekomendatsii dlia treneriv shchodo rozroblennia ta provedennia treninhiv*. (2016). [Guidelines for trainers as for working out and conducting trainings]. Kiiv.

8. Miliutina, K. L. (2004). *Teoriia ta praktyka psykholohichnoho treninhu: navch. posib*. [Theory and practice of psychological training: ed.manual]. Kiiv.

9. *Suchasni tekhnolohii osvity doroslykh*. [Contemporary technologies of adult education]. Kirovohrad.

10. Fedorenko, N.I. (2015). *Interaktyvne navchannia u vyshchii osviti: efektyvne vykorystannia treninhovykh tekhnolohii*. [Interactive learning in high school: effective usage of training technologies].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПОЛІЩУК Ганна Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія і методика вищої освіти, конфліктологія,

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

POLISHCHUK Ganna Vitalievna – Ph.D in Philology, Assistant Professor of the Chair of the English Language and its Teaching Methods, Volodimir Vinnichenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: theory and methods of high education, conflict studies.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2020 р.

УДК: 37.01/09:004

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-129-133

САМОЙЛЕНКО Олексій Олександрович –

кандидат педагогічних наук, доцент,

Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки

Служби Безпеки України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6374-4168>

e-mail: samoylenko_aleksey@outlook.com

АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З КІБЕРБЕЗПЕКИ В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Важливою проблемою безпеки комп'ютерних мереж є забезпечення прозорості дій, яка може вплинути на безпеку і надійність критично важливих інформаційних активів. Складність усунення цієї проблеми полягає в тому, що в мережах використовуються кілька різних комунікаційних протоколів [1]. Проблемою безпеки комп'ютерних мереж є неможливість забезпечення управління змінами та дотримання політики безпеки. Без системи запобігання неавторизованому доступу чи інформування про нього, можна вільно отримати доступ до активу і змінити його налаштування. Кібербезпека передбачає вирішення багатьох проблем, в тому числі й боротьба з комп'ютерними вірусами. Термін «комп'ютерний вірус» уперше вжив Ф. Коен у 1984 р. Він поділив віруси на такі групи: 1) ті, що написані для наукових досліджень у галузі інформатики; 2) так звані «дикі» віруси для заподіяння шкоди користувачам [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Асоціація обчислювальної техніки у Нью-Йорці запропонувала навчальні програми для бакалаврських програм з обчислювальної техніки. Стратегія кібербезпеки Канади також пропонує напрямки стратегії кібербезпеки. Досліджено проблеми захисту та безпеки інформаційних систем у Франції. Національні стратегії кібербезпеки пропонує розробки та реалізації із впровадження ENISA. Проаналізовано роботу національної стратегії кібербезпеки у Турецькій Республіці. Також проаналізовані освітньо-професійні та освітні програми зі спеціальності 125 «Кібербезпека». Проблемами збереження культурної спадщини та доступу до цифрових ресурсів займалися Ткаченко, О. та Ткаченко, К. Однак питання щодо аналізу змісту підготовки бакалаврів з кібербезпеки в сучасному контексті функціонування закладів вищої освіти не досліджувалося.

Мета статті проаналізувати зміст підготовки бакалаврів з кібербезпеки в сучасному контексті функціонування закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення кібербезпеки є актуальним для багатьох сфер діяльності, зокрема, сфер науки, техніки та технологій (особливо інформаційних технологій), що охоплюють проблеми, пов'язані із захищеністю кіберпростору країни, окремих об'єктів його інфраструктури тощо [2]. Такими об'єктами, зокрема, є:

- інформаційно-технологічна підтримка кіберпростору країни (підприємства, установи тощо);
- інформаційні ресурси країни (підприємства, установи тощо);
- інформаційні та інтелектуальні системи різних класів;
- технології забезпечення кібербезпеки об'єктів різного рівня (система, об'єкт системи, компонент об'єкту тощо),
- процеси управління кібербезпекою об'єктів різної природи.

Згідно з даними, поданими Французьким агентством з питань мережевої та інформаційної безпеки та стратегією кібербезпеки у Канаді [3, 4], більше третини організацій, які піддалися кібератакам у 2016 р., повідомили про істотні втрати доходів, втрачені можливості та відтік замовників. Тому більшість цих організацій після таких атак стали вдосконалювати технології, методи, механізми та процедури захисту.

Зарубіжні фахівці з кібербезпеки, серед основних перешкод інформаційного захисту визначають: брак ресурсів; несумісність інформаційних систем та технологій захисту і недостатню кількість відповідних фахівців [5, 6].

Підготовка фахівця за освітнім ступенем бакалавр з кібербезпеки є правом сучасної професійної діяльності у системі державних та комерційних підприємств, які пов'язані послугами щодо захисту

інформації на об'єктах інформаційної діяльності. Актуальність проблем кібербезпеки підкреслюється необхідністю користування інформаційними системами та технологіями, від соціальних мереж, розміщення інформації про свої персональні дані в Інтернеті до користування банківськими рахунками, системами e-commerce та ін.

У навчальних програмах для підготовки бакалаврів з кібербезпеки у Нью-Йорку (асоціація обчислювальної техніки), зазначається, що інженери такого напрямку підготовки мають професійну підготовку в області електротехніки, програмного забезпечення та інтеграції апаратно-програмного забезпечення. Фахівці з кібербезпеки займаються різними аспектами обчислень: від проектування окремих мікропроцесорів, комп'ютерів і суперкомп'ютерів до захисту інформації на різних рівнях у кіберпросторі. Зазвичай завдання інженера з кібербезпеки може включати в себе написання програмного і мікропрограмного забезпечення для вбудованих мікроконтролерів, проектування надвеликих інтегральних схем, аналогових датчиків, плат змішаних сигналів, а також розробку операційних систем. Фахівці в області кібербезпеки також працюють над дослідженнями для робототехніки, які спираються на використання цифрових систем для управління і контролю електричних систем, таких як двигуни, системи зв'язку, а також датчики [7].

Об'єкти професійної діяльності випускників спеціальності «кібербезпека»: об'єкти інформатизації, включаючи комп'ютерні, автоматизовані, телекомунікаційні, інформаційні, інформаційно-аналітичні, інформаційно-телекомунікаційні системи, інформаційні ресурси й інформаційні технології; технології забезпечення безпеки інформації об'єктів різного рівня (система, об'єкт системи, компонент об'єкта), що пов'язані з інформаційними, інформаційно-комунікаційними технологіями, що використовуються для забезпечення функціонування цих об'єктів; процеси управління інформаційною і кібербезпекою об'єктів, що підлягають захисту.

Підготовка такого фахівця передбачає формування та розвиток професійних компетентностей щодо захисту інформації на об'єктах інформаційної діяльності; вивчення теоретичних та методичних положень, організаційних та практичних інструментів зі спеціальності кібербезпеки;

методики та технології забезпечення безпеки інформації.

Теоретичний зміст предметної області підготовки бакалаврів з кібербезпеки передбачає знання законодавчої, нормативно-правової бази України та вимог відповідних міжнародних стандартів і практик щодо здійснення професійної діяльності. Також сюди можна віднести принципи супроводу систем та комплексів інформаційної та/або кібербезпеки, теорії, моделей та принципів управління доступом до інформаційних ресурсів та теорії систем управління інформаційною та/або кібербезпекою [1].

Робота фахівця з кібербезпеки із засобами виявлення, управління та ідентифікації ризиків підводить до високого рівня оцінювання та забезпечення необхідного ступеня захищеності інформації. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій вимагає від таких фахівців відповідних знань методів та засобів технічного та криптографічного захисту інформації, сучасного програмно-апаратного забезпечення інформаційно-комунікаційних технологій та автоматизованих систем проектування.

Освітня програма передбачає обов'язкове професійне навчання з метою отримання бакалавром кваліфікації фахівця захисту інформації в інформаційних і комунікаційних системах. Передбачена практика, з метою забезпечення умов підготовки фахівця в реальному середовищі майбутньої професійної діяльності. Залучення до викладацької діяльності керівників та професіоналів, які працюють в системі професійної освіти та на виробництві в галузі захисту інформації, а також представників бізнесу, з метою передачі передового досвіду майбутньому фахівцю, висвітлення в навчальному процесі останніх досягнень науки і техніки, правил ведення успішного бізнесу. Реалізація процесного підходу при конструюванні змісту профільно-орієнтованих навчальних дисциплін. Рекомендується реалізація студентської мобільності, академічної співпраці та молодіжних обмінів.

Випускник є придатним для працевлаштування на підприємствах, в організаціях та установах на яких обробляється інформація з обмеженим доступом, що займаються розробкою та супроводом програмного забезпечення захисту інформації. Компоненти освітньої програми логічно поділяються на

обов'язкові та вибіркові. Розглянемо компоненти освітньо-професійної програми та їх логічну послідовність.

Такий компонент, як історія України, української культури має п'ять кредитів. Українська мова (за професійним спрямуванням), філософія та іноземна мова містять по три кредити. Вища математика складає 20 кредитів, фізика – 11, Інформаційні технології – 5. Теорія ймовірностей та математична статистика і дискретна математика містять по три кредити. Технології програмування уміщують 12 кредитів. Основи теорія кіл, сигналів та процесів в електроніці, операційні системи та електроніка складаються з чотирьох кредитів кожна. Архітектура комп'ютерних систем має три кредити. Інформаційно-комунікаційні системи – 9, теорія інформації та кодування – 6 прикладна криптологія – 9, нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки – 3, системи технічного захисту інформації – 4, захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах – 11, комплексні системи захисту інформації: проектування, впровадження, супровід – 10, управління інформаційною безпекою – 3, екологія – 3, автоматизовані системи моніторингу надзвичайних ситуацій та безпека життєдіяльності – відповідно 3 кредити.

Практики також входили до складу обов'язкових компонент. Ознайомлювальна та технологічна практика уміщувала по чотири кредити, експлуатаційна та виробнича практика має 5 кредитів, підготовка та захист атестаційної роботи закладають в основу 8 кредитів. Так, загальний обсяг обов'язкових компонент складає 172 кредити.

Обсяг навчальної дисципліни вільного вибору студента, яка розміщена в Каталозі, становить 3 кредити ЄКТС. Серед них 90 годин аудиторних, що складає 30% і становить 2 години в тиждень. Обсяг вибіркових дисциплін може мати більшу кількість кредитів і в навчальних планах випускових кафедр бути з визначенням кількості кредитів та аудиторних годин в тиждень.

Для здобувачів ступеня бакалавра вибіркова частина навчального плану становить не менше 1800 годин (60 кредитів), з яких:

– частка професійно-орієнтованих вибіркових дисциплін складає 15% – не менше 36 кредитів;

– частка вибіркових дисциплін гуманітарної, фундаментальної підготовки складає 5% – не менше 12 кредитів;

– частка вибіркових дисциплін інших спеціалізацій в т.ч. іншого закладу складає 5% – не менше 12 кредитів.

Для розробки та поновлення переліку вибіркових дисциплін на початку другого семестру кожного навчального року на факультетах створюються робочі групи за головуванням деканів. Склад робочих груп затверджується наказом ректора. Робочі групи аналізують якість навчально-методичного та інформаційного забезпечення поданих дисциплін та формують свої рекомендації щодо кількісних змін в існуючому переліку дисциплін. На підставі аналізу зазначеної вище інформації робочими групами у визначені терміни формується перелік вибіркових дисциплін та передається його до інформаційного відділу для формування оновленого загально академічного каталогу, який затверджується вченою радою університету. Затверджений в установленому порядку каталог вибіркових дисциплін, рекомендованих для вивчення в наступному навчальному році, розміщується для ознайомлення здобувачів вищої освіти на офіційному сайті університету.

Загальна кількість вибіркових компонентів освітньої програми 18. До них відносяться економіка (3 кредити), соціологія, політологія (3 кредити), іноземна мова за професійним спрямуванням (5 кредитів), технічна графіка (3 кредити), створення та обробка баз даних (4 кредити), основи інформаційної безпеки держави (3 кредити), цифрова обробка сигналів (3 кредити), організаційне забезпечення технічного захисту інформації (4 кредити), технічні засоби охорони об'єктів (6 кредитів), методи та засоби захисту інформації (5 кредитів), метрологія та вимірювання (3 кредити), програмування механізмів інформаційної безпеки (4 кредити), кібербезпека інфокомунікацій (4 кредити), основи комп'ютерної стеганографії (4 кредити), Системи банківської безпеки (3 кредитів), аудит інформаційної безпеки (3 кредити), компонентна база засобів технічного захисту інформації (3 кредити), безпека технологій електронного документообігу (3 кредити). Так, загальний обсяг вибіркових компонент складає 68 кредитів. Загальний обсяг освітньої програми складає 240 кредитів.

Атестація випускників освітньої програми спеціальності 125 Кібербезпека

проводиться у формі захисту кваліфікаційної роботи та завершується видачою документу встановленого зразка про присудження йому ступеня бакалавра із присвоєнням кваліфікації – бакалавр з кібербезпеки. Атестація здійснюється відкрито і публічно [8].

До програмних результатів навчання відносяться базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін, знання державної та однієї з іноземних мов з метою забезпечення ефективності професійної комунікації. Значущими є знання функціонування інформаційно-технологічних систем та мереж і їхніх компонентів законодавчої та нормативно-правової бази, а також вимог відповідних, в тому числі і міжнародних, стандартів та практик щодо здійснення професійної діяльності.

Також до програмних результатів віднесено знання з проектування та розробки систем, технологій і засобів інформаційної безпеки та вміння оцінювати стан інформаційної безпеки об'єктів і систем, знання сучасних технічних і програмно-апаратних засобів захисту обробки інформації в інформаційно-технологічних системах. Актуальними є базові знання методів протидії несанкціонованому проникненню в інформаційно-телекомунікаційні системи і мережі; в галузі сучасних інформаційних технологій; знання з проектування комплексної системи захисту інформації інформаційно-технологічних систем та з криптографічних методів захисту інформації, знання з організаційного забезпечення технічного захисту інформації на об'єктах інформаційної діяльності [1].

Досягнутими результатами також вважаються здатність удосконалювати і розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень, самостійно навчатись новим методам дослідження, до змін наукового і науково-виробничого профілю в своїй професійній діяльності; вибір основних методів та способів захисту інформації відповідно до вимог сучасних стандартів інформаційної безпеки щодо критеріїв безпеки інформаційних технологій, застосовуючи системний підхід та знання основ теорії інформаційної безпеки. Сюди також відносяться проектування та реалізація комплексної системи захисту інформації автоматизованих систем організації (підприємства) відповідно до вимог нормативних документів системи технічного захисту інформації.

Продуктивними наслідками навчання майбутніх фахівців з кібербезпеки також прийнято вважати здатність використовувати інструментальні засоби оцінки наявних вразливостей, застосовувати теорії та методи захисту для забезпечення безпеки інформації в інформаційних і комунікаційних системах та мережах та вирішувати завдання захисту програм та даних інформаційно-технологічних систем програмно-апаратними засобами та давати оцінку якості прийнятих рішень. Можливість здійснення оцінки захищеності інформаційно-технологічних систем та мереж, можливості проникнення в інформаційно-технологічні системи та мережі шляхом експлуатації наявних вразливостей також можна віднести до результатів навчання. Результативність навчання забезпечують здійснення організації робіт з технічного захисту інформації на об'єктах інформаційної діяльності, розробка та оцінювання моделі і політика безпеки на основі використання сучасних принципів, способів та методів теорії захищених систем, прийняття участі у розробці та впровадженні стратегії інформаційної безпеки та/або кібербезпеки відповідно до цілей і завдань організації, впровадження процесів виявлення, ідентифікації, аналізу та реагування на інциденти інформаційної кібербезпеки, а також застосування національних та міжнародних регулюючих актів в сфері інформаційної безпеки для розслідування внутрішніх та зовнішніх інцидентів інформаційної безпеки.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, зміст підготовки бакалаврів з кібербезпеки характеризується обов'язковим професійним навчанням з метою отримання бакалавром кваліфікації фахівця захисту інформації в інформаційних і комунікаційних системах та передбачає практику, з метою забезпечення умов підготовки фахівця в реальному середовищі майбутньої професійної діяльності. До програмних результатів навчання відносяться базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін, знання державної та однієї з іноземних мов з метою забезпечення ефективності професійної комунікації. Виникає потреба в базових знаннях методів протидії несанкціонованому проникненню в інформаційно-телекомунікаційні системи і мережі та в галузі сучасних інформаційних технологій. Підготовка такого фахівця передбачає

формування та розвиток професійних компетентностей щодо захисту інформації на об'єктах інформаційної діяльності; вивчення теоретичних та методичних положень, організаційних та практичних інструментів зі спеціальності кібербезпеки; методики та технології забезпечення безпеки інформації. Перспективами подальших розвідок будуть розробка та перевірка педагогічних умов підготовки бакалаврів з кібербезпеки засобами освітньо-цифрового середовища.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Association for Computing Machinery. (2016). Curriculum Guidelines for Undergraduate Degree Programs in Computer Engineering (англійською). New York: Computer Engineering Curricula.
2. Canada's Cyber Security Strategy. (2010). Отримано 04. 05. 2019 р. з Canada's Cyber Security Strategy, 2010. For a stronger and more prosperous Canada: www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/cbr- scrtstrty/cbr- scrt- strty- eng.pdf
3. Information systems defence and security: France's strategy. (2011). Отримано 22. 10. 2019 р. з French Network and Information Security Agency: www.gouvernement.fr/sites/default /files/fichiers joints/livreblanc- sur- la- defense- et- la- securite- nationale_2013.pdf/
4. National Cyber Security Strategies, 2012. Practical Guide on Development and Execution. ENISA. (2013). Отримано 22. 02. 2019 р. з www.enisa.europa.eu/activities/ Resilience- and- CIIP/nationalcyber- security- strategies- a n- implementationguide
5. National Cyber Security Strategy and 2013- 2014, Action Plan. (2013). Republic of Turkey. Отримано 22. 03. 2020 р. з www.ccdcoe.org/strategies/ TUR_ CyberSecurity.pdf
6. Освітньо-професійна програма. (2016). Отримано 13. 03. 2020 р. з <https://onat.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/%D0%9E%D0%9F%D0%9>

F_%D0%B1%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B%D0%B0%D0%B2%D1%80_125.pdf

7. Освітня програма зі спеціальності 125 «Кібербезпека». (2019). Отримано 14. 01. 2020 р. з http://vstup.knuba.edu.ua/ukr/wp-content/uploads/2019/02/125_%D0%91%D0%9A%D0%A1_%D0%9C%D0%90%D0%93.pdf

REFERENCES

1. Asotsiatsiya obchyslyuval'noyi tekhniky. (2016). [Association for Computing Machinery]. New York.
2. Stratehiya kiberbezpeky Kanady. (2010). [Canada's Cyber Security Strategy].. (2010). Canada.
3. Oborona ta bezpeka informatsiynykh system: stratehiya Frantsiyi. (2011). [Information systems defence and security: France's strategy].
4. Natsional'ni stratehiyi kiberbezpeky. (2013). [National Cyber Security Strategies, 2012].
5. Natsional'na stratehiya kiberbezpeky ta 2013- 2014, Plan diy. (2013). [National Cyber Security Strategy and 2013- 2014, Action Plan]. Turkey.
6. Osvitna-profesiyna prohrama. (2016). [Educational-professional program].
7. Osvi'tnya programa zi` speczi`al`nosti` 125 «Ki`berbezpeka». (2019). [Educational program for specialization 125 «Kiberbezpeka»].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

САМОЙЛЕНКО Олексій Олександрович

– кандидат педагогічних наук, доцент, Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки Служби Безпеки України, м. Київ, Україна.

Наукові інтереси: дослідження професійної підготовки бакалаврів з кібербезпеки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SAMOYLENKO Oleksii Oleksandrovych

- Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Educational and Scientific Institute of Information Security of the Security Service of Ukraine.

Circle of scientific interests: research of bachelors in cybersecurity.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2020 р.

УДК 37.068

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-133-137

СВЕЩИНСЬКА Наталя Василівна

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID:<https://orcid.org/000-003-1290-136X>
e-mail: pednauk@gmail.com

**ФОРМУВАННЯ ТВОРЧО-ВИКОНАВСЬКИХ НАВИЧОК
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
В ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У Законі України

«Про освіту» та в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті

наголошується, що одним із пріоритетних напрямків реформування освіти є виховання всебічно розвиненої, творчої особистості, становлення її творчого потенціалу, розвиток національної свідомості та духовного багатства молодого покоління. Досягненню цих завдань сприятиме переорієнтація творчих нахилів, здібностей, вмінь та навичок. Рівень професійної кваліфікації вчителя музичного мистецтва особливо яскраво виявляється на етапі творчо-виконавської діяльності, коли синтез педагогічного і творчо-виконавського компонентів діяльності дозволяє досягти художнього впливу музичного мистецтва на особистість. Аналіз діяльності вчителів музичного мистецтва різного рівня майстерності виявляють єдність педагогічного і творчо-виконавського аспектів майстерності, їх рівнозначність і взаємодоповнення у досягненні взаємодії викладача зі студентами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в системі вищої педагогічної освіти розроблені Е. Абдуллінім, Л. Арчажниковою, А. Болгарським, О. Олексюк, Г. Падалкою, О. Ростовським, О. Рудницькою, О. Щолоковою та іншими. Формуванню окремих компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва присвячені наукові дослідження М. Михаськової, Н. Мурованої, І. Полубоярини, Є. Проворової, Н. Цюлюпи та інших. Проте, цілісна компетентнісна модель майбутнього вчителя музики ще не знайшла належного наукового обґрунтування, що й визначило актуальність цієї статті.

Мета статті – розкрити значення творчо-виконавського підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті наукових підходів, зумовлених процесами модернізації вищої педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вміння й навички відіграють важливу роль в діяльності людини. Вони дають їй змогу успішно досягати поставлених перед собою цілей. Всі вміння й навички, що сформовані в людини, є її позитивним надбанням. Тому вмілі люди так цінуються в житті. Чим краще людина володіє вміннями й навичками в певній галузі діяльності, тим більшим майстром своєї справи вона є. Особливо велике значення мають уміння й навички в творчій музичній діяльності людини [1].

Надзвичайно актуальним є розкриття

самобутніх ознак національного музичного мистецтва (виконавства, творчості), освіти в контексті всіх реальних передумов, тенденцій, факторів їх розвитку. Посилюється інтерес до теоретичних і методичних питань педагогіки та виконавства в кожній із фахових музичних галузей. Удосконалення інструментально-виконавської підготовки молодих спеціалістів, їх активне долучення до системи педагогічної діяльності є складним діалектичним процесом, який проявляється в різних формах виконавської майстерності. Найважливішою складовою професійного становлення музиканта є досконала музично-виконавська підготовка. Різні аспекти цього процесу (фізіологічні, психолого-педагогічні тощо) досліджено в працях Ю. Бая, В. Білоус, С. Йоркіної, Є. Гуренка, М. Давидова, В. Князева, В. Ражникова, В. Самітова, Г. Ципіна та ін.

Праця над кожною окремою музичною композицією – це творчість, у процесі якої виникають своєрідності динамічного стереотипу, які обумовлюються специфікою відтворення музичного твору, його форми, темпу, в установленні комплексу рухів, властивих саме цьому творові. Саме цьому – встановленню динамічного стереотипу та його кінцевому результату концертному виступу – відводиться багато часу на репетиціях. Динамічний стереотип дає можливість артистові, який виступає на естраді, не уявляти конкретних нотних знаків, а оперувати узагальненими звуковими образами мелодій. А у випадках «провалу пам'яті» внаслідок естрадного хвилювання, тобто зникнення будь-якого нотного і звукового уявлення твору, користуватись механізмом автоматизованих рухових процесів, притаманих тільки даному музичному стереотипові» [2, с. 54]. *Навички*, на думку психологів Л. Б. Ітельсона, В. В. Давидова, О. М. Леонтєєва, К. К. Платонова – «дія автоматизована в процесі її формування, яка стає компонентом більш складного навика» [2, с. 23]. У функціонуванні навичок велике значення приділяється їхній автоматизації, яка в значній мірі, на думку психологів, здійснюється без участі розуму, за яким залишається роль контролю деякої регуляції. Внаслідок повторного виконання людина працює швидше, легше, вільніше, з меншою напругою, вона усвідомлює ціль дії, а шлях досягнення її, техніка виконання працює майже автоматично. Для того, щоб оволодіти будь-яким музичним інструментом, необхідно оволодіти навичками технічної

гри на цьому інструменті. Наявність таких навичок полегшує виконання свідомих завдань. Таким чином, суть навичок в тому, що «фактично будь-яка дія людини частково автоматизована дія» звільняє свідомість на цілі і умовні дії. Навички допомагають точному виконанню будь-якої дії, часто виробляються за бажанням людини, яка хоче вдосконалити роботу.

Психологи допускають, що біля 90 % всього, що людина робить, вона виконує завдяки сформованим *навичкам*, які відкривають можливості для творчої роботи. Психологи розрізняють сенсорні, моторні, сенсорно-моторні, інтелектуальні, вольові, мовні та інші навички.

Основною тенденцією у розвитку сучасного суспільства є ставлення до людини як найвищої цінності, що детермінує його прогресивні процеси. Виявлення творчого потенціалу особистості, особлива увага до розвитку ціннісно-особистісної сфери кожної індивідуальності, її евристично-творчого потенціалу і духовного світу – основна мета сучасної освіти [3].

Проблема підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва є однією з актуальних у різноманітних сферах сучасного життя. Це обумовлено тим, що всі зміни, які відбуваються в суспільстві в цілому і у сфері освіти зокрема, сконцентровані на особі вчителя, який є ключовою фігурою в соціальних процесах ХХІ століття. Завдяки діяльності педагогів реалізується державна політика в створенні інтелектуально-творчого потенціалу нації, розвитку науки і техніки, формуванню культури людини [4].

Нині професійно-педагогічна освіта, згідно з її основними завданнями, покликана формувати потенціал кваліфікованого працівника. Розбудова української національної школи потребує від майбутнього вчителя високої педагогічної культури і методичної майстерності. Особливого значення це питання набуває в процесі підготовки вчителя музичного мистецтва, який є водночас педагогом, вихователем і виконавцем [5].

Наукові дослідження сучасних учених свідчать про багатопрофільність вузівської підготовки майбутнього вчителя музики. За роки незалежності України музична педагогіка торкалася різних аспектів професійного становлення фахівців музичних спеціалізацій:

– художньо-естетичний розвиток суб'єктів навчання (І. Арановська, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Падалка, О. Рудницька,

І. Сипченко, Т. Стратан, Л. Файзрахманова, Є. Юдіна, Л. Яковенко та інші);
– здатність до музично-творчої діяльності (М. Антків, Л. Баренбойм, Л. Бочкар'єв, Л. Коваль, І. Одиноква, О. Олексюк, Г. Падалка, Т. Родіна та інші).

Аналіз кожного з вище зазначених аспектів дозволяє стверджувати, що вчитель музичного мистецтва – це педагог і музикант в одній особі. Тому його творчий потенціал поєднує в собі педагогічно-методичну й музичну творчість. Як будь-який інший за фахом учитель, він весь час знаходиться у нетипових педагогічних ситуаціях, які вимагають швидкого прийняття рішень, миттєвого узгодження різних протиріч, тобто які актуалізують здатність до педагогічної імпровізації. Педагогічна імпровізація вчителя музичного мистецтва є «об'єктивною складовою навчально-виховного процесу, яка виступає засобом інтуїтивного пошуку оперативного розв'язання суперечностей між усталеними, традиційними прийомами музично-виконавської і виконавсько-мовленнєвої діяльності та несподіваною ситуацією взаємодії вчителя й учнів, що потребує нестандартного застосування цих прийомів» [6, с. 60].

Музично-творча діяльність, збагачуючи педагогічний потенціал вчителя музичного мистецтва, допомагає вирішувати і таку проблему, як створення власного супроводу до пісень шкільного репертуару, гармонізація одноголосних мелодій, підбір по слуху. Як правило, ці види діяльності майбутні фахівці опановують самотужки, хоча деякі вчені наголошують на необхідності методичного забезпечення подібних форм роботи. Так, Л. В. Баренбойм вважає, що вмінню акомпанувати треба вчити як певний самостійний запуск [7, с. 296]. При цьому важливо розумітися на фактурних різновидах, адже фактура – це художня цілісність всієї звукової тканини. Усвідомленому використанню адекватно підібраної фактури, розумінню специфічних жанрових фактурних рис, поєднанню різних фактурних формул в одній пісні допомагає розвинений фактурний слух. Т.Б. Родіна представляє його як здатність слуху усвідомлено сприймати фактуру музичного твору, функцій, характеру і співвідношення голосів, а також способів викладення її компонентів – мелодії, гармонії, ритму, регістрового розташування голосів [8, с. 72].

Кожен майбутній вчитель музичного мистецтва робить перші спроби в музично-педагогічному ВНЗ формуванні «творчо-

виконавських навичок», які приймають форму індивідуально-специфічного професіоналізму. Специфічною ознакою виконавства, на думку Є. Гуренка, є наявність художньої інтерпретації. Це відобразилося на авторській дефініції визначення музичного виконавства. Останнє тлумачиться як «вторинна, відносно самостійна творчість, що полягає в процесі конкретизації продукту первинної художньої діяльності» [6, с. 39]. Науковець обґрунтовує художньо-інтерпретаційну природу виконавства, досліджує своєрідність художньої інтерпретації та спростовує її ототожнення з процесом виконання й кінцевим результатом виконавської діяльності музиканта.

У психологічних дослідженнях (Л. Бочкарьова, О. Йоркіної, Г. Когана, О. Юрченка та ін.) розглядаються особливості творчо-виконавської інтерпретації в умовах концертного виступу. Питання психологічної саморегуляції розглядали С. Науменко, В. Петрушин, В. Подуровський, Б. Теплов та ін. Теоретичну базу дослідження складають праці з історії концертного виконавства (В. Ражніков, В. Стахов, Г. П'ятигорський та ін.); роботи, присвячені проблемам стилю і художньої інтерпретації (Л. Ауер, Ю. Єлагін, Г. Ципін та ін.).

Важливе значення у становленні особистості вчителя музичного мистецтва відводиться організації самостійної роботи, яка стимулює творчість, індивідуальність у власній інтерпретації музичного твору, виховує організованість, сумлінність, наполегливість, сприяє розвитку професійних навичок музиканта. Водночас виконавець у власній інтерпретації твору має проявити психологічний стан і думки автора, відображені у творі, для цього слід попередньо детально проаналізувати його засоби й прийоми гри, які розкривають задуми автора, втілюючись у реальному звучанні виконавця.

Таким чином актуалізується значення емоційного самопочуття, яке формується в безпосередньому зв'язку з умінням логічно та зосереджено мислити. Ця здатність реалізується завдяки цілеспрямованій організації навчання: робота над деталями, розвиток логічної пам'яті, ґрунтовний аналіз виконуваних творів, оскільки «творчість з розумом збуджує емоційні творчі сили» [5, с. 234]. Правильно організована самостійна робота допомагає суто технічну роботу над виконавськими навичками перетворити на творчий процес осмислення й відтворення

музичного образу.

Отже, вдосконалення творчо-виконавської майстерності передбачає такі основні види діяльності:

- читання нот з листа;
- ескізне вивчення творів;
- самостійна робота над музичним твором;
- сольне виконання творів на естраді;
- відтворення змісту емоційної глибини музичних творів (музичного образу);
- розкриття ідеї музичного твору й вміння його інтерпретації.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, важливими дидактичними засадами розвитку знань учителя музичного мистецтва є власне творче, естетичне та професійне самовдосконалення молодого педагога, доповнення особистої інформаційно-методичної бази, створення індивідуальної рухливої системи ефективних педагогічних знань і навичок, що відповідають конкретним завданням. Відвідування концертів академічної музики, оперних та музично-драматичних спектаклів тощо (разом зі студентами, колегами, самостійно); музикування за інструментом, колективний спів; ознайомлення з новими музичними творами різних форм, жанрів, стилів; підготовка і виступ як виконавця (виконавців) на місцевих, регіональних та інших конференціях, фестивалях, концертах, спектаклях тощо активно сприяють творчому самовдосконаленню вчителя-музиканта.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- Олейник Н. А. Теоретические основы формирования исполнительских умений и навыков студентов в музыкально-сценической деятельности. // Педагогический дискурс, выпуск 8, 2010. С. 176–181.
- Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды / Б. Г. Ананьев. М., 1997. 318 с.
- Стратан-Артишкова Т. Б., Гайдай Л. // Творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва в контексті модернізації вищої педагогічної освіти // Кіровоградський державний університет ім. В. Винниченка. 2010. С. 34–39.
- Лі Данься. Теоретичні основи формування виконавської культури майбутнього вчителя музики. // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя // Психолого-педагогічні науки. 2013. № 1. С. 41–47.
- Давидов М. А. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста): [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / М. А. Давидов. К. : Муз. Україна, 2004. 271 с.

– Смирєнський В. М. Формування у майбутніх учителів музики готовності до педагогічної імпровізації: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К., 1998. 169 с.

– Баренбойм Л. А. Путь к музицированию. Л.: Советский композитор, 1979. 238 с.

– Родина Т. Б. Фактурный слух и его специфичность // Повышение эффективности развития творческих качеств учителя музыки в процессе вузовского обучения. М., 1991. С. 39–45.

REFERENCES

1. Oliynyk, N. A. (2010). *Teoretychni osnovy formuvannya vykonavchyykh umin' i navychok studentiv v muzykal'nostsenicheskoy diyal'nosti*. [Theoretical foundations of the formation of executive skills and abilities of students in musical stage activity].

2. Anan'yev, B. H. (1997). *Vybrani psykholohichni pratsi*. [Psycholonic pratsy selected]. Moskva.

3. Stratan-Artishkova, T. B., Hayday, L. *Tvorcho-vikonavs'ka pidhotovka maybut'oho vchytelya Muzychne mystetstvo v konteksti modernizatsiyi vyshchoyi pedahohichnoyi osvity*. [Creative and performing training of future music teachers in the context of modernization of higher pedagogical education]. Kirovohrad.

4. Li Dan'sya. (2013). *Teoretychni osnovy formyrovanye vikonavs'koyi kul'tury maybut'oho vchytelya*. [Theoretical bases of formation of performing culture of the future music teacher].

5. Davydov, M. A. (2004). *Teoretychni osnovy formyrovanye vikonavs'koyi maysternosti bayanista (akordeonista)*. [Theoretical bases of formation of

performing skill of the accordionist (accordionist)]. Kiyv.

6. Smirens'kiy, V. M. (1998). *Formuvannya u maybutnikh uchyteliv muzyky hotovnosti do pedahohichnoyi improvizatsiy*. [Formation of future music teachers' readiness for pedagogical improvisation]. Kiyv.

7. Barenboym, L. A. (1979). *Shlyakh do muzykuvannya*. [The path to making music]. Moskva.

8. Rodina, T. B. (1991). *Fakturni slukh i yoho spetsyfichnist'*. [Textured hearing and its specificity]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СВЕЩИНСЬКА Наталя Василівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка та розвиток майбутніх педагогів-музикантів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SVESCHYNSKA Natalia Vasylivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Music Art and Methods of Music Education of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional training and development of future music teachers.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2020 р.

УДК 378:[37.011.03-51:81]:[373.016:005.3362]

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-137-140

СКРИПНИК Надія Іванівна –

кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української філології
Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6847-200X>

e-mail: Nadiyvnuua@gmail.com

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВНИЙ ОРІЄНТИР У ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Процеси глобалізації, що відбуваються у світі, все більше впливають на освітній простір, сприяючи інтеграції національних систем освіти. Традиційна модель освіти на сьогодні майже вичерпала себе. Альтернативою їй стає освіта як інформаційний процес, що «забезпечує єдність соціуму, його самоідентифікацію і цілісність з одного боку, а з другого – спрямований на інформування повноцінної особистості,

здатної активно діяти в сучасному суспільстві» [3, с. 4].

Нині основою методології та технології управління якістю освіти виступає компетентнісний підхід. Базовим завданням закладів вищої освіти є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який закріплено в українському законодавстві: компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і

ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх студентів-філологів є на часі, оскільки майбутньому фахівцеві недостатньо лише глибоко засвоїти теорію мови, а їй необхідний принципово новий підхід, який сприяв би формуванню наукового мислення, мотивації до подальшої дослідницької діяльності, удосконаленню та розвитку видів мовленнєвої діяльності, у вираженню мовлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначаючи ступінь розробленості означуваної проблеми, передусім зазначимо, що організації освітнього процесу студентів різних спеціальностей, теоретичним і практичним питанням компетентнісного підходу до професійного розвитку особистості присвячені праці І. Гавриш, О. Дубасенюк, Е. Зеєр, І. Зязюна, Є. Кулик, Л. Кравченко, О. Малихіна, Л. Нічуговської, Т. Поясок, Ю. Татур, О. Федій, Л. Хомич. Як методологічну основу забезпечення цілей, змісту і якості освіти компетентнісний підхід розглядають зарубіжні дослідники (Дж. Боуден, А. Бермус, М. Лейтер, С. Маслач, А. Мейхью, Дж. Равен, Е. Тоффлер, Р. Уайт, Е. Шорт, Р. Хайгерті та ін.). Упровадження компетентнісного підходу в систему української освіти є предметом наукового пошуку З. Бакум, Н. Бібік, І. Зимньої, О. Локшина, Л. Овсієнко, О. Овчарук, О. Пометун, Л. Попова, А. Попович, О. Савченко, Т. Смагіна, С. Трубачева А. Хуторського й ін. Слушними вважаємо висновки українських лінгводидактів Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Карамана, І. Кучеренко, О. Кучерук, Л. Мамчур, А. Нікітіної, М. Пентиліок, І. Хом'яка, у працях яких обгрунтовано зміст поняття «компетентнісний підхід», що є основним у практичній підготовці фахівця нового типу; розкриває шляхи сформованості компетентного вчителя-філолога.

Мета статті полягає у розкритті, теоретичному обгрунтуванні та актуалізації ефективності формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів-філологів у контексті компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концептуальною основою реформування національної системи освіти, сучасною освітньою парадигмою та ключовою для освітніх стандартів нового покоління є компетентнісний підхід до

організації та формування змісту вищої освіти.

Проблема підвищення якості освіти спричинила пошук методологічних шляхів до вирішення вказаної проблеми. Одним з пріоритетних напрямків було визнано компетентнісний підхід, який базується на компетентностях й означає практичне здійснення зв'язку сфери освіти з сферою праці [2]. А тому сутність компетентнісного підходу полягає у всебічній підготовці і вихованні індивіда не тільки в якості спеціаліста, професіонала своєї справи, але й як особистості, що прагне самовдосконалення, творчого відношення до своєї праці, гуманістичного поведіння в соціумі; з чітко визначеною системою професійних компетенцій, що об'єктивуються характером, рівнем і тенденціями розвитку економіки, науки, освіти, культури – всіх сфер і видів життєдіяльності людини і суспільства як у нашій країні, так і в європейському просторі. Відповідно до вимог закону України майбутній викладач української мови в результаті навчання має набути таку предметну компетентність: володіти прийомами й технікою лінгвістичного аналізу тексту, комунікативними властивостями і варіантами мовної й мовленнєвої компетенції. Ще однією ключовою компетентністю вчителя-філолога має бути здатність визначити рівень особистісного і професійного розвитку: вивчати методи впливу на особистість при розв'язанні навчально-виховних завдань і виявляти можливості підвищення ефективності викладацької діяльності. Таку компетентність називають спеціалізовано професійною.

Основною одиницею компетентнісного підходу в навчанні є поняття «компетентність» (володіння компетенцією; володіння знаннями, котрі дозволяють судити про будь-що) та «компетенція» (набуті навички й уміння працювати).

Провідною ідеєю компетентнісного підходу є діяльнісний характер системи освіти. Більшість учених під поняттям «компетентнісний підхід» розуміють «спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових, загальнопредметних і предметних компетентностей, результатом чого є загальна компетентність як інтегрована характеристика особистості, яка формується в процесі навчання і містить знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінковий моделі особистості» [6, с. 64].

Н. Бібік зазначає, що перехід до компетентнісного підходу означає переорієнтацію із процесу на результат

освіти в діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з позиції затребуваності в суспільстві, забезпечення спроможності фахівця відповідати новим запитам ринку, наявність відповідного потенціалу особистості для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку власного «Я» у професії, соціальній структурі [1, с. 46].

На думку Л. Овсієнко, «компетентнісний підхід у вищій професійній освіті передбачає навчання дією, суть якого полягає в тому, що студенти працюють над набуттям і розширенням самостійного досвіду рішення реальних завдань, вчать і розвивають здібності адаптуватися до будь-якої незвичної ситуації і знаходити раціональні рішення» [4, с. 84].

Нам імпонує наукова позиція українських лінгводидактів (О. Горошкіної, С. Карамана, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь), згідно з якою компетентнісний підхід є продуктивним, оскільки лінгводидактична система, на яку він спирається, спрямована на розвиток мовлення студентів; означений підхід є динамічним і відкритим для подальшого вдосконалення і розвитку [7].

У науково-методичній інтерпретації науковців компетентнісний підхід до навчання лінгвістичних дисциплін у закладах вищої освіти містить низку понять, на яких ґрунтується мовна, мовленнєва, комунікативна діяльність і формуються фахові компетенції. Внеском у розвиток діяльнісного підходу в лінгводидактиці вважається визначення процесів, які відбуваються під час застосування мови через реальну мовленнєву діяльність. Згідно з розробленою Н. Хомським теорією, засвоєння мови – це не оволодіння окремими мовними елементами (звуками, словами і т. д.), а засвоєння системи правил формування усвідомленого висловлення. Таким чином, компетентнісний підхід тісно пов'язаний із діяльнісно зорієнтованим, оскільки мовець, володіючи сукупністю компетенцій (знань, навичок і вмінь), може виявляти їх у мовленні та професійній діяльності в тому сенсі, що користувачі мови (як ті, що її вивчають, так і ті, що її продукують у конкретних дискурсах) можуть взаємодіяти лише в соціальному середовищі як члени суспільства [5, с. 51].

Отже, поняття «компетентнісний підхід» у нашому дослідженні потлумачено як основний орієнтир у формуванні професійних компетентностей студентів-філологів, як спрямованість змісту закладу вищої освіти на формування в майбутніх учителів української мови комунікативно-мовленнєвої компетентності, їх мовленнєвих і організаторських здібностей, уміння

володіти необхідними комунікативно-мовленнєвими якостями, оцінювати соціальні процеси, визначати місце й роль у них власної мовленнєвої діяльності, знаходити шляхи її вдосконалення.

Дослідниками теорії комунікації визначені такі ознаки мовлення: комунікативні (спрямованість на партнера, різноманітність і виразність, активне використання невербальних засобів спілкування та вербальні контактнo-встановлювальні засоби спілкування (привітання, запрошення до розмови, звертання), володіння елементарними словесними формулами мовного етикету); когнітивні (розуміння просторово-часових характеристик ситуації спілкування (час, місце, зміст дії), розуміння емоційного змісту ситуації спілкування (емоційний стан дієвих осіб), розуміння змісту спілкування (про що йдеться); лінгвістичні: словникове багатство, граматична правильність (відмінювання, узгодження), фонетичні властивості (звуковимова, дикція, сила голосу, інтонація); довільність мовлення (прагнення до розгорнутості, логічності, зв'язності, забезпечення розуміння свого мовлення іншими, управління мовленням, його зміна в разі потреби), характер висловлення (репродуктивний, продуктивний).

Сучасний вчитель-філолог – це освічена особистість, яка має ґрунтовні знання з мовознавчих дисциплін, досконало володіє нормативним мовленням, виявляючи лінгвокреативність, глибоко поважає українську мову й має переконливо сформовану українськомовну стійкість, національну мовну свідомість і гідність [8, с. 19]. Отже, компетентнісна модель майбутнього вчителя-філолога забезпечується виконанням професійної (знання та досвід у сфері педагогічної діяльності), мовленнєвої (грамотно спілкуватися з дітьми, батьками, колегами по роботі, оволодіння педагогом видами мовленнєвої діяльності (рецептивними, продуктивними), ситуативної (досвід, що реалізується через практичну підготовку та інноваційні технології навчання – кейс-методи, рольові та ділові ігри, імітаційні методи, моделювання, ПЕОМ, медіа-засоби, тренінги), соціальної (це вміння працювати в соціальній групі, адаптуватися в колективі, виявляти лідерські та комунікативні здібності тощо) та інтелектуальної компетентності (розвиток інтелекту, загальної та фахової ерудиції).

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Ми вважаємо, що раціональне поєднання компетентнісного підходу та професійного контексту слугує

передумовою успішного формування комунікативно-мовленнєвої компетентності. Продуктивність засвоєння і використання фахової термінології в усному та писемному мовленні багато в чому залежить від відповідної системи вправ репродуктивного характеру, спрямуванні на активізацію вмінь говоріння та слухання у конкретних професійних робочих ситуаціях, та творчого, який передбачає впровадження інтерактивних видів роботи (методу проєктів, мозкової атаки, рольових ігор), що сприяють активному самостійному використанню в освітній діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики* / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. С. 46–54.
2. Бойчук Ю. Д. Компетентнісний підхід. В кн.: Наукові підходи до наукових педагогічних досліджень: монографія / за заг. ред. В. І. Лозової. Харків: «Апостроф», 2011. С. 188–216.
3. Лисенко М. В. Інноваційна парадигма вищої освіти України за умов переходу до інноваційного суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: 09.00.10. Київ, 2013. 17 с.
4. Овсієнко Л. М. Компетентнісний підхід до навчання: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика: науковий журнал*. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС»», 2017. Вип. 2 (57). С. 82–87.
5. Пентиліук М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови. *Дивослово*. 2004. № 8. С. 5–8.
6. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики* / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. С. 64–70.
7. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі: навч. посібник / О. Горошкіна, С. Караман, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь; за ред. О. Горошкіної та С. Карамана. Київ: АКМЕ ГРУП, 2015. 250 с.
8. Рускуліс Л. В. Методична система формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів української мови у процесі вивчення мовознавчих дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра пед. наук: 13.00.02. Херсон, 2019. 45 с.

REFERENCES

1. Bibik, N. M. (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid: refleksyvnyi analiz zastosuvannia*. [Competence approach: reflexive application analysis]. Kyiv.

2. Boichuk, Yu. D. (2011). *Kompetentnisnyi pidkhid*. [Competence approach]. Kharkiv.

3. Lysenko, M. V. (2013). *Innovatsiina paradyhma vyshchoi osvity Ukrainy za umov perekhodu do innovatsiinoho suspilstva*. [Innovative paradigm of higher education in Ukraine in terms of transition to an innovative society]. Kyiv.

4. Ovsienko, L. M. (2017). *Kompetentnisnyi pidkhid do navchannia: teoretychnyi analiz*. [Competence approach to learning: theoretical analysis]. Kyiv.

5. Pentyliuk, M., Nikitina, A., Horoshkina, O. (2004). *Kontsepsiia kohnityvnoi metodyky navchannia ukrainskoi movy*. [The concept of cognitive methods of teaching the Ukrainian language].

6. Pometun, O. I. (2004). *Dyskusiia ukrainskykh pedahohiv navkolo pytan zaprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhodu v ukrainskii osviti*. [Discussion of Ukrainian teachers around the introduction of a competency-based approach in Ukrainian education]. Kyiv.

7. Horoshkina, O., Karaman, S., Bakum, Z., Karaman, O., Kopus, O. (2015). *Praktykum z metodyky navchannia movoznavchykh dystsyplin u vyshchii shkoli: navch. Posibnyk*. [Workshop on methods of teaching linguistic disciplines in high school: textbook]. Kyiv].

8. Ruskulis, L. V. (2019). *Metodychna sistema formuvannia lnhvistychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy u protsesi vyvchennia movoznavchykh dystsyplin*. [Methodical system of formation of linguistic competence of future teachers of the Ukrainian language in the process of studying linguistic disciplines]. Kherson.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СКРИПНИК Надія Іванівна – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української філології Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж».

Наукові інтереси: методика навчання української мови у закладі вищої освіти, формування комунікативно-мовленнєвої компетентності студентів.

INFORMATION ABOUT AUTHOR

SKRYPNYK Nadiia Ivanivna – Candidate of Philological Science, Head of Ukrainian Philology Department Communal Institution of Higher Education «Vinnytsia humanitarian and pedagogical college».

Circle of scientific interests: methods of teaching the Ukrainian language in institutions of higher education, development of the student community speaking competence.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2020 р.

УДК 371.14

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-141-146

СТАРОСТІНА Оксана Володимирівна –

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування

Міжнародного гуманітарного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4546-8745>

e-mail: stat0707@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ БРИТАНСЬКИХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Позитивний досвід ефективно діючих систем підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів становить значний інтерес. Він дозволяє сформулювати ряд пропозицій щодо вирішення існуючих проблем у вітчизняній системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів вищої школи. До теперішнього часу Великобританія накопичила значний конструктивний досвід в галузі підвищення кваліфікації педагогів вищої школи, який ґрунтується на десятиліттями апробованих формах, методах і технологіях підвищення кваліфікації.

Сучасний стан системи підвищення кваліфікації викладачів вищої школи України вимагає її модернізації. Цьому може в значній мірі сприяти використання позитивного зарубіжного досвіду в цій сфері, зокрема досвіду Великобританії. Необхідно продумати можливі варіанти його активного застосування у вітчизняній системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів вищої школи на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищення кваліфікації викладачів знайшли відображення в різних наукових студіях останніх років, у зв'язку з чим можна згадати публікації Г. Андрес,

В. Гладуш, Т. Горохівської, Н. Шварпа, О. Щербини та ін. Питання підвищення кваліфікації педагогів у Великій Британії вивчали В. І. Гарапко, М. В. Кривоніс, А. П. Чичук. Проте наразі бракує наукових досліджень, спрямованих на пошук напрямків використання досвіду підвищення кваліфікації британських викладачів вищої школи для підвищення кваліфікації вітчизняних викладачів ВНЗ.

Метою статті є пошук рекомендацій для вітчизняної системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів вищих навчальних закладів на основі британського досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як показує багаторічний досвід британських вузів з організації підвищення кваліфікації викладацького

складу, в основі успішного здійснення цього процесу лежать ідеї корпоративної освіти і мережевого підходу, що є високоефективними та сучасними. Використання ідей корпоративної освіти в практиці підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти в Україні допоможе краще планувати політику з розвитку кадрового потенціалу таких закладів на довгостроковий період. Це також позитивно впливає на формування високопрофесійного, згуртованого колективу професорсько-викладацького складу зі своїми корпоративними цінностями та культурою, здатного швидко й гнучко реагувати на внутрішні та зовнішні зміни в освітньому, соціальному та економічному середовищі.

Поряд з досягненнями практики корпоративної освіти особливий інтерес представляють ідеї мережевого підходу, який також успішно використовується при підвищенні кваліфікації викладачів вузів Великобританії. В рамках мережевого підходу запозичується ідея мережевої взаємодії, під якою розуміється узгодження дій суб'єктів мережі для досягнення загальних цілей інноваційного розвитку за умови спільної колективної розподіленої діяльності, що включає сукупність відносин між усіма суб'єктами інноваційного розвитку освітніх установ.

Мережева взаємодія науково-педагогічних кадрів вищих навчальних закладів Великобританії традиційно встановлюється в системі «наука-освіта-виробництво». Узагальнення багаторічного досвіду британських вузів з використання ідей мережевого підходу доводить його ефективність в дії. Тому широкомасштабне використання практики встановлення взаємодії науково-педагогічних кадрів, перш за все, один з одним всередині самої установи, а далі з провідними фахівцями схожих за профілем освітніх установ, а також з представниками промисловості, бізнесу та науки у вітчизняній системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів посилить і примножить її ефективність та інноваційну складову. Консолідованими зусиллями можна швидше

досягти бажаного ефекту і щодо вдосконалення якості науково-педагогічного потенціалу вузу.

Узгодження вимог до підвищення кваліфікації викладачів у вищому навчальному закладі може бути здійснене шляхом проведення адміністрацією вузу систематичного моніторингу. Це дозволить гнучко управляти підвищенням кваліфікації у ВНЗ, своєчасно корегувати зміст програм і курсів з урахуванням виявлених вимог.

Одним із способів забезпечення зворотного зв'язку адміністрації вузу з науково-педагогічними кадрами можуть стати регулярні анкетування й опитування. Вони дозволять керівництву навчального закладу своєчасно отримувати інформацію про проблеми та потреби, що виникають у педагогів в процесі здійснення ними професійної діяльності, про їх оцінку організації та проведення підвищення кваліфікації всередині вузу, а також більш оперативно реагувати на неї.

Проблема недостатньої координації роботи з підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів може бути успішно вирішена за рахунок організації даного процесу на базі різних структурних підрозділів в рамках вищого навчального закладу. Ними можуть стати центри, факультети, кафедри, лабораторії та інші підрозділи закладу вищої освіти (управління, відділи тощо).

Використання британського досвіду з корпоративної освіти та мережевого підходу у вітчизняних навчальних закладах дозволить вибудувувати індивідуальний маршрут професійного зростання від асистента до професора, з одного боку, і від керівника невеликого відділу, лабораторії до завідувача кафедри, декана факультету, директора науково-дослідного центру, з іншого. Розвиток корпоративної ідентичності та створення власної системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів як по вертикалі, так по горизонталі – це ще один конструктивний плюс в плані ефективного використання різних структурних підрозділів у середині окремо взятого вищого навчального закладу.

Реалізація названих ідей в такому розрізі в практиці підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів вітчизняних вищих навчальних закладів, безсумнівно також буде сприяти і встановленню ефективного соціального партнерства з представниками інших сфер в контексті мережевої взаємодії. Для забезпечення ефективної роботи такої системи, перш за все, необхідно формування чіткої структури її управління. Загальне керівництво можна покласти на першого проректора або проректора з навчальної роботи (а для більш

ефективної організації роботи на перших етапах можна ввести посаду проректора по роботі з науково-педагогічними кадрами), який має регулярно звітувати про результати виконаної роботи ректору і вченій раді вищого навчального закладу.

Структурним підрозділом, відповідальним за планування і реалізацію програм підвищення кваліфікації та додаткової професійної освіти може бути факультет розвитку і підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів вишу. Загальне керівництво діяльністю такого факультету може здійснюватися його деканом. До складу факультету можуть входити декілька кафедр, наприклад, кафедра інформаційного, технічного та методичного забезпечення; кафедра експертно-аналітичної роботи та ін.

Кафедра інформаційного, технічного та методичного забезпечення може здійснювати моніторинг кращих проєктів та ініціатив профільних кафедр, створювати базу даних, поширювати інформацію шляхом видання спеціальних бюлетенів та брошур, публікувати на веб-сайті матеріали про заплановані розробки нових освітніх технологій і програм підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, про час і місце проведення курсів, стажувальних майданчиків, лекцій і семінарів. На цю кафедру може бути покладено обов'язок щодо забезпечення викладачів методичною та навчально-методичною літературою, а семінарських занять, майстер-класів, конференцій, стажувальних майданчиків – сучасними технічними засобами.

На кафедрі експертно-аналітичної роботи може бути покладено обов'язок підготовки нових освітніх програм і здійснення експертизи вже розроблених програм, прийняття рішення про доцільність їх використання в навчально-освітній діяльності ВНЗ. Працівники цієї кафедри (експерти) можуть формувати також навчальні групи і розробляти індивідуальні плани підвищення кваліфікації для різних категорій викладачів вузу.

Завідувачі цих кафедр можуть співпрацювати з завідувачами інших кафедр (кафедри іноземних мов, інформатики, педагогіки, психології тощо), завданням яких є забезпечення підвищення кваліфікації викладачів вузу на першому основному рівні.

Таким чином, складається наступна структура управління системою підвищення кваліфікації на першому рівні: проректор з навчальної роботи (або перший проректор); декан факультету розвитку і підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів вузу; завідувачі кафедр факультету;

завідувачі профільними кафедрами. Даний рівень є основним і може включати в себе окремі напрями підготовки: мовна, психолого-педагогічна, інформаційно-технологічна, предметна та ін.

Програми курсів основного рівня можуть бути розроблені і проведені на відповідних профільних кафедрах вузу. Для реалізації цієї мети можуть бути призначені викладачі цих кафедр, запрошені провідні фахівці з інших освітніх установ, а також представники сфери управління, промисловості, бізнесу та інші.

Науково-педагогічні кадри, які пройдуть курси першого основного рівня, можуть отримати посвідчення першого основного рівня про підвищення кваліфікації, що дасть їм можливість перейти на новий рівень перепідготовки – корпоративний, що передбачає проектну діяльність викладачів (перш за все тих, що мають наукові ступені кандидата і доктора наук) і проведення ними наукових досліджень, залучаючи до них студентів та аспірантів.

Підготовка й реалізація проектів може здійснюватися за сприяння працівників лабораторій при випускаючих кафедрах вузу, що складаються зі служби пошуку інновацій в практичній діяльності викладачів, служби розробки проектних пропозицій та їх реалізації. Загальне керівництво діяльністю лабораторії могло б здійснюватися за наступною схемою: завідувач лабораторією, завідувач кафедри, декан факультету, проректор з навчальної роботи (або перший проректор).

До складу зазначених спеціалізованих служб могли б входити досвідчені викладачі кафедри (доценти, професори), призначені завідувачем кафедри. Вони можуть виступати в якості консультантів (експертів) для своїх колег. Фахівці служб могли б займатися проектною діяльністю, організацією досліджень щодо вдосконалення навчального процесу у вищому навчальному закладі, методик і технологій викладання конкретної навчальної дисципліни.

На службу пошуку інновацій у практичній діяльності викладачів слід покласти моніторинг кращих освітніх новаций професійної діяльності науково-педагогічних кадрів. Викладачам надається можливість скласти обґрунтування необхідності виконання того чи іншого проекту і передати його працівникам цієї служби.

Служба розробки проектних пропозицій та їх реалізації може надавати консультативну допомогу викладачам у постановці цілей і завдань проектних пропозицій, визначенні етапів підготовки проекту, пошуку необхідних ресурсів,

реєстрації отриманих результатів, аналізі ефективності підготовленого проекту і його впровадження у навчальний процес.

Фінансування такої діяльності при кафедрі може здійснюватися як з бюджетних (гранти, субсидії та ін.), так і позабюджетних коштів.

Проектна діяльність викладачів може проводитись, наприклад, за наступними напрямками: іноземна мова, освітній процес у вузі, інформаційні технології, конкретна предметна область.

Науково-педагогічні кадри, які пройдуть курси другого рівня, можуть отримати посвідчення другого (корпоративного) рівня, що дасть їм можливість «перейти» на наступний рівень перепідготовки – підвищений (мережевий).

Питаннями впровадження розроблених проектів в навчальний процес вузу, поширення його позитивного досвіду в сфері вищої освіти, оформлення грантів на проведення подальших досліджень може займатися спеціальний центр досліджень в предметній області й дидактиці вищої школи, створений у вищому навчальному закладі. Він може складатися з відділу експертизи, аналізу і реалізації проектів та відділу з організації ресурсного, технічного та інформаційного забезпечення. Спільна робота науково-педагогічних кадрів з центром дозволить підвищити їх кваліфікацію на підвищеному (мережевому) рівні. Загальне керівництво діяльністю такого центру може здійснюватися проректором з навчальної роботи вузу, головним фахівцем з його управління, головами його відділів.

Відділ експертизи, аналізу та реалізації проектів може здійснювати експериментальну перевірку запропонованого проекту програми із залученням невеликої групи професорсько-викладацького складу. У процесі проведення такого експерименту виявляється його ефективність і приймається рішення про доцільність широкого використання в роботі вузу. Крім того, працівники цього відділу можуть оформляти гранти і сприяти викладачам в популяризації результатів їх досліджень.

На відділ з організації ресурсного, технічного та інформаційного забезпечення може бути покладено обов'язок забезпечення науково-педагогічних кадрів аудіовізуальними, електронними та іншими сучасними технічними засобами.

Третій підвищений (мережевий) рівень підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів може не передбачати видачу посвідчення або будь-якого іншого документа, що підтверджує його проходження. Результатом його діяльності

буде впровадження ідей, розробок, проєктів тощо в освітній або виробничий процес. Саме впровадження результатів навчально-методичної та науково-дослідницької роботи виступає показником якості та затребуваності того чи іншого педагога вищої школи як в освітньому просторі, так і за його межами.

Вибудувана таким чином система підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів на локальному рівні в тому чи іншому закладі вищої освіти створить передумови для мотивації саморозвитку педагогів, покращить їхню затребуваність та конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг. Оскільки зміна освітніх і наукових технологій відбувається нині дуже швидкими темпами, постільки сучасна система перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів вищої школи має не тільки встигати за цими змінами, але й працювати на випередження.

Далі розглянемо шляхи вирішення наявних недоліків щодо організації та змісту програм підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів вітчизняних вузів.

Проблема відносної невідповідності змісту програм підвищення кваліфікації запитам викладачів може вирішуватися за рахунок організації постійного зворотного зв'язку викладачів з розробниками цих курсів. Як показує практика британських вузів, слухачі, завершивши навчання за певною програмою, залишають свої відгуки і пропозиції за допомогою мережі Інтернет. Це дає можливість розробникам курсів враховувати інтереси та побажання їхніх учасників при складанні програм на наступний навчальний рік.

Крім того, зміст курсів має бути сформовано з урахуванням посадових обов'язків кожної категорії кадрів (асистент, викладач, старший викладач, доцент, професор, завідувач кафедри, декан факультету). Мета – підвищення ефективності та якості виконуваних ними обов'язків.

Проблема недостатнього числа курсів підвищення кваліфікації для викладача може бути вирішена за рахунок підготовки спеціальних програм та окремих завдань, актуальних для нього на даний момент. Подібні завдання можуть мати більш вузьке спрямування, що зробить можливим значне збільшення кількості таких програм. При цьому необхідна організація продуктивної діяльності учнів, оскільки вона є одним з дієвих засобів професійного та особистісного розвитку учасників програм підвищення кваліфікації і спрямована на надбання викладачами практичного досвіду самостійного проведення досліджень та експериментів під час власної активної діяльності.

У сучасних умовах необхідна диференціація та індивідуалізація методичного супроводу в процесі підвищення кваліфікації викладачів. З цією метою в структурних підрозділах вищих навчальних закладів, відповідальних за підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, мають бути консультанти (або експерти), які розроблятимуть спільно з викладачем, що підвищує кваліфікацію, його індивідуальний маршрут професійного розвитку, який, в свою чергу, формуватиме у кожного педагога позитивне ставлення до безперервного підвищення кваліфікації та самоосвіти.

Проблема недостатнього обліку вихідного рівня підготовленості слухачів та їхніх освітніх потреб може бути вирішена за рахунок підготовки програм підвищення кваліфікації, які враховуватимуть практичний досвід роботи викладачів. Наприклад, на курсах для асистентів, перш за все, мають висвітлюватися питання психолого-педагогічних основ викладання у вищій школі, а на курсах для їх більш досвідчених колег (доцентів та професорів) – питання практичного застосування у навчальному процесі сучасних освітніх та інформаційних технологій.

Для досягнення означеної мети необхідно продумати чітку й впорядковану систему взаємодії модератора (спеціаліста, який проводить семінар і організовує дискусію) і слухача курсу підвищення кваліфікації, використовувати ефективно поєднання наочних, словесних методів, а також методів електронного інтерактивного навчання та ін.

У британській практиці підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів викладачі, які є слухачами курсів, є також і його активними учасниками. Вони постійно перебувають у режимі діалогу і бесіди не тільки з модератором, але й один з одним. Це сприяє підвищенню мотивації викладачів, надає їм широкі можливості для самореалізації, розкриття свого інтелектуального та творчого потенціалу. При цьому вибір традиційних та сучасних методів і форм навчання обумовлений відповідним змістом програми підвищення кваліфікації. Така практика передбачає, перш за все, осмислення слухачами досліджуваного теоретичного або практичного матеріалу, а також розуміння того, яким чином він може бути використаний в їхній професійно-педагогічній діяльності.

У ході організації підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів сучасної вищої школи на основі ідей корпоративної освіти та мережевого підходу важливо враховувати мотиваційний аспект.

При аналізі досліджуваної проблеми у Великобританії інтерес викликає мотиваційний аспект матеріального характеру. Відзначимо, що однією з причин низької мотивації до безперервного підвищення кваліфікації в значній кількості викладачів українських вузів є їхня невисока заробітна плата в порівнянні з заробітною платою їх британських колег. Мотивація до активного включення викладача в цей процес і, як наслідок, якісні та кількісні зміни щодо його професійно-педагогічної підготовки чималою мірою обумовлені зазначеним аспектом.

Наприклад, викладач бухгалтерського обліку (Management Accountant) Університету Йорка (The University of York) щорічно отримує £ 37,983 – £ 49,443¹, що відповідає 1367088 – 1779557 грн. (за курсом НБУ станом на 27.08.2020 р. £ 1 = 35,9921 грн.²), Тобто його щомісячна заробітна плата становить 114 – 148 тис. грн.

Очевидно, що виплачувані премії також виступають в деякій мірі стимулом для роботи. Проте періодичні премії не можуть повною мірою замінити підвищення окладів викладачів вищих навчальних закладів. У зв'язку з цим звернення до досвіду диференційованої оплати праці викладача вузу на основі досвіду вищих навчальних закладів Великобританії також може бути вельми конструктивним.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, досліджений позитивний досвід підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів британських вузів дозволив сформулювати ряд пропозицій щодо ефективного вирішення наявних проблемних питань в практиці вітчизняної системи підвищення кваліфікації викладачів вищої школи.

Доцільним для вітчизняної системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів буде використання ідей корпоративної освіти і мережевого підходу, що дозволить викладачам краще адаптуватися до нових вимог, зумовлених соціально-економічними змінами, своєчасно актуалізувати і вдосконалювати свої професійні знання.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є вивчення можливості імплементації досвіду підвищення кваліфікації викладачів вищої школи інших країн у практику вітчизняних ВНЗ.

¹University of York – Accounting Salaries in the United Kingdom. Indeed. URL: https://www.indeed.co.uk/cmp/University-of-York/salaries?job_category=accounting (дата звернення: 27.08.2020).

²Офіційний курс гривні щодо іноземних валют на дату 27.08.2020. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=27.08.2020&period=daily> (дата звернення: 27.08.2020).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрес Г., Чухрай Л. Стажування як спосіб підвищення наукової кваліфікації та академічної мобільності викладачів. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Музеєзнавство і пам'яткознавство. 2019. Т. 2, № 1. С. 78–80.
2. Гладуш В. А. Тенденції розвитку форм підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в Україні. Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки. 2019. Вип. 9. С. 10–31.
3. Горохівська Т. М. Зарубіжний досвід підвищення кваліфікації викладачів вищої школи як форми розвитку їх професійно-педагогічної компетентності. Науковий вісник Львотної академії. Серія: Педагогічні науки. 2019. Вип. 5. С. 276–280.
4. Шварп Н. В., Калашнікова Л. М. Формування професійної поведінки викладачів закладів вищої освіти непедагогічного профілю у системі підвищення кваліфікації фахівців. Педагогіка та психологія. 2018. Вип. 59. С. 230 – 243.
5. Щербина О. А. Проектування електронних освітніх ресурсів для відкритих систем підвищення кваліфікації викладачів університету: монографія. Київ: Компрінт, 2018. 299 с.

REFERENCES

1. Andres, H., Chukhray, L. (2019). *Stazhuvannya yak sposib pidvishennya naukovoyi kvalifikaciyi ta akademichnoyi mobilnosti vkladachiv*. [Internship as a way to improve scientific skills and academic mobility of teachers].
2. Gladush, V. A. (2019). *Tendenciyi rozvitku form pidvishennya kvalifikaciyi pedagogichnih kadriv v Ukrayini*. [Trends forms of training teaching staff in Ukraine].
3. Gorohivska, T. M. (2019). *Zarubizhnij dosvid pidvishennya kvalifikaciyi vkladachiv vishoyi shkoli yak formi rozvitku yih profesijno-pedagogichnoyi kompetentnosti*. [Foreign experience of advanced training of higher school teachers as a form of development of their professional and pedagogical competence].
4. Shvarp, N. V., Kalashnikova, L. M. (2018). *Formuvannya profesijnoyi povedinki vkladachiv zakladiv vishoyi osviti nepedagogichnogo profilyu u sistemi pidvishennya kvalifikaciyi fahivciv*. [Formation of professional conduct for teachers of higher education non-teaching profile in-service training of specialists].
5. Sherbina, O. A. (2018). *Proektuvannya elektronnih osvithnih resursiv dlya vidkritih sistem pidvishennya kvalifikaciyi vkladachiv universitetu: monografiya*. [Design of electronic educational resources for open systems of advanced training of university teachers]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТАРОСТИНА Оксана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування, Міжнародний гуманітарний університет.

Наукові інтереси: підвищення кваліфікації

викладачів вищої школи в Україні, використовуючи британський досвід.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STAROSTINA Oksana Volodymyrivna – Ph.D., Associate Professor of the Department of Foreign Languages for Professional Communication,

International Humanitarian University, Odessa, Ukraine.

Circle of scientific interests: professional development.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2020 р.

УДК 372.881.111.22.

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-146-151

ТОКАРЕВА Тетяна Станіславівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри німецької мови та методики її викладання

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-6898-821X>

e-mail: tokareva.tatyana29@gmail.com

**МОНОЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОМУНІКАТИВНИХ ЦІЛЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ
У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У методиці викладання іноземної мови мовленнєва діяльність трактується як складне явище, яке пов'язане з поняттями мовної системи, мовленнєвого спілкування, мовленнєвої взаємодії, діяльності людини в цілому. Змістом комунікативного навчання є таке володіння мовою, яке дозволяє обмінюватися ідеями та значимою для співбесідників інформацією. Отже, комунікація стала не лише метою, а й засобом навчання [4, с. 102]. Як зазначає методист Шатілов С. Ф., комунікативна функція монологічного мовлення полягає у зв'язному безперервному викладенні думок однією особою, зверненому до однієї чи кількох осіб (аудиторії). Мета цієї спрямованості, зверненості – досягти необхідного впливу на слухачів [9, с. 135]. За Бухбіндером В. А. монологічне мовлення слугує для реалізації різних комунікативних цілей, для повідомлення інформації, для впливу на слухача через аргументацію а також спонування до дії чи запобігання дії [11, с. 178].

Максимальна активізація навчальної діяльності учня, яка сприятиме формуванню його самостійності, інтересу до навчання, підвищенню якості знань, навичок та вмінь, є важливою вимогою сучасного процесу навчання. На уроках німецької мови ця вимога реалізується завдяки поєднанню двох підходів до вивчення мови: пізнавального, орієнтованого на стимулювання інтелектуальної активності учнів, та

комунікативного, який спрямований на формування мовленнєвих автоматизмів [7, с. 56]. Слід зазначити, що розвиток мовномислительної діяльності старшокласників сприяє не лише формуванню операційної сторони мислення, удосконаленню таких інтелектуальних операцій, як реалізація минулих знань, перекодування, прогнозування, планування, порівняння, контроль, узагальнення, класифікація, а й розвитку продуктивної мовленнєвої діяльності учнів [7, с. 57].

Для старшого віку вивчення німецької мови у закладах загальної середньої освіти є характерною більша самостійність у вживанні матеріалу, його варіюванні та комбінуванні. Мовлення учнів збагачується за рахунок нових сполучень вивченого матеріалу. Завдяки цьому учні мають можливість висловити своє особисте ставлення до предмету мовлення [1, с. 41]. Учні старших класів більш вільно вживають мовний матеріал – як раніше засвоєний, так і новий, вони вільно варіюють і комбінують його. Старшокласники вже можуть вирішувати більш складні комунікативні завдання, конструювати більш змістовні і разом з тим більш розгорнуті у мовному відношенні висловлювання. Вони здатні не лише створювати свої власні розповіді та передавати чужі, але й – що є особливо важливим – висловлювати своє ставлення до предмету мовлення, думок і міркувань, які висловлюються чи вже були висловлені раніше іншими співбесідниками. Монологічне висловлювання на такому рівні

вже набуває рис коментування. Важливо, що психологічні особливості учнів старших класів дозволяють їм виконувати достатньо складні розумові завдання, формулювати висловлювання, які відзначаються самостійністю міркувань, привнесенням у сюжет висловлювання значної частки своїх переживань та досвіду [6, с. 86].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Монологічне мовлення учнів іноземною мовою у старших класах характеризується більшою змістовністю, природністю, вмотивованістю та інформативністю. Багатьма методистами і психологами неодноразово зазначалося, що зміст навчання взагалі та монологічного мовлення – зокрема має відповідати потребам розвитку особистості школярів (І. Л. Бім, А. І. Гордєєва, І. О. Зимня, Л. І. Божович, І. В. Дубровіна, А. В. Захарова, І. С. Кон, Л. С. Виготський). У мовленні старшокласників проявляються вміння аналізувати, робити висновки, прогнозувати [5, с. 14]. Проблему реалізації комунікативних цілей через оволодіння вміннями монологічного мовлення досліджували такі науковці в галузі методики вкладання іноземних мов як Ю. І. Пассов, Л. В. Калініна, С. Ф. Шатілов, Н. І. Гез, В. А. Бухбіндер, В. Л. Скалкін, Т. О. Петрова, С. Ю. Ніколаєва, С. В. Гапонова, А. А. Алхазіашвілі та ін. Складність теми полягає в тому, що не зважаючи на те, що хоч і немало методистів працювало над дослідженням цієї проблеми, все ще вона залишається недостатньо розробленою.

Метою статті є узагальнення теоретичних досліджень з даної проблематики та виявлення значення основних комунікативних типів монологу для засвоєння німецької мови учнями старших класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Монологічне мовлення виконує декілька комунікативних функцій: «1) інформативну – повідомлення інформації про предмети чи події навколишнього середовища, опис явищ, дій, стану; 2) впливову – спонукання до дії чи попередження небажаної дії, переконання щодо справедливості чи несправедливості тих чи інших поглядів, думок, дій, переконань; 3) експресивну (емоційно-виразну) – використання мовленнєвого спілкування для опису стану, в якому знаходиться той, хто говорить, для зняття емоційної напруженості; 4) розважальну – виступ людини на сцені чи серед друзів для розваги слухачів (наприклад, художне

читання, розповідь у неофіційній бесіді); 5) ритуально-культову – висловлювання під час будь-якого ритуального обряду (наприклад, виступ на ювілеї). Кожна з цих функцій має свої особливі мовні засоби вираження думки, відповідні психологічні стимули та мету висловлювання (наприклад, нейтральне в стилістичному плані повідомлення, прагнення переконати слухача або якимось іншим чином вплинути на нього)» [2, с. 167–168; 9, с. 136; 6, с. 6].

За змістом можна виокремити різні види монологу. При визначенні видів монологічного мовлення з навчальною метою у методиці виходять із трьох основних принципів класифікації змісту мовленнєвої діяльності (опис, повідомлення, розповідь), із ступеню самостійності (передача вивченого напам'ять, переказ, власне висловлювання), із ступеню підготовленості мовлення (або висловлювання) (підготовлений, частково підготовлений та непідготовлений монолог) [11, с. 178].

«Залежно від комунікативної функції та характеру логіко-синтаксичних зв'язків між реченнями розрізняють такі основні типи монологічних висловлювань: опис, розповідь і роздум (міркування). В основі їх класифікації лежать такі логічні категорії як простір, час, причина і наслідок. Людина або описує факти об'єктивної дійсності, передаючи їх просторові відношення, або повідомляє, розповідає про них, розглядаючи їх у часових відношеннях, або розмірковує про них, беручи до уваги інші відносини, найважливішими з яких є причинно-наслідкові» [2, с. 167–168]. Відповідно до програми навчання говоріння передбачає оволодіння учнями окремими комунікативними типами висловлювання – описом, розповіддю, роздумом [7, с. 57; 3, с. 162]. Методисти зауважують, що в силу вікових індивідуальних психологічних особливостей старшокласники спроможні самостійно будувати досить складні висловлювання, зокрема монолог-роздум, або будь-який інший вид монологу (опис, повідомлення, розповідь) з елементами роздуму [10, с. 18].

У статті докладніше зупинимося на характеристиці таких комунікативних видів монологу як опис, розповідь, повідомлення та роздум / міркування /, переконання. «Монолог-опис є констатуючим типом монологічного висловлювання, в якому стверджується наявність чи відсутність будь-яких ознак в об'єкті, описується людина, природа, погода, оточуючі предмети тощо,

вказується просторове розміщення предметів, перераховуються їх якості та ознаки» [2, с. 169]. Методист Скалкін В. Л. визначає опис як більш чи менш детальний виклад-перерахування предметів реальної обстановки із вказівкою на їх місцезнаходження, властивості, якості та інших характеристик, включаючи елементи аналізу та оцінки [6, с. 21]. Він наголошує на тому, що описати предмет непросто. Для цього необхідно не тільки володіти певними мовними засобами, але й уміти описати даний об'єкт, вказати на його ознаки, якості, призначення, функціонування, походження і т. ін. Слід також скласти план висловлювання у вигляді списку ключових слів стосовно опису того чи іншого предмету [6, с. 100].

При вивченні німецької мови поряд з описом окремих предметів іноді доводиться описувати і різного роду дії, правила поведінки і т. ін., наприклад «Як зібратися в дорогу», «Як необхідно готуватися до написання твору», «Як сервірувати стіл», «Як приготувати ту чи іншу страву» [6, с. 102]. На думку Бухбіндера В. А. опис слугує реалізації визначеного комунікативного завдання [11, с. 185], він може з'являтися як у повідомленні, так і в розповіді (оповіданні), у описі послідовність описуваних подій не має принципового значення [11, с. 178]. Дієвим методом для посилення ситуативного підґрунтя та комунікативної спрямованості опису є висловлювання власного ставлення до об'єкту, який описується. Під час опису картини важливо пояснити учням, що не можна обмежуватися лише описом побаченого, а необхідно висловлюватися також про те, що ще могло б відбутися чи що може дійсно відбутися. Поєднання опису із аргументацією, розвиток вмінь учнів обґрунтовувати власне висловлювання, є важливим для реалізації не лише монологічного, а й діалогічного мовлення [11, с. 185]. Монологічні коментарі до картинок можуть набувати суто комунікативних цілей: монологічні висловлювання з приводу зображеного на картинці, обговорення художніх та змістових переваг картини (якщо вона є репродукцією оригінального художнього твору), опис ситуацій до сюжетних картинок та ін. [9, с. 142].

«Монолог-розповідь є динамічним типом монологічного висловлювання, в якому розповідається про розвиток подій, пригод, дій чи станів. Дійсність сприймається у процесі її розвитку та зміни в

хронологічній (часовій) послідовності. Різновидами монологу-розповіді є монолог-оповідь і монолог-повідомлення. Якщо в розповіді йдеться про об'єктивні факти з життя суспільства в цілому, то в оповіді – про факти з життя самого розповідача, що надає подіям, які описуються, суб'єктивно-особистісного характеру» [2, с. 169]. Методист Скалкін В. Л. визначає розповідь як послідовний, об'єктивний виклад подій, опис ситуацій, випадків [6, с. 21]. На думку Бухбіндера В. А. для розповіді є характерною зміна подій та фактів, учні повинні розповідати про те, що вони бачили, що вони знають про певні минулі події. Допоміжними засобами можуть бути картинки, відеосюжети, які подають зміст розповіді та надають можливість мовцеві сконцентрувати свою увагу на мовному оформленні змісту [11, с. 186]. Розповідь є найскладнішим видом монологу. Для неї є характерною послідовність подій, яка відображає причинно-наслідкові відношення між ними. Дотримання хронологічної послідовності у розповіді є важливим, оскільки в іншому разі буде деформований зміст викладу [11, с. 178].

У методичній літературі повідомлення визначають як відносно короткий виклад фактів чи подій реальної дійсності у короткій інформативній формі [6, с. 21], висловлювання у зв'язку із певною темою [11, с. 178]. У старших класах певне місце відводиться завчасно підготовленим монологічним повідомленням у вигляді невеликих доповідей та повідомлень з тематики, яка передбачена програмою. Їх слід розглядати не тільки як самостійний вид мовленнєвої діяльності (комбінований: написання + читання вголос), але і як ефективний засіб підготовки учнів до несподіваних монологічних висловлювань. Темі для підготовленого мовлення (здебільшого у формі доповіді або повідомлення) передбачають самостійну роботу учнів з добору матеріалу, його осмислення та організації у об'єднаний певною ідеєю текст. Написана доповідь може бути у подальшому вивчена напам'ять та відтворена на уроці, але її можна просто зачитати. Необхідно звернути увагу на те, як необхідно добирати теми для підготовленого та несподіваного монологічного виступу. За деякими темами учням важко скласти доволі велике за обсягом монологічне висловлювання, а є такі теми, які припускають спонтанні виступи учнів. В будь-якому випадку, попереднє продукування висловлювання може бути нетривалим,

обмеженим декількома хвилинами [6, с. 86–89]. Важливо, щоб повідомлення відповідали дійсності, а тема була розкрита з різних боків. При побудові повідомлення має значення також вік учнів та їхній рівень володіння мовою [11, с. 184]. Текст на старшому етапі вивчення німецької мови виступає як джерело інформації у монологі-повідомленні. При цьому можливі різні трансформації вихідного тексту: 1) часткова трансформація мовних засобів (переказ близько до тексту, 2) часткова трансформація змісту (переказ своїми словами), коментар, інтерпретація тексту при його обговоренні. Можливі також монологічні висловлювання за аналогією [9, с. 142].

Методист Скалкін В. Л. визначає роздум як аналіз певних проблем (включаючи порівняння, оцінку і висновки), представлений у формі монологу [6, с. 22]. Як показує практика, для учнів найскладнішим видом монологічного мовлення є роздум. Це пов'язано у першу чергу із тим, що опис та розповідь виражають складні форми емпіричного пізнання, у той час, як роздум як різновид мовлення відповідає особливій формі теоретичного мислення – умовиводу. В основі умовиводу, а відповідно і роздуму, лежать причинно-наслідкові зв'язки. При допомозі умовиводів ми намагаємося виявити причини певного явища та його наслідки, розглянути можливі варіанти вирішень і обрати той з них, який найбільшою мірою підходить. При навчанні роздуму враховується не лише складність формулювання умовиводу з точки зору мислення, але й складність логічних відношень між судженнями, які входять до його складу. Для цього слід пам'ятати, що роздум будується за схемою: теза → аргументація (обґрунтування тези) → висновки. Теза є головною, провідною у смислового та структурного відношенні частиною роздуму, який ведеться з метою досягнення висновку [8, с. 18]. У свою чергу методистка Тамбовкіна Т. Ю. вважає, що складність навчання роздуму обумовлена його смисловими та структурними особливостями, які вимагають від учнів достатньо розвинутого, самостійного мислення та володіння відповідними мовними засобами. Залежно від мети роздуму він може бути спрямований на пошук нової істини, виведення одних знань з інших чи повідомлення вже відомої істини, переконання чи спонукання слухачів до певних дій. Основним видом логічного

зв'язку роздуму є причинно-наслідковий зв'язок [7, с. 57–58; 2, с. 169].

Функції роздуму можуть бути різними. Так, у методиці викладання німецької мови як рідної, виокремлюють наступні види роздуму: 1) доведення правильності твердження, висловлювання або прислів'я чи приказки; 2) інтерпретація твору мистецтва; 3) оцінка літературного персонажа чи історичної особистості; 4) вирішення ще не усвідомленої школярами, але вже об'єктивно вирішеної проблеми; 5) вирішення актуальних проблем із життя класу чи особистого життя. Більш узагальнені цілі міркування, які визначають його різновиди, формулюються у дослідженні О. А. Нечаєвої. До них відносяться: 1) оцінка предмета відповідно до наявності у нього певної ознаки; 2) обґрунтування дій або станів; 3) виявлення причинного зв'язку обумовлених явищ; 4) визначення певної дії як необхідної; 5) обґрунтування можливості визначення певної дії як необхідної; 6) обґрунтування можливості чи бажаності дій; 7) підтвердження чи заперечення чогось у категоричній формі.

Монолог-роздум рідко існує у чистому вигляді. Дуже часто елементи аргументації доповнюються елементами опису чи повідомлення. У свою чергу в описах та розповідях зустрічаються елементи міркування. Однак з метою навчання іноземної мови умовне розмежування комунікативних типів мовлення є необхідним, оскільки воно сприяє оволодінню окремими функціями мовлення, без реалізації яких неможливо якісно здійснювати процес говоріння [7, с. 57–58].

«Різновидом монологу-міркування є монолог-переконання. Його мета – переконати слухача/слухачів, сформувати у нього/в них конкретні мотиви, погляди, спонукати його/їх до певних дій» [2, с. 169]. У такому комунікативному виді монологу весь фактологічний зміст підпорядкований меті переконати у чомусь слухачів, сформувати у них цілком конкретні мотиви, систему поглядів і т. ін. [6, с. 22].

Слід зауважити, що «функціонально-смислові типи монологічних висловлювань рідко зустрічаються в чистому вигляді. В описі, наприклад, може бути роздум, у розповіді – опис тощо. Найчастіше переплетені між собою повідомлення, розповідь та оповідь. Так, монологічне висловлювання учнів за темою «Свята», як правило, складатиметься з трьох взаємопов'язаних частин: повідомлення про одне із свят, розповіді про його історію та

оповіді про святкування у школі (класі, сім'ї)» [2, с. 169]. На увагу вчителя заслуговує також характер психологічного процесу, який формує зміст монологічного висловлювання. Роздум опирається на аналітико-мислительний процес (учень розмірковує вголос і викладає свої думки). Базою повідомлення слугує пам'ять – актуалізація подій та фактів. У спонуканні відчувається емоційний фон, у якому вольові процеси відіграють важливу роль. Всі названі форми опираються на уяву, фантазію, припущення, хоча, звичайно, різною мірою [6, с. 21].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, оволодіння старшокласниками такими основними видами монологу, як опис, повідомлення та розповідь з урахуванням їх комунікативних функцій є важливим засобом для організації та підтримання спілкування на уроці німецької мови. Розглянувши основні комунікативні типи монологу, якими повинні оволодіти учні старших класів при вивченні німецької мови у закладах загальної середньої освіти, наступним аспектом дослідження ми вбачаємо аналіз системи вправ, спрямованих на оволодіння вказаними вище видами монологу, оскільки саме методично вірно укладена система вправ слугуватиме основою для ефективного оволодіння учнями вміннями монологічного мовлення. При цьому необхідно зважати на вікові, психологічні особливості учнів старшої школи, на рівень їх мовних навичок, на програмні вимоги стосовно тематики усного мовлення. Доцільним є також залучення індивідуальних та групових форм роботи на уроці німецької мови.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Калинина С. В. Обучение связному высказыванию на французском языке в школе. Под ред. проф. В. С. Цетлин. М., «Просвещение», 1968. 78 с.
2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авт. під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2002. 328 с.
3. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. К.: ВЦ «Академія», 2010. 328 с.
4. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. М.: Просвещение, 1991. 287 с.
5. Петрова Т. О. Навчання старшокласників усного підготовленого монологу-переконання з використанням ресурсів інтернет / Іноземні мови. № 3/2006, с. 14–20.

6. Скалкин В. Л. Обучение монологическому высказыванию: (на материале англ. яз.). Пособие для учителей. К.: Рад. школа, 1983. 119 с.

7. Тамбовкина Т. Ю. Обучение рассуждению – средство активизации речемыслительной деятельности учащихся (На материале новых учебно-методических комплексов по немецкому языку) / ИЯШ, № 4, 1984. С. 56–60.

8. Фроликова Е. Ю. Необходимость совершенствования обучения монологическому высказыванию на английском языке в школе и вузе. / Иностранные языки в школе. №2, 2011, с.15–20.

9. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе. Учеб. пособие для студентов фак. и ин-тов иностр. яз. Л., «Просвещение», 1977. 295 с.

10. Шерстюк О. М. Навчання монологу-роздуму на основі спеціальних засобів для самостійної роботи учнів старших класів / Іноземні мови. № 2/1999, с. 18–22.

11. Grundlagen der Methodik des Fremdsprachenunterrichts / hrsg. Von V.A.Buchbinder; W.H.Strauß. 1. Aufl. Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1986. 246 S.

REFERENCES

1. Kalinina, S. V. (1968). *Obucheniye svyaznomu vyskazyvaniyu na frantsuzkom yazyke v shkole*. [Teaching a coherent utterance in French at school]. Moscow.
2. *Metodyka vykladannya inozemnykh mov u sereidnykh navchal'nykh zakladakh*. (2002). [Methods of teaching foreign languages in secondary schools]. Kyjiv.
3. *Metodyka navchannya inozemnykh mov u zahal'noosvitnykh navchal'nykh zakladakh*. (2010). [Methods of teaching foreign languages in general education institutions]. Kyjiv.
4. *Metodyka obucheniya inostrannym yazykam v sredney shkole*. (1991). [Methods of teaching foreign languages in secondary school]. Moscow.
5. Petrova, T. O. (2006). *Navchannya starshoklasnykiv usnoho pidhotovlenoho monolohu-perekonannya z vykorystanniam resursiv internet*. [Teaching high school students orally prepared monologue-persuasion using the resources of the internet].
6. Skalkin, V. L. (1983). *Obucheniye monologicheskomu vyskazyvaniyu: na materiale angl. yaz.*. [Teaching a monologue statement: (based on the material in English)]. Kyjiv.
7. Tambovkina, T. Y. (1984). *Obucheniye rasuzhdeniyu – sredstvo aktivizatsii rechemyslytel'noy deyatelnosti uchashchikhsya (Na materiale novykh uchebno-metodicheskikh kompleksov po nemetskomu yazyku)*. [Teaching reasoning as a means of enchanging the speech-thinking activity of students (Based on the material of new educational complexes in the German language) / Foreign languages at school].
8. Frolikova, Ye. Yu. (2011). *Neobkhdimost' sovershenstvovaniya obucheniya monologicheskomu vyskazyvaniyu na angliyskom yazyke v shkole i vuze*. [The need to improve teaching monologue in English]

at school and university / Foreign languages at school].

9. Shatilov, S. F. (1977). *Metodika obucheniya nemetskomu yazyku v sredney shkole*. [Methods of teaching German in secondary school]. Leningrad.

10. Sherstyuk, O. M. (1999). *Navchannya monolohu-rozdumu na osnovi spetsialnykh zasobiv samostiyanoi roboty uchniv starshykh klasiv*. [Teaching monologue-reflection basis of the special tools for independent work of high school students / Foreign languages].

11. *Osnovy metodyky vykladannya inozemnykh mov*. [Basics of the methodology of foreign language teaching]. Leipzig.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ТОКАРЄВА Тетяна Станіславівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької мови та методики її викладання

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: актуальні проблеми методики викладання німецької мови в закладах загальної середньої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TOKARYEVA Tetyana Stanislavivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Docent of the Department of German Language and Methods of its Teaching at the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: actual problems of the methodology of teaching German in high school.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2020 р.

УДК 378.14

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-151-155

УЛИЧНИЙ Ігор Любомирович –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-2614-2678>

e-mail: UlychIL@gmail.com

РЕФЛЕКСІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток системи освіти на інноваційних засадах потребує модернізації змісту праці педагога, апробації нових засобів і способів його роботи, спрямованих на розвиток творчих рис особистості вчителя, особистої відповідальності за зміст і результати своєї праці.

Формування інноваційних педагогічних компетентностей передбачає, що вчитель повинен бути адаптованим до змін у професійній діяльності, володіти здатністю розуміння самого себе і навколишнього середовища, бути готовим до постійної самоосвіти та ефективного використання інноваційних педагогічних технологій у роботі з учнями. У цьому відношенні можна стверджувати, що найважливішим і найнеобхіднішим компонентом у структурі педагогічної діяльності є рефлексія як пізнання й аналіз педагогом явищ власної свідомості та діяльності, вміння посісти позицію стороннього спостерігача, розмірковувати над тим, що ти робиш, як пізнаєш, у тому числі і самого себе.

Аналіз останніх досліджень і

публікацій. Формування і розвиток уявлень про рефлексію в сучасній науковій думці пов'язані з науковими працями Б. Ананьєва, В. Андрущенко, К. Альбуханової-Славської, Б. Братусь, В. Вілюнаса, В. Давидова, Д. Ельконіна, А. Карпова, І. Кона, Г. Костюка, Г. Крайга, В. Кременя, О. Леонтєєва, С. Максименка, В. Моргуна, М. Найдьонова, А. Реан, С. Рубінштейна, І. Семенова, С. Степанова, М. Узнадзе, Г. Щедровицького, В. Ядова та ін.

Психолого-педагогічний аспект проблеми розвитку рефлексії простежується у наукових дослідженнях І. Зязюна, Н. Гузій, Т. Колишевої, Ю. Кулюткіна, Р. Павелківа, І. Савенкової, Б. Сергєєва, Г. Сухобської та ін.

Разом з тим, незважаючи на значні напрацювання науковців у сфері дослідження рефлексивних механізмів формування особистості, сьогодні, в умовах модернізації національної освітньої системи, з особливою гостротою постає проблема формування в майбутніх педагогів готовності до саморозвитку та самовдосконалення в професійній діяльності, що потребує поглибленого

вивчення ролі рефлексії у професійному становленні педагога як фахівця.

Метою статті є дослідження рефлексії як механізму фахової підготовки майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження. У психології рефлексія розглядається як принцип існування індивідуальної свідомості, універсальний механізм саморегуляції і саморозвитку, що відображає особистісний аспект, як особлива здатність людини, що виявляється у зверненні пізнання безпосередньо на себе, на свій внутрішній світ, на своє місце у взаєминах з іншими людьми. Саме посередництвом форм і способів цієї пізнавальної і перетворюючої діяльності відбувається соціально-психологічний розвиток особистості.

В. Давидов визначає рефлексію як одиницю розумової дії [1], Ю. Кулюткін – як важливий елемент евристичного рішення [2]. Окрім того, психологи пов'язують рефлексію з рівнем розумового процесу [4] та усвідомленням способів або підстав і труднощів розумової діяльності [5].

У соціальній психології основним контекстом вивчення рефлексії є процеси міжособистісного пізнання і взаємодії. Формою рефлексивних проявів є усвідомлення суб'єктом – особою або спільнотою, як вони в дійсності сприймаються і оцінюються іншими індивідами чи спільнотами.

І. Ладенко виокремлює три основні форми рефлексії:

1. ретроспективну, яка дає змогу виявити і відтворити схеми і засоби, що мали місце в минулому;

2. проспективну, яка слугує виявленню і корекції схем і засобів можливої діяльності;

3. інтроспективну, яка передбачає здійснення контролю і корекції чи ускладнення процесів мислення в ході виконання діяльності [3].

У науковій спільноті існують різноманітні підходи до розуміння педагогічної рефлексії. Її трактують як: діяльність; компонент педагогічних здібностей вчителя; психічне новоутворення особистості учня.

Розвиток професійної рефлексії у студентів педагогічних закладів вищої освіти передбачає вирішення низки питань, пов'язаних із творчою самореалізацією, усвідомленням сенсу та змісту обраної професії, формуванням мотивації саморозвитку, створенням системи актуальних вимог до себе та критичного

ставлення до різних аспектів своєї діяльності. Основною ціллю формування рефлексивних механізмів є досягнення високого рівня розвиненості «самості» студента, його самооцінки, самокорекції, самоаналізу, самопроєктування, що відповідає потребам сучасного реформування освітньої галузі.

Рефлексія майбутнього фахівця, як його внутрішня психічна діяльність, спрямована на самопізнання й осмислення ним власних дій і станів, міжособистісних стосунків і спілкування з іншими, оскільки самопізнання є первісним етапом самовдосконалення. На основі теоретичних досліджень та аналізу власного досвіду можна виділити такі аспекти рефлексії майбутніх учителів у навчальній діяльності:

1. усвідомлення себе як суб'єкта навчально-професійної діяльності;

2. усвідомлення особливостей навчально-професійної діяльності;

3. прагнення до самопізнання; здатність до самоспостереження у процесі навчальної діяльності з метою самоконтролю і подальшої саморегуляції;

4. націленість на пізнання своїх навчальних можливостей і здібностей та порівняння їх з вимогами майбутньої професійної діяльності;

5. порівняльний аналіз результатів досягнутого [6].

Рефлексивну здатність майбутніх педагогів можна розглядати як наявний рівень професійних умінь та оцінити рівень їхньої сформованості, визначити перспективи подальшого їхнього удосконалення.

На початковому, задовільному, рівні сформованості професійних умінь актуалізація рефлексивної здатності студентів як суб'єктів фахової підготовки здійснюється завдяки організації та проведенню тренінгів. Під час цих занять проходить інтенсивне осмислення і переосмислення учасниками стереотипів свого досвіду аж до їхнього подолання, а також формування інтелектуальних, особистісних новоутворень. Прийоми психологічних контрастів, культурних аналогів, створення рефлексивного світу дозволяє створити рефлексивне середовище та забезпечити процес конструктивного перетворення глибинних особистісних соціальних і професійних стереотипів учасників тренінгу.

На достатньому, оптимальному, рівні сформованості професійних умінь з метою актуалізації рефлексивної здатності

студентів як суб'єктів майбутньої фахової підготовки використовували такі методи: психолого-педагогічний аналіз професійної діяльності соціальних педагогів, спостереження, анкетування, інтерв'ю, моделювання соціально-педагогічних ситуацій, експериментальне навчання, відеотренінг, розвивальні методи ігрорефлексії і рефлепрактики (розв'язання самодіагностичних, мисленнєвих завдань, метод рефлексивних інверсій, контент-аналіз відеопродукції, рефлексивні вправи).

Професійна педагогічна рефлексія означає переосмислення стереотипів особистого педагогічного досвіду. Тобто, здатність педагога до рефлексії є механізмом переосмислення стереотипів свідомості, поведінки, спілкування, мислення, усвідомлення підстав, засобів, стереотипів діяльності, їх критичного і евристичного переосмислення, породження інновацій у різних аспектах професійної діяльності. Професійна педагогічна рефлексія пов'язана з особливостями педагогічної роботи, з власним педагогічним досвідом, переглядом його підстав, перепроєктування способів педагогічних дій.

У педагогічному процесі рефлексія виконує наступні функції:

1. проєктувальну, що передбачає проєктування та моделювання діяльності учасників педагогічного процесу;
2. організаційну, пов'язану з організацією найбільш ефективних способів взаємодії у спільній діяльності;
3. комунікативну, яка означає створення сприятливих умов для продуктивного спілкування учасників педагогічного процесу;
4. смислотворчу, що проявляється у формуванні осмисленої діяльності і взаємодії;
5. мотиваційну, що означає визначення спрямованості сумісної діяльності учасників педагогічного процесу на результат;
6. корекційну, що пов'язана із спонуканням до змін у взаємодії і діяльності [1].

До ключових рефлексивних умінь, якими має опанувати педагог, зокрема, відносять уміння: бачити в педагогічній ситуації проблему і оформлювати її у вигляді педагогічних завдань; орієнтуватися при постановці педагогічних завдань на дітей як на суб'єктів навчально-пізнавальної діяльності, що активно розвиваються і мають власні мотиви та мету; робити предметом аналізу кожний свій педагогічний крок; конкретизувати і структурувати проблему;

розширити межі практики і побачити нові проблеми, обумовлені попереднім досвідом; знаходити способи розв'язання завдання; мислити тактично, тобто конкретизувати педагогічні завдання в поетапні та оперативні, приймати оптимальне рішення в умовах невизначеності, гнучко перелаштовуватися відповідно до ситуації; мислити припущеннями, гіпотезами, версіями; працювати в системі «паралельних цілей», створювати «поле можливостей» для педагогічного маневру; приймати гідне рішення в ситуації дефіциту часу для виходу зі складних педагогічних завдань; використовувати різноманітні теорії для усвідомлення власного досвіду; аналізувати і акумулювати у своєму досвіді кращі зразки педагогічної практики; комбінувати елементи теорії та практики, щоб отримати нові знання; оцінювати педагогічні факти та явища об'єктивно та неупереджено.

У період модернізації освіти пріоритетним у структурі професійно-педагогічної діяльності стає педагогічне проєктування. Проєктування в освіті, здійснюване на основі професійної педагогічної рефлексії, – це процес конструювання форм взаємодії педагогів і учнів, запровадження нових змісту та технологій освіти, способів і технологій педагогічного мислення та діяльності. Основними завданнями впровадження педагогічного проєктування є: інтенсифікація навчально-виховного процесу, підвищення його ефективності та якості результатів; системна інтеграція предметних завдань, розвиток умінь експериментально-дослідницької діяльності; побудова відкритої системи освіти, яка забезпечує кожному учасникові власну траєкторію самоосвіти; впровадження в навчальний процес інноваційних педагогічних технологій.

У процесі педагогічного проєктування формується спрямованість педагогів на розвиток пізнавальних навичок, умінь самостійно створювати індивідуальний план професійного саморозвитку (конструювати свої знання); орієнтуватися в інформаційному просторі; узагальнювати та інтегрувати отримані знання з різних джерел у процесі теоретичного та практичного навчання в практику роботи. Залучення педагогів до проєктної діяльності надає можливість самовдосконалюватися, відкриває можливість вибору особистої ролі в системі відносин у колективі учасників проєкту (автор ідей, виконавець, учасник, організатор), або залишає право вибору на

індивідуальну роботу.

Рефлексія є основою педагогічного проєктування на всіх його етапах: від задумки та формулювання цілі до отримання та аналізу результату. Ця послідовність може бути представлена таким чином: мета педагогічної діяльності – рефлексивний аналіз ситуації – вибір, проєктування і конструювання засобів педагогічної діяльності на основі рефлексії – реалізація проєкту – рефлексія на розрізненні проєкту та реалізації (цілі та результату).

Розвиток рефлексивно-проєктних умінь дозволяє педагогу не тільки усвідомити свою професійну діяльність, але і здійснити перехід із позиції «реагування» в позицію «самоорганізації». Педагог навчається вчити себе визначати межі свого знання (незнання) і самостійно знаходити умови для подолання власних обмежень, підвищуючи тим самим свою професійну компетентність.

У проєктувальній діяльності педагога зміст кожного наступного етапу рефлексії визначається її результатом на попередньому етапі. Рефлексія на процеси і компоненти діяльності ускладнюється через необхідність фіксації результатів діяльності та їх співвідношення з прогнозованою метою (оцінка діяльності), змістом образу «Я» та іншими елементами «Я»–концепції (самооцінка).

Кожен з рівнів рефлексії визначає особливий зміст можливостей, усвідомлення і переживання вчителя. При рефлексії на межі можливостей, фіксації різниці між собою та іншими у педагога виникає стан переживання протиріччя, бажання вирішити його. Знання та використання резервів по усвідомленню і зміні обмежень приводить вчителя до переживання успіху в педагогічній діяльності.

У даний час надзвичайно актуально науково-практичною задачею є розробка технологій формування рефлексивних умінь педагога та його професійної компетентності. У досвідченого педагога процес рефлексії проходить перманентно, залежно від: індивідуально-особистісних характеристик; особистої зрілості; практичного досвіду; професійної ерудованості; рівня загальної культури.

Вихід на рівень професійної рефлексії дає можливість подолати обмеження, задані простором власних знань. Розвинена здатність до професійної рефлексії є передумовою самовиховання педагога, творчого пошуку, розвитку індивідуального стилю педагогічної діяльності.

Формування соціально-психологічних

якостей майбутніх учителів потребує розробки такої моделі навчання, яка своїм змістом, методами навчання та формами організації навчально-пізнавальної діяльності була б спрямованою на вдосконалення як професійних, так і рефлексивних умінь та знань. Модель розвитку рефлексивних умінь майбутніх педагогічних працівників включає в себе сукупність різних методів та засобів, а також різноманітних форм організації навчально-пізнавального процесу, таких як лекції, семінарські та практичні заняття, тренінги, самостійну та самоосвітню роботу, індивідуальні та групові консультації.

Дослідниця з Університету Ніпіссінг, Канада Susan E. Elliott-Johns значну увагу надає рефлексивним практикам у підготовці майбутніх педагогів, розглядає важливість осмисленої рефлексії педагогічних досліджень на практиці [7]. Саме практика є ключовим компонентом кожного курсу (обов'язкового й факультативного). Ключем до професійного розвитку студентів є заохочення до постійного зростання через критичне теоретичне розуміння, практичне застосування й експериментальне навчання, як в університеті, так і за його межами.

Польська дослідниця К. Войцеховська, розглядаючи ефективність організації та проведення педагогічної практики, стверджує, що викладацьку практику слід розуміти як:

- 1) активний і творчий контакт студента з конкретно педагогічною реальністю;
- 2) основу для побудови власної, індивідуальної, унікальної майстерні професійної діяльності;
- 3) переконання, що основою успішного функціонування в професії є інноваційне та дослідницьке ставлення вчителя до професійних завдань і функцій;
- 4) початок процесу становлення вчителя [8].

Забезпечення ефективності інноваційної діяльності педагога потребує повної відмови від відомих штамів, стереотипів у навчанні, вихованні й розвитку особистості, створення нових цілей та принципів педагогічної діяльності. Здатність до рефлексії є вагомим чинником готовності педагогів до інновацій, прагнення до самовдосконалення, запровадження освітніх інноваційних продуктів у навчальний процес.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, рефлексія – це процес переосмислення людиною системи відносин з навколишнім світом, який здійснюється за допомогою механізму

ідентифікації, проявляється при виникненні рефлексивних позицій і спирається на мотивуючі компоненти свідомості. Рефлексія розуміється нами і як здатність аналізувати способи і результати діяльності за допомогою узагальненого способу розумової діяльності. Рефлексивна позиція – цілісна, інтегративна характеристика власного образу «Я», образу інших людей, аналіз всієї ситуації взаємодії, яка визначає світогляд, принципи, вчинки людини.

Рефлексія є важливим психологічним чинником формування педагогічних інноваційних компетентностей майбутніх педагогів. Професійна рефлексія обумовлює інтенсивність запровадження нововведень вчителем, забезпечує переосмислення змісту свідомості суб'єкта і усвідомлення ним прийомів педагогічної майстерності, без чого неможлива творча діяльність у сучасній школі. Подальші дослідження рефлексивних механізмів фахової підготовки майбутніх педагогів доцільно спрямувати на пошук методів підвищення потенціалу професійної рефлексії як механізму саморозвитку вчителя.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Давыдов В. В. О функциях рефлексии в игровом обучении руководителей. URL: <http://www.culturedialogue.org/drupal/ru/node/2112> (дата звернення 25.09.2020).
2. Кулюткин Ю. Н. Методологическая рефлексия как условие интеграции знаний. Интеграционные процессы в образовании взрослых: материалы научно-практич. конференции. Санкт-Петербург, 1997. С. 103–105.
3. Ладенко И. С. Феномен рефлексивного стиля мышления и генетическая логика. Рефлексия, образование и интеллектуальные инновации: Материалы Второй Всероссийской конференции «Рефлексивные процессы и творчество». Новосибирск, 1995. С. 8–25.
4. Семенов И. Н., Степанов С. Ю. Проблема предмета и метода психологического изучения рефлексии. М.: Педагогика, 1980. С. 116–124.
5. Тур Р. И. Педагогична рефлексія – основа формування творчого саморозвитку особистості. *Управління школою*. 2004. №13. С. 17–23.
6. Щедровицкий Г. П. Рефлексия в деятельности. Мышление. Понимание. Рефлексия. М., 2005. С. 64–125.
7. Elliott-Johns (2014). Working towards meaningful reflection in teacher education as professional learning, *LEARNing Landscapes*, 8 (1), 105–122 p. Montreal, QU: Retrieved from : <http://www.learninglandscapes.ca/images/documents/llno15/seelliott.pdf>.

REFERENCES

1. Davydov, V. V. (2009). *O funktsiyakh refleksii v igrovom obuchenii rukovoditeley*. [On the functions of reflection in the game training of leaders].
2. Kulyutkin, Yu. N. (1997). *Metodologicheskaya refleksiya kak uslovie integratsii znaniy*. [Methodological reflection as a condition for the integration of knowledge]. Sankt-Peterburg.
3. Ladenko, I. S. (1995). *Fenomen refleksivnogo stilya myshleniya i geneticheskaya logika. Refleksiya, obrazovanie i intellektualnye innovatsii*. [The phenomenon of reflective thinking style and genetic logic]. Novosibirsk.
4. Semenov, I. N., Stepanov, S. Yu. (1980). *Problema predmeta ta metodu psikhologichnoho doslidzhennya refleksiyi*. [The problem of the subject and method of psychological study of reflection]. Moscow.
5. Tur, R. I. (2004). *Pedagoghichna refleksija – osnova formuvannya tvorchoho samorozvytku osobystosti*. [Pedagogical reflection is the basis for the formation of creative self-development of the individual].
6. Shchedrovitskiy, G. P. (2005). *Refleksiya v deyatelnosti. Myshlenie. Ponimanie. Refleksiya*. [Reflection in activity. Thinking. Understanding. Reflection]. Moscow.
7. Elliott-Johns (2014). *Pratsuyemo nad zmistovnoyu refleksiyeyu v osviti vchyteliv yak profesiynne navchannya*. [Working towards meaningful reflection in teacher education as professional learning]. Montreal.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

УЛИЧНИЙ Ігор Любомирович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження почуття провини, формування потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників, психолого-педагогічний супровід профорієнтаційної роботи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ULYCHNYJ Igor Lyubomyrovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Social Work, Social Pedagogy and Ppsychology of the Central State Pedagogical University of Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: investigation of guilt, capacity building professional self improvement of seniors high school student, psychological and pedagogical support career guidance.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2020 р

УДК 811.161.2(072)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-156-162

ФЕДОТОВА Світлана Олександрівна –

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7257-122X>e-mail: sfedotova22.09@gmail.com

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ОПРАЦЮВАННЯ КАЗКИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У світлі вимог Державного стандарту початкової загальної освіти (2017 р.), Концепції мовної освіти, компетентнісного підходу як методологічної основи формування загальної початкової освіти спрямоване на опанування учнями всіх видів мовленнєвої діяльності, основ культури усного й писемного мовлення, базових умінь і навичок використання мови в різних сферах і ситуаціях спілкування. У навчанні української мови завдання розвитку мовлення розв'язуються цілеспрямовано, в певній системі з опорою на лінгвістичні знання та осмислення мовленнєвого досвіду молодших школярів. Одним із напрямів розвитку мовлення учнів є збагачення, уточнення і активізація словникового запасу учнів, знайомство з новими словами, яке здійснюється переважно в процесі роботи над текстом. Вихідним матеріалом для цього слугують літературні навчальні тексти, а також фольклор, насамперед українська народна казка.

Важливість вивчення казок як жанру зумовлюється їх морально естетичною цінністю та пізнавальними можливостями, а також жанровою специфікою, що виявляється передусім у доступності казки дітям 6–9-річного віку, вираженій простотою сюжету, заданістю композиції (традиційний зачин, трикратні повтори з появою нових дійових осіб, щасливий кінець), наявністю вигадки, яскравістю та виразністю мови.

Процес розуміння та засвоєння дітьми змісту українських народних казок в умовах української дійсності ускладнюється тим, що зафіксовані в них побутові та історичні реалії є віддаленими не тільки в часі, а й у просторі і відрізняються національним колоритом, своєрідністю, не характерною для українського народу.

Вивчення методики і шкільної практики засвідчує, що до цього часу не розроблено методичних механізмів, які б забезпечували

відтворення учнями образної системи казки на основі реальних уявлень, пов'язаних зі специфічною, маловживаною лексикою, що характеризує віддалений у часі побут з його національним колоритом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ретроспективний аналіз науково-методичної літератури засвідчив увагу вчених до різних аспектів опрацювання казки на уроках літературного читання: психологічні основи породження й розвитку мовлення обґрунтовані в працях О. О. Леонтєва, М. І. Жинкіна, П. Я. Гальперіна, Б. Г. Ананьєва, а процес сприймання художніх творів, зокрема казок, Л. С. Виготським, Б. С. Мейлахом, П. Я. Якобсоном, О. В. Запорожцем, О. І. Нікіфоровою та ін.

Історико-педагогічні джерела висвітлюють питання розвитку «дару слова» (Ф. І. Буслаєв, І. І. Срезневський, К. Д. Ушинський, І. Я. Франко, В. О. Сухомлинський); обґрунтування прийомів роботи над словом (В. І. Водовозов, Н. А. Корф, Ф. Ф. Бунаков, Д. І. Тихомиров); критерії відбору казок для навчання читати і прийоми роботи з казками як засобом розвитку мовлення (К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський).

Методичні дослідження виділяють такі напрями: значення і зміст словникової роботи (П. О. Афанасьєв, К. Б. Бархін, О. М. Бандура, С. П. Редозубов); розвиток мови в дошкільному віці (Є. І. Тихеева); завдання і зміст розвитку мовлення на уроках літературного читання в середніх класах (М. І. Рибнікова, М. В. Колокольцев, П. І. Колосов); збагачення словника молодших школярів у системі уроків мови (М. Р. Львов, М. С. Рождественський, І. П. Гудзик, М. С. Вашуленко, Т. О. Ладженська); шляхи збагачення словника усного мовлення на уроках читання (С. О. Адамович, Г. І. Липкіна, М. І. Оморокова, Н. Ф. Скрипченко, Н. М. Светловська та ін.); навчання молодших школярів

читання народної та літературної казки (О. В. Джежелей, М. С. Бібко); вплив народної казки на мовлення дітей (А. П. Усова, Л. І. Фесенко, С. А. Алієва, Н. Н. Насруллаєва, С. А. Литвиненко та ін.).

Як бачимо, різнопланові аспекти дослідження поставленої проблеми виявляють загальні підходи до опрацювання української народної казки з урахуванням вікових особливостей учнів, обґрунтовують систему її методів та прийомів. Однак у цих дослідженнях недостатньо розкривається методика збагачення словника учнів з метою повноцінного сприймання й усвідомлення ними народної казки.

Опитування вчителів Полтавської та Кіровоградської областей підтвердило потребу в науковій розробці цієї проблеми, оскільки не всі респонденти бачать необхідність проведення словникової роботи під час читання народних казок, не усвідомлюють специфіки лексики. Разом з тим практично всі вчителі, що усвідомили цю методичну проблему, вказують на складність проведення роботи зі словами, що позначають реалії та назву героїв казок.

Отже, сучасна методика не забезпечує реалізацію програмного освітнього стандарту на рівні початкової ланки освіти, який вимагає сформованості вмінь самостійно знаходити й осмислювати в тексті слова і вирази, що зображують дійових осіб, тогочасний побут, природу, описи подій, розрізняти відтінки слів у його жанрової специфіки. Усе це дозволяє зробити висновок про актуальність дослідження цієї теми.

Мета статті – проаналізувати методичні прийоми опрацювання казки на уроках літературного читання в початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значимо, що казка – це унікальний жанр усної народної творчості, це твір усної народної творчості з елементами фантастики, який має свої особливості читання. Вона має свої яскраві жанрові особливості, які чітко відмежують її від інших жанрів. Формування навичок виразного читання казки у школярів початкової школи на уроках літературного читання – це складний й відповідальний процес. Сучасними методистами запропоновано система методичних прийомів опрацювання казки з урахування її жанрових особливостей [1].

Оскільки для казки властива особлива манера оповіді, читання: казкова, загадкова, уповільнена, або прискорена, коли необхідно передати швидку зміну подій, тому на

початку уроку вчитель повинен казку невеликого обсягу при закритих книгах емоційно оповісти близько до тексту, або прочитати, або казка виразно читається в особах підготовленими учнями. Учні повинні наочно спостерігати за мімікою, жестами, голосовими характеристиками (темпом, тембром), позою виконавця (читця), тобто побачити всі засоби зовнішньої виразності. В подальшій роботі на уроці текст казки виразно зачитується (уривки), переказується учнями із збереженням особливої народної манери виконання. Таким чином реалізується прийом №2 «Бабуся-оповідачка» (Символи-вводи на сторінці).

Особливості побудови казки: наявність зачину, основної частини, закінчення обумовлюють використання наступного прийому (№ 3). Учні повинні наочно побачити структуру казки, виокремити зачин, закінчення у казці, згадати традиційні зачини й кінцівки в інших народних казках, засвоїти, які стали словесні формули найчастіше використані на початку казки, і якими сталими словами казка закінчується.

Казкові зачини українських казок дуже лаконічні, для них властиві сталі слова, такі, **як були собі, жили собі, одного разу, в одного чоловіка** тощо.

Що стосується кінцівки, то багато українських народних казок не мають цього структурного елементу.

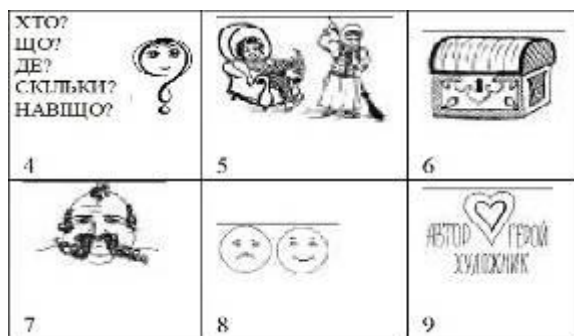
Ефективним й творчим прийомом роботи над казкою буде завдання створити зачини і кінцівки до казок, які не мають цих елементів.

У народної казки є ще одна структурна особливість, яка в першу чергу властива для чарівної казки: трикратні повтори (прийом № 3) найголовнішого епізоду, найголовніших вчинків і слів.

На уроці літературного читання учні під керівництвом учителя повинні побачити деталі, що повторюються, зрозуміти значення, функцію цих повторів для характеристики казкових персонажів, для розвитку казкового сюжету, навчитися включати у свої творчі перекази елементи-повтори.

ІГРОВІ СИМВОЛИ-ВВОДИ на уроці читання казки

Казка як жанр усної народної творчості багата на постійні епітети, емоційно-оцінні слова у характеристиках персонажів. Наприклад, у казах «Коза-дереза», «Рукавичка», є й постійні характеристики героїв, й епітети, й емоційно-оцінні слова:

«Лисичка-сестричка, вовчик-братик, зайчик-братик, ведмедику-братуку.

Саме ці слова і створюють у казах неповторну атмосферу загадковості, чарівності, магії. Під час слухання й читання казки учні чують, знаходять, виокремлюють у творах й використовують цю лексику для характеристики казкових персонажів, у процесі підготовки до виразного читання творів, щоб правильно, з відповідною інтонацією та відповідним голосом передати характер героїв при читанні в особах. Такі слова учні заносять до своїх скарбничок слів, отже таким чином реалізується прийом № 6.

У казці дуже чітко, полярно розмежовується добро й зло, між ними у творі відбувається постійна непримиренна боротьба. Найчастіше казка демонструє переможну силу добра над злом. Наприклад, у казці «Кобиляча голова» добро перемагає зло: працелюбна дівчина, дідова дочка, нагороджена, ледарка покарана; покарана Коза-дереза з однойменного твору; покарана Лисиця із казки «Лисиця та Їжак»; покарані мишенята із казки «Круть і Верть». Проте багато яких казок, в тому числі й українських закінчуються трагічно: гине Муха, її задушив своїми міцними довгими руками павук (казка «Муха і Павук»). Так, звісно вона покарана за свою необачність, легковажність, вона – зло, але її перемагає ще більше й небезпечніше зло – павук. У роботі над характеристикою позитивних і негативних героїв важливу роль відіграють такі прийоми: питання учнів до тексту (Що? Хто? Де? Як? Чому?); «хитрі питання» (тобто питання учнів на прогнозування (А як склалася доля того чи іншого героя?) – прийом № 4). Щоб передати своє ставлення до казкових персонажів учням можна запропонувати підібрати маски-підказки: Які почуття викликають у вас ті чи інші герої?

Підберіть відповідну маску-підказку (прийом № 8), або створити словесні малюнки-портрети, або гра «Які герої подобаються, а які герої не подобаються? Чому?». Наприклад, **хто із героїв казки «Кобиляча голова» вам подобається і чому?» (прийом № 5), «За що була покарана бабина дочка, Ви вважаєте, що бабина дочка була справедливо покарана?».**

Питання до тексту допоможуть учням зрозуміти логіку вчинків персонажів, причинно-наслідкові зв'язки. «Хитрі питання» спрямовані на те, щоб розвинути творчу уяву школярів, їхнє критичне мислення. Такі питання учні не відразу зможуть сформулювати, питання виникнуть у них тоді, коли вони побачать алогічність парадоксальності казки, побачать алогічність вчинків казкових героїв. Дуже цікаве «хитре» запитання сформулювали учні до казки «Сірко»: **А чому у казці вовк допомагає собаці адже ж вони є ворогами?** Розмірковуючи над вчинками казкових героїв школярі дійшли до висновку, що казка й не про тварин зовсім, а про людей. А люди тільки ті можуть допомогти, хто знає, що таке біда і скрута. Отже, казка алегоричний жанр, і якщо в ній йдеться мова про тварин, це означає, що твір натякає на життя людей.

Казка – це повчальний твір. Казка викриває зло, в ній караються герої за ледарство, зраду, підступність, схвалюються, нагороджуються за працелюбність, вірність, відданість, допомогу. В багатьох казках мораль (ідея) лежить на поверхні, вона не сформульована, але вона прозора, в деяких казках мораль не прозора, не сформульована. Наприклад, така казка, як «Круть і Верть» доволі зрозуміла дітям початкової школи, вони легко розкривають її алегорію і формулюють її мораль: Хто не працював, той не буде їсти. Адже ж не заробив. У казці «Сірко» мораль сформульована у словах Сірка: «– Ти мені добро зробив, а я тобі!». Проте, багато які казки діти не розуміють, вони не можуть зрозуміти, що засуджується, що схвалюється. Наприклад, такі казки, як «Пан Коцький!», «Милосердна пані», «Рукавичка» та багато інших. У такому випадку стане в нагоді прийом № 7 («Намотай собі на вуса»). Учням пропонується перелік прислів'їв, приказок, з яких необхідно обрати вислови, якими можна було б назвати казку, тобто пропонується підібрати другу відповідну назву казки. Наприклад, давайте дамо другу назву казці «Милосердна пані». Оберіть для назви один із таких висловів:

1. Жадібний платить двічі.
2. Дає дешицю, а просить сторицю.
3. Ранні пташки росу п'ють, а пізні – слізки ллють.

Українська народна казка «Рукавичка» дуже давня, адже вона має кумулятивну структуру. Цей твір всім відомий. Казки з подібним сюжетом є і в фольклорах інших народів. Зокрема в російському фольклорі існує тотожня казка «Геремок». Яка головна думка цього твору? Що схвалює? Що засуджує? Ці питання досить складні для дітей початкової школи. Проте, якщо дітям дати наступне завдання, то їм буде набагато легше зрозуміти дану казку й сформулювати її головну думку:

Оберіть вислів для другої назви казки «Рукавичка»:

1. Разом жити веселіше, але й складніше.
2. Згода буде, а незгода руйнує.
3. Потрібно допомагати один одному.
4. Берись дружно, не буде сутужно.

Учні повинні обрати вислів й пояснити свій вибір.

Казка оповідний твір з елементами фантастики. Учні початкової школи це швидко розуміють, за це й люблять казку. Одним із важливих прийомів роботи над казкою є пошук елементів фантастики. В процесі роботи над казками «Рукавичка», «Пан Коцький», «Лисиця та Їжак», «Сірко» учні визначають, що елементами фантастики є те, що тварини розмовляють, ведуть себе як люди. Тобто основним засобом фантастики у цих казках є втілення, уособлення, олюднення (або персоніфікація). Але є дуже багато казок, в яких немає зовсім фантастики. Наприклад, це такі казки, як «Хто ж був працювитий?» (болгарська народна казка), «Вчений кум», «Милосердна пані» тощо. То чому ці твори називають казками? Це запитання доволі складне для учнів початкових класів. Тому вчитель повинен звернути увагу учнів на побудову твору (наявність зачину, закінчення; наявність трикратних повторів в основній частині), на узагальнений характер тексту.

Важливим прийомом у роботі над казкою, особливо чарівною казкою, буде бесіда вчителя про те, що головні чари – це добре серце людини, сила терпіння, її працювитість як у Попелюшки (Шарль Перро «Попелюшка, або Соболевий черевичок»), у дідової дочки із казки «Кобилляча голова», «Морозко» (російська народна казка).

Приєм № 1 передбачає з'ясування на уроці читання казки такого питання: На які

групи поділяються казки (народні; авторські, літературні). Учні повинні твердо засвоїти класифікацію казки. Робота з книжковою виставкою допоможе школярам розмежувати народну й літературну казку, зрозуміти, чим вони відрізняються, на які групи поділяються (казки про тварин, про людей, чарівні казки).

У роботі над казкою ефективним прийомом буде урок творчості «Складаємо казку самостійно». Такий урок допоможе учням як найкраще побачити особливості побудови казки, з'ясувати характери персонажів, зрозуміти її головну думку. Структуру такого уроку запропонувала методист Л. В. Живицька [1, с. 138–139]. У даній статті автором пропонується робота над слов'янською народною казкою «Пих». Казка надзвичайно глибока, філософська, вона цікава й однозначно загадкова, таємнича, має сильний виховний потенціал.

Спочатку проаналізуємо цю казку. За основу аналізу було взято структуру В. Я. Проппа [2].

Пих

Східнослов'янська народна казка

Жили-були дід та баба. Було в них двох діточок – Маня та Ваня.

Одного разу дід та баба зібралися їхати до міста й наказали дітям:

– Ви, дітки, не ходіть до льоху, там Пихтун вас з'їсть.

Ваня й каже Мані:

– Я, Маня, піду до льоху, там у діда багато ріпи. Тільки спустився він вниз, а Пихтун із кутка:

– Пих-пих, чи це не Ванька, та чи не за ріпкою, чи не з'їсти мені його, чи не згамкати його!

Гам-гам, та й проковтнув.

Пішла Маня до льоху за Іванком, а Пихтун з кутка:

– Пих-пих, чи це не Манька, чи не за Ванькою, чи не за ріпкою, чи не з'їсти мені її, чи не згамкати її!

Гам-гам, та й проковтнув.

Приїхали дід та баба – немає дітей.

Полізла бабка до льоху – там пошукати. А Пихтун з-за кутка:

– Пих-пих, чи це не бабака, чи не за Манькою, чи не за Ванькою, чи не за ріпкою, чи не з'їсти мені її, чи не згамкати її!

Гам-гам, і проковтнув.

Поліз дід до льоху за бабкою, а Пихтун із кутка:

– Чи це не дідка, та чи не за бабкою, та чи не за Манькою, та чи не за Ванькою, та чи не за ріпкою, чи не з'їсти мені його, чи не згамкати його!

Гам-гам, і проковтнув. І так наївся Пихтун, що луснув.

1. Вивчення казки, її соціальної, міфологічної природи має свою історію у фольклористиці. Найбільш детально й глибоко дослідження казки представлене в працях В. Я. Проппа [2], який стояв біля витоків порівняльно-типологічного вивчення фольклорних жанрів. У структурі казки В. Я. Пропп вичленував найголовніші елементи, так звані «цеглинки В. Я. Проппа», а саме: *відлучка, заборона, порушення заборони, герой полишає домівку, зустріч у дорозі, випробування героя, отримання чарівного засобу, ворог переможений, повернення героя, щаслива кінцівка* [2, с. 36–45]. Подібна побудова казки свідчить про її магічну, ритуальну функцію, що наближає казку до такого найархаїчнішого жанру, як замовляння. У казці, як і в замовлянні, поєдналися магічна ритуальна дія з магічною словесною формулою, і через це у казці часто зображуються заборонена дія, на яку накладено табу, а також потенційне, ймовірно покарання за порушення цього табу.

№ з/п	Опорні «цеглинки»	Елементи змісту
1.	«Відлучка» «Заборона»	«Одного разу дід та баба зібралися їхати до міста й наказали дітям: – Ви, дітки, не ходіть до льоху, там Пихтун вас з'їсть.»
2.	«Порушення заборони»	«Ваня й каже Мані: – Я, Маня, піду до льоху, там у діда багато ріш.»
3.	«Випробування героя»	«Пихтун: «Гам-гам, да и проковтнув» Іванка і Маню, бабку, і дідку.»
4.	«Ворог переможений»	«І так наївся Пихтун, що луснув.»

2. Схеми В. Я. Проппа показують типову будову, «моделі» казок, відповідно до яких виділяється їхній «будівельний матеріал»: річ у тім, що казки мають набори «цеглинок», тобто типові сюжетні елементи, ситуації, заборони, дії. І це теж підстава для розрізнення творів цього фольклорного жанру: деякі казкові тексти мають весь комплект «цеглинок», однак існує тип казок, у яких певні «цеглинки» пропущені з певною метою. «Цеглинки В. Я. Проппа» легко виявити, наприклад, у таких казках: «Казка про котика і півника», «Вовк та козенята» (українські народні казки); «Гуси-лебеді», «Колобок» (російські народні казки); «Червоний Капелюшок», «Синя Борода» (французькі народні казки й літературні казки Шарля Перро). До цього ряду казок,

побудованих за названою схемою В. Я. Проппа, можна долучити ще одну східнослов'янську народну казку, а саме – «Пих».

Безперечно, цей твір є класичною казкою. В першу чергу про це свідчить сама побудова твору: у творі міститься зачин, який є лаконічною словесною формулою: «Жили-були дед да баба». Розв'язки (як структурного елементу) в казці немає: казка завершується трагічно (смертю всіх персонажів), проте сталі словесні формули у кінці казки відсутні. Це означає, що наведена вище казка має відкриту побудову: начебто, творці казки пропонують слухачам зробити висновок, самим додумати завершення. І хоч цьому жанру загалом притаманні *узагальнення*, афористичність, у казці «Пих» все-таки наявні певні *деталі*: деякі персонажі, зокрема діти, мають імена: «Маня да Ваня». Однак і тут не все однозначно, оскільки названі імена, призначення яких – конкретизація, мало працюють на індивідуалізацію, вони, натомість, узагальнюють: адже «Маня да Ваня» = «діти».

Якщо аналізувати цей твір за схемою В. Я. Проппа, то можна виокремити такі «цеглинки» – елементи, як:

У казці «Пих» відсутні такі структурні елементи як *повернення героя, щасливий кінець*, вірогідно, тому, що порушення заборони призводить до покарання героя, до його смерті, і тому надії на щасливе завершення подій не може бути. Немає такої надії на щасливе розв'язання подій і у казках «Червоний Капелюшок», «Вовк та козенята». Розвиток дії до *межі неперевення* не дає надії на «щасливий кінець», на перемогу, на повернення до «першородного щастя». Діє «закон лабіринту»: не кожний шлях, не кожний маршрут приведе до відправного пункту, до початкового щасливого моменту існування.

Унікальним у казці «Пих» є персонаж *Пих (Пихтун)*. Зрозуміло, що цей герой символізує страх, небезпеку, тобто зло. У слухачької, читацької аудиторії може виникнути закономірне питання про те, а чому ж, власне, загинули «дедка» і «бабка», адже ж вони знали про небезпеку, про існування *Пиха?* Відповідь на це запитання пов'язана із розумінням характеру *Пиха* та усвідомленням ідеї твору: адже випробування дитини (смерть дитини) – завжди випробування для дорослих (її батьків). *Смерть дитини* має закономірним наслідком *смерть батьків* – повну фізичну або духовну (психологічну). Отже, головна

думка твору: *щоб не сталося нещастя – необхідно слухатися дорослих, довіряти їхньому життєвому досвіду*. Персонаж *Пих* є абсолютним злом. У східнослов'янських казках є інші образи абсолютного зла: *Дракон, Кощей Бессмертний* – в російських казках; *Змій* – в українських. Проте у казках представлені ще й такі персонажі зла, природа яких амбівалентна: *Кобиляча голова* в однойменній казці, *Баба Яга* в численних російських казках. Персонаж *Кобиляча голова* символізує швидше не зло, а справедливість, істину. Вона жаклива на вигляд, живе у темному густому лісі, але вона справедлива, вона карає за ледарство, нечемність, брутальність, а нагороджує за чемність, працелюбність, чесність. *Баба Яга* з російських народних казок теж не завжди – абсолютне зло. Якщо до цієї героїні по-доброму поставитися (наприклад, «попарить в баньке»), то вона допомагає головному герою досягти мети, хоча таке розуміння Яги може бути досить примітивним. Імовірно, у казці йдеться не про різні іпостасі однієї форми, а про різні форми (типи) цього персонажу, пор., наприклад, твердження В. Я. Проппа про те, що у казці існує три форми Яги: «Її [казці] відома, наприклад, *яга-дарувальниця*, до якої приходять герой. Вона його випитує, від неї він [чи героїня] отримує коня, багаті подарунки. Інший тип – *яга-викрадачка*. Вона викрадає дітей і намагається їх засмажити, після чого відбувається втеча і порятунок. Нарешті, казці відома ще *яга-войовниця*. Вона прилітає до героїв у хатинку, вирізає в них зі спини ремінь тощо. Кожен із цих типів має свої специфічні риси, але крім того існують риси, спільні для всіх типів» [2, с. 53]. Проте персонаж *Пих* має однозначну природу: він є символом абсолютного зла, страху, небезпеки, задоброти його неможливо [3, с. 185–189].

План-конспект уроку творчості

(Урок розвитку мовлення)

Тема: Складаємо казку самостійно

1. Мотивація навчальної діяльності.

Повідомлення мети уроку.

Я переконана, що ви всі полюбляєте читати казки. Ви вже багато прочитали казок. Ви прочитали казки про Червону Шапочку, познайомилися з пригодами Колобка, знаєте казку і про рукавичку, і про ріпку, і про Сірка. А чи хочете ви самі навчитися складати казки?

2. Знайомство з орієнтиром для дії.

Вчені відкрили закони, за якими побудована казка. Наприклад, Володимир Якович Пропп, який все своє життя вивчав усну народну творчість, порівнював казку з цегляним будиночком. У кожній цеглинки є своє значення,

від якого залежить вчинок героя.

Я назву найважливіші «цеглинки», а ви спробуйте згадати казки, які побудовані з їхньою допомогою:

1. Відлучка. У яких казках герої залишали на певний час свій дім? («Вовк та семеро козенят», «Червона Шапочка», «Колобок», «Гуси-лебеді», «Котик і півник»):

2. Заборона. **3. Порушення заборони.** Що забороняли робити героям казки? Хто порушив таку заборону? Чому?

3. Герой залишає оселю. Хто лишив домівку, тікав з дому? Чому?

4. Зустріч у дорозі. З ким зустрічався герой на своєму шляху?

5. Випробування героя. Хто і як випробовував силу й характер героя?

6. Отримання чарівного засобу. Які це засоби? Якими чарівними силами вони були наділені? Як герой зміг отримати чарівні засоби?

7. Ворог переможений по-доброму. Яких ворогів переміг, подолав герой? Що допомогло йому перемогти?

8. Повернення героя. Хто з героїв повернувся після тривалої відсутності додому? Як це сталося?

9. Щасливе завершення казки. Чому закінчення казки можна назвати щасливим? Для кого з героїв завершення казки стало щасливим?

Від того, як будуть використані ці «цеглинки» при «будівництві» (яка «цеглинка» буде покладена у «підмурівок» казки, а яка – «під дах», яких героїв «поселити» у казці), і залежить, якою ця казка вийде. Героя казки можна обрати будь-якого, якого забажає ваша фантазія. Героєм казки може бути будь-хто, чи будь-що. Цікаву казкову історію можна створити і про олівця, і про монетку, що випала з гаманця, і про квітку польову, і про жовтий листочок, що злетів з осіннього явора. І ці казки будуть не менш цікавими, ніж казки про принцесу, чи царівну, чи про змія, чи про летючий корабель.

3. Дія за орієнтиром.

Спробуємо разом скласти казку. Давайте візьмемося за історію про Пиха. Це дуже непроста казка. Після першого читання важко досягнути зміст цієї казки, усвідомити її ідею. Але коли ми цю казку розберемо на «цеглинки», нам стане ця казка зрозумілою: Про що вона? Чому вчить? Що засуджує?

Отже, **малюнок-підказка № 1** (див. стор.) і «цеглинка» **1. Заборона.**

(Жили-були дід та баба. Було в них двоє діточок – Маня та Ваня.

...й наказали дітям:

– Ви, дітки, не ходіть до льоху, там Пихтун вас з'їсть.)

Малюнок № 2, «цеглинка» 2. Відлучка. (Одного разу дід та баба зібралися їхати до міста...)

Малюнок № 3, «цеглинки» 3. Порушення заборони, 4. Герой залишає домівку.

(Ваня й каже Мані:

– Я, Маня, піду до льоху, там у діда багато ріпи. Тільки спустився він вниз,...)

«Цеглинка» № 4 Герой залишає домівку у казці немає. Герой порушує заборону, але не йде з дому. Тож ми її пропустимо у нумерації.

«Цеглинка» 5. Зустріч із ворогом, 6. Випробування героя у казці подаються у чотирьох варіантах.

Малюнок № 4, «цеглинка» 5.1. Зустріч Вані у льосі з Пихтунюм

(Тільки спустився він вниз, а Пихтун із кутка:

– Пих-пих, чи це не Ванька, та чи не за ріпкою, чи не з'їсти мені його, чи не згамкати його!

Гам-гам, та й проковтнув.)

Малюнок № 5, «цеглинка» 5.2. Зустріч Мані у льосі з Пихтунюм

(Пішла Маня до льоху за Іванком, а Пихтун з кутка:

– Пих-пих, чи це не Манька, чи не за Ванькою, чи не за ріпкою, чи не з'їсти мені її, чи не згамкати її!

Гам-гам, та й проковтнув.)

Малюнок № 6, «цеглинка» 5.3. Зустріч баби у льосі з Пихом

(Приїхали дід та баба – немає дітей.

Полізла бабка до льоху – там пошукати. А Пихтун з-за кутка:

– Пих-пих, чи це не бабака, чи не за Манькою, чи не за Ванькою, чи не за ріпкою, чи не з'їсти мені її, чи не згамкати її!

Гам-гам, і проковтнув.)

Малюнок № 7, «цеглинка» 5.4. Зустріч діда у льосі з Пихом

(Поліз дід до льоху за бабкою, а Пихтун із кутка:

– Чи це не дідка, та чи не за бабкою, та чи не за Манькою, та чи не за Ванькою, та чи не за ріпкою, чи не з'їсти мені його, чи не згамкати його! Гам-гам, і проковтнув.)

Малюнок № 8, «цеглинка» 6. Ворог переможений.

(І так наївся Пихтун, що луснув.)

«Цеглинка» 7. Повернення героя, 8. Щасливе закінчення у казці відсутні.

Проте діти-читачі, діти-слухачі, які природно орієнтовані на добро, які прагнуть щасливого завершення казкової історії можуть дофантазувати ці фрагменти казки й створити відповідні малюнки.

Отже, малюнок-підказка № 9, «цеглинка» 8. Щасливе закінчення

(Пихтун луснув...А з його черева вийшли живі, здорові, неушкоджені, веселі та щасливі Маня, Ваня, дідка та бабка.)

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. У результаті такої творчої

роботи з «цеглинками В. Я. Проппа» учні початкової школи з'ясують особливості побудови казки про Пиха, досягнуть її мораль і зможуть самостійно сформулювати головну думку твору: «За будь-яких обставин діти повинні слухатися дорослих, адже дорослі мають більший життєвий досвід. Дорослим потрібно довіряти, а якщо діти не будуть слухатися дорослих, то станеться біда. Діти можуть скалічитися, загинути, а біда, яка сталася із дітьми, приведе до смерті, до загибелі (духовної, фізичної) рідних.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Живицкая Л. В. На уроке и после урока. Дидактический материал по русскому языку: пособие для учителя начальных классов. / Л. В. Живицкая. Ч. II. Кировоград, 2002. 164 с.
2. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки [Текст] / В. Я. Пропп. Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1986. 364 с.
3. Федотова С. О. До семантики казки (порівняльно-типологічний етюд) / С. О. Федотова // Наукові записки. Випуск 160. Серія: Філологічні науки: Studiasemasiologica. Кропивницький: РВВ ЦДПУ імені Володимира Винниченка, 2017. С. 185–201.

REFERENCES

1. Zhivitskaya. L. V. (2002). *Na urotsi ta pislya uroku*. [At the Lesson and after the Lesson]. Kirovograd.
2. Propp, V. Y. (1986). *Istorychni koreni charivnoyi kazky*. [Historic Roots of a Magical Fairy Tale]. Leningrad.
3. Fedotova, S. O. (2017). *Shchodo semantyky kazky (porivnyal'ne ta typolohichne doslidzhennya)*. [Concerning the Semantics of a Fairy Tale (Comparative and Typological Study)]. Kropyvnytskyi.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФЕДОТОВА Світлана Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри методик початкового навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: література, дитяча література, методика навчання літературного читання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FEDOTOVA Svitlana Oleksandrivna – Candidate of Philology, Assistant Professor of the Department of Methodology of Preschool and Elementary School Education at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: literature, literature for children, teaching methodology of literary reading.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2020 р.

УДК 378.018.8:376-056.264-051

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-163-169

ЦИМБАЛ-СЛАТВІНСЬКА Світлана Володимирівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2732-5716>

e-mail: lanatsimbal@gmail.com

БАБІЙ Інна Володимирівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2336-3499>

e-mail: in77na77@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ ДІЯЛЬНІСНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО КРИТЕРІЮ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний стан логопедичної освіти вимагає застосування нових алгоритмів діагностики рівнів готовності до професійної діяльності майбутніх логопедів, зокрема до взаємодії з дітьми із порушенням мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині в педагогічних дослідженнях прослідковується стійкий інтерес науковців щодо проблеми підготовки майбутніх логопедів до професійної діяльності (В. Акименко, С. Архипова, Т. Бойко, Н. Болтакова, Е. Борисова, Е. Волкова, Ю. Жаркова, Е. Маринич, О. Мартинчук, І. Омельченко, Н. Пахомова, Ф. Рау, М. Ромусик, О. Таран, Л. Федорович, Н. Харченко, Л. Черніченко, Е. Чухачева, С. Шаховська та ін.).

Важливими є наукові доробки, присвячені вивченню підготовки майбутніх логопедів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами з порушенням мовлення (Т. Бардишева, Л. Беленкова, О. Боряк, Т. Власова, І. Епштейн, Е. Китик, Ю. Кулагін, В. Лебединський, О. Мельничук, В. Пасічник, О. Потимко, Н. Семаго, А. Семенович, О. Усанова, І. Шевченко та ін.).

Останнім часом у дослідженнях науковців виокремлюються різні дотичні терміни до проблеми підготовки майбутніх логопедів (Р. Агавелян, Д. Азбукін, Л. Аксьонова, Р. Аслаєва, Т. Баєва, Н. Басалюк, В. Гладуш, А. Гонєєв, Т. Дегтяренко).

Мета статті – обґрунтувати важливість

застосування діяльнo-технологічного критерію у визначенні готовності майбутніх логопедів до роботи з дітьми із порушенням мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визнання особистості вихованця з мовленнєвими порушеннями як цінності зумовлює соціальну й особистісну мотивацію до професійної діяльності майбутнього логопеда.

Теоретичний аналіз проблеми підготовки майбутніх логопедів дозволив визначити критерії готовності майбутніх логопедів до професійної діяльності: *мотиваційно-особистісний, інформаційно-компетентнісний, діяльнo-технологічний.*

Інтеграція змісту всіх структурних критеріїв забезпечує процес формування готовності майбутніх логопедів до професійної діяльності.

Як показали дослідження Л. Стахової, основним у формуванні особистості логопеда-дефектолога є наявність стійкої мотивації до майбутньої діяльності. Кожна людина – незалежно від професії – за умови позитивного самосприйняття відчуває себе більш задоволеною [5, с. 34].

Діяльнiсний компонент, за визначенням Н. Болтакової, включає створення умов та використання засобів, що забезпечують практичне оволодіння знаннями і вміннями, що дозволяють вирішувати професійно-педагогічні завдання в різних ситуаціях спілкування [2, с. 68].

Ю. Жаркова розглядає важливість таких умінь для підготовки майбутнього логопеда: проєктувальні вміння, наявність яких є

необхідною умовою успішного здійснення будь-якого виду діяльності; організаторські вміння як сукупність практичних прийомів і способів організації діяльності; виконавські вміння, націлені на реалізацію запланованої роботи в рамках здійснення діяльності; оціночні вміння, які передбачають оцінку відповідності отриманих результатів заданим цілям і завданням [3, с. 3].

У ході дослідно-експериментальної роботи для перевірки готовності до професійної діяльності за діяльнісно-технологічним критерієм розроблено і впроваджено програму формування професійної готовності майбутніх учителів-логопедів до взаємодії з дітьми, що мають мовленнєві порушення, а також проведено опитування серед студентів про роль різних ланок навчально-виховного процесу до і після проходження виробничої практики у студентів (таблиця 1).

Програма будується на основі додаткового інваріанта й варіанта, пріоритету практики і варіативності програм навчальних дисциплін, що підсилюють професійну підготовку студентів у рамках експериментального дослідження.

Досягненню мети дослідження сприяло програмно-методичне забезпечення, яке є системним, що забезпечує інтеграцію теорії з практикою; активізує процес залучення студента до науково-дослідницької, дослідно-експериментальної діяльності, спрямованої на володіння діагностичними та корекційно-розвивальними компетентностями, створення практико-орієнтованого інформаційно-освітнього середовища, що дає студентіві можливість вибору індивідуальної траєкторії розвитку і на перепідготовку для роботи в конкретній галузі педагогічної або логопедичної діяльності.

Таблиця 1

Роль різних ланок навчально-виховного процесу в підготовці студентів до взаємодії з дітьми з порушеннями мовлення, %

Види навчально-виховного процесу	Групи					
	Констатувальний			Формувальний		
	КГ	ЕГ1	ЕГ2	КГ	ЕГ1	ЕГ2
Вивчення змісту дисциплін	24,6	25,3	23,3	48,5	75,4	78,7
Активна участь у спецсеминарах щодо взаємодії з дітьми	11,2	10,6	15,3	39,7	71,3	69,4
Громадська діяльність у вищому навчальному закладі	17,5	16,8	16,4	35,6	52,6	42,2

Діяльність у період практики	19,8	20,7	19,9	50,5	86,9	93,4
------------------------------	------	------	------	------	------	------

* На різних етапах у дослідженні брали участь 870 студентів, із них контрольна група – 270 студентів, експериментальна 1 (спеціальність 012 Дошкільна освіта, спеціалізація Спеціальна освіта (логопедія)) – 315 студентів, експериментальна 2 (016 Спеціальна освіта (логопедія)) – 285 осіб та 87 викладачів закладів вищої освіти.

Як показують отримані дані, студенти ЕГ1 високо оцінюють роль спецсеминарів – 71,3%, ЕГ2 – 69,4%, КГ – 39,7%, змісту дисциплін (ЕГ1–75,4%, ЕГ2–78,7%, КГ–48,5%), значення практики (ЕГ1–86,9%, ЕГ2–93,4%, КГ–50,5%).

Відповідаючи на питання, що можна (потрібно) змінити в навчальному процесі, студенти були одностайні: необхідна більш практична спрямованість досліджуваних теоретичних курсів на взаємодію з дітьми з порушенням мовлення, особливо це стосується логопедичних дисциплін. Крім того, нами проведено рейтинг занять у формі тренінгів, ділових ігор, практичних, методичних тощо. У ході обробки анкетних даних відзначено, що перевагу більша частина студентів ЕГ1 віддає тренінгам – 35,7%, ЕГ2 – 37,5%, методичним заняттям ЕГ1 – 27,6%, ЕГ2 – 25,9%, а також практичним заняттям ЕГ1 – 36,7%, ЕГ2 – 36,6%.

Більшість студентів вказують також на необхідність збільшення часу на виробничу практику. Проаналізувавши всі висловлювання, дійшли висновку, що вдосконалення процесу підготовки до взаємодії з дітьми з порушенням мовлення має йти за рахунок інтенсифікації змістової сторони, а не за рахунок збільшення часу.

Цілісний аналіз отриманих результатів дозволив дослідити процес формування вмінь студентів виконувати основні види й форми навчальної практичної діяльності (таблиця 2).

Таблиця 2

Порівняльний аналіз показників практико-орієнтованої навчальної діяльності студентів до і після експерименту, %

№ п/п	Види і форми навчальної діяльності	Групи					
		КГ		ЕГ1		ЕГ2	
1.	Уміння працювати на лекції	13,2	54,3	12,5	87,5	13,4	86,2
2.	Уміння працювати на семінарі	11,6	38,7	12,8	72,8	12,6	81,3

3.	Уміння працювати на лабораторному занятті	12,5	33,6	13,9	65,7	14,1	74,1
4.	Уміння працювати з науковою літературою	10,7	43,2	12,5	69,7	12,9	64,3
5.	Уміння проводити індивідуальну корекцію роботи	4,3	21,3	4,8	45,6	4,2	52,8
6.	Уміння проводити логопедичну роботу в групах	3,2	19,4	2,1	49,7	2,8	56,2
7.	Уміння виступати перед аудиторією	8,6	22,0	7,9	69,0	8,2	60,7
8.	Уміння вести дискусію, суперечку	12,6	29,0	11,3	45,8	10,8	42,3
9.	Середній показник	9,59	32,69	9,73	61,98	9,91	64,74

Результати порівняльного аналізу показників практико-орієнтованої навчальної діяльності студентів експериментальних та контрольної груп виявив суттєву різницю (за середнім показником на 25,71% (ЕГ1), 32,05% (ЕГ2) в їхніх уміннях на лабораторних заняттях та проведенні індивідуальної корекційної роботи.

Аналіз засвоєння предметного змісту процесу навчання студентів логопедичних дисциплін дозволив здійснити оцінку динаміки сформованості комплексу професійних знань і вмінь, розвитку когнітивних, креативних, діяльнісних здібностей та професійного мислення студентів-логопедів, виявлені на основі результатів серії контрольних робіт, систем завдань і доповнених різними варіантами тестів, дозволило досягти більшої якості навчання в контролі, ніж в експерименті.

Зокрема, встановлено, що середній показник повноти знань та вмінь в ЕГ1 групі виявився на 32,5% вищим, ніж у контрольній, в ЕГ2 – на 31,8%. На 43,7 % підвищився середній показник рівня гнучкості знань у студентів ЕГ1, на 44,1% – в ЕГ2, а їх системності – на 17,5 % в ЕГ1, на 19,0% – в ЕГ2.

Отримані в результаті дослідження дані свідчать не тільки про суттєвий вплив експериментальної підготовки на динаміку уявлень студентів про різні аспекти обраної професійної діяльності, але й підтверджують

наше припущення про те, що оптимізація змісту в рамках організаційно-методичних основ стимулює розвиток професійного мислення і когнітивних здібностей майбутніх фахівців-логопедів. Розвиток цих показників можна прослідковувати за якістю виконання запропонованих студентам ЕГ та КГ контрольних завдань. Значне число студентів ЕГ1 успішно впорались із завданнями продуктивно-моделювального (81,2%) і продуктивно-творчого характеру (51,2%) ЕГ2 відповідно – 82,5% та 54,3%, що є показником значного підвищення рівня розвитку професійного мислення і когнітивних здібностей студентів.

«Повнота», «гнучкість», «системність» як критерії оцінки знань і вмінь студентів, здатність вирішувати завдання різного рівня активності, а також рівень володіння студентами основними видами та формами навчальної діяльності логічно визначають похідний від себе фактор – фактор темпів навчання, оскільки переваги студента, що має більш високу здатність до навчання, перед студентом з більш низькою характеристикою цієї якості практично зводяться до різниці в темпах (часу) освоєння знань, умінь, просування в навчанні і приросту результатів. У цьому випадку ми загострюємо думку на тому, що діагностування навченості невіддільне від діагностування навчання, найважливішим компонентом якої є темп просування в навчанні. Оскільки навчання може розглядатися як інтегральна характеристика можливостей кожного студента, то на її основі можуть розроблятися шляхи раціоналізації і персоніфікації навчального процесу. Тому під час аналізу результатів експерименту враховувалися й фактори темпів засвоєння знань, умінь. Зокрема, використовувалися:

1) показник темпів засвоєння знань, умінь (T_y), який визначали за формулою:

$$T_y = \frac{T_\phi}{T_e} \times 100\% \quad (1)$$

де T_ϕ – фактичний витрачений час на повне засвоєння еталонного поняття або виконання еталонного тесту конкретним студентом, T_e – середньостатистичний час виконання еталонного завдання;

2) показник темпів просування в навчанні (T_n), яке розраховується за формулою:

$$T_n = \frac{T_y}{T_e} \times 100\% \quad (2)$$

де T_y – час повного засвоєння теми (розділу, частини курсу, всього предмета)

конкретним студентом, T_e – еталонний час засвоєння того ж обсягу навчального матеріалу, встановлений експертним шляхом;

3) показник темпів приросту результатів (T_p), який характеризує динаміку навчання і визначається за формулою:

$$T_p = \frac{T_n}{T_d} \times 100\%, \quad (3)$$

де T_n – «наступне» зафіксоване значення показника навчання, T_d – зафіксоване значення досягнутого (попереднього) показника.

Порівняльний аналіз темпів засвоєння знань і вмінь студентами-логопедами експериментальних і контрольної груп представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Порівняльний аналіз темпів засвоєння студентами логопедичних знань і вмінь в формувальному експерименті

Найменування груп	Показники		
	T_v	T_n	T_p Приріст р.к.
ЕГ1	<100%	<100%	4-5%
ЕГ2	<100%	<100%	4-5%
КГ	>100%	>100%	2-3%
Середній показник	-100%	>100%	3-4%

Дані таблиці 3 вказують на перевищення показника виконання завдань, темпів приросту результатів студентів експериментальних груп над аналогічним показником студентів контрольної групи.

Результати дослідження Я-концепції студентів експериментальних і контрольних груп у поєднанні з результатами спостережень за проявом творчої активності в процесі освіти показали результати, які відображено у таблиці 4.

Таблиця 4

Уявлення студента про себе, своє ідеальне «Я» і свої взаємини з найближчим оточенням, (%)

Варіант розвитку ДТ критерію	КГ		ЕГ1		ЕГ2	
	Констату-вальний	Форму-вальний	Конста-тувальний	Форму-вальний	Конста-тувальний	Форму-вальний
Адаптивний	61,34	77,39	59,42	89,62	59,06	90,59
Деадаптивний	38,66	22,61	40,58	10,38	40,94	9,41

Аналіз розвитку діяльнісно-технологічного критерію готовності показав

на формувальному етапі переважання адаптивного варіанту розвитку як в експериментальних, так і в контрольній групах.

Крім того, у ході формувального експерименту ми здійснювали експрес-діагностику з метою вивчення ступеня готовності майбутніх логопедів та виявлення ефективності виробничої практики як чинників формування цієї готовності. Для цього розроблено експрес-анкету. Ця анкета включає в себе 4 блоки, які в інтегрованому вигляді відображають усі критерії готовності.

За допомогою експрес-анкети здійснено опитування студентів експериментальних груп у кінці кожного етапу виробничої практики. Майбутні логопеди повинні були оцінити (в балах), якою мірою етап практики сприяв формуванню в них критеріїв готовності, таким чином: «5» – сприяло повною мірою; «4» – сприяло достатньою мірою; «3» – сприяло частково; «2» – ні, не сприяло. За результатами відповідей студентів визначено середні бали за кожним етапом практики (підготовчим, практичним, узагальнювальним).

Аналіз таблиці доводить, що в цілому майбутні логопеди високо оцінили виробничу практику як фактор формування їх готовності до професійної діяльності. Найбільш високо (ЕГ1 – 4,1 бала, ЕГ2– 4,17 бала) студенти оцінили узагальнювальний етап практики, оскільки він проходив на базах організацій охорони здоров'я та соціального захисту населення (центри медико-психолого-педагогічної реабілітації, спеціалізовані школи). Саме на цьому етапі практики відбулося формування цілісних уявлень про практико-орієнтовану корекційну діяльність логопеда, здійснено відпрацювання навичок і вмінь встановлення і підтримки контакту з батьками дітей, які мають різні мовленнєві порушення, надання допомоги батькам таких дітей з питань сімейного виховання (консультування, посередництво, просвітництво, психолого-педагогічний супровід родини).

Результати дослідно-експериментальної роботи дозволяють стверджувати, що посилення всіх видів виробничої практики практико-орієнтованими цілями, завданнями, наповнення змісту, використання комплексу принципів, засобів, технологій, вибір стратегії взаємодії викладачів, керівників практики, логопедів оптимізують процес формування готовності майбутніх логопедів до професійної діяльності.

Наступним показником готовності до професійної діяльності студентів до взаємодії з дітьми з порушенням мовлення є конкретні вміння й навички, необхідні для практичної діяльності.

У ході дослідження виявлено найбільш значущі вміння, що характеризують практичну готовність до взаємодії з дітьми, якими повинні володіти студенти.

Аналіз таблиці 6 свідчить про те, що студенти експериментальних груп досягли за окремими вміннями (практична готовність вирішувати практичні завдання взаємодії з учнями і прогнозувати результати цієї взаємодії) високого рівня їх сформованості, контрольної – наблизилися до середнього рівня.

Таким чином, формувальний етап дослідження дозволив визначити динаміку рівнів готовності до професійної діяльності майбутніх логопедів.

Результати, отримані в ході порівняльного етапу, показали, що значно скоротилася кількість студентів експериментальних груп, які показали на констатувальному етапі низький рівень сформованості готовності до професійної діяльності, а кількість студентів, які показали високий рівень, збільшилася. Серед студентів контрольної групи також відзначалася позитивна динаміка, але вона мала менш виражений характер, що свідчить лише про еволюційний момент, тобто очікуваний результат внаслідок реалізації завдань освітнього процесу.

Отже, готовність майбутніх логопедів до професійної діяльності за діяльнісно-технологічним критерієм в КГ становить: $H_k^0 = 3,02$ (60,4 %), в ЕГ1 – $H_e^0 = 3,98$ (79,6 %), в ЕГ2 – 4,03 (80,6%). Різниця становить 19,2 % та 20,2%, що є значною, тому враховувалася у подальших обрахунках.

Наочне відображення отриманих результатів показано на рис. 1.

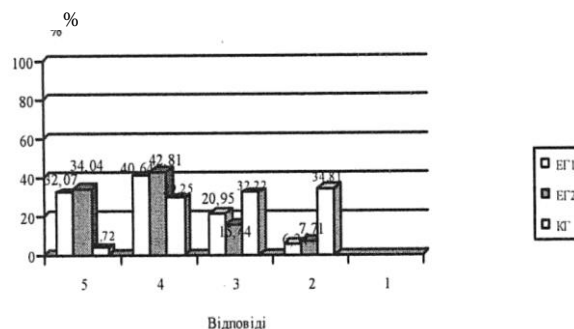

Рис. 1. Розподіл виконаних завдань студентами за діяльнісно-технологічним критерієм (констатувальний експеримент)

Е1 – експериментальна група; Е2 – експериментальна група, К – контрольна група

Аналіз рисунка 1 доводить значну відмінність між виконаними завданнями, а отже показниками готовності до професійної діяльності майбутніх логопедів у КГ і ЕГ за діяльнісно-технологічним критерієм.

Стратегічними напрямками розвитку ціннісного ставлення фахівця у структурі його корекційно-педагогічної діяльності Н. Пахомова визначає: визнання потреб та інтересів дитини, її права на позитивне волевиявлення; віру в успішність корекційно-педагогічної роботи; доброзичливість, співчуття, співпереживання, своєчасну допомогу учневі, переживання глибокого задоволення від роботи та піклування про дітей; високий рівень емпатії тощо [4, с. 224].

Діяльнісно-технологічний критерій готовності включає професійно значущі вміння. Навчання не може бути успішним, якщо воно не розвиває певну систему вмінь. Уміння за своєю природою багатозначні: вміння прості, вміння спеціальні, вміння, пов'язані з організаційними діями, з інтелектуальними діями тощо.

Уміння застосовувати знання в практичній роботі взагалі залежить від того, яким шляхом студент прийшов до запам'ятовування. Якщо вони завчені без осмислення, аналізу фактів, явищ, студент не вміє їх застосовувати. Для того, щоб знання були міцними, необхідне осмислення їх студентом [1, с. 59].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, знання, вміння, набуті в результаті спілкування й досвіду професійної діяльності, є необхідними умовами формування готовності майбутніх логопедів до професійної діяльності. Зазначені характеристики професійної компетентності та професійних умінь педагога не можна розглядати ізольовано, оскільки вони мають інтегративний, цілісний характер, є продуктом професійної підготовки в цілому.

За узагальненим аналізом умінь, запропонованих науковцями, вважаємо, що для готовності майбутніх логопедів до професійної діяльності за діяльнісно-технологічним критерієм необхідними є такі вміння: гностичні, методичні, організаційні, комунікативні, прогностичні, рефлексивні вміння, виробничо-операційні вміння, вміння за суміжними професіями (наприклад, вихователя, методиста), спеціальні вміння.

Сучасному логопеду необхідно володіти

певною сумою професійних і культурних цінностей, прикладів і зразків, наявних у відповідній предметній галузі, педагогічній науці та науці в цілому. Ця умова визначає і необхідний рівень інформаційної та технологічної грамотності логопеда для усвідомлення ним необхідності інформації, визначення напрямів і технічних засобів для її пошуку, оцінки її ефективності та надійності, а також методів її подальшого застосування.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Акименко В. М. Подготовка студентов-логопедов к коррекции звукопроизношения средствами моделирования: дис. ... канд. пед. наук. Ставрополь, 2003. 187 с.

– Болтакова Н. И. Формирование коммуникативной компетентности будущих логопедов как необходимое условие подготовки к речевому развитию детей. Проблемы современной психологии. 2013. Вып. 20. С. 60–68.

– Жаркова Ю. В. Методика исследования готовности будущего учителя-логопеда к проектной деятельности. Огарёв-online. Электронное периодическое издание для студентов и аспирантов. 2017. № 9. URL: <http://journal.mrsu.ru/arts/metodika-issledovaniya-gotovnosti-budushhego-uchitelya-logopeda-k-proektnoj-deyatelnosti> (дата обращения: 04.04.2019).

– Пахомова Н. Г. Стан сформованості рефлексивно-оцінної складової інтегративної професійної підготовки майбутніх логопедів. Актуальні питання корекційної освіти. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 5. С. 218–227.

– Стахова Л. Л. Проектирование методической системы развития профессиональной компетентности учителя-логопеда дошкольного образовательного учреждения в условиях профессиональной среды: дис. ... канд. пед. наук. Тамбов, 2010. 195 с.

– Федорович Л. О. Концептуальні засади підготовки логопеда до роботи з дітьми раннього віку у вищих навчальних закладах в умовах інтеграції в європейський освітній простір. Науковий часопис. Корекційна педагогіка. 2012. № 12. С. 286–290.

– Федорович Л. О. Теорія і практика підготовки майбутніх педагогів-логопедів у вищих навчальних закладах. Імідж сучасного педагога. 2005. № 6–7. С. 7–11.

– Шаховская С. Н. Современные тенденции в вузовской подготовке логопедов. Логопед в детском саду. 2007. № 8. С. 5–9.

REFERENCES

– Akimenko, V. M. (2003). *Podgotovka studentov-logopedov k korrekcii zvukoproiznosheniya sredstvami modelirovaniya*. [Preparation of students – speech therapists for the correction of sound pronunciation by means of modeling]. Stavropol.

– Boltakova, N. I. (2013). *Formirovanie kommunikativnoj kompetentnosti budushhih*

logopedov kak neobhodimoe uslovie podgotovki k rechevomu razvitiyu detej. [Formation of communicative competence of future speech therapists as a prerequisite for preparing children for speech development].

– Zharkova, Ju. V. (2017). *Metodika issledovaniya gotovnosti budushhego uchitelja-logopeda k proektnoj dejatel'nosti*. [Technique to study the readiness of a future teacher – speech therapist for project activities].

– Pakhomova, N. H. (2015). *Stan sformovanosti refleksivno-otsinnoyi skladovoyi intehratyvnoyi profesynnoyi pidhotovky maybutnikh lohopediv*. [The state of formation of the reflective and evaluative component of the integrative professional training of future speech therapists].

– Stahova, L. L. (2010). *Proektirovanie metodicheskoy sistemy razvitija professional'noj kompetentnosti uchitelja-logopeda doskol'nogo obrazovatel'nogo uchrezhdenija v uslovijah professional'noj sredy*. [Designing a methodological system for the development of professional competence of a teacher – speech therapist of a preschool educational institution in a professional environment]. Tambov.

– Fedorovich, L. O. (2012). *Kontseptual'ni zasady pidhotovky lohopedov do roboty z dit'my rann'oho viku u vyshchikh navchal'nykh zakladakh v umovakh intehratsiyi v yevropeys'kyy osvitiy prostir*. [Conceptual foundations of training a speech therapist for work with young children in higher education institutions in terms of integration into the European educational space].

– Fedorovich, L. O. (2005). *Teoriia i praktyka pidhotovky maibutnikh pedahohiv-lohopediv u vyshchikh navchal'nykh zakladakh. Imidzh suchasnoho pedahoha*. [Theory and practice of training future speech therapists in higher education institutions].

– Shahovskaja, S. N. (2007). *Sovremennye tendencii v vuzovskoj podgotovke logopedov*. [Current trends in the university training of speech therapists].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЦИМБАЛ-СЛАТВІНСЬКА Світлана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх логопедів, інформаційно-освітнє середовище закладів вищої освіти.

БАБІЙ Інна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх логопедів, методика корекційного навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TSYMBAL-SLATVINSKA Svitlana Volodyvyryvna – Ph.D. in Pedagogics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of

Special Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: vocational training of future speech therapists, information and educational environment of higher education institutions.

БАВІІ Inna Volodyvyryvna – Ph.D. in Pedagogics, Associate Professor, Associate Professor

of the Department of Special Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: vocational training of future speech therapists, methods of correctional training.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2020 р.

УДК 378.22:37.013.75:811.111(075.8)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-169-172

ЩЕРБА Наталія Сергіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-5467-4292>

email: scherbanatasha@gmail.com

КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ: СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. 16 грудня 2009 року Україна ратифікувала Конвенцію про права осіб з інвалідністю [3]. Стаття 24 цього документу гарантує їхнє право на якісну освіту на підставі рівних можливостей. Згідно зі Статтею 9 Конституції України цей міжнародний документ є частиною національного законодавства [4]. 15 серпня 2011 року Кабінетом міністрів України було прийнято Постанову «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [3]. За п. 4 цього документу, на підставі заяви батьків або законних представників дитини з особливими освітніми потребами, висновку психолого-медико-педагогічної консультації (зараз Інклюзивно-ресурсного центру) та за підтримки відповідного органу управління освітою керівник загальноосвітнього навчального закладу має організувати клас з інклюзивним навчанням і забезпечити навчальний процес кваліфікованими педагогічними працівниками [6] (тобто вчителями-предметниками). Виконання даної освітньо-нормативної вимоги можливе, якщо вітчизняні ЗВО формуватимуть у майбутніх учителів готовність працювати з дітьми з особливими освітніми потребами і, зокрема, з інвалідністю.

Вирішення вказаної проблеми у підготовці майбутнього вчителя іноземної мови дещо наблизилось у 2013–2019, коли 14 вітчизняних ЗВО, що приєдналися до спільного проекту МОН України та Британської Ради «Шкільний вчитель нового покоління» [7], ввели в навчальний процес

змістовий модуль «Catering for Special Educational Needs» (Навчання осіб з особливими освітніми потребами) у межах викладання дисципліни «Методика навчання англійської мови». За Програмою модуль складається з 9 практичних занять і передбачає вивчення таких тем, як: 1) поняття «особливі освітні потреби» та існуючі упередження; 2) медична та соціальна моделі у розумінні особливих освітніх потреб; 3) навчальні труднощі та категорії осіб з особливими освітніми потребами; 4) принцип диференціації: диференціація за завданням, за його виконанням і оцінюванням, за організацією змісту навчання; 5) поняття «інклюзивний клас»; стратегії вчителя, що роблять вивчення англійської мови доступним для всіх; 6–9) практичні рекомендації для створення інклюзивного класу для учнів: з особливими поведінковими, соціальними та емоційними; сенсорними та фізичними; пізнавальними та навчальними потребами; а також обдарованих і талановитих учнів [10].

Наведений план модуля має рекомендований характер і не регламентує вибір інформаційних джерел. Тому, готуючись до занять, викладачі мають використовувати будь-які доступні їм українські та зарубіжні наукові дослідження, методичні розробки та освітньо-нормативні документи. Крім того, подекуди практикується скорочення тривалості модуля до 7 занять.

В окремих ВНЗ викладаються курси підготовки вчителів до навчання учнів з особливими освітніми потребами. Ці курси

базуються на фундаментальних дослідженнях викладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика підготовки майбутніх і працюючих педагогів до навчання дітей і молоді з особливими освітніми потребами широко висвітлена в низці наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Проведений аналіз дозволив нам класифікувати їх за наступними блоками:

1. підготовка (майбутнього) викладача ЗВО до навчання студентів з особливими освітніми потребами (О. О. Кравченко, А. І. Войтовська, 2016);

2. підготовка (майбутнього) вчителя до навчання учнів з особливими освітніми потребами (О. І. Безлюдний, 2019; С. П. Міронова, 2016; О. С. Казачінер, 2018; І. А. Малишевська, 2018; Г. О. Першко, 2011; Г. Константінова, 2018; М. Чайковський, 2012) і, зокрема, за кордоном (З. Г. Керимова, 2003; І. Н. Ха-фізулліна, 2008; Ю. В. Шуміловська, 2011; С. Н. Чуракова, 2003; С. Л. Зване (S. L. Zwane), М. М. Малале (M. M. Malale), 2018; Л. П. Блентон (L. P. Blanton), М. К. Пугач (M. C. Pugach), Л. Флоріан (L. Florian), 2011; В. Соріано (V. Soriano), 2014); Ф. Д. Махло (F. D. Mahlo), 2011; Д. Дональд (D. Donald), С. Лазарус (S. Lazarus), П. Лолвана (P. Lolwana), 2002; С. Баґрі (S. Bagee), І. Льюїс (I. Lewis), 2013; Т. Нуїнь (T. Huynh), 2017);

3. підготовка майбутнього вчителя початкових класів до роботи з учнями з особливими освітніми потребами (К. С. Волкова, 2017; І. І. Демченко, 2016; О. Є. Гордійчук, 2016; С. Пенькова, 2018; О. Є. Гордійчук, 2016; З. М. Шевців, 2017; Л. В. Шкарбан, 2018);

4. підготовка майбутнього вихователя дошкільного закладу до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (Т. Лесіна, 2018; О. М. Кас'яненко, 2018);

5. підготовка (майбутнього) вчителя-дефектолога до навчання учнів з особливими освітніми потребами (О. П. Кірцхалія, 2014; О. В. Мартинчук, 2019);

6. підготовка (майбутнього) вчителя англійської мови (як рідної) до навчання учнів з особливими освітніми потребами за кордоном (Е. Е. Ортіз (A.A. Ortiz), Ф. М. Робертсон (Ph. M. Robertson), 2018; Ф. М. Робертсон (Ph. M. Robertson), 2016).

Як можна помітити, проведений аналіз не виявив наукових досліджень, що б висвітлювали концептуальні засади підготовки майбутнього вчителя *іноземної*

мови до навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Метою статті є аналіз наукових досліджень, присвячених підготовці майбутніх учителів до навчання дітей і молоді з особливими освітніми потребами та виокремлення ключових концептуальних положень, що могли б використовуватись для організації відповідної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати проведеного аналізу педагогічних концепцій, виявлених у науковій та освітньо-нормативній літературі, були систематизовані відповідно до компонентної структури педагогічної концепції, запропонованої Є. В. Яковлевим і Н. О. Яковлевою. Услід за авторами, ми розуміємо поняття «педагогічна концепція» як «складну, цілеспрямовану, динамічну систему фундаментальних знань про педагогічний феномен, що повно і всебічно розкривають його сутність, особливості, а також технологію оперування з ним в умовах сучасного суспільства» [8, с. 9–10]. Вона може виступати як ідея, що спрямовує наукову роботу, та як форма представлення її результатів. Оскільки в даному випадку нами аналізуються результати педагогічних досліджень, то й педагогічна концепція розуміється як єдність наступних *компонентів*:

7. загальні положення;
8. понятійно-категоріальний апарат;
9. теоретико-методологічні основи;
10. ядро (концептуальна ідея);
11. змістове та смислове наповнення;
12. педагогічні умови ефективного

функціонування і розвитку явища, верифікація [8, с. 16].

Зважаючи на обмеження обсягу даної публікації, ми зосередимось, насамперед, на її ядрі, тобто концептуальній ідеї. Проведений аналіз вітчизняних дисертаційних досліджень, присвячених підготовці майбутніх фахівців до роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії, виявив низку концептуальних ідей.

Так у дисертаційному дослідженні О. С. Казачінер провідною ідеєю розвитку інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін вважається опанування ними знаннями, вміннями і практичними навичками навчання філологічних дисциплін дітей з особливими освітніми потребами разом з дітьми з типовим розвитком в умовах закладу загальної середньої освіти [2, с. 5]. І. І. Дем-

ченко у своєму дослідженні переконує, що підготовка майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти зумовлюється спеціальною організацією навчально-виховного процесу у вищій школі з урахуванням інклюзивного та корекційного компонентів його змісту з належним цілеспрямованим, достатньою освітньою концептуалізацією, відповідною поетапною організацією, максимальним процесуально-змістовим забезпеченням та якісним моніторингом результативності [1, с. 7]. В дисертаційному дослідженні З. М. Шевців провідну ідею професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ визначено як складний і багатоаспектний компонент цілісної професійної підготовки фахівця ВПНЗ, підпорядкований єдиній меті, що постає на середовищному, акмеологічному, аксіологічному, діяльнісному, системному, компетентнісному й особистісно зорієнтованому методологічних підходах. Вона розкривається в наступних положеннях:

13. підготовка має відбуватися в умовах спеціально створеного соціокультурного освітнього середовища ВПНЗ;

14. її методологія має базуватись на взаємодії та взаємозв'язку середовищного, системного, аксіологічного, акмеологічного, особистісно зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного підходів; освітньо-дидактичних принципів навчання та нових досягнень у галузі педагогічних наук;

15. формування соціально-педагогічної компетентності має здійснюватися в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи спеціальності «Початкова освіта» та функціонувати в її складі [9, с. 13–14].

У дисертації І. А. Малишевської головною концептуальною ідеєю формування професійної компетентності майбутніх психолого-педагогічних фахівців для інклюзивної освіти в закладах вищої педагогічної освіти є впровадження в освітній процес курикулуму відповідної підготовки. Він має забезпечувати інтеграцію інклюзивно зорієнтованого змісту навчання, спрямованого на формування високого рівня сформованості професійної компетентності за рахунок методологічного узгодження педагогічних умов її теоретичної і практичної складових. До компонентів системи підготовки фахівців автор відносить: концептуальний, цільовий, змістовий і процесуальний, єдність і

цілісність яких дозволяє прогнозувати, визначати і коригувати особистісну професійно зорієнтовану траєкторію фахової підготовки кожного випускника за весь період навчання [5, с. 10].

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Узагальнення розглянутих концептуальних ідей дозволяє нам зробити висновки про підготовку вчителя іноземної мови до навчання учнів з особливими освітніми потребами. На нашу думку, при її організації мають враховуватись наступні положення:

1. Підготовка повинна забезпечити формування у студентів не лише знань і вмій навчати іноземної мови учнів з особливими освітніми потребами та оцінювати їх результати в інклюзивному навчальному середовищі. Майбутнім учителям необхідно прививати гуманістичні цінності, що позитивно вплинуть на їхні бажання працювати з дітьми з особливими освітніми потребами.

2. Студентам необхідно давати можливість отримати початковий практичний досвід вирішення проблемних педагогічних ситуацій (наприклад, у ході використання симуляцій, проєктних і кейсових завдань). Тому структурними компонентами відповідної підготовки мають стати: мотиваційний, змістовий, організаційний та контрольний-оцінний.

3. Майбутні вчителі мають оволодіти не лише стратегіями адаптації (навчального середовища, навчальних підходів, методів, форм і засобів) та в окремих випадках – стратегіями модифікації навчального процесу, але й корекційним компонентом освіти (наприклад, укладати та застосовувати додаткові фонетичні, каліграфічні, орфоепічні, орфографічні вправи залежно від особливих освітніх потреб учнів).

Деякі з зазначених вище концептуальних положень розглянуті нами детальніше в публікації [11]. Водночас подальшого вивчення вимагають: змістове та смислове наповнення підготовки, педагогічні умови її ефективного функціонування і розвитку, а також верифікація її результатів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Демченко І. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти; 13.00.03 корекційна педагогіка / Ірина Іванівна Демченко. Умань, 2016. 45 с.

2. Казачінер О. С. Теоретичні і методичні засади розвитку інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Олена Семенівна Казачінер. Хмельницький, 2018. 43 с.

3. Конвенція про права осіб з інвалідністю [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

4. Конституція України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Малишевська І. А.. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища: дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Ірина Анатоліївна Малишевська. Умань, 2018. 542 с.

6. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF#Text>

7. Проект «Шкільний вчитель нового покоління» [Електронний ресурс]. URL: <http://www.britishcouncil.org.ua/teach/projects/presett>

8. Яковлев Е. В., Яковлева Н. О. Педагогическая концепция: методологические аспекты построения / Е. В. Яковлев, Н. О. Яковлева. М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС. 2006. 239 с.

9. Шевців З. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Зоя Михайлівна Шевців. 2017. 47 с.

10. Core Curriculum. English Language Teaching Methodology. Bachelor's Level. Supplementary Materials. Modules 5 and 6. British Council. 2018. 57 p.

11. Shcherba N. S., Zablotska O. S. The conceptual idea of would-be English teachers' preparation to practice-oriented instruction of learners with disability // Вісник ЖДУ імені Івана анка. 2019. № 3(98). С. 43–49.

REFERENCES

1. Demchenko, I. I. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady pidgotovky maibutniogo vchytelia pochatkovykh klasiv do profesiinoi diyal'nosti v umovakh inkliuzyvnoi osvity*. [Theoretical and methodological bases of training primary school would-be teachers for professional activities in inclusive educational setting]. Uman'.

2. Kazachiner, O. S. (2018). *Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku inkliuzyvnoi kompetentnosti vchyteliv filologichnykh dystsyplin u systemi pisladiplomnoi osvity*. [Theoretical and methodological bases of developing philological courses teachers' inclusive competence in the post-graduate education system]. Khmel'nyts'kyi.

3. *Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu*. [Convention on the Rights of Persons with Disabilities].

4. *Konstytutsiia Ukrainy*. [Constitution of Ukraine].

5. Malyshevs'ka, I. A. (2018). *Teoretyko-metodychni osnovy pidgotovky fakhivtsiv psykholo-pedagogichnogo profilu do roboty v umovakh inkliuzyvnoi osvitiinoho seredovyscha*. [Theoretical and methodological bases of training specialists of psychological and pedagogical field for work in inclusive educational environment]. Uman'.

6. *Postanova Kabinety ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku organizatsii inkliuzyvnoho navchannia u zagal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh»*. [Decree of Cabinet of Ministers of Ukraine «On ratification of organization procedure of inclusive instruction in secondary educational institutions»].

7. *Proyekt «Shkil'nyi vchytel' novogo pokolinnia»*. [«New Generation School Teacher» Project].

8. Yakovliev, Ye. V., Yakovlieva, N. O. (2006). *Pedagogicheskaya kontseptiia: metodologicheskiye aspekty postroyeniya*. [Pedagogical conception: methodological aspects of design].

9. Shevtsiv, Z. M. (2017). *Teoriia i metodyka profesiynoi pidgotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly do roboty v inkliuzyvnomu seredovyschi zagal'noosvitniogo navchal'nogo zakladu*. [Theory and methods of professional would-be primary school teacher training for work in inclusive environment of secondary comprehensive educational institution].

10. Core Curriculum. English Language Teaching Methodology. Bachelor's Level. Supplementary Materials. Modules 5 and 6. (2018). British Council.

11. Shcherba, N. S., Zablotska, O. S. (2019). *Kontseptual'na ideya pidhotovky maibutnikh vykladachiv anhliys'koyi movy do praktyko-oriyentovanoho navchannya uchniv z obmezhenymy mozhlyvostyamy*. [The conceptual idea of would-be English teachers' preparation to practice-oriented instruction of learners with disability].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЩЕРБА Наталія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: інноваційні педагогічні та веб-технології в навчанні іноземних мов та професійній освіті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHCHERBA Nataliia Serghiiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Docent of the Chair for Intercultural Communication and Applied Linguistics, Zhytomyr State Ivan Franko University.

Circle of scientific interests: innovative pedagogical and web-technologies in teaching foreign languages and teacher training.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2020 р.

УДК 37.013

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-173-177

БАГРІЙ Ганна Вікторівна –

аспірант Льотної академії Національного авіаційного університету
заступник директора з навчально-виховної роботи
ВСП «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки»
ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3807-1619>
e-mail: annabagry@ukr.net

ПРОФЕСІОГРАМА МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ У СФЕРІ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сьогоднішній день однією з актуальних проблем ринку праці є проблема вивчення і опису змістовних та структурних характеристик професії з метою встановлення особливостей взаємин суб'єкта праці з компонентами діяльності. Інтерес до цієї проблеми обумовлений низкою причин, насамперед виявлення різних об'єктивних (змістовних і структурних) характеристик наявних професій. Серед найпоширеніших проблем, які потребують свого вирішення, є проблема опису змістовних і структурних характеристик майбутнього фахівця в сфері енергозбереження та енергоефективних технологій. Адже важливою умовою формування психологічної готовності до професійної діяльності майбутнього фахівця є наявність відповідних якостей, і, в першу чергу, схильностей та здібностей особистості до майбутньої професійної діяльності.

Професіограма спеціаліста є системоутворюючим фактором у побудові процесу професійної підготовки – це повний набір знань, навичок, умінь, а також стану основних життєзабезпечуючих систем і професійно важливих якостей зібраних воедино. Відповідно професіографічний профіль спеціаліста визначає цільову модель та задачі підготовки (теоретичної, практичної, самостійної роботи, безпосередньої виробничої діяльності). Психофізіологічний аспект будь-якої професійної діяльності людини розкривається, насамперед, через характеристику вимог, пропонованих до працівника безпосередньо самим трудовим процесом. Таким чином, кожній професії властиві свої певні професійно значимі вимоги, під впливом яких у працівника формуються відповідні трудові навички [3, с. 37].

Професіограма, по-перше, визначає особливості і структуру професійної діяльності та основні вимоги до

фізіологічних і психологічних характеристик фахівця; по-друге, являє розроблену науково обґрунтовану систему норм і вимог професії до конкретних видів діяльності, а також до індивідуальних особистісних властивостей фахівця, що дозволяє виконувати ефективно вимоги професії, яка в той же час створює умови, необхідні для розвитку особистості самого фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему дослідження професіографії діяльності та теоретичних аспектів їх професійної діяльності як суб'єктів праці розглядають такі науковці, як К. Гуревич, М. Дьяченко, Е. Зеєр, Є. Клімов, О. Коханко, Н. Кузьміна, Є. Павлютенков, В. Сафін, М. Скиба та інші.

У своїх роботах Е. Ф. Зеєр зазначав, що в цілому поняття «професіографія» полягає в самому процесі вивчення професії, створення її повної психологічної характеристики і проектуванні відсутніх аспектів. В ході професіографування, як правило, досліджуються ознаки об'єктів, що займають домінуючі позиції в процесі праці (суб'єкт, предмет, результати, завдання, цілі, знаряддя і умови праці) [6].

Ряд авторів висуває думку, що в основі професіографічного дослідження лежить принцип комплексності, який полягає у вивченні професій з економічної, соціальної, психологічної, фізіологічної, екологічної, медичної та професійно-технічної та технологічної сторони. На їхню думку, професіографія є збірним методом аналізу і опису професійної діяльності з метою підвищення професійної успішності приймають в ній участь фахівці. А основною метою даного дослідницького процесу є визначення особливостей взаємодії працівника в процесі трудової діяльності з предметами, засобами, продуктами і результатами праці, а також іншими аспектами навколишнього його професійного середовища [2].

Мета статті – теоретичне дослідження

методики складання професіограми майбутнього фахівця в сфері енергозбереження та енергоефективних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професіограма – опис соціально-економічних, виробничо-технічних, санітарно-гігієнічних, психологічних та інших особливостей професії та її спеціальностей. Професіографія (опис професії) представляє можливості для виявлення та опису вимог не тільки професії і спеціальності, але й групи робочих місць і навіть окремого робочого місця [5]. Доцільність використання такого трудомісткого методу та межі його використання визначаються з урахуванням витрат і важливості очікуваних результатів. Існують і інші підходи до встановлення вимог робочого місця, зокрема застосовуються в процесі проведення аналізу змісту праці, атестації та раціоналізації робочих місць. Мова про них піде далі. Основні етапи розробки професіограми:

1. Вивчення і опис професійної діяльності методами наукових дисциплін: фізіології праці, гігієни праці, психології (інженерної, соціальної, педагогічної), соціології, економіки, юриспруденції.

2. Аналіз, систематизація, синтез інформації.

3. Розробка дисциплінарно-приватних професіограм: фізіологічної, санітарно-гігієнічної, психологічної, соціологічної, економічної, правової.

4. Узагальнення приватних професіограм.

5. Розробка універсально-комплексної професіограми.

6. Розробка спеціальних професіограм цільового призначення для:

- 1) профорієнтації та консультації;
- 2) оптимізації санітарно-гігієнічних умов праці та режимів праці і відпочинку;
- 3) підвищення безпеки праці, надійності персоналу;
- 4) стабілізації кадрів;
- 5) вирішення соціально-психологічних питань колективу;
- 6) підвищення якості праці.

Професіограма, на думку А. К. Маркової, являє собою комплекс науково обґрунтованих і прийнятих в суспільстві норм і правил, вимоги професії до різних видів здійснюваної фахівцем діяльності і його особистісні особливості, що дозволяють продуктивно виконувати поставлені перед ним професійні завдання і отримувати очікувані результати праці, які

при цьому стимулюють особистісний розвиток фахівця в професії. Професіограма – це якась узагальнена еталонна модель професіонала високого рівня в обраній ним спеціальності. Вона містить відомості про об'єктивний зміст професії і психологічні характеристики, якими повинен володіти фахівець, при цьому вся інформація повинна бути представлена не у вигляді жорсткої стандартної схеми, а володіти гнучкістю і служити основою для розвитку фахівця [1].

Основними відмінностями професіограми від посадової інструкції є відсутність декларативності, тобто розділів, що містять відомості про звичаї і відповідальності працівника, наявність опису умов праці на робочому місці, великий обсяг вимог до працівника. У теорії і практиці управління персоналом професіограма поряд з тарифно-кваліфікаційними довідниками характеризується як документ, що сприяє кращому підбору працівників особливо важливих професій.

Професіограма дозволяє людині зрозуміти: 1) суть обраної професії; 2) чим він буде конкретно займатися як фахівець в даній області; 3) які умови праці; 4) який має бути рівень підготовки; 5) можливості працевлаштування для даної професії; 6) розмір заробітку і матеріально-фінансового забезпечення та ступінь комфортності життя; 7) можливості кар'єрного росту; 8) суспільний престиж обраної професії; 9) негативні сторони професії, її труднощі і можливі помилки, ризики та екстремально-стресові ситуації; 10) вплив професії на сімейне життя [4].

Знання і розуміння вимог професії дозволяють людині правильно зорієнтуватися у виборі професії, уникнути помилок, які крадуть роки життя і нерідко фатальним чином позначаються на долі людини і його сім'ї. Чим раніше людина ознайомиться і зрозуміє вимоги професії і приміряє їх до себе, тим правильніше буде його вибір. Вибір професії – нелегка справа, це переломний момент – визначення місця в житті, прийняття рішення і власний, особистий вибір. Вирішуючи проблему вибору майбутньої професії, людина повинна чітко уявляти власні можливості і те, що зажадає і що дасть професія. Успіх і щастя знаходяться в руках людини.

З цією складною проблемою стикається, перш за все, кожна молода людина, якій необхідно визначитися з вибором закладу освіти, спеціальністю та освітньою програмою.

Отже, з метою допомоги у виборі професії складена узагальнена, науково-обґрунтована програма професійної орієнтації молоді, на практиці – професіограма майбутнього фахівця.

Професіограма майбутнього фахівця в сфері енергозбереження та енергоефективних технологій.

По закінченню навчання майбутній фахівець у сфері енергозбереження та енергоефективних технологій *матиме можливість*:

1. проводити інженерне проектування у галузі класичної та альтернативної енергетики;

2. проектувати та експлуатувати енергоустановки;

3. контролювати, аналізувати та керувати енергозбереженням на підприємствах та інших об'єктах народного господарства;

4. розробляти нові або модернізувати існуючі енергетичні комплекси з альтернативними джерелами енергії;

5. проводити підбір окремих елементів і устаткування для енергоустановок з метою їх модернізації (реконструкції) у конкретних умовах.

Професійні знання.

Для оволодіння професією у сфері енергозбереження та енергоефективних технологій студент у процесі навчання вивчатиме такі загальноосвітні курси, як «Вища математика», «Фізика», «Інженерна графіка», «Інформаційні системи»; загально-технічні курси: «Теоретичні основи електротехніки», «Конструкційні та електротехнічні матеріали», «Електричні машини та апарати», «Теорія автоматичного керування», «Електроустаткування підприємств і цивільних споруд», «Електропостачання підприємств»; професійно-спрямовані курси: «Основи енергозбереження», «Енергоефективні технології».

Професійні вміння.

Кваліфікований фахівець у сфері енергозбереження та енергоефективних технологій повинен:

1. забезпечувати неперервну роботу, правильну експлуатацію, ремонт і модернізацію енергетичного обладнання;

2. коректно формулювати робоче завдання та кваліфіковано контролювати його виконання;

3. мати навички застосування розрахункових методів проектування електричних мереж, у тому числі з відновлюваними джерелами енергії;

4. мати навички для дослідження сталих та перехідних процесів в електроенергетичних системах;

5. вміти робити порівняльний аналіз та обґрунтований вибір енергообладнання традиційної та відновлюваної енергетики;

6. мати навички вибору та порівняння енергообладнання традиційної та відновлюваної енергетики;

7. мати навички моделювання енергетичних об'єктів, систем та процесів в них;

8. бере участь у випробуваннях і прийманні енергетичних установок і мереж у промислову експлуатацію, в розгляді причин аварій енергетичного устаткування і розробляє заходи щодо їх запобігання, створення безпечних умов праці;

9. організовувати перевірку і випробування засобів релейного захисту та автоматики;

10. здійснювати технічний нагляд за контрольно-вимірювальними, електротехнічними і теплотехнічними приладами;

11. здійснювати контроль за дотриманням інструкцій з експлуатації, технічного обслуговування і нагляду за енергообладнанням.

Важливі професійні якості.

Для успішної професійної та дослідницької діяльності майбутньому фахівцю у сфері енергозбереження та енергоефективних технологій необхідним є формування комплексу таких професійно-важливих якостей як:

1. широкий технічний кругозір;

2. володіння іноземною мовою;

3. здатність аналізувати та знаходити раціональні шляхи вирішення технічної проблеми;

4. здатність знаходити технічні рішення на межі різних галузей науки і техніки; практичний склад розуму;

5. технічна грамотність та вміння формувати технічну документацію;

6. вміння точно ставити технічне завдання підпорядкованим робітникам та потім успішно контролювати її виконання;

7. здатність приймати обґрунтовані рішення;

8. здатність працювати в міжнародному контексті;

9. розвинене просторове уявлення;

10. стійка нервова система;

11. вміння швидко орієнтуватися в ситуації;

12. координація рухів;

13. уважність;

14. відповідальність.

Професійні навички: проведення аварійних і ремонтних робіт; внесення змін до схеми електропостачання; аналіз справності стану ділянки енергосистеми; розрахунок ефективності енергосистеми; проведення вимірювань та випробувань; оформлення технічної документації.

Перспективи кар'єрного росту.

Керування виробничими підприємствами у галузі енергетики; керування енергетичними відділами промислових підприємств; керівник-менеджер; фахівець в енергетиці; організація власної справи, підприємства галузі енергетики.

Затребуваність спеціалістів на ринку праці.

Ефективний розвиток держави неможливий без збалансованого і мінімізованого споживання енергетичних ресурсів. Це обумовлено вичерпанням невідновлювальних природних ресурсів, ризиками при їх транспортуванні, відсутністю реальних альтернатив їх заміни. Світ у XXI столітті зіткнувся з новими проблемами, що є результатом діяльності людей. Скорочення природних запасів нафти і газу, постійне зростання їх у ціні призводить до порушення надійності функціонування промисловості, транспорту та інших галузей світового господарства. Зважаючи на це фахівець у сфері енергозбереження та енергоефективних технологій має попит не тільки у нашій державі через тенденцію до скорочення використання газу для енергетичних потреб, а також і в економічно розвинених країнах, що прагнуть до покращення екологічного становища без скорочення при цьому енергопотреб.

Майбутні фахівці в сфері енергозбереження та енергоефективних технологій матимуть широкі перспективи своєї професійної реалізації в нашій країні та за її межами.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, аналіз теоретичних аспектів професіографії діяльності майбутніх фахівців в сфері енергозбереження та енергоефективних технологій як суб'єкта праці показав, що у науковій літературі майже відсутні дослідження змістовних і структурних характеристик професії психолога як суб'єкта праці. За результатами вивчення наукових джерел ми встановили, що професіографія є комплексним методом вивчення і опису змістовних і структурних

характеристик професії в цілях встановлення особливостей взаємин суб'єкта праці з компонентами діяльності і її функціонального забезпечення. Підсумком професіографії є професіограма – опис різних об'єктивних (змістовних і структурних) характеристик професії. Представлений матеріал, зрозуміло не охоплює широкого розмаїття підходів до складання професіограми майбутнього фахівця в сфері енергозбереження та енергоефективних технологій. Під час теоретичного дослідження методики складання професіограми майбутнього фахівця у сфері енергозбереження та енергоефективних технологій нами сформовані основні професійні знання, навички і вміння, важливі професійні якості та затребуваність даних спеціалістів на ринку праці.

Отже, знання теоретичних аспектів професіографії діяльності майбутнього фахівця у сфері енергозбереження та енергоефективних технологій як суб'єкта праці можуть допомогти молоді свідомо обрати цю професію та допомогти сформувати в ній такі професійно важливі якості, як професійний інтерес, здібності, переконання, професійні плани тощо.

Серед перспективних напрямків подальших досліджень даної проблеми є методики складання психогам майбутніх фахівців у сфері енергозбереження та енергоефективних технологій – опису психологічних характеристик діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. Юридическая психология. Учебник. Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. 596 с.
2. Березкина Т. Е., Петров А. А. Организационно-управленческая деятельность юриста. Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры М: «Юрайт» 2016. 410 с.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. М.: Академический проект; Фонд «Мир», 2005. 336 с.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма. М. : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 308 с.
5. Носкова О. Г. Психология труда: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Климов Е. А. М.: Издательский центр «Академия», 2004. 384 с.
6. Спивак В. А. Организационное поведение и управление персоналом. Учебное пособие для вузов С.: «Питер», 2000. 416 с.

REFERENCES

- Bandurka, A. M., Bocharova, S. P., Zemlyanskaya, E. V. (2002). *Uridicheskaya psichologiya*. [Legal psychology]. Har'kov.

– Berezkina, T. E., Petrov, A. A. (2016). *Organizacionno-upravlencheskaya deyatel'nost' yurista. Uchebnik i praktikum dlya bakalavriata i magistratury.* [Organizationally-administrative activity of lawyer. Textbook and practical work]. Moscow.

– Zeer, E. F. (2005). *Psihologiya professij. Uchebnoe posobie dlya studentov vuzov.* [Psychology of professions: train aid for the students of institutions of higher learning]. Moscow.

– Markova, A. K. (1996). *Psihologiya professionalizma.* [Psychology of professionalism]. Moscow.

– Noskova, O. G. (2004). *Psihologiya truda.* [Psychology of labour]. Moscow.

– Spivak, V. A. (2000). *Organizacionnoe povedenie i upravlenie personalom. Uchebnoe posobie dlya vuzov.* [Organizational behavior and management by a personnel. Train aid for institutions of higher learning]. Saint Petersburg.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БАГРІЙ Ганна Вікторівна – заступник директора з навчально-виховної роботи ВСП «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки» Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет».

Наукові інтереси: формування професійної компетентності фахівців в сфері енергозбереження та енергоефективних технологій.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BAGRY Anna Victorivna – a Deputy of Director is the Dnepr Professional College of Engineering and Pedagogics of the State Higher Educational Institution «Ukrainian State University of chemical-technology».

Circle of scientific interests: formation of professional competence of experts in the sphere of energy saving and energy efficient technologies.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2020 р.

УДК 37. 062

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-177-182

ВОРОНЕЦЬКА Валентина Володимирівна –

здобувач наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9233-0968>

e-mail: voronetskayaz@gmail.com

КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTІ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГІМНАЗІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Можливості вибору видів творчої діяльності залежать від сформованості ціннісних орієнтацій, знань, умінь учня. Учителі-предметники, класний керівник мають бути поінформовані про рівні їхнього розвитку, що стане запорукою успішності процесу розвитку творчого потенціалу підлітків, старшокласників. Визначення критеріїв, показників сформованості творчого потенціалу в дітей, вимірювання рівня їхнього розвитку дозволяють отримати більш повне уявлення про кількісні та якісні складові творчого потенціалу учнів. В основі дослідницької роботи з виокремлення критеріїв і показників творчого потенціалу учнів лежить розуміння сутності творчих дій, що пов'язані з прагненням дітей підліткового віку і старшокласників мислити оригінально, нестандартно, самостійно шукати і приймати рішення, проявляти пізнавальний інтерес, відкривати і створювати щось нове.

Необхідність дати порівняльну оцінку як характеристикам педагогічного процесу та його

учасникам, а також результатам дослідження робить педагогічну діагностику на сучасному етапі складною і неоднозначною. Це передбачає фаховий підхід до дослідження, аналізу, оцінювання, порівняння результатів освітнього процесу, що потребує особливого виду компетентності для виконання цієї діяльності, дозволяє визначити і зафіксувати наявність або відсутність певних властивостей, ознак або сторін об'єкту дослідження, зважаючи на кількісні і якісні критерії та показники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Критерії творчого потенціалу, творчого мислення, обдарованості, оцінки продуктів творчості розглядаються відомими дослідниками у цій галузі, такими як Г. Альшутлер, Е. де Боно, М. Вертгеймер, Дж. Гілфорд, Н. Лейтес, О. Лук, В. Моляко, Д. Перкінс, Я. Пономарьов, Дж. Рензулі, Б. Теплов.

Розглядаючи структуру творчого потенціалу гімназиста як єдність компонентів, оцінюємо їх сформованість за такими критеріями:

мотиваційно-ціннісний, що відображає наявність мотивів до творчої активності, спрямованість особистості на самореалізацію, постійний саморозвиток, самовдосконалення з метою вийти на новий якісний рівень;

когнітивний, що підтверджує наявність глибоких, систематизованих знань про суть творчості, які забезпечують компетентність у реалізації творчого потенціалу та оптимальність процесу його розвитку;

особистісно-рефлексивний, що містить особистісно важливі якості для процесу творчої самореалізації;

діяльнісно-результативний пов'язаний з формуванням умінь генерувати нові ідеї та реалізовувати їх на практиці, створюючи кінцевий креативний продукт.

Мета статті – висвітлити зміст мотиваційно-ціннісного, когнітивного, особистісно-рефлексивного, діялісно-результативного критеріїв сформованості творчого потенціалу учнів гуманітарної гімназії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст *мотиваційно-ціннісного критерію сформованості творчого потенціалу учнів гімназії*, що характеризує мотивацію до розвитку творчих здібностей, креативні прагнення особистості, її спрямованість на основні цінності творчої діяльності, розкривається через такі показники:

1. *Спрямованість на творчу самореалізацію* є важливим мотиваційним конструктом, що відображає тенденцію особистості до самоактуалізації. Творчий потенціал спонукає особистість використовувати свої здібності і талант для досягнення успіху в різних сферах життя. Такий спосіб самореалізації передбачає гармонійний розвиток особистості завдяки застосуванню адекватних зусиль, спрямованих на розкриття генетичних, індивідуальних й особистісних потенціалів.

2. *Сформованість внутрішньої мотивації творчої діяльності.* Поняття мотивації в спеціальній літературі трактується як сукупність спонукальних факторів, що визначають активність особистості. Для реалізації творчого потенціалу важливою є внутрішня (процесуальна) мотивація, коли мотиви, потреби, стимули, не пов'язані з впливом середовища та фізіологічними потребами, визначають творчий напрям поведінки людини. Внутрішньо мотивована поведінка здійснюється заради себе самої: для творчої особистості сам процес і зміст діяльності викликають інтерес. Тоді як зовнішній мотив актуалізується, коли головною причиною діяльності є отримання того, що перебуває поза нею (грошей, слави,

влади тощо). Процесуально мотивовані форми творчої активності створюють враження відсутності мети, спрямованості на процес, а не на результат діяльності.

3. *Сформованість пізнавальної потреби, допитливості як прагнення до нового та незвичайного.* Яскрава пізнавальна активність учня, що є основою його пізнавальної мотивації та могутнім розвивальним механізмом творчості, на думку В. Киричук, є важливою ознакою дитячої творчості [4, с. 35]. Про домінування пізнавальної мотивації свідчать дослідницька, пошукова активність дітей, значно нижчі пороги сприймання нового, тобто більш висока чутливість, сенситивність до нових стимулів, нової ситуації, здатність відкривати нове у звичайному. Особливості пізнавальної мотивації дитини проявляються також у високій вибірковості щодо нового предмету дослідження, у понаднормативній активності та інтелектуальній ініціативі, що породжує творчі образи.

Показниками сформованості мотиваційно-ціннісного критерію творчого потенціалу учнів гуманітарної гімназії також виступають *прагнення до успіху при вирішенні творчих дослідницьких завдань, потреба в самодетермінації, переконаність у громадській значущості творчої діяльності, активна життєва позиція.*

Зміст *когнітивного критерію сформованості творчого потенціалу учнів гімназії* відображає складну систему характеристик, що містить знання основ творчого процесу, закономірностей творчості, вміння збору і накопичення інформації, швидкість і точність виконання розумових операцій, необхідних для успішної творчої діяльності. *Показники когнітивного критерію сформованості творчого потенціалу:*

1. *Гнучкість, оригінальність, нестандартність мислення.*

Гнучкість мислення в психології трактується як здатність переходити досить швидко з однієї категорії в іншу, від однієї ідеї до іншої, від одного способу вирішення до іншого (О. Лук, Дж. Гілфорд, Е. Торренс та ін.). Люди з гнучким розумом зазвичай пропонують відразу кілька варіантів рішень, комбінуючи і варіюючи окремі елементи проблемної ситуації. Відсутність такої здатності говорить про інертність, ригідність мислення. Оригінальність мислення – це здатність виробляти нестандартні, дотепні ідеї і рішення, що відрізняються від загальноновизнаних поглядів, традиційних підходів до розв'язання проблем. Дехто з психологів (Дж. Гілфорд, Е. Торренс) пропонує спірні критерії оригінальності дитячих відповідей, наприклад, «відповідь рідко зустрічається».

Вчені також визначають таку особливість креативності, як швидкість мислення. В. Моляко називає її «легкістю генерування ідей». Вона може бути представлена багатством і різноманітністю ідей, асоціацій, що виникають з приводу найнезначніших стимулів. І необов'язково, щоб кожна ідея була правильною: чим більше ідей народилося в голові людини, тим більша ймовірність, що серед них будуть кращі, які приходять у голову далеко не відразу [6, с. 13].

2. Критичність мислення, здатність до оцінних суджень.

Критичне мислення науковці визначають як мислення, що спрямоване на саме мислення з метою його поліпшення [2].

Мета критичного мислення полягає в оцінці результатів власних розумових процесів: наскільки правильним є ухвалене рішення або наскільки вдалим є виконання поставленого завдання. Крім цього, критичне мислення також передбачає оцінку самого розумового процесу – ходу міркувань, що веде до саме таких висновків або тих чинників, які враховуються при ухваленні рішення. Д. Халперн, зауважуючи значення критичного мислення у продуктивному вирішенні проблемних завдань, пропонує таке робоче визначення: «Критичне мислення – це використання когнітивної техніки або стратегій, що збільшують вірогідність бажаного кінцевого результату» [8, с. 276].

Науковці Е. Ходос і А. Бутенко один з аспектів критичного мислення бачать у тому, щоб відстежувати логічну правильність думок, переконливість аргументації й доказів. Для них критичне мислення – це комплекс когнітивних, метакогнітивних умінь та установок [9].

3. Здатність до неординарних асоціацій. Оригінальність мислення – один з основних показників творчого потенціалу особистості. Це здатність висувати нові, несподівані ідеї, що відрізняються від широко відомих, загальноприйнятих, банальних. Інший показник креативності мислення позначається терміном «розробленість». Особистісні творчі підходи можуть бути умовно поділені на дві великі групи: одні діти краще продукують оригінальні ідеї, інші – детально, творчо розробляють вже існуючі. Ці варіанти творчої діяльності фахівцями не ранжуються, вважається, що це просто різні способи реалізації творчої особистості [6].

Показниками когнітивного критерію сформованості творчого потенціалу учнів гуманітарної гімназії також виступають: *інтелектуально-логічні вміння* (аналізувати, узагальнювати, виокремлювати головне, порівнювати, логічно зв'язно описувати явища, давати визначення, аргументувати,

класифікувати і систематизувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки), *інтелектуально-евристичні вміння* (генерувати ідеї, встановлювати асоціативні зв'язки, бачити суперечності, відчувати і визначати проблеми, долати інертність мислення, висувати гіпотези, переносити знання і вміння в нові ситуації), *комунікативно-творчі здібності, якості дивергентного (креативного) мислення, самостійність мислення, сприйнятливості як чутливості до незвичайних деталей, суперечностей і невизначеності.*

Особистісно-рефлексивний критерій сформованості творчого потенціалу учнів гімназії об'єднує в своєму змісті взаємопов'язані креативні якості та здібності, вольові якості, позитивну самооцінку, що забезпечують ефективну самореалізацію. Його показниками виступають:

1. Толерантність до незрозумілого. Для організації творчого процесу необхідний великий обсяг знань, разом з тим, знання можуть обмежувати кругозір, заважати повному подивитися на проблему. У зв'язку з цим важливе значення має толерантність до невизначеності, яка є важливим критерієм особистісної зрілості індивіда [1]. Толерантність до незрозумілого передбачає готовність до розумного ризику, здатність переборювати перепони, внутрішню мотивацію до протистояння стереотипній думці більшості і зовнішньому впливу. Творча людина самостійно ставить проблеми і автономно їх розв'язує. Для творчості важливі такі ознаки толерантності до незрозумілого: синтетична здібність – нове бачення проблеми, подолання меж звичної свідомості; аналітична здібність – виявлення ідей, гідних подальшої розробки; практичні здібності – вміння позитивно сприймати і бачити цінність ідей, що до певного часу не виявляють своєї результативності [5].

2. Позитивна самооцінка, впевненість у собі, переконаність у можливості досягнення успіху в творчій діяльності.

Самооцінка є центральним утворенням у процесі самовдосконалення особистості. Основна її функція у творчій діяльності полягає в тому, що вона є необхідною умовою саморегуляції поведінки. Вища форма саморегуляції – творче ставлення до власної особистості, намагання змінити, покращити себе. Формування самооцінки пов'язане з особливостями взаємин учня з навколишнім світом. Зі зростанням інтелектуального розвитку дитина із оцінок оточуючих постійно виокремлює критерії і способи оцінювання інших і переносить їх на себе, що складає основний механізм

розвитку самооцінки у підлітковоому віці. Пошук «власного Я», своїх внутрішніх цінностей сприяє співставленню себе з іншими. І лише досягнення цілісної і стійкої «Я-концепції», розуміння і прийняття «Я» в усіх його аспектах дозволяє старшокласникам спиратися на свою ідентичність і бути менш залежними від зовнішніх факторів і оцінок, що має особливе значення для творчої діяльності. Становлення позитивної самооцінки в юнацькому віці пов'язане з появою таких якостей, як компетентність, почуття власної гідності, впевненість у собі. Велику роль у досягненні творчих успіхів відіграє усвідомлення дитиною своєї самоцінності, під якою розуміємо почуття власної значущості, тобто те, що дає дитині відчуття радості від самої себе, добрий настрій, впевненість у собі (психічний стан, за якого сумніви щодо своїх можливостей, у своїх діях зведені до мінімуму або й зовсім відсутні), породжує бажання бути потрібним та корисним іншим людям. Оскільки людина є істотою соціальною, на становлення позитивної самооцінки, переконаності в можливості досягнення успіху в творчій діяльності, безперечно, впливає статус дитини у шкільному колективі як життєво важливому для неї середовищі.

3. Комунікабельність. Під комунікабельністю розуміють здатність відчувати задоволення від процесу спілкування з іншими людьми. Некомунікабельні або малокомунікабельні люди швидко втомлюються, відчуваючи психологічні перевантаження, оскільки цей вид активності не властивий їхній природі. Водночас творча діяльність у наш час передбачає широке коло спілкування, множинну джерел вербальної взаємодії, що є важливою умовою ефективного реалізації творчих завдань. Тому комунікабельність, що ґрунтується на прихильності до людей, доброзичливості, товариськості, спостережливості, емпатії, почутті такту і водночас здатності до вольового впливу і логічного переконання, емоційній стійкості як здатності володіти собою, сприяє успішній реалізації творчих задумів [3, с. 134]. Варто зауважити, що комунікабельність є не тільки умовою, але й способом реалізації та стимуляції творчого потенціалу учнів, оскільки передбачає вміння співпрацювати, акумулювати творчий досвід інших, організувати колективну творчу роботу під час створення та презентації творчих проєктів.

Показниками особистісно-рефлексивного

критерію також виступають: *міжособистісна толерантність, цілеспрямованість, наполегливість у реалізації творчих задумів, працелюбність, емоційна стабільність і розвинений самоконтроль, організованість, оптимізм, життєва цілеспрямованість.*

Діяльнісно-результативний критерій сформованості творчого потенціалу учнів гімназії відображає інтегративну систему вмінь.

Показники сформованості діяльнісно-результативного критерію творчого потенціалу:

1. Здатність генерувати нові ідеї та реалізовувати їх на практиці. Однією з останніх за часом виникнення концепцій креативності є так звана теорія інвестування, запропонована Р. Стенбергом, яка визнається як одна з найважливіших спроб системного опису творчості. Використовується метафора купівлі і продажу акцій ринку цінних паперів. Креативною вважається така людина, яка прагне і здатна купувати ідеї за низькою ціною і продавати за високою. Творча особа концентрується на такій ідеї, яку інші не бачать або недооцінюють, потім розвиває її і перетворює у важливе творче досягнення аж до моменту визнання іншими важливості цієї ідеї. «Інвестування» є метафорою вибору тематики (об'єкту) творчої діяльності. Творець може піти на ризик і зайнятися непопулярною і мало вивченою тематикою. Йому не потрібно витратити багато часу, засобів і енергії для набуття знань і вмінь, що стосуються цієї теми («купує дешево»), однак ризикує, що його праця може нікого не зацікавити. Якщо ж йому все-таки вдається здійснити значний поступ у певній сфері діяльності, у цьому випадку можна свої знання і вміння «дорого продати». Саме від нього залежить, чи захоче бути оригінальним і творчим, чи буде наслідувати інших. Відтак творчість є питанням вибору і прийняття відповідного рішення. Р. Стернберг [7, с. 193] дав визначення творчості в атрибутивний спосіб, а саме: витвір є творчим, якщо є: а) новим; б) визнаним як цінний. Новизна означає, що витвір є незвичним, небуденним, відрізняється від інших, що створюються більшістю. Новий продукт є оригінальним, таким, що дивує і вражає. Новизна може бути більшою чи меншою, а витвір повинен виконувати певні функції, а саме: бути корисним. Автор оптимістично проголошує, що креативність не є атрибутом тільки видатних творців, а властива майже всім людям. Творчість можна розвивати. Умовою появи творчості є взаємодія багатьох (індивідуальних і середовищних) чинників,

що сприяють креативності.

2. *Вміння самостійного перенесення раніше засвоєних знань, умінь, способів діяльності в нову ситуацію.*

Необхідною умовою для цього є послідовність застосування системи вправ і завдань, спрямованих на забезпечення функцій повторення на різних етапах засвоєння знань. Дотримання цієї умови передбачає: цілеспрямоване й систематичне включення учнів у практичну діяльність, націлену на міцне і якісне засвоєння навчального матеріалу, розвиток розумових та інтелектуальних умінь і навичок; забезпечення міцності й оперативності системи знань і способів дій за допомогою пізнавальних завдань міжпредметного характеру; розвиток творчих можливостей учнів на матеріалі засвоєних знань і вмінь (уміння самостійно переносити засвоєні знання у нову ситуацію, знаходити альтернативні способи розв'язання проблемної ситуації тощо); поступове зростання питомої ваги та складності пізнавальних, проблемних і творчих завдань у процесі навчання сприяє розвитку креативності [6].

3. *Вміння конструктивно взаємодіяти в процесі колективної творчої діяльності.* На думку науковців, спільна діяльність, що здійснюється учнями в процесі взаємодії один з одним у малих групах, у колективних формах взаємодії, відіграє вирішальну роль у досягненні таких цілей, як: розвиток розумової діяльності у процесі спільного пошуку і вирішення навчальних практичних і творчих завдань; створення додаткової мотивації до навчання, що виникає в процесі співпраці, за рахунок емоційного впливу членів малої групи; розвиток уміння налагодження міжособистісних стосунків, готовності до співпраці та розуміння проблем інших людей; оволодіння здібностями організації спільної діяльності; розвиток самосвідомості учнів, їх умінь самовизначення й самореалізації в ситуаціях взаємодії; формування активної позиції школярів, становлення їх суб'єктного ставлення до різних подій і вчинків; набуття вмінь оцінки власної особистості через ставлення членів малої групи; формування вміння вирішувати конфліктні ситуації; створення психологічно комфортних умов в освітньому процесі, що забезпечують можливість генерування творчих ідей, зняття напруження між учасниками педагогічної взаємодії; розвиток усного мовлення шляхом значної інтенсифікації внутрішньо групової комунікації.

Показниками діяльнісно-результативного критерію сформованості творчого потенціалу учнів гуманітарної гімназії також виступають: *вміння пошуку додаткової інформації з різних джерел, вміння саморегуляції, вміння бачити альтернативу та знаходити різні способи вирішення творчих завдань, комунікативні вміння, організаторські вміння (самостійно планувати, організовувати, контролювати власні дії, нести відповідальність за їх результати), вміння цілеспрямованого систематичного спостереження, вміння аналізувати, висувати й обґрунтовувати оптимальний варіант рішення, вміння імпровізувати, здатність швидко змінювати прийоми дій відповідно до нових умов діяльності, вміння створювати та презентувати власний продукт інтелектуальної діяльності (авторські проєкти, твори, моделі, експонати).*

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Проаналізовані критерії та відповідні їм показники у взаємозв'язках і взаємодоповненні дозволяють об'єктивно оцінювати рівень творчого потенціалу учнів, відображають його відповідність практичній самореалізації. Визначені критерії та показники призначені для отримання повної і об'єктивної інформації про особливості творчого потенціалу учнів гімназії, виявлення його суттєвих ознак.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Галузяк В. М. Критерії особистісної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій / В. М. Галузяк // *Розвиток особистості майбутнього психолога в умовах трансформації суспільства: монографія* / В. І. Шахов, О. М. Паламарчук [та ін.] Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. С. 86–106.
2. Зязюн І. Філософія «Школи свободи»: розвиток та саморозвиток творчих засад особистості / І. Зязюн // *Рідна школа*. 2007. №5. С. 25–29.
3. Кириленко Т. Психологія: емоційна сфера особистості: навчальний посібник / Т. Кириленко. Київ: Либідь, 2007. 256 с.
4. Киричук В. Вплив активності особистості на розвиток обдарованості / В. Киричук, О. Прашко. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика* 2014. Вип. 2. С. 31–38.
5. Луценко В. В. Критерії та рівні сформованості творчої активності майбутніх учителів музики / В.В. Луценко. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка. 2006. С. 3 URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1334/1/98.pdf>
6. Моляко В. О. Проблема обдарованості: нові етапи психологічних досліджень та їх практична реалізація / В.О. Моляко // *Актуальні проблеми психології*: Т. 6. Обдарована

особистість : пошук, розвиток, допомога: зб. наук. праць / За заг. ред. С. Д. Максименка. Київ: BONA MENTE, 2002. Вип. 3 (1 частина). С. 11–15.

7. Стернберг Р. Учитесь думать творчески / Р. Стернберг // Основные современные концепции творчества и одаренности: сб. ст. / Под ред. Д. Б. Богоявленской. Москва: Молодая гвардия, 1997. С. 186–213.

8. Халперн Д. Психология критического мышления / Д. Халперн. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 512 с.

REFERENCES

1. Haluziak, V.M. (2016). *Kryteriyi osobystosti zrilosti maybutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesiy. Rozvytok osobystosti maybut'oho psykholoha v usloviyakh transformatsiyi suspil'stva.* [Criteria of personal maturity of future specialists of socionomic professions]. Vinnytsia.

2. Ziazyun, I. (2007). *Filosofiya «Shkoly svobody»: rozvytok ta samorozvytok tvorchykh zasad osobystosti.* [Philosophy of the «School of Freedom»: development and self-development of creative principles of personality].

3. Kyrylenko, T. (2007). *Psykholohiya: emotsiyna sfera osobystosti.* [Psychology: the emotional sphere of personality]. Kyiv.

4. Kyrychuk, V. (2014). *Vplyv aktyvnosti osobystosti na rozvytok obdarovanosti. Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytyny: teoriya ta praktyka.* [Influence of personality activity on the development of talent. Education and upbringing of a gifted child: theory and practice].

5. Lutsenko, V.V. (2006). *Kryteriyi ta rivni sformovanosti tvorchoyi aktyvnosti maybutnikh uchyteliv muzyky.* [Criteria and levels of formation of

creative activity of future music teachers]. Zhytomyr.

6. Molyako, V.O. (2002). *Problema obdarovanosti: novi etapy psykholohichnykh doslidzhen' ta yikh praktychna realizatsiya. Aktual'ni problemy psykholohiyi: T. 6. Obdarovana osobystist': poshuk, rozvytok, dopomoha.* [The problem of giftedness: new stages of psychological research and their practical implementation. Actual problems of psychology: Vol. 6. Gifted personality: search, development, help]. Kyiv.

7. Sternberg, R. (1997). *Uchites 'dumat' tvorcheski. Osnovnyye sovremennyye kontseptsii tvorchestva i odarennosti.* [Learn to think creatively. Basic modern concepts of creativity and giftedness]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВОРОНЕЦЬКА

Валентина

Володимирівна – здобувач наукового ступеня кандидата педагогічних наук Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: методика виховання у середній та старшій школі, формування творчої особистості.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VORONETSKA Valentyna Volodymyrivna –

Doctoral Student PhD in Education Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi Vinnytsia, Ukraine.

Circle of scientific interests: methods of education in secondary and high school, the formation of a creative personality.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2020 р.

УДК 378.016:004]:614.253.4

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-182-187

ГАБОРЕЦЬ Ольга Андріївна –

асистент кафедри медичної фізики та інформаційних технологій №2

Донецького національного медичного університету

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-7791-6795>

e-mail: olga-gaborets@ukr.net

ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У щоденну практичну діяльність лікаря входять сучасні інформаційні технології (ІТ), для ефективного використання яких необхідні нові знання і навички. За таких умов професійна компетентність студента-медика стає основним чинником, що зумовлює зміст вищої медичної освіти. Для реалізації сучасних завдань цієї освіти необхідне зміщення акцентів від зайвого заучування

великої кількості інформації та використання технологій до прискорення обробки інформації, зібраної про пацієнта, навчання когнітивних методик пошуку, систематизації, аналізу, зіставлення, узагальнення та синтезу нових знань.

Динамічний розвиток сучасної галузі охорони здоров'я та інформаційних технологій посідають особливе місце в системі фахової підготовки майбутніх лікарів. Нині стає очевидним те, що суттєве

коригування чинної системи вищої медичної освіти вкрай необхідне, адже нові підходи в діагностиці, лікуванні та профілактиці захворювань вимагають переходу до нової стратегії підготовки лікарів на основі знань і перспективних технологій. Інтелектуальний рівень медичних фахівців характеризується обсягом засвоєних фундаментальних природничих і професійно-практичних наук, умінням використовувати сучасну медичну апаратуру з метою діагностики та лікування захворювань, володінням новітніми інформаційно-комп'ютерними технологіями для ефективного функціонування галузі охорони здоров'я і проведення наукових досліджень.

У теперішній час відомо чимало напрямів використання ІТ у медицині, знаннями про які має володіти сучасний лікар, наприклад: методи внутрішньоклітинних нанотехнологій, молекулярної діагностики, біосенсорів та їх програмне забезпечення; візуалізація біоструктур на субмікронному рівні; вивчення біосигналів різної природи; взаємодія з пацієнтами через мобільний додаток medcard24, розроблення методів штучного життєзабезпечення тощо. З метою ефективного опанування ІТ майбутніми лікарями виникла проблема пошуку нових інтегрованих форм навчання у вищому медичному закладі освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні означена тематика є предметом розгляду значної кількості дослідників та науковців, зокрема питанням впровадження інформаційних технологій в закладах вищої освіти займалися такі вчені, як Ю. М. Буровицька, Г. Ю. Мороховець, Д. Ю. Ратушняк. Як зазначають дослідники, значення комп'ютерних технологій у професійній освіті зростає одночасно з підвищенням ступеня впровадження досягнень науково-технічного прогресу в кожен галузь народного господарства. Варто також зауважити, що проблема використання цих технологій для інтеграції наукових і практичних знань майбутніх медиків досі не розглядалася.

Мета статті – теоретичне обґрунтування доцільності використання сучасних інформаційних технологій з метою інтеграції фахових знань у процесі підготовки майбутнього лікаря.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на це підготовка майбутніх фахівців у вищих медичних навчальних закладах повинна бути націлена на те, що, окрім спеціальної медичної

підготовки, студенти повинні прагнути до здійснення ними дослідницької діяльності, постійної самоосвіти та саморозвитку. Важливо, щоб у майбутньому фахівці будь-якої галузі (зокрема, медичної) уміли правильно та ефективно працювати з великим обсягом інформації. Вони повинні уміти використовувати сучасні ІТ для самовдосконалення себе як спеціаліста. Отже, зважаючи на сучасні тенденції в охороні здоров'я та умови реформування медичної галузі, можемо стверджувати, що процес підготовки майбутніх лікарів є складним і багатограним, тому надзвичайно важливо його правильно організувати з метою найбільшої його ефективності. Таким чином, важливим питанням у процесі підготовки майбутніх лікарів є організація систематичного та цілісного формування у них інформаційно-аналітичних знань, умінь і навичок. Досягнення цієї мети можливе завдяки вивченню навчальної дисципліни «Медична інформатика» студентами медичних навчальних закладів. Відповідно до програми навчальної дисципліни метою викладання медичної інформатики є ознайомлення студентів з використанням інформаційних технологій у сфері охорони здоров'я, навчити методиці обробки медичних та біологічних даних за допомогою ІТ та забезпечити розвиток інформаційної компетентності майбутніх лікарів. Предметом вивчення дисципліни є інформаційні процеси, які передбачають використання ІТ у сфері охорони здоров'я. Метою викладання навчальної дисципліни «Медична інформатика» є: формування та розвиток майбутніх фахівців у сфері ІТ з метою забезпечення раціонального використання сучасного загального та спеціального програмного забезпечення при обробці медичних та біологічних даних.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- формування і розвиток знань, умінь і навичок, необхідних для ефективного використання сучасних програм загального і спеціального призначення, в галузі охорони здоров'я;

- ознайомлення студентів з цінністю та можливостями нових інформаційних технологій у сфері охорони здоров'я, з перспективами розвитку комп'ютерних технологій;

- розвиток здатності самостійно освоювати програмне забезпечення для різних цілей і оновлювати й інтегрувати отримані знання;

- пояснення принципів формалізації та

алгоритмізації медичних проблем, принципів моделювання в біології та медицині;

– формування базових навичок роботи з ПК та пошуку медичної інформації з використанням інформаційних технологій;

– використання методів розробки медико-біологічних даних [2].

Впровадження у навчальний процес вищої медичної школи комп'ютерних технологій сприяє формуванню професійної компетентності майбутнього лікаря та є об'єктивним процесом розвитку освіти.

На кафедрі медичної фізики та інформаційних технологій №2 Донецького національного медичного університету (ДНМУ) практичні заняття з медичної інформатики організовано відповідно до програми. Відповідно до теми практичного заняття викладачами кафедри розробляються та постійно вдосконалюються (це пов'язано зі швидкими змінами у розвитку сучасних комп'ютерних технологій) завдання для студентів зі спеціальними комп'ютерними програмами та додатками, які встановлені на кожен комп'ютер у навчальних кімнатах. Ці завдання безпосередньо пов'язані з практичними аспектами інформаційних технологій у медичній науці та охороні здоров'я. Медична інформатика як навчальна дисципліна передбачає вивчення студентами двох модулів: «Основи інформаційних технологій в системі охорони здоров'я. Обробка та аналіз медико-біологічних даних» та «Медичні знання та прийняття рішень в медицині та стоматології». Виконання практичних робіт у першому модулі націлене на таке: – формування навичок роботи з персональним комп'ютером для пошуку медико-біологічних даних із використанням інформаційних технологій; – роботу з базами даних (їх розробленням і пошуком необхідної інформації у них за вказаними критеріями); – ознайомлення з принципами кодування медичної інформації та використання міжнародних систем класифікації хвороб; – роботу з електронними таблицями (проведення обрахунків у електронних таблицях) та проведення статистичної обробки медико-біологічних даних. Вивчення другого модуля медичної інформатики передбачає: – вивчення основ алгоритмізації медичних завдань, основних понять логіки та способів застосування формальної логіки у розв'язанні завдань діагностики, лікування та профілактики захворювань; роботу студентів з експертними системами; – вивчення принципів моделювання в

медицині (зокрема, математичного моделювання); навчання студентів працювати з різноманітними медичними інформаційними системами, індивідуальними медичними картками; ознайомлення з основами доказової медицини та етично-правовими принципами управління інформацією в системі охорони здоров'я [4]. У процесі навчання студентам пропонується виконання практичних завдань із комп'ютерними програмами. Наприклад, вони розглядають: спеціалізовані комп'ютерні програми, які використовують практикуючі лікарі під час діагностики захворювань: «RadiAnt» програма для перегляду медичних зображень стандарту DICOM-PACS; IRPREVIEW програма для забезпечення візуалізації вимірювання теплових полів, а також для зберігання та обробки отриманих термограм; програму МКХ-10, яка допомагає медичному персоналу у повсякденній практиці. Вона містить: каталог, пошук по МКХ-коду або тексту, посилання всередині каталогу за кодом, а також між результатами пошуку та каталогу; за допомогою програм «Мала експертна система» студенти знайомляться з основними принципами роботи експертної системи, які призначені для проведення консультації з користувачем у будь-якій прикладній галузі (на яку налаштована завантажена база знань) з метою визначення ймовірності можливих результатів, програма «Домашній лікар» здатна визначити захворювання, дати його опис, симптоматику та методи лікування; Dental Simple Service – це медична інформаційна система, яка покликана максимально полегшити рутинну роботу лікаря, що пов'язана з виконанням основної клінічної діяльності, а саме: автоматизувати облік пацієнтів і відвідувань, ведення медичних карт, попередній запис на прийом до лікаря, облік руху грошових коштів та інші дії. Отже, у процесі виконання практичних робіт студенти отримують навички працювати з комп'ютерними програмами, що призначені для використання саме у медичній сфері. Цей досвід студенти зможуть використовувати за необхідності у майбутній професійній діяльності. Відповідно до робочої програми результатами навчання дисципліни «Медична інформатика» є такі: здатність студентів ефективно використовувати сучасні програми загального та спеціального призначення в галузі охорони здоров'я; здатність самостійно опановувати програмні засоби різного призначення та оновлювати й

інтегрувати набуті знання; здатність оцінювати роль нових інформаційно-комунікаційних технологій у галузі охорони здоров'я з перспективами розвитку комп'ютерної техніки.

Організація навчального процесу з використанням спостереження за найбільш реалістичною картиною підвищує мотивацію та успішність в отриманні знань, стимулює мозкову діяльність. Одним з перспективних освітніх методів сучасних інформаційних технологій може бути віртуальна реальність, яка моделюється комп'ютером і розглядається як особливе інформаційне середовище, в якому об'єкти представлені в трьох вимірах. Для підвищення інформативності навчального процесу з дисципліни «Анатомія людини» використовуйте сенсорні інтерактивні таблиці з відповідним програмним забезпеченням, що дозволяє обробляти блоки різної додаткової інформації. В результаті в базу даних було інтегровано ряд програм віртуальної анатомії, що дозволяють експлуатувати мобільні анатомічні об'єкти в тривимірному режимі, а також шарувату структуру людського тіла.

Під час вивчення дисципліни «Медична та біологічна фізика» в Донецькому національному медичному університеті, викладачі кафедри медичної фізики та інформаційних технологій № 2 використовують оригінальну серію лабораторних робіт, розташованих у віртуальному освітньому середовищі «Система лабораторних робіт з медичної та біологічної фізики».

Віртуальна лабораторна робота – це ефективний ІТ-інструмент, який в процесі підготовки студентів медичного університету є ефективним засобом досягнення навчальної мети. Зокрема, як електронний засіб навчання на уроках біофізики в ДНМУ автори створили Програмний продукт «Лабораторна робота «Вивчення основ гемодинаміки за допомогою апарату «Штучний кровообіг SORIN C5» (ПП ЛР «SORIN C5»), зареєстрований у Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України та отримано Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 81646 (від 21.09.2018) [3]. Ця робота виконується в межах теми «Гідродинаміка та гемодинаміка». Цей програмний продукт орієнтований на дослідження та дослідницький характер формування компетентностей з фізики. Як результат, знання та вміння з цієї теми студентам краще засвоювати посиленням

впливу на їхні внутрішні потенційні ресурси шляхом залучення більшості країн органи чуття, зокрема за допомогою відеовізуалізації навчального матеріалу (анімації), звукові ефекти та практична професійно-орієнтована діяльність.

У ході експериментального дослідження ефективність методики навчання визначалася медична та біологічна фізика на основі інформаційних технологій.

Розроблений ПП ЛР «SORIN C5» з курсу медичної та біологічної фізики демонструє використання ІТ як засіб розвитку професійних компетентностей студентів-медиків, як ефективний крок у використанні сучасних інтерактивних форм надання інформації і як важливий елемент сучасних когнітивних технологій [4].

Слід зазначити, що ІТ використовується не лише у викладанні професійних чи природничих наук, але є невід'ємною частиною мовної складової, оскільки знання іноземних мов, зокрема, є запорукою успішного оволодіння технологією, отримання інформації з первинних джерел та надає можливість бути в курсі останніх технічних та медичних розробок у найкоротші терміни. Студенти, які опановують іноземні мови, можуть обробляти актуальні матеріали з електронних версій відомих іноземних видань, спілкуватися за допомогою листування на веб-сайтах міжнародних молодіжних журналів.

Викладаючи іноземну мову в медичному виші, викладачі намагаються не лише використовувати традиційно впроваджені технології, які стали невід'ємною складовою методів навчання мови: Інтернет-ресурси (текстова, аудіо- та відеоінформація, електронна пошта, форуми, чати); електронні лексикографічні джерела (мережеві та локальні версії); мультимедійні підручники та інтерактивні книги, а також новітні ІТ, які є рушійною силою для кращого навчання: мобільні додатки, онлайн-квести, один із засобів ІТ - BYOD, що означає «принесіть власний пристрій» (для уроків), суть якої полягає в тому, що гаджет стає інструментом навчання та перетворює уявлення учнів про потенціал їх електронних пристроїв та дає можливість використовувати в школі під час вивчення мови, яка раніше була заборонена; позакласні заходи, що інтегрують використання ІТ з природничими, гуманітарними та професійно-технічними предметами.

У процесі навчання професійного

спілкування іноземною мовою використовуються різні види роботи із сучасними інформаційними технологіями, які сприяють підвищенню мотивації, а отже, самостійності після класної роботи. Впровадження сучасного навчання ІТ-комунікації з майбутнім професійним напрямком, дозволяє студентам усвідомити важливість іноземної мови у професійному розвитку, навчає вдосконалювати свої знання та застосовувати їх на практиці – здійснювати пошук та аналіз іноземних мовних засобів та Інтернету, готувати повідомлення дослідження на професійні теми.

Ряд факультативних курсів, включаючи «Європейський стандарт комп'ютерної грамотності», викладаються поряд з медичною інформатикою, щоб забезпечити достатню кількість ІТ-знань у медичній школі. Програма даної дисципліни розроблена відповідно до приблизних навчальних планів бакалаврської підготовки магістрів вищої школи в галузі знань «Здоров'я» за спеціальністю «Медицина» навчається формуванню та розвитку основних компетенцій інформаційних технологій для забезпечення раціональності використання сучасних даних програмного забезпечення загального призначення.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- формування та розвиток знань, умінь та баз знань, необхідних для ефективного використання сучасних додатків загального призначення в навчально-пізнавальній діяльності та повсякденному житті;

- ознайомлення студентів з роллю нових інформаційних технологій у професійній діяльності, з перспективами розвитку комп'ютерної техніки та важливістю постійного самовдосконалення;

- розвиток вміння самостійно опанувати різні програмні засоби та оновлювати та інтегрувати набуті знання.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. На сучасному етапі розвитку вищої медичної школи присутня тенденція до використання принципово нових інтегрованих технологій освітньої діяльності, які дають змогу викладачам ефективно керувати процесом навчання. Таким чином, на прикладі розглянутих дисциплін можна стверджувати, що інтеграція природничо-наукових знань та професійних умінь засобами сучасних ІТ забезпечує розвиток професіоналізму майбутнього лікаря і створює сприятливі умови для постійного саморозвитку та

самовдосконалення впродовж усієї практичної діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Габорець, О. А. Критерії, показники та рівні готовності майбутніх лікарів до самовдосконалення засобами інформаційних технологій / О. А. Габорець // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 68. С. 44–47.

2. Медична інформатика: програма навч. дисц. для студ. вищ. навч. закл. III-IV рівнів акредит. [уклад.: О. В. Мироненко, О. А. Габорець.; каф. мед. фізики та інформ. технол. № 2 навч. Дон. Нац. мед. ун-ту]. Кропивницький: Дон. нац. мед. ун-ту., 2018. 12 с.

3. Програмний продукт «Лабораторна робота «Вивчення основ гемодинаміки за допомогою апарату «Штучний кровообіг SORIN C5» (ІІІ ЛР «SORIN C5») / Л. П. Суховірська, О. М. Лунгол, О. В. Задорожна. № 82513; заявл. 24.07.18; № 81646; зареєстр. 21.09.18.

4. Суховірська Л. П. Системи віртуальних лабораторних робіт з біофізики як засоби реалізації принципу професійної спрямованості навчання студентів [Електронний ресурс] / Л. П. Суховірська, О. М. Лунгол, О. В. Задорожна // Інформаційні технології і засоби навчання. 2019. –Том 70, № 2. С. 141–154. Бібліогр.: 20 назв. (Web of Science). URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itl/article/view/2657>

REFERENCES

1. Haborets, O. A. (2019). *Kryterii, pokaznyky ta rivni hotovnosti maibutnikh likariv do samovdoskonalennia zasobamy informatsiinykh tekhnolohii* [Criteria, indicators and levels of readiness of future doctors for self-improvement by means of information technologies]. Kyiv.

2. Haborets, O. A., Myronenko, O. V. (2018). *Medychna informatyka: prohrama navch. dysts. dlia stud. vyshch. navch. zakl. III-IV rivniv akredyt.* [Medical informatics: curriculum f.or students. higher textbook lock III-IV levels of credit.]. Kropyvnytskyi

3. Sukhovirska L., Lunhol, O. M., Zadorozhna, O. V. (2018). *Prohramnyi produkt «Laboratorna robota «Vyvchennia osnov hemodynamiky za dopomohoiu aparatu «Shtuchnyi krovoobih SORIN C5».* [Copyright certificate № 81646 Software product «Laboratory work «Study of the hemodynamics fundamentals using the apparatus« Heart-lung machine SORIN C5»].

4. Sukhovirska, L. P., Lunhol, O. M., Zadorozhna, O. V. (2019). *Systemy virtualnykh laboratornykh robiv z biofizyky yak zasoby realizatsii pryntsyphu profesiinoi spriamovanosti navchannia studentiv.* [Systems of virtual laboratory works on biophysics as a means of implementing the principle of professional orientation of students].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГАБОРЕЦЬ Ольга Андріївна – асистент кафедри медичної фізики та інформаційних технологій № 2 Донецького національного медичного університету.

Наукові інтереси: розвиток самовдосконалення майбутніх лікарів засобами інформаційних технологій.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HABORETS Olha Andrievna – assistant Lecturer of Department of medical physics and information technologies № 2 Donetsk national medical University.

Circle of scientific interests: development of self-improvement of future doctors by means of information technologies.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2020 р.

УДК 378.147:908

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-187-192

ДУБЕЛЬ Ігор Миколайович –

аспірант кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2086-6373>
e-mail: dubelim@kdpu.edu.ua

СИСТЕМА СУЧАСНИХ ДИДАКТИЧНИХ КРИТЕРІЇВ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ВИЩОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Останнім часом предмети краєзнавчого циклу стають все поширенішими та все популярнішими у контексті підготовки бакалаврів та магістрів цілої низки гуманітарних спеціальностей: географів, істориків, етнографів, економістів, філологів тощо. Така тенденція пояснюється тим, що освітнє краєзнавство, виступаючи трансдисциплінарним напрямком, несе в собі інтегруючу освітню функцію, завдяки якій стає можливим поліаспектний підхід до вирішення тих питань та проблем, які первісно перебувають у дещо різних наукових площинах. Таким чином, за допомогою аналітичного, синтетичного, конвергентного та інших методів шляхом моделювання може реалізовуватися його ключова, на наш погляд, функція – прогностична. Її продуктом виступають обґрунтовані наукові моделі розвитку простору та суспільства – геопросторові та економіко-соціальні. Зарубіжний досвід демонструє, що на базі таких прогнозів доцільно моніторити та планувати розвиток цілих секторів державної економіки та формувати позитивні споживчі та культурні настрої громадян. У своєму дослідженні ми виходимо із тієї тези, що в освітньому краєзнавстві у близькому майбутньому має бути зроблено акцент на прикладній підготовці фахівців, що у подальшому принесе, у першу чергу, практичну користь державі.

Однак на заваді цьому наразі стоять відсутність ефективної теоретико-

методологічної бази для забезпечення такої реформи вищої краєзнавчої освіти та брак сучасного обладнання і софту на базі вітчизняних ЗВО.

Так, у Постанові Кабінету Міністрів (№789 від 10.06.2002 р.) «Про затвердження Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 року» зазначалося, що краєзнавство залишалося недостатньо розвинутою галуззю науки. На той момент існувала об'єктивна потреба у фундаментальному розвитку теоретичних розробок і термінології в цій галузі. Незважаючи на значний обсяг наукових розробок у цій царині за останнє десятиріччя, наразі, на жаль, все ще відсутня чинна Програма розвитку краєзнавства в Україні, немає жодного посібника із основ краєзнавства, рекомендованого Міністерством освіти та науки до використання в ЗВО, а освітні програми загальних краєзнавчих дисциплін розробляються виключно профільними кафедрами самих ЗВО, що не сприяє їх уніфікації та стандартизації та відповідно, ускладнює їх експертну оцінку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дидактичні засади краєзнавчої освіти у вищій вітчизняній школі досліджували такі науковці, як С. Рудницький, Ф. Заставний, І. Ровенчак, П. Тронько, П. Шищенко М. Костриця, І. Зязюн, В. Круль, О. Маринич, А. Байцар, О. Топузов, В. Бугрій, С. Архангельський, Г. Карпов, О. Гончаров, М. Мирош, Я. Івах; Л. Вішнікіна, О. Лиховид, Г. Попович, Г. Сорокіна, П. Кропоткін. Власне

міждисциплінарній специфіці краєзнавства, його підходам, методам та перспективам як сучасного наукового напрямку присвячені праці П. Толочка, О. Реєнта, П. Кононенка, Р. Маньковської, О. Бажана, Г. Піскорської.

Метою статті є детальний розгляд актуальних дидактичних критеріїв формування змісту вищої краєзнавчої освіти, встановлення існуючих між ними принципів взаємозв'язків та методичних механізмів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діалектичною проблемою краєзнавства є динамічний розвиток самої сфери краєзнавчих знань та пошук актуальних методів, засобів та форм їх пізнання та роботи із ними. У наш час будь-яка територія, навіть найменша, принципово більше не може розглядатися ізольовано, як «річ у собі», без урахування міжнародних та планетарних процесів. Бурхливі процеси глобалізації, кліматичних змін, діджиталізації, мультикультурності та екстериторіальний принцип функціонування значної частини людського соціуму викликають потребу у методологічній корекції навіть науково усталених доктрин. Відтак, ми маємо розуміти, що для забезпечення перспектив наукового розвитку краєзнавства фахівцям сьогодні недостатньо займатися лише вивченням принципів поділу території та дослідженням внутрішньодисциплінарних функціонально-ієрархічних взаємозв'язків (наприклад, у системі «географія» – «краєзнавство» – «географічне краєзнавство»).

На нашу думку, ці особливості мають бути враховані при розробці нових і модернізації існуючих освітніх програм підготовки фахівців-краєзнавців у ЗВО.

У своєму дослідженні ми пропонуємо за допомогою кількох дидактичних критеріїв (власне педагогічного, особистісного, науково-прикладного, предметного та технологічного) змоделювати загальний процес формування змісту вищої краєзнавчої освіти. Названі нами дидактичні критерії не є відчуженими один від одного, а знаходяться у тісній функціонально-змістовій взаємодії один із одним, тому використовуючи системний підхід, ми можемо продемонструвати принципові методичні взаємозв'язки між ними (див. Рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язки у системі дидактичних критеріїв формування змісту вищої краєзнавчої освіти

Власне педагогічний критерій визначення змісту краєзнавчої освіти у ЗВО – це оформлення навчального плану предмету краєзнавчого циклу з точки зору методики та організації навчального процесу. Так, саме педагогічний критерій визначає послідовність етапів краєзнавчого навчання студентів, забезпечує органічне поєднання теорії із практикою, урахування психологічних та вікових особливостей студентів, формує «дорожню карту» навчання та контролює якість засвоєних знань, умінь, навичок. На основі педагогічного критерію доцільно також формувати та розкривати виховну, громадянську, аксіологічну роль краєзнавства у вищій школі. У своїй функціонально-змістовій взаємодії (тут і надалі в тексті критеріальні взаємозв'язки позначаються відповідною цифрою згідно з Рис. 1) педагогічний критерій допомагає підбрати ефективні організаційно-дидактичні засоби та методики у науково-прикладному та предметному компонентах [1], виробляє нові інтерактивні навчальні методики у технологічному критерії [3] та забезпечує індивідуальний підхід до навчання у особистісному [4].

Науково-прикладний критерій забезпечує визначення суті краєзнавчої освіти через галузеві науки або в залежності від практичного наукового застосування. При формуванні освітньо-краєзнавчого змісту тут необхідно робити акцент на певну спеціальність та/або спеціалізацію, яку здобувають студенти. Таким чином, у перспективі краєзнавство, користуючись своєю ультрадисциплінарністю, повинно виступати не виключно теоретичним, описовим напрямком у науці, а унікальним дослідницько-аналітичним засобом. Заклавши науково-прикладну компоненту у зміст краєзнавчої підготовки студентів, на виході ми зможемо отримати покоління фахівців, які за допомогою певних методів (порівняльного, синтетичного, аналітичного,

дедуктивного, синергетичного тощо) знаходитимуть у геопросторових та суспільних процесах аналогії і розбіжності, загрози і підказки до їх вирішення, застерігатимуть та обґрунтовуватимуть взаємодію людства із довколишнім світом. Адже лише краєзнавство може ефективно інтегрувати через себе, наприклад, історію та економічну географію, або геологію та етнографію.

Аналізуючи змістово-функціональні зв'язки науково-прикладного критерію формування краєзнавчої освіти ми можемо виділити його вплив на предметний, де він забезпечує добір відповідних підгалузевих варіативних дисциплін для вивчення [5]. У особистісному критерії науково-прикладний визначає також форми індивідуальної роботи студентів у певній науковій галузі краєзнавчих досліджень. До певної міри існує тут і взаємозв'язок із педагогічним критерієм: науково-прикладний (і предметний також) критерій динамічно змінюється із розвитком науки, що вимагає періодичної актуалізації педагогічних умов навчання.

Надзвичайно важливим є формування запиту на вироблення та впровадження у наукову діяльність відповідних технічних та матеріальних засобів для реалізації науково-прикладного критерію у краєзнавстві. Таким чином він на пряму пов'язаний із технологічним критерієм.

Предметний критерій визначення змісту краєзнавчого навчання, на наше переконання, є похідним і залежним від науково-прикладного; у рамках певної наукової галузі він визначає перелік спеціальних дисциплін із відповідної області краєзнавства. Наприклад, у загальному географічному краєзнавстві це можуть бути, наприклад, геологічне, гідрологічне, морфологічне, кліматичне, економіко-географічне краєзнавство тощо (або ж вони можуть виступати окремими краєзнавчими блоками). Цей критерій у пропонованій нами концептуальній схемі є найбільш конкретним і визначає, як уже зазначалося, безпосередній дисциплінарно-предметний зміст краєзнавчого навчання. У ієрархічній структурі змістових критеріїв краєзнавства він взаємодіє, перш за все, із науково-прикладним, який відносить його до певної наукової галузі; із особистісним, де може існувати, на нашу думку, подвійна взаємодія: з одного боку, предметний критерій впливає на розвиток особистісного (через вибір варіативних та інваріативних краєзнавчих спеціальностей, формування нових

актуальних методів досліджень, якнайбільш підходящих для нього), так і навпаки: деякі із обраних студентами індивідуальних форми роботи у краєзнавстві можуть бути реалізовані лише в межах певної спеціальності (наприклад, геоморфологічне, гідрологічне, етнографічне краєзнавство тощо). Через науково-прикладний критерій здійснюється взаємодія із педагогічним, який визначає необхідні методики для його ефективного вивчення студентами та із технологічним, засобами якого він вивчається і представляється.

Технологічний критерій визначення змісту вищої краєзнавчої освіти обумовлений технічними, технологічними, матеріальними засобами забезпечення освітнього процесу. Іншими словами, це необхідні у сучасному географічному краєзнавстві технічні прилади, електронні ресурси для досліджень і професійного спілкування та усталена методика користування ними. Сюди може входити практично весь спектр комп'ютерної та мультимедійної техніки, аудіо та фотоапаратура, мобільні гаджети тощо, а також веб-ресурси: краєзнавчі портали, форуми, довідники та ін. Фахова робота з ними є невід'ємною фундаментальною комунікативною та технічною компетентністю майбутнього фахівця-краєзнавця, який він має оформити та розвинути за час навчання. Уже зараз студенти є інтегрованими у сферу цифрового професійного спілкування із самого початку навчання – за допомогою різноманітних навчально-комунікативних сервісів Google, електронних бібліотек, репозитаріїв, дистанційних учаснях у наукових конференціях тощо.

Окремо наголосимо на тому, що у перспективі прикладні можливості краєзнавства вимагають все більш складного обладнання та навичок роботи із ним: це можуть бути аналітично-обчислювальні програми, створення дослідницьких моделей для співставлення різних масивів даних щодо певних територій: їх економічної статистики, клімату, населення тощо. Ми гадаємо, що якнайперспективніше у цьому контексті наразі виглядають так звані нейронні мережі та так звані «Big Data» – методи обробки великого обсягу даних. Коротко охарактеризуємо найцікавіші, на нашу думку, алгоритми.

Імітаційне моделювання («simulation») – метод, що дозволяє будувати моделі, що описують процеси так, як вони би проходили у дійсності. Імітаційне моделювання можна

розглядати як різновид експериментальних випробувань [5]. У краєзнавчій перспективі це доцільно проаналізувати як метод для моделювання тих чи тих геосоціальних процесів у певному місці у певний час. Однак для ефективності цього методу вимагається якнайбільше точних даних: географічних, економічних, соціальних, статистичних, екологічних та ін.

Просторовий аналіз («spatial analysis») – клас методів, що використовують топологічну, геометричну і географічну інформацію, що вилучається із даних [5]. Доцільно проводити дослідження цього виду аналізу для просторового вираження локальних процесів, інакше кажучи, це можуть бути значні обсяги даних аерофотозйомки, фізико-географічні, картографічні, геодезичні відомості. За умови розробки відповідного алгоритму ми могли б проводити надзвичайно точну аналітику локальних процесів та явищ, застосовуючи синтез та порівняння таких груп даних у різних співвідношеннях.

Статистичний аналіз – аналіз часових рядів, А/В-тестування (A/B testing, «split testing») – метод маркетингового дослідження; при його використанні контрольна група елементів порівнюється із набором тестових груп, у яких один чи кілька показників були змінені, щоб з'ясувати, які зі змін покращують цільовий показник [5]. Може застосовуватися при вивченні локальних соціально-економічних явищ: демографії, торгівлі, міграції, промисловості, сфери послуг тощо.

Візуалізація аналітичних даних – подання інформації у вигляді малюнків, діаграм, з використанням інтерактивних можливостей і анімації, як для отримання результатів, так і для використання в якості вихідних даних для подальшого аналізу. Це найілюстративніший вид репрезентації «Big Data», що використовується для фізичного відображення результатів моделювання, проектування та представлення їх широкому загалу користувачів.

У взаємодії із іншими підходами до визначення змісту краєзнавчої освіти у технологічного критерію є такі взаємозв'язки: для педагогічного компоненту він задає нові технічні умови, необхідні для ефективного навчання, від нього отримує вироблення нових інтерактивних методик навчання [3]; особистісному – формує дослідницько-комунікативне середовище, є ефективним засобом вираження своїх думок та апробації відкриттів; науково-прикладному (та

предметному) критерію забезпечує засоби і технології для дослідницької практики, а від них отримує запити та мотивацію на вироблення інноваційних специфічних технологічних продуктів, покликаних вирішити певну проблему.

Особистісний критерій у змісті вищої краєзнавчої освіти визначається через психологічні, інтелектуальні, організаторські, комунікативні, лідерські якості як викладача так студента. Викладач певною мірою формує програми краєзнавчих спецдисциплін та особистою працею та прикладом доносить їх зміст до відома студентів, розкриває їх практичну роль. Студент у концепції даного підходу також виступає як активний суб'єкт навчального процесу. А отже, у нього є можливість вибирати форми та способи теоретичного навчання краєзнавству – перш за все, варіативний спецкурс із краєзнавства, який йому до вподоби (наприклад, під час навчання у магістратурі у рамках академічної мобільності) академічні лекції у ЗВО, онлайн-лекції, робота із документацією. Практична форма географічного краєзнавства може бути іще ширшою в сенсі особистісного підходу – студентам пропонуються до виконання у якості залікових робіт індивідуальні дослідницькі проекти (курсів роботи, пошукові дослідження, конкурсні праці), для поточної перевірки якості засвоєних знань – семінари, практичні роботи (в тому числі із застосуванням «хмарних» технологій, наприклад, «Google Classroom»), численні краєзнавчі колоквиуми та конференції на базі вітчизняних ЗВО – для представлення результатів власних досліджень.

У ієрархічній системі змістових взаємозв'язків особистісний критерій формування краєзнавчої освіти пов'язаний із педагогічним, якому він створює запит на формування методологічних засобів для певних форм індивідуальної роботи студентів (16), із предметним (17) – деякі форми індивідуально-дослідницької роботи можуть формулюватися та виконуватися лише в межах певних спеціальних краєзнавчих дисциплін).

Крім того, ми вважаємо за потрібне зазначити, що окремим інтегральним *змістовим компонентом* у структурі вищої краєзнавчої освіти є *патріотичний*. Хоча у своїй схемі ми не виділяємо його як *окремий критерій* формування змісту краєзнавчої освіти (на наш погляд, він є складовою частиною інших критеріїв), слід розглянути це питання детальніше.

Ще В. Сухомлинський писав: «Подбайте, щоб тисячі найтонших ниток пов'язували особистість з Вітчизною – це перша порада батькові, матері, педагогу. Ми піклуємося як про те, щоб у свідомості, у емоційній пам'яті дітей назавжди зберігалися найменші деталі рідної природи, ті незабутні куточки, з яких поступово складається світ, дорогий для людини» [4].

Законом України «Про вищу освіту» освітнім завданням визначається «...формування особистості шляхом патріотичного... виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності» [3]. Краєзнавство як гуманітарний трансдисциплінарний напрямок не може ефективно функціонувати без патріотичної складової у своєму змісті, адже це, перш за все, шанобливе, розумне та дбайливе ставлення до рідного краю.

Науковець В. Кремень зазначає: «у структурі особистості, як активного суб'єкта суспільства, важливе місце відводиться саме краєзнавчій діяльності особистості, сутність якої складає любов до рідного краю, патріотизм, інтерес і творче ставлення до краєзнавчої роботи, потреба у здобутті краєзнавчих знань завдяки вивченню історичного минулого і шанобливого ставлення до спадщини, народних традицій і звичаїв» [1].

Р. Маньковська зазначає, що «краєзнавство виступає як важливий інструмент науково-інтелектуального та духовного впливу на формування державницької свідомості та патріотичних почуттів в молодих громадян нашої країни» [2].

Ми розділяємо обидві ці думки щодо вираження взаємозв'язків краєзнавчої роботи та патріотизму. Очевидно, що якнайефективнішим вивчення краєзнавства буде лише тоді, коли об'єкти навчального процесу (як студенти так і педагог) будуть відчувати повагу до рідного краю, внутрішню необхідність його розвитку та зміцнення. Ми стверджуємо, що вітчизняне наукове краєзнавство за своїм змістом та метою повинно бути *національним українським краєзнавством* – від теоретичних напрацювань Ю. Костриці та П. Шищенка щодо районування українських територій до створення прикладних прогностичних моделей розвитку регіонів (у контексті адміністративно-територіальної реформи нашої держави).

Поміж тим, у своєму дослідженні ми не

схильні виділяти «патріотичний критерій» у визначенні змісту краєзнавчої освіти у ЗВО у тому числі через ризики методичного перевантаження освітніх програм та його односторонню суб'єктну підпорядкованість уже виділеним нами змістовим критеріям (окрім особистісного). Натомість ми трактуємо патріотичний зміст краєзнавчої освіти як *«інтегральний аксіологічний компонент освітньо-краєзнавчого процесу, що має теоретико-методологічне значення і визначається особистісно-мотиваційною сферою суб'єктів навчання»*.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Хронологічний аналіз змісту вищої краєзнавчої освіти чітко показує тенденції до індивідуалізації, віртуалізації та збільшення вузько-специфікованих тем краєзнавчих досліджень (через розвиток цього напрямку та все більшого накопичення основного масиву знань). На жаль, такі перспективні у краєзнавстві технології обробки даних як імітаційне моделювання, просторовий статистичний та аналіз, візуалізація аналітичних даних наразі лише починають розвиватися і поки що мало виражені у краєзнавчих дослідженнях. Однак ми маємо підстави допускати, що майбутнє прикладне краєзнавство не зможе обійтися без сучасного програмного софту та потужної інформаційно-обчислювальної техніки. Ми вважаємо це питання гідним окремого спеціалізованого дослідження на стику із математичними науками. Вважаємо, що системне застосування вищеназваних інтерактивних та практичних засобів навчання при вивченні студентами краєзнавчих дисциплін сприятиме формуванню компетентних фахівців-краєзнавців, здатних до тривалих самостійних пошуків та вирішення аналітично-прикладних задач. Очевидно, що якнайефективнішим такої особистісної підхід у змісті краєзнавчої освіти буде лише при дотриманні «суб'єкт-суб'єктної» моделі навчання, де між викладачем і студентами буде вибудовуватися активна мотиваційно-ціннісна сфера.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кремень В. Г. Вітчизняне краєзнавство: стратегічні орієнтири сучасної освітньої парадигми. *Краєзнавство*. 2011. № 3. С. 10–15.
2. Маньковська Р. В. Краєзнавство і освіта: витоки і перспективи співбуття. *Краєзнавство*. 2011. № 3. С. 16–23.
3. Про вищу освіту: Закон України від 25.09.2020 № 1556-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата

звернення: 23.11.2020).

4. Сухомлинський В. О. Павлицька середня школа. Розмова з молодим директором. Вибрані твори в 5-ти т. Т.4. К. : Рад. школа, 1976. 640 с.

5. Технології та інновації. Big Data (Великі дані). URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/big-data-bolshie-dannye> (дата звернення: 23.11.2020).

REFERENCES

1. Kremen', V. H. (2011). *Vitchiznyane kraysnavstvo: Stratehichni oriyentiri suchasnoyi osviti'oyi paradyhmy*. [Domestic local lore: strategic guidelines of the modern educational paradigm]. Kraysnavstvo.

2. Man'kovs'ka, R. V. (2011). *Kraysnavstvo ta osvita: vitoky ta perspektyvy spivrobitystva*. [Local lore and education: origins and prospects of coexistence]. Kraysnavstvo.

3. About higher education: Law of Ukraine dated September 25, 2020 No. 1556-VII, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (accessed 23 November 2020).

4. Sukhomlyns'kyy, V. O. (1976). *Pavlys'ka*

serednya shkola. Rozmova z molodym dyrektorom. [Pavlyska high school. Talk with a young director]. Kyiv.

5. *Tekhnolohiyi ta innovatsiyi. Big Data (Velyki dani)*. [Technology and innovation. Big Data], available at: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/big-data-bolshie-dannye> (accessed 23 November 2020).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДУБЕЛЬ Ігор Миколайович – аспірант кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: дидактика вищої школи: краєзнавство.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DUBEL Ihor Mykolaiovych – Post-graduate student of the Department of Pedagogy of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of research interests: higher school didactics, local history.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2020 р.

УДК 37.018.1(043.5)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-192-196

ОЛІЗЬКО Олена Вікторівна – аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-6284-5461>
e-mail: pednauk@gmail.com

ВНЕСОК ПЕДАГОГІВ-ПРОСВІТНИКІВ У СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СЛІСАВЕТГРАДСЬКОГО БЛАГОДІЙНОГО ТОВАРИСТВА ПОШИРЕННЯ ГРАМОТИ ТА РЕМЕСЕЛ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розбудова української незалежної держави створила сприятливі умови для відновлення і розвитку педагогіки, національної системи освіти і виховання дітей та молоді в Україні.

Успішність реформування в освітній галузі значною мірою залежить від того, наскільки повно і ефективно будуть використані ті позитивні надбання, які базуються, передусім, на національному і регіональному педагогічному досвіді. Цілком закономірно, що в період переоцінки та переосмислення існуючих істин, головне місце в освіті займає потенціал вітчизняної педагогічної думки. Одним із напрямів історико-педагогічних досліджень є вивчення спадщини педагогів минулого. Вивчення ідей, поглядів, концепцій визначних культурно-освітніх діячів і педагогів минулого збагачує й урізноманітнює наші

уявлення про історико-педагогічний процес, а відтак сприяє його новому прочитанню, відкриває його нові грані, новий зміст, нові цінності досліджень.

Переосмислення їхньої творчої спадщини відкриває нові підходи й можливості вивчення історико-педагогічних явищ. Характерною ознакою сучасного розвитку історико-педагогічної науки є ґрунтовне, конструктивне та науково-об'єктивне вивчення вітчизняного науково-педагогічного досвіду, педагогічної біографії, спадщини громадських діячів та видатних учених.

Дослідження з питань наукового здобутку педагогів, громадських діячів Слісаветградщини дозволяють зробити доступними для більш широкого загалу суспільства педагогічно-просвітницькі ідеї творчої спадщини фахових педагогів краю, розширити і збагатити розуміння нашими

сучасниками історичного шляху, який пройшла педагогічна думка Єлисаветградщини.

Однією з характерних рис суспільно-педагогічного руху на Єлисаветградщині у другій половині XIX століття було створення культурно-освітніх товариств. У зв'язку з демократизацією суспільства в цей період виникли різноманітні товариства, що ставили перед собою мету дати освіту простому населенню регіону і були носіями нової, педагогічної ідеології.

Одним із таких об'єднань було Єлисаветградське благодійне товариство поширення грамотності та ремесел, одне із провідних товариств Російської імперії в досліджуваний період, яке на благодійних засадах здійснювало масштабну просвітницьку, педагогічну та освітянську роботу.

Громадсько-просвітницька діяльність Єлисаветградського товариства поширення грамотності та ремесел набула різних форм вияву через організаційну та педагогічну діяльність його членів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Помітну роль в актуалізації проблеми дослідження здійснили праці краєзнавчого спрямування сучасних дослідників І. Босої, В. Боська, Н. Калініченко, О. Лютої, Т. Печериці, О. Трибуцької, О. Філоненко та ін., у яких автори, аналізуючи просвітницьку діяльність членів Єлисаветградського товариства поширення грамотності та ремесел, відзначають місце та роль окремих особистостей в становленні та розвитку товариства, в розбудові навчально-виховних закладів і системи народної освіти на Єлисаветградщині. Однак у переважній більшості в них фрагментарно представлено окремі аспекти досліджуваної проблеми. Основні напрями громадсько-просвітницької та педагогічної діяльності членів товариства ще належно не висвітлена в історіографії.

Мета статті – розкрити внесок педагогів-просвітників у становлення та розвиток Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамоти та ремесел у другій половині XIX – на початку XX століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Харківське математичне товариство було засновано в 1873 р. за ініціативою громадського і культурного діяча, педагога Миколи Федоровича Федоровського. Воно займало чільне місце серед інших товариств Російської імперії (до цього лише в Харкові діяло засноване в

1869 році Харківське товариство розповсюдження початкової освіти), мало розгалужену структуру та чітку організацію діяльності, що дозволяло розвиватися товариству та поширювати сфери своєї діяльності.

Членами товариства була значна частина місцевої інтелігенції. Активна просвітницька й пропагандистська діяльність членів товариства відіграла провідну роль у поширенні освіти серед різних прошарків населення, сприяла розвитку шкільництва на території регіону. Значний внесок у поживлення роботи товариства зробили Н. Бракер, П. Рябков, М. Федоровський та ін. З початку заснування члени товариства проводять політику розповсюдження та популяризації науки, культури, мистецтва та освіти у краї.

За період з 1873 р. по 1914 р. товариство зазнавало чимало змін у своїй структурі та діяльності, що пов'язано із розвитком самого товариства та складним політичним та соціальним становищем в даний період: зміна кількісного і якісного складу товариства, поширення географії представництва товариства, популяризація діяльності самого товариства та окремих його членів.

Атмосфера пошуку у середовищі Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамоти та ремесел, обмін думками, результатами спостережень, досвідом на засіданнях товариства впливали на формування педагогічних поглядів членів товариства досліджуваного періоду.

Громадсько-просвітницька діяльність Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності та ремесел здійснювалась у різноманітних формах через наукову, видавничу, організаційну та педагогічну роботу. Члени товариства проводили театральні вистави, концерти, художні виставки, брали участь у різноманітних з'їздах та конгресах, залучали до діяльності товариства викладачів навчальних закладів. Зусиллями членів товариства у місті було відкрито притулок для малолітніх бездомних дітей, перші дитячі садки (1913 р.; 1915 р.), безплатну народну бібліотеку-читальню (1895 р.) та громадську бібліотеку (1899 р.).

Члени товариства регулярно друкували статті у місцевих дореволюційних виданнях, зокрема в газетах «Єлисаветградский вестник» та «Голос Юга». Так, у газеті «Голос Юга» містяться роботи дійсних членів товариства Н. Бракер, П. Рябкова та ін. [3].

Одним із яскравих представників товариства був його засновник Микола Федорович Федоровський. Відомий громадський діяч, етнограф, археолог Павло Захарович Рябков, аналізуючи роботу Єлисаветградського товариства поширення грамотності та ремесел, зауважував, що інтенсивність просвітницької діяльності товариства значною мірою залежить від його складу, від впливу особистостей на діяльність товариства та його членів, серед них особливу роль відводив М. Федоровському: «Микола Федорович, будучи безмежно відданим справі, присвячуючи себе ремісничо-грамотному училищу, прагнув до розширення діяльності товариства, до підняття його життєздатності; ... з виходом М. Федоровського з товариства, особливо помітним стає його занепад» [9, с. 20].

«Найперший український діяч нашого міста», людина «невсипучої енергії, широкої ініціативи й міцної волі, яка не хотіла рахуватися ні з якими перешкодами» – писали про Миколу Федоровича його сучасники [7, с. 3].

Одним із яскравих представників товариства був учений, історик, етнограф, громадський діяч, організатор просвіти на Єлисаветградщині Павло Захарович Рябков. Саме здобуткам товариства на ниві просвітництва присвячена праця, видана П. Рябковим з нагоди 25-річного ювілею товариства «Краткий исторический очерк Єлисаветградского общества распространения грамотности и ремесел. 1873–1898» (1898) [9]. У цій роботі він підкреслює, що «тільки за сприяння всієї єлисаветградської інтелегенції та її активної підтримки можлива робота товариства на користь просвіти народу. Сподіваюсь, що така небайдужість не є тимчасовою» [9, с. 42].

Як активний член Товариства поширення грамотності й ремесел, П. Рябков взяв участь у підготовці та відкритті 20 жовтня 1913 р. в Єлисаветграді першого безплатного народного дитячого садка для дітей віком від чотирьох до шести років.

Зауважимо, що діяльність товариства в колах громадськості викликала досить неоднозначну реакцію і подекуди піддавалася критиці. П. Рябков, який багато років був його активним членом, писав: «Мета товариства – благодійність та просвіта народу. Скільки вистачить сил, ми будемо робити цю потрібну та важливу справу, незважаючи на труднощі, переборюючи перешкоди» [8, с. 18].

П. Рябков став ініціатором відкриття у 1895 р. безкоштовної народної бібліотеки-читальні при самому Товаристві.

На сторінках місцевих газет він порушує клопотання про відкриття у місті громадської бібліотеки. 1 січня 1897 р. за ініціативою П. Рябкова було написано офіційного листа на ім'я єлисаветградського міського голови О. Пашутіна, який підписав 141 мешканець міста. У цьому листі-зверненні було висловлене прохання до О. Пашутіна скликати зібрання осіб, які бажають заснування громадської бібліотеки в місті і запропонувати на їхній розгляд статут майбутньої бібліотеки, вироблений в приватному колі. Цей заклад, писав Павло Захарович, звертаючись до міської Думи, покликаний «розширити позашкільний розумовий розвиток міського населення». Бібліотека в майбутньому перетвориться у цілком пристойне книгосховище, запевняв П. З. Рябков, без якого жодне місто обійтись не в змозі [8, с. 24].

Активну освітянську роботу і просвітницьку діяльність здійснювала член товариства – мемуарист, краєзнавець, публіцист, педагог Наталія Аркадіївна Бракер.

З архівних джерел дізнаємося, що Н. Бракер наполягала на поглибленій розробці питання теорії та практики народного дитячого садку в Єлисаветграді, як першого і необхідного ступеня суспільного виховання. На загальних зборах Єлисаветградського товариства розповсюдження грамотності та ремесел (1912 р.) просвітниця виступила з ґрунтовною доповіддю, метою якої було ознайомлення членів товариства з основними принципами організації та діяльністю Київського товариства народних дитячих садків: «Ми повинні враховувати досвід організації народних дитячих садків Київським товариством, яке відкрило в 1902 р. свій перший дитячий садок, а на 1 січня 1911 р. вже мало два дитячих садочки, школу нянь-фребелічок, спеціалізований магазин та журнал «Дошкольное воспитание», присвячений дошкільному вихованню дітей» [4, с. 10].

Н. Бракер наголосила на необхідності створення в товаристві постійно діючої спеціальної секції, яка б розглядала всі педагогічні питання, розробляла програми народної освіти і виховання: «З цією метою необхідно залучати до товариства педагогів різних навчальних закладів, тим паче, що питання відкриття в Єлисаветграді народних дитячих садків педагогічна громадськість

зустріла досить прихильно» [4, с. 10].

Н. Бракер підкреслювала необхідність залучати до організації народних дитячих садків громадськість міста та привертати увагу батьків до необхідності давати дітям правильне виховання, що забезпечує всебічний розвиток дитини з малих років. На її думку, справі організації дитячого садка могли б багато допомогти педагоги середніх навчальних закладів, які в процесі навчання і в позаурочний час заохочували своїх учнів створювати різні вироби, роздаткові матеріали, колекції, які потім могли б слугувати матеріалом предметних бесід у дитячому садку. Наталія Аркадіївна зазначала, що «...достатньо тільки раз пробудити в дитячих серцях співчуття до інших дітей і воно знайде собі тисячу виявів» [4, с. 11].

Пропозиція Н. Бракер була підтримана та невдовзі в Єлисаветградському товаристві розповсюдження грамотності та ремесел було створено таку спеціальну комісію, а вона сама стала її керівником.

Отже, спадщина членів Єлисаветградського товариства поширення грамотності та ремесел як свідчення їх вагомої суспільно-політичної, громадсько-просвітницької діяльності, дає підстави стверджувати, що вони належали до кращих представників тогочасної передової української інтелігенції. Не викликає сумніву, що громадські діячі краю здійснювали багатогранну роботу на ниві просвітництва і їхня діяльність заслуговує на увагу і подальше вивчення.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Встановлено, що громадсько-просвітницька діяльність Єлисаветградського товариства поширення грамотності та ремесел набула різних форм вияву через організаційну та педагогічну діяльність його членів. Активна просвітницька й пропагандистська діяльність членів товариства відіграла провідну роль у поширенні освіти серед різних прошарків населення, сприяла розвитку шкільництва на території регіону. Значний внесок у поживлення роботи товариства зробили Н. Бракер, П. Рябков, М. Федоровський та ін. Історично сформований регіональний досвід діяльності членів просвітницьких товариств є цінним джерелом плідних педагогічних ідей, оригінальних новаторських форм їх практичного здійснення. Конструктивно переосмислені в аспекті актуальних проблем сучасності, вони сприятимуть модернізації сучасних освітніх товариств, більш дієвому вирішенню сучасних завдань освіти.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в з'ясуванні впливу окремих особистостей на ефективність діяльності освітніх товариств Єлисаветградщини в другій половині XIX – на початку XX століття.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Боса І. О. Роль Товариства поширення грамотності та ремесел у художньому житті Єлисаветграда на межі XIX–XX століть. Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. 2011. Вип. 11. С. 145–150.
2. Босько В. М. Визначні постаті Степової Еллади: до 250-річчя заснування фортеці Святої Єлисавети, міста Єлисаветграда та 65-річчя утворення Кіровоградської області. Кіровоград: Інформаційна мережа, 2004. Ч. 1. 376 с.
3. Бракер Н. Микола Федорович Федоровський. Перший український діяч м. Єлисавету. За сто літ. Матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття. К.: Держвидав України, 1928. Кн. 3. С. 46–49.
4. Доклад комиссии по устройству народных детских садов (апрель-октябрь 1912 р.). Державний архів Кіровоградської області, м. Кропивницький. Ф. 304. Спр. 50. 35 арк.
5. Калініченко Н. А. Просвітницька діяльність М. Ф. Федоровського. Педагогічний альманах. 2016. Вип. 31. С. 250–257.
6. Люта О. М. М. Ф. Федоровський (1838–1918): Невтомний трудівник на народній ниві. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 1999. 30 с.
7. Пашковский Н. Николай Федорович Федоровский. (По личным воспоминаниям). Голос Юга. 1918. 10(23) июня.
8. Печериця Т. В. Визначний українознавець П. З. Рябков (1848–1926). Кіровоград, 2003. 117с.
9. Рябков П. З. Краткий исторический очерк Елисаветградского Общества распространения грамотности и ремесел: 1873–1898 гг. Елисаветград: Тип. Гольденберга, 1898. 42 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Bosa, I. O. (2011). *Rol' Tovarystva poshyrennya hramotnosti ta remesel u khudozhn'omu zhytti Yelysavethrada na mezhi XIX–XX stolit'*. [The role of the Society for the Dissemination of Literacy and Crafts in the artistic life of Yelisavetgrad at the turn of the XIX–XX centuries].
2. Bos'ko, V. M. (2004). *Vyznachni postati Stepovoyi Ellady: do 250-richchya zasnuvannya fortetsi Svyatoyi Yelyzavety, mista Yelysavethrada ta 65-richchya utvorennya Kirovohrads'koyi oblasti*. [Prominent figures of Steppe Greece: to the 250th anniversary of the founding of the fortress of St. Elizabeth, the city of Yelisavetgrad and the 65th anniversary of the Kirovograd region]. Kirovograd.
3. Braker, N. (1928). *Mykola Fedorovych Fedorovs'kyu. Pershyy ukrayins'kyu diyach m. Yelysavetu*. [Mykola Fedorovich Fedorovsky. The first Ukrainian figure of Elizabeth. For a hundred years].

4. *Doklad komysyuy po ustroystvu narodnykh det'skykh sadov (aprel'-oktyabr' 1912 r.)*. [Report of the commission on the arrangement of folk kindergartens (April-October 1912)].

5. Kalinichenko, N. A. (2016). *Prosvitnyts'ka diyal'nist' M. F. Fedorovskoho*. [Educational activities of MF Fedorovsky].

6. Lyuta, O. M. (1999). *M. F. Fedorovskyy (1838-1918): Nevtomnyy trudivnyk na narodniy nyvi*. [M.F Fedorovsky (1838-1918): A tireless worker in the people's field]. Kirovohrad.

7. Pashkovskiy, N. (1918). *Nikolay Fedorovich Fedorovskiy. (Po lichnym vospominaniyam.)* [Nikolay Fedorovich Fedorovsky. (According to personal memories)].

8. Pecherytsya, T. V. (2003). *Vyznachnyy ukrayinoznavets' P. Z. Ryabkov (1848-1926.)* [Outstanding Ukrainian scholar P.Z Ryabkov (1848-1926)]. Kirovohrad.

9. Ryabkov, P. Z. (1898). *Kratkiy istoricheskiy ocherk Yelizavetgradskogo Obshchestva rasprostraneniya gramotnosti i remesel: 1873-1898 gg.* [A brief historical sketch of the Elisavetgrad

Society for the dissemination of literacy and crafts: 1873-1898]. Yelizavetgrad.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОЛІЗЬКО Олена Вікторівна – аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: громадсько-просвітницька діяльність освітніх товариств на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття).

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OLIZKO Olena Viktorivna – applicant of the Chair of Pedagogy and Management Education Central Ukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: public and educational activities of educational societies in Yelizavetchrad region (second half of XIX – beginning of XX century).

Стаття надійшла до редакції 07.11.2020 р.

УДК 378 (477)(043.5)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-196-199

РУДЧИК Ольга Сергіївна –

викладач спеціальних дисциплін спеціальності «Початкова освіта» Комунального закладу «Жовтоводський фаховий педагогічний коледж»

Дніпропетровської обласної Ради

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2922-4166>

e-mail: griza2008@ukr.net

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ (90-ті рр. XX ст.)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні соціально-економічні тенденції викликають необхідність осмислення та аналізу особливостей суспільно-економічного стану України, розробки стратегії розвитку країни з урахуванням того факту, що освіта є одним з видів економічної діяльності. Вища освіта має свою історію, традиції, трансформативно-оновлюючий потенціал, реалізує місію та виконує функції, які перетворюють її на особливу цінність, зокрема, здійснює культурно-ідеологічний вплив на суспільну свідомість; виступає механізмом відбору та соціалізації панівних еліт; надає нові знання та здійснює наукові дослідження; готує кваліфікованих фахівців; передає культурний капітал.

Актуальність і перспективність дослідження розвитку вищої освіти як явища з виокремленням та окресленням тенденцій зумовлюється високими темпами соціально-економічного розвитку суспільства;

структурними змінами в галузі вищої освіти; процесами глобалізації; міжнародним співробітництвом, інтеграцією України в європейський освітній простір; розвитком інформаційних технологій; створенням електронного навчального середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції розвитку педагогічної університетської освіти окреслили О. Глузман, В. Луговий, О. Савченко, С. Сапожніков. Значущими для виокремлення тенденцій розвитку університетської освіти є дослідження В. Андрущенко, В. Беха, О. Валевського, Л. Вовк, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, Н. Коротенко, В. Курила, В. Майбороди, С. Майбороди, В. Огнев'юка, Г. Поберезької, Н. Побірченко, Л. Сигаєвої, С. Сисоєвої, Є. Суліми та ін.

Питання розвитку вищої освіти України в контексті європейського простору вищої освіти розробляли В. Бобрицька, К. Гнезділова, М. Євтух, І. Каленюк,

С. Курбатов, В. Москаленко, В. Огнев'юк, В. Прошкін, М. Степко, Г. Шевченко та ін. Науковці України, які пройшли стажування за програмою академічних обмінів імені Фулбрайта, працівники Інституту вищої освіти та Президії НАПН України актуалізували питання феномену університету та трансформацій університетської освіти.

Мета статті – на основі історико-педагогічного аналізу розкрити домінуючі тенденції розвитку системи вищої освіти України впродовж 90-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Домінуючими тенденціями розвитку системи вищої освіти України впродовж 90-х рр. ХХ ст. були деідеологізація та демілітаризація в умовах часткової деіндустріалізації країни, перехід від елітарної до масової вищої освіти, гуманізація навчального процесу та гуманітаризація структури підготовки фахівців, поява приватного сектору та диверсифікація джерел фінансування. Використовуючи досвід, передусім, європейських країн в Україні було запроваджено багаторівневу ступеневу систему вищої освіти, створено систему ліцензування та акредитації, започатковано формування системи освітніх стандартів і нової нормативної бази. Це дозволило наблизити національну систему вищої освіти до академічних традицій та сучасної практики європейських університетських систем.

Утворене указом Президента в грудні 1991 р. об'єднане Міністерство освіти чимало зробило для ліквідації державної монополії на надання освітніх послуг та розвитку автономії освітніх закладів. Як результат, почали масово виникати недержавні вищі навчальні заклади. Законодавчою базою трансформації освіти після проголошення незалежності в Україні став Закон про освіту (червень 1991 р.), яким задекларовано гуманізацію і демократизацію вищої школи, уможливив появу нових навчальних закладів різного типу і форм власності, перехід державних вузів на частково платну систему навчання, запровадив систему освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти.

Основні зміни у сфері освіти зводилися до намагання її трансформувати, адаптувати до потреб суверенної держави й інтегрувати в міжнародне освітнє середовище. Концептуальні основи цих перетворень були визначені Державною національною програмою «Освіта (Україна ХХІ століття)»

(1993 рік), яка наголосила на необхідності виходу освіти України на рівень розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад, а також через подолання монопольного становища держави в освітній сфері [2].

Ставилися завдання децентралізації та регіоналізації управління системою освіти, посилення впливу громадськості на прийняття рішень у сфері освітньої політики з поступовим формуванням державно-громадської системи управління освітою, інтеграції у світові освітні структури, забезпечення варіантності освіти тощо, але Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» задекларувавши широкі і привабливі наміри трансформації галузі залишилась значною мірою на папері.

На середину 90-х рр. Україна мала досить великі показники освіченості населення: 85% його, віком старше 15 років, та 93% усіх зайнятих мали середню або вищу освіту. При цьому освітній рівень жінок нічим не поступався відповідним показникам освіченості чоловіків. З 50-мільйонного населення України 9,2 млн осіб навчалися у різних навчальних закладах, що становило 70% громадян у віці від 7 до 24 років.

Високий освітній рівень забезпечувався добре підготовленим викладацьким корпусом. Так, майже 85% педагогічних працівників загальноосвітніх навчально-виховних закладів України мали вищу або незакінчену вищу освіту. Близько 60% викладачів вищих освітніх закладів III–IV рівнів акредитації мали науковий ступінь чи наукове звання.

В умовах багатонаціональної держави, якою є Україна, великого значення набувало задоволення мовних потреб національних меншин. В Україні відчутно розширилася мережа навчальних закладів з українською мовою навчання [3].

Формування національної системи вищої освіти розпочалось після проголошення незалежності України в 1991 р. Цей процес здійснювався шляхом трансформації тієї частини системи вищої освіти СРСР, яка функціонувала на території тодішньої Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Вища освіта поповнилася новими спеціальностями, найбільш популярними були ті, що пов'язані з престижною трудовою діяльністю у майбутньому (економіка, бізнес, право, медицина) [1].

Основним результатами трансформації

освітньої системи протягом 90-х рр. стало: запровадження ступеневої системи вищої освіти, а також чотирьох рівнів акредитації вищих навчальних закладів та дипломів їх випускників

Деідеологізація вищої освіти набула характеру формального вилучення комуністичної ідеології з навчальних закладів, але залишила ряд складних і досі нерозв'язаних проблем: не вдалося сформулювати нової методології викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу; значна частина викладачів дисциплін соціально-гуманітарного циклу залишились у полоні марксистських схем і уявлень суспільного розвитку; зосередження практично необмеженої влади в руках університетського менеджменту без розвинених демократичних традицій громадського контролю призвело до посилення бюрократизованості та корумпованості у вищих навчальних закладах.

Впродовж перших років незалежності престиж вищої освіти повільно, але падав. Тільки 1995 р. намітилися не тільки стабілізація, а й незначні зростання кількості абітурієнтів. Якщо 1994 р. на 100 вакантних місць у вищих навчальних закладах претендувало 176 абітурієнтів, то 1995 р. – 189. Вже 1996 р. ця позитивна тенденція закріпилася [1; 5].

Непростою лишилася кадрова ситуація у вищій школі. З системи вищої освіти тривав відтік висококваліфікованих кадрів – докторів та кандидатів наук. Складною проблемою функціонування вищої школи залишилися також розподіл та закріплення за місцем призначення випускників. Так, з випускників 1994 р., замовлених обласними управліннями народної освіти, до місць призначення прибуло близько $\frac{3}{4}$ фахівців. Те саме і стосується молодих спеціалістів, які здобули юридичну, економічну та іншу підготовку. Для врегулювання цієї проблеми було видано відповідний Указ Президента України [3; 4].

На початку 90-х рр. ХХ ст., коли в Україні розпочався розвиток ринкової економіки та демократичних відносин, зростає потреба інтегруватись у європейську й світову спільність народів. Тому на початку 90-х рр. основними стратегічними завданнями реформування вищої освіти вважався перехід до безперервної ступеневої системи підготовки фахівців, що сприяло б задоволенню потреб і можливостей особистості у здобутті повного освітнього кваліфікаційного рівня; формування мережі

вищих навчальних закладів, які б задовольняли інтереси та потреби особи, підвищення освітнього і культурного рівня суспільства. Проте в подальшому зміни в структурі, організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах усіх професій зумовлювалися суттю економічної реформи, внаслідок якої відбулося утвердження в усіх галузях господарства трьох форм власності – державної, комунальної і приватної, виникнення нових організаційно-виробничих форм господарювання, багатокладності економіки України. Це зумовило трансформацію основної функції вищих навчальних закладів: посилення професійного спрямування або спеціальності, яка відповідно до обсягу державної освіти визначається такими рівнями: підготовку молодшого спеціаліста забезпечують технікуми, училища, інші навчальні заклади еквівалентного рівня; бакалавра – забезпечують коледжі, інститути, консерваторії, інші прирівнені навчальні заклади; спеціаліста готують інститути, інші навчальні заклади відповідного рівня; магістра – інститути, академії, університети, інші навчальні заклади, які мають відповідний сертифікат. Відповідно до статті 12 Закону України «Про освіту» присвоєння вказаних кваліфікацій надано: а) коледжам, інститутам присуджувати перший науковий ступінь – бакалавра відповідної спеціальності; б) інститутам, академіям, університетам – другий науковий ступінь – магістра відповідної спеціальності; в) спеціалізованим вченим радам вищих навчальних закладів в установленому порядку наукові ступені кандидата і доктора наук, учені звання доцента, професора, старшого наукового співробітника присвоюються вченими радами вищих навчальних закладів і затверджуються в установленому порядку [3].

Вирішення стратегічних завдань передбачало набуття нового значення та поширених дій вищих навчальних закладів шляхом: проведення радикальних змін у змісті, формах, методах підготовки фахівців; подальшого розширення наукових досліджень як фундаменту підготовки спеціалістів та наукових працівників; взаємодії вищих навчальних закладів з навчальними закладами загальної середньої та професійної освіти, створення спільної системи довузівської підготовки та ранньої професійної орієнтації; відпрацювання нових форм взаємодії з виробництвом, для

забезпечення практичної підготовки студентів та впровадження у виробництво наукових розробок вчених відповідних вузів; проведення післядипломної перепідготовки та підвищення кваліфікації випускників минулих років з метою створення їм умов для адаптації до роботи в соціально-економічних обставинах, які постійно змінюються.

Висновки та перспективи подальших розробок. Отже, вища школа, враховуючи її соціальну роль і функції, здатність здійснювати діалог культур та її транснаціональні масштаби, має унікальні можливості перетворитися на засіб формування майбутнього нації. У цьому плані важливим є подолання стереотипів у суспільстві щодо ставлення до освіти і науки в Україні як до другорядних галузей, які можуть фінансуватися в режимі очікування.

Аналізуючи характер змін у вищій школі, ми дійшли висновку, що в досліджуваній період стратегічні напрями модернізації освіти України визначені об'єктивними тенденціями загальноосвітнього розвитку і тісно пов'язані з внутрідержавними процесами. З урахуванням поширення тенденції глобалізації, стає очевидним, що лише країна, яка забезпечить адекватний вимогам часу розвиток освіти і науки, може сподіватися на гідне місце в світі. Тобто, заклади вищої освіти ототожнюють собою водночас інтелектуальний інструмент матеріального прогресу та гарант збереження загальнолюдської системи цінностей і гуманізації суспільного життя.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Безена І. М. Культура свободи особистості в освітньому середовищі: сучасні тенденції та філософія проблеми. *Virtus: Науковий журнал*. 2017. №18. С. 10–15.
2. Безена І. М. Людина і її духовна краса (світоглядні філософії Василя Сухомлинського та Олеся Гончара). *Наукові записки. Педагогічні науки*. Кропивницький, 2018. Вип. 173. Ч. 2. С. 309–312.
3. Безена І. М. Соціокультурні аспекти самореалізації особистості школяра в контексті структурних змін в освіті. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури: науковий журнал*. 2016. Вип. 2(11). 228 с.
4. Безена І. М. Сучасні аспекти управління освітньою системою: філософсько-освітні концепти. *Гілея: науковий вісник : збірник наукових праць*. К. : «Видавництво «Гілея», 2018.

Вип. 128 (1). С. 286–291.

5. Генсон М. Керування освітою та організаційна поведінка. / Пер. з англ. Х. Проців. Львів: «Літопис», 2002. 384.

6. Гатто Дж. Вчитель 2.0. Як розв'язати проблему американського шкільництва / Пер. з англ. Т. Дитина. Львів: Літопис, 2016. 168 с.

REFERENCES

1. Bezena, I. M. (2017). *Kultura svobody osobistosti v osvItnomu seredovischi: suchasni tendentsiyi ta filozofiya problem*. [Culture of freedom of the person in the educational environment: modern tendencies and the philosophy of the problem].
2. Bezena, I. M. (2018). *Lyudina i yiyi duhovna краса (svitoglyadni filozofiyi Vasilya Suhomlinskogo ta Olesya Gonchara)*. [Man and her spiritual beauty (world-view philosophy of Vasyl Sukhomlynsky and Olesya Gonchar)]. Kropivnitsky.
3. Bezena, I. M. (2016). *Sotsiokulturni aspekti samorealizatsiyi osobistosti shkolyara v konteksti strukturnih zmin v osvIti*. [Socio-cultural aspects of selfrealization of the student's personality in the context of structural changes in education].
4. Bezena, I. M. (2018). *Suchasni aspekti upravlinnya osvItnoyu sistemoyu: filozofsko-osvItni kontsepti*. [Modern aspects of management of the educational system: philosophical and educational concepts].
5. Genson, M. (2002). *Keruvannya osvItoyu ta organizatsiyina povedinka*. [Management Education and Organizational Behavior]. Lviv.
6. Gatto, Dzh. (2016). *Vchitel 2.0. Yak rozv'yazati problemu amerikanskogo shkllnitstva*. [How to solve the problem of American schooling]. Lviv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РУДЧИК Ольга Сергіївна – викладач спеціальних дисциплін спеціальності Початкова освіта Комунального «Жовтоводський фаховий педагогічний коледж» Дніпропетровської обласної Ради.

Наукові інтереси: дослідження історико-педагогічних процесів України.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RUDCHYK Olha Strgyyvna – Teacher of Special Disciplines of the Specialty Primary Education of the Communal «Zhovtovodsk Professional Pedagogical College» of the Dnipropetrovsk Regional Council.

Circle of scientific interests: research of the historical and pedagogical processes of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2020 р.

УДК 373.5.011.3-051:004]:[005.952:005.53]
DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-200-206

ШУЛЯК Андрій Сергійович –

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6615-0341>
e-mail: shulakmaster@gmail.com

ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ ЯК СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ З ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Потреба підготовки вчителів інформатики з'явилася в 1985 році, коли в школах був уведений предмет «Інформатика». У кінці ХХ століття запит суспільства спрямовувався на фінансово-економічне застосування засобів ІКТ, що і призвело до деформації поняття «інформатика» як одного з розділів дисципліни: «Технологія». Технологічний ухил у визначенні стратегії розвитку освіти проявлявся і в технократичних моделях навчального процесу, що означало заміну загальноосвітніх завдань предмета інформатики, спрямованих на формування інформаційної картини світу на суто технічні завдання «формування комп'ютерної грамотності».

Відповідно до стандарту загальної освіти першого покоління обов'язковий мінімум змісту предмета «Інформатика» включав: інформацію та інформаційні процеси, інформаційні моделі і системи, комп'ютер як засіб автоматизації інформаційних процесів, засоби і технології створення і перетворення інформаційних об'єктів, засоби і технології обміну інформацією за допомогою комп'ютерних мереж (мережні технології), основи соціальної інформатики; основні етапи становлення інформаційного суспільства, етичні та правові норми інформаційної діяльності людини.

Ще в 1986 році у ході вивчення курсу було запропоновано перспективний перелік програмних засобів: базове програмне забезпечення шкільних ЕОМ (операційна система, файлова система, текстовий редактор), мовна система програмування з бібліотекою стандартних програм і системою налагодження, клавіатурний тренажер, простий редактор текстів, простий графічний редактор, навчальний інтерпретатор алгоритмічної мови, навчальна база даних, навчальна система обробки електронних таблиць, демонстраційний пакет для попереднього

знайомства з ЕОМ, бібліотека допоміжних алгоритмів, пакет програм, що моделюють роботу ЕОМ і її пристроїв, пакет моделюючих програм за темами зі шкільних курсів математики і фізики, програмна модель типових структур даних, навчальний пакет автоматичного вирішення завдань, пакет програм управління навчальним роботом, демонстраційний пакет із застосування ЕОМ.

Інформатика сьогодні є однією з фундаментальних галузей наукового знання, яка дозволяє сформувати системно-інформаційний підхід до аналізу навколишнього світу, закласти основу для формування сучасної природничо-наукової картини світу, заснованої на фундаментальній тріаді понять «речовина», «енергія», «інформація» [10, с. 19].

На думку М. Лапчика метою інформатики є глибоке освоєння основ наук і підготовку до майбутньої практичної діяльності через широке використання сучасної обчислювальної техніки як засобу навчання, самовдосконалення системи управління освітою на основі широкого впровадження комп'ютерних технологій, що забезпечують органічне включення галузі освіти в єдину систему інформатизації суспільства.

У курсі інформатики основної школи значне місце відводиться вивченню інформаційних процесів з основними методами і засобами проведення їх аналізу – це знаково-символічні і регулятивні універсальні навчальні дії, пов'язані з поняттями «інформаційна модель» і «алгоритм», що лежать в основі інформаційної моделі діяльності [10, с. 21].

У курсі інформатики старшої школи вирішуються більш широкі освітні завдання: формування понять, зокрема «системи», що дозволяє забезпечити цілісне сприйняття навколишнього світу, розвивати науковий світогляд, забезпечити адаптацію учнів в сучасному інформаційному суспільстві при вивченні таких тем, як «інформаційні

ресурси суспільства», «інформаційна безпека» та ін.

Разом з тим інформатика переживає переломний момент, оскільки ідеї алгоритмізації і програмування, інформаційні технології вирішення задач, якими вона оперувала протягом трьох десятиліть, вже не актуальні, незважаючи на те, що вони складають значну частину її змістового ядра.

Істотною зміною структури і змісту навчання інформатики в школі є введення профільного навчання на старшій ступені, що припускає вивчення інформатики на базовому і профільному рівнях, створення серії курсів за вибором. Профільні курси спеціалізують зміст навчання не тільки за принципами рівневої, а й профільної диференціації, курси за вибором носять в основному міжпредметний характер, пов'язані з освоєнням видів діяльності, затребуваних на ринку праці.

Аналіз змісту програм цих курсів свідчить про необхідність розширення не тільки методичної, але і предметної підготовки майбутнього вчителя інформатики, що вимагає адекватного відображення в них специфіки базових, профільних і елективних курсів. Це потребує посилення вимог до вчителя інформатики як сучасного фахівця з інформатизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Таке орієнтування вимагає внести ряд змін в існуючі підходи до підготовки майбутніх учителів інформатики, зокрема в розвиток системи їх підготовки для роботи в умовах інформаційно-комунікаційно освітнього середовища, методику проектування та використання хмароорієнтованого навчального середовища, сучасні інформаційні технології у створенні цифрового освітнього контенту, комп'ютерно орієнтоване освітнє середовище і шляхи його формування, напрями створення інформаційного освітнього середовища, які досліджували науковці (В. Биков, Н. Біферт, Р. Гуревич, А. Гуржій, В. Запорожко, О. Коротун, С. Литвинова, Р. Магомедов, О. Науменко, С. Семеріков, М. Сурхаєв, І. Шахіна та ін.). Науковці одностайні у думці, що змінилися уявлення про інформатику як науку, усвідомлення її сутності як фундаментальної природничої науки про інформаційні процеси в системах різної природи; змінилося розуміння ролі і місця інформатики в освіті; змінився характер професійної діяльності вчителя інформатики; відбувається модернізація методичної підготовки вчителя інформатики

відповідно до вимог більш адекватного відображення в їх змісті сучасних тенденцій розвитку методичної системи навчання інформатики в школі; вплив ІКТ на навчання, організаційну та управлінську діяльність в освіті не отримало адекватного відображення в програмах ЗВО.

Зазначені чинники підтверджують необхідність вдосконалення підготовки майбутнього вчителя інформатики в умовах інформатизації освіти.

Мета статті – розкрити вимоги до вчителя інформатики як сучасного фахівця з інформатизації, виокремити види його діяльності та запропонувати діяльнісну модель вчителя інформатики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключові зміни в діяльності сучасного вчителя інформатики визначаються високою динамікою зміни методичної системи їх навчання. Наприклад, за останні 35 років курсу інформатики було чотири абсолютно різних методичних системи її навчання: кінець 80-х рр. – програмування, друга грамотність (Бейсік, Турбо Паскаль, навчальна алгоритмічна мова тощо); 90-і рр. – ера прикладного програмного забезпечення (бази даних, табличні і текстові редактори тощо); початок 2000 рр. – ера інтернету (пошук і обробка інформації за допомогою глобальної мережі); в даний час система освіти переживає період переходу на фундаментальний курс інформатики.

Зі зміною підходів до навчання змінилися і вимоги до вчителя інформатики. І. Буяковською сформульовані такі вимоги до вчителя інформатики як до сучасного фахівця з інформатизації, який повинен вміти: здійснювати моніторинг стану інформатизації навчального закладу; підбирати інформаційно-комунікаційні технології, виходячи з потреб працівників освітніх закладів і рівня оснащеності навчального закладу; проводити консультативну роботу з працівниками освітніх закладів з питань використання інформаційно-комунікаційних технологій [4, с. 83].

Н. Куликова вважає, що вчитель інформатики повинен володіти комунікативними навичками, вміти, проаналізувавши зміст уроку, обравши відповідні засоби для активізації діяльності учнів, ставити проблемне формулювання теми уроку, бути готовим грамотно використовувати інтерактивні освітні ресурси, керувати за їх допомогою навчально-пізнавальною діяльністю учнів тощо [10, с. 51].

Крім наведених у стандарті вимог, вчитель інформатики, на думку М. Сурхаєва повинен вміти: знаходити, аналізувати, оцінювати і ефективно використовувати інформацію в освітній діяльності, а також створювати інформаційні ресурси, використовуючи різні технології обробки текстової, числової, графічної, звукової та відео- інформації; орієнтуватися в освітніх стандартах і навчальних програмах, проектувати навчальну діяльність, аналізувати цілі і завдання навчання, планувати освітні результати, адекватні сучасним вимогам, підбирати засоби ІКТ, спираючись на їх типологію за методичними функціями для здійснення запланованої навчальної діяльності, вирішення сформульованих завдань, а також для моніторингу, діагностики і корекції освітнього процесу; використовувати WEB-сервіси для спілкування з учнями, батьками, зі своїми колегами, обміну передовим педагогічним досвідом, зокрема, для тиражування своїх методичних розробок і залучення учнів до участі в навчальних мережевих спільнотах.

Учитель інформатики повинен бути готовим до формування інформаційно-комунікаційного предметного середовища, основою якого є технічна компонента – персональні комп'ютери, що мають в наявності необхідний набір програмного забезпечення, яке використовується для навчання вчителів-предметників та представників адміністрації школи (бази даних, електронні підручники, енциклопедії, педагогічні програмні засоби, програми для роботи в глобальній мережі, наприклад пошуковики, електронна пошта та ін.) [4, с. 73].

Дидактичними вимогами, що висуваються до вчителя інформатики у здійсненні професійно-педагогічної діяльності в умовах інформатизації освіти М. Благов вважає: вмотивованість у використанні різних дидактичних матеріалів; чітке визначення ролі, місця, призначення та часу використання комп'ютерних засобів навчання; тісний взаємозв'язок конкретного класу комп'ютерних засобів навчання з іншими видами технічних засобів навчання; відповідність методики комп'ютерного навчання загальній стратегії проведення навчального заняття [3, с. 67].

Узагальнюючи проаналізовані дослідження, необхідно крім наведених вимог, включити такі вміння, що сприяють розвитку методичної підготовки вчителя інформатики до професійної діяльності:

– цілеспрямовано застосовувати цифрові освітні ресурси при проектуванні та організації освітньої діяльності, орієнтованої на сучасні освітні результати в мотиваційній, когнітивній і діяльнісній сферах, для оперативного контролю, оцінки, діагностики навчальних досягнень учнів (контролюючі програми, е-портфоліо та ін.) тощо;

– обґрунтовано використовувати нові освітні технології; методи і форми навчання; побудовані або ефективно реалізовані на основі дидактичних можливостей засобів ІКТ (метод навчальних проєктів, автоматизовані навчальні системи, дистанційне навчання, змішане навчання тощо);

– володіти методикою використання електронних підручників і специфікою застосування традиційних підручників, що входять до складу навчально-методичного комплексу, що містить засоби ІКТ і спирається на WEB-ресурси;

– вміти проводити об'єктивну оцінку електронних освітніх ресурсів з погляду доцільності та ефективності їх використання в освітньому процесі, визначати необхідність їх використання в кожному конкретному випадку для вирішення поставлених педагогічних завдань;

– володіти технологією дистанційного навчання із застосуванням засобів ІКТ, використовувати сервіси Web 2.0-Web 4.0, створювати мережеві спільноти та використовувати їх можливості під час уроку, позаурочній діяльності, а також при підвищенні кваліфікації, зокрема, для обміну передовим педагогічним досвідом та інноваціями зі своїми колегами у всій країні і за її межами; вчителю інформатики нового покоління необхідно володіння елементами права (основи авторського права, захист прав інтелектуальної власності та інші норми права, що регулюють діяльність в інформаційно-комунікаційному освітньому середовищі);

– вчитель інформатики повинен володіти організаторськими та управлінськими вміннями для ведення спільної діяльності з зовнішніми організаціями, зокрема з державними установами та представниками бізнесу.

Все це зумовлює появу таких видів діяльності, як виконання контрольної, діагностичної, корекційної, навчальної, виховної та атестаційної функцій з використанням контролюючих програмних засобів (е-портфоліо, бази даних, електронні журнали, підготовка учнів до ЄДІ і ДПА).

Аналіз освітніх стандартів дозволив

А. Ляш скласти характеристику професійної діяльності вчителя, яку автор узагальнив через галузі діяльності: педагогічну (навчально-виховна та соціально-педагогічна), культурно-просвітницьку (вивчення і формування потреб дітей і дорослих в культурно-просвітницькій діяльності тощо), науково-дослідну та науково-методичну (збір, аналіз, систематизація та використання інформації з актуальних проблем науки і освіти тощо), організаційно-управлінську та проектну діяльності (проєктування освітніх середовищ, які забезпечують якість освітнього процесу).

О. Разинкіна вважає актуальними такі види діяльності майбутнього фахівця: навчально-пізнавальну, науково-дослідницьку, виробничу практику.

Всі ці види діяльності реалізують одну й ту ж соціальну функцію, але різняться між собою за об'єктами, засобами і результатами. Успіх роботи всієї системи залежить від ефективного виконання кожного виду діяльності та від злагодженості роботи всіх ланок.

Так, Т. Везиров виділяє три основні аспекти впливу Web-технологій на зміст діяльності вчителя інформатики: Web-технології увійшли в зміст шкільного курсу інформатики (як загальноосвітнього, так і профільного). З цього випливає, що вчитель інформатики повинен отримати в ЗВО відповідну підготовку (предметну, методичну, спеціальну); останнім часом з'явилася значна кількість освітніх Web-сайтів (навчальних, методичних, довідкових) тощо [5, с. 67].

Керуючись вимогами до вчителя інформатики та видами діяльності, якими повинен він володіти відповідно до державного освітнього стандарту третього покоління, пропонуємо діяльнісну модель учителя інформатики, доповнену (способами діяльності з використанням можливостей WEB-ресурсів) і детально-диференційовану за кожним компонентом педагогічної діяльності: когнітивно-дослідницькою, конструктивною, комунікативною, проєктувальною, організаційною, контролюючою, експертною.

Когнітивно-дослідницька діяльність пов'язана з вивченням і аналізом можливостей WEB-ресурсів, діяльністю студентів при їх використанні, корекцією своєї діяльності і діяльності учнів при використанні засобів інформатизації освіти; виявленні педагогічних проблем, для вирішення яких необхідно використовувати WEB-ресурси; здійсненням аналізу

можливостей вдосконалення шкільного курсу інформатики (розвиток структури, змісту, організаційних форм і методів освітнього процесу), цілеспрямований і методично обґрунтований пошук необхідного навчального, методичного та довідкового WEB-ресурса з інформаційних мереж; ведення персональних баз даних (кількість учнів, успішність, контроль над виконанням навчальних проєктів, чергування) тощо.

Конструктивна діяльність пов'язана з конструюванням гіпертексту (методичні рекомендації, сценарії авторських уроків, ділових і рольових ігор тощо); визначенням оптимального співвідношення навчального матеріалу, що транслюється за допомогою WEB-технологій і традиційних методів; здійснення аналізу можливостей вдосконалення шкільного курсу інформатики (розвиток структури, змісту, організаційних форм і методів освітнього процесу); цілеспрямований і методично обґрунтований пошук необхідного навчального, методичного та довідкового WEB-ресурса з інформаційних мереж; ведення персональних баз даних (кількість учнів, успішність, контроль над виконанням навчальних проєктів, чергування); розробкою засобів навчального призначення за допомогою програмних засобів, html-редакторів, створенням та використанням власних Інтернет-ресурсів навчального призначення, навчальних посібників і матеріалів на електронних носіях; використанням засобів автоматизації інформаційно-методичного забезпечення.

Комунікативна діяльність передбачає встановлення педагогічно доцільних відносин з учнями в умовах застосування WEB-ресурсів; використання інформаційних супермагістралей для спілкування і обміну навчально-методичною інформацією; використання телекомунікаційних технологій, WEB-сервісів (педагогічні спільноти, технології Wiki, соціальні мережі, Web 2.0 - Web 4.0) для педагогічного діалогу, обміну навчально-методичною інформацією з колегами; забезпечення і передачу учням навчальної інформації в будь-якому обсязі і в потрібному вигляді (роздатковий матеріал, WEB-ресурс, інструкції тощо); проходження додаткових програм, курсів, участі в web-бінарах; розширення професійних контактів з колегами з різних навчальних і науково-методичних установ, за допомогою телеконференцій, WEB-сервісів, соціальних мереж, педагогічних спільнот; спілкування

вчителя зі своїми колегами, а також з батьками, з представниками державних органів і бізнес-структур в рамках освітніх проєктів тощо.

Передбачає вміння в стислій формі висловлювати думки, орієнтуватися в Інтернет-спільнотах, консультиватися з колегами, які володіють цими технологіями, тиражувати педагогічні технології, розширювати свої професійні контакти і підвищувати професійну кваліфікацію.

Проектувальна діяльність передбачає діяльність з визначення доцільності використання WEB-ресурсів в навчальному процесі з урахуванням мети занять, змісту досліджуваного матеріалу, вікових особливостей учнів, їхніх знань і інтересів; визначення видів освітніх Web-ресурсів, що найбільше відповідають поставленим завданням, досягненню планованих освітніх результатів і розвитку самоосвітньої діяльності; проектування місця і ролі використання WEB-ресурсів в контексті конкретного заняття; планування індивідуальної і групової роботи учнів в умовах використання освітніх WEB-ресурсів тощо.

Організаційна діяльність включає діяльність з підготовки WEB-ресурсів до застосування у різних формах проведення занять (дистанційного, очно-заочного, домашнього, змішаного навчання); діяльність з інструктування учнів при роботі на WEB-сайті; контроль діяльності учнів при роботі в гіпертекстовому середовищі, як за допомогою комп'ютера, так і комплексно; діяльність з організації індивідуальної, групової, колективної роботи учнів на WEB-сайті; налагодження та налаштування WEB-ресурсів для застосування при різних видах навчальної діяльності: проведення уроків, факультативів, процесу самопідготовки, організацію індивідуальної, групової, колективної роботи учнів у WEB-просторі.

Контролююча діяльність включає аналіз і вибір проєктних рішень зі створення і модифікації інформаційних систем; аналіз і вибір програмно-технологічних платформ і сервісів інформаційної системи; аналіз результатів тестування інформаційної системи; оцінку витрат і ризиків проєктних рішень, ефективності інформаційної системи; використання освітніх WEB-ресурсів для здійснення контролю результатів навчання; діяльність з безперервного моніторингу навчального процесу з метою визначення орієнтирів рефлексії і корекції; застосування контрольно-оцінних освітніх WEB-ресурсів

для самоконтролю, самопідготовки і самокорекції учнів.

Експертна діяльність передбачає, що сучасний вчитель інформатики повинен бути експертом із застосування нових організаційних форм в навчальному процесі, а також з дослідження освітніх можливостей сучасних організаційних форм для підвищення якості освіти.

Експертна діяльність спрямована на аналіз психолого-педагогічних цілей використання програмних засобів (розвиток мислення, формування вмінь і навичок навчальної діяльності, інформаційної культури учнів); можливість забезпечення зворотного зв'язку (прийом і видача варіантів відповідей, можливість аналізу і діагностики помилок і їх корекції); оцінку ергономічного рівня програмних засобів (якість подання інформації на екрані, чіткість зображення, відповідність зображення на екрані можливостям комп'ютера даного типу, сервіс користувача, легкість доступу до інформації та ін.), їх технічний рівень (наявність автозавантаження, надійність роботи, можливість підключення периферійного обладнання); здійснення педагогічно-ергономічної експертної оцінки якості програмного продукту навчального призначення для ефективного використання в навчальному процесі; експертизу освітніх ресурсів на відповідність вимогам, що висуваються до навчально-методичного матеріалу (психолого-педагогічні, техніко-технологічні, ергономічні та ін.); діяльність, пов'язану з аналізом і синтезом навчально-методичного матеріалу для адаптації його під ті чи інші методи, форми навчання, навчальні ситуації; діяльність з оцінки рівня інтерактивності (можливість організації режиму діалогової взаємодії, наявність різноманітних засобів ведення діалогу, наявність різних рівнів складності при викладі матеріалу); аналіз освітнього WEB-ресурса на предмет можливості забезпечення зворотного зв'язку (прийом і видача варіантів відповідей, можливість аналізу і діагностики помилок і їх корекції); забезпечення інформаційної безпеки освітнього ресурсу, дотримання авторського права інтелектуальної власності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Професійна діяльність учителя інформатики в умовах інформаційно-комунікаційного освітнього середовища вимагає освоєння сучасних технологій, нових форм, методів і засобів організації навчальної діяльності, що призводить до орієнтації на нові вимоги:

застосовувати різноманітні форми організації навчальної діяльності, засновані на мережевих технологіях (Інтернет-навчання, освітні WEB-сервіси, мережеві університети); створювати системи дидактичних матеріалів на основі WEB-технологій, які містять як навчальний, так і контролюючий матеріал; активно використовувати мережеві інформаційні ресурси (Інтернет, освітні WEB-ресурси, мережеві банки і бази даних та ін.); інтенсивно використовувати інформаційні та освітні технології для організації активної освітньої взаємодії і комунікації, проводити експертизу освітніх ресурсів і методик навчання, заснованих на впровадженні WEB-технологій і засобів ІКТ.

Відповідно до цих вимог запропоновано діяльнісну модель учителя інформатики, доповнену за кожним компонентом педагогічної діяльності: когнітивно-дослідницьким, конструктивним, комунікативним, проєктувальним, організаційним, контролюючим, експертним.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у експериментальній перевірці запропонованих умінь, функцій та видів діяльності в умовах професійної діяльності як вчителя інформатики.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Биков В. Ю. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання* : зб. наук. пр. / за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука. Київ : Атіка, 2005. 272 с.
2. Біферт Н. В. Роль сучасних інформаційних технологій у створенні цифрового освітнього контенту. *Цифрові технології в освітньому процесі закладів освіти* : зб. матеріалів VII Всеукр. інтегракт. наук.-практ. конф. (Рівне, 24 вер. – 24 жовт. 2018 р.). Рівне : РОІППО, 2019. С. 14–20.
3. Благов М. Б. Формирование готовности студентов к использованию информационных технологий в педагогической деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Саратов, 2004. 155 с.
4. Буяковская И. А. Подготовка будущего учителя информатики к внедрению информационно-коммуникационных технологий в образовательных учреждениях : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Новокузнецк, 2006. 249 с.
5. Везиров Т. Т. Формирование профессиональных умений будущих учителей математики и информатики на основе web-технологий : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Махачкала, 2009. 193 с.
6. Гуревич Р. С., Гордійчук Г. Б., Коношевський Л. Л. та ін. Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами

ІКТ : монографія / за ред. Р. С. Гуревича. Вінниця : ФОП Рогальська І. О., 2011. 348 с.

7. Заріцька С. І., Пархоменко О. М. Використання веб-технологій у навчальному процесі. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2014. № 8. С. 39–43.

8. Запорожко В. В. Формирование готовности будущего учителя информатики к работе в компьютерной среде обучения : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Оренбург, 2011. 267 с.

9. Коротун О. В. Використання хмароорієнтованого середовища у навчанні баз даних майбутніх учителів інформатики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10. Житомир, 2018. 356 с.

10. Куликова Н. Ю. Методика формирования готовности будущего учителя информатики к использованию интерактивных средств обучения : дис. ... канд. пед. наук. Волгоград, 2014. 181 с.

REFERENCES

1. Bykov, V. Yu. (2005). *Vidkryte navchalne seredovyshe ta suchasni merezhni instrumenty system vidkrytoi osvity*. [Open learning environment and modern network tools of open education systems]. Kyiv.
2. Bifert, N. V. (2019). *Rol suchasnykh informatsiynykh tekhnolohii u stvorenni tsyfrovoho osvithnoho kontentu*. [The role of modern information technologies in the creation of digital educational content]. Rivne..
3. Blahov, M. B. (2004). *Formyrovanye hotovnosti studentov k yspolzovaniyu ynformatsyonnykh tekhnolohiy v pedahohycheskoi deiatelnosti*. [Formation of students' readiness to use information technologies in pedagogical activity]. Saratov.
4. Buiakovskaia, Y. A. (2006). *Podhotovka budushcheho uchytelia ynformatyky k vnedreniyu ynformatsyonno-kommunikatsionnykh tekhnolohiy v obrazovatelnykh uchrezhdeniyakh*. [Preparing the future teacher of informatics for the implementation of information and communication technologies in educational institutions]. Novokuznetsk.
5. Vezyrov, T. T. (2009). *Formyrovanye professionalnykh umenyi budushchykh uchyteli matematyky u ynformatyky na osnove web-tekhnolohiy*. [Formation of professional skills of future teachers of mathematics and computer science based on web-technologies]. Makhachkala.
6. Hurevych, R. S., Hordiichuk, H. B., Konoshevskiy, L. L. ta in. (2011). *Osvitnie seredovyshe dlia pidhotovky maibutnykh pedahohiv zasobamy IKT*. [Educational environment for training future teachers by means of ICT]. Vinnytsia.
7. Zaritska, S. I., Parkhomenko, O. M. (2014). *Vykorystannia veb-tekhnolohii u navchalnomu protsesi*. [Use of web technologies in the educational process].
8. Zaporozhko, V. V. (2011). *Formyrovanye hotovnosti budushcheho uchytelia ynformatyky k rabote v kompiuternoi srede obuchenya*. [Formation of the readiness of a future computer science teacher to work in a computer learning environment]. Orenburh.
9. Korotun, O. V. (2018). [The use of cloud-

based environment in the training of databases of future teachers of computer science]. Zhytomyr.

10. Kulykova, N. Yu. (2014). *Metodyka formyrovannya hotovnosti budushcheho uchytelia ynfarmatyky k yspolzovanyiu ynteraktyvnykh sredstv obucheniya*. [Methodology for the formation of the readiness of a future computer science teacher to use interactive teaching aids]. Volhohrad.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШУЛЯК Андрій Сергійович – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: інформатизація освіти; підготовка майбутнього вчителя інформатики; робота з WEB-ресурсами, WEB-сервісами.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHULIAK Andrii Serhiiiovych – postgraduate student in the Department of Pedagogics and Educational Management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: informatization of education; training of future IT teacher; work with WEB-resources and WEB-services.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2020 р.

УДК 374.091

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-206-211

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0420-3289>

e-mail: nataliy-savchenko@yandex.ua

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ТА ДОСТУПНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ ЯК ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Процес реформування всієї системи освіти України зумовлює необхідність переходу в якісно новий стан її невід'ємної ланки – позашкільної освіти. Актуальність обговорення цієї теми викликана потребою визначити роль і місце позашкільля в системній архітектурі освіти, адже позашкільна освіта є невіддільним складником системи освіти України, що має величезний виховний потенціал.

В сучасних умовах, у тій соціально-політичній та економічній ситуації, що склалася в Україні, позашкільні навчальні заклади знову покладають на себе завдання щодо створення умов для соціалізації та громадянського становлення дітей та молоді, а також організації їхнього змістовного дозвілля. Місія позашкільної освіти полягає у розвитку здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз останніх досліджень та публікацій, що присвячені теоретико-методологічним основам позашкільної

освіти та стосуються питань становлення і розвитку позашкільної освіти (В. Вербицький, Г. Пустовіт, Т. Суценко, Л. Березівська, В. Берека, О. Биковська, С. Букресва, Н. Харінко, Т. Цвірова, А. Шепилова та інші); сучасних підходів до організації додаткової освіти (В. Горський, А. Журкін, А. Золотарьова, М. Коваль, В. Лешер, О. Фоміна, А. Щетиніна та інші) свідчить, що, в основному, вони були присвячені загальним питанням вивчення досвіду організації змісту навчально-виховної діяльності в позашкільних установах та вирішенню завдань активізації їх виховного потенціалу. Однак мало або геть не обговорювалися питання доступності і якості позашкільної освіти, що є основними показниками ефективності освітньої системи будь-якої держави.

Мета статті. Висвітлити сучасні проблеми позашкільної освіти та окреслити перспективи вирішення питань підвищення якості та доступності позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Розроблення концептуальних ідей щодо реалізації виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів України набуває підвищеного значення в контексті виконання державної політики щодо розвитку позашкільної освіти як сучасної освітньої системи, спрямованої на виховання

творчої особистості, здатної до самореалізації в соціальному середовищі. Суттєвою перевагою позашкільної освіти є можливість забезпечення особистісного розвитку дитини в процесі творчої діяльності за інтересами, соціального самоствердження вихованців у вільний від навчання в школі час [9; 12].

У сучасних науково-педагогічних дослідженнях наголошується на тому, що система позашкільної освіти є унікальною за підходами до організації виховної роботи, що визначає її важливе місце в освітній галузі України [2; 3; 4; 7; 8; 11]. Як окреме соціально-педагогічне явище вона сформувалася та розвивається відповідно до особливостей соціокультурного, економічного розвитку країни в цілому та регіонів зокрема.

Здійснений аналіз наукових джерел дає підстави визначити такі актуальні завдання щодо розвитку позашкільної освіти:

- удосконалення системи організаційно-координаційної роботи на всеукраїнському, регіональному та місцевому рівнях;

- підвищення ефективності організаційно-педагогічної, науково-методичної та психолого-педагогічної діяльності в позашкільних навчальних закладах;

- розроблення нормативно-правових основ для організації ефективної співпраці загальноосвітніх, позашкільних і вищих навчальних закладів з метою створення освітнього та виховного середовищ, оптимально сприятливих для духовного, інтелектуального, творчого розвитку дітей та молоді.

Матеріали всеукраїнських науково-практичних конференцій і семінарів-практикумів із питань організації діяльності позашкільних навчальних закладів дають змогу зробити висновок про те, що суттєвими чинниками розв'язання означених завдань є:

- розвиток позашкільної освіти та виховання підрастаючого покоління з урахуванням світових стандартів якості освіти;

- упровадження більш ефективних форм взаємодії між освітніми та іншими соціальними інститутами з метою створення освітнього, виховного середовища;

- підвищення соціального статусу педагога; забезпечення підготовки педагогічних кадрів до організації діяльності дітей та учнівської молоді за різними напрямками позашкільної освіти [6; 7; 8; 10].

Вищезазначене зумовлює необхідність узагальнення концептуальних ідей, які

відображають принципові позиції науковців і педагогів-практиків щодо реалізації освітнього та виховного потенціалів позашкільних навчальних закладів, організації цієї роботи на всеукраїнському, регіональному та місцевому рівнях. За нашим висновком, доцільно розглядати такі аспекти в контексті проблеми:

- науково-методологічний, що виражається у визначенні теоретико-методологічних і методичних основ модернізації діяльності позашкільних навчальних закладів на основі сучасних психолого-педагогічних досліджень;

- організаційно-координаційний, що полягає в оптимізації організаційно-педагогічних засад виховної роботи в позашкільних навчальних закладах, підвищенні рівня методико-координаційної роботи на всеукраїнському, регіональному та місцевому рівнях;

- процесуальний, що передбачає визначення умов, методів і засобів оптимізації виховної складової навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах, створення ефективних моделей організації виховної роботи на рівні закладу, його навчально-виховних структур (відділів, відділень тощо), творчих об'єднань (гуртків, шкіл, студій тощо).

Науково-методологічний аспект вирішення проблеми полягає не лише у визначенні шляхів і засобів реалізації виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів, а й науково-методологічному обґрунтуванні їхньої доцільності. Важливими складовими науково-методичного забезпечення в цьому контексті є:

- аналіз наукових досліджень із проблем виховання та розвитку дітей і молоді, зокрема в позашкільних навчальних закладах, матеріалів педагогічної практики;

- науково-педагогічне обґрунтування соціального значення реалізації виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів;

- розроблення концептуальних основ реалізації виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів (оновлення Концепції позашкільної освіти та виховання з урахування сучасних соціокультурних тенденцій);

- упровадження в педагогічну практику сучасних методів науково-педагогічного дослідження, а саме: організаційно-педагогічного, психолого-педагогічного, методичного моніторингу; педагогічного моделювання виховних процесів, авторських

освітньо-виховних систем, методичної роботи тощо; оперативного аналізу – визначення показників результативності, розроблення критеріїв оцінювання ефективності роботи тощо.

Результати аналізу науково-методичної літератури та педагогічної практики дають підстави для висновку про те, що організація роботи позашкільних навчальних закладів на всеукраїнському організаційному рівні повинна включати:

– удосконалення нормативно-правової основи діяльності позашкільних навчальних закладів;

– організацію науково-педагогічних досліджень з актуальних проблем розвитку позашкільної освіти;

– сприяння формуванню та розвитку сучасних освітньо-виховних систем, спрямованих на розвиток, освіту та соціалізацію особистості тощо;

– удосконалення системи підвищення професійної компетентності педагогів;

– організацію міжнародної співпраці з актуальних проблем виховання та розвитку підростаючого покоління у сфері вільного часу;

– сприяння розвитку всеукраїнських періодичних науково-педагогічних видань;

– створення системи висвітлення виховної роботи позашкільних навчальних закладів у ЗМІ тощо [3; 12].

Зараз МОН здійснюється робота щодо підготовки нормативно-правових актів у сфері позашкільної освіти (Типової освітньої програми закладу позашкільної освіти, проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про позашкільну освіту», проекту Порядку організації інклюзивного навчання в системі позашкільної освіти тощо).

Аналіз матеріалів досвіду практичної діяльності позашкільних навчальних закладів України засвідчує, що основними шляхами реалізації потенціалу позашкільних навчальних закладів на регіональному організаційному рівні є:

– створення ефективної системи роботи щодо підвищення професійної компетентності педагогів (систематизація діяльності обласних методико-педагогічних заходів – семінарів-практикумів, науково-практичних конференцій тощо; організація співпраці щодо курсової перепідготовки педагогів з обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти; розроблення та впровадження спецкурсів тощо; відкриття нових спеціальностей у ВНЗ для підготовки кваліфікованих фахівців

позашкільних закладів);

– забезпечення постійної професійної взаємодії в позашкільному педагогічному середовищі регіону (діяльність обласних профільних методоб'єднань, творчих груп педагогів, дистанційні форми співпраці на основі сучасних інформаційних технологій);

– підвищення ефективності роботи щодо узагальнення (технологія професійно-творчого портфоліо) та популяризації перспективного педагогічного досвіду (використання можливостей Інтернету, регіональних періодичних фахових видань) [6; 7].

Сутність процесуального аспекту проблеми полягає в цілеспрямованій організаційно-педагогічній діяльності, що має на меті залучення вихованців до системи взаємовідносин у позашкільному мікросередовищі, виховання ціннісного ставлення особистості до природи, інших людей, самого себе; становлення ціннісних орієнтацій особистості; передбачає створення системи навчально-виховної роботи, спрямованої на вирішення пріоритетних завдань щодо розвитку особистості.

За такого підходу як критерії оцінювання ефективності роботи педагогічних колективів щодо реалізації виховного потенціалу позашкільного навчального закладу можна розглядати такі:

– організаційна складова (сформованість організаційних моделей за напрямками навчально-виховної роботи, рівнями її організації);

– методична складова (програмно-методичне забезпечення, організація науково-методичної діяльності, співробітництво з освітніми закладами, науковими установами, батьками вихованців);

– психолого-педагогічна складова (психолого-педагогічний супровід навчально-виховного процесу).

Досвід підтверджує, що у наш час без постійної творчої взаємодії наукової думки та практичного досвіду педагогів вирішення проблеми підвищення якості освіти, зокрема позашкільної, є проблематичним.

Тому на часі необхідним є визначення пріоритетних напрямів спільної роботи вчених і педагогів-практиків. Серед них, на наш погляд, слід виокремити: удосконалення науково-методологічних засад діяльності навчальних закладів; визначення пріоритетних напрямів їх роботи; удосконалення системи навчальної, розвиваючої та виховної роботи; підсилення інноваційних процесів у навчально-виховній,

методичній, управлінській діяльності; широке впровадження в педагогічну практику наукових методів педагогічного моделювання; активізація інтеграційних процесів щодо використання освітньо-розвиваючих і здоров'язберігаючих технологій; психологічний супровід суб'єктів навчально-виховного процесу.

Сучасною психолого-педагогічною наукою зроблено суттєвий внесок у створення науково-методичного підґрунтя для формування освітнього середовища позашкільних навчальних закладів і забезпечення креативної спрямованості його невід'ємної складової – навчально-виховного мікросоціуму. Значними є наукові доробки щодо дослідження проблеми формування творчої особистості, розвитку психолого-педагогічних теорій розвивального навчання й виховання.

Чимало зроблено й педагогами-практиками. Постійно вдосконалюються сучасні моделі навчально-розвивальної та виховної роботи, що забезпечує ефективність створених освітніх систем [2; 10].

Зазначене сприяє постійному вдосконаленню науково-методичної бази, що стосується, насамперед, розроблення та впровадження сучасних педагогічних технологій. Здійснюється модернізація освітнього середовища: удосконалюються матеріально-технічні та психолого-педагогічні умови навчальних закладів, підсилюється активність навчально-виховного мікро соціуму; проводиться робота щодо формування в Україні цілісного освітнього та інформаційно-методичного простору [4; 5; 11].

Доступність або рівний доступ до освіти визначає, що, незалежно від того, де народилася дитина – у великому місті чи маленькому містечку або селі – вона має право на позашкільну освіту, навчання у закладах позашкільної освіти. Адже в Україні забезпечення рівного доступу освіти, у тому числі позашкільної, є одним із пріоритетних напрямів державної освітньої політики. Одним із основних індикаторів, що характеризують доступність позашкільної освіти є показник охоплення дітей позашкільною освітою у закладах позашкільної освіти від загальної кількості дітей дошкільного і шкільного віку. На жаль, ситуація щодо доступності до позашкільної освіти в Україні є нерівномірною, існує дисбаланс, який найбільше представлено в охопленні дітей позашкільною освітою у міській і сільській місцевості та в

гендерному аспекті, тобто відсотках охоплення дівчаток і хлопчиків [1].

На наш погляд, це, перш за все, пов'язано з недостатнім фінансуванням позашкільної освіти, особливо у сільській місцевості. По-друге, на місцях не завжди є широке інформування громадськості про функціонування закладів позашкільної освіти й співпраця закладів позашкільної освіти із закладами дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти. По-третє, не завжди є відповідальне ставлення місцевої влади щодо створення умов до здобуття позашкільної освіти дітьми у закладах позашкільної освіти. По-четверте, однією з головних проблем є відсутність кваліфікованих кадрів для проведення позашкільної роботи. Для збереження та подальшого розвитку позашкільної освіти важливо знаходити нові підходи, сучасні форми роботи, впроваджувати нові проекти, з урахуванням потреб суспільства, інтересів дітей та їх батьків в окремо взятому регіоні, місті, селищі. А це означає, що якість надання таких послуг повинна бути високою і здійснювати ці послуги повинен кваліфікований фахівець. Якість освіти в позашкільлі напряму залежить від кадрів! Педагог позашкільного навчального закладу – керівник гуртка, до якого приходять діти, має бути гарним співрозмовником, цікаво викладати, майстерно демонструвати власні здібності, володіти навичками психолога, постійно підвищувати свій рівень (державна кваліфікація, неформальне навчання – тренінги, майстер класи тощо). Задача директора позашкільного навчального закладу спонукати керівника гуртка до навчання, підвищення кваліфікації та надавати таку можливість.

Таким чином, рівний доступ до позашкільної освіти дітей та молоді з різних верств населення у різних регіонах є важливим питанням державної освітньої політики.

09.08.2018 р. у Міністерстві освіти і науки України була презентована Стратегія розвитку позашкільної освіти, розроблена Міжнародною асоціацією позашкільної освіти спільно із залученням представників органів законодавчої та виконавчої влади, працівників органів управління освітою, закладів освіти, вчених, громадськості України та інших держав, які займаються питаннями позашкільної освіти. Метою стратегії є підвищення якості та доступності позашкільної освіти, розширення функцій закладу позашкільної освіти в

адміністративно-територіальній одиниці як центру освітньої, соціокультурної та громадянської діяльності з урахуванням навчання впродовж життя.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, подальший розвиток позашкільної освіти як важливої складової системи освіти України може бути забезпечений лише за умови постійної професійно-творчої взаємодії вчених та педагогів-практиків за підтримки державних структур. І тому, на нашу думку, проблема підвищення якості позашкільної освіти має розглядатися як в організаційно-технологічному, так і в науково-методичному та психолого-педагогічному аспектах. Також слід зазначити, що процес удосконалення організаційно-технологічних засад позашкільної освіти буде ефективним за умов постійної підтримки з боку владних структур.

Таким чином, необхідно підкреслити, що реалізація виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів на основі сучасних психолого-педагогічних положень і методологічних основ позашкільної освіти передбачає наявність відповідної нормативно-правової основи, системи науково-методичного забезпечення, сучасної матеріально-технічної бази навчального закладу; співробітництво з іншими соціальними інститутами для реалізації соціальних функцій освіти, виховання і соціалізації дітей та молоді та для підвищення таких показників ефективності освітньої системи України як якість та доступність позашкільної освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Биковська О. В. Сучасні положення теорії та методики позашкільної освіти / О. В. Биковська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. Випуск 24 : збірник наукових праць / за наук. ред. О. В. Биковської. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. С. 3–8.

2. Биковська О. В. Позашкільна освіта : теоретико-методичні основи : монографія / О. В. Биковська. К. : ІВЦ АЛКОН, 2008. 336 с.

3. Вербицкий В. В. Стратегические ориентиры развития системы внешкольного эколого-натуралитического образования Украины / В. В. Вербицкий // Позашкільна освіта: стратегії, інновації, практика : [зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.], (21-23 травня 2009 р.) / Міністерство освіти і науки України, Національний еколого-натуралістичний центр [та ін.]. Суми : ПП «Рудень С. І.». 2009. С. 6–16.

4. Литовченко О. В. Виховний потенціал позашкільних навчальних закладів : аспекти

дослідження / О. В. Литовченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. – Випуск 24 : збірник наукових праць / за наук. ред. О. В. Биковської. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. С. 87–91.

5. Ковбасенко Л. І. Організаційно-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального закладу : методичний посібник / Л. І. Ковбасенко. К., 2000. 53 с.

6. Павлова Л. М. Організація методичної роботи у позашкільних навчальних закладах : метод. рекомендації / Л. М. Павлова. К., 2005. С. 3–4.

7. Позашкільна освіта в Україні : навч. посібник / за ред. О. В. Биковської. К. : ІВЦ АЛКОН, 2006. 224 с.

8. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання : деякі нотатки про сьогодення / Г. П. Пустовіт // Формування та розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в креативному освітньому соціумі. [Збірник матеріалів наук.практ. конф.] Кол. авт. Суми, 2008. 291 с.

9. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта : дидактичні основи методів навчально-виховної роботи : Монографія. Книга 2. / Г. П. Пустовіт, Л. В. Тихенко. – Суми : Університетська книга, 2008. С. 131–135.

10. Савченко Н. І. Розвиток соціального партнерства : модель «Університет – позашкільний навчальний заклад» / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. Випуск 24 : збірник наукових праць / за наук. ред. О. В. Биковської. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. С. 144–146.

11. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка : навч. посібник / Т. І. Сущенко. К. : ІСДО. 1996. 144 с.

12. Тихенко Л. В. Роль позашкільних навчальних закладів у організації вільного часу дітей і учнівської молоді / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. Випуск 24 : збірник наукових праць / за наук. ред. О. В. Биковської. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. С. 166–170.

REFERENCES

1. By`kovs`ka, O. V. (2010). *Suchasni polozhennya teoriyi ta metody`ky` pozashkil`noyi osvity`*. [Current provisions of the theory and methodology of extracurricular education]. Kiev.

2. By`kovs`ka, O. V. (2008). *Pozashkil`na osvita: teorety`ko-metody`chni osnovy`*. [Extracurricular education: theoretical and methodological foundations]. Kiev.

3. Verby`czky`j, V. V. (2009). *Strategy`chesky`e ory`enty`ry razvy`ty`ya sy`stemy vneshkol`nogo ekologo-naturaly`sty`cheskogo obrazovany`ya Ukray`ny*. [Strategic guidelines for the development of the system of extracurricular

environmental education in Ukraine]. Sumy.

4. Ly`tovchenko, O. V. (2010). *Vy`hovny`j potencial pozashkil`ny`h navchal`ny`h zakladiv : aspekty` doslidzhennya*. [Educational potential of out-of-school educational institutions: aspects of research]. Kiev.

5. Kovbasenko, L. I. (2000). *Organizacijno-pedagogichni osnovy` diyal`nosti suchasnoho pozashkil`nogo navchal`nogo zakladu*. [Organizational and pedagogical bases of modern extracurricular school activity]. Kiev.

6. Pavlova, L. M. (2005). *Organizaciya metody`chnoyi roboty` u pozashkil`ny`h navchal`ny`h zakladah*. [Organization of methodological work in out-of-school educational establishments]. Kiev.

7. *Pozashkil`na osvita v Ukraini* (2006). [Extracurricular education in Ukraine]. Kiev.

8. Pustovit, G. P. (2008). *Pozashkil`na osvita i vy`hovannya : deyaki notatky` pro s`ogodennya*. [Extracurricular education and upbringing: some notes on the present]. Sumy.

9. Pustovit, G. P. (2008). *Pozashkil`na osvita : dy`dakty`chni osnovy` metodiv navchal`noy`hovnoyi roboty`*. [Extracurricular education: didactic foundations of methods of educational work]. Sumy.

10. Savchenko, N. I. (2010). *Rozvy`tok social`nogo partnerstva : model` «Universy`tet – pozashkil`ny`j navchal`ny`j zaklad»*. [Development of social partnership: model «University – Extracurricular institution»]. Kiev.

11. Sushhenko, T. I. (1996). *Pozashkil`na*

pedagogika. [Extracurricular Pedagogy]. Kiev.

12. Ty`henko, L. V. (2010). *Rol` pozashkil`ny`h navchal`ny`h zakladiv u organizaciyi vil`nogo chasu ditej i uchniv`s`koyi molodi*. [The role of extracurricular educational institutions in the organization of free time for children and students]. Kiev.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія і практика освіти молоді у зарубіжних країнах та в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SAVCHENKO Nataliia Serhiyivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: sphere of scientific and research interests: the theory and practice of the youth's education in the West European countries and Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2020 р.

УДК 378:147

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-211-216

КАРАПЕТЯН Аліна Овіківна –

кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри англійської мови Національного університету «Кієво-Могилянська академія»
ORCID:<http://orcid.org/0000-0001-7614-9838>
e-mail:planetka1982@gmail.com

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ШЛЯХ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У контексті реформ Болонського процесу можливість працевлаштування є своєрідним індикатором якості освіти, який також свідчить про її окупність. Вважають, що заклади вищої освіти мають стати виробниками освітніх послуг, конкурентоспроможних на національному та міжнародному ринках. Реформування вищої освіти передбачає підготовку фахівців, які не лише володіють певною сукупністю знань та умінь, а й здатні виконувати комплексні завдання, критично мислити, працювати в команді, мати навички управління, емоційний інтелект, тощо. Отже, актуальним завданням стає запровадження

компетентісного підходу, де компетентність розглядається як здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що з часів реформування системи вищої освіти України згідно з принципами Болонського процесу питання працевлаштування випускників вивчалось науковцями, що знайшло відображення в роботах С. І. Бандур, Е. М. Лібанової, В. І. Лугового, Ю. В. Сухар-

никова, Г. О. Черніченко тощо.

Однак, незважаючи на певну кількість досліджень як у галузі методики, а саме, із розроблення технологій впровадження компетентнісного підходу в систему вищої освіти України, так і у сфері державного управління, необхідно зауважити, що питання взаємозв'язку компетентнісного підходу та працевлаштування є недостатньо дослідженим і потребує подальшого вивчення.

Мета статті – на основі критичного аналізу методичних розробок питань запровадження компетентнісного підходу, державних інструментів вирішення проблем працевлаштування випускників вишів, виявити компетентності, які мають великий вплив на працевлаштування, але недостатньо розвиваються вишами, та запропонувати методи організації навчального процесу, спрямовані на їх розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Можливість працевлаштування – це широке поняття, яке включає в себе предметні, методологічні, соціальні та індивідуальні компетентності, які дозволяють випускникам успішно займатися професією. Можливість працевлаштування також полягає в тому, щоб випускники мали більше шансів отримати роботу в обраній ними галузі, мали можливість створювати/відкривати нові підприємства, розвиватися і досягати успіху у своїй професії.

Можливість працевлаштування є одним з ключових понять Болонського процесу, про що свідчать численні документи. Можливість працевлаштування була однією з основних цілей Сорбонської декларації в 1998 році, а створення європейського простору вищої освіти розглядалося як спосіб сприяння мобільності та зайнятості громадян. У Сорбонській декларації можливість працевлаштування була також визначена як один з позитивних результатів встановлення порівнянних ступенів в європейському освітньому просторі.

У подальших документах Болонського процесу спостерігаємо розробку конкретних механізмів для подолання проблем із працевлаштуванням, таких як надлишок кадрів у деяких секторах, невідповідність навичок вимогам роботодавців, надмірна кваліфікація випускників. Підкреслюється економічний аспект освіти, згідно з яким співвідношення якості й ціни інвестицій в освіту та дослідження повинне вимірюватися можливістю працевлаштування. Важливою стає ідея про

те, що освіта повинна задовольняти потребам економічної системи [3, с. 52–53].

Аналіз поточної ситуації на ринку праці України та літератури з даного питання дозволяє дійти висновку про проблему взаємодії ринку праці та вищих навчальних закладів. У висновках численних слухань і круглих столів, організованих в останні роки Комітетом з питань соціальної політики та праці Верховної Ради України, Конфедерацією роботодавців України, Асоціацією роботодавців України, тощо, наступні проблеми сфери освіти переважно визначались основними:

– відрив ринку освітніх послуг від реального ринку праці;

– незрозумілість для ринку праці значної частини присуджуваних ВНЗ кваліфікацій;

– низькі показники працевлаштування випускників за фахом, у тому числі, в державному секторі економіки;

– недостатність практичної підготовки молодих фахівців [1, с. 11].

Проблемам неузгодженості попиту та пропозиції на ринку праці України присвячено Дослідження попиту на робочу силу, здійснене Всесвітнім банком у співпраці з Європейською Комісією та Європейським фондом освіти, а також дослідження О. Купець, М. Чебанової. Згідно з ними, відбувається як вертикальний (у випадках недостатньої або надмірної кваліфікованості кандидата), так і горизонтальний (рівень кваліфікації задовольняє вимогам вакансії, а тип кваліфікації не задовольняє) дисбаланс на ринку праці. [9, с. 3–5]. Це має негативний вплив на економічні показники країни та соціальне забезпечення, стримує зростання компаній та надає поштовх структурному безробіттю.

З приводу розв'язання цих проблем дослідники доходять одногосного висновку про те, що партнерські відносини між роботодавцями та ВНЗ є виграшними для обох сторін і сприятимуть досягненню основної мети – підготовки висококваліфікованих фахівців, які будуть конкурентоспроможними на національному, європейському та світовому ринках праці. Наголошується на необхідності переходу від «знаннєвої» парадигми в освіті до компетентнісного підходу. Саме компетентнісний підхід, при наявності так званого циклу компетенції (ринок праці передбачає очікувану компетентність, а навчальні заклади різних рівнів пропонують цю компетентність), вважають здатним

поєднати навчальний процес із ринком праці. Розроблення Національної рамки кваліфікацій, яка є системним і структурованим за компетентностями описом кваліфікаційних рівнів, спрямовано на:

1) введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців;

2) забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудоких відносин;

3) сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні;

4) налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці;

5) узгодження освітніх та професійних кваліфікацій, що сприяє подоланню дисбалансу між ринком праці та системою вищої освіти [4]

Такий процес зумовлює й нові підходи до розроблення програми підготовки фахівців для різних рівнів акредитації. Вихідними параметрами плану розроблення програм мають бути:

– кваліфікаційні/рівневі дескриптори відповідно до Національної рамки кваліфікацій;

– встановлені державою та органами забезпечення якості пріоритети, спрямовані на: працевлаштування випускників, досягнення соціальної і громадянської компетентності, культурної освіченості тощо;

– опис узагальненого об'єкта діяльності, національні стандарти та міжнародні еталони, профіль спеціальності/спеціалізації;

– типові види занять випускників (карта професій), професійний стандарт, одиниці компетентностей кваліфікації [1, с. 11].

Компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах навчання, причому як результат навчання розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях; результати навчання пов'язані з набутими кваліфікаціями як стандартизованими наборами компетентностей [4].

Проект Tuning, метою якого є переопрацювання, розробка, впровадження, оцінка та підвищення якості програм першого, другого і третього циклів навчання, надав визначення та класифікацію компетентностей, які згодом використовувались системами вищої освіти єдиного європейського простору.

В методології Tuning поняття компетентності розглядається як основа результатів навчання. Tuning робить різницю між результатами навчання та компетентностями, щоб розрізнити ролі найбільш значущих учасників процесу: професорсько-викладацького складу та студентів. Бажані результати процесу навчання формулюються професорсько-викладацьким складом, переважно залучаючи до процесу представників студентів. Компетентності набуваються або розвиваються в процесі навчання студентами. Інакше кажучи, результати навчання - це твердження про те, що студент повинен знати, розуміти і/або вміти продемонструвати після завершення навчання. Вони можуть відноситися до одиниці курсу або модулю, або ж до періоду навчання, наприклад, до програми першого або другого циклу. Результати навчання визначають вимоги до присудження кредиту.

Компетентності являють собою динамічне поєднання знань, розуміння, навичок і умінь. Розвиток компетентностей є метою освітніх програм. Компетентності формуються в різних підрозділах курсу і оцінюються на різних етапах.

Тюнінг виділяє три типи компетентностей:

– інструментальні: когнітивні здібності, методологічні здібності, технологічні здібності та лінгвістичні здібності;

– міжособистісні: індивідуальні здібності, такі як соціальні навички (соціальна взаємодія та співпраця);

– системні: вміння і навички, що відносяться до цілих систем (поєднання розуміння, сприйнятливості і знань) [8].

Найбільш важливою і найбільш важкою частиною компетентнісного підходу у навчанні вважають визначення компетентностей, які задовольняють потреби студентів і роботодавців таким чином, щоб вони були прогресивними (в тому сенсі, що одна компетентність будується на більш ранніх компетентностях і веде до більш просунутих компетентностей) і послідовними (в тому сенсі, що сума всіх компетентностей дає випускникові знання і навички, необхідні в рамках бізнесу або професії).

Хоча Тюнінг повною мірою визнає важливість накопичення і розвитку спеціальних (фахових) та загальних інструментальних компетентностей (когнітивні, методологічні, технологічні та лінгвістичні здібності) як основи для

університетських дипломних програм, він підкреслює той факт, що час і увага також повинні бути присвячені розвитку ключових міжособистісних та системних компетентностей [6].

До ключових міжособистісних компетентностей належать: здатність до критики та самокритики, взаємодія (робота в команді), міжособистісні навички та вміння, здатність працювати в міждисциплінарній команді, здатність спілкуватися з експертами з інших галузей, позитивне ставлення до несхожості та інших культур, здатність працювати в міжнародному середовищі, етичні зобов'язання.

Системні компетентності (включають: здатність застосовувати знання на практиці, дослідницькі навички та вміння, здатність до навчання, здатність пристосовуватись до нових ситуацій, здатність породжувати нові ідеї (креативність), лідерські якості, розуміння культури та звичаїв інших країн, здатність працювати самостійно, планування та управління проектами, ініціативність та дух підприємництва, турботу про якість, бажання досягти успіху [5].

Ці компетентності стають все більш і більш актуальним для підготовки студентів до їх майбутньої ролі в суспільстві з точки зору працевлаштування. У зв'язку з глобалізацією, діджиталізацією та підвищенням рівня складності технологій, високою конкуренцією серед виробників, яка веде до оптимізації коштів на трудові ресурси (передбачається, що один робітник має виконувати розрізнені функції), розробкою та використанням нових методологій управління (таких, як Agile, яка передбачає підвищення ролі командної роботи, взаємодію з фахівцями різного профілю, вміння вирішувати комплексні завдання та критично мислити) особлива увага приділяється особистості студента, формуванню здатності діяти в різних проблемних ситуаціях. Ще одним аргументом на користь формування міжособистісних та системних компетентностей є поняття так званої відповідності людини навколишньому середовищу. Автори одноіменної теорії Дж. Свонсон і Н. Фоуд, аналізуючи зв'язок між особистими характеристиками та трудовим контекстом, доходять висновку, що адекватність між навичками студентів та їх майбутнім робочим контекстом збільшується, коли студенти набувають навички самопізнання. Це потенційно сприяє підвищенню рівня продуктивності та задоволеності трудовим процесом.

Наступним кроком вважаємо необхідним перегляд та доопрацювання навчальних програм на рівні ВНЗ та включення в них міжособистісних та системних компетентностей. Нижченаведений алгоритм може використовуватися в якості приклада впровадження.

1) Перший етап включає виявлення компетентностей, які є важливими для працевлаштування. Методом отримання інформації є інтерв'ю з роботодавцями та випускниками. В обговоренні модернізації навчальних програм має брати участь професорсько-викладацький склад вишу, а також представники органів студентського самоврядування.

2) На другому етапі відбувається визначення того, які компетентності вже формуються в межах дисциплін, які наразі викладаються. Робота передбачає оцінювання власних педагогічних практик викладачами.

3) На третьому етапі робота може йти у двох напрямках. По-перше, педагоги мають вивчити можливості для розвитку міжособистісних та системних компетентностей. Шаблон з описом компетентностей, які необхідно розвивати, спочатку пропонується академічним працівникам як орієнтир для формування компетентностей та оцінки студентів. Спираючись на шаблон, викладачі мають розробляти власні інструменти для формування та оцінювання міжособистісних та системних компетентностей. Студентів, в свою чергу, знайомлять зі списком компетентностей, які входять до програми. Цей список також має включати методи діагностики формування компетентностей. По-друге, нові дисципліни, основною метою яких є формування міжособистісних та системних компетентностей (наприклад, теорія та практика ділової комунікації, основи командної роботи, тощо), можуть бути запропоновані студентам.

4) Невід'ємною складовою цього процесу є щорічне переосмислення викладачами своєї практики, оновлення інструментів формування міжособистісних та системних компетентностей та методів їх оцінювання. Студенти також повинні заохочуватися до оцінювання набутих навичок за допомогою ведення портфоліо, анкетування, тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Викладення матеріалу, поданого вище, дозволяє дійти певних висновків. В сучасному суспільстві заклади

вищої освіти набувають нових функцій. Можна казати про існування моделі, яка не тільки базується на застосуванні знань але і використовує знання як продукт. Можливість працевлаштування стає показником якості освіти. Це приводить до необхідності залучати стейкхолдерів (державу, студентів, бізнес) до процесу реформування системи вищої освіти, а саме, розроблення Національної рамки кваліфікацій, внесення змін у навчальні програми.

Було встановлено існування неузгодженості попиту та пропозиції на ринку праці, як горизонтального, так і вертикального дисбалансу. Насамперед,значають недостатню розвиненість гнучких навичок, таких як критичне мислення, вміння розв'язувати комплексні завдання.

Зміна методології навчання, застосування компетентісного підходу замість знанневої парадигми вважається ефективним засобом вирішення проблем на ринку праці. Під компетентністю розуміють вміння застосовувати набуті знання в конкретних робочих ситуаціях.

Розвиток міжособистісних компетентностей вважаємо першочерговим завданням викладача. Це спонукає до внесення змін у навчальні програми, яке може бути запроваджене в декілька етапів: 1) виявлення міжособистісних та системних компетентностей, які є важливими для працевлаштування; 2) визначення того, які компетентності вже формуються в межах дисциплін, які наразі викладаються; 3) вивчення можливостей для розвитку міжособистісних та системних компетентностей або запровадження нових дисциплін; 4) рефлексія з боку викладачів та студентів. Перспективними напрямками подальших досліджень може бути оцінювання ефективності результатів запровадження міжособистісних та системних компетентностей в навчальний процес.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бугров В. А. Забезпечення якості вищої освіти в Україні залежить від ефективності впровадження компетентісного підходу [Текст] / В. А. Бугров, А. П. Гожик // Вища освіта України : [теорет. та наук.-метод. часопис] / МОН України; Ін-т вищої освіти НАПН України. К. : Педагог. преса, 2012. № 3 (додаток 2), т. 1. С. 9–12.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. URL : <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro->

diyalnis/zakoni-ukraini/65715.html

3. Карапетян А. О. Вдосконалення механізмів управління системою вищої освіти в Україні в умовах Болонського процесу: дис. ... канд. наук з держ. управ: спец. 25.00.02 / Аліна. Овківна. Карапетян. Харків, 2015. 240 с.

4. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. Постанова КМУ № 1341-2011-п від 23.11.2011 [Електронний ресурс. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12>

5. Разработка профстандартов. Проект «Паспорт профессии» [Електронний ресурс]. URL: http://www.scm.com.ua/sustainability/scm_social_projects/contemporary_education/razrabotka-profstandartov

6. Рашкевич Ю. Сучасні виклики впровадження Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС) [Електронний ресурс] / Ю. Рашкевич // Сучасні виклики розвитку вищої освіти : матеріали круглого столу за участю Національної команди експертів з реформування вищої освіти, 21 черв. 2013 р. URL : <http://tempus.org.ua/uk/korysna-informacija/prezentaciji/778-rashkevych/download.html> .

7. Chebanova M. Analysis of the determinants of qualification mismatch in Ukraine in 2011-2015 [Електронний ресурс]. URL : <https://kse.ua/wp-content/uploads/2019/03/Maria-Chebanova25.pdf>

8. Competences // Tuning Educational Structures in Europe. – <https://www.unideusto.org/tuningeu/competences.html>

9. Kupets O. The LabourMarket Impact of Skills Mismatch :A Global View - [Електронний ресурс]. URL :https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---ifp_skills/documents/presentation/wcms_554332.pdf

REFERENCES

1. Buhrov, V. A. (2012). *Zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini zalezhyt vid efektyvnosti vprovadzhennia kompetentnisocho pidkhodu*. [Ensuring the quality of higher education in Ukraine depends on the effectiveness of the competency approach]. Kiev.
2. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»*. [Law of Ukraine «On Higher Education»].
3. Karapetian, A. O. (2015). *Vdoskonalennia mekhanizmiv upravlinnia systemoiu vyshchoi osvity v Ukraini v umovakh Bolonskoho protsesu*. [Improving the mechanisms of management of the higher education system in Ukraine in the context of the Bologna process]. Kharkiv.
4. *Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii*. (2011). Kiev.
5. *Razrabotka profstandartov. Proekt «Pasport professyy»*. [Development of professional standards. Profession Passport].
6. Rashkevych, Yu. (2013). *Suchasni vyklyky vprovadzhennia Yevropeiskoi kredytnoi transferno-nakopychualnoi systemy (IKTS)*. [Current challenges of implementing the European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS)]. Kiev.

7. Chebanova, M. (2019). *Analiz determinant kvalifikatsiyanoi nevidpovidnosti v Ukraini u 2011-2015*. [Analysis of the determinants of qualification mismatch in Ukraine in 2011-2015].

8. *Kompetentsiyi // Nalashtuvannya osvitynikh struktur u Yevropi*. [Competences // Tuning Educational Structures in Europe].

9. Kupets, O. *Vplyv nevidpovidnosti navychok na rynek pratsi: hlobal'nyy pohlyad*. [The Labour Market Impact of Skills Mismatch :A Global View].

ВІДОМСТІ ПРО АВТОРА

КАРАПЕТЯН Аліна Овківна – кандидат наук з державного управління, старший викладач

кафедри англійської мови Національного університету «Кієво-Могилянська академія».

Наукові інтереси: реформування системи освіти, комунікативна методика.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KARAPETIAN Alina Ovikivna – PhD in Public Administration, Senior Lecturer of the English Language Department, National University of «Kyiv-Mohyla Academy».

Circle of scientific interests: reforms in higher education, communicative approach in education.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2020 р.

УДК 373.017

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-216-221

ЛЕМКО Галина Іванівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-2922-8549>

e-mail: halyna.lemko@gmail.com

МОЧАН Тетяна Михайлівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Мукачівського державного університету

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-7598-1988>

e-mail: tsybar1975@gmail.com

ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ СУСПІЛЬСТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі розвитку України як демократичної європейської держави, однією з найважливіших засад теоретичної концепції та практичної діяльності сім'ї та школи є орієнтація на формування високоморальної особистості, виховання духовності майбутнього нашого суспільства.

У програмі ««Нова українська школа» у поступі до цінностей» визначені, що базовими духовно-моральними цінностями є любов, повага до інших, гідність, відповідальність, совість, свобода, толерантність, справедливість, рівноправ'я, ініціативність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему цінностей розглядають у своїх наукових працях філософи (В. Андрущенко, Ю. Богущкий, І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, Л. Новохатко, Г. Пірог та ін.), питанням духовності особистості присвячені праці С. Анісімова, Г. Васяновича, Л. Виготського, О. Вишне-вського, В. Григорчук, І. Кучинської, Н. Маслової, Е. Помиткіна, І. Сіданіч,

Р. Скульського, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської, Л. Хлебнікової, Г. Шевченко та ін., загальнопедагогічні та психологічні аспекти цього феномена розкриті в працях Л. Божович, В. Давидова, А. Запорожця, І. Зязюна, О. Рудницької, Б. Ступарика, Б. Теплової, Г. Тарасова та ін.

Мета статті – охарактеризувати процес виховання духовності особистості як складової загальнолюдських цінностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науці все частіше порушуються питання духовних цінностей особистості. Їх актуальність пояснюється станом сучасного суспільства, що характеризується глибокою кризою духовності, яка охопила всі галузі життєдіяльності людини.

Духовні цінності мають великий вплив на формування особистості молодого покоління. По-перше, як складова світової культури, знання якої необхідне кожній освіченій людині. По-друге, як загальнолюдська цінність, що здатна зробити життя дитини щасливішим, сповненим розуму, порядності, спокою.

Саме тому формування духовних цінностей кожної особистості складає загальну картину духовності суспільства, від якої значною мірою залежить основний вектор його соціокультурного, економічного та політичного розвитку.

У сучасній науковій літературі цінність розглядається як будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства. Цінністю для людини є те, що вона вважає найбільш значущим або те, що вона вважає для себе благом [12].

У енциклопедичному словнику поняття «цінність» визначається як символ ядра особистості, світоглядної основи усіх сфер життєдіяльності людини; сенсу всього життя; рис дійсної чи уявної реальності, які прагнуть втілити в життя, основ підсвідомості, мотивів, намірів та вчинків індивіда; перспективних стратегічних життєвих цілей, завдань; головного чинника, що визначає моральні засади та принципи поведінки індивіда, етносу, суспільства; Віри, Надії, Любові; праці, молитви, творчості; служіння Богові й Україні; покаяння, стягання благодаті Духа Святого, прагнення до святості, Добра, Краси, богопізнання, істинної віри, космічної цілісної свідомості; дотримання десяти заповідей Бога та дев'яти заповідей блаженства. Цінності є системою ідеалів, фундаментальних понять і цілей, якими живе особистість, суспільство в цілому. Цінності втілюються в різних формах культури (філософія, мова, література, мистецтво, релігія, звичаї, обряди, народна символіка тощо) [6, с. 850].

Однією із надважливих цінностей особистості є духовність. У широкому розумінні духовність – це стрижень, фундамент внутрішнього світу людини, творча спрямованість, наснага людини; певний тип сприйняття: триєдиність ставлення до абсолюту, до світу природи, суспільства, до інших людей та до самого себе, як творчої спрямованості, як розвитку інтелігентності і добропорядності [4, с. 62–64].

Проблема духовності була і є предметом досліджень філософів, культурологів, соціологів та інших учених. Сучасні вчені по-різному розглядають поняття «духовність», а саме: як фундамент внутрішнього світу людини, що втілює найкращі взірці людської поведінки, дотримання і утвердження у житті вищих моральних законів, сприйняття ідеї Бога. Вивчення проблеми формування духовності

людини науковці відносять до складного психологічного процесу, пов'язаного з розвитком і становленням внутрішнього світу особистості. «Особистість з високим рівнем духовних цінностей – це той реальний феномен, який утворює еліту нації, це той живий ресурс, що сприяє не лише прогресивному сучасному розвитку, а й майбутньому, причому, сягаючи вершин всього глобалізованого світу» [2, с. 7].

Геніальний філософ Г. Сковорода писав: «Людина народжується двічі: фізично й духовно. Біля духовної коліски стоять духовні наставники – спочатку родина, а потім вчитель, який стає дитині другим батьком, матір'ю, бо прищеплює її душі високі моральні якості віри, надії, любові, глибокої поваги до рідної землі, свого роду, народу, держави». Духовне народження Г.Сковорода вважав істинним, оскільки «людина осягає божественне в собі, а зародки її духовності є в серці від народження, але вони не одразу усвідомлюються, бо їй протистоять могутні сили темної тілесності» [8, с. 144–154].

Під духовністю ми розуміємо звернення людини до вищих цінностей, самовдосконалення, наближення до ідеалу. Характерними рисами духовно-моральної людини є урівноваженість, цілісність, щирість, гармонія з самим собою і світом. Вона здатна визначати життєві пріоритети і цінності, підпорядковуючи їм свої вчинки та поведінку. У людини з'являється бажання любити і віддавати людям добро, знання, творчість. Особистість проявляє себе через творчість не як споживач, а як творець культурних цінностей. Це потребує високої самодисципліни і вимогливості до самого себе.

Враховуючи це зазначимо, що духовна цінність – це цінність, що має зв'язок із внутрішнім психологічним життям людини, те, що ми високо цінуємо, а саме: повагу до культури, мистецтва; істину; свободу вибору; життя за законами добра. На їх основі мають розвиватися українська педагогіка і мистецтво, філософія і наука. У формуванні духовних цінностей молодого покоління важливу роль відіграє не тільки соціальне, а й родинне середовище.

І. Бех під духовними цінностями особистості розуміє «існування людини за законами Істини, Добра і Краси» Особливого значення автор надає принципам відбору методів розвитку особистості, коли акцент робиться на взаємній повазі, розумінні, любові і співтворчості вихованця і вихователя; заохочення дітей до відповідей,

які хотіли б почути від них; схвалення дитини з боку дорослого, якого вона найбільш любить та поважає; надання дитині свободи вираження думок, почуттів та ін. [1].

Професор О. Вишневський, розглядаючи християнські цінності як головний чинник у сучасному навчанні молодого покоління, вважав, що природна схильність української душі до християнства в майбутньому неминуче призведе нас до нормального й цивілізованого викладання основ релігії, як це робиться в європейських державах. Він наголошує на двох найважливіших цінностях – ідеології державності та служінні Богові й Україні. Абсолютні, вічні цінності: Віра, Надія, Любов, Гідність [5]. На думку О. Сухомлинської, «християнські цінності є раціональною сферою, складовими гуманітарної культури, гуманістичними постулатами, значення і суть яких розкривається завдяки виховному впливу на духовний світ дитини через почуттєво-емоційну сферу» [11, с. 13–18].

Духовність як складова виховання особистості формується та трансформується впродовж життя і при цьому зазнає впливу багатьох факторів. На якість процесу духовного виховання особи мають вплив як внутрішні психологічні умови, так і зовнішні впливи. До внутрішніх умов належить потенціал, з яким дитина народилась, і який відчувається з перших років її життя у природних задатках, нахилах, інтересах і в майбутньому закріплюється в рисах характеру, життєвих цінностях і домінантах.

Зо зовнішніх умов відносяться:

- 1) особливості родинного виховання;
- 2) факти дитинства;
- 3) культурологічний вплив (казки, оповідання, загадки, легенди, приказки).
- 4) особливості спілкування з дорослими (вплив учителів, друзів, соціальних лідерів, присутність ідеалу);
- 5) діяльність (дитячі ігри, особливості навчання);
- 6) статус духовності у суспільстві.

Отож, персональні якості особистості (природні нахили і задатки) є її духовним потенціалом, який накопичується в залежності атмосфери виховання та суспільного оточення.

Педагог Г. Васянович вбачав проблему формування духовності особистості в таких аспектах:

– духовність особистості, духовність нації – це найважливіші складові відродження національного в культурі;

1. духовність відіграє важливу роль у процесі інтеграції народі та їх єдності;

2. духовність – це передусім нова якість людини, культура її мислення і свідомості;

3. формування духовності – це вірний шлях до реалізації душевно-духовного потенціалу особистості [3, с. 341].

«Духовність – це сукупність психічних явищ, що характеризують внутрішній, суб'єктивний світ людини, основні риси культурної спрямованості особистості – її життєві інтереси, переконання, погляди, ідеали, світогляд, ставлення до життя, до інших людей, до своїх обов'язків і до самої себе, її осмислення, бажання, воля, естетичні й моральні почуття» [9, с. 183].

Виховання духовності проходить у ранньому дитинстві, і важливу місію у її становленні виконує сім'я.

У батьківській педагогіці духовно-моральне виховання являє собою ту частину життя сім'ї, яка пов'язана з формуванням душевних якостей і культурної поведінки дитини та належить до складного, багатофакторного процесу.

У кожній сім'ї свій мікроклімат, своєрідні стосунки, манера спілкування, які мають сприятливий вплив для виховання духовності дитини або ж, навпаки, негативний. Негативно впливають на духовний розвиток особистості дитини напружені взаємовідносини у сім'ї. Надійним підґрунтям для виховання духовності являються стосунки у родині, які пронизані доброзичливістю, щирістю, взаєморозумінням. У народі кажуть, що духовність виховується духовністю, тому батьки мають давати дитині особистий приклад духовності.

Дослідники виділяють такі базові напрями сімейного впливу у процесі виховання духовності:

1. сприяння взаємодії дитини з позитивними соціальними явищами і духовними цінностями;
2. спільне обговорення з дітьми проблем теперішнього життя й сутності духовних цінностей для кожної особистості;
3. навчити дітей знайти «своє місце» в навколишньому світі;
4. створення максимально сприятливих умов для життя дітей у світі добра, краси, гри, музики, фантазії, творчості;
5. сприяння індивідуальному самовиявленню дитини в сім'ї, почуттям задоволеності та злагожденості.

Для забезпечення виховання духовності дитини у сімейному середовищі слід використовувати різні педагогічні методи, застосування яких стимулюватиме виникнення у школярів думок, потреб, почуттів, які спонукатимуть їх до певних вчинків і стилів поведінки.

Одним із таких методів духовного виховання є розповідь. Об'єктом розповіді може бути певна подія або вчинок людини, які спонукатимуть дитину задуматися над сутністю людських цінностей, заохочуватимуть утілювати їх в особистих діях та поведінці.

Ще одним дієвим засобом духовного виховання є метод прикладу. У ході виховання особистості діти завжди підшукують підтримку у реально конкретних прикладах, які уособлюють ідеї та ідеали, якими намагаються оволодіти. Шляхом наслідування в дитини зароджуються соціально-моральні основи поведінки, духовні потреби та мотиви, способи поведінки, які суспільно склалися. Якщо батьки зацікавлені у духовному зростанні своїх дітей, намагаються створити для цього відповідні моральні, етичні, педагогічні умови, співпрацюють з педагогами, то діти у таких сім'ях виростають духовно багатими, розвиненими, зі міцними цінними ідеалами.

На думку Р. Скульського, що виховний ідеал суспільства та особистості, зокрема, повинен ґрунтуватись на таких найвищих духовних вартостях як гуманне ставлення до людей, любов, вірність, чемність, краса почувань та ін. [7, с. 8–20].

Г. Васянович вважав, що становленню і розвитку людини духовної, формуванню християнської духовності особистості мають сприяти впровадження в систему шкільної освіти таких навчальних предметів як «Християнська етика», «Основи ноології», «основи теології» та ін. Метою таких навчальних дисциплін має бути:

– виховання особистості молодшої людини, яка прагне до само актуалізації, прагне до морально-духовної та естетично-духовної досконалості, до реалізації своїх душевно-духовних сил і здатностей християнської особистості;

4. ці курси мають стати силою і рухом душі молодшої людини до Істини-Блага-Краси; людина, будучи вкоріненою у земну природу, прагне до небесного, святого, вічного;

5. духовне зростання, формування духовності особистості – це уподібнення людини до Бога – свого Творця, її

обоження; оскільки кожна людина – то незбагнена таїна і не вивчена глибина, то навчальні дисципліни з духовно-християнською орієнтацією сприяють прилученню людини до спасительної таїни боголюдського буття;

6. духовно-християнське виховання-освіта-навчання знайомлять молоду людину з ідеями християнського спасіння і можливостей життя вічного;

7. педагогічним завданням буде допомога школяреві зрозуміти і прийняти в глибину свого душевно-духовного єства ці ідеї;

8. християнське морально-духовне, духовно-розумне і духовно-естетичне виховання і навчання дає тілесно-душевно-духовно-естетичне оздоровлення, сприяє формуванню духовності особистості юної людини в її цілісному вираженні;

9. в ідеалі виховання-освіта-навчання на засадах християнського віровчення стоїть ідея спасіння і благословенного життя вічного; тут наше віровчення здатне протиставити свої засади численним окультистичним практикам і медитаціям, які заповнили інформаційний простір сучасного світу;

10. навчальні дисципліни з християнською орієнтацією мають сприяти розвитку підсвідомості-свідомості-надсвідомості молодшої людини, акумулюючи у своїх засадах і принципах автентичну національну українську філософію, педагогіку серця і розуму, педагогіку любові-радість-надії, яскравими прикладами якої є навчально-виховні системи К. Ушинського, Г. Ващенко і В. Сухомлинського [3, с. 345–346].

Серед духовних цінностей ноологія визначає цінності віри-совісті-волі.

В сучасній державній школі доцільно було б ввести уроки духовності, які сприяли б формуванню в учнів таких важливих моральних рис як правдивість, слухняність, віра, безстрашність, любов до ближнього, здатність прощати та ін.

Школа і церква, за твердженням відомого педагога Б. Ступарика, повинні визначити шляхи свого співробітництва в справі виховання духовно багатих, морально досконалих громадян незалежної України [10, с. 401].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Мета формування духовних цінностей особистості, полягає в тому, щоб діти не тільки будували свою діяльність (вчинки, дії, поведінку) і в сьогоднішній, і в майбутньому за законами

добра, честі, людяності, а й мали стійкий імунітет до усіх негараздів нашого життя. Необхідно створити відповідні умови для одухотворення інтелектуальних, моральних та естетичних цінностей, для трансформації знань у свідомість і підсвідомість дитини. Завжди слід піклуватись про духовне зростання особистості.

Основою духовного виховання є позитивний приклад ставлення батьків до себе, інших людей та навколишнього світу в цілому, виховання духовності у школі, формування за допомогою певних способів і методів морально-етичних, духовних та інших цінностей, які виражаються у народних казках, піснях, легендах та інших художньо-мистецьких творах та проявляються у повсякденній поведінці, поглядах.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Виховання особистості : Сходження до духовності : наук. видання. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
2. Васянович Г., Костишин Е., Бабій І. Духовні цінності і смисли людського буття у світоглядних поглядах Тараса Шевченка (До 205 річниці від дня народження геніального українського поета, мислителя, педагога). Молодь і ринок. 2019. № 5 (172). С. 6–12.
3. Васянович Г. Формування духовності особистості як теоретико-методологічна проблема. Вибрані твори: у 7 т. Том V. Збірник наукових праць. Львів: Норма, 2015. 460 с.
4. Винницький О. Церква і духовне буття. Збірник статей і матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Тернопіль : МП «Чумацький шлях», 1994. С. 62–64.
5. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Вид. 3-є, доп. К. : Знання, 2008. 566 с.
6. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. Коцура, О. Потапенка, В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2015. 912 с.
7. Національне виховання учнів засобами українського народознавства / під ред. Скульського Р. Івано-Франківськ, 1995. 178 с.
8. Сковорода Г. Начальная дверь ко христианскому добронравью/ Г. Сковорода. Повне зібрання творів : у 2 т. Київ. : Ін-т філософії АН УРСР, 1973. Т.1. С. 144–154.
9. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка. К.: ІСДО, 1996. 288 с.
10. Ступарик Б.. Роль церкви в розвитку шкільництва Галичини // Християнство в Україні на межі третього тисячоліття. Збірник наукових праць. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С. 394–402.
11. Сухомлинська О. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей. Шлях освіти. 2002. № 4. С.13–18.

12. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

REFERENCES

1. Bekh, I. (2006). *Vykhovannia osobystosti : Skhodzhennia do dukhovnosti : nauk. vydannia*. [Education of personality: Ascent to spirituality]. Kyiv.
2. Vasianovych, H., Kostyshyn, E., Babii, I. (2019). *Dukhovni tsinnosti i smysly liudskoho buttia u svitohliadnykh pohliadakh Tarasa Shevchenka (Do 205 richnytsi vid dnia narodzhennia henialnoho ukrainskoho poeta, myslitelja, pedahoha)*. [Spiritual values and meanings of human existence in the worldview of Taras Shevchenko (To the 205th anniversary of the birth of the genius Ukrainian poet, thinker, teacher)]. Drohobich.
3. Vasianovych, H. (2015). *Formuvannia dukhovnosti osobystosti yak teoretyko-metodolohichna problema*. [Formation of spirituality of personality as a theoretical and methodological problem]. Lviv.
4. Vynnytskyi, O. (1994). *Tserkva i dukhovne buttia*. [Church and spiritual existence]. Ternopil.
5. Vyshnevskiy, O. (2008). *Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky*. [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]. Kyiv.
6. *Entsyklopedychnyi slovnyk symboliv kultury Ukrainy*. (2015). [Encyclopedic dictionary of symbols of Ukrainian culture]. Korsun-Shevchenkivskiy.
7. *Natsionalne vykhovannia uchniv zasobamy ukrainskoho narodoznavstva*. (1995). [National education of students by means of Ukrainian ethnography]. Ivano-Frankivsk.
8. Skovoroda, H. (1973). *Nachalnaia dver ko khrystyanskomu dobronravyyu*. [The initial door to Christian benevolence]. Kyiv.
9. Stelmakhovych, M. (1996). *Ukrainska rodynna pedahohika*. [Ukrainian family pedagogy]. Kyiv.
10. Stuparyk, B. (2002). *Rol tserkvy v rozvytku shkilnytstva Halychyny*. [The role of church in the development of schooling in Galicia]. Ivano-Frankivsk.
11. Sukhomlynska, O. (2002). *Kontseptualni zasady formuvannia dukhovnosti osobystosti na osnovi khrystyianskykh moralnykh tsinnostei*. [Conceptual principles of formation of spirituality of personality on the basis of Christian moral values]. Kyiv.
12. *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk*. (2002). [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛЕМКО Галина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: формування ціннісних орієнтацій школярів, наукова спадщина педагогів Західного регіону України.

МОЧАН Тетяна Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії

та методики початкової освіти Мукачівського державного університету

Наукові інтереси: дослідження питань естетичного та сімейного виховання, використання ІКТ в освітньому процесі, професійної підготовки вчителів початкової школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ЛЕМКО Halyna Ivanivna – Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work at Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.

Circle of research interests: formation of value orientations of schoolchildren, scientific heritage of teachers of the Western region of Ukraine.

МОСНАН Tetyana Mikhailivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Primary Education Mukachevo State University.

Circle of research interests: aesthetic and family education, the using of ICT in the educational process, the professional training of primary school teachers.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2020 р.

УДК 37.068

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-221-224

НЕЧЕПОРУК Яна Сергіївна –

кандидат педагогічних наук,

докторант кафедри педагогіки та менеджменту освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-1152-8030>

e-mail: yananecheporuk83@gmail.com

ПОНЯТТЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В ЛЬОТНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Проблема професійної підготовки авіаційного персоналу була і залишається провідною у загальній професійній та безпосередньо авіаційній освіті. Наразі перед педагогами авіаційних навчальних закладів постає проблема не лише підготувати висококваліфікованого спеціаліста, але й зробити цей процес білінгвальним. Мається на увазі, що всі ті знання і навички, які курсант має засвоїти в процесі навчання в льотному навчальному закладі, він повинен відтворити іноземною мовою. Такі реалії авіаційного навчання ставлять перед нами завдання розібратись, що саме означає поняття «професійна підготовка» в льотній професійній освіті аби успішно трансформувати його в іншомовне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців розглядалися в працях багатьох науковців. Серед них слід назвати Н. Ничкало, В. Семиченко. Зазначимо, що проблема іншомовної підготовки фахівців авіаційної сфери стали об'єктом досліджень провідних українських науковців: у доробках Б. Алякринського, В. Колосова, А. Пчелінова та інших представлено питання мовлення авіаційних операторів; О. Васякович дослідила

проблему формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях. Особливим доробком у питанні формування мовної компетентності майбутніх фахівців авіаційної галузі (пілоти та авіадиспетчери) визначаються дослідження О. Ковтун, в якому представлено теоретичні та методичні аспекти процесу професійної підготовки майбутніх працівників авіакомпаній.

Мета статті – дослідити поняття та роль професійної іншомовної підготовки майбутніх авіаційних спеціалістів в системі льотної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Авіація належить до галузей з особливими умовами реалізації виробничої діяльності, які визначають специфіку професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців [1]. Ці умови породжуються такими обставинами, як: підвищена відповідальність за результати праці фахівців, суворі вимоги до професійних знань, умінь і навичок, висока відповідальність під час прийняття рішень в умовах дефіциту часу та стресових факторів. Як свідчать дослідження М. Кобелькова, на деяких типах літаків пілот уже сьогодні розв'язує цілий комплекс функцій: як пілота,

так і штурмана, бортінженера, бортрадиста тощо [2].

Практика вітчизняних авіаційних навчальних закладів пропонують різні форми організації іншомовної підготовки майбутніх фахівців. Зазначимо, що (окрім класичних лекцій, семінарів та практичних занять широко практикуються практика і навчання у центрах професійної підготовки, відвідування яких передбачаю своєрідне «занурення» майбутніх фахівців авіації у безпосередню професійну практику на летовищах та створюється ситуації іншомовної комунікації. Отже, в методичному блоці у процесі організації взаємодії студентів з викладачем та між собою важливо здійснювати таку постановку завдань, які передбачають формування конкретних іншомовних комунікативних навичок, таких як: сповіщення та інформування пілота (чи авіадиспетчера) іноземною мовою (найчастіше англійською), повідомлення команди (вказівок), розуміння та правильна інтерпретація отриманих команд чи вказівок, які формують мінімум іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців авіаційної галузі. Це означаю, що в переліку освітніх результатів кожної форми організації (семінар, лекція, практичне заняття) окрім суто навчальних завдань мають бути сформульовані ще й такі, що спрямовані на: – залучення студента до активної іншомовної комунікативної діяльності, що супроводжується внутрішньою розумовою активністю; – з пасивного споживача знань студент повинен стати активним суб'єктом освітньої діяльності, що забезпечує послідовну та ефективну реалізація комунікативного підходу тощо.

У європейському контексті іншомовна освіта та комунікативна компетентність фахівців різних галузей розглядаються в різних аспектах професійної підготовки. Так, відповідно до положень «Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини» від 11 травня 2010 року «компетентність людини не обмежується лише когнітивною складовою; у структуру поняття долучені функціональні аспекти професійної діяльності (наявність технічних навичок), міжособистісні характеристики (соціальні або організаційні навички) та етичні цінності [9]. Аналіз свідчить, що в переважній більшості вітчизняних досліджень тематика обмежується вивченням проблем формування іншомовної компетентності в контексті професійної підготовки фахівців.

Водночас, на окрему увагу заслуговують також і окреслення особливостей здійснення іншомовної освіти фахівців авіаційної галузі, конкретизація труднощів та окреслення етапності такої підготовки.

Сучасні випускники вищих навчальних закладів мають бути готові до професійної діяльності у мобільному, висококонкурентному та технологічно-цифровому світі. В умовах глобалізації, інтеграції України у європейський та світовий простір ні в кого не виникає сумнівів, що для успішного співробітництва та взаємодії у світовому політичному, економічному, культурному, освітньому просторі необхідне знання іноземних мов, не лише для побутових потреб, але й для ефективного професійного спілкування. Коли процес формування інформаційного суспільства можна вважати завершеним, особливого значення набуває не сама інформація з тієї чи іншої галузі знань, а вміння зберігати і передавати цю інформацію, налагодити, за В. Краєвським, діалог двох мовних систем, забезпечуючи тим самим стабільний контакт різних знань, культур і національних традицій [3]. Це зумовлює нове бачення цілей іншомовної підготовки, зміну її статусу, посилення її ролі у системі авіаційної професійної освіти.

Слід звернути увагу на одне із визначень «професійної підготовки» – це цілеспрямований процес навчання реальних і потенційних працівників професійним знанням та вмінням з метою набуття навичок, необхідних для виконання професійних функцій. Цьому сприяють різні форми здобуття професійної освіти – навчання у вищих і спеціалізованих навчальних закладах освіти, стажування на курсах підвищення кваліфікації, удосконалення професійної майстерності на виробництві. Потреби інноваційної вітчизняної економіки вимагають змін в освіті і професійній підготовці. Для того, щоб людина могла оновлювати знання і підвищувати рівень своєї освіти, необхідний для майбутньої професійної діяльності, потрібно створити систему, за якої випускники мали б можливість періодично повертатись у систему вищої освіти. Концепція «безперервної освіти», яку прийняли в 1996 р. міністри освіти країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), враховує нове бачення політики у сфері освіти та професійної підготовки як опори для розвитку на основі знань, умінь та навичок [7].

Н. Г. Ничкало у словнику подає три

визначення поняття професійна освіта: 1) сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої і середньої кваліфікації; 2) підготовка в навчальних закладах спеціалістів для трудової діяльності в певній галузі народного господарства, науки, культури; 3) складова частина системи освіти [4]. Друге значення професійної освіти, з наведених вище, передбачає існування системи навчальних закладів з професійної підготовки фахівців, певною ланкою якої є коледжі, «які здійснюють підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами молодшого спеціаліста та бакалавра з одного або кількох споріднених напрямів підготовки або спеціальностей, мають необхідний кадровий потенціал, матеріально-технічну базу. Для набуття людиною певної професійної кваліфікації, яка буде визначати її місце у суспільстві, основним компонентом професійної освіти, на це вказують наведені вище визначення, є професійна підготовка і визначається як «сукупність спеціальних знань, навичок та умінь, якостей, трудового досвіду та норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з певної професії» [8]. Інше визначення професійної підготовки розглядає її як процес формування фахівця для однієї з галузей трудової діяльності, пов'язаного з оволодінням певним родом занять, професією [5].

У сучасній психолого-педагогічній літературі існує декілька підходів до визначення сутності професійної підготовки. Психологи розглядають її як засіб приросту індивідуального потенціалу особистості, розвитку резервних сил, пізнавальної і творчої активності на основі оволодіння загальнонауковими та професійно-значущими знаннями, вміннями й навичками. Представники педагогічної науки вбачають сутність такої підготовки у набутті людиною професійної освіти, що є результатом засвоєння інтелектуальних знань, умінь та формування необхідних особистісних професійних якостей. Аналіз професійної підготовки, проведений В. А. Семиченко, розглядає її у трьох аспектах: як процес, в ході якого відбувається професійне становлення майбутніх фахівців; як мету і результат діяльності навчального закладу; як сенс включення студента у навчально-виховну діяльність [6].

Наявність добре організованої системи професійної підготовки, перепідготовки та

підвищення кваліфікації авіаційних спеціалістів, що відповідає сучасним вимогам науково-технічного прогресу, є необхідною умовою досягнення високих результатів спеціалістами авіаційної сфери. Добре налагоджені зв'язки та професійна комунікація між авіаційними навчальними закладами та безпосередніми авіакомпаніями дає можливість стабілізувати трудові відносини, задовольняти потреби особистості в самореалізації і розвитку.

Україна має виконувати зобов'язання, що покладені на неї Конвенцією №142 «Конвенція про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів» (1975 р.). У відповідності до неї Україна розробляє та удосконалює системи загальної та професійно-технічної освіти, шкільної та професійної орієнтації. Однією із найважливіших національних задач в сфері професійної підготовки авіаційних спеціалістів є забезпечення безперервної професійної підготовки на всіх рівнях кваліфікації, використовуючи іноземну мову, як обов'язкову умову реалізації набутих навичок і вмінь авіаційними спеціалістами.

Іншомовна професійна підготовка – це глобальний процес професійного навчання, що спрямований на вивчення, набуття, засвоєння та реалізація усіх необхідних професійних знань та навичок, але іноземною мовою.

Слід згадати також таке поняття як «професіоналізація» (початкова 1–2 курси, основна 3–4 курси та поглиблена – магістратура). Такий процес спрямований на отримання важливих професійних навичок та розширюється або ж звужується під час навчання у вищих навчальних закладах. Для ефективної іншомовної підготовки необхідні інноваційні освітні технології, що допомагають майбутнім авіаційним фахівцям швидко освоювати нову лексику, граматичні форми та сприймати усне мовлення.

Жорстка централізація не створює сприятливих умов для іншомовної підготовки авіаційних спеціалістів. Конкретні цілі та точні моделі підготовки на різних навчальних рівнях обмежують креативність викладацького складу кафедри, факультету чи навчального закладу в цілому. Такий принцип професійної іншомовної підготовки не спонукає до ініціативи у вирішенні зазначеної проблеми на конкретних рівнях системи вищої освіти. Аналіз програми з англійської мови для

професійного спілкування засвідчив, що ставляться узагальнені, але доволі високі вимоги з підготовки студента до спілкування іноземною мовою в усній і писемній формах, що припускає наявність у нього таких умінь у різних видах мовленнєвої діяльності, які після закінчення курсу дадуть йому можливість ефективно застосовувати їх у професійній діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Професійна іншомовна підготовка вимагає особливих освітніх умов, організації сприятливого іншомовного освітньо-мовленнєвого простору, що повністю враховує специфіку набуття авіаційними спеціалістами іншомовних (українсько- та англійських) навичок та умінь для забезпечення ефективного процесу постійної самоосвіти та безпеки польотів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кодола В. Г. Система средств подготовки летного состава XXI века / В. Г. Кодола // Вестник МНАПЧАК. 2009. № 2. С. 59–65.
2. Кобельков Н. О. Военно-профессиональная подготовка летного состава ВВС: современные аспекты как объекта науки / Н. О. Кобельков // Вестник МНАПЧАК. 2008. № 2. С. 72–76.
3. Краевский В. В. Диалог культур и партнёрство цивилизаций: VIII Международные Лихачёвские чтения, 22–23 мая 2008 г. / В. В. Краевский. СПб.: Изд-во СПб ГУП, 2008. С. 404–406.
4. Професійна освіта: словник / [уклад. Гончаренко С. У.]. К.: Вища школа, 2000. 273 с.
5. Педагогическая энциклопедия: в 3 т. / [гл. ред. Каиров И. А.]. М.: Сов. Энциклопедия, 1964–1988 гг. Т.3. 549 с.
6. Семиченко В. А. Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей: дис.... докт. псих. наук: 19.00.07/ В. А. Семиченко. К., 1992. 432 с.
7. Формирование общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы / Пер. с англ. М.: Весь мир, 2003. 232 с.
8. Энциклопедия профессионального образования: в 3 т. / [сост. Батышев С. Я.]. М.: АПО, 1999. Т.2. 390 с.
9. Terminology of European Education and Training Policy: a selection of 100 key terms / CEDEFOP. European Centre for the Development of Vocational Training. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. 246 p.

REFERENCES

1. Kodola, V. G. (2009). *Sistema sredstv podgotovki letnogo sostava XXI veka*. [The system of means of flight personnel training in XXI century]. Moscow.
2. Kobelkov, N. O. (2008). *Voenno-professional'naya podgotovka letnogo sostava VVS: sovremennye aspekty kak ob'ekta nauki*. [Military professional training of air force flight personnel: modern aspects as an object of science]. Moscow.
3. Kravetskii, V. V. (2008). *Dialog kultur i partnyorstvo civilizacij: VIII Mezhdunarodnye Likhachyovskie chteniya*. [Dialogue of cultures and partnership of civilizations: VIII International Likhachev Readings]. St. Petersburg.
4. *Profesiina osvita: slovnyk*. (2000). [Professional Education: dictionary]. Kyiv.
5. *Pedagogicheskaya ehnciklopediya: v 3 t.* (1988). [Pedagogical encyclopedia: in 3 volumes]. Moscow.
6. Semychenko, V. A. (1992). *Koncepciya celostnosti i ee realizaciya v profesional'noj podgotovke budushchikh uchitelej*. [The concept of integrity and its implementation in the professional training of future teachers]. Kyiv.
7. *Formirovanie obshchestva, osnovannogo na znaniyakh. Novye zadachi vysshej shkoly*. (2003). [Forming of society based on knowledge. New goals of higher school, «Ves mir»]. Moscow.
8. *Ehnciklopediya professional'nogo obrazovaniya: v 3 t.* (1999). [Encyclopedia of professional education: in 3 volumes]. Moscow.
9. *Terminolohiya yevropeys'koyi osvitynoi ta navchal'noyi polityky: vybir iz 100 klyuchovykh terminiv*. (2008). [Terminology of European Education and Training Policy: a selection of 100 key terms].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

НЕЧЕПОРУК Яна Сергіївна – кандидат педагогічних наук, докторант кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: історія та методика викладання авіаційної англійської мови у льотних навчальних закладах, формування спеціалізованих комунікативних навичок у авіаційних спеціалістів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

NECHEPURUK Yana Serhiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Doctoral student of Pedagogy and Management of Education department of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methods of teaching the aviation English language in flight establishments, formation of specialized communication skills in aviation specialists.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2020 р.

АНОТАЦІЇ

БИДА Олена Анатоліївна, КУЗЬМІНСЬКИЙ Анатолій Іванович, ЧИЧУК Антоніна Петрівна. ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ

У статті розглянуто педагогічну культуру майбутніх магістрів як складову професійної компетентності, подано розгляд фундаменталізації освіти різними вченими як необхідної умови педагогічної культури майбутніх магістрів. Інтегративним стрижнем педагога-професіонала є високосформована педагогічна культура, що дозволяє особистості самоактуалізуватися та самореалізуватися в житті, знайти особистісні змісти в освіті. І чим більшою мірою викладачеві притаманна педагогічна культура, тим повнішою буде його самореалізація. Професійна культура передбачає вміння бути посередником, «медіатором» між студентами та навчальним матеріалом. Засвоєння цього матеріалу відбувається безпосередньо в процесі навчання, тому викладач повинен бути готовим до виконання ролі радника, помічника, консультанта, комунікатора, партнера. Успішному виконанню цих завдань сприяє наявність якостей, що розкриті у статті.

Ключові слова: педагогічна культура, майбутні магістри, професійна компетентність, фундаменталізація, професійна підготовка, підходи до фундаменталізації.

БИДА Елена Анатольевна, КУЗЬМИНСКИЙ Анатолий Иванович, ЧИЧУК Антонина Петровна. ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА БУДУЩИХ МАГИСТРОВ

В статье рассмотрены педагогическую культуру будущих магистров как составляющую профессиональной компетентности, подано рассмотрение фундаментализации образования различными учеными как необходимого условия педагогической культуры будущих магистров. Интегративным стержнем педагога-профессионала является высокоформована педагогическая культура, позволяет личности самоактуализироваться и самореализоваться в жизни, найти личностные содержания в образовании. И чем в большей степени преподавателю присуща педагогическая культура, тем полнее будет его самореализация. Профессиональная культура предполагает умение быть посередником, «медиактором» между студентами и учебным материалом. Усвоение этого материала происходит непосредственно в процессе обучения, поэтому преподаватель должен быть готов к выполнению роли советчика, помощника, консультанта, коммуникатора, партнера. Успешному выполнению этих задач способствует наличие качеств, раскрыты в статье.

Ключевые слова: педагогическая культура, будущие магистры, профессиональная компетентность, фундаментализация, профессиональная подготовка, подходы к фундаментализации.

BIDA Olena Anatoliivna, KUZMINSKY Anatoliy Ivanovich, CHICHUK Antonina Petrovna. PEDAGOGICAL CULTURE OF FUTURE MASTERS

The article considers the pedagogical culture of future masters as a component of professional competence, considers the fundamentalization of education by various scholars as a necessary condition for the pedagogical culture of future masters. The integrative core of a professional teacher is a highly formed pedagogical culture that allows individuals to self-actualize and self-realize in life, to find personal meanings in education. And the more the teacher has a pedagogical culture, the more complete will be his self-realization. Professional culture involves the ability to be a mediator, a «mediator» between students and educational material. Assimilation of this material occurs directly in the learning process, so the teacher must be ready to perform the role of advisor, assistant, consultant, communicator, partner. Successful performance of these tasks is facilitated by the presence of the qualities revealed in the article.

Different points of view and approaches to the definition of the concept of fundamentalization of education are revealed. The concepts of fundamentalization of professional training of the future specialist are based on the purposes and functions of fundamentalization and on ways and means of its achievement, etc. Most authors agree only that: the fundamentalization of education is aimed at improving the quality of education and education of the individual and is necessary for the formation of pedagogical culture of future masters as part of their professional competence. Others imply the formation of culture and worldview, increasing creative and intellectual potential, the formation of professional competence of the specialist and the potential for further education, and so on.

It was found that professional training includes not only the activities of teachers and students who form the learning process, but also the independent activities of the subject, self-development, assimilation of experience by the subject through analysis, understanding and transformation of the field of activity in which he included.

It is revealed through the implementation of which approaches to the fundamentalization of higher professional education it becomes possible to form the pedagogical culture of future masters as a component of their professional competence, which contributes to improving the quality of training of future professionals in free economic education.

Keywords: pedagogical culture, future masters, professional competence, fundamentalization, professional training, approaches to fundamentalization

ВИНДЮК Андрій Валерійович. СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧА АНІМАЦІЯ: ВИДИ, ФУНКЦІЇ, ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

У статті автором здійснений аналіз особливостей організації спортивно-розважальної анімації на туристичних підприємствах. Зазначені види і функції спортивно-оздоровчої анімації в туризмі. З'ясовано, що долучення спортивно-оздоровчих і спортивно-розважальних заходів до складу анімаційних програм має позитивний вплив на активність відпочиваючих, що прямим чином впливає на рекреаційний ефект відпочинку, а також, підвищує якість і рівень сервісу туристичного підприємства, рейтинг популярності, утримує постійних і залучає нових гостей.

Ключові слова: спортивно-оздоровча, анімація, туристичні підприємства, анімаційний сервіс.

ВИНДЮК Андрей Валерьевич. СПОРТИВНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНАЯ АНИМАЦИЯ: ВИДЫ, ФУНКЦИИ, ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ

В статье автором произведен анализ особенностей организации спортивно-оздоровительной анимации на туристических предприятиях. Описаны виды и функции спортивно-оздоровительной анимации в туризме. Установлено, что внесение спортивно-оздоровительных и спортивно-развлекательных мероприятий в состав анимационных программ имеет позитивное влияние на активность отдыхающих, что напрямую влияет на рекреационный эффект отдыха, а также, повышает качество и уровень сервиса туристического предприятия, рейтинг популярности, удерживает постоянных и привлекает новых гостей.

Ключевые слова: спортивно-оздоровительная, анимация, туристические предприятия, анимационный сервис.

VINDYUK Andrey Valerievich. SPORTS AND WELLNESS ANIMATION: TYPES, FUNCTIONS, FEATURES OF THE ORGANIZATION

The organization of follow-up in the distribution of tourists is one of the most important tasks of the fastest-growing business. Significant changes will be seen by the rest of the world in the sphere of organizing the distribution of those who visit the tourist enterprises of Ukraine. The price is linked with a number of reasons: suspicion of information about foreign resorts; development of the cultural and cultural level of the population; in the introduction of new technologies in the industry of rozvag; changes in the structure of the victorious hour; activization of the concert performance of professional theaters, cinemas and estradi. The main criterion of sports and health animation is regular, mass participation of tourists and vacationers in the animation programs offered by the tourist enterprise, increase of satisfaction of the tourist with quality of service, creation of positive image of the enterprise, improving effect from rest, expansion of an active tourist season. The aim of the article is a theoretical analysis of the types, functions and features of the organization of sports and recreation animation in tourism. Tourist animation has three main recreational functions: therapeutic, health and cognitive. Of these, directly performs two: sports and health and cognitive. Indirectly, under appropriate conditions, the therapeutic function is performed. In the practice of animation activities for the targeted design of animation programs, the functions of recreational tourist animation are differentiated into: adaptive - allows you to move from everyday to free, permissive; compensatory - frees a person from physical and mental fatigue of everyday life; stabilizing - creates positive emotions and stimulates mental stability; health - aimed at restoring and developing the physical strength of man, weakened in everyday life; information - allows you to get new information about the country, region, people, etc; educational - allows you to get and consolidate as a result of vivid impressions of new knowledge about the world around you; improving - brings intellectual and physical improvement; advertising - gives the opportunity through animation programs to make a tourist a carrier of advertising about the country, region, tourist complex, hotel, travel agency.

Keywords: sports and wellness, animation, tourist enterprises, animation service.

ВОЙТОВИЧ Оксана Петрівна. МОТИВАЦІЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено дослідження мотивів до вибору професії та мотивів навчальної діяльності майбутніх вчителів географії. Виявлено, що мотивами до вибору професії є соціальні

фактори, які регламентуються важливістю отримання вищої освіти в закладах державної форми власності. В структурі мотивів навчальної діяльності студентів II курсу переважають зовнішні чинники, які визначаються бажанням отримувати позитивні оцінки за іспити та, як результат мати диплом про вищу освіту. Студенти IV курсу відмічають важливість отримання глибоких фахових знань та можливість стати висококваліфікованим фахівцем, що характеризується внутрішньою мотивацією до навчальної діяльності.

Ключові слова: майбутні вчителі географії; мотиви вибору професії; мотиви навчальної діяльності.

ВОЙТОВИЧ Оксана Петровна. МОТИВАЦИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ГЕОГРАФИИ К УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье представлено исследование мотивов к выбору профессии и мотивов к учебной деятельности будущих учителей географии. Выявлено, что мотивами к выбору профессии являются социальные факторы, которые регламентируются важностью получения высшего образования в учреждениях государственной формы собственности. В структуре мотивов учебной деятельности студентов II курса преобладают внешние факторы, которые определяются желанием получить положительные оценки за экзамены и, как результат иметь диплом о высшем образовании. Студенты IV курса отмечают важность получения глубоких профессиональных знаний и возможность стать высококвалифицированным специалистом, что характеризует внутреннюю мотивацией к учебной деятельности.

Ключевые слова: будущие учителя географии; мотивы выбора профессии; мотивы учебной деятельности.

VOITOVYCH Oksana Petrivna. MOTIVATION OF FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS TO LEARNING ACTIVITIES

The article presents a research of motives for choosing a profession and motives for educational activities of future teachers of geography. An anonymous survey was conducted among second- and fourth-year students majoring in Secondary Education (Geography) to determine the motives for choosing a profession. Summary data indicate, that the choice of profession of students was influenced by social motives, which are based on the importance of the graduate to get a higher education and preferably at the expense of the state. Fourth-year students have a positive inner motive, which is based on the fact that they like the profession and they made the right choice.

In the structure of motives of the educational activities of second-year students prevail external factors, which are determined by the desire to receive positive grades for exams and as a result have a diploma of higher education. Fourth-year students note the importance of obtaining in-depth professional knowledge and the opportunity to become a highly qualified specialist, characterized by intrinsic motivation to study.

Increasing students' motivation for learning activities is possible with taking into account the following factors: introduction of innovative teaching methods in the educational process of training future teachers of geography, which stimulate students' cognitive activity and ensure the application of theoretical knowledge in specific practical situations; ensuring the right to academic mobility by involving students in research, international internships, etc.; formation of interest in future professional activity through the use of various forms of education; activation of independent work of students during the implementation of research tasks that are closely related to future professional activities; conducting a systematic survey among students on the quality of education, taking into account student suggestions for improving the educational process; involvement of students in scientific circles, preparation of publications for participation in domestic and foreign conferences; conducting regular meetings with teachers-practitioners, teachers-innovators to increase the status of the chosen profession and understanding its tasks; conducting psychological trainings on the ability to restore their psycho-emotional state, control emotions, be tolerant, prevent conflict situations.

Keywords : future teachers of geography; motives for choosing a profession; motives of educational activity.

ГАЛЕТА Ярослав Владимирович, СЪОМАК Аліна Володимирівна. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ОНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

У сучасних умовах актуальним є з'ясування специфіки соціалізації особистості в умовах віртуалізації соціальних процесів, що відбуваються. Проблематика соціальної віртуальної реальності поступово стає предметом наукових досліджень, але соціалізуючі можливості цієї реальності поки мало аналізуються вченими. У статті звертається увага на те, що при розкритті суті віртуальної реальності, з одного боку, її не можна розуміти занадто вузько, пов'язуючи лише з комп'ютеризацією суспільства, з використанням Інтернету, а з іншої – не слід

тлумачити занадто широко й відносити до неї будь-які інновації в різних сферах суспільства. Найбільш конструктивним є пояснення сутності віртуальної реальності через поширення в суспільстві так званих симуляцій процесів і явищ, які можуть бути пов'язані з комп'ютеризацією, а можуть відбуватися і поза нею.

Ключові слова: соціалізація, віртуальна реальність, особистість, інформаційне суспільство, комунікація.

ГАЛЕТА Ярослав Владимирович, Семак Алина Владимировна. СОЦИАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕСТВА

В современных условиях актуальным является выяснение специфики социализации личности в условиях виртуализации социальных процессов, происходящих. Проблематика социальной виртуальной реальности становится предметом научных исследований, но социализирующие возможности этой реальности пока мало анализируются учеными. В статье обращается внимание на то, что при раскрытии сути виртуальной реальности, с одной стороны, ее нельзя понимать слишком узко, связывая лишь с компьютеризацией общества, с использованием Интернета, а с другой - не следует толковать слишком широко и относить к ней любые инновации в различных сферах общества. Наиболее конструктивным есть объяснение сущности виртуальной реальности из-за распространения в обществе так называемых симуляций процессов и явлений, которые могут быть связаны с компьютеризацией, а могут происходить и вне ее.

Ключевые слова: социализация, виртуальная реальность, личность, информационное общество, коммуникация.

HALETA Yaroslav Volodymyrovych, SEMAK Alina Vladimirovna. SOCIALIZATION OF PERSONALITY IS IN THE CONDITIONS OF UPDATING OF INFORMATIVE CULTURE OF SOCIETY

Finding out specific of socialization of a person under the conditions of virtualization of social processes is considered to be very actual nowadays. The problem of social virtual reality is becoming the subject of scientific research, but the social abilities of a given reality has been analyzed by scientists not enough yet. In the article much attention is paid to revealing the essence of the virtual reality on the one hand, but one should think it in a wide sense, connecting this only with computerizing the society, with Internet using, but on the other hand it different spheres of society related to it. The main constructive fact is the essence explanation of the virtual reality via the distribution in the society the so-called simulating processes and phenomena which may be connected with computerizing or may be out of it.

The formation of the mass information culture of the mass man demonstrated the transition of society to a qualitatively different degree, associated with the emergence of a new type of personality, which is endowed with specific properties and characteristics, stereotypes of behavior and social functions. In other words, a person becomes a part of virtual reality, in which the phenomena and events of real and virtual space merge into a single whole.

Virtuality is a phenomenon that can be interpreted not only as a result of human immersion in the information field, but also as an artifact of culture, created under the influence of information and reflecting the formation of a new type of communication.

In modern socio-humanitarian knowledge, there are two approaches to defining the concept of «virtual reality». According to the first position, virtualization does not necessarily mean the replacement of reality by its image (simulation) with the help of computer technology.

Thus, the virtualization of society and the formation of a network culture, on the one hand, complicate, and on the other - enrich the process of forming a personal identity. Virtual reality creates new opportunities for constructing identity, expanding the number of «others» with whom a person interacts. Network or virtual identity cannot be considered as independent entities, as subjects of behavior and activity, as alternatives to «real» personal identity. This is just one aspect of identity, the result of self-presentation of the individual in cyberspace.

Keywords: socialization, virtual reality, personality, informative society, communication.

ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна. ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЛОСОФІЇ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ (ОХОРОНА ПРАЦІ)

У статті розкрито теоретичні та практичні аспекти використання інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях філософії у процесі фахової підготовки майбутніх фахівців із охорони праці. Автором проаналізовано використання інформаційно-комунікаційних

технологій під час навчальних занять - лекцій і семінарів з філософії, підготовки рефератів і наукових робіт із зазначеної дисципліни.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології навчання, професійна підготовка, лекції та практичні з філософії, мережеве середовище, освітній процес.

ЛЕВЧЕНКО Інна Николаевна. ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОМУКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ЗАНЯТИЯХ ФИЛОСОФИИ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ (ОХРАНА ТРУДА)

В статье раскрыты теоретические и практические аспекты использования информационно-коммуникационных технологий на занятиях философии в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов по охране труда. Автором проанализировано использование информационно-коммуникационных технологий во время учебных занятий - лекций и семинаров по философии, подготовки рефератов и научных работ по указанной дисциплине.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии обучения, профессиональная подготовка, лекции и практические по философии, сетевое окружение, образовательный процесс.

LEVCHENKO Inna Mykolayivna. EXPERIENCE ON THE IMPLEMENTATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES OF EDUCATION (ICTN) AT LEARNING PHILOSOPHY IN PROFESSIONAL PREPARATION FOR FUTURE PROFESSIONAL EDUCATION PEDAGOGES (LABOR PROTECTION)

The article deals with theoretical and practical aspects of the use of information and communication technologies of training in philosophy classes in the process of professional training of future specialists in labor protection.

The author analyzed the use of information and communication technologies during training sessions - lectures and seminars on philosophy, preparation of abstracts and scientific works on the specified discipline.

It is revealed that the systematic use of information and communication technologies of teaching allows creating a fundamentally new information educational sphere, thus providing wide opportunities for educational activities, greatly affects the redistribution of roles among its participants, increases motivation, develops autonomy, provides individualization and differentiation of the educational process, contributes to the modernization of the traditional education system. All this makes it possible to improve the quality of learning.

The article states that the inclusion of information and communication technologies in the educational process creates a network environment in which education becomes a sequence of social contacts, each of which is communication.

Thanks to the use of modern information and communication technologies, in particular in philosophy classes, the teacher has the opportunity to use all the necessary tools for effective assimilation and perception of the researched issues. Lectures become more saturated with factual material, and students listen more, rather than writing under dictation, which is positively perceived by listeners.

Modern multimedia technologies, opening students access to non-traditional sources of information, increase the efficiency of independent work in philosophy, provide completely new opportunities for creativity, finding and consolidating new professional skills, allow to implement fundamentally new forms and methods of learning, which certainly has a positive effect on the common activities of teacher and student in the process of studying philosophy.

Keywords: information and communication technologies of teaching, professional training, lectures and practical works on philosophy, network environment, educational process.

ПРИМА Раїса Миколаївна, ПРИМА Дмитро Анатолійович. РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВИТИ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ Й СТРАТЕГІЇ

У статті проаналізовано деякі загальні тенденції й окреслено стратегічні орієнтири вітчизняного виміру щодо реформування освітньої сфери. В контексті сучасних теоретичних парадигм виокремлено глобалізацію, інноваційність, якість освіти як тенденції, що актуалізують і спричиняють реформаційні освітні процеси в Україні.

Ключові слова: глобалізація, вища освіта, інноваційність, інтеграція, тенденції, стратегічні орієнтири, якість освіти.

ПРИМА Раиса Николаевна, ПРИМА Дмитрий Анатольевич. РЕФОРМИРОВАНИЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ: ТЕНДЕНЦИИ И СТРАТЕГИИ

В статье анализируются некоторые общие тенденции и излагаются стратегические ориентиры отечественного измерения для реформирования сферы образования. В контексте

современных теоретических парадигм выделены глобализация, инновации, качество образования как тенденции, которые актуализируют и вызывают реформы образовательных процессов в Украине.

Ключевые слова: глобализация, высшее образование, инновации, интеграция, тенденции, стратегические ориентиры, качество образования.

PRIMA Raisa Mykolaivna, PRIMA Dmytro Anatoliiovych. REFORMING HIGHER EDUCATION IN UKRAINE: TRENDS AND STRATEGIES

The article analyzes some general trends and outlines strategic benchmarks of the domestic dimension for reforming the educational sphere. In the context of modern theoretical paradigms, globalization, innovation, quality of education as trends that actualize and cause reform educational processes in Ukraine are distinguished. Globalization poses a challenge for education in general and for national educational systems, in particular, a number of problems that require a speedy response both at the state level and at the level of civil society institutions.

The answer to them should be the leitmotif of further reform of the domestic educational sector, where the key position is not the unification of higher education, but wide access to the diversity of educational, scientific and cultural achievements of other countries, a deep combination of educational and scientific activities. We are talking about a new philosophy of education and science, learning and education, new approaches, goals and priorities, that is, a new paradigm for the development of higher school. In terms of innovation, the education system must change the paradigm of building and functioning, steadily moving into a river ahead of education, when scientific knowledge, changing its orientation from technogenic and economic to humanistic and environmental, outpaces the transformative activities of people.

The quality of education is seen as a significant step towards European integration, because, first of all, promoting European cooperation in ensuring the quality of education is a requirement of the Bologna process; secondly, quality assurance of education is one of the leading conditions that promotes mobility, connectivity and attractiveness of the higher education system of any country, the main component of the prestige of higher education institutions; thirdly, the main responsibility for quality assurance lies with the institution of higher education in accordance with the principle of institutional autonomy.

Keywords: globalization, higher education, innovation, integration, trends, strategic benchmarks, quality of education.

РАСТРИГИНА Алла Николаївна. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ-МУЗИКАНТА НА ЗАСАДАХ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ МОДЕЛЕЙ ВІЛЬНИХ МИСТЕЦТВ

В статті актуалізовано проблему удосконалення підготовки майбутніх фахівців-музикантів через запровадження в освітній процес міждисциплінарних моделей вільних мистецтв, котрі принципово відрізняються від традиційного вузькоспеціалізованого підходу до обрання професії. Застосування моделей вільних мистецтв дозволяє наряду із набуттям професійних компетенцій, які складають сутність й специфіку фаху, вибудовувати індивідуальну траєкторію професійного розвитку кожного із студентів з урахуванням його здібностей, можливостей, потреб, уподобань у межах напрямків обраної спеціальності, а також набувати таких важливих для сучасного фахівця якостей, як критичне мислення, відповідальність, толерантність, комунікабельність, здатності працювати в команді, поважати іншого, гнучкості й адаптації на ринку праці.

Ключові слова: професійна музична освіта, підготовка майбутнього фахівця-музиканта, моделі вільних мистецтв, міждисциплінарність, мистецьке освітнє середовище, критичне мислення, свобода вибору, індивідуальна траєкторія професійно-творчого розвитку.

РАСТРЫГИНА Алла Николаевна. ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА-МУЗЫКАНТА НА ОСНОВЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ МОДЕЛЕЙ СВОБОДНЫХ ИСКУССТВ

В статье актуализирована проблема усовершенствования подготовки будущих специалистов-музыкантов посредством введения в образовательный процесс междисциплинарных моделей свободных искусств, которые принципиально отличаются от традиционного узкоспециализированного подхода к выбору профессии. Применение моделей свободных искусств позволяет наряду с приобретением профессиональных компетенций, которые составляют сущность и специфику профессии, выстраивать индивидуальную траекторию профессионального развития каждого из студентов с учетом его способностей, возможностей, потребностей, предпочтений в рамках направлений выбранной специальности, а также приобретать такие важные для современного специалиста качества, как критическое мышление, ответственность, толерантность, коммуникативность, способность работать в

команде, уважать другого, гибкость и адаптация на рынке труда.

Ключевые слова: профессиональное музыкальное образование, подготовка будущего специалиста-музыканта, модели свободных искусств, междисциплинарность, художественная образовательная среда, критическое мышление, свобода выбора, индивидуальная траектория профессионально-творческого развития.

RASTRYGINA Alla Mykolaivna. TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS-MUSICIANS ON THE PRINCIPLES OF INTERDISCIPLINARY MODELS OF FREE ARTS

The article highlights the problem of improving the training of future specialists-musicians through introducing an interdisciplinary model of Free Arts into educational process. This model differs fundamentally from the traditional, narrowly specialized approach to choosing a profession. Its implementation allows, along with the acquisition of professional competencies that constitute the essence and specifics of the profession, to build an individual trajectory of professional development of each student, based on his abilities, capabilities, needs, preferences in the number of trends of the chosen specialty, as well as to obtain such important for a present-day specialist qualities as critical thinking, responsibility, tolerance, sociability, ability to work in a team, respectful attitude to others, flexibility and adaptability in the labor market. A specific feature of professional art education according to Free Arts model, in contrast to the traditional one, is the possibility of combining the main direction of studies, (major), with the additional one, (minor), which differs from the main trend and is of certain interest for a student himself or herself.

Being free from the authoritarian idea of ways of acquiring knowledge by students, this interdisciplinary model gives students an opportunity for independent construction of an individual trajectory of their personal professional development according to a personality choice. Based on the teacher's orientation towards students, flexible curriculum, broad disciplinary coverage and depth of subject study, interconnection of disciplines and freedom of choice of courses, the Free Arts model determines the solution of certain problems in the university education system, in particular, the crisis of disciplinary specialization; academicism and an excess of lectures; lack of partnership between teachers and students, detachment of theory from practice; inability of students to think critically and freely.

The introduction of innovative educational programs for professional development of future specialists-musicians, who are targeted at student development and able to implement the Free Arts and Sciences model in the art educational space of universities, is one of the ways of successful reform of music education in Ukraine.

Keywords: professional music education, training of a future specialist-musician, Free Arts model, interconnection of disciplines, art educational environment, critical thinking, freedom of choice, individual trajectory of professional and creative development.

РЯБОВОЛ Лілія Тарасівна. КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

У статті встановлено, що креативність – комплексна, міждисциплінарна проблема, яка притягує науковий інтерес фахівців з різних галузей знань, передусім, педагогіки і психології. Мета статті – визначити основні аспекти проблеми креативності та окреслити відповідні напрями наукових психолого-педагогічних досліджень. Виявлено, що креативність обґрунтовано розглядають як універсальну рису особистості, інтегральну творчу здібність. У психолого-педагогічних дослідженнях підкреслюється важливе місце і роль креативності у професійній підготовці та діяльності.

Ключові слова: творчість, обдарованість, розвиток, професійна майстерність, креативна компетентність, креативне мислення.

РЯБОВОЛ Лилия Тарасовна. КРЕАТИВНОСТЬ КАК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ УЧЕНЫХ

В статье установлено, что креативность – комплексная, междисциплинарная проблема, которая притягивает научный интерес специалистов разных областей знаний, прежде всего, педагогики и психологии. Цель статьи – определить основные аспекты проблемы креативности и соответствующие направления научных психолого-педагогических исследований. Выведено, что креативность обоснованно рассматривают как универсальную черту личности, интегральную творческую способность. В психолого-педагогических исследованиях подчеркивается важное место и роль креативности в профессиональной подготовке и деятельности.

Ключевые слова: творчество, одаренность, развитие, профессиональное мастерство, креативная компетентность, креативное мышление.

RYABOVOL Liliya Tarasivna. CREATIVITY AS A SUBJECT OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCH OF DOMESTIC SCIENTISTS

The article establishes that creativity is a complex, interdisciplinary problem that attracts the scientific interest of specialists in various fields of knowledge, especially pedagogy and psychology. The purpose of the article is to identify the main aspects of the problem of creativity and to outline the relevant areas of scientific psychological and pedagogical research. It is revealed that creativity is reasonably considered as a universal personality trait, an integral creative ability. Psychological and pedagogical research emphasizes the important place and role of creativity in training and activities.

It was found that creativity is mainly associated with creativity and talent of the individual, with the development of his creative abilities. The connection of creativity with other personality traits, in particular with the level of its intellectual development, as well as with imagination, intuition, the need for self-actualization, etc., is being actively developed. It is stated that in the psychological and pedagogical scientific literature the question of at what age one should start work on the formation of creativity or which age is the most favorable for this continues to be discussed. Some scholars argue that the formation of creativity should begin in the early stages of personality development, others believe that especially favorable for the development of creativity is the senior school age.

It was found that scientists are interested in the development of creativity in higher education, including pedagogy. Creativity is considered as a component of professional skill. One of the aspects of the problem of creativity and the corresponding direction of psychological and pedagogical research is creative thinking. The issue of creative competence is also being developed. Much of the research on certain issues is devoted to the conditions, methods and technologies of formation and development of creativity. These include creative environment, search and research and invention activities, practical classes, information and communication, interactive (game), design technologies, case method, design, modeling.

Keywords: creativity, talent, development, professional skill, creative competence, creative thinking.

САВЧЕНКО Лариса Олексіївна, ПОТАПЕНКО Олег Борисович. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Національна ідея козацької доби як фактор становлення та розвитку української освіти. У статті розглянуто проблему впливу національної ідеї на становлення та розвиток української освіти в козацьку добу, схарактеризовано суспільно-політичні й соціально-економічні фактори, які безпосередньо зумовлювали процес формування освітньої політики українського козацтва та визначали його внесок в освітню галузь. Особливу увагу авторами приділено аналізу історичних подій тієї епохи та їх безпосереднього зв'язку з поширенням освіти. Реалізації національної ідеї відбуваються в площині формування національної свідомості, політичної культури, системи освіти.

Ключові слова: національна ідея, національна самосвідомість, козацька педагогіка, козацька ментальність, братська школа.

САВЧЕНКО Лариса Алексеевна, ПОТАПЕНКО Олег Борисович. НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ КАЗАЧЕСТВА КАК ФАКТОР СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Национальная идея казачества как фактор становления и развития украинского образования. В статье рассмотрена проблема влияния национальной идеи на становление и развитие украинского образования в казачества, охарактеризован общественно-политические и социально-экономические факторы, которые непосредственно обусловили процесс формирования образовательной политики украинского казачества и определяли его вклад в образовательную отрасль. Особое внимание авторами уделено анализу исторических событий той эпохи и их непосредственной связи с распространением образования. Реализации национальной идеи происходят в плоскости формирования национального сознания, политической культуры, системы образования.

Ключевые слова: национальная идея, национальное самосознание, казацкая педагогика, казацкая ментальность, братская школа.

SAVCHENKO Larysa Alekseevna, POTAPENKO Oleg Borisovich. THE NATIONAL IDEA OF THE COSSACK ERA AS A FACTOR IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN

O. National Idea of the Cossack Dobi as a factor in the development and development of Ukrainian education. The article has addressed the problem of filling the national idea of becoming and developing the Ukrainian language to Cossack education, characterized by political and political factors, as well as the fact that they have not been able to zoom in and out. The authors paid special respect to the analysis of historical achievements of the era and the uninterrupted sound of widespread blessings. Realization of national and international ideas in the area of national formations, political culture, system of life.

National identity, political culture and practice are recognized by their own field of national and ideological suspension.

The middle of the Ukrainian zozsta kozatstva will drink for the blessing of life and the goats themselves are beautifully rooted, but they've been blessed with ludina, and they've been able to meet their own ideals. Kozatska's system of whirlwind and sanctification has transferred the interpretation and systematic development of physical and psycho-spiritual health. The Ukrainian national idea, as a political project of May, but in order to consume the rest of the country through the history, culture, traditions, the national budget has been divided into the most effective Polish, Catholic, national and international.

The Ukrainian national idea, as a political project of the future that reflects the common needs of the nation through its history, culture, traditions, in the Cossack era was developed to effectively counter Polish Catholic and Moscow aggression, reflecting the onslaught of these destructive forces on the identity and freedom of the Ukrainian people. Ukrainian Orthodox education of the Cossack times absorbed the best examples of the Cossack mentality, the way of life of the Cossacks, their desire for freedom. The high level of literacy in the Hetmanate and in the Liberty lands of the Zaporozhian Lowland Army in the seventeenth and eighteenth centuries testified to the desire of Ukrainians to obtain an education in which they saw a guarantee of prosperity and a virtuous life. We see our further work in the studied problems as the national spiritual revival of Ukraine.

Keywords: national idea, national self-determination, kozatska teacher, kozatska mentality, brotherly school.

ФОКА Марія Володимирівна. ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТА-ФІЛОЛОГА В ПРОЦЕСІ ЛІТЕРАТУРНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглянуто технології розвитку критичного мислення студента-філолога в процесі літературного навчання. Встановлено, що критичне мислення розвивається під час аналізу художнього твору, і правильний його хід максимально ефективно розвиває вміння аналізувати, порівнювати, оцінювати, визначати проблеми, висувати гіпотези, обґрунтовувати рішення тощо. Авторка наводить приклади аналізу художнього твору, що формує критичність, враховуючи етапи виклику, осмислення та рефлексії.

Ключові слова: критичне мислення, літературне навчання, етап виклику, етап осмислення, етап рефлексії.

ФОКА Мария Владимировна. ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТА-ФИЛОЛОГА В ПРОЦЕССЕ ЛИТЕРАТУРНОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье рассмотрены технологии развития критического мышления студента-филолога в процессе литературного обучения. Установлено, что критическое мышление развивается при анализе художественного произведения, и правильный его ход максимально эффективно развивает умение анализировать, сравнивать, оценивать, определять проблемы, выдвигать гипотезы, обосновывать решения и тому подобное. Автор приводит примеры анализа художественного произведения, что формирует критичность, учитывая этапы вызова, осмысления и рефлексии.

Ключевые слова: критическое мышление, литературное обучение, этап вызова, этап осмысления, этап рефлексии.

FOKA Mariia Volodymyrivna. TECHNOLOGIES FOR CRITICAL THINKING DEVELOPMENT OF A STUDENT-PHILOLOGIST IN THE PROCESS OF LITERARY EDUCATION

One of the priority educational tasks of both secondary and higher school is the critical thinking development. In the concept of «New Ukrainian School», critical thinking is one of the basic skills of the student, and the law «On Higher Education» defines the ability to think freely and self-organize in modern conditions, which is, in other words, the ability to think critically. In this way, the appropriate orientation of modern education in Ukraine raises the question of technologies for the critical thinking development. The article considers the technologies for critical thinking development of a student-philologist in the process of literary education. In the pedagogical perspective, critical thinking is understood as the ability, in particular, to analyze, compare, evaluate, identify problems, make hypotheses, justify decisions, and so on. All these skills are organically activated in the analysis of a literary work, and its correct course develops criticality as effectively as possible.

Traditionally, there are three stages of critical thinking technology, such as a challenge stage, where it is important to arouse students' interest in the problem; comprehension, where students' activities are organized in such a way that they explore, comprehend, and actively work; and reflection, when students summarize the importance and functionality of acquired knowledge. The author gives examples of

analysis of a literary work that forms criticality, taking into account the stages of challenge, comprehension, and reflection. The stages of critical thinking technology are determined on the example of the analysis of J. D. Salinger's story «Pretty Mouth and Green My Eyes» and the passage «To Be or Not to Be» from Shakespeare's tragedy «Hamlet». The study does not cover all the theoretical and practical aspects of the problem of technologies for the critical thinking development, which are the prospects for further exploration.

According to the tasks of higher education, the formation of critical thinking of a student of philology should become one of the priority tasks. In the process of literary teaching, critical thinking is effectively developed during the analysis of a work of art, the well-thought-out course of which is able to maximize the ability to analyze, compare, evaluate, identify problems, hypothesize, justify decisions and more. The study does not cover all the theoretical and practical aspects of the problem of technologies for the development of critical thinking, which are the prospects for further exploration.

Keywords: critical thinking, literary teaching, stage of challenge, stage of comprehension, stage of reflection.

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович. ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО РОЗУМІННЯ МУЗИКИ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті доведено можливість формування здатності до розуміння музики учнями початкової школи. На конкретних прикладах доведено вплив програмних творів шкільної програми на сприймання і розуміння музики різних жанрів. Доведено виховний вплив творів музичного мистецтва на формування художньо-емоційної сфери особистості.

Ключові слова: здатність до розуміння музики, інтерпретація творів музичного мистецтва, уроки музики, учні початкової школи.

ЧЕРКАСОВ Владимир Федорович. ФОРМИРОВАНИЕ СПОСОБНОСТИ К ПОНИМАНИЮ МУЗЫКИ УЧАЩИМИСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье презентовано возможность формирования способности понимания музыки учащимися начальной школы. На конкретных примерах доведеновоздействие программных произведений школьной программы на восприятие и понимание музыки разных жанров. Доведено воспитательное воздействие произведений музыкального искусства на формирование художественно-эмоциональной сферы личности.

Ключевые слова: способность понимания музыки, уроки музыки, интерпретація произведений музыкального искусства, учащиеся начальных классов.

SHERKASOV Volodymyr Fedorovych. FORMATION OF MUSIC AND PEDAGOGICAL EXPERIENCE OF MUSIC ART TEACHERS GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article proves the possibility of forming the ability to understand music by primary school students. The influence of program works of the school program on the perception and understanding of music of different genres is proved by concrete examples. The educational influence of works of musical art on the formation of the artistic and emotional sphere of personality is proved.

The formation of the ability to understand works of music by primary school students occurs in a certain sequence based on teacher-student interaction, both in music lessons and during extracurricular work on artistic and aesthetic education of primary school children. The collective type of creativity, inherent in the assimilation of the values of musical art, obliges the subjects of the educational process to comply with certain requirements for the organization of joint activities.

In accordance with modern music-pedagogical technologies, which enable the effectiveness of the learning process, there are certain requirements for the perception of works of music of different genres and compositional styles provided by the school curriculum. Thus, the quality of the impact of music on primary school students depends on certain factors.

Because, according to the school curriculum, music lessons are united by a common theme, which makes it possible to organize work with children in such a way as to give first-graders the opportunity to talk about their favorite music. To do this, prepare and ask the class a few questions, such as: remember what songs you sang or heard from radio and television programs that focused your attention and you liked ?; what song do you dream to sing ?; what dance music do you like Such a conversation should take place in a friendly atmosphere, and children's responses should be supported and evaluated positively. The teacher's tolerant attitude to any thoughts, feelings and expressions of students gives the child confidence in their own abilities, determination and activity in further work.

Keywords: ability to understand music, interpretation of works of musical art, music lessons, elementary school students.

ЩУКА Галина Петрівна, ГАЛЬКІВ Любов Іванівна. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ З ОГЛЯДУ НА ПОТРЕБИ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ

В статті визначаються умови, які дозволять вирішити проблему якісного кадрового забезпечення регіональних туристичних ринків України. З цією метою на прикладі вирішення кадрових проблем туристичних комплексів Закарпаття з використанням методу експертного опитування встановлюються вимоги, які висувають працедавці до випускників туристичних спеціальностей; аналізується, які з цих вимог і наскільки повно задовольняються в процесі підготовки; виокремлюються ті очікування, які не задовольняються; пропонуються конкретні кроки щодо вдосконалення навчального процесу.

Ключові слова: професійна освіта в туризмі, компетентність, фахівець сфери туризму, менеджер широкого профілю.

ЩУКА Галина Петрівна, ГАЛЬКІВ Любов Іванівна. ПОДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТОВ СФЕРИ ТУРИЗМА С УЧЕТОМ ПОТРЕБНОСТЕЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РЫНКА

В статье определяются условия, которые позволят решить проблему качественного кадрового обеспечения региональных туристических рынков Украины. С этой целью на примере решения кадровых проблем туристических комплексов Закарпатья, с использованием метода экспертного опроса, устанавливаются требования, которые выдвигают работодатели к выпускникам туристических специальностей; анализируется, какие из этих требований и насколько полно удовлетворяются в процессе подготовки; выделяются те ожидания, которые не удовлетворяются; предлагаются конкретные шаги по совершенствованию учебного процесса.

Ключевые слова: профессиональное образование в туризме, компетентность, специалист сферы туризма, менеджер широкого профиля.

SHCHUKA Halyna Petrivna, HALKIV Liubov Ivanivna. TRAINING OF TOURISM SPECIALISTS CATERING TO THE NEEDS OF REGIONAL MARKET

This article is devoted to the actual problem of providing the regional tourism markets with high-quality specialists. It is found that, despite the large number of higher education institutions that train specialists for the tourism industry and the constant updating of educational standards, tourism businesses and organizations in the country suffer from a lack of competent specialists, while graduates cannot find work in their profession.

The research has been conducted in Transcarpathian region by the method of expert survey of owners and managers of successful tourism enterprises. The research technology is presented in details: a step-by-step definition of the nature of the requirements that employers impose the graduates of tourist specialties; analysis of educational standards and work programs of educational disciplines to meet these requirements in the preparation process; identification of reasons that do not allow to prepare the much-needed specialist on the regional labour market in higher education institutions; concrete steps are suggested to improve the educational process.

It is found that the learning outcomes laid down in the educational standards are determined by the manufacturer of educational services, they are more oriented to the needs of large tourism enterprises, and do not meet the needs of employers at least because most tourist enterprises and organizations in the country are small and medium in size.

Training programs shall be focused on regional tourism markets, since the requirements for tourism professionals differ depending on the type of tourism activity, the size of the enterprise, the region of its operation. Owners of tourist complexes in Transcarpathia prefer to see at their enterprises multi-skilled managers (specialists), who are immediately ready to fulfill their functional responsibilities in their primary positions.

For solving the problem of human resources in the tourist market of Transcarpathia it is recommended: to define and detail the expectations of the heads of regional tourism enterprises; to prepare curricula and work programs in accordance with these expectations, formulating learning outcomes in accordance with SMART technologies; to create the conditions for the implementation of these programs.

Keywords: professional education in tourism, competence, specialist in tourism, multi-skilled manager.

ЄРЬОМЕНКО Едуард Анатолійович, ВЄХТЄВ Валерій Валерійович. БОЙОВИЙ ХОРТИНГ У ПРОГРАМІ ПОЗААУДИТОРНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ЗАГАЛЬНОФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ, ВИХОВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ

У статті визначено зміст, форми і методи проведення позааудиторних занять з бойового хортингу у закладах вищої освіти для підвищення загальнофізичної підготовки, виховання

фізичної культури та основ здоров'я студентів, розкрито методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу з бойового хортингу у закладах вищої освіти та формування здорового способу життя студентської молоді.

Ключові слова: бойовий хортинг, позааудиторні заняття, програма підготовки, загальнофізична підготовка, виховання, фізична культура, основи здоров'я.

ЕРЕМЕНКО Едуард Анатольевич, ВЕХТЕВ Валерий Валерьевич. БОЕВОЙ ХОРТИНГ В ПРОГРАММЕ ВНЕАУДИТОРНЫХ ЗАНЯТИЙ ПО ОБЩЕФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ, ВОСПИТАНИЮ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И ОСНОВ ЗДОРОВЬЯ СТУДЕНТОВ

В статье определено содержание, формы и методы проведения внеаудиторных занятий по боевому хортингу в учреждениях высшего образования для повышения общефизической подготовки, воспитания физической культуры и основ здоровья студентов, раскрыты методические рекомендации по организации учебно-воспитательного процесса по боевому хортингу в учреждениях высшего образования и формирования здорового образа жизни студенческой молодежи.

Ключевые слова: боевой хортинг, внеаудиторные занятия, программа подготовки, общефизическая подготовка, воспитание, физическая культура, основы здоровья.

YEROMENKO Eduard Anatolyevych, VEKHTEV Valeriy Valeriyevych. COMBAT HORTING IN THE PROGRAM OF EXTRACURRICULAR CLASSES IN GENERAL PHYSICAL TRAINING, EDUCATION OF PHYSICAL CULTURE AND FUNDAMENTALS OF STUDENT HEALTH

The article defines the content, forms and methods of extracurricular classes on combat horting in higher education institutions to improve general physical training, physical education and basics of student health, reveals guidelines for organizing the educational process of combat horting in higher education institutions and formation of a healthy lifestyle of student youth. The theoretical analysis of the program of extracurricular classes, problems of formation of a healthy way of life of students and conditions of application of improving physical exercises of combat horting is carried out.

The implementation of the content of general physical training, physical education and basics of student health in the process of combat horting is provided by adequate to the physical activity of students methods of building training sessions in sports sections of higher education institutions. The presentation of the main material is based on the provisions of the National Strategy for the Development of Education in Ukraine, the Concept of National-Patriotic Education of Children and Youth, other guiding state documents on physical education of students in school and extracurricular activities. This requires new views on the planning and implementation of the modern educational process and rehabilitation of students by conducting extracurricular classes on combat horting in sports sections of higher education institutions.

Today, almost every young person living in a country of technological progress has many jobs and responsibilities. As a result, with a load of trivial life and technical problems on a person, he simply forgets the main truths and goals: maintaining his health. And he remembers his health only at the doctor's, when many diseases are in a progressive state, started, and sometimes not cured. And to prevent these consequences is possible only by regularly working on yourself, forming and understanding the values of healthy living, maintaining an active and healthy diet, following the rules of hygiene, regularly preventing dental diseases and oral cavity [4], systematically monitoring their general well-being. In this regard, combat horting is a very effective means of improving well-being, regulation of all processes in the human body in the required rational tone. Therefore, the efforts of the National Combat Horting Federation of Ukraine are aimed at preserving and strengthening the health of young people.

Keywords: combat horting, extracurricular classes, training program, general physical training, education, physical culture, basics of health, healthy lifestyle, students, pedagogical conditions.

АРКУШИНА Ганна Феліксівна, НАЙДЬОНОВА Галина Георгіївна. ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

У пропонованій статті розкрито важливість та необхідність належної організації лабораторних та практичних робіт із біологічних та природничих дисциплін під час професійної підготовки майбутніх учителів. Наведено характеристику лабораторних та практичних робіт, є опис методів роботи під час виконання вищезазначених робіт. Розкрито вплив практичних та лабораторних робіт на особистісні орієнтації студентів. Зазначено переваги застосування новітніх технологій та сучасного обладнання в процесі проведення занять практичного спрямування з біологічних та природничих дисциплін.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній учитель біології, лабораторна робота, практична робота.

АРКУШИНА Анна Феликсовна, НАЙДЁНОВА Галина Георгиевна. ТРАДИЦИОННЫЕ И НОВЕЙШИЕ ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ЛАБОРАТОРНЫХ ЗАНЯТИЙ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНЫХ ДИСЦИПЛИН

В предлагаемой статье раскрыто важность и необходимость надлежащей организации лабораторных и практических работ по биологическим и естественнонаучным дисциплинам во время профессиональной подготовки будущих учителей. Приведена характеристика лабораторных и практических работ, является описание методов работы при выполнении вышеуказанных работ. Раскрыто влияние практических и лабораторных работ на личностные ориентации студентов. Отмечено преимущества применения новейших технологий и современного оборудования в процессе проведения занятий практической направленности по биологическим и естественнонаучным дисциплинам.

Ключевые слова: биоразнообразие, природа родного края, флора, фауна, краеведческая работа, эколого-натуралистические исследования

ARKUSHYNA Hanna Feliksivna, NAIDONOVA Halyna Heorhiivna. TRADITIONAL AND LATEST FORMS OF LABORATORY CLASSES ORGANISATION IN THE PROCESS OF NATURAL DISCIPLINES TEACHERS TRAINING

The problem of organizing the initial process in higher education institutions of different accreditation levels was relevant at all stages of society formation and development. Thus, it does not go unnoticed by modern researchers, teachers-practitioners, and young scientists.

Higher education puts forward new requirements for the organization of the training future professionals educational process, due to a number of needs and patterns of modern society development. This proves the urgency of this problem.

The proposed article reveals the importance and necessity of proper organization of laboratory and practical work in biological and natural sciences during the future teacher training. The characteristic of laboratory and practical works is given there is a description of work methods during performance of the above-stated works. The influence of practical and laboratory works on personal orientations of students is revealed. The advantages of the newest technologies and the modern equipment application in the course of carrying out of a practical direction on biological and natural disciplines employment are noted. This allows students to better master the practical skills of the experiment, which they will directly apply while working at school.

The educational process in higher education is aimed at the development of cognitive activity of students and the formation of a competent specialist of high qualification. That is why it needs a clear system organization that can combine traditional and modern forms and methods of learning. One of such traditional forms is laboratory classes, without which it is impossible to imagine the teaching of biological disciplines.

Practical and laboratory classes are the most complex forms of organization of the educational process in a higher educational institution. After all, their effectiveness is determined not only by careful observance of all stages of preparation and conduct of classes, not only a high level of theoretical material, but the effectiveness of the necessary practical skills, which largely depends on the level of practical competence of research and teaching staff.

Thus, practical and laboratory work is an active means of teaching biology in higher education. It is in the process of performing practical and laboratory work that it becomes clear how students have mastered the actual teaching material, whether the skills of creative use of these skills in practice have been formed, whether there are practical work skills.

Keywords: professional training, future biology teacher, laboratory work, practical work.

БЕЛІКОВА Валентина Венедиктивна. «МУЗИЧНІ ФРЕСКИ» БОГДАНИ ФІЛЬЦ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ТА ПОТЕНЦІАЛЬНОЇ СИЛИ МУЗИКА

Діяльність викладача музично-педагогічного профілю завжди передбачає використання музичних творів. Останнє дає можливість вчителям використовувати такі музичні твори, музична основа яких доступна як для виконання вчителем, так і для сприйняття учнями. Адже сприйняття учнями вчителя-виконавця завжди буде яскравішим за сприйняття технічних засобів для озвучення музичного твору.

Ключові слова: засоби музичної виразності, творча уява, творчий пошук, вчитель-виконавець, музичний образ

БЕЛИКОВА Валентина Венедиктивна. «МУЗЫКАЛЬНЫЕ ФРЕСКИ» БОГДАНЫ ФИЛЬЦ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ И ПОТЕНЦИАЛЬНОЙ СИЛЫ МУЗЫКИ

Деятельность преподавателя музыкально-педагогического профиля всегда предполагает использование музыкальных произведений. Последнее дает возможность учителям использовать

такие музыкальные произведения, музыкальная основа которых доступна как для выполнения учителем, так и для восприятия учащимися. Ведь восприятие учениками учителя-исполнителя всегда будет ярче восприятия технических средств для озвучивания музыкального произведения.

Ключевые слова: средства музыкальной выразительности, творческое воображение, творческий поиск, учитель-исполнитель, музыкальный образ

BELIKOVA Valentina Venediktivna. «MUSIC FRESCOES» BY BOHDANA FILTS AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF CREATIVE AND POTENTIAL FORCES OF THE MUSICIAN'S PERSONALITY

The activity of a teacher of music-pedagogical profile always involves the use of musical works. The latter makes it possible for teachers to use such musical works, the musical basis of which is available both for performance by the teacher and for perception by students. After all, students' perception of a teacher-performer will always be brighter than the perception of technical means for sounding a piece of music.

In the classroom there is a kind of creative search for the teacher-performer (performance always requires considerable effort of imagination, creative inspiration).

The teacher's verbal preface will help pupils to reproduce in their minds the necessary musical image, which serves to be a special coverage of the individual to whom there is a specific dedication of the cycle.

The means of musical expression used by the composer influence the feelings of the listeners, develop their creative imagination, and the school lesson turns into a long-awaited musical meeting with the music of Bohdana Mykhailivna Filts.

The piano cycle «Musical Frescoes» is an example of glorifying the musical impressions of the artist, which remained from the meeting with people of previous years, who became her friends and good acquaintances, with whom Bohdana Mykhailivna had to work in the field of Ukrainian musical art.

Summing up the review of «Musical Frescoes» by Bohdana Filts, we highlight the general features of the musical language of the composer's works that influence and develop the creative potential of the future specialist, namely: application of traditional forms of musical expression (two-part and three-part musical forms); use of foreslags, soft syncopated rhythmic shifts; use of sound comparisons of polar registers; combination of homophonic-harmonic and polyphonic textures of representing musical material; emphasizing with a dynamic line the wavy development of musical phrases of the work, etc.

The national character of the musical language of Bohdana Filts' works is manifested in the whole complex of expressive means of the composer's piano cycle, which provides a basis for the active use of the cycle in the educational process of various levels of musical institutions.

Keywords: means of musical expression, creative imagination, creative search, teacher-performer, musical image.

ВДОВЕНКО Вікторія Віталіївна, КАШУБА Людмила Володимирівна. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ЕЛЕМЕНТАМ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЛЕГКИМ ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена методичним основам навчання елементам комп'ютерної грамотності молодших школярів із легким порушенням інтелектуального розвитку. Автори акцентують увагу, що наразі в Україні вивчення інформатичної освітньої галузі молодшими школярами із легким порушенням інтелектуального розвитку не ведеться. В той же час формування елементів комп'ютерної грамотності, зокрема вивчення комп'ютерної графіки, є посильним для таких учнів за умови урахування особливостей когнітивного мислення таких учнів.

Ключові слова: комп'ютерна графіка, комп'ютерна грамотність, початкова школа, учні з легким порушенням інтелектуального розвитку.

ВДОВЕНКО Виктория Витальевна, Кашуба Людмила Владимировна. МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ ЭЛЕМЕНТОВ КОМПЬЮТЕРНОЙ ГРАФИКИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С ЛЕГКИМ НАРУШЕНИЕМ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Статья посвящена методическим основам обучения элементам компьютерной грамотности младших школьников с легким нарушением интеллектуального развития. Авторы акцентируют внимание, что сейчас в Украине изучения информатической отрасли образования младшими школьниками с легким нарушением интеллектуального развития не ведется. В то же время формирование элементов компьютерной грамотности, в частности изучение компьютерной графки, является посильным для таких учеников, но с учетом особенностей когнитивного мышления таких учеников.

Ключевые слова: компьютерная графика, компьютерная грамотность, начальная школа, ученики с легким нарушением интеллектуального развития.

VDOVENKO Victoria Vitalyevna, KASHUBA Lyudmila Volodymyrivna. METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF TEACHING ELEMENTS OF COMPUTER GRAPHICS OF YOUNG SCHOOLCHILDREN WITH LIGHT DISORDERS OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT

There is no doubt that in addition to perfect command of the native language, time requires from a young person and computer literacy, acquaintance with modern information technology. The computer, which has confidently and reliably taken its rightful place among all other traditional school subjects, as well as in the life of modern man, is actively implemented at the initial stage of a child's education. Disputes over the content of computer science itself as a school subject and its place in the main and variable components of the curriculum only increase its versatility. The use of a standard program in computer science and simulators, allows you to build the educational process of primary school, taking into account age and individual characteristics, the more it is necessary for inclusive education.

The article is devoted to the methodological bases of teaching elements of computer literacy of junior schoolchildren with mild intellectual disabilities. The authors emphasize that currently in Ukraine the study of the information education sector by junior schoolchildren with mild intellectual disabilities is not conducted. At the same time, the formation of elements of computer literacy, in particular the study of computer graphics, is feasible for such students, given the peculiarities of the cognitive thinking of such students.

The use of computers in the education of primary school students is not the only task of the computer science course. At present, experiments on the introduction of information and communication technologies in subject teaching are being actively conducted, traditional methods are being rethought, teaching concepts are being developed, and the pedagogical conditions for forming the basic concepts of the computer science course are being revised. However, it is not yet established what impact specific methods of activity can have on the structure of educational activities of primary school children with mild intellectual disabilities, which may contribute to the formation of computer literacy in grades 2-4 to prepare children with special needs.

The study of computer science and the use of ICT in inclusive education promotes the development of skills and abilities of students with mental and physical disabilities to use a variety of information about the world, the ability to apply modern methods of accumulation, storage, retrieval and processing of information based on telecommunications networks. The teacher must also adapt to the individual opportunities and individual pace of learning, comfortable for such children.

Keywords: computer graphics, computer literacy, primary school, schoolchildren with mild intellectual disabilities.

ГУБИНА Оксана Юріївна. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано сутнісні характеристики відкритої освіти, як глобальної освітньої системи та визначено тенденції розвитку у сучасних умовах; виявлено основні чинники, що вплинули на процес розвитку відкритої освіти. Отже, в результаті дослідження було визначено, що головними характеристиками останньої є доступність, гнучкість, паралельність, модульність, інтернаціональність та координованість.

Ключові слова: відкрита освіта, цифровий контент, інформаційні технології, відкритість.

ГУБИНА Оксана Юрьевна. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОТКРЫТОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье обоснована сущностные характеристики открытого образования, как глобальной образовательной системы и определены тенденции развития в современных условиях; выявлены основные факторы, повлиявшие на процесс развития открытого образования. Итак, в результате исследования было определено, что главными характеристиками последней является доступность, гибкость, параллельность, модульность, интернациональность и скоординированность.

Ключевые слова: открытое образование, цифровой контент, информационные технологии, открытость.

HUBINA Oksana Yuriyivna. CONCEPTUAL PRINCIPLES OF OPEN EDUCATION

The paper analyzes the essential characteristics of open education, as the global educational system and determines its tendencies in present conditions; discovers the reasons that influenced upon the process of development of open education. The notion «open education» is treated by foreign scientists differently.

For example T. Iiyosh, D. Wiley consider open education as a learning system based on open educational resources and open technologies that provide learning with flexibility and opportunities for open exchange of teaching practices, as well as include new approaches to assessment, accreditation and collaborative learning. The study of the concept of «open education» as a learning system that

encompasses resources, tools and methods is presented in the work of G. Siemens. G. Tleuzhanova and A. Khamzina consider this phenomenon as a synergetic system capable of self-development and further interaction with the environment.

Therefore it was defined that open education flourished in the results of definite changes of society such as the process of integration, democratization and informatisation of society. Open education with its following characteristics as accessibility, parallelity, modulation, internationalization and coordination and with the usage of new technologies of education gives the opportunity to every person to get the education without data of place of his residence, age, nationality, physical condition.

The analyze of scientific literature let us to determine the leading tasks of open education: provide the listeners with the means of access to educational materials; organize the management of educational process which gives the opportunity to inform society about educational questions and raise the effective managing of educational system; raise the level of education and educational services; provide the continual renewing of educational means and technologies for the listeners of open education.

Keywords: *open education, figurative content, informational technologies, open learning.*

ЗАВИТRENKO Долорес Жораївна, БЕРЕЗЕНКО Наталія Олегівна. РОЛЬ МУЗИКИ У ВСЕБІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

У статті розглядаються питання, пов'язані з впливом музики на дітей з особливими потребами. Розкриті психологічний (зв'язок основних елементів музики з основними сферами життєдіяльності людини) і фізіологічний (фізичний вплив музики на органи людини) аспекти впливу музики на звичайну дитину.

Визначена специфіка музичного сприйняття дітей з порушеннями розвитку (фізичного, психічного, розумового), розглянуті особливості впливу музики на них. Запропоновані основні шляхи використання музики у роботі з дітьми з особливими потребами з терапевтичною метою.

Ключові слова: *діти з особливими потребами (з порушеннями фізичного, психічного, розумового розвитку), специфіка музичного сприйняття, музикотерапія.*

ЗАВИТRENKO Долорес Жораївна, БЕРЕЗЕНКО Наталія Олегівна. РОЛЬ МУЗИКИ ВО ВСЕСТОРОННЕМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

В статье рассматриваются вопросы, связанные с влиянием музыки на детей с особыми потребностями. Раскрыты психологический (связь основных элементов музыки с основными сферами человека) и физиологический (физическое влияние музыки на органы человека) аспекты влияния музыки на обычного ребёнка. Выявлена специфика музыкального восприятия детей с нарушениями развития (физического, психического, умственного), рассмотрены особенности влияния музыки на них. Предложены основные пути использования музыки в работе с детьми с особыми потребностями и в терапевтических целях.

Ключевые слова: *дети с особыми потребностями (с нарушениями физического, психического, умственного развития), специфика музыкального восприятия, музикотерапия.*

ZAVITRENKO Dolores Georgievna, BEREZENKO Natalia Olehivna. FEATURES OF THE EFFECT OF MUSIC ON CHILDREN WITH THE SPECIAL NEEDS

In the article the problems of music influence on disabled children are examined. The psychological (the connection of the main elements with the principal human spheres) and the physiological (the physical music influence on human organs) aspects of music influence on an ordinary child are revealed. The music perception specificity of children with development abnormalities (physical, psychological and mental) is brought out; the peculiarities of music influence on them are contemplated.

It is determined that the artistic development of the individual as part of his spiritual culture is a way of transmitting from generation to generation of universal values, in the perception and reproduction of which is the creative self-development of man. Art education is aimed at forming a culture of perception of the world around us, the development of individual abilities to their own transformation and the surrounding reality. We are convinced that art education, due to the specifics of art and the peculiarities of its perception, affects the development of the inner culture of the whole person. Education and culture are inseparable from each other. Art education is a long process and has no end. The growth of artistic culture of the individual determines the growth of cultural potential of society.

The main ways of using of music while working with disabled children for therapeutic purposes have been brought forward.

The introduction of non-standard, creative means to activate the internal resources of the body of a child with psychophysical disorders creates more chances for its development. That is, creativity is a powerful adaptive method, which with the help of one's own inner forces opens a new world of possibilities.

In summary, it is safe to say that music significantly affects the development of all areas of the child (physical, mental and intellectual) and activates the movement, speech, thinking of the child; has the ability to therapeutically (healing, versatile, developing) to influence a child with special educational needs.

Methods of music therapy give the opportunity to go beyond the ordinary, to overcome or forget for a while about the disease, to restore the ability to act in accordance with their dreams and preferences. There is a desire to constantly develop. The introduction of non-standard, creative means to activate the internal resources of the body of a child with psychophysical disorders creates more chances for its development. That is, creativity is a powerful adaptive method, which with the help of one's own inner forces opens a new world of possibilities.

Keywords: *disabled children (with physical, psychological and mental development abnormalities); music perception specificity; music therapy.*

КОВАЛЕНКО Анатолій Сергійович. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ГІТАРНОЇ ОСВИТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті акцентовано на позитивних та негативних аспектах розвитку вітчизняної гітарної освіти в умовах дистанційного навчання. Проаналізовано джерела, де розглянуто зазначений напрям розвитку освітнього процесу. З'ясовано, що перед здобувачами освіти, педагогами та керівниками закладів освіти час від часу постає проблема оновлення комп'ютерної техніки для реалізації якісного освітнього процесу. Висвітлено, що при використанні програмного забезпечення «Zoom» або «Скуре» для проведення групових практичних занять невеличка похибка в роботі мережі Інтернет може призвести до розсинхронізації в роботі музичного колективу.

Ключові слова: *вітчизняна гітарна освіта; гітарне мистецтво; гітарна школа; музична педагогіка; музична освіта; дистанційне навчання.*

КОВАЛЕНКО Анатолий Сергеевич. РАЗВИТИЕ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ГИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье акцентировано на положительных и отрицательных аспектах развития отечественного гитарного образования в условиях дистанционного обучения. Проанализированы источники, где рассмотрено указанное направление развития образовательного процесса. Выяснено, что перед соискателями образования, педагогами и руководителями учебных заведений время от времени возникает проблема обновления компьютерной техники для реализации качественного образовательного процесса. Освещено, что при использовании программного обеспечения «Zoom» или «Скуре» для проведения групповых практических занятий небольшая погрешность в работе сети Интернет может привести к рассинхронизации в работе музыкального коллектива.

Ключевые слова: *отечественное гитарное образование; гитарное искусство; гитарная школа; музыкальная педагогика; музыкальное образование; дистанционное обучение.*

KOVALENKO Anatolii Serhiyovych. DEVELOPMENT OF UKRAINIAN GUITAR EDUCATION IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING

The article reveals the positive and negative aspects of the development of domestic guitar education in terms of distance learning. Applying the methods of historical and pedagogical analysis and a systematic approach, the recommendations of the Ministry of Education and Science of Ukraine were analyzed, which considered this area of development of the educational process and scientific works of guitar researchers. It is determined that the standards of higher education in the specialty 025 «Musical Arts» do not specify the quality of computer and software. It has been found that students, teachers, and heads of educational institutions from time to time face the issue of updating computer equipment to implement a quality educational process.

It is proved that when using the software «Zoom» or «Skype» for group practical classes, a small error in the work of the Internet can lead to desynchronization in the work of the music group. It is highlighted that professions related to training, individual services, and creativity will remain relevant, as they cannot be replaced by automated systems even with the use of artificial intelligence; «the introduction of distance learning tools in schools is positive, in particular the use of the Microsoft Teams for Education Center, which includes the following options: downloading materials, storing and sharing them; possibility to add electronic textbooks / educational games; placement of announcements, digests for all participants of the educational process», etc.; negative aspects of the development of domestic guitar education in terms of distance learning are the lack of live contact between teacher and student, the inability to visually adjust the performance movements (left and right hand, artistic gestures, etc.); the ability of the mentor to remove the mental and physiological clamp from the performer is lost; slow internet connection speed and low quality of computer components can hinder a quality educational

process and others.

In terms of distance learning, domestic guitar education has changed the vector of its development. Users of Internet resources became the target audience of performing guitar art, and music education of guitarists received new opportunities for improvement. However, there are still factors that hinder the full implementation of positive changes. We consider the following to be the main ones: the lack of live communication between the teacher and the student, the unstable speed of the Internet connection in some regions of Ukraine and the low quality of computer components among some participants in the educational process.

Keywords: ukrainian guitar education; guitar art; guitar school; music pedagogy; music education; distance learning.

КОЛОМІЄЦЬ Олена Борисівна, БОНДАРЕНКО Ганна Семенівна, ГОЛОВАТА Оксана Олександрівна. «ЦИФРОВА ДОБА»/ИНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПЕДАГОГІКИ

Стаття присвячена актуальним питанням впровадження у практику сучасної вітчизняної освіти «технопедагогічних» моделей, що ґрунтуються на когнітивістсько-конструктивістському підході і забезпечують ефективне використання віртуально-технологічного навчального простору.

КОЛОМИЕЦ Елена Борисовна, БОНДАРЕНКО Анна Семеновна, ГОЛОВАТА Оксана Александровна. «ЦИФРОВАЯ ЭРА»/ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЩЕСТВО: ВЫЗОВЫ ДЛЯ ПЕДАГОГИКИ

Статья посвящена актуальным вопросам внедрения в практику современного отечественного образования «технопедагогических» моделей, которые основываются на когнитивистско-конструктивистскому подходе и обеспечивают эффективное использование виртуально технологического учебного пространства.

Ключевые слова: технопедагогична модель, цифрова дидактика, кибернетическая педагогика, программируемая учеба, клипове мышление, виртуально технологический учебный подход.

KOLOMIETS Olena Borisovna, BONDARENKO Anna Semenovna, HOLOVATA Oksana Oleksandrovna. DIGITAL AGE/INFORMATION SOCIETY: CHALLENGES FOR PEDAGOGY

The article analyzes the challenges facing the theory and practice of modern pedagogy in connection with the avalanche-like dynamics of the processes of «informatization»:

- first, the development of modern youth so-called «clip thinking»;*
- second, the spread of extreme forms of «clip thinking» in the form of «digital dementia», «information pseudo dementia»;*
- third, the need to take swift and radical measures to adapt educational programs focused mainly on verbal and logical thinking to the realities of informatization of society;*
- fourth, the issue of introduction of «techno-pedagogical» models that ensure the effective use of virtual-technological educational space into the practice of modern national education has become acute.*

It was concluded that teachers should be trained to combine the natural fascination of young people with new technologies with effective teaching and a clear vision of the strategic goals of modern education. The growing awareness of the need for systemic change should ensure the effective, balanced implementation of integrated models of ICT adoption, tested in advanced countries, in the domestic education system.

These models – TPACK, M. Kerres model, SAMR – are defined as «techno-pedagogical», and are based on the cognitivist-constructivist approach and above all the methodology of programmed learning. The theory and technology of programmed learning involves the study of cognitive information by certain fragments is logically complete, convenient and accessible for holistic perception.

Keywords: tekhnopedagogichna model, digital didactics, cybernetic pedagogics, programmable studies, klipove thought, virtually technological educational space, cognitivistsko-konstruktivistyskiy approach.

МАЛАНЮК Наталія Михайлівна. НЕПЕРЕРВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТИ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

У статті з'ясовано та проаналізовано основні підходи до поняття «неперервна освіта», досліджено її характеристики. Розглянуто функції неперервної професійної освіти: соціокультурна (розвивальна), загальноосвітня (компенсуюча), адаптивна та економічна. Проаналізовано пріоритетні напрямки розвитку неперервної професійної освіти. Досліджено проблеми сучасної професійної освіти (предметна освіта, елементний підхід, відокремленість

суб'єктів освітнього процесу від його результатів, відсутність вимог якості на кожному етапі тощо) та запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: неперервна освіта, неперервна професійна освіта, функції неперервної освіти, вимоги суспільства до освіти, майбутній фахівець.

МАЛАНЮК Наталья Михайловна. НЕПРЕРЫВНОЕ ПРОФФЕСИОНАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ХАРАКТЕРИСТИКА И ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОСТИ

В статье выяснено и проанализировано основные подходы к понятию «непрерывное образование», исследованы ее характеристики. Рассмотрены функции непрерывного профессионального образования: социокультурная (развивающая), общеобразовательная (компенсирующая), адаптивная и экономическая. Проанализированы приоритетные направления развития непрерывного профессионального образования. Исследованы проблемы современного профессионального образования (предметная образование, элементный подход, обособленность субъектов образовательного процесса от его результатов, отсутствие требований качества на каждом этапе и т.д.) и предложены пути их устранения.

Ключевые слова: непрерывное образование, непрерывное профессиональное образование, функции непрерывного образования, требования общества к образованию, будущий специалист.

MALANYUK Natalia Mykhailivna. LIFELONG PROFESSIONAL EDUCATION: CHARACTERISTICS AND CHALLENGES OF THE MODERN

The article reveals the essence of the definitions «lifelong education», «lifelong professional education», «system of lifelong education». An urgent problem today is to search ways to modernize and improve the system of lifelong professional education in order to make education meet the needs of society as a whole and each individual in particular at each level. The variability of surrounding reality is the basis for change in society and social institutions. Lifelong professional education cannot exist in isolation from other social systems. Education is the engine for the development of society (economic, political, social, etc.).

The interpretation of the concept of «lifelong education» by different authors is analyzed, various contexts are considered (as a concept, as an aspect of educational practice, as a principle of educational organization, as a principle of state policy implementation, as modern trend, as a paradigm of scientific and pedagogical thinking). The roles of lifelong education (for an individual, for society, for the state, for the world community) are considered.

Developmental stages of lifelong education (V. Onushkina, O. Tonkonoga, T. Desyatova, N. Nychkalo) are investigated.

The problems of modern professional education are considered (subject education, elemental approach, separation of the subjects of the educational process from its results, the absence of quality requirements at each stage, etc.) and suggested ways to eliminate them. The characteristics of lifelong learning (duration, motivation, goals and objectives, network of educational services) are analyzed.

The functions of lifelong professional education are considered: socio-cultural (developmental), general education (compensatory), adaptive and economic. The priority directions of lifelong professional education development are analyzed: intellectualization of education; personality-oriented approach; educational services market; modernization of all types of support; social partnership; international cooperation.

The requirements for lifelong professional education at present stage of society development are formulated and characterized. The system of lifelong professional education is considered as a dynamic system that is in constant development.

Keywords: lifelong education, lifelong professional education, functions of lifelong education, society's requirements for education, future specialist.

МАРТИНЮК Анатолій Кирилович. ДИРИГЕНТСЬКА ШКОЛА МИКОЛИ МАЛЬКО У НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ

У статті висвітлено диригентська школа Миколи Андрійовича Малька у науковому просторі. Виявлено, що мистецький шлях М. А. Малька є прикладом універсалізму творчої особистості, індивідуальної своєрідності і неповторної виразності кожного справжнього майстра. На основі аналізу наукових праць видатного митця надається можливість на важливість опанування знань, навичок і вмінь диригентського мистецтва. Оволодіння основами диригентської техніки надає розвиток високоморальної особистості.

Ключові слова: мистецька освіта, диригування, наукові праці, Микола Андрійович Малько.

МАРТЫНЮК Анатолий Кирилович. ДИРИЖЕРСКАЯ ШКОЛА НИКОЛАЯ МАЛЬКО В НАУЧНОМ СООБЩЕСТВЕ

В статье освещены дирижерская школа Николая Андреевича Малько в научном сообществе.

Выявлено, что художественный путь М. А. Малька является примером универсализма личности, индивидуального своеобразия и неповторимой выразительности каждого настоящего мастера. На основе анализа научных работ выдающегося художника предоставляется возможность важность освоения знаний, навыков и умений дирижерского искусства. Овладение основами дирижерской техники оказывает развитие высококонфессиональной личности.

Ключевые слова: художественное образование, дирижирование, научные работы, Николай Андреевич Малько.

MARTYNIUK Anatoliy Kyrylovich. MYKOLA MALKO'S CONDUCTING SCHOOL IN THE SCIENTIFIC SPACE

The article covers the conducting school of Mykola Andriiovych Malko in the scientific space. It is revealed that M. A. Malko's artistic way is an example of universalism of creative personality, individual originality and unique expressiveness of each real master. The wide range of his artistic activity is analyzed, in terms of identifying various vectors of the artist's work: performance, scientific principles and pedagogical guidelines, musical and public initiatives. Based on the analysis of the scientific works of the outstanding artist, the opportunity for the importance of mastering the knowledge, skills and abilities of conducting art is provided. The importance of the rehearsal process in the subject of «Conducting» is revealed, because a great responsibility falls on the shoulders of the future specialist who decided to become a conductor, to dedicate himself to the conducting profession, as well as his teacher, who has the duty to educate future highly professional conductor.

It has been determined that taking a conducting course at an educational institution does not mean that the future conductor has already become a professional. He only gets the basics of conducting technique, which will need to be further developed and improved in the process of painstaking creative work with the team. It was found that one of the most important tasks of the educational process in the subject of «Conducting» is the development of a highly moral personality.

Thus, M. A. Malko's scientific and methodological works outline a range of issues related to the problems of conducting, form the professional skills of future conductors, promotes intellectual development, cultivates love for the profession. M. A. Malko's conducting and pedagogical activity at different stages of his life is covered. M. A. Malko's artistic and creative activity is recognized as a significant contribution to the development of Ukrainian culture's conducting art.

Keywords: art education, conducting, scientific works, Mykola Andriiovych Malko.

ОМЕЛЬЯНЕНКО Наталія Віталіївна, ОМЕЛЬЯНЕНКО Світлана Віталіївна. МОДЕЛЮВАННЯ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Стаття присвячена питанням розвитку критичного мислення студентів із використанням моделювання конкретних ситуацій. Запропоновано комплекс завдань для розвитку критичного мислення майбутніх фахівців, класифікація яких здійснена із урахуванням евристичних методів аналізу інформації. Визначені етапи роботи застосування методу аналізу конкретних ситуацій для розвитку критичного мислення у процесі вивчення навчальних дисциплін у саморефлексивному стилі.

Ключові слова: критичне мислення, дидактичне моделювання, метод аналізу конкретних ситуацій, майбутні фахівці, групова взаємодія, рефлексивна діяльність.

ОМЕЛЬЯНЕНКО Наталья Витальевна, ОМЕЛЬЯНЕНКО Светлана Витальевна. МОДЕЛИРОВАНИЕ КОНКРЕТНЫХ СИТУАЦИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Статья посвящена вопросам развития критического мышления студентов с использованием моделирования конкретных ситуаций. Предложено комплекс заданий для развития критического мышления будущих специалистов, классификация которых осуществлена с учетом эвристических методов анализа информации. Определены этапы работы в процессе использования метода анализа конкретных ситуаций для развития критического мышления в процессе изучения учебных дисциплин в саморефлексивном стиле.

Ключевые слова: критическое мышление, дидактическое моделирование, метод анализа конкретных ситуаций, будущие специалисты, групповое взаимодействие, рефлексивная деятельность.

OMELIANENKO Nataliia Vitaliivna, OMELIANENKO Svitlana Vitaliivna. SPECIFIC SITUATION MODELLING AIMED AT FUTURE SPECIALISTS' CRITICAL THINKING DEVELOPMENT

The article deals with students' critical thinking development using specific situation modelling. The method of critical situation analysis is based on the description of a specific problem situation that

appears in specific professional activity and is given in a specific context. Specific situation analysis requires critical thinking development and at the same time favours the development of such thinking.

The authors offered a complex of tasks for future specialists' critical thinking development, the classification of which is carried out taking into account a heuristic method of information analysis. These are the tasks on decomposition, on analogy, on alternative searching, on cause-and-effect relation analysis, the use of regulatory method analysis, aggregation method, paradox method, induction and deduction methods, specific question method, empathy method, «from opposite» method, association method, the method of alternative systems joining.

The stages of work of specific situation method implementing for critical thinking development during studying in self-reflexiveness style have been defined. The work in the process of specific situation analysis is offered to be done in the group interaction. Dialogue form thinking development of every partner, reflexive thinking mechanism development occurs in the process of mutual education. The sequence of work on specific situation analysis for critical thinking development provides development in students' mental performance activity as transition from actions that are stimulated by teacher's tasks to independent statement of a question, from actions connected with known ways and methods choice to independent search of problem solving and further more – to the development of the skill to see the problems independently and to study them.

Specific situation complex implementation has shown that higher education students are aware of their role in workmanship, that doing such tasks allows: to see professional activity problems in different ways and to get them ready to act in non-standard situations in practical activity; to develop thought based on personal experience, to think further, to analyze jointly as for the professional problem solving method.

Keywords: critical thinking, didactic modelling, specific situation analysis method, future specialists, group interactivity, reflexive activity.

ПОЛИЩУК Ганна Віталіївна. ПРАКТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглянуто сучасні наукові підходи дослідників до поняття тренінгових технологій та визначено їхнє практичне значення у професійній підготовці майбутніх учителів іноземної мови. Мета статті полягає у визначенні змісту досліджуваного поняття, конкретизації його структури, функцій та ролі у формуванні конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Ключові слова: тренінгові технології, структура, функції, компетентність, майбутні вчителі іноземної мови.

ПОЛИЩУК АННА ВИТАЛЬЕВНА. ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ТРЕНИНГОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье рассмотрены современные научные подходы исследователей к понятию тренинговых технологий, определено их практическое значение в профессиональной подготовке будущих учителей иностранного языка. Цель статьи заключена в определении содержания исследуемого понятия, конкретизации его структуры, функций и роли в формировании конфликтологической компетентности будущих учителей иностранного языка.

Ключевые слова: тренинговые технологии, структура, функции, компетентность, будущие учителя иностранного языка.

POLISHCHUK Ganna Vitalievna. PRACTICAL RELEVANCE OF TRAINING TECHNOLOGIES FOR FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

The paper deals with investigation of different contemporary approaches to the notion «training technology», its structure, typology, in particular its practical importance for the formation of professional competence of the teachers of foreign languages was given. At modern stage of the development of conflict studies it is relevant to generalize scientific approaches to training technologies in high school.

The purpose of the article is to analyze the structure of the notion «training technology» in scientific literature; to highlight its structural components and to reveal its practical value as the factor of constant professional growth of the teachers. Scientific novelty of the article explores the types of training technology (socio-pedagogical, decision-making training and communicative) valuable in the light of formation of conflictological competence of the teachers of foreign languages. The following requirements to organization of any training technology: concrete aims, the usage of effective methods and exercises, supply with material recourses, necessary rules, time limit, correction and improvement of the procedures, qualified teacher-trainer were described to achieve maximum results and involve students into active interest on the basis of sincerity, tolerance and cooperation.

The main functions of training technology of the teachers were summarized: aiming function; motivational; informational; communicative; personal-cognitive; relaxation; developmental. The following principles of implementation of training technology were substantiated: the principle of active participation, the principle of voluntary participation the principle of dialogic interaction, the principle of self-actualization, principle of safety, the principle of openness, the principle of partnership.

The following structure of training procedure (introduction, body and conclusion) has been singled out and different interactive exercises have been described for each structural part: individual-cooperative; communication in pairs; small groups' communication; role-play and business play revealing practical importance of conflictological competence for future teachers for them to be able to resolve conflicts in pedagogical process.

Keywords: training, competence, components, functions of training technologies, practical value, teachers of foreign languages.

САМОЙЛЕНКО Олексій Олександрович. АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З КІБЕРБЕЗПЕКИ В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано зміст підготовки бакалаврів з кібербезпеки в сучасному контексті функціонування закладів вищої освіти. Зазначено, що забезпечення кібербезпеки є актуальним для багатьох сфер діяльності, зокрема, сфер науки, техніки та технологій, що охоплюють проблеми, пов'язані із захищеністю кіберпростору країни, окремих об'єктів його інфраструктури, охарактеризовано означені об'єкти.

Ключові слова: підготовка, підготовка бакалаврів, бакалавр з кібербезпеки, заклад вищої освіти, вища освіта, функціонування закладів вищої освіти.

САМОЙЛЕНКО Алексей Александрович. АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ ПОДГОТОВКИ БАКАЛАВРОВ ПО КИБЕРБЕЗОПАСНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ КОНТЕКСТЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье анализируется содержание подготовки бакалавров по кибербезопасности в современных условиях функционирования высших учебных заведений. Отмечается, что обеспечение кибербезопасности актуально для многих сфер деятельности, в частности, сфер науки, технологий и технологий, охватывающих вопросы, связанные с защитой киберпространства страны, отдельных объектов ее инфраструктуры, характеризующих эти объекты.

Ключевые слова: обучение, подготовка бакалавров, бакалавр по кибербезопасности, высшее учебное заведение, высшее образование, функционирование высших учебных заведений.

SAMOYLENKO Alexey Alexandrovich. ANALYSIS OF THE CONTENT OF TRAINING BACHELORS IN CYBERSECURITY IN THE MODERN CONTEXT OF THE FUNCTIONING OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article analyzes the content of training bachelors in cybersecurity in the modern context of the functioning of higher education institutions. It is noted that the provision of cybersecurity is relevant for many areas of activity, in particular, the fields of science, technology and technology, covering issues related to the protection of cyberspace of the country, individual objects of its infrastructure, characterized these objects.

The educational program, which provides for mandatory professional training in order to obtain a bachelor's degree in cybersecurity, is analyzed. Involvement of teachers and professionals working in the system of vocational education and production in the field of information security, as well as business representatives, in order to transfer best practices to future professionals, highlighting the latest advances in science and technology, the rules of successful business. It is noted that in order to develop and update the list of elective subjects at the beginning of the second semester of each academic year, working groups are created at the faculties under the chairmanship of deans.

The composition of the working groups is approved by order of the rector. The working groups analyze the quality of educational and methodological and informational support of the submitted disciplines and form their recommendations on quantitative changes in the existing list of disciplines. Based on the analysis of the above information, the working groups form a list of selected disciplines in due time and submit it to the information department for the formation of an updated general academic catalog, which is approved by the Academic Council of the University.

The duly approved catalog of selected disciplines recommended for study in the next academic year is posted for acquaintance of higher education students on the official website of the university. It is proved that the program learning outcomes include basic knowledge of basic sciences, to the extent necessary for the development of general professional disciplines, knowledge of the state and one of the

foreign languages in order to ensure the effectiveness of professional communication. Knowledge of the functioning of information technology systems and networks and their components of the legislative and regulatory framework, as well as the requirements of relevant, including international, standards and practices for professional activities are important.

Keywords: training, preparation of bachelors, bachelor in cybersecurity, institution of higher education, higher education, functioning of institutions of higher education.

СВЕЩИНСЬКА Наталія Василівна. ФОРМУВАННЯ ТВОРЧО-ВИКОНАВСЬКИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядається питання формування творчо-виконавських навичок майбутніх педагогів-музикантів на сучасному етапі розвитку суспільства, який вимагає підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців, осмисленню ними важливості сформованості творчих та виконавських навичок у процесі професійної діяльності, враховуючи особистісну спрямованість.

Ключові слова: творчо-виконавські навички, професійна діяльність, музично-творча діяльність, індивідуально-специфічний професіоналізм, творчо-виконавська майстерність.

СВЕЩИНСКАЯ Наталья Васильевна. ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКО-ИСПОЛНИТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В ПРОЦЕССЕ ИНСТРУМЕНТАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

В статье рассматривается вопрос формирования творческо-исполнительских навыков будущих педагогов-музыкантов на современном этапе развития общества, требующего повышения эффективности профессиональной подготовки будущих специалистов, осмысления ними важности формирования творческих и исполнительских навыков в процессе профессиональной деятельности, учитывая личностную направленность.

Ключевые слова: творчески-исполнительские навыки, профессиональная деятельность, музыкально-творческая деятельность, индивидуально-специфический профессионализм, творческо-исполнительское мастерство.

SVESCHYNSKA Natalia Vasylyivna. FORMATION OF CREATIVE-PERFORMANCE SKILLS OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART IN THE PROCESS OF INSTRUMENTAL TRAINING

The level of professional qualification of a music art teacher is especially evident at the stage of creative and performing activities, when the synthesis of pedagogical and creative-performing components of activity allows to achieve the artistic influence of musical art on the individual. Analysis of the activities of music teachers of different levels of skill reveal the unity of pedagogical and creative-performing aspects of skill, their equivalence and complementarity in achieving teacher interaction with students.

It is extremely important to reveal the original features of the national musical art (performance, creativity), education in the context of all the real preconditions, trends, factors of their development. There is a growing interest in theoretical and methodological issues of pedagogy and performance in each of the professional music fields. Improving the instrumental and performing training of young professionals, their active involvement in the system of pedagogical activity is a complex dialectical process, which is manifested in various forms of performing skills.

The most important component of a musician's professional development is perfect musical and performance training. Various aspects of this process (physiological, psychological and pedagogical, etc.) are studied in the works of Yu. Bay, V. Bilous, E. Yorkina, E. Gurenko, M. Davydov, V. Knyazev, V. Razhnikov, V. Samitov, G. Tsyplin etc.

Important didactic principles of music teacher's knowledge development are the young teacher's own creative, aesthetic and professional self-improvement, supplementing the personal information and methodological base, creating an individual mobile system of effective pedagogical knowledge and skills that meet specific tasks.

Attending concerts of academic music, opera and musical-dramatic performances, etc. (together with students, colleagues, independently); instrumental music, group singing; acquaintance with new musical works of various forms, genres, styles; training and performance as a performer (performers) at local, regional and other conferences, festivals, concerts, performances, etc. actively contribute to the creative self-improvement of the music teacher.

Keywords: creative-performing skills, professional activity, musical-creative activity, individual-specific professionalism, creative-performing skill, efficiency of professional training, musical art.

СКРИПНИК Надія Іванівна. КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВНИЙ ОРІЄНТИР У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

Нині у час інтеграційних і глобалізаційних процесів, які відбуваються в Україні, основна роль у методичній системі освіти належить педагогу, адже через професійно орієнтовану та комунікативно-мовленнєву діяльність учителя реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації. На підставі науково-теоретичного аналізу психолінгвістичних, психолого-педагогічних, дидактичних, лінгводидактичних, лексикографічних досліджень уточнено і окреслено базові понятійні ознаки категорії «компетентнісний підхід».

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, освіта, фахівець, студент-філолог.

СКРИПНИК Надежда Ивановна. КОМПЕТЕНТНОСТНИЙ ПОДХОД КАК ОСНОВНОЙ ОРІЄНТИР В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ-ФІЛОЛОГОВ

Сейчас в время интеграционных и глобализационных процессов, которые происходят в Украине, основная роль в методической системе образования принадлежит педагогу, ведь через профессионально ориентированную и коммуникативно-речевую деятельность учителя реализуется государственная политика, направленная на укрепление интеллектуального и духовного потенциала нации. На основании научно-теоретического анализа психолингвистических, психолого-педагогических, дидактических, лингводидактических, лексикографических исследований уточнено и намечает базовые понятийные признаки категории «компетентностный подход».

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, компетенция, образование, специалист, студент-филолог.

SKRYPNYK Nadiia Ivanivna. COMPETENCE APPROACH AS A MAIN GUIDELINE IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS-PHILOLOGISTS

Today, during the integration and globalization processes taking place in Ukraine, the main role in the methodological system of education belongs to the teacher, because through professionally oriented and communicative speech activity of the state policy is implemented to strengthen the intellectual and spiritual potential of the nation. Based on the scientific and theoretical analysis of psycholinguistic, psychological-pedagogical, didactic, linguodidactic, lexicographic research, the basic conceptual features of the category «competence approach» are specified and outlined. The main difficulties associated with the implementation of the competency approach in higher education are analyzed.

It is established that the introduction of the competency approach in the educational process has led to an overemphasis on its educational purpose, objectives, and, accordingly, the content. The implementation of the competence approach to the formation future teachers-philologists' communicative-speech competence in the process of teaching linguodidactic disciplines contributes to the improvement of the culture of oral and written speech, speech skills. It was found that the competence approach to training is step-by-step and requires a sequence of levels of competence formation of future professionals.

The level structure of the competence approach in teaching can be characterized as the acquisition of new knowledge through theoretical and information-practical materials, as well as the motivation of learning and the actualization of experience for further professional implementation. The purpose of the study is to reveal, theoretically substantiate and update the effectiveness of the formation of speech competence of future teachers of philology in the context of the competence approach.

The prospects of this approach are that it provides a high readiness of young people for successful activities in various spheres of so We believe that a rational combination of competence approach and professional context is a prerequisite for the successful formation of communicative and speech competence. The productivity of learning and using professional terminology in oral and written speech largely depends on the appropriate system of reproductive exercises, aimed at enhancing speaking and listening skills in specific professional work situations, and creative, which involves the introduction of interactive types of work (project method, brainstorming), role-playing games) that promote active independent use in educational activities.

Keywords: competence approach, competence, competence, education, specialist, student-philologist

СТАРОСТИНА Оксана Володимирівна. ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ БРИТАНСЬКИХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

В статті розглянуто рекомендації для вітчизняної системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів вищих навчальних закладів на основі британського досвіду. Зазначено, що

доцільним для вітчизняної системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів буде використання ідей корпоративної освіти і мережевого підходу, що дозволить викладачам краще адаптуватися до нових вимог, зумовлених соціально-економічними змінами, своєчасно актуалізувати і вдосконалювати свої професійні знання.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, вища школа, досвід Великобританії, корпоративна освіта, мережевий підхід, професійне зростання, матеріальне стимулювання.

СТАРОСТИНА Оксана Владимировна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОПЫТА ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ БРИТАНСКИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены рекомендации для отечественной системы повышения квалификации научно-педагогических кадров высших учебных заведений на основе британского опыта. Отмечено, что целесообразным для отечественной системы повышения квалификации научно-педагогических кадров будет использование идей корпоративной образования и сетевого подхода, что позволит преподавателям лучше адаптироваться к новым требованиям, обусловленных социально-экономическими изменениями, своевременно актуализировать и совершенствовать свои профессиональные знания.

Ключевые слова: повышение квалификации, высшая школа, опыт Великобритании, корпоративное образование, сетевой подход, профессиональный рост, материальное стимулирование.

STAROSTINA Oksana Volodymyrivna. USING THE EXPERIENCE OF TRAINING THE BRITISH TEACHERS OF HIGH SCHOOL IN UKRAINE

The article considers the recommendations for the domestic system of advanced training of scientific and pedagogical staff of higher educational institutions on the basis of the British experience. It is noted that it is appropriate for the domestic system of professional development of scientific and pedagogical staff to use the ideas of corporate education and network approach, which will allow teachers to better adapt to new requirements due to socio-economic changes, timely update and improve their professional knowledge. There is also a need for systematic monitoring of the problems and needs of teachers in order to respond quickly and develop current and modern programs and training courses.

It is stated that to improve the efficiency of coordination of work on professional development of scientific and pedagogical staff it is necessary to organize such activities in different departments of the university, which will build an effective individual route of professional growth of teacher from assistant to professor at different levels and in different areas. It is concluded that in order to ensure that the content of the programs meets the needs of students of advanced training courses, it is necessary to significantly improve the feedback between teachers who improve their skills and course developers, including through the Internet and other modern technologies.

It is also noted that in order to organize the process of professional development, relevant to each teacher, it is necessary to develop special programs that would take into account the interests and needs of each such teacher. In turn, to optimize the methods and forms of professional development of university teachers it is necessary to use an orderly system of interaction between the moderator and students of the course, the use of e-interactive learning in combination with traditional methods in accordance with the program of advanced training.

The active involvement of teachers of domestic universities in the process of professional development will also be facilitated by constructive changes in determining their workload and in the material stimulation of professional activity.

Keywords: advanced training, higher school, experience of Great Britain, corporate education, network approach, professional growth, material stimulation.

ТОКАРЕВА Тетяна Станіславівна. МОНОЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ ЦІЛЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається один із важливих видів мовленнєвої діяльності, а саме монологічне мовлення в аспекті його значення для здійснення процесу комунікації на уроці німецької мови. Старший етап передбачає удосконалення вмінь монологічного мовлення через більшу самостійність учнів стосовно підготовки та презентації власного висловлювання. Значна увага приділяється, зокрема, комунікативним функціям монологічного мовлення, таким, як інформативна, впливова, експресивна, розважальна, ритуально-культува.

Ключові слова: монолог, монологічне мовлення, комунікативна мета, опис, повідомлення, роздум, урок німецької мови.

ТОКАРЕВА Татьяна Станиславовна. МОНОЛОГИЧЕСКАЯ РЕЧЬ КАК СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ КОМУНИКАТИВНЫХ ЦЕЛЕЙ В ИЗУЧЕНИИ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА В

СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАВЕДЕНИЙ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматривается один из важных видов речевой деятельности, а именно монологическая речь в аспекте ее значения для совершения процесса коммуникации на уроке немецкого языка. Старший этап предусматривает усовершенствование навыков монологической речи через большую самостоятельность учащихся в плане подготовки и презентации собственного высказывания. Значительное внимание уделено, в частности, таким коммуникативным функциям монологической речи, как информативная, влиятельная, экспрессивная, развлекательная и ритуально-культурная.

Ключевые слова: монолог, монологическая речь, коммуникативная цель, описание, сообщение, рассуждение, урок немецкого языка./

TOKARYEVA Teteana Stanislavivna. MONOLOGUE SPEECH AS MEANS OF REALIZATION OF COMMUNICATIVE AIMS AT THE STUDY OF GERMAN IN THE HIGHER FORMS OF ESTABLISHMENTS OF UNIVERSAL MIDDLE EDUCATION

One of important type of speech activity is examined in the article, namely monologue speech in the aspect of his value for realization of process of communication on the lesson of German. The older stage envisages the improvement of abilities of monologue speech through greater independence of students in relation to preparation and presentation of own expression.

Considerable attention is spared, in particular, to the communicative functions of monologue speech, such as informing, influential, expressive, entertaining, ritually-cult. Accordingly, each of these functions has the special language means of expression of idea, corresponding psychological stimuli and aim of expression. This article accents attention on description of such basic types of monologue, as description, story, report and reflection.

Although, on the face of it, description seems to be the simple type of monologue quite, in an educational process from German considerable attention is spared in establishments of universal middle education of description, as to describe an object or phenomenon quite unsimply. For this purpose it is necessary to lay hands on students corresponding language means, able to describe a certain object, specifying on his sings, internals, setting, functioning and other. Notable is that elements of description can meet both in a report and in a story. Attention is deserved by a monologue-story due to dynamic of broadcasting that, in turn, assists realization of communicative aim in the studies of German on the older stage.

As a report can be both prepared and unprepared, has the capture of monologue this kind also a considerable communicative value, subject to condition, if a report answers reality and his theme opens up fully. Work with texts is effective means for a receipt and working of necessary information. Important in a curriculum is such type of monologue expression, both monologue-reflection that is most difficult and requires tedious work as from the side of teacher, and from the side of students, abstracting such psychical processes of older pupils as memory, imagination, logical thinking and other. Having the communicative functions this type of monologue is effective means for a capture students by ability clearly and consistently to express the opinions. It should be noted that very often the elements of argumentation are complemented by the elements of description or report.

Keywords: monologue, monologue speech, communicative aim, description, report, reflection, lesson of German.

УЛИЧНИЙ Ігор Любомирович. РЕФЛЕКСІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглянуто психологічну природу рефлексії як універсального механізму саморегуляції і саморозвитку особистості. Досліджено розвиток професійної рефлексії у студентів педагогічних закладів вищої освіти. Охарактеризовано особливості актуалізації рефлексивної здатності здобувачів освіти за різними рівнями сформованості професійних умінь. Розкрито функції рефлексії у педагогічному процесі, визначено її роль в педагогічному проектуванні. Висвітлено значення рефлексивних практик у підготовці майбутніх педагогів.

Ключові слова: рефлексія, самооцінка, самокорекція, професійна педагогічна рефлексія, педагогічне проектування, рефлексивні уміння, рефлексивні практики.

УЛИЧНИЙ Игорь Любомирович. РЕФЛЕКСИЯ КАК МЕХАНИЗМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

В статье рассмотрено психологическую природу рефлексии как универсального механизма саморегуляции и саморазвития личности. Исследовано развитие профессиональной рефлексии у студентов педагогических заведений высшего образования. Охарактеризовано особенности актуализации рефлексивной способности соискателей образования по разным уровням сформированности профессиональных умений. Раскрыты функции рефлексии в педагогическом

процессе, определена ее роль в педагогическом проектировании. Освещено значение рефлексивных практик в подготовке будущих педагогов.

Ключевые слова: рефлексия, самооценка, самокоррекция, профессиональная педагогическая рефлексия, педагогическое проектирование, рефлексивные умения, рефлексивные практики.

ULYCHNYJ Igor Ljubomyrovych. REFLECTION AS A MECHANISM OF PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHER

The aim of the article is to study reflection as a mechanism of professional training of future teachers. The psychological nature of reflection as a universal mechanism of self – regulation and self – development of the personality is considered. In the scientific community there are various approaches to understanding pedagogical reflection. It is interpreted as: activity; component of pedagogical abilities of the teacher; mental neoplasm of the student's personality. The reflection of the future specialist, as his inner mental activity, is aimed at self-knowledge and understanding of their own actions and states, interpersonal relationships and communication with others, because self-knowledge is the initial stage of self-improvement.

The teacher's ability to reflect is a mechanism for rethinking stereotypes of consciousness, behavior, communication, thinking, awareness of the bases, means, stereotypes of activity, their critical and heuristic rethinking, generating innovations in various aspects of professional activity. The development of reflexive-project skills allows the teacher not only to realize his professional activity, but also to make the transition from the position of «response» to the position of «self-organization». The teacher learns to teach himself to define the limits of his knowledge (ignorance) and independently find the conditions to overcome their own limitations, thereby increasing their professional competence. An experienced teacher's process of reflection is permanent, depending on: individual and personal characteristics; personal maturity; practical experience; professional erudition; level of general culture.

The model of development of reflective skills of future teachers includes a set of different methods and tools, as well as various forms of organization of the educational process, such as lectures, seminars and practical classes, trainings, independent and self-educational work, individual and group consultations. Internships are a key component of each course (compulsory and optional). The key to students' professional development is to encourage continuous growth through critical theoretical understanding, practical application and experimental learning, both inside and outside the university. The ability to reflect is an important factor in the readiness of teachers to innovate, the desire for self-improvement, the introduction of educational innovative products in the educational process.

Keywords: reflection, self-assessment, self-correction, professional pedagogical reflection, pedagogical design, reflective skills, reflective practices.

ФЕДОТОВА Світлана Олександрівна. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ОПРАЦЮВАННЯ КАЗКИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто методичні прийоми опрацювання казки на уроках літературного читання у початковій школі. Робота з книжковою виставкою допоможе школярам розмежувати народну й літературну казку, зрозуміти, чим вони відрізняються, на які групи поділяються /прийом малюнок № 1. У роботі над казкою ефективним прийомом буде урок творчості «Складаємо казку самостійно». Такий урок допоможе учням як найкраще побачити особливості побудови казки.

Ключові слова: казка, жанрові особливості казки (зачин, закінчення, основна частина), мораль (ідея) казки, особлива манера читання казки (фольклорного твору), елементи фантастики.

ФЕДОТОВА Светлана Александровна. МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИЁМЫ РАБОТЫ НАД СКАЗКОЙ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Сказка – это произведение устного народного творчества с элементами фантастики, которая имеет свои особенности чтения. Работа с книжной выставкой поможет ученикам разграничить народную и литературную сказки, понять, чем они отличаются, на какие группы разделяются /приём /рисунок № 1. В работе над сказкой эффективным приёмом будет урок творчества «Сочиняем сказку сами». Такой урок поможет ученикам понять особенности строения сказки.

Ключевые слова: сказка, жанровые особенности сказки (зачин, основная часть, окончание), мораль (идея) сказки, особенная манера чтения сказки (фольклорного произведения), элементы фантастики.

FEDOTOVA Svitlana Oleksandrivna. TECHNIQUES OF A FAIRY TALE LEARNING AT THE LESSONS OF LITERARY READING IN THE PRIMARY SCHOOL

A fairy tale is a piece of folk work (or literary/ author's fairy tale) with the elements of fantasy,

which has its own peculiarities of reading. The formation of the primary school pupils' expressive reading skills at the lessons of literary reading is a complex process. Contemporary methodologists have introduced a system of methodological techniques of learning a fairy tale, taking into account its genre peculiarities.

In the process of work at a fairy tale the «Grandmother-narrator» /picture № 2/ technique is being realized: at the lesson the text of a fairy tale is being expressively read by a teacher, some fragments are being read by the pupils, preserving the peculiarities of folk performing manner.

The peculiarities of a fairy tale structure: the presence of the beginning, main part, ending, triple repetitions is caused by the usage of the technique («I, II, III bricks») in picture № 3).

Permanent epithets, emotional and evaluative words create the unique atmosphere of magic in fairy tales. While listening to or reading the fairy tales pupils figure out and use these lexical units in order to characterize fairy heroes, this way realizing the technique in picture № 6.

Working at characteristics of positive and negative heroes an important role is given to: «pupils' questions to the text» (What? Who? Where?); «tricky questions» – a technique in picture № 4). In order to express their attitude to the fairy characters the pupils select «tooltips» (picture № 8).

A fairy tale has a didactic nature. The characters are punished for being evil and rewarded for the kindness in it. In some fairy tales the moral is formulated, in others the moral of the tale is not formulated. In such case the technique «Make a note of that» /picture № 7/: it is suggested to the pupils either to formulate the tale's idea by themselves, or to choose the second corresponding name of the fairy tale from the list of some proverbs.

There are some elements of fantasy in the structure of a fairy tale. One of the techniques in the process of work at a fairy tale is the pupils' looking for the elements of fantasy, a teacher's talk about the fact that the main spell is a human being's kind heart will also be appropriate here.

Working with a book exhibition will help the pupils to differentiate a folk and a literary tale, to understand in what respect they differ, what groups they are divided into /the technique in picture № 1/.

In the process of work at the fairy tale an efficient technique will be a lesson of creativity «Making up a fairy tale independently». Such lesson will help the pupils to notice the peculiarities of a fairy tale plotting best.

Keywords: fairy tale, genre features of a fairy tale (beginning, ending, main part), moral (idea) of a fairy tale, special way of reading a fairy tale (of a folklore piece of work), elements of fantasy.

ЦИМБАЛ-СЛАТВИНСЬКА Світлана Володимирівна, БАБІЙ Інна Володимирівна. ЗАСТОСУВАННЯ ДІЯЛЬНІСНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО КРИТЕРІЮ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті обґрунтовано важливість застосування діяльнісно-технологічного критерію для визначення готовності майбутніх логопедів до взаємодії з дітьми із порушенням мовлення. Вказано, що сучасна логопедична освіта вимагає застосування нових алгоритмів діагностики рівнів готовності до професійної діяльності майбутніх логопедів зокрема до взаємодії з дітьми із порушенням мовлення.

Ключові слова: професійна діяльність, підготовка майбутніх фахівців (логопедів), професійна компетентність, діяльнісно-технологічний критерій, готовність до професійної діяльності.

ЦИМБАЛ-СЛАТВИНСКАЯ Светлана Владимировна, Бабий Инна Владимировна. ПРИМЕНЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО КРИТЕРИЯ ДЛЯ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ЛОГОПЕДОВ К ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ С ДЕТЬМИ С НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ

В статье обоснована важность применения деятельно-технологического критерия для определения готовности будущих логопедов к взаимодействию с детьми с нарушением речи. Указано, что современная логопедическая образование требует применения новых алгоритмов диагностики уровней готовности к профессиональной деятельности будущих логопедов в частности к взаимодействию с детьми с нарушением речи.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, подготовка будущих специалистов (логопедов), профессиональная компетентность, деятельностно-технологический критерий, готовность к профессиональной деятельности.

TSYMBAL-SLATVINSKA Svitlana Volodyvyryvna, BABII Inna Volodyvyryvna. APPLICATION OF ACTIVITY-TECHNOLOGICAL CRITERION FOR DETERMINATION OF FUTURE SPEECH THERAPISTS READINESS FOR INTERACTION WITH CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS

The article substantiates the importance of applying the activity-technological criterion to determine

the readiness of future speech therapists for interaction with children with speech disorders. It is indicated that modern speech therapy education requires the use of new algorithms for diagnosing the levels of readiness for professional activities of future speech therapists, in particular for interaction with children with speech disorders.

The professional activity of a future speech therapist is defined as an important type of pedagogical activity, for which future speech therapists must have design, organizational, executive and evaluation skills, an individual style of activity, a high level of self-awareness, an ability to self-development and self-improvement. Theoretical analysis of the problem of training of future speech therapists allowed to determine the criteria of future speech therapist's readiness for professional activity: motivational and personal, informational and competence, activity and technological.

The integration of the content of all structural criteria ensures the process of forming future speech therapist's readiness for professional activity. The program for forming professional readiness of future speech therapists for interaction with children with speech disorders has been developed and implemented to test the readiness of future speech therapists for professional activity according to the activity-technological criterion. The program is based on an additional invariant and variant, the priority of practice and variability of programs of academic disciplines that enhance the training of students.

The necessary conditions for the formation of future speech therapist's readiness for professional activity are the knowledge and skills acquired as a result of communication and professional experience. Application of activity-technological criterion in the conditions of the program of formation of professional readiness of future teachers-speech therapists for interaction with children with speech disorders let us to assert that enhancing of all types of professional practice by practice-oriented purposes, tasks, professional content, by using the strategies of interaction between teachers, heads of professional practice and speech therapists, optimize the process of forming the future speech therapist's readiness for professional activity.

Keywords: professional activity, vocational training (of speech therapists), professional competence, activity-technological criterion, readiness for professional activity.

ЩЕРБА Наталя Сергіївна. КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ: СТАН РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ

Згідно з вітчизняною і міжнародною нормативною документацією, діти з особливими освітніми потребами мають право на гідну освіту на умовах рівних можливостей. Передумовою виконання цієї вимоги є відповідна підготовка вчителів-предметників і, зокрема, іноземної мови. Проведений аналіз наукових джерел виявив, що концепція підготовки останніх до навчання учнів з інвалідністю вивчена недостатньо.

Ключові слова: концептуальні засади, професійна підготовка, вчитель іноземної мови, учні з особливими освітніми потребами, концептуальна ідея.

ЩЕРБА Наталя Сергеевна. КОНЦЕПЦИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА К ОБУЧЕНИЮ УЧАЩИХСЯ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ: СТЕПЕНЬ ИЗУЧЕННОСТИ ПРОБЛЕМЫ

В соответствии с отечественной и международной нормативной документацией, дети со специальными образовательными потребностями имеют право на достойное образование на условиях равных возможностей. Предпосылкой выполнения этих требований является соответствующая подготовка учителей-предметников и, в частности, иностранного языка. Проведенный анализ научных источников выявил, что концепция подготовки последних к обучению учеников с инвалидностью изучена недостаточно.

Ключевые слова: концептуальные основы, профессиональная подготовка, учитель иностранного языка, учащиеся со специальными образовательными потребностями, концептуальная идея.

SHCHERBA Nataliia Serghiiivna. THE CONCEPT OF PREPARING A FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHER TO TEACH STUDENTS WITH DISABILITIES: STATE OF RESEARCH

According to Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Decree of Cabinet of Ministers of Ukraine «On ratification of organization procedure of inclusive instruction in secondary educational institutions» and the Law of Ukraine «On education», children with special educational needs have a right for decent education on equal terms with others. The main prerequisite to fulfill this requirement is the appropriate training of would-be mainstream school teachers and, in particular, foreign language ones. The article is aimed at finding out what training is currently performed and at conducting the analysis of its conceptual.

As the research conducted revealed, since 2013, 14 Ukrainian universities have been providing their students with a module «Catering for special educational needs» as a part of a cross-curricular course the Methods of teaching foreign languages. According to the course curriculum, the module is supposed to include 18 hours and to be delivered on the basis of a content-outline recommended. But academics are supposed to choose sources and documents independently.

The search for any conceptual bases of preparing would-be English teachers for working with learners with disability showed no results. Thus, the analysis of researches dedicated to the correspondent training of would-be teachers of other specialties was done. It revealed a number of conceptual ideas applicable in English teacher training. It allows us to offer a conceptual idea of preparing would-be English teachers for teaching learners with disability. The structural components of such training are: motivational (students should acquire humanistic values), content (they must learn information related to the education and assessment of children with disabilities), organizational (they have to master the skills and initial experience of teaching and correctional work) and of control and assessment (students should be able to assess the learning outcomes of students with disabilities in inclusive environment).

Keywords: conceptual bases, professional training, a foreign language teacher, learners with special educational needs, conceptual idea.

БАГРИЙ Ганна Вікторівна. ПРОФЕСІОГРАМА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У СФЕРІ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті наведені результати теоретичного дослідження методики складання професіограми майбутнього фахівця у сфері енергозбереження та енергоефективних технологій. Професіограма визначає особливості і структуру професійної діяльності та основні вимоги до фізіологічних і психологічних характеристик фахівця; являє розроблену науково обґрунтовану систему норм і вимог професії до конкретних видів діяльності.

Ключові слова: професіограма, педагогічне дослідження, енергозбереження, енергоефективні технології, енергетика.

БАГРИЙ Анна Викторовна. ПРОФЕССИОГРАММА БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА В СФЕРЕ ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЯ И ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье приведены результаты теоретического исследования методики составления профессиограммы будущего специалиста в сфере энергосбережения и энергоэффективных технологий. Профессиограмма определяет особенности и структуру профессиональной деятельности и основные требования к физиологическим и психологическим характеристикам специалиста; представляет разработанную научно обоснованную систему норм и требований профессии к конкретным видам деятельности.

Ключевые слова: профессиограмма, педагогическое исследование, энергосбережение, энергоэффективные технологии, энергетика.

BAGRY Anna Viktorovna. PROFESSIOGRAM OF THE FUTURE SPECIALIST IN THE SPHERE OF ENERGY SAVING AND ENERGY EFFICIENT TECHNOLOGIES

Today, one of the pressing problems of the labor market is the problem of studying and describing the content and structural characteristics of the profession. Among the most common problems that require a solution is the problem of describing the content and structural characteristics of a future specialist in the field of energy saving and energy efficient technologies. After all, an important condition for the formation of psychological readiness for professional activity of a future specialist is the presence of appropriate qualities, and, first of all, the inclinations and abilities of the individual for future professional activity.

The profессиogram defines the characteristics and structure of professional activity and the basic requirements for the physiological and psychological characteristics of a specialist; presents a developed scientifically grounded system of norms and requirements of the profession for specific types of activity, as well as for the individual personality traits of a specialist.

The purpose of the article is a theoretical study of the methodology for compiling a profессиogram for a future specialist in the field of energy saving and energy efficient technologies.

Profессиogram – a description of socio-economic, production and technical, sanitary and hygienic, psychological and other features of the profession and its specialties. Profессиography (description of a profession) provides opportunities for identifying and describing the requirements of not only a profession and specialty, but also a group of jobs and even a separate job.

The profессиogram is a complex of scientifically based and accepted in society norms and rules, the requirements of the profession for various types of activities carried out by a specialist and his personal characteristics, which allow him to productively fulfill the professional tasks assigned to him and obtain

the expected results of work, while stimulating the personal development of a specialist in the profession.

The main differences between the *professiogram* and the job description are the absence of declarativeness, that is, sections containing a description of working conditions at the workplace, a large amount of requirements for the employee.

Professiogram allows a person to understand: 1) the essence of the chosen profession; 2) what he will specifically do as a specialist in this field; 3) working conditions; 4) what should be the level of training; 5) employment opportunities in the given profession; 6) the amount of earnings and material and financial support and the degree of comfort in life; 7) career opportunities; 8) the social prestige of the chosen profession; 9) negative aspects of the profession, its difficulties and possible mistakes, risks and extreme stressful situations; 10) the influence of the profession on family life.

To help in choosing a profession, a generalized, scientifically grounded *professiogram* of a future specialist in the field of energy saving and energy efficient technologies has been compiled.

Keywords: *professiogram*, pedagogical research, energy saving, energy efficient technologies, energy.

ВОРОНЕЦЬКА Валентина Володимирівна. КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНOSTІ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГІМНАЗІЇ

У статті розглядаються критерії сформованості творчого потенціалу учнів гуманітарної гімназії: мотиваційно-ціннісний, що відображає наявність мотивів до творчої активності, спрямованість особистості на самореалізацію, постійний саморозвиток, самовдосконалення з метою вийти на новий якісний рівень; когнітивний, що підтверджує наявність глибоких, систематизованих знань про суть творчості, які забезпечують компетентність у реалізації творчого потенціалу та оптимальність процесу його розвитку; особистісно-рефлексивний, що містить особистісно важливі якості для процесу творчої самореалізації; діяльнісно-результативний, пов'язаний з формуванням умінь генерувати нові ідеї та реалізовувати їх на практиці, створюючи кінцевий креативний продукт.

Ключові слова: критерії, показники, творчий потенціал, учні, гуманітарна гімназія.

ВОРОНЕЦКАЯ Валентина Владимировна. КРИТЕРИИ СФОРМИРОВАНОСТИ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА УЧЕНИКОВ ГУМАНИТАРНОЙ ГИМНАЗИИ

В статье рассматриваются критерии сформированности творческого потенциала учеников гуманитарной гимназии: мотивационно-ценностный, который отображает наличие мотивов творческой активности, направленность личности на самореализацию, постоянное саморазвитие, самоусовершенствование с целью выхода на новый качественный уровень; когнитивный, который подтверждает наличие глубоких, систематизированных знаний о сущности творчества, которые обеспечивают компетентность в реализации творческого потенциала и оптимальность процесса его развития; личностно-рефлексивный, в содержание которого входят личностно важные для процесса творческой самореализации качества; деятельностно-результативный, связанный с формированием умений генерировать новые идеи и реализовывать их на практике, создавая конечный креативный продукт.

Ключевые слова: критерии, показатели, творческий потенциал, ученики, гуманитарная гимназия.

VORONETSKA Valentyna Volodymyrivna. CRITERIA OF FORMATION OF CREATIVE POTENTIAL OF STUDENTS OF A HUMANITARIAN GYMNASIUM

The article considers the criteria of the creative potential of students of a humanitarian gymnasium: motivational-value, cognitive, personal-reflexive and activity-productive.

The content of the motivational and value criterion of the formation of the creative potential of the high school students characterizes the motivation for the development of creative abilities, creative aspirations of the individual and its focus on the basic values of creative activity. It is revealed through the following indicators: focus on creative self-realization, desire to succeed in solving creative research problems, formation of internal motivation for creative activity, need for self-determination, belief in the social significance of creative activity.

The content of the cognitive criterion of formation of the the creative potential of the high school students reflects a complex system of characteristics that contains knowledge of the basics of the creative process, patterns of creativity, ability to collect and accumulate information, speed and accuracy of mental operations which are necessary for successful creative activity. The indicators of the cognitive criterion of formation of the creative potential of the students of the humanitarian gymnasium are: flexibility, originality, non-standard thinking, critical thinking, ability to make evaluative judgments, ability to extraordinary associations, intellectual-logical skills, intellectual-heuristic skills, communicative and creative abilities.

The personal-reflexive criterion of the formation of the creative potential of the high school students combines in its content interconnected creative qualities and abilities, volitional qualities, positive self-

esteem, which ensure effective self-realization. Its indicators are: tolerance for the incomprehensible, positive self-esteem, self-confidence, belief in the possibility of success in creative activities, sociability. The activity-effective criterion of the formation of the creative potential of the students of the humanitarian gymnasium reflects the integrative system of skills.

The indicators of the formation of activity-effective criterion of the creative potential: the ability to generate new ideas and implement them in practice, the ability to transfer previously acquired knowledge independently, the skills, ways of working in a new situation, the ability to interact constructively in the collective creative activity.

Keywords: *criteria, indicators, creative potential, students, humanitarian gymnasium.*

ГАБОРЕЦЬ Ольга Андріївна. ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

У статті досліджено проблему використання інформаційних технологій у підготовці майбутнього лікаря. Обґрунтовано доцільність їх впровадження для інтеграції природничих і фахових знань. Продемонстровано, що використання цих технологій у навчанні підвищує мотивацію студентів до обраного фаху та сприяє формуванню професійного мислення та творчого підходу в практичній діяльності.

Ключові слова: *інформаційні технології, освіта лікаря, фахова підготовка, майбутні лікарі.*

ГАБОРЕЦЬ Ольга Андреевна. СОДЕРЖАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ

В статье исследована проблема использования информационных технологий в подготовке будущего врача. Обоснована целесообразность их внедрения для интеграции естественных и профессиональных знаний. Продемонстрировано, что использование этих технологий в обучении повышает мотивацию студентов к выбранной специальности и способствует формированию профессионального мышления и творческого подхода в практической деятельности.

Ключевые слова: *информационные технологии, образование врача, профессиональная подготовка, будущие врачи.*

GABORETS Olga Andreevna. CONTENTS OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE DOCTORS

The article examines the problem of using information technology in the training of future doctors. The expediency of their introduction is substantiated for the integration of natural and professional knowledge. It is demonstrated that the use of these technologies in education increases the motivation of students to the chosen profession and promotes the formation of professional thinking and creativity in practice. The possibility of using information technologies in the medical university for effective distance learning and independent work of students is analyzed.

The main tasks of studying the discipline are: formation and development of knowledge, skills and knowledge bases necessary for effective use of modern general-purpose applications in educational and cognitive activities and everyday life; acquainting students with the role of new information technologies in professional activities, with the prospects for the development of computer technology and the importance of continuous self-improvement; development of the ability to independently master various software tools and update and integrate the acquired knowledge.

At the present stage of development of higher medical school there is a tendency to use fundamentally new integrated technologies of educational activities, which allow teachers to effectively manage the learning process. Thus, on the example of the considered disciplines it can be argued that the integration of scientific knowledge and professional skills by means of modern IT ensures the development of professionalism of the future doctor and creates favorable conditions for continuous self-development and self-improvement throughout practice.

Keywords: *information technologies, doctor 's education, professional training, future doctors.*

ДУБЕЛЬ Ігор Миколайович. СИСТЕМА СУЧАСНИХ ДИДАКТИЧНИХ КРИТЕРІЇВ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ВИЩОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ ОСВІТИ

У статті пропонується ряд актуальних дидактичних критеріїв, що можуть бути використані під час формування освітнього змісту у вищій краєзнавчій освіті. Застосування цих критеріїв (власне педагогічного, особистісного, науково-прикладного, предметного та технологічного) обґрунтовується через дослідження функціонального значення кожного з них у структурі краєзнавчої освіти.

Ключові слова: *краєзнавчі компетентності, дидактичні критерії, вища освіта, прикладне краєзнавство, системний підхід.*

ДУБЕЛЬ Игорь Николаевич. АКТУАЛЬНАЯ СИСТЕМА ДИДАКТИЧЕСКИХ

КРИТЕРИИ ФОРМИРОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ВЫСШЕГО КРАЕВЕДЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье предлагается ряд актуальных дидактических критериев, которые могут быть использованы при формировании образовательного содержания в высшем краеведческом образовании. Применение этих критериев (собственно педагогического, личностного, научно-прикладного, предметного и технологического) обосновывается через исследование функционального значения каждого из них в структуре краеведческого образования.

Ключевые слова: краеведческие компетентности, дидактические критерии, высшее образование, прикладное краеведение, системный подход.

DUBEL Ihor Mykolaiovych. CURRENT SYSTEM OF MODERN DIDACTIC CRITERIA FOR FORMATION OF THE CONTENT OF HIGHER LOCAL HISTORY EDUCATION

The article proposes a number of relevant didactic criteria that can be used in the formation of educational content of higher education in local lore. The application of these criteria (actually pedagogical, personal, scientific-applied, subject and technological) is justified through the study of the functional significance of each of them in the structure of local lore education. In addition, with the help of a systematic approach, the existing fundamental relationships and methodological mechanisms that affect the process of creating curricula for subjects of local lore are analyzed in detail.

The scheme presented in the article demonstrates that the above-mentioned didactic criteria are not alienated from each other, but are in close functional-semantic interaction with each other. The unique interdisciplinary importance of local lore is emphasized and the general prospects of its application in scientific research are named. Based on a brief analysis of current world trends in economics, culture and science, the determination of local lore as an applied scientific field is shown. In this regard, the article consistently proves the thesis on the actualization of fundamentally new didactic developments in the practical direction of the content of local history education.

The technological criterion of selection of the content of local lore education is especially emphasized, the most popular algorithms of its implementation are briefly considered. The separate semantic and structural value of a patriotic component in higher local lore education is formulated. The patriotic content of local lore education in our conceptual scheme is interpreted as an integral axiological component of the educational and local lore process, which has theoretical and methodological significance and is determined by the personal and motivational sphere of the subjects of study.

The key problems that exist in the modern system of curriculum preparation for future local historians are identified. In this context, recommendations are given for the use of certain interactive, statistical and analytical research methods in the educational process.

Keywords: local lore competencies, didactic criteria, higher education, applied local lore, system approach.

ОЛІЗЬКО Олена Вікторівна. ВНЕСОК ПЕДАГОГІВ-ПРОСВІТНИКІВ У СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОГО БЛАГОДІЙНОГО ТОВАРИСТВА ПОШИРЕННЯ ГРАМОТИ ТА РЕМЕСЕЛ

У статті розкрито внесок педагогів-просвітників у становлення та розвиток Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамоти та ремесел у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. З'ясовано, що громадсько-просвітницька діяльність членів товариства здійснювалась у різноманітних формах через наукову, видавничу, організаційну та педагогічну роботу. Члени товариства проводили театральні вистави, концерти, художні виставки, брали участь у різноманітних з'їздах та конгресах, залучали до діяльності товариства викладачів навчальних закладів.

Ключові слова: культурно-освітні товариства, Єлисаветградське благодійне товариство поширення грамотності та ремесел, просвітницька діяльність, громадські ініціативи.

ОЛІЗЬКО Елена Викторовна. ВКЛАД ПЕДАГОГОВ-ПРОСВЕТИТЕЛЕЙ В СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ЕЛИСАВЕТГРАДСКОГО БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОГО ОБЩЕСТВА РАСПРОСТРАНЕНИЯ ГРАМОТЫ И РЕМЕСЕЛ

В статье раскрыто вклад педагогов-просветителей в становление и развитие Елисаветградского благотворительного общества распространения грамоты и ремесел во второй половине ХІХ – начале ХХ века. Выяснено, что общественно-просветительская деятельность членов общества осуществлялась в различных формах через научную, издательскую, организационную и педагогическую работу. Члены общества проводили театральные представления, концерты, художественные выставки, участвовали в различных съездах и конгрессах, привлекали к деятельности общества преподавателей учебных заведений.

Ключевые слова: культурно-просветительные общества, Елисаветградское благотворительное общество распространения грамотности и ремесел, просветительская деятельность, общественные инициативы.

OLIZKO Olena Viktorivna. CONTRIBUTION OF EDUCATIONAL TEACHERS IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE ELISAVETGRAD CHARITY SOCIETY FOR THE PROMOTION OF LITERATURE AND CRAFTS

The article reveals the contribution of educators in the formation and development of the Yelisavetgrad Charitable Society for the Dissemination of Literacy and Crafts in the second half of the XIX – XX twentieth century. Public and educational activities of the society were carried out in various forms through scientific, publishing, organizational and pedagogical work.

During the period from 1873 to 1914 the company underwent many changes in its structure and activities, which are associated with the development of the company and the difficult political and social situation in this period: change in the quantitative and qualitative composition of the company, the spread of geography, popularization of the activity of the society and its individual members.

The atmosphere of search among the Yelisavetgrad Charitable Society for the dissemination of literacy and crafts, exchange of views, results of observations, experience at meetings of the society influenced the formation of pedagogical views of members of the society of the period under study.

The members of the society held theatrical performances, concerts, art exhibitions, took part in various congresses and congresses, and involved teachers of educational institutions in the activities of the society. Through the efforts of the society's members, a shelter for homeless children, the first kindergartens (1913; 1915), a free public library-reading room (1895) and a public library (1899) were opened in the city.

Historically formed regional experience of members of educational societies is a valuable source of fruitful pedagogical ideas, original innovative forms of their practical implementation. Constructively rethought in terms of current problems of today, they will contribute to the modernization of modern educational societies, a more effective solution of modern educational problems. We see the prospects for further explorations in elucidating the influence of regional factors on the effectiveness of educational societies in Yelisavetgrad region in the second half of the XIX – early XX century.

We see prospects for further research in elucidating the influence of regional factors on the effectiveness of educational societies in Yelisavetgrad region in the second half of the XIX – early XX century.

Keywords: cultural and educational societies, Yelisavetgrad Charitable Society for the Dissemination of Literacy and Crafts, educational activities, public initiatives.

РУДЧИК Ольга Сергіївна. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ (90-ті рр. XX ст.)

В статті автором розкрито домінуючі тенденції розвитку системи вищої освіти України впродовж 90-х років XX ст.: деідеологізація та демілітаризація в умовах часткової деіндустріалізації країни, перехід від елітарної до масової вищої освіти, гуманізація навчального процесу та гуманітаризація структури підготовки фахівців, поява приватного сектору та диверсифікація джерел фінансування.

Ключові слова: вища освіта України, модернізація, глобалізація, заклади вищої освіти, системи освітніх стандартів, нормативна база.

РУДЧИК Ольга Сергеевна. ТРАНСФОРМАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ УКРАИНЫ (90-е гг. XX ст.)

В статье автором раскрыты доминирующие тенденции развития системы высшего образования Украины в течение 90-х годов XX в.: деидеологизация и демилитаризация в условиях частичной деиндустриализации страны, переход от элитарной к массовой высшего образования, гуманизация учебного процесса и гуманитаризация структуры подготовки специалистов, появление частного сектора и диверсификация источников финансирования.

Ключевые слова: высшее образование Украины, модернизация, глобализация, учреждения высшего образования, системы образовательных стандартов, нормативная база.

RUDCHYK Olha Sergiyivna. TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN HIGHER EDUCATION IN UKRAINE (90-S OF THE XX century)

In the article the author reveals the dominant trends in the development of the higher education system in Ukraine during the 90s of the XX century: deideologization and demilitarization in the conditions of partial deindustrialization of the country, transition from elite to mass higher education, humanization of the educational process and humanization of the professional training structure, the emergence of the private sector and diversification of funding sources.

The author emphasizes that, using primarily European experience, a multilevel degree system of higher education has been introduced in Ukraine, a system of licensing and accreditation has been created, and formation of educational standards system and a new regulatory framework has been launched. All this allowed to bring the national system of higher education closer to academic traditions and modern practice of European universities. Taking into account its social role and functions, higher education has the potential and unique opportunities to carry out intercultural communication and to become a means of shaping the future of the nation.

In this regard, it is important to overcome social stereotypes in Ukraine about the attitude to education and science as secondary industries that can be funded in standby mode. Analyzing the nature of changes in higher education, the author concludes that in the studied period strategic directions of modernization of education of Ukraine are defined by objective trends of general educational development and closely related to domestic processes. Considering the trends of globalization spread, which, in particular, means intensifying competition between states, its influence on other areas beyond economy, it becomes obvious that only the countries with adequate education and science development can hope for a worthy place in the world. Thus, higher education institutions are seen as the intellectual instrument of material progress as well as a guarantor of the preservation of the universal values system and humanization of public life. These very functions of higher schools determine the positive prospects for any state.

Keywords: *higher education of Ukraine, modernization, globalization, institutions of higher education, systems of educational standards, regulatory framework.*

ШУЛЯК Андрій Сергійович. ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ ЯК СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ З ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

У статті розкрито вимоги до вчителя інформатики як до сучасного фахівця з інформатизації, висвітлено види його діяльності, запропоновано діяльнісну модель вчителя інформатики за такими компонентами: когнітивно-дослідницьким, конструктивним, комунікативним, проєктувальним, організаційним, контролюючим, експертним.

Ключові слова: *вчитель інформатики, інформатизація, інформаційно-комунікаційне освітнє середовище, методична підготовка вчителя інформатики, комп'ютерне навчання.*

ШУЛЯК Андрей Сергеевич. ТРЕБОВАНИЯ К УЧИТЕЛЮ ИНФОРМАТИКИ КАК СОВРЕМЕННОМУ СПЕЦИАЛИСТУ ПО ИНФОРМАТИЗАЦИИ

В статье раскрыты требования к учителю информатики как к современному специалисту по информатизации, освещены виды его деятельности, предложено деятельностьную модель учителя информатики по таким компонентам: когнитивно-исследовательскому, конструктивному, коммуникативному, проектировочному, организационному, контролирующему, экспертному.

Ключевые слова: *учитель информатики, информатизация, информационно-коммуникационная образовательная среда, методическая подготовка учителя информатики, компьютерное обучение.*

SHULIAK Andrii Serhiiiovych. REQUIREMENTS FOR THE IT TEACHER AS A MODERN INFORMATIZATION SPECIALIST

The article reveals the requirements for an IT teacher as a modern specialist in informatization, which include the ability to: apply various forms of educational activities based on network technologies (Internet learning, educational WEB-services, network universities); to create systems of didactic materials on the basis of WEB-technologies, which contain both educational and control material; actively use network information resources (Internet, educational WEB-resources, network banks and databases, etc.); intensive use of information and educational technologies for the organization of active educational interaction and communication, to conduct an examination of educational resources and teaching methods based on the introduction of WEB-technologies and ICT tools.

The types of activity are highlighted, such as performance of control, diagnostic, corrective, educational, upbringing and attestation functions, which realize the same social function, but differ in objects, means and results.

The activity model of the IT teacher is proposed by the following components: cognitive-research (study and analysis of WEB-resources, students' activities when using them, correction of teachers and students' activities when using educational informatization tools, etc.), constructive (hypertext construction, determining the optimal learning ratio material broadcast using WEB-technologies and traditional methods, etc.), communicative (use of information superhighways for communication and exchange of educational and methodical information, etc.), design (determining the feasibility of using

WEB-resources in the educational process taking into account the purpose of classes, content of research material, age characteristics of students, their knowledge and interests, etc.), organizational (activities to prepare WEB-resources for use in various forms of classes (distance, full-time, home, blended learning, etc.), controlling (analysis and selection of project decisions on creation and modification of information systems; analysis and selection of software and technology platforms and information system services, etc.), expert (implementation of pedagogical and ergonomic expert assessment of the quality of the software product for educational purposes for effective use in the educational process).

Keywords: IT teacher, informatization, information and communication educational environment, methodical training of IT teacher, computer training.

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна. ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ТА ДОСТУПНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

У статті проаналізовано проблему переходу в якісно новий стан позашкільної освіти як невід'ємної ланки всієї системи освіти у процесі реформування освіти в Україні. Актуалізовано потребу визначити роль і місце позашкільля, що має величезний виховний потенціал, в системній архітектурі освіти. Розглянуто позашкільля як навчальні заклади, які покладають на себе завдання щодо створення умов для соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності та громадянського становлення дітей та молоді, а також організації їхнього змістовного дозвілля.

Ключові слова: позашкільна освіта, нормативно-правова основа, системи науково-методичного забезпечення, виховання і соціалізації дітей та молоді, якість та доступність позашкільної освіти.

САВЧЕНКО Наталия Сергеевна. ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА И ДОСТУПНОСТИ ВНЕШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЭФЕКТИВНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

В статье проанализирована проблема перехода в качественно новое состояние внешкольного образования как неотъемлемого звена всей системы образования в процессе реформирования образования в Украине. Актуализировано потребность определить роль и место внешколя, что имеет огромный воспитательный потенциал, в системной архитектуре образования. Рассмотрены внешкольное образование как учебные заведения, которые возлагают на себя задачу по созданию условий для социализации, дальнейшей самореализации и/или профессиональной деятельности и гражданского становления детей и молодежи, а также организации их содержательного досуга.

Ключевые слова: внешкольное образование, нормативно-правовая основа, системы научно-методического обеспечения, воспитания и социализации детей и молодежи, качество и доступность внешкольного образования.

SAVCHENKO Nataliia Serhiyivna. IMPROVING THE QUALITY AND AVAILABILITY OF EXTRAORDINARY EDUCATION AS INDICATORS OF THE EFFICIENCY OF THE EDUCATIONAL SYSTEM

The article analyzes the problem of transition to a qualitatively new state of extracurricular education as an integral part of the entire education system in the process of education reform in Ukraine. The need to identify the role and place of extracurricular activities with enormous educational potential in the system architecture of education has been updated. Extra-curricular activities are considered as educational institutions that are tasked with creating the conditions for socialization, further self-realization and / or professional activity and civic development of children and young people, as well as organizing their meaningful leisure. Emphasis is placed on the accessibility and quality of extracurricular education in Ukraine and ways to improve it.

In modern scientific and pedagogical research it is emphasized that the system of extracurricular education is unique in approaches to the organization of educational work, which determines its important place in the educational branch of Ukraine. As a separate socio-pedagogical phenomenon, it has been formed and developed in accordance with the specific socio-cultural, economic development of the country as a whole and regions in particular.

Accessibility or equal access to education determines that no matter where the child is born - in a large city or small town or village - she is entitled to extracurricular education, to study in out-of-school educational institutions. In Ukraine, ensuring equal access to education, including extracurricular education, is one of the priority areas of public education policy.

Further development of extracurricular education as an important component of the education system of Ukraine can be ensured only on condition of constant professional and creative interaction of scientists and practitioners with the support of state structures. Therefore, in our opinion, the problem of

improving the quality of extracurricular education should be considered in organizational, technological, scientific, methodological and psychological-pedagogical aspects. It should also be noted that the process of improving the organizational and technological foundations of extracurricular education will be effective under the conditions of continuous support from the authorities.

Thus, it should be emphasized that the realization of the educational potential of extracurricular educational institutions on the basis of modern psychological and pedagogical provisions and methodological bases of extracurricular education presupposes the presence of an appropriate legal framework, a system of scientific and methodological support, a modern material and technical base of the educational establishment; cooperation with other social institutions for the implementation of social functions of education, upbringing and socialization of children and youth and for improving such indicators of the effectiveness of the educational system of Ukraine as the quality and accessibility of extracurricular education.

Keywords: extracurricular education, regulatory framework, systems of scientific and methodological support, modern material and technical base of the educational institution, realization of social functions of education, education and socialization of children and youth, quality and accessibility of extracurricular education.

КАРАПЕТЯН Аліна Овківна. КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ШЛЯХ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано досвід запровадження компетентісного підходу та розглянуто державні інструменти вирішення проблем працевлаштування випускників вишів. Виявлено компетентності, які мають великий вплив на працевлаштування, але недостатньо розвиваються вишами, та запропоновано методи організації навчального процесу, спрямовані на їх розвиток.

Ключові слова: компетентність, працевлаштування, ринок праці, міжособистісні компетентності, гнучкі навички.

КАРАПЕТЯН Алина Овиковна. КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД КАК ПУТЬ К РЕШЕНИЮ ПРОБЛЕМ ТРУДОУСТРОЙСТВА ВЫПУСКНИКОВ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

В статье проанализирован опыт внедрения компетентностного подхода и рассмотрены государственные инструменты решения проблем трудоустройства выпускников вузов. Выявлены компетентности, которые имеют большое влияние на трудоустройство выпускников, но недостаточно развиваются вузами, и предложены методы организации учебного процесса, направленные на развитие этих компетентностей.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, рынок труда, межличностные компетентности, гибкие навыки.

KARAPETIAN Alina Ovikivna. COMPETENCY APPROACH TO CURRICULUM DEVELOPMENT AS A METHOD TO SOLVE GRADUATES' EMPLOYABILITY PROBLEM

The article provides the in-depth analysis of the steps taken to implement competency approach to curriculum development in higher education of Ukraine. The importance of this measure is on the top of the country's priority list, which is proven by the laws «On education» and «On higher education». The competency approach is contrasted to the conventional knowledge approach to curriculum design, which is considered to have lost its potency under new conditions. The competency approach, on the contrary, is seen as an effective tool to struggle against such problems as labour market mismatch, changing requirement for graduates.

The article also puts high value on the importance to attract all stakeholders, namely the Ministry of education, student government, business sector, to the process of reforming, first and foremost, by taking an active part in designing the National Framework of Qualifications.

The article reveals that such factors as globalization, digitalization, an increase in the technology complexity and high competition among manufacturers, lead to the optimization of labor resources, the development and the use of new management methodologies, such as Agile, which involves the increasing role of teamwork, interaction with specialists of various fields, the ability to solve complex problems and think critically. This means that it is crucial to pay special attention to the personality of the student, the formation of the ability to act in various problematic situations. This changing context should be taken into account in the process of curriculum redesign, which should place emphasis on the development of interpersonal and systemic competences.

The process of the implementation of interpersonal and systemic competences can undergo the following stages: revealing competencies, which are important for graduates' employability; identifying competences which are being formed within the framework of the disciplines taught; searching for the niches to teach interpersonal and systemic competences / the introduction of new subjects focusing mainly on the development of the competencies in question; reflecting on the experience.

Keywords: *competence, employment, labor market, interpersonal competencies, flexible skills.*

ЛЕМКО Галина Іванівна, МОЧАН Тетяна Михайлівна. ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ СУСПІЛЬСТВА

У статті акцентовано увагу на вихованні духовних цінностей особистості. Виховання духовності особистості є однією із складових формування у молодого покоління загальнолюдських цінностей. Педагоги Західного регіону України також у своїй науковій спадщині звертали увагу на особливості виховання духовності. О. Вишневський наголошував на двох найважливіших цінностях – ідеології державності та служінні Богові й Україні і виділяв такі абсолютні, вічні цінності: Віра, Надія, Любов, Гідність; Г. Васянович зазначав, що особистість з високим рівнем духовних цінностей – це той реальний феномен, який утворює еліту нації; М. Стельмахович вбачав у духовності сукупність психічних явищ, що характеризують внутрішній, суб'єктивний світ людини, її життєві погляди, ідеали, ставлення до життя, до інших людей; Р. Скульський вважав, що виховний ідеал суспільства та особистості, зокрема, повинен ґрунтуватись на таких найвищих духовних вартостях як гуманне ставлення до людей, любов, вірність, чемність, краса почувань.

Ключові слова: *виховання, духовність, педагоги, сім'я, школа, Західний регіон України.*

ЛЕМКО Галина Іванівна, МОЧАН Тетяна Михайлівна. ВОСПИТАНИЕ ДУХОВНОСТИ ЛИЧНОСТИ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ ОБЩЕСТВА

В статье акцентировано внимание на воспитании духовных ценностей. Воспитание духовности личности является одной из составляющих формирования у молодого поколения общечеловеческих ценностей. Педагоги Западного региона Украины также в своем научном наследии обращали внимание на особенности воспитания духовности. О.Вишневский отмечал двух важнейших ценностях – идеологии государственности и служении Богу и Украине и выделял такие абсолютные, вечные ценности: Вера, Надежда, Любовь, Достоинство; Г. Васянович отмечал, что личность с высоким уровнем духовных ценностей – это реальный феномен, образует элиту нации; М. Стельмахович видел в духовности совокупность психических явлений, характеризующих внутренний, субъективный мир человека, его жизненные взгляды, идеалы, отношение к жизни, к другим людям; Р. Скульський считал, что воспитательный идеал общества и личности, в частности, должен основываться на таких высоких духовных ценностях как гуманное отношение к людям, любовь, верность, вежливость, красота чувств.

Ключевые слова: *воспитание, духовность, педагоги, семья, школа, Западный регион Украины.*

LEMKO Halyna Ivanivna. MOCHAN Tetyana Mikhailivna. EDUCATION OF SPIRITUALITY OF PERSONALITY AS A COMPONENT OF HUMAN VALUES OF SOCIETY

The article focuses on the education of spiritual values of personality. Spiritual values have a great influence on the formation of personality of young generation. First, as a component of world culture, knowledge of which is necessary for every educated person. Secondly, as a universal value can make a child's life happier, full of intelligence, decency, peace. That is why the formation of spiritual values of each individual makes up a general picture of spirituality of society, on which largely depends the main vector of its socio-cultural, economic and political development.

Spirituality is one of the most important values of personality. In a broad sense, spirituality is the core, the foundation of inner world of a person, creative orientation, inspiration of a person; certain type of perception: the trinity of attitude to the absolute, to the world of nature, society, to other people and to oneself, as creative orientation, as the development of intelligence and decency.

Teachers of the Western region of Ukraine in their scientific heritage also paid attention to the peculiarities of spiritual education. O. Vyshnevskiy emphasized the two most important values – the ideology of statehood and service to God and Ukraine and highlighted the following absolute, eternal values: Faith, Hope, Love, Dignity; H. Vasianovych noted that a person with a high level of spiritual values is that real phenomenon which forms the nation's elite; H. Vasianovych noted that a person with a high level of spiritual values is that real phenomenon which forms the nation's elite; M. Stelmakhovych saw in spirituality a set of mental phenomena that characterize the inner, subjective world of a person, their life views, ideals, attitudes to life, to other people; R. Skulskyi believed that the educational ideal of society and individual, in particular, should be based on such highest spiritual values as humane treatment of people, love, loyalty, courtesy, beauty of feelings.

Teachers drew attention to the need for spiritual education both in family and during studies. If parents are interested in the spiritual growth of their children, are able to create appropriate moral, ethical, pedagogical conditions, cooperate with teachers, then children in such families grow up

spiritually rich, developed, with stable valuable ideals. In school, introduction into school system of such subjects as «Christian ethics», «Fundamentals of Noology», «Fundamentals of Theology» and others should contribute to the formation and development of a spiritual person, the formation of Christian spirituality of personality. Therefore, we agree with the opinion of B. Stuparyk that family, school and church should determine the ways of their cooperation in the education of spiritually rich, morally perfect citizens of independent Ukraine.

Keywords: spirituality, education, personality, values, family, school.

НЕЧЕПОРУК Яна Сергіївна. ПОНЯТТЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В ЛЬОТНІЙ ОСВІТІ

У даній статті розглядається проблема визначення поняття «іншомовної професійної підготовки» в льотній освіті. Статтю присвячено вивченню професійної іншомовної підготовки як невід'ємної складової сучасної авіаційної освіти; акцентовано увагу на декількох визначеннях поняття «професійна освіта» різними науковцями.

Ключові слова: професійна підготовка, іншомовна підготовка, авіаційні спеціалісти, льотні навчальні заклади.

НЕЧЕПОРУК Яна Сергеевна. ПОНЯТИЕ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ В ЛЁТНОМ ОБРАЗОВАНИИ

В данной статье рассматривается проблема определения понятия «иноязычной профессиональной подготовки» в летном образовании. Статья посвящена изучению профессиональной иноязычной подготовки как неотъемлемой составляющей современной авиационной образования; акцентировано внимание на нескольких определениях понятия «профессиональное образование» различными учеными.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, иноязычная подготовка, авиационные специалисты, летные учебные заведения.

NECHEPORUK Yana Serhiivna. THE CONCEPT OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE TRAINING IN FLIGHT EDUCATION

Modern training of future aviation specialists in higher education institutions are designed to provide systematic knowledge, development of professional skills and abilities that will form the basis of competent training and formation readiness to perform professional duties. The main professional functions of aviation specialists to ensure safe, regular and orderly movement of aircraft.

The purpose of this article is to reveal the problem of professional foreign language training of future aviation specialists for professional communication, to suggest ways to solve it and to determine the conditions for successful learning of a foreign language in a higher flight institution. The need for effective communication has been particularly acute during flight operations, where linguistic misunderstandings can lead to errors that can lead to emergencies and air crashes.

Analyzing the concept of «training», we can conclude that it is very wide and combines the knowledge of skills needed to perform a certain type of work and personal, complex characteristics of a person, indicating sufficient knowledge, skills, in a range of issues, business and psychological qualities of an aviation specialist.

This article considers the problem of defining the concept of «foreign language training» in flight education. The article is devoted to the study of professional foreign language training as an integral part of modern aviation education; it was given the emphasis on several definitions of «professional education» by various scholars. The article also attempts to form one's own definition of «professional foreign language training», indicates certain pedagogical conditions that have a positive effect on the formation of key skills in future aviation professionals. The place of learning a foreign language in the general model of training aviation specialists is determined; analyzed how the concretization of educational methods and programs narrow the opportunities of the future aviation specialist in the study of professional foreign language.

Keywords: professional training, foreign language training, aviation specialists, flight schools.

Шановні науковці!

Здійснюється підготовка до друку чергового випуску збірки наукових праць «Наукові записки. Серія: Педагогічні науки» (на комерційній основі), який включено до Переліку наукових фахових видань України **категорії «Б»** (галузь знань: Освіта/Педагогіка), згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Збірник зареєстровано в міжнародних наукометричних базах **Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat**, публікаціям присвоюється ідентифікатор цифрового об'єкта DOI.

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ, ЯКІ БУДУТЬ НАДХОДИТИ ДО РЕДАКЦІЇ

Вимоги до оформлення:

Стаття повинна бути написана українською, англійською або російською мовою, з дотриманням наукового стилю та без мовних помилок.

Електронний варіант статті в редакторі Word – 2003, шрифт Times New Roman, збереження у форматі doc або rtf українською, російською чи англійською мовами.

Текст на аркуші А – 4, розмір шрифту 14, інтервал 1,5 пт; поля: зліва – 30 мм; праворуч – 15 мм; знизу і зверху – 25 мм.

Обсяг статті не менше 0,5 друк. аркуша (10–12 сторінок).

Розміщення на сторінці:

У лівому верхньому кутку: УДК. В правому верхньому кутку: прізвище, ім'я та по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи, ORCID, DOI, електронна адреса.

Далі через рядок по центру великими літерами та жирним шрифтом – назва статті.

Посилання у тексті робляться у квадратних дужках [1, с. 5], цитати беруться у лапки «».

Через 1 рядок після тексту статті розміщується слово СПИСОК ДЖЕРЕЛ та подається список використаних джерел (в алфавітному порядку) відповідно до загальноприйнятих вимог до бібліографічного опису наукової літератури (див. журнал «Бюлетень ВАК України». – 2009. – № 5).

Далі через рядок після списку джерел в алфавітному порядку подається слово REFERENCES, де прізвища авторів, назви джерел (книг, журналів, конференцій, статей тощо) транслітеруються латиницею, а в квадратних дужках подається переклад назв англійською мовою. Іноземні джерела, укладені латиницею, залишаються без змін (за стандартом APA 5th (www.apastyle.org)).

Відомості про автора українською та англійською мовами (прізвище, ім'я, по батькові, посада, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи) подаються без скорочень.

Наукові інтереси (українською та англійською мовами) – обов'язково.

Анотація та ключові слова (5–10) – українською та російською мовами, міжрядковий інтервал 1,5 розмір (кегель) 14 пт, шрифт – курсив.

До статті додається назва статті та реферат англійською мовою обсягом 2000–2200 знаків (не менше 25 рядків), розмір (кегель) 14 пт, міжрядковий інтервал 1,5.

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:

Педагогічні науки

Випуск 190

**Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15526-4098Р від 19.06.2009 р.
Наукові записки. Серія: Педагогічні науки**

**СВІДОЦТВО ПРО ВНЕСЕННЯ СУБ'ЄКТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ
ДО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ВИДАВЦІВ,
ВИГОТІВНИКІВ І РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
Серія ДК № 1537 від 22.10.2003 р.**

Підписано до друку 30.11.2020 р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк різнограф.
Ум. др. арк. 29,50. Тираж 200. Замовлення № 9324.

Друк з оригінал-макету замовника

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
25006, Кропивницький, вул. Шевченка, 1.
Тел.: (0522) 28 59 84
Факс.: (0522) 24 85 44
E-Mail: mails@kspu.kr.ua